

UJEDINJENE NACIJE

Međunarodni sud za krivično gonjenje
osoba odgovornih za teška kršenja
međunarodnog humanitarnog prava
počinjena na teritoriju bivše
Jugoslavije od 1991. godine

Predmet br.: IT-95-14-A
Datum: 29. juli 2004.
Original: engleski

PRED ŽALBENIM VIJEĆEM

U sastavu: sudija Fausto Pocar, predsjedavajući
sudija Florence Ndepele Mwachande Mumba
sudija Mehmet Güney
sudija Wolfgang Schomburg
sudija Inés Mónica Weinberg de Roca

Sekretar: g. Hans Holthuis

Presuda od: 29. jula 2004.

TUŽILAC

protiv

TIHOMIRA BLAŠKIĆA

PRESUDA

Tužilaštvo:

g. Norman Farrell
gđa. Sonja Boelaert-Suominen
gđa. Michelle Jarvis
gđa. Marie-Ursula Kind
gđa. Kelly Howick

Obrana:

g. Anto Nobile
g. Russell Hayman

<u>I. UVOD</u>	1
<u>II. STANDARD ISPITIVANJA U ŽALBENOM POSTUPKU</u>	4
<u>III. NAVODI O GREŠKAMA U PRIMJENI PRAVA U VEZI S ČLANOM 7 STATUTA</u>	11
A. INDIVIDUALNA KRIVIČNA ODGOVORNOST NA OSNOVU ČLANA 7(1) STATUTA	12
1. Planiranje, poticanje i naređivanje.....	12
2. Pomaganje i podržavanje	20
B. KOMANDNA ODGOVORNOST NA OSNOVU ČLANA 7(3) STATUTA	23
1. Stvarno znanje nadređenog	23
2. Standard “imao razloga da zna”.....	25
3. Kada postoji efektivna kontrola i u kom obliku?.....	27
4. “Razumne i nužne mjere” i neksus između nečinjenja nadređenog i zločina podređenih.....	30
5. Da li je “propust da se kazni” još jedan oblik “propusta da se spriječi”?.....	32
C. NEPRECIZNO RAZGRANIČENJE ODGOVORNOSTI NA OSNOVU ČLANA 7(1) I ČLANA 7(3) STATUTA	36
<u>IV. NAVODI O GREŠKAMA U PRIMJENI PRAVA U VEZI SA ČLANOM 5 STATUTA</u> ..	41
A. OPŠTI STATUTARNI ELEMENTI ZLOČINA PROTIV ČOVJEČNOSTI	41
1. Uslov da djela optuženog moraju biti počinjena u kontekstu rasprostranjenog ili sistematskog napada	42
2. Uslov da napad mora biti usmjeren protiv civilnog stanovništva.....	44
3. Uslov da su djela optuženog i sam napad morali biti počinjeni prilikom provođenja već postojeće politike ili plana.....	49
4. Uslov da je optuženi posjedovao znanje da su napadi činili dio šireg zločinačkog napada ..	51
B. OBILJEŽJA PROGONA KAO ZLOČINA PROTIV ČOVJEČNOSTI.....	54
1. <i>Actus reus</i> progona.....	55
2. <i>Mens rea</i> progona	68
<u>V. NAVODI O PRAVNIM GREŠKAMA U PRIMJENI ČLANA 2 STATUTA</u>	72
A. OSPORENI ZAKLJUČAK DA DRŽAVLJANSTVO NE ODREĐUJE STATUS “ZAŠTIĆENE OSOBE” ZA SVRHE ČLANA 2	72
B. NAVODI O POGREŠNOM ZAKLJUČKU DA HRVATSKA I BOSNA I HERCEGOVINA NISU BILE DRŽAVE SAVEZNICE U RATU “S NORMALNIM DIPLOMATSKIM ODNOSIMA”.....	79
<u>VI. NAVODI O GREŠKAMA U VEZI S USKRAĆIVANJEM REDOVNOG ZAKONSKOG POSTUPKA</u>	83
A. NEPRECIZNOST OPTUŽNICE	83
1. Proceduralni kontekst	83
2. Nedostaci Druge izmijenjene optužnice	87
3. Opšta načela iznošenja navoda	89
4. Primjena opštih principa iznošenja navoda na Drugu izmijenjenu optužnicu.....	97
B. NAVODI U VEZI S KRŠENJEM PRAVILA 68 PRAVILNIKA	107
1. Proceduralni kontekst	107
2. Argumenti strana.....	110
3. Pravni principi.....	112
4. Zaključci Žalbenog vijeća.....	114
<u>VII. NAVODI O GREŠKAMA U VEZI S ODGOVORNOŠĆU ŽALIOCA ZA ZLOČINE POČINJENE NA PODRUČJU AHMIĆA</u>	126
A. ŽALIOČEVA ODGOVORNOST PO ČLANU 7(1) STATUTA	126
1. Argumenti strana.....	126

2. Zaključci Žalbenog vijeća.....	134
B. ŽALIOČEVA ODGOVORNOST PREMA ČLANU 7(3) STATUTA.....	146
1. Argumenti strana.....	146
2. Zaključci Žalbenog vijeća.....	156
<u>VIII. NAVODI O GREŠKAMA U VEZI S ODGOVORNOŠĆU ŽALIOCA ZA ZLOČINE POČINJENE U DRUGIM DIJELOVIMA OPŠTINE VITEZ.....</u>	173
A. PRELIMINARNA PITANJA.....	173
B. ODGOVORNOST ŽALIOCA PO ČLANU 7(1) STATUTA.....	176
1. Napad na grad Vitez 16. aprila 1993.....	176
2. Eksplozija kamiona-bombe 18. aprila 1993.....	184
3. Napad na Stari Vitez od 18. jula 1993.....	187
4. Krivična djela počinjena u aprilu i septembru 1993. u Donjoj Večeriski, Gačicama i Grbavici.....	192
C. ODGOVORNOST ŽALIOCA PO ČLANU 7(3) STATUTA.....	198
1. Uloga žalioca u sprečavanju krivičnih djela.....	198
2. Uloga žalioca u istraživanju krivičnih djela i kažnjavanju za njih.....	202
<u>IX. NAVODI O GREŠKAMA U VEZI S ODGOVORNOŠĆU ŽALIOCA ZA KRIVIČNA DJELA POČINJENA U OPŠTINI BUSOVAČA.....</u>	211
A. ZAKLJUČCI PO ČLANU 7(1) U VEZI SA KRIVIČNIM DJELIMA POČINJENIM U APRILU 1993. U LONČARIMA I OČEHNICIMA.....	211
B. KRIVIČNA DJELA POČINJENA U JANUARU 1993. U BUSOVAČI.....	216
C. ZAKLJUČCI PO ČLANU 7(3) U VEZI SA ZLOČINIMA U LONČARIMA I OČEHNICIMA IZ APRILA 1993.....	217
D. TAČKA 14: UNIŠTAVANJE VJERSKIH I OBRAZOVNIH OBJEKATA U BUSOVAČI.....	219
<u>X. NAVODI O GREŠKAMA U VEZI S ODGOVORNOŠĆU ŽALIOCA ZA ZLOČINE POČINJENE U OPŠTINI KISELJAK.....</u>	220
A. ODGOVORNOST ŽALIOCA ZA NAPADE U KISELJAKU U APRILU 1993.....	220
B. ODGOVORNOST ŽALIOCA ZA OFANZIVU NA KISELJAK U JUNU 1993.....	231
<u>XI. NAVODI O GREŠKAMA U POGLEDU ODGOVORNOSTI ŽALIOCA ZA KRIVIČNA DJELA U VEZI SA ZATOČAVANJEM.....</u>	234
A. TAČKE 15 I 16: NEČOVJEČNO I OKRUTNO POSTUPANJE.....	235
1. Da li je žalilac naredio zatočavanje.....	236
2. Osuđujuća presuda za kopanje rovova.....	238
3. Komandna odgovornost žalioca za protivpravno ponašanje u objektima za zatočavanje.....	246
B. TAČKE 17 I 18: UZIMANJE TALACA.....	262
1. Uzimanje talaca u svrhu razmjene zarobljenika.....	264
2. Uzimanje talaca u odbrani Viteza.....	264
C. TAČKE 19 I 20: ŽIVI ŠTIT.....	267
<u>XII. ŽALBA NA KAZNU.....</u>	279
A. OSUĐUJUĆE PRESUDE IZREČENE ŽALIOCU.....	280
B. SVRHA I CILJEVI ODMJERAVANJA KAZNE I ARGUMENTI IZNESENI U ŽALBENOM POSTUPKU.....	281
1. Relevantni faktori.....	281
2. Da li je Pretresno vijeće propustilo pružiti "obrazloženo mišljenje" u prilog svojoj odluci o jedinstvenoj kazni.....	300
3. Da li je Pretresno vijeće, kako se tvrdi, zanemarilo "kritična činjenična pitanja" u svojoj procjeni žaliočeve krivične odgovornosti.....	303
C. STAVOVI ŽALBENOG VIJEĆA.....	305

<u>XIII. DISPOZITIV</u>	307
<u>XIV. IZDVOJENO MIŠLJENJE SUDIJE SCHOMBURGA</u>	311
<u>XV. DJELIMIČNO SUPROTNO MIŠLJENJE SUDIJE WEINBERG DE ROCA</u>	312
<u>A. UVOD</u>	312
<u>B. STANDARD PREISPITIVANJA ČINJENIČNIH GREŠAKA</u>	312
<u>C. PROCJENA DOKAZA</u>	315
1. Propust da se spis procijeni u cijelosti	315
2. Propust da se ocijeni dokazna vrijednost koju valja pridati dokazima	318
3. Propust da se razmotre dokazi izvedeni u fazi pobijanja	319
<u>D. PRIMJENA STANDARDA NA ANALIZU ŽALBENOG VIJEĆA U VEZI SA ZLOČINIMA POČINJENIM NA</u> <u>PODRUČJU AHMIĆA</u>	320
1. Naređenja koja je izdao žalilac	320
2. Vojnici upleteni u počinjenje krivičnih djela	325
3. Novi dokazi sugerišu da su druge osobe, a ne žalilac, planirale i naredile vršenje zločina na području Ahmića	328
4. Da li je žalilac bio svjestan značajne vjerovatnoće da će nastradati civili	329
<u>E. ZAKLJUČAK</u>	331
<u>XVI. DODATAK A: HISTORIJAT POSTUPKA</u>	332
<u>A. ŽALBA</u>	332
1. Najava žalbe	332
2. Podnesci u vezi sa Žalbenim podneskom	332
3. Podnošenje žalbenih podnesaka	334
<u>B. ZAHTJEVI PO PRAVILU 115</u>	336
1. Prvi zahtjev po pravilu 115	337
2. Drugi zahtjev po pravilu 115	339
3. Treći zahtjev po pravilu 115	340
4. Četvrti zahtjev po pravilu 115	341
5. Drugi podnesci	343
6. Materijali u sklopu postupka pobijanja	343
7. Usmena argumentacija	345
8. Odluke Žalbenog vijeća po zahtjevima na osnovu pravila 115	346
<u>C. PODNESCI NA OSNOVU PRAVILA 75 PRAVILNIKA</u>	346
<u>D. IMENOVANJE SUDIJA</u>	347
<u>E. STATUSNE KONFERENCIJE</u>	348
<u>F. RASPRAVE</u>	348
<u>G. DRUGA PITANJA</u>	349
<u>XVII. DODATAK B: GLOSAR</u>	350
<u>A. POPIS ODLUKA MEĐUNARODNOG SUDA I DRUGIH ODLUKA</u>	350
1. Međunarodni sud	350
2. MKSR	352
3. Druge odluke	353
<u>B. DRUGE SKRAĆENICE</u>	353

UVOD

1. Žalbeno vijeće Međunarodnog suda za krivično gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. (u daljnjem tekstu: Međunarodni sud) rješava po žalbi na presudu koju je donijelo Pretresno vijeće 3. marta 2000. u predmetu *Tužilac protiv Tihomira Blaškića*, predmet br. IT-95-14-T (u daljnjem tekstu: Prvostepena presuda).

2. Događaji o kojima je riječ u ovom žalbenom postupku odvijali su se tokom sukoba između Hrvatskog vijeća obrane (u daljnjem tekstu: HVO) i vojske bosanskih Muslimana u Lašvanskoj dolini na području srednje Bosne u razdoblju od maja 1992. do januara 1994. Žalilac Tihomir Blaškić bio je komandant oružanih snaga HVO-a u srednjoj Bosni u vrijeme kad su počinjeni predmetni zločini.

3. Pretresno vijeće je žalioca osudilo na osnovu devetnaest tačaka optužnice za krivična djela koja su počinjena u opštinama Vitez, Busovača i Kiseljak.¹ Te tačke se odnose na kršenja članova 2, 3 i 5 Statuta Međunarodnog suda (u daljnjem tekstu: Statut). Žalilac je osuđen na osnovu člana 7(1) Statuta zbog toga što je naredio krivična djela koja su predmet ovog žalbenog postupka. Pretresno vijeće je takođe u dispozitivu presude konstatovalo je da “[u] svakom slučaju, on [...], kao nadređeni, propustio da preduzme potrebne i razumne mjere kojima bi se spriječilo počinjenje zločina ili kaznili počiniooci...”² Dakle, Pretresno vijeće je žalioca osudilo i na osnovu člana 7(3) Statuta. Pretresno vijeće je izreklo jedinstvenu kaznu od 45 godina zatvora.

4. Žalilac je svoju najavu žalbe podnio 17. marta 2000.³ Jedna od karakteristika ovog dugotrajnog žalbenog postupka jeste da je podnesena ogromna količina dodatnih

¹ Druga izmijenjena optužnica, predmet br.: IT-95-14, zavedena 26. marta 1999. (“Optužnica” ili “Druga izmijenjena optužnica”). Žalilac je optužen za progone kao kršenja člana 5 Statuta, protivpravne napade na civile i civilne objekte kao kršenje člana 3, hotimično lišavanje života i nanošenje teške povrede kao kršenja članova 2, 3 i 5, razaranje i pljačkanje imovine kao kršenja članova 2 i 3, uništavanje ustanova namijenjenih religiji ili obrazovanju kao kršenje člana 3, i nečovječno postupanje, uzimanje talaca i korištenje živih zidova kao kršenja članova 2 i 3. Optužnica je sadržavala 20 tačaka, a u svakoj tački je optuženi terećen za odgovornost i po članu 7(1) i po članu 7(3) Statuta Međunarodnog suda. Optužba je 30. jula 1999. povukla tačku 2. Što se tiče tačaka 3 i 4, žalilac je proglašen nevinim za granatiranje Zenice.

² Prvostepena presuda, str. 269.

³ Istorijat postupka u ovom predmetu iznesen je iscrpnije u dodatku A ovoj presudi.

dokaza. Razlog za to je, između ostalog, nedostatak saradnje Republike Hrvatske tokom suđenja⁴ i kasno otvaranje arhiva, odnosno tek nakon smrti bivšeg predsjednika Franje Tuđmana 10. decembra 1999., zbog čega strane za vrijeme suđenja nisu mogle doći do materijala sadržanih u njima. Tokom žalbenog postupka, žalilac je podnio četiri podneska na osnovu pravila 115 Pravilnika o postupku i dokazima (u daljnjem tekstu: Pravilnik). Tim podnescima je tražio da se više od 8.000 stranica materijala prihvati kao dodatni dokazi u žalbenom postupku. Prvi od tih podnesaka vezanih za dokaze podnesen je 19. januara 2001., a posljednji 12. maja 2003.

5. Dana 31. oktobra 2002., Žalbeno vijeće je izdalo Nalog o rasporedu u vezi s prva tri Podneska na osnovu pravila 115, koja je žalilac do tada podnio. Ono je neke od dodatnih dokaza za koje je žalilac tražio da se prihvate smatralo očigledno prihvatljivim, te je naložilo stranama da usmeno iznesu argumente ograničene na pitanje da li su ti dokazi opravdan razlog za novo suđenje pred Pretresnim vijećem, po nekim ili po svim tačkama. Dana 21. novembra 2002., saslušani su usmeni argumenti u skladu s tim nalogom. Dana 22. novembra 2002., Žalbeno vijeće je izdalo Nalog o rasporedu kojim se optužbi dopušta da podnese svoje protivdokaze.

6. Po podnošenju žaliočevog četvrtog i konačnog podneska na osnovu pravila 115, i tužiočevih protivdokaza u vezi s tim podneskom, Žalbeno vijeće je 31. oktobra 2003. donijelo odluku o dokazima. Ono je ocijenilo da, s obzirom na okolnosti u ovom predmetu, nema osnove za novo suđenje i odlučilo koje dodatne dokaze i protivdokaze treba uvrstiti u spis. Prihvaćeno je ukupno 108 dokaznih predmeta. Stoga je u na ročištima od 8. do 11. decembra decembra 2003., posvećenim izvođenju dokaza u žalbenom postupku, saslušano nekoliko svjedoka, nakon čega su strane 16. i 17. decembra održale svoje završne riječi.

⁴Vidi *Tužilac protiv Blaškića*, predmet br.: IT-95-14-T, Sudski nalog za dostavu dokaza, 15. januar 1997.; *Tužilac protiv Blaškića*, predmet br.: IT-95-14-T, Nalog suca kojim se suspendira Sudski nalog za dostavu dokaza, 20. februar 1997. (u kojem se razmatra odbijanje Vlade Republike Hrvatske da izvrši sudski nalog za dostavu dokaza prije nego što od Savjeta bezbjednosti dobije pravno objašnjenje u pogledu ovlasti Međunarodnog suda da izda subpoena suverenoj državi); *Tužilac protiv Blaškića* predmet br.: IT-95-14-T, Odluka o prigovoru Republike Hrvatske na izdavanje sudskog naloga *subpoena duces tecum*, 18. juli 1997.; *Tužilac protiv Blaškića*, predmet br.: IT-95-14-T, Odluka po zahtjevu Republike Hrvatske za presipitivanje odluke Raspravnog vijeća II od 18. jula 1997., 29. oktobra 1997.

7. Nakon što je razmotrilo pismene i usmene podneske žalioaca i optužbe, Žalbeno vijeće ovime donosi svoju presudu.

STANDARD ISPITIVANJA U ŽALBENOM POSTUPKU

8. Mada je mnogo presedana u praksi Međunarodnog suda koji uspostavljaju kriterije ispitivanja u žalbenom postupku,⁵ Žalbeno vijeće smatra da je u ovom žalbenom postupku potrebno da se postojeći kriteriji dodatno ispitaju.

9. Žalbeno vijeće prije svega primjećuje da se žalilac ne bavi ovim pitanjem u Žalbenom podnesku. Žalilac se, međutim, tim pitanjem bavi u Replici žalioaca, gdje tvrdi da, kada se osuda temelji bilo na nedostatnim dokazima bilo na “potpuno pogrešnoj” ocjeni dokaza od strane Pretresnog vijeća, Žalbeno vijeće mora poništiti osudu jer je došlo do neostvarenja pravde.⁶ On takođe tvrdi da se, kada su u žalbenom postupku prihvaćeni dodatni dokazi, mora ocijeniti da je došlo do neostvarenja pravde ako se pokaže da su, u svjetlu tih dodatnih dokaza, dokazi na koje se oslonilo Pretresno vijeće u prvostepenom postupku nevjerodostojni.⁷ On iznosi argument da je velika većina “ključnih dokaza” u ovom predmetu uvrštena u spis tek nakon što je optuženi proglašen krivim i da je Žalbeno vijeće “što se tiče novih dokaza prihvaćenih u žalbenom postupku u poziciji prvostepenog suda”.⁸

10. Tokom žalbenog pretresa, žalilac je istakao da je spis žalbenog postupka “mješavina dokaza sa suđenja i znatne količine novih dokaza koji nisu bili dostupni prvostepenom vijeću.”⁹ Komentarišući kriterij formulisan u drugostepenoj presudi u predmetu *Kupreškić* - “nijedan razuman presuditelj o činjenicama”¹⁰ - on tvrdi da, budući da Pretresno vijeće nije donijelo ocjene u pogledu vjerodostojnosti ili značaja koji treba pridati novim dokazima prihvaćenim u žalbenom postupku u ovom predmetu, Žalbeno vijeće nije pred sobom imalo zaključke sa suđenja u odnosu na koje bi donijelo nove

⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 64; Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 34-40; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 434-435; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 35-48; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 4-12.

⁶ Replika žalioaca, par. 4.

⁷ Replika žalioaca, par. 5.

⁸ Replika žalioaca, par. 6.

⁹ AT 570 (16. decembar 2003).

¹⁰ To jest, “nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao donijeti zaključak o krivici na osnovu dokaza predočenih pretresnom vijeću uzetih zajedno sa dodatnim dokazima uvrštenim u žalbenom postupku.” Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 76.

zaključke.¹¹ On je predložio da Žalbeno vijeće ispita tu mješavinu dokaza *de novo*,¹² iz nekoliko razloga. Prvo, Pretresno vijeće nije moglo ispitati nove dokaze prihvaćene u žalbenom postupku.¹³ Drugo, standardi međunarodnog procesnog prava zahtijevaju ili novo suđenje ili, barem, ispitivanje *de novo*.¹⁴ Treće, kriterij “nijedan razuman presuditelj o činjenicama” mogao bi nagraditi optužbu za njeno navodno kršenje pravila 68 time što bi se dopustilo da argumenti optužbe prevagnu zahvaljujući nižem standardu dokazivanja u žalbenom postupku.¹⁵ Žalilac takođe tvrdi da bi u slučaju sumnje prilikom ocjenjivanja te mješavine dokaza Žalbeno vijeće trebalo presuditi u njegovu korist, budući da neće biti mogućnosti žalbe na tu presudu.¹⁶

11. Optužba tvrdi sljedeće:

Žalilac mora pokazati da je greška u utvrđivanju činjenica bila presudna za presudu koju je donijelo Pretresno vijeće, što je dovelo do “grubo nepravičnog ishoda sudskog postupka, kada je optuženi proglašen krivim uprkos nedostatku dokaza u pogledu osnovnog elementa krivičnog djela”. Prema tome, Žalbeno vijeće neće presudu Pretresnog vijeća poništiti zbog bilo kakve greške, nego samo zbog one koja je dovela do neostvarenja pravde.¹⁷

Tužilac nadalje tvrdi da su argumenti slični žaliočevim bili izneseni u predmetu *Kupreškić*, a da je, međutim, u tom predmetu Žalbeno vijeće odredilo da je “na žalioču teret dokazivanja da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi došao do zaključka o krivici na osnovu dokaza koji su pred pretresnim vijećem, zajedno s dodatnim dokazima prihvaćenim tokom postupka”.¹⁸ Optužba nadalje tvrdi da nije na Žalbenom vijeću da razmatra sve dokaze iz spisa prvostepenog postupka *de novo* jer bi mu bilo teško da presudi o pitanju vjerodostojnosti svjedoka koji su svjedočili u prvostepenom postupku.¹⁹

12. Član 25 Statuta predviđa žalbeni postupak u slučaju greške u primjeni prava koja odluku čini nevažećom ili pogrešno utvrđenog činjeničnog stanja koje je dovelo do

¹¹ AT 571 (16. decembar 2003).

¹² AT 572 (16. decembar 2003).

¹³ *Ibid.*

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ AT 573 (16. decembar 2003).

¹⁶ AT 573-574 (16. decembar 2003).

¹⁷ Podnesak respondenta, par. 2.5 (gdje se citira Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 37).

¹⁸ AT 719 (16. decembar 2003).

¹⁹ AT 719-720 (16. decembar 2003).

neostvarenja pravde. Standardi koje valja primijeniti u oba slučaja utvrđeni su praksom Međunarodnog suda²⁰ i Međunarodnog suda za Ruandu (u daljnjem tekstu: MKSR).²¹

13. Žalbeno vijeće ponovo naglašava da žalbeni postupak nije suđenje *de novo*. Žalbeno vijeće će prilikom odlučivanja u načelu uzimati u obzir samo sljedeće činjenične dokaze: dokaze koje Pretresno vijeće pominje u tekstu presude ili u za taj dio teksta vezanim fusnotama; dokaze koji su sadržani u spisu prvostepenog postupka i na koje su se strane pozvale; te dodatne dokaze prihvaćene u žalbenom postupku. Izlažući svoje argumente u žalbenom postupku, strana ne može naprosto ponoviti argumente koji nisu prihvaćeni na suđenju, osim ako ta strana može pokazati da je njihovo odbacivanje dovelo do greške koja opravdava intervenciju Žalbenog vijeća.²² Argumente strane koji nisu takvi da bi mogli dovesti do poništenja ili preinačenja osporene odluke Žalbeno vijeće može odmah odbaciti i njihov meritum se ne mora razmatrati.²³ Što se tiče zahtjeva u pogledu forme, od strane koja se žali očekuje se da dâ precizne podatke o relevantnim stranicama transkripta ili paragrafa u presudi na koje se iznosi prigovor.²⁴ Žalbeno vijeće neće detaljno razmatrati argumente koji su nerazumljivi, protivrječni ili neodređeni, ili ako imaju druge formalne ili očigledne nedostatke.²⁵ Stoga će Žalbeno vijeće, u načelu, bez iscrpnih objašnjenja odbaciti argumente koji su evidentno neutemeljeni.²⁶

14. Žalbeno vijeće podsjeća na opšte načelo u pogledu navoda o pogrešnoj primjeni prava:

...[Ž]albeno vijeće [...] mora da utvrdi da li je doista došlo do greške u nekom aspektu merituma ili procedure. Sudska praksa uvažava da teret dokazivanja u žalbenom postupku nije apsolutan kada se radi o greškama u primjeni prava. Doista, Žalbeno vijeće ne preispituje zaključke Pretresnog vijeća o pravnim pitanjima samo zato da bi utvrdilo da li su oni razumni, već da bi utvrdilo da li su tačni. Iz toga proizlazi da strana koja tvrdi da je počinjena greška mora makar da navede greške za

²⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 64; Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 37; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 434.

²¹ Drugostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 178; Drugostepena presuda u predmetu *Kayishema/Ruzindana*, par. 320; Drugostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 15.

²² Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 18.

²³ Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 18.

²⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 44; Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 19.

²⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 43.

²⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 19.

koje tvrdi da su počinjene, iznese argumente u prilog svoje tvrdnje i objasni na koji način ta greška obesnažuje odluku.²⁷

Međutim, ako argumenti strane ne idu u prilog njenoj tvrdnji, ta strana ne gubi automatski mogućnost da se njena tvrdnja prihvati, jer Žalbeno vijeće može intervenirati i, iz drugih razloga, odlučiti u prilog tvrdnji da postoji greška u primjeni prava.²⁸

15. Ako Žalbeno vijeće smatra da navedena greška u primjeni prava proizlazi iz toga što je Pretresno vijeće primijenilo pogrešan pravni standard, Žalbeno vijeće može artikulirati ispravan pravni standard i u skladu s tim preispitati relevantne ocjene Pretresnog vijeća. Žalbeno vijeće time, osim što ispravlja pravnu grešku, istovremeno i primjenjuje ispravan pravni kriterij na dokaze sadržane u spisu prvostepenog postupka, u odsustvu dodatnih dokaza, te prije nego što tu ocjenu po žalbi potvrdi, mora utvrditi da li je i samo van svake razumne sumnje uvjereno u pogledu činjeničnih nalaza koje odbrana osporava.

16. Što se tiče činjeničnih grešaka, standard koji primjenjuje Žalbeno vijeće jeste standard razumnosti, odnosno da li je zaključak o krivici van svake razumne sumnje takav da do njega ne bi došao nijedan razuman presuditelj o činjenicama.²⁹

17. Žalbeno vijeće ima na umu da prilikom utvrđivanja da li je neka ocjena pretresnog vijeća razumna “neće olako zadirati u činjenične nalaze nekog Pretresnog vijeća”.³⁰ Žalbeno vijeće kao opšte načelo ističe pristup Žalbenog vijeća u predmetu *Kupreškić*:

U skladu s jurisprudencijom Međunarodnog suda, zadatak saslušanja, ocjenjivanja i odmjerenja težine dokaza koji se izvode na suđenju pripada prvenstveno Pretresnom vijeću. Stoga se Žalbeno vijeće prema činjeničnom stanju koje je utvrdilo

²⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 10.

²⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 35; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 6. Vidi takođe Drugostepenu presudu u predmetu *Kambanda*, par. 98: “u slučaju pravne greške, argumenti strana ne iscrpljuju temu, i Žalbeno vijeće, kao konačni arbitar prava na Međunarodnom sudu, može odlučiti u korist žalioaca i po osnovama koje nisu iznesene u njegovoj argumentaciji: *iura novit curia*.”

²⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 64; Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 37; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 63; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 434-435; Drugostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 178; Drugostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 17.

³⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 35; Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 37; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 63; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 18.

Pretno vijeće mora odnositi s određenom dozom uvažavanja. Žalbeno vijeće može umjesto nalaza pretnog vijeća donijeti svoj nalaz samo ako dokaze na koje se pozvalo pretno vijeće ne bi prihvatio nijedan razuman presuditelj o činjenicama ili ako su dokazi ocijenjeni "potpuno pogrešno".³¹

18. Žalbeno vijeće se slaže sa sljedećim zaključkom u drugostepenoj presudi u predmetu *Kupreškić*:

...ako se žalbeno vijeće uvjeri da je pretno vijeće donijelo osuđujuću presudu na osnovu dokaza koje ne bi prihvatio nijedan sud koji postupka razložno ili ako je ocjena dokaza bila "potpuno pogrešna", ono će poništiti osuđujuću presudu budući da se u takvim okolnostima nijedan razumni presuditelj o činjenicama ne bi mogao van svake razumne sumnje uvjeriti da je optuženi učestvovao u kažnjivim radnjama.³²

19. Žalbeno vijeće smatra da nema razloga da odstupa od gorenavedenog standarda u pogledu žalbe koja se temelji isključivo na pogrešno utvrđenom činjeničnom stanju i kada u žalbenom postupku nisu izvedeni dodatni dokazi. Taj standard će se primjenjivati u ovoj presudi kada je to primjereno.

20. Kada se žalba na činjenične greške temelji na dodatnim dokazima izvedenim u žalbenom postupku, pravilom 117 je propisano da će Žalbeno vijeće izreći presudu "na osnovu žalbenog spisa i dodatnih dokaza koji su pred njim izvedeni".

21. Žalbeno vijeće u predmetu *Kupreškić* uspostavilo je sljedeći standard ispitivanja u slučaju kad se u žalbenom postupku izvode dodatni dokazi:

Kriterijum koji će u odlučivanju da li da potvrdi osuđujuću presudu u slučajevima kad su prihvaćeni dodatni dokazi prihvatiti Žalbeno vijeće jeste sljedeći: da li je žalilac pokazao da nijedan razumni presuditelj o činjenicama ne bi mogao donijeti zaključak o krivici na osnovu dokaza predloženih pretnom vijeću uzetih zajedno sa dodatnim dokazima uvrštenim u žalbenom postupku.³³

22. Standard ispitivanja koji je Žalbeno vijeće primijenilo u tom kontekstu jeste da li je razuman presuditelj o činjenicama mogao biti van svake razumne sumnje uvjeren u dotični zaključak, što je deferentan standard. U toj situaciji, Žalbeno vijeće u predmetu *Kupreškić* nije utvrdilo da li je *sâmo* van svake razumne sumnje uvjeren u donesene zaključke, no ono to doista i nije moralo utvrditi jer je ishod u toj situaciji bio da nijedan razuman presuditelj o činjenicama nije mogao zaključiti da je optuženi kriv.

³¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 30.

23. Međutim, ako se u nekom slučaju pokaže da je razuman presuditelj o činjenicama mogao, van svake razumne sumnje, zaključiti da je optuženi kriv, Žalbeno vijeće smatra da bi se, kada se sâmo suoči sa zadatkom ocjene dokaza sa suđenja i dodatnih dokaza zajedno, a u nekim slučajevima i u svjetlu novog pravnog standarda, ono u interesu pravde trebalo i sâmo van svake razumne sumnje uvjeriti u krivnju optuženog prije no što u žalbenom postupku potvrdi osuđujuću presudu. Žalbeno vijeće ističe da bi u takvim slučajevima, ako bi primijenilo niži standard, došlo do toga da niti jedno vijeće, ni u prvostepenom ni u drugostepenom postupku, ne bi donijelo zaključak o krivici van svake razumne sumnje na osnovu svih dokaza izvedenih u tom predmetu, ocijenjenih u svjetlu adekvatnog pravnog standarda.

24. U svjetlu gorenavedenog, Žalbeno vijeće izlaže sljedeći sažetak u pogledu standarda ispitivanja u žalbenom postupku na Međunarodnom sudu kada se radi o zaključcima koje osporava samo odbrana, odnosno kada optužba nije izjavila žalbu, kao što je to slučaj u ovom predmetu.

(a) Žalbeno vijeće treba presuditi o navodu o činjeničnoj grešci, ali nije pronašlo nikakvu grešku u pravnom standardu primijenjenom prilikom donošenja tog činjeničnog zaključka. U žalbenom postupku nisu u vezi s tim zaključkom prihvaćeni dodatni dokazi. Žalbeno vijeće će utvrditi da li je tačno da nijedan razuman presuditelj o činjenicama nije van svake razumne sumnje mogao donijeti zaključak da je optuženi kriv. Ako je razuman presuditelj o činjenicama mogao doći do takvog zaključka, Žalbeno vijeće će potvrditi taj zaključak o krivnji.

(b) Žalbeno vijeće treba u vezi s nekim činjeničnim zaključkom presuditi o grešci u primjeni pravnog standarda, a u vezi s tim zaključkom postoji i navod o pogrešno utvrđenom činjeničnom stanju. U vezi s tim zaključkom u žalbenom postupku nisu izvedeni dodatni dokazi. Žalbeno vijeće će primijeniti ispravan pravni standard na dokaze sadržane u spisu prvostepenog postupka, te će utvrditi da li je i sâmo van svake razumne sumnje uvjereno u to da je optuženi kriv.

³² Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 41.

³³ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 75.

(c) Žalbeno vijeće treba presuditi u vezi s navodom o nekoj činjeničnoj grešci, i – suprotno scenariju opisanom u tački (a) – u žalbenom postupku jesu prihvaćeni novi dokazi. Ne postoji greška u pogledu pravnog standarda primijenjenog prilikom donošenja tog činjeničnog zaključka. Postupak Žalbenog vijeća sastojće se od dvije faze:

(i) Žalbeno vijeće će najprije utvrditi, samo na osnovu spisa prvostepenog postupka, da li je tačno da nijedan razuman presuditelj o činjenicama nije mogao donijeti zaključak da je optuženi van svake razumne sumnje kriv. Ako je tako, nije potrebno da se to dalje ispituje kao pravno pitanje.

(ii) Ako, međutim, Žalbeno vijeće utvrdi da je razuman presuditelj o činjenicama mogao donijeti zaključak da je optuženi van svake razumne sumnje kriv, ono će utvrditi da li je, u svjetlu dokaza iz prvostepenog postupka i dodatnih dokaza prihvaćenih u žalbenom postupku, i sâmo van svake razumne sumnje uvjereno u pogledu zaključka da je optuženi kriv.

(d) Žalbeno vijeće treba presuditi o primjeni pogrešnog pravnog standarda prilikom donošenja činjeničnog zaključka i o navodnoj činjeničnoj grešci, a – suprotno scenariju opisanom u tački (b) – u žalbenom postupku jesu prihvaćeni dodatni dokazi. Postupak Žalbenog vijeća sastojće se od dvije faze:

(i) Žalbeno vijeće će primijeniti ispravan pravni standard na dokaze sadržane u spisu prvostepenog postupka, te će na osnovu spisa prvostepenog postupka, utvrditi da li je i sâmo van svake razumne sumnje uvjereno u pogledu zaključka da je optuženi kriv. Ako nije uvjereno, nije potrebno da se to dalje ispituje kao pravno pitanje.

(ii) Ako je, međutim, Žalbeno vijeće, nakon što je primijenilo ispravan pravni standard na dokaze sadržane u spisu prvostepenog postupka, i sâmo van svake razumne sumnje uvjereno u pogledu zaključka da je optuženi kriv, ono će potom utvrditi da li je, u svjetlu dokaza iz prvostepenog postupka i dodatnih dokaza prihvaćenih u žalbenom postupku, sâmo još uvijek van svake razumne sumnje uvjereno u pogledu zaključka da je optuženi kriv.

NAVODI O GREŠKAMA U PRIMJENI PRAVA U VEZI S ČLANOM 7 STATUTA

25. Žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće pogrešno definisalo posebna obilježja krivične odgovornosti na osnovu člana 7(1) i člana 7(3) Statuta, te da je propustilo da uspostavi jasnu razliku između te dvije vrste odgovornosti.³⁴ Žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće čineći to nepravедno osudilo žalioaca, da žalioaca nije u dovoljnoj mjeri obavijestilo o pravnim osnovama za njegovu osudu, te da su time umanjene njegove mogućnosti da se žali na Prvostepenu presudu.³⁵

26. U svom odgovoru na žaliočeve argumente, optužba se generalno slaže da se odgovornost na osnovu člana 7(1) i člana 7(3) Statuta u osnovi mora razlikovati, ali tvrdi da toj razlici ne treba davati pretjeran značaj.³⁶ Ona tvrdi da su oba oblika odgovornosti “način ocjenjivanja povezanosti optuženog s određenom bazom zločina”, a izbor teorije odgovornosti u osnovi postaje važan u fazi odmjeravanja kazne.³⁷ Ona nadalje tvrdi da se oba oblika mogu teretiti istodobno, te da čak nije nemoguće za isto postupanje proglasiti krivicu na osnovu oba oblika odgovornosti.³⁸ Optužba navodi da je Pretresno vijeće u ovom predmetu donijelo tri različite vrste zaključaka: (i) u vezi s nekim incidentima je smatralo da se žalilac može proglasiti krivim na osnovu oba člana, kako 7(1) tako i 7(3), Statuta;³⁹ međutim, u tim slučajevima, Pretresno vijeće je odlučilo da je osnovni vid odgovornosti po kojem žalioaca treba smatrati odgovornim onaj iz člana 7(1); (ii) u jednom slučaju, kada se radilo o nasilju u zatočeničkim centrima, Pretresno vijeće je smatralo da se žalilac može osuditi samo po članu 7(3);⁴⁰ i (iii) što se tiče granatiranja Zenice, Pretresno vijeće je konstatovalo da nema dovoljno dokaza da bude proglašen krivim po bilo kom od ta dva člana.⁴¹

³⁴ Ta žalbena osnova bila je sedma žalbena osnova u Žalbenom podnesku.

³⁵ Žalbeni podnesak, str. 124.

³⁶ Podnesak respondententa, par. 5.4-5.7.

³⁷ Podnesak respondententa, par. 5.6 i 5.14.

³⁸ Podnesak respondententa, par. 5.7, 5.12, 5.13.

³⁹ Podnesak respondententa, par. 5.18-5.19.

⁴⁰ Podnesak respondententa, par. 5.20.

⁴¹ Podnesak respondententa, par. 5.21-5.22.

Individualna krivična odgovornost na osnovu člana 7(1) Statuta

Planiranje, poticanje i naređivanje

27. Po mišljenju žalioaca, standardi izloženi u Prvostepenoj presudi u vezi s oblicima učestvovanja u krivičnom djelu, tj. planiranjem, poticanjem i naređivanjem na osnovu člana 7(1) Statuta, odstupaju od onih koji su ustanovljeni praksom Međunarodnog suda i MKSR-a, od običajnog prava i pravnih sistema država.⁴² Žalilac tvrdi da je ispravan standard *mens rea* za ove tri vrste kriminalnog učestvovanja standard "direktne ili posebne namjere," a ne standard "indirektne" namjere ili bezobzirnosti koji je usvojilo Pretresno vijeće u ovom predmetu.⁴³ Osim toga, on tvrdi da Pretresno vijeće nije napravilo razliku između standarda bezobzirnosti i standarda *dolus eventualis*, te da je neadekvatno primijenilo te koncepte.⁴⁴

28. Žalilac nadalje tvrdi da je njegova osuđujuća presuda bila pogrešno utemeljena na teoriji objektivne odgovornosti.⁴⁵ On tvrdi da je Pretresno vijeće pogrešno smatralo da zakonito naređenje može postati protivzakonito zbog okolnosti "jer su prilikom njegovog izvršenja počinjena krivična djela".⁴⁶ On takođe tvrdi da se, po tom standardu, zapovjednik može smatrati odgovornim za "sve što se desi, onog trenutka kad počne izvršenje njegovog naređenja", bez obzira na to da li su ta djela bila u okviru dejstava za koja je namjeravao da se izvrše. Žalilac smatra da je time, tako Pretresno vijeće pogriješilo u primjeni prava tako što je zaključilo, kao što je zacijelo bio slučaj, da se komandant može osuditi na osnovu samo implicitno protivpravnih naređenja.

29. Osim toga, suprotno konstataciji Pretresnog vijeća, žalilac tvrdi da odgovornost za planiranje, poticanje i naređivanje zahtijeva dokaz kauzalne veze između djela optuženog i djela samog počinioca krivičnog djela, koja u ovom predmetu nije dokazana.⁴⁷ On tvrdi da indicije koje je u vezi s tim pitanjem iznijela optužba nisu zadovoljile kriterij "van

⁴² Žalbeni podnesak, str. 124.

⁴³ Žalbeni podnesak, str. 125.

⁴⁴ Žalbeni podnesak, str. 126-127.

⁴⁵ Žalbeni podnesak, str. 128-129.

⁴⁶ Žalbeni podnesak, str. 132.

⁴⁷ Žalbeni podnesak, str. 129-131.

svake razumne sumnje" koji je nužno zadovoljiti da bi se izrekla osuđujuća presuda.⁴⁸ Žalilac ističe da je "u analizi događaja u Vitezu, Starom Vitezu i selima u opštinama Kiseljak i Busovača Pretresno vijeće koristilo selektivne indicije, kao što je činjenica da brojevi naređenja nisu bili po redu, kako bi iz toga izvelo zaključak da je žalilac izdao protivpravna naređenja koja Vijeće 'nije *stricto sensu* imalo u svom posjedu'".⁴⁹ Žalilac takođe tvrdi da je "[p]ravni zaključak Pretresnog vijeća da se planiranje, poticanje i naređivanje iz [člana] 7(1) mogu temeljiti na *mens rea* bezobzirnosti (ili, u slučaju pomaganja i podržavanja, već na samom prihvatanju "mogućnosti" da će biti počinjen neki nespecificirani zločin) iznesen na početku [Prvostepene] presude i da prožima cijelu analizu koja slijedi".⁵⁰

30. Kao odgovor na to, optužba navodi da žalilac uopšteno govoreći nije uspio pokazati nijedan primjer gdje je Pretresno vijeće počinilo grešku "koja obesnažuje odluku".⁵¹ U mnogo navrata, tvrdi optužba, žalilac nije čak ni pokušao da to učini, nego je naprosto iznio specifična nova tumačenja sudske prakse Međunarodnog suda.⁵² Mada u svim oblicima odgovornosti na osnovu člana 7 (1) mora biti prisutna voljna komponenta, optužba smatra da žaliočeva tvrdnja, koja se temelji na njegovom tumačenju Prvostepene presude u predmetu *Akayesu*, da ta komponenta mora predstavljati svjesnu želju, posebnu namjeru, ili neku drugu kvalifikovanu vrstu namjere, niti ima uporište u predmetu *Akayesu* niti je tačna kao pravna postavka.⁵³ Optužba tvrdi da su novije odluke Međunarodnog suda pokazale da *dolus eventualis* ili indirektna namjera može biti prihvatljiv standard.⁵⁴ Žaliočeva analiza, smatra optužba, nije ništa uvjerljivija ni kad se radi o nacionalnoj i međunarodnoj jurisprudenciji,⁵⁵ kao ni njegov argument da je Pretresno vijeće pogrešno protumačilo koncept *dolus eventualis* i/ili bezobzirnosti.⁵⁶

⁴⁸ Žalbeni podnesak, str. 130-131.

⁴⁹ Žalbeni podnesak, str. 134.

⁵⁰ Replika žalioca, par. 116.

⁵¹ Podnesak respondententa, par. 5.25.

⁵² Podnesak respondententa, par. 5.25.

⁵³ Podnesak respondententa, par. 5.28.

⁵⁴ Podnesak respondententa, par. 5.30-5.32.

⁵⁵ Podnesak respondententa, par. 5.33-5.35 i 5.39-5.48.

⁵⁶ Podnesak respondententa, par. 5.36-5.37.

31. Nadalje, optužba tvrdi da žaliočev argument da on može biti odgovoran samo ako je djela fizičkog izvršioca mogao predvidjeti s dovoljno preciznosti da bi bio svjestan šest elemenata⁵⁷ jednostavno nema uporišta u predmetima na koje se poziva.⁵⁸ Optužba tvrdi da se odgovornost optuženog nije temeljila na njegovoj “pukoj slutnji o mogućnosti određenih događaja u budućnosti” niti na teoriji objektivne odgovornosti, kako on tvrdi, nego na svijesti o riziku i prihvatanju tog rizika.⁵⁹ Optužba nadalje ističe da je opštu postavku koju zastupa žalilac - da “planiranje, poticanje i naređivanje” pretpostavlja kauzalnost - Pretresno vijeće u ovom predmetu zapravo podržalo.⁶⁰ Optužba na kraju odbacuje žaliočevu tvrdnju da se postojanje plana ili naređenja nije moglo pokazati indicijama.⁶¹

32. Žalbeno vijeće prije svega primjećuje da žalilac nije osuđen za planiranje i za poticanje krivičnih djela. Zbog toga ono odbija da razmotri pitanja pokrenuta u vezi s ta dva oblika učestvovanja. Pitanje koje će Žalbeno vijeće razmotriti jeste pitanje da li se standard *mens rea* koji je niži od direktne namjere može primijeniti u vezi s naređivanjem iz člana 7(1) Statuta, i ako može, kako ga treba definisati.

33. Žalbeno vijeće nije imalo prilike da o tome da ocjenu u prijašnjim odlukama. U presudi u predmetu *Vasiljević* Žalbeno vijeće je razmatralo pitanje *mens rea*, ali u odnosu na širi oblik udruženog zločinačkog poduhvata. Žalbeno vijeće je ranije konstatovalo da je učestvovanje u udruženom zločinačkom poduhvatu oblik “počinjenja” iz člana 7(1) Statuta. U presudi u predmetu *Vasiljević* Vijeće je konstatiralo sljedeće:

Za prošireni vid udruženog zločinačkog poduhvata, traži se *namjera* da se učestvuje u zajedničkoj nakani grupe, te da se doprinese udruženom zločinačkom poduhvatu ili barem izvršenju krivičnog djela od strane grupe. Nadalje, optuženi snosi odgovornost za krivično djelo koje izlazi iz okvira zajedničkog plana "samo ako je, u uslovima tog slučaja, bilo *predvidivo* da će neki od pripadnika grupe počiniti takvo krivično djelo i (ii) optuženi je *hotimično pristao na taj rizik*" – drugim riječima, ako je optuženi bio

⁵⁷ Podnesak respondenta, para. 5.49. Tih šest elemenata su sljedeći: “(i) krivično djelo će vjerovatno biti počinjeno (ili se upravo vrši); (ii) optuženi doprinosi počinjenju krivičnog djela ili ga je prouzrokovao; (iii) vrsta krivičnog djela koje se vrši ili će biti počinjeno; (iv) protivpravnost djela; (v) način na koji direktni počinitelj vrši to krivično djelo; i (vi) način na koji je optuženi prouzrokovao to djelo ili na drugi način doprinio počinjenju tog krivičnog djela.”

⁵⁸ Podnesak respondenta, par. 5.54-5.56.

⁵⁹ Podnesak respondenta, par. 5.56-5.58.

⁶⁰ Podnesak respondenta, par. 5.59-5.62.

⁶¹ Podnesak respondenta, par. 5.63-5.65.

svjestan da je to krivično djelo moguća posljedica izvršenja poduhvata i sa tom sviješću odlučio učestvovati u udruženom zločinačkom poduhvatu.⁶²

Kod odgovornosti za krivično djelo koje nije dio zajedničke nakane, Žalbeno vijeće je primijenilo niži standard predvidljivosti, tj., svijest da je takvo krivično djelo moguća posljedica izvršenja poduhvata. Međutim, širi oblik udruženog zločinačkog poduhvata je situacija kada akter već posjeduje namjeru da učestvuje i doprinese zajedničkom zločinačkom cilju grupe. Stoga se akter može smatrati krivično odgovornim za krivično djelo koje je izvan prvobitno zamišljenog poduhvata, čak i onda kad je on samo znao da je počinjenje takvog krivičnog djela tek moguća posljedica, a ne da postoji znatna mogućnost da će do njega doći, a ipak je učestvovao u poduhvatu.

34. Razmatrajući dalje pitanje da li se standard *mens rea* koji je niži od direktne namjere može primijeniti u odnosu na naređivanje iz člana 7(1) Statuta, Žalbeno vijeće smatra korisnim analizirati pristup u nacionalnim jurisdikcijama. U sistemima *common law*-a, *mens rea* bezobzirnosti je dovoljna da se na njoj utemelji odgovornost za teška krivična djela kao što su ubistvo /*murder*/ ili ubistvo bez predumišljaja /*manslaughter*/. U Sjedinjenim Državama, na primjer, koncept bezobzirnosti u krivičnim predmetima je na sljedeći način definiran u *Model Penal Code*-u⁶³:

svjesno neobaziranje na znatan rizik, koji se ne može opravdati, da materijalni element postoji ili da će nastupiti kao rezultat postupanja [počinioca]. Rizik mora biti takve vrste i takvog stepena da, s obzirom na karakter i cilj počiniočevog ponašanja i njemu poznate okolnosti, neobaziranje na njega predstavlja grubo odstupanje od standarda ponašanja koji bi osoba koja poštuje zakon slijedila na počiniočevom mjestu.⁶⁴

Prema *Model Penal Code*-u, dakle, stepen rizika mora biti znatan i takav da se ne može opravdati; puka mogućnost rizika nije dovoljna.

⁶² Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 101 (gdje se citira Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 228).

⁶³ U Predgovoru za *Model Penal Code*, Herbert Wechsler (direktor Američkog pravnog instituta od 1963. do 1984.) kaže sljedeće: "Ogledni krivični zakon Američkog pravnog instituta, sastavljen 1962., imao je važnu ulogu u opsežnom uređivanju i kodificiranju materijalnog krivičnog prava Sjedinjenih Država koje se vrši u posljednjih dvadeset godina. [...] Može se reći da su na sva trideset i četiri [državna] zakona djelomično utjecali stavovi zauzeti u Oglednom zakonu, mada se od države do države uvelike razlikovalo u kojoj mjeri su formulacije i pristupi Oglednog zakona prihvaćeni ili prilagođeni." Predgovor, 30. maj 1985.

⁶⁴ *Model Penal Code*, § 2.02(c).

35. U Ujedinjenom Kraljevstvu, Gornji dom je u predmetu *R v. G and another* razmotrio je opseg pojma bezobzirnost /*recklessness*/ u smislu člana *Criminal Damage Act-a* iz 1971.⁶⁵ Mišljenje lorda Bingham, s kojim su se njegove kolege složile, bilo je sljedeće:

[O]soba postupa bezobzirno, u smislu člana 1 *Criminal Damage Act-a* iz 1971. u odnosu na -(i) okolnost, kada je svjesna rizika da ta okolnost postoji ili da će postojati; (ii) rezultat, kada je svjesna rizika da će do tog rezultata doći; te kada je, u okolnostima koje su joj poznate, nerazumno preuzeti takav rizik ...⁶⁶

Prema ovom mišljenju, rizik mora biti nerazuman; nadalje, što se tiče nekog konkretnog rezultata, dotični počinitelj mora biti svjestan rizika da će do takvog rezultata doći, a ne samo da bi do njega moglo doći.

36. Vrhovni sud Australije je, razmatrajući u presudi u predmetu *R v. Crabbe* “da li znanje koje optuženi mora posjedovati kako bi bio proglašen krivim za ubistvo kada on nema stvarnu namjeru da ubije ili da nanese tešku tjelesnu povredu mora biti znanje o vjerovatnoći da će njegova djela prouzrokovati smrt ili tešku tjelesnu povredu (...) ili je dovoljno znanje o postojanju mogućnosti”,⁶⁷ konstatirao sljedeće:

Zaključak da je osoba kriva za ubistvo ako počini djelo čija je posljedica smrt znajući da će ono vjerovatno prouzrokovati smrt ili tešku tjelesnu povredu, ali da (bez namjere da ubije ili nanese tešku tjelesnu povredu) nije kriva za ubistvo ako je znala samo da postoji mogućnost da njena djela prouzrokuju smrt ili tešku tjelesnu povredu, ne samo da ima uporište u većini izvora, nego je i u načelu razuman. Postupanje osobe koja počini djelo, znajući da je smrt ili teška tjelesna povreda *vjerovatna posljedica*, može se prirodno smatrati, u kontekstu krivičnog prava, jednako vrijednim osude kao i postupanje onoga ko počini djelo s namjerom da ubije ili nanese tešku tjelesnu povredu.⁶⁸

37. Vrhovni sud je u predmetu *R v. Crabbe* također razmotrio situaciju u kojoj znanje neke osobe o vjerovnim posljedicama prati i ravnodušnost, te je zaključio sljedeće:

Osoba koja počini neko djelo koje prouzrokuje smrt znajući da je vjerovatno da će to djelo prouzrokovati smrt ili tešku tjelesnu povredu je... kriva za ubistvo, mada takvo znanje prati ravnodušnost prema tome da li će smrt ili teška tjelesna povreda nastupiti

⁶⁵ *R v G and another*, [2004] 1 A.C. 1034, [2003] 4 All ER 765. Žalbena vijeće, međutim, primjećuje da je odluka u tom predmetu donesena približno 10 godina nakon krivičnih djela iz ovog predmeta.

⁶⁶ *R v G and another*, [2004] 1 A.C. 1034, 1057 (gdje se citira Prijedlog krivičnog zakona priložen Izvještaju pravne komisije o krivičnom pravu /*Law Commission Report on Criminal Law: A Criminal Code for England and Wales Draft Criminal Bill*, sv. 1 (Law Comm. No. 177, april 1989)).

⁶⁷ *R v. Crabbe* (1985.) 58 ALR 417, 468.

⁶⁸ *R v. Crabbe* (1985.) 58 ALR 417, 469 (kurziv dodan).

ili neće, ili čak želja da ne dođe do smrti ili teške tjelesne povrede. To ne znači da je bezobzirna ravnodušnost element psihičkog stanja nužan da bi postojalo krivično djelo ubistva. Relevantani element nije ravnodušnost počinioca prema posljedicama nego njegovo znanje da će do tih posljedica vjerovatno doći.⁶⁹

38. U gore analiziranim jurisdikcijama anglosaksonskog prava, *mens rea* bezobzirnosti uključuje svijest o riziku da će rezultat ili posljedica uslijediti ili da će vjerovatno uslijediti, i da rizik mora biti neopravdan i nerazuman. Sama mogućnost da će usljed činiočeva djelovanja doći do krivičnog djela ili krivičnih djela nije dovoljna da bude osnova za krivičnu odgovornost.⁷⁰

39. U sistemima kontinentalnog prava, koncept *dolus eventualis* može predstavljati zahtijevanu *mens rea* za krivična djela. U francuskom pravu, na primjer, taj pojam je definiran kao preuzimanje rizika i prihvatanje mogućnosti da može doći do štete. Mada činilac nije želio tu štetu, nju je prouzrokovalo njegovo opasno ponašanje, koje je izvršeno namjerno i sa sviješću da može doći do štete.⁷¹ U talijanskom pravu, to načelo je izraženo na sljedeći način: vršenje djela koje predstavlja krivično djelo, mada to počinilac nije želio, predviđeno je i prihvaćeno kao moguća posljedica njegovog postupanja.⁷² Njemački savezni vrhovni sud (Bundesgerichtshof, BGH) je konstatirao da djelovanje s *dolusom eventualisom* zahtijeva da počinilac doživljava nastupanje kriminalne posljedice kao moguće i ne potpuno nevjerovatne, i da je Sud podržava ili barem prihvata u ime željenog cilja.⁷³ Takođe je konstatirao da je u slučaju krajnje opasnih, nasilnih djela, očigledno da počinilac uzima u obzir mogućnost smrti žrtve i da, budući da nastavlja da vrši djelo, prihvata takav rezultat. Taj voljni element označava granicu između *dolusa eventualisa* i smotrenog i svjesnog nehata.

⁶⁹ *R v. Crabbe* (1985) 58 ALR 417, 470.

⁷⁰ Žalbeno vijeće ne razmatra ona krivična djela, konkretno definirana zakonima u nekim nacionalnim jurisdikcijama, koja se eventualno odnose na niže stepene kriminalnog stanja svijesti.

⁷¹ Le Gunehec, F. "Élément moral de l'infraction," éditions techniques, Juris-Classeur, fascikl 20, sv. 1, 2002.

⁷² Commentario Breve al Codice Penale, Cedam, Padova (1986.), str. 103.

⁷³ BGHSt 36, 1-20 [9-10]: "U skladu s ustanovljenom praksom Saveznog vrhovnog suda u pogledu razgraničavanja *dolusa eventualisa* i svjesnog/smotrenog nehata, počinilac djeluje namjerno ako prihvata kao moguće i ne sasvim nevjerovatno ispunjenje obilježja krivičnog djela i pristaje na to na takav način da odobrava ispunjenje obilježja krivičnog djela ili se barem miri s tim kako bi došlo do željene posljedice, čak i ako ne želi ispunjenje obilježja krivičnog djela; svjesni nehat znači da se počinilac ne slaže s ispunjenjem obilježja krivičnog djela – za koje prihvata da je moguće – i zaista – a ne samo neodređeno – vjeruje da do ispunjenja neće doći." Potvrđeno u BGH v. 7. 6. 1994 – 4 StR 105/94, preneseno u

40. U ovom predmetu, Pretresno vijeće je u paragrafu 474 Prvostepene presude formulisalo sljedeći standard:

Kad bi, usprkos svemu, i dalje postojala sumnja u to da je optuženi naredio napad s jasnom namjerom da se počini pokolj, njegova bi se odgovornost za naređenje da se počine zločini ipak morala ustanoviti prema članu 7(1) Statuta. Kao što je ranije objašnjeno, svatko tko, naređujući neki čin, zna da pri tome postoji rizik da budu počinjena krivična djela i prihvata taj rizik, pokazuje razinu namjere koja je dovoljna (eventualni *dolus*) [u francuskom originalu: *le dol éventuel*] da bi se ustanovila njegova odgovornost za naređivanje, planiranje ili podsticanje na počinjenje tih zločina.⁷⁴

Mada je Pretresno vijeće, referirajući se u jednoj fusnoti na svoju diskusiju "[gore] o članu 7 Statuta",⁷⁵ navelo da je standard koji je formulisalo u paragrafu 474 već objasnilo, ispitivanje ranijih paragrafa Prvostepene presude koji se odnose na pravne elemente člana 7 pokazuje da Pretresno vijeće to zapravo nije učinilo. U drugim paragrafima Prvostepene presude standard iznesen u paragrafu 474 formulisan je pomoću drugačijih izraza. To su sljedeći paragrafi:

562. Vijeće zaključuje da je general Blaškić odgovoran za zločine počinjene u ta tri sela na osnovu eventualnog *dolusa* [u francuskom tekstu *dol éventuel*], odnosno, drugim riječima, zato što je naredio akcije za koje je mogao razumno pretpostaviti da će dovesti do zločinâ.

592. Vijeće je takođe van svake razumne sumnje uvjeren da je optuženi, time što je izdavao naređenja vojnoj policiji u aprilu 1993., znajući vrlo dobro da u njenom sastavu ima kriminalaca[], time hotimično preuzeo rizik da zbog njihovog učestvovanja u ofenzivama budu počinjeni vrlo nasilni zločini

653. Vijeće tvrdi da je general Blaškić, čak ako i nije izričito naredio progone i ubistva civila Muslimana, ipak hotimično riskirao da upravo ti stanovnici i njihova imovina, postanu prve žrtve "blokada" i napada od 18. aprila 1993.

661. Na osnovu sadržaja vojnih naređenja upućenih zapovjedniku brigade Ban Jelačić, sistematskog i masovnog karaktera počinjenih zločina, te opšteg konteksta u koji se zlodjela uklapaju, Vijeće može ustvrditi da je optuženi naredio napade vođene u

Strafverteidiger (StV) 1994, 654 (i BGH v. 22. 2. 2000. – 5 StR 573/99, preneseno u *Neue Zeitschrift für Strafrecht – Rechtsprechungsreport* [NStZ-RR] 2000., 165).

⁷⁴ Prvostepena presuda, par. 474 (fusnota izostavljena). Tekst paragrafa 474 u francuskom originalu Prvostepene presude glasi: "Quand bien même on mettrait malgré tout encore en doute que l'accusé ait ordonné l'attaque avec la claire intention que le massacre soit commis, sa responsabilité pour avoir ordonné les crimes devrait malgré tout être engagée conformément à l'article 7 1) du Statut. Ainsi qu'il a été expliqué précédemment, toute personne qui, en ordonnant un acte, sait qu'il y a un risque que des crimes soient commis et accepte de prendre ce risque, manifeste le niveau d'intention nécessaire (le dol éventuel) pour voir sa responsabilité engagée pour avoir ordonné, planifié ou incité à commettre les crimes." (fusnota izostavljena)

⁷⁵ Prvostepena presuda, par. 474, fn. 991.

aprilu i junu 1993. protiv muslimanskih sela u regiji Kiseljak. Takođe je očito ["Il appert également" u francuskom tekstu] da je general Blaškić morao vrlo dobro znati da će, zato što je brigadi Ban Jelačić naredio napad tako velikih razmjera na ciljeve gotovo isključivo civilnog karaktera, neizbježno doći do počinjenja vrlo nasilnih krivičnih djela. Konačno, iz tih istih elemenata proizlazi da ciljevi optuženog nisu bili isključivo vojnog karaktera, već da je on takođe htio vojnim sredstvima realizirati politiku progona muslimanskog civilnog stanovništva, koju su zacrtali najviši organi vlasti HVO-a, pri čemu mu je cilj bio da pomenutim ofenzivama protjera to stanovništvo iz opštine Kiseljak.

738. Vijeće, dakle, zaključuje da je, naročito s obzirom na potreban stepen organizacije, general Blaškić naredio korištenje zatočenika za kopanje rovova, uključujući i one na frontu, u opasnim uslovima. Vijeće takođe smatra da je naređujući taj prisilni rad Blaškić svjesno preuzeo rizik da njegovi vojnici počine nasilje protiv nezaštićenih zatočenika, naročito u uslovima velikih napetosti.

741. Vijeće zaključuje kako je nezamislivo da general Blaškić, čak i ako nije naredio uzimanje talaca, kao zapovjednik nije naredio odbranu grada u kojem se nalazila njegova komanda. To čineći general Blaškić je svjesno preuzeo rizik da pri postizanju tog cilja mnoge zatočene osobe budu korištene kao taoci.

41. Nakon što je ispitalo pristup u nacionalnim jurisdikcijama, kao i presedane na Međunarodnom sudu, Žalbeno vijeće smatra da nijedan od načina na koji je Pretresno vijeće formulisalo *mens rea* za naređivanje po članu 7 (1), u pogledu kriminalnog stanja svijesti koje je niže od direktne namjere, nije tačan. Svijest o bilo kakvom riziku, ma koliko da je nizak, nije dovoljna za proglašenje krivične odgovornosti za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava. Pretresno vijeće ne specificira koji stepen rizika se mora dokazati. Štaviše, čini se da bi po standardu Pretresnog vijeća bilo koji komandant koji izda naređenje bio krivično odgovoran jer uvijek postoji mogućnost da dođe do kršenja. Žalbeno vijeće smatra da pravni standard mora uključivati svijest o većoj vjerovatnoći rizika i element htijenja.

42. Žalbeno vijeće stoga smatra da osoba koja naredi neko činjenje ili nečinjenje sa sviješću o znatnoj vjerovatnoći da će prilikom izvršenja tog naređenja biti počinjeno krivično djelo ima *mens rea* koja se zahtijeva za utvrđivanje odgovornosti po članu 7(1) na osnovu naređivanja. Naređivanje s takvom sviješću mora se smatrati prihvatanjem tog krivičnog djela.⁷⁶

⁷⁶ Francuski prijevod ovog pravnog standarda glasi:

Quiconque ordonne un acte ou une omission en ayant conscience de la réelle probabilité qu'un crime soit commis au cours de l'exécution de cet ordre possède la *mens rea* requise pour établir la

2. Pomaganje i podržavanje

43. Žalilac tvrdi da odgovornost za pomaganje i podržavanje zahtijeva barem stvarno znanje.⁷⁷ On smatra da pomagalac i podržavalac mora ne samo znati da svojim djelima pruža pomoć u počinjenju krivičnog djela, nego također mora znati detalje tog krivičnog djela. Bezobzirnost ili nehat s njegove strane nisu, po njegovom mišljenju, dovoljni, suprotno navodnoj konstataciji Pretresnog vijeća u vezi s tim.⁷⁸ Nadalje, žalilac smatra da *actus reus* pomaganja i podržavanja uključuje uslov kauzalnosti koji Pretresno vijeće nije uzelo u obzir niti ga primijenilo.⁷⁹ Drugim riječima, doprinos “mora imati direktan i bitan uticaj na počinjenje zločina”.⁸⁰ Žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće umjesto toga pogrešno primijenilo standard objektivne odgovornosti da bi žaliooca proglasilo krivim kao pomagača i podržavaoca te ponavlja da zaključak Pretresnog vijeća da se “on može proglasiti krivim ako je prihvatio mogućnost da neko nespecificirano krivično djelo bude 'moguća ili predvidiva posljedica' vojne akcije *de facto* isključuje *mens reu* 'stvarnog znanja' za pomaganje i podržavanje, te je stoga formalno-pravno pogrešan”.⁸¹ On tvrdi da je taj standard utvrđen na početku Prvostepene presude, te da cijelu analizu koja slijedi.⁸²

44. Optužba tvrdi da ni u jednom “standardu” niti izvoru nema uporišta za žaliočevu tvrdnju da je *mens rea* koju je Pretresno vijeće usvojilo za pomaganje i podržavanje — “moguća i predvidiva posljedica ponašanja” — preniska. Isto tako, prema tvrdnjama optužbe, žalilac nije naveo nijedan primjer kada je primjena takvog standarda utjecala na donošenje osuđujuće presude, što bi mu omogućilo da se žali da je pretrpio štetu.⁸³ Optužba nadalje tvrdi da Pretresno vijeće nije primijenilo standard nehata u ovom predmetu, ali da bi, i da ga jeste primijenilo, to bilo sasvim primjereno.⁸⁴ Konačno, optužba odbija nepotkrijepljenju tvrdnju žaliooca da je element kauzalne veze između

responsabilité aux termes de l'article 7 alinéa 1 pour avoir ordonné. Le fait d'ordonner avec une telle conscience doit être considéré comme l'acceptation dudit crime.

⁷⁷ Žalbeni podnesak, str. 131.

⁷⁸ Žalbeni podnesak, str. 131-133.

⁷⁹ Žalbeni podnesak, str. 133-135.

⁸⁰ Žalbeni podnesak, str. 134.

⁸¹ Replika, par. 115.

⁸² Replika, par. 116.

⁸³ Podnesak respondentata, par. 5.67.

⁸⁴ Podnesak respondentata, par. 5.68-5.69.

djela optuženog i djela glavnog počinioca uslov za odgovornost za pomaganje i podržavanje.⁸⁵

45. U Drugostepenoj presudi u predmetu *Vasiljević*, Žalbeno vijeće je definisalo *actus reus* i *mens rea* za pomaganje i podržavanje. Konstatovalo je sljedeće:

(i) Pomagač i podržavalac izvršava djela konkretno usmjerena na pomaganje, ohrabrivanje ili davanje moralne podrške počinjenju nekog konkretnog krivičnog djela (ubistva, istrebljenja, silovanja, mučenja, bezobzirnog razaranja civilne imovine, itd.), i ta podrška ima značajnog učinka na počinjenje krivičnog djela. [...]

(ii) Kada je riječ o pomaganju i podržavanju, element stanja svijesti koji se traži je znanje da djela pomagača i podržavaoca pomažu počinjenju konkretnog krivičnog djela od strane glavnog počinioca.⁸⁶ [...]

Žalbeno vijeće smatra da nema razloga da se odstupi od te definicije.

46. U ovom predmetu, Pretresno vijeće je, slijedeći standard iz predmeta *Furundžija*, smatralo da se *actus reus* pomaganja i podržavanja “sastoji [...] od praktične pomoći, ohrabrivanja ili moralne podrške koji bitno utječu na izvršenje zločina.”⁸⁷ Vijeće je takođe konstatovalo da je zahtijevana *mens rea* “[...] znanje da te radnje pomažu izvršenju krivičnog djela”.⁸⁸ Žalbeno vijeće smatra da je ta konstatacija Pretresnog vijeća tačna.

47. Pretresno vijeće je nadalje konstatovalo da *actus reus* pomaganja i podržavanja može biti počinjen nečinjenjem, “pod uslovom da je to nečinjenje imalo odlučujući učinak na počinjenje krivičnog djela i da je popraćeno traženim umišljajem”.⁸⁹ Zaključilo je sljedeće:

S tim u vezi, samo prisustvo na licu mjesta nekog nadređenog, npr. vojnog komandanta, predstavlja indikaciju koja važi kao dokaz kod utvrđivanja da li je ovaj podržavao ili ohrabrivao izvršioce krivičnog djela.⁹⁰

Žalbeno vijeće ostavlja otvorenom mogućnost da u okolnostima nekog određenog predmeta nečinjenje može predstavljati *actus reus* pomaganja i podržavanja.

⁸⁵ Podnesak respondenta, par. 5.71-5.75.

⁸⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102.

⁸⁷ Prvostepena presuda, par. 283 (gdje se citira Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 249).

⁸⁸ Prvostepena presuda, par. 283 (gdje se citira Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 249).

48. Pretresno vijeće u ovom predmetu konstatovalo je i sljedeće:

Nije nužno dokazati da je ponašanje saučesnika imalo uzročno-posljedičnu vezu sa djelom glavnog izvršioca. Osim toga, učestvovanje se može odigrati prije, za vrijeme ili nakon počinjenja djela i može se dogoditi na drugoj geografskoj lokaciji.⁹¹

Žalbeno vijeće ponavlja da jedan od zahtjeva za *actus reus* pomaganja i podržavanja jeste da podrška pomagača i podržavaoca ima znatan uticaj na počinjenje krivičnog djela. U tom smislu se slaže s Pretresnim vijećem da dokaz o uzročno-posljedičnoj vezi između ponašanja pomagača i podržavaoca i počinjenja krivičnog djela, ili dokaz da je takvo ponašanje služilo kao uslov koji je prethodio počinjenju krivičnog djela, nije nužan. Slaže se takođe da do *actus reusa* pomaganja i podržavanja u krivičnom djelu može doći prije, tokom ili nakon samog počinjenja krivičnog djela, i da mjesto na kojem dođe do *actus reusa* ne mora biti mjesto samog počinjenja krivičnog djela.

49. Što se tiče *mens rea* pomagača i podržavaoca, Pretresno vijeće je smatralo da je on “osim što je znao da će njegovi postupci doprinijeti počinjenju krivičnog djela, morao imati namjeru da pomogne ili barem biti svjestan da će ta pomoć biti moguća i predvidljiva posljedica njegovog ponašanja”.⁹² Međutim, kao što je već konstatovano u Drugostepenoj presudi u predmetu *Vasiljević*, znanje pomagača i podržavaoca da njegova djela pomažu glavnom počinioocu pri počinjenju konkretnog krivičnog djela dovoljno je da se ispuni zahtjev za *mens rea* takvog vida učestvovanja.⁹³ Ovdje je Pretresno vijeće pogriješilo.

50. Pretresno vijeće se složilo sa tvrdnjom iz Prvostepene presude u predmetu *Furundžija* da “[n]ije nužno da pomagač i podržavalac zna za tačno krivično djelo koje je bilo namjeravano i na kraju počinjeno. Ako je svjestan da će neko od više krivičnih djela vjerovatno biti počinjeno, a onda se jedno od tih krivičnih djela i poćini, on je namjeravao

⁸⁹ Prvostepena presuda, par. 284 (fusnota izostavljena).

⁹⁰ Prvostepena presuda, par. 284 (fusnota izostavljena).

⁹¹ Prvostepena presuda, par. 285 (gdje se citira Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 233; Prvostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 61).

⁹² Prvostepena presuda, par. 286.

⁹³ Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102.

da pomogne izvršenju tog krivičnog djela i kriv je kao pomagač i podržavalac”.⁹⁴ Žalbeno vijeće se slaže s tim zaključkom.

51. U svjetlu rečenog, Žalbeno vijeće smatra da je Pretresno vijeće u jednom dijelu imalo pravo, a da je pogriješilo prilikom definisanja zahtjeva za pomaganje i podržavanje.

52. Žalbeno vijeće primjećuje da u ovom predmetu Pretresno vijeće nije žalioaca smatralo odgovornim za pomaganje i podržavanje predmetnih krivičnih djela. Osim toga, Žalbeno vijeće smatra da se o tom obliku učestvovanja nije dovoljno raspravljalo tokom žalbenog postupka.⁹⁵ Nadalje, Žalbeno vijeće smatra da taj oblik učestvovanja nije u dovoljnoj mjeri obuhvaćen u Optužnici.⁹⁶ S obzirom na okolnosti, Žalbeno vijeće odbija da dalje razmatra taj oblik učestvovanja.

Komandna odgovornost na osnovu člana 7(3) Statuta

53. U ovom dijelu,⁹⁷ Žalbeno vijeće će se baviti samo navodnim greškama u primjeni prava u vezi s članom 7(3) Statuta, a pitanja koja je žalilac iznio u okviru svoje druge žalbene osnove, u pogledu toga da li činjenice predmeta idu u prilog zaključku da je žalilac imao efektivnu kontrolu u Operativnoj zoni srednja Bosna (u daljnjem tekstu: OZSB), ostaviće za dio Presude u kojem se razmatraju žalbene osnove vezane za činjenice.

Stvarno znanje nadređenog

54. Žalilac tvrdi da je *mens rea* prema članu 7(3) Statuta stvarno znanje ili “informacije koje bi, ako su dostupne, obavezivale komandanta na dodatnu istragu”.⁹⁸ Što se tiče stvarnog znanja, žalilac tvrdi da se traži više od dokaza o položaju osobe kao vojnog komandanta i da je Pretresno vijeće propustilo da, uz činjenicu o žaliočevom

⁹⁴ Prvostepena presuda, par. 287 (gdje se citira Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 246). *Vidi npr.*, u njemačkom pravu, “Risikoerhöhungstheorie” (“teorija dodatne opasnosti”), BGH St. 42, 135-139.

⁹⁵ To je u podnescima strana prvenstveno razmatrano kao greška u primjeni prava, a tokom žalbene rasprave pomaganje i podržavanje nije se razmatralo. Up. Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, str. 47, fn. 228; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 133.

⁹⁶ Vidi poglavlje VI (A); up. Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 137.

⁹⁷ U ovoj presudi izrazi “komandna odgovornost” i “odgovornost nadređenog” su sinonimi.

statusu, utvrdi i njegovo znanje, te se tako oslonilo “gotovo isključivo” na žaliočev položaj i status. To je, po mišljenju žalioaca, nedopustiv oblik objektivne odgovornosti koji zapravo pomjera teret dokazivanja.⁹⁹

55. Optužba odgovara da se žalilac nije pozvao ni na jedan paragraf Prvostepene presude koji bi njegove tvrdnje učinio vjerodostojnim. Njegov je argument, naprotiv, u suprotnosti sa zaključcima Pretresnog vijeća u pogledu događaja u Ahmićima, krivičnog djela kopanja rovova, te zlostavljanja zatočenika.¹⁰⁰

56. Žalbeno vijeće primjećuje da žalilac ne osporava zahtjeve koje je Pretresno vijeće definisalo u pogledu indicija koje se mogu koristiti u prilog zaključcima o stvarnom znanju nadređenog. On osporava sljedeću konstataciju Pretresnog vijeća u paragrafu 308 Prvostepene presude:

Te indikacije valja ocijeniti u svjetlu nadređenosti optuženog, ako je utvrđena. U stvari, kako je presudilo vijeće u predmetu Aleksovski, sama činjenica da neka osoba ima položaj nadređenog predstavlja ozbiljnu indikaciju da ona ima saznanja o krivičnim djelima koja su počinili njeni podređeni.

Žalilac tvrdi da se ta konstatacija temelji na standardu objektivne odgovornosti jer utvrđuje njegovo stvarno znanje na osnovu njegovog položaja komandanta.

57. Žalbeno vijeće se ne slaže s ovom interpretacijom Prvostepene presude. Pretresno vijeće se, uz pokazatelje koje navodi u paragrafu 307 Prvostepene presude, pozvalo i na zapovjedni položaj optuženog,¹⁰¹ te je njegov zapovjedni položaj smatralo ne kriterijumom, nego pokazateljem njegovog znanja. S obzirom na to da se paragraf 308 nalazi u dijelu Prvostepene presude u kojem se razmatra član 7(3) Statuta i s obzirom na to da je Pretresno vijeće prihvatilo, na početku rasprave o članu 7(3), da se za ustanovljavanje odgovornosti po tom članu zahtijeva dokaz o, između ostalog, stvarnom

⁹⁸ Žalbeni podnesak, str. 136.

⁹⁹ Žalbeni podnesak, str. 136.

¹⁰⁰ Podnesak respondenta, par. 5.78-5.79.

¹⁰¹ Ti pokazatelji su sljedeći: “broj, vrsta i obim nezakonitih djela, period u kojem su počinjena, broj i tip vojnika koji su u njima učestvovali, logistička sredstva koja su eventualno upotrebljena, geografsko mjesto djela, rasprostranjenost djela, brzina operacija, *modus operandi* sličnih nezakonitih djela, starješine i ljudstvo koji su upleteni i mjesto gdje se nalazio komandant u trenutku izvršenja djela.” Prvostepena presuda, par. 307 (fusnota izostavljena).

znanju optuženog,¹⁰² žaliočev navod o primjeni od strane Pretresnog vijeća standarda objektivne odgovornosti na ovaj predmet nema osnove. Ta žalbena osnova se odbacuje.

Standard “imao razloga da zna”

58. Žalilac takođe tvrdi da standard “imao razloga da zna” nije standard pukog nehata i da ne implicira općenito dužnost komandanta da zna.¹⁰³ On tvrdi da je stav Pretresnog vijeća da nehatni propust žalioca da se informiše može služiti kao osnova za odgovornost po članu 7(3) Statuta suprotan ulozi, funkciji i tumačenju te odredbe te zapravo stvara oblik objektivne odgovornosti koji se kosi s prezumpcijom nevinosti žalioca tako što se usredsređuje isključivo na njegov položaj.¹⁰⁴ On tvrdi da, čak i da se prihvati da je komandna odgovornost oblik odgovornosti utemeljen na nehatu, sva osnovna krivična djela za koja se optuženi tereti zahtijevaju kao *mens reu* više od nehata, a krivična djela kao što su “ubistvo iz nehata” ili “progon iz nehata” jednostavno ne postoje u međunarodnom pravu.¹⁰⁵ Zaključuje da Pretresno vijeće time što navodno snižava standard *mens rea* komandne odgovornosti zapravo uvodi nova krivična djela kao što je “ubistvo iz nehata,” i time krši načelo *nullum crimen sine lege*.¹⁰⁶

59. Optužba dopušta da Pretresno vijeće jeste pogriješilo u mjeri u kojoj je konstatovalo da standard “imao razloga da zna” obuhvata standard “trebao da zna”.¹⁰⁷ Međutim, optužba dodaje da takva teoretska mogućnost ne bi opravdala zaključak da bi takva greška mogla obesnažiti Prvostepenu presudu.¹⁰⁸ Žalilac to nije pokazao, niti može pokazati budući da se, po mišljenju optužbe, nijedan od zaključaka Pretresnog vijeća ne zasniva isključivo na žaliočevoj povredi dužnosti da zna.¹⁰⁹

60. U svom odgovoru, žalilac tvrdi da bi prihvatanje od strane optužbe da je Žalbeno vijeće pogriješilo u pogledu tražene *mens rea* trebalo “biti dovoljan razlog” da se poništi

¹⁰² Prvostepena presuda, par.307.

¹⁰³ Žalbeni podnesak, str. 136-139.

¹⁰⁴ Žalbeni podnesak, str. 139.

¹⁰⁵ Žalbeni podnesak, str. 139.

¹⁰⁶ Žalbeni podnesak, str. 139.

¹⁰⁷ Podnesak respondenta, par.5.80.

¹⁰⁸ AT 694 (16. decembar 2003.).

¹⁰⁹ Podnesak respondenta, par. 5.82-5.83. Vidi takođe AT 694 (16. decembar 2003.).

osuđujuća presuda.¹¹⁰ Nije dovoljno da optužba kaže da je u svakom slučaju u okolnostima ovog predmeta ta greška bezazlena zbog zaključka Pretresnog vijeća o “stvarnom” ili “izvedenom” znanju. Nadalje, žalilac tvrdi da mu je Pretresno vijeće pripisalo znanje isključivo na osnovu njegovog položaja.¹¹¹

61. Žalbeno vijeće primjećuje da je Pretresno vijeće zaključilo sljedeće:

...ako je komandant u vršenju svojih dužnosti ispoljio dužnu revnost, ali ipak nije znao da se spremaju krivična djela ili da su ista već počinjena, ne može ga se teretiti za to neznanje. Ako, međutim, uzevši u obzir njegov položaj u hijerarhiji i trenutne okolnosti, neznanje proizilazi iz zanemarivanja dužnosti, ono ne može biti odbrana: taj komandant je "imao razloga da zna" u smislu Statuta.¹¹²

Na drugom mjestu u Prvostepenoj presudi Pretresno vijeće je “[zaključilo], vraćajući se opet na odredbe Komentara, da ih 'njihova misija obavezuje da budu stalno informirani o načinu na koji njihovi podređeni vrše povjerene im zadatke i da u tu svrhu preduzmu neophodne mjere’”.¹¹³ Dakle jedna od dužnosti komandanta je, dakle, da bude informisan o ponašanju svojih podređenih.

62. Žalbeno vijeće smatra da je u Drugostepenoj presudi u predmetu *Čelebići* dat konačan odgovor na pitanje tumačenja standarda “imao razloga da zna.” U toj presudi, Žalbeno vijeće je konstatovalo da će “nadređeni [...] po principima odgovornosti nadređenoga biti krivično odgovoran *samo ako je imao informacije* koje su ga mogle upozoriti na djela počinjena od strane podređenih. To je u skladu sa standardom *mens rea* u običajnom pravu kakav je važio u trenutku počinjenja djela koja se navode u optužnici.”¹¹⁴ Nadalje, Žalbeno vijeće je iznijelo da “zanemarivanje dužnosti da se stekne takvo znanje nije navedeno u odredbi kao zasebno krivično djelo, pa nadređeni stoga po toj odredbi ne snosi odgovornost za takve propuste, nego samo zato što nije preduzeo nužne i razumne mjere sprečavanja ili kažnjavanja.”¹¹⁵ Nema razloga da Žalbeno vijeće

¹¹⁰ Replika, par.117.

¹¹¹ Replika, par.122.

¹¹² Prvostepena presuda, par. 332.

¹¹³ Prvostepena presuda, par. 329 (gdje se citira Komentar Dodatnih protokola od 8. juna 1977. uz Ženevske konvencije od 12. augusta 1949. (Y. Sandoz et al. (ur.), ICRC, 1986), par. 3545).

¹¹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 241 (kurziv dodat) (fusnota ispuštena). Taj je standard, kako je protumačen u Drugostepenoj presudi u predmetu *Čelebići*, primijenjen u Drugostepenoj presudi u predmetu *Bagilishema*, par. 42, i u Drugostepenoj presudi u predmetu *Krnojelac*, par. 151.

¹¹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 226.

odstupi od tog stava.¹¹⁶ Tumačenje tog standarda od strane Pretresnog vijeća nije u skladu s jurisprudencijom Žalbenog vijeća u tom pogledu i mora se ispraviti shodno tome.

63. Što se tiče argumenta žalioaca da je Pretresno vijeće utemeljilo komandnu odgovornost na teoriji nehata, Žalbena vijeće podsjeća na to da je Žalbena vijeće MKSR-a jednom prilikom odbacilo kriminalni nehat kao temelj za odgovornost u kontekstu komandne odgovornosti i tada je konstatovalo da bi “bilo u isto vrijeme nepotrebno i nepravilno da se optuženi smatra odgovornim po kategoriji odgovornosti koja nije jasno definisana u međunarodnom krivičnom pravu”.¹¹⁷ Ono je iznijelo da bi “pozivanje na ‘nehat’ u kontekstu odgovornosti nadređenog vjerovatno dovelo do misaone konfuzije...”¹¹⁸ Žalbena vijeće izričito podržava ovaj stav.

64. Žalba se u vezi s tim dopušta i mjerodavno tumačenje standarda “imao razloga da zna” otaće ono dato u Drugostepenoj presudi u predmetu *Čelebići*, kako je gore navedeno.

Kada postoji efektivna kontrola i u kom obliku?

65. Žalilac tvrdi da nije utvrđeno da je on imao efektivnu kontrolu nad počiniocima u vrijeme počinjenja njihovih djela.¹¹⁹ On insistira da se ta kontrola mora utvrditi za vrijeme kad su se odvijali događaji iz optužnice.¹²⁰ Takođe tvrdi da je on mogao imati efektivnu kontrolu nad jedinicama posebne namjene u vrijeme odvijanja incidenata navedenih u optužnici samo da je tada “ne samo bio u mogućnosti da izdaje naređenja tim jedinicama nego da su, osim toga, ta naređenja bila poštovana”.¹²¹ On smatra da to što su podneseni izvještaji o zvjerstvima samo po sebi ne omogućava zaključak da je

¹¹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 107. Žalbena vijeće je već konstatovalo u Drugostepenoj presudi u predmetu *Aleksovski* da “prijajnu odluku Vijeća valja slijediti ukoliko ne postoje uvjerljivi razlozi u interesu pravde da se od nje odstupa.” Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 128. Elaborišući to načelo, Žalbena vijeće je iznijelo sljedeće: “Primjeri situacija kada uvjerljivi razlozi u interesu pravde zahtijevaju odstupanje od prijašnjih odluka uključuju predmete u kojima je ranija odluka donesena na osnovi pogrešnog pravnog principa ili predmete u kojima je prijašnja odluka donesena *per incuriam*, što je sudska odluka u kojoj se 'pogrešno odlučilo, obično zato što su sudije bile loše informirane o primjenjivom pravu.” Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par.108.

¹¹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 34.

¹¹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 35.

¹¹⁹ Žalbeni podnesak, str. 140-142.

¹²⁰ Žalbeni podnesak, str. 141.

¹²¹ Žalbeni podnesak, str. 141.

efektivna kontrola postojala, budući da komandant nema ovlaštenje da sam rješava situaciju, nego mora čekati da nadležne vlasti preuzmu mjere.¹²² On dodaje da neodređenost Prvostepene presude po tom pitanju čini nužnim poništenje osuđujuće presude.¹²³

66. Optužba odgovara da bi trebalo odbaciti žaliočev argument da je Pretresno vijeće pogriješilo utoliko što je zaključilo da se “efektivna kontrola” može utvrditi na osnovu dokaza da je neka osoba imala stvarnu mogućnost da o zvjerstvima podnosi izvještaje višim vlastima.¹²⁴ Po viđenju optužbe, čini se da žalilac želi reći da se njegova efektivna kontrola nad specijalnim jedinicama mogla utvrditi jedino da se dokazalo da su one slijedile njegova naređenja, ali on nije ukazao na zaključke Pretresnog vijeća na koje se odnosi ta osnova njegove žalbe, te nije pokazao da su zaključci Pretresnog vijeća da njegova naređenja jesu bila poštovana nerazumni.¹²⁵ Optužba nadalje odbacuje žaliočevo suženo tumačenje pojma “efektivna kontrola” i tvrdi da je, s obzirom na dokaze, razuman zaključak Pretresnog vijeća da je on imao kontrolu nad nekim jedinicama koje nisu bile u sastavu redovnih snaga HVO-a.¹²⁶ Po mišljenju optužbe, kada podređeni imaju više od jednog nadređenog, svaki od tih nadređenih može se smatrati odgovornim za krivična djela koja počine podređeni.¹²⁷

67. Žalbeno vijeće primjećuje da je zaključak Pretresnog vijeća u skladu sa konstatacijom iz Prvostepene presude u predmetu *Čelebići*, gdje je zauzet stav da nadređeni mora imati efektivnu kontrolu nad “osobama koje su *počinile* prvobitna kršenja međunarodnog humanitarnog prava.”¹²⁸ Pretresno vijeće je takođe konstatovalo da se “nadređeni [...] može smatrati krivično odgovornim za krivična djela koja su počinile osobe koje nisu zvanično njegovi (direktni) podređeni, u onoj mjeri u kojoj nad njima

¹²² Žalbeni podnesak, str. 142.

¹²³ Žalbeni podnesak, str. 142.

¹²⁴ AT 696-697 (16. decembar 2003.).

¹²⁵ Podnesak respondenta, par. 5.86-5.88.

¹²⁶ Podnesak respondenta, par. 5.88-5.99.

¹²⁷ AT 695-696 (16. decembar 2003.).

¹²⁸ Prvostepena presuda, par. 300-301 (kurziv dodat) (gdje se citira Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 378).

ima efektivnu kontrolu”.¹²⁹ Oba zaključka Pretresnog vijeća u granicama su odredbi člana 7(3) Statuta, i žalilac ih ne osporava.

68. Što se tiče stava Pretresnog vijeća da odgovornost nadređenog “može uključivati” podnošenje izvještaja nadležnim vlastima,¹³⁰ Žalbeno vijeće ga smatra ispravnim. Pretresno vijeće je čin podnošenja izvještaja pomenulo samo kao primjer korištenja stvarne mogućnosti koju nadređeni posjeduje.

69. Žalbeno vijeće takođe primjećuje da je dužnost komandanta da izvještava nadležne vlasti izričito propisana članom 87(1) Dopunskog protokola I i da se zaključak o postojanju te dužnosti može izvesti i iz člana 86(2) Dopunskog protokola I.¹³¹ Žalbeno vijeće takođe prima k znanju žaliočev argument da je za utvrđivanje postojanja efektivne kontrole u vrijeme počinjenja zločina od strane podređene osobe nužan dokaz ne samo o tome da je optuženi bio u mogućnosti da izdaje naređenja, nego i da su ta naređenja zaista bila i poštovana. Žalbeno vijeće smatra da je to još jedan primjer efektivne kontrole komandanta. Pokazatelji efektivne kontrole više su stvar dokaza nego materijalnog prava¹³² i ti pokazatelji su ograničeni na dokaze o tome da je optuženi imao moć da spriječi, kazni ili preduzme korake za pokretanje postupka protiv počinitelja kada je to primjereno.¹³³ Prema tome, žalba u vezi s tim se odbacuje.

¹²⁹ Prvostepena presuda, par. 301 (kurziv dodan) (fusnota izostavljena).

¹³⁰ Prvostepena presuda, par. 302.

¹³¹ Član 86(2) propisuje sljedeće: “Činjenica da je povredu Konvencija ili ovoga Protokola počinio neki potčinjeni ne oslobađa njegove pretpostavljene kaznene ili, ovisno o slučaju, disciplinske odgovornosti ako su znali ili imali informacije koje su im u datim okolnostima omogućavale da zaključe da je taj potčinjeni počinio ili da će počiniti takvu povredu i ako nisu poduzeli sve moguće mjere u okviru svojih ovlasti kako bi spriječili ili suzbili tu povredu.”

¹³² Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 73-74; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 206.

¹³³ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 76.

“Razumne i nužne mjere” i neksus između nečinjenja nadređenog i zločina podređenih

Razumne i nužne mjere

70. Žalilac tvrdi da Pretresno vijeće nije ustanovilo nikakve standarde za utvrđivanje “razumnih i nužnih mjera” za koje se zahtijeva da ih preduzme komandant i da je primjer komandantovog podnošenja izvještaja nedovoljan da definiše te mjere.¹³⁴

71. Optužba odgovara da je žalilac propustio da pokaže da je Pretresno vijeće pogriješilo u rasuđivanju u pogledu toga šta predstavlja “razumne i nužne mjere” u ovom predmetu.¹³⁵

72. Žalbeno vijeće primjećuje da je Pretresno vijeće smatralo da je:

... efektivni stepen kontrole komandanta, odnosno stvarna mogućnost, temelj na osnovu kojeg će Vijeće procijeniti da li je on razumno preduzeo potrebne mjere da bi spriječio krivično djelo ili kaznio počinioca. Kao što je ranije rečeno u vezi sa definicijom "nadređenog", to implicira da u nekim okolnostima komandant može ispuniti svoju obavezu sprečavanja ili kažnjavanja tako što će slučaj podastrijeti nadležnim vlastima.¹³⁶

Iz te konstatacije proizlazi da su nužne i razumne mjere one koje komandant može preduzeti u okviru svojih ovlaštenja, a kojih je pokazatelj stepen efektivne kontrole koju je imao nad podređenima. Mjera podnošenja izvještaja doista je samo primjer i primjenjiva je “u nekim okolnostima”. Žalbeno vijeće smatra da je Pretresno vijeće imalo pravo da se ne upušta u nabranje mjera, koje se mogu razlikovati od slučaja do slučaja,¹³⁷ budući da je jasno dalo do znanja da takve mjere trebaju biti nužne i razumne mjere da se spriječe zločini podređenih ili da se kazne podređeni koji su počinili zločine. Ono što čini takve mjere nije pitanje materijalnog prava, nego dokazivanja, dok se učinak takvih mjera može pravno definisati,¹³⁸ kao što ih Pretresno vijeće u ovom predmetu jeste definisalo. Žalba u vezi s tim se odbija.

¹³⁴ Žalbeni podnesak, str. 144-145.

¹³⁵ Podnesak respondenta, par. 5.105-5.107.

¹³⁶ Prvostepena presuda, par. 335.

¹³⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 73-74; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 206.

¹³⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 198.

Nekus između nečinjenja i zločina podređenih

73. Žalilac tvrdi da je za ustanovljavanje odgovornosti komandanta na osnovu člana 7(3) Statuta nužan element kauzalnosti,¹³⁹ a da je Pretresno vijeće propustilo da utvrdi traženi nekus između žaliočevog nečinjenja i počinjenja zločina od strane njegovih podređenih.¹⁴⁰ Žalilac tvrdi da je “Pretresno vijeće, time što nije zahtijevalo kauzalnost čak ni na razini sadoprinošenja, ponovno pripisalo žalioocu objektivnu odgovornost, jer ga smatra odgovornim za zločine podređenih, bez obzira na to da li mu je bilo nemoguće da spriječi počinjenje tih zločina”¹⁴¹ i da je prezumpcijom kauzalnog učinka između žaliočeve pasivnosti i protivpravnih djela njegovih podređenih, Pretresno vijeće prebacilo teret dokazivanja na žalioca i prekršilo načelo prezumpcije nevinosti.¹⁴²

74. Optužba odgovara da ne postoji uslov kauzalnosti između propusta komandanta da djeluje i počinjenja zločina od strane njegovih podređenih.¹⁴³

75. Po shvaćanju Žalbenog vijeća, žaliočev argument jeste da je Pretresno vijeće zaobišlo dokazivanje kauzalne veze između komandantovog propusta da djeluje i zločina podređenih¹⁴⁴ i da je trebalo od optužbe tražiti da dokaže postojanje te kauzalnosti, a ne pretpostaviti nekus koji je žalilac potom morao da pobija. Pitanje je da li nekus postoji u doktrini komandne odgovornosti. U prilog postojanju nekusa između propusta komandanta da djeluje i zločina potčinjenih, žalilac se oslanja, kao što je to učinilo i Pretresno vijeće, na konstataciju Pretresnog vijeća u predmetu *Čelebići*:

[M]ože se smatrati da je uspostavljena kauzalna veza između nadređenog i krivičnog djela, zbog toga što, da on nije propustio izvršiti svoju dužnost da preduzme mjere, njegovi podređeni ne bi bili počinili djela.¹⁴⁵

Pretresno vijeće je smatralo da bi se kauzalna povezanost mogla smatrati inherentnom zahtjevu da je nadređeni propustio da spriječi zločine podređenih¹⁴⁶ i time potvrdilo sličnu tvrdnju koju je tokom postupka iznio žalilac.

¹³⁹ Žalbeni podnesak, str. 143-144.

¹⁴⁰ Žalbeni podnesak, str. 143, 144.

¹⁴¹ Žalbeni podnesak, str. 145.

¹⁴² Žalbeni podnesak, str. 145.

¹⁴³ Podnesak respondenta, par. 5.100-5.104.

¹⁴⁴ Žalbeni podnesak, str. 145.

¹⁴⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 399.

76. Međutim, u Prvostepenoj presudi u predmetu *Čelebići* ne navode se izvori za tu tvrdnju o postojanju neksusa. Naprotiv, jasno se navodi sljedeće:

Bez obzira na centralnu ulogu koju u krivičnom pravu ima princip uspostave kauzalnog odnosa, on nije tradicionalno postuliran kao *conditio sine qua non* za nametanje krivične odgovornosti nadređenima za to što nisu spriječili ili kaznili krivična djela koja su počinili njihovi podređeni. Shodno tome, Pretresno vijeće ne nalazi potkrepe postojanju uslova da se kao zasebni element odgovornosti nadređenog dokaže kauzalni odnos bilo u postojećem korpusu sudske prakse, formulaciji tog principa u postojećem pravu međunarodnih ugovora, ili, uz jednu iznimku, u pozamašnoj literaturi koja postoji o tom pitanju.¹⁴⁷

Pretresno vijeće je kasnije zaključilo da već sâmo postojanje načela odgovornosti nadređenog za propust da kazni, potvrđeno članom 7(3) Statuta te u običajnom pravu, pokazuje da u doktrini odgovornosti nadređenog ne postoji zahtjev kauzalnosti kao zaseban element.¹⁴⁸

77. Žalbeno vijeće stoga nije uvjerala žaliočeva tvrdnja da je postojanje kauzalnosti između komandantovog propusta da spriječi zločine podređenih i počinjenja tih zločina element komandne odgovornosti koji optužba treba dokazati bez obzira na okolnosti pojedinog predmeta. Žalbeno vijeće još jednom naglašava da je to prije pitanje činjenica koje treba utvrditi u svakom pojedinom slučaju nego opšte pravno pitanje.

Da li je “propust da se kazni” još jedan oblik “propusta da se spriječi”?

78. Žalilac tvrdi da propust da se kazni nije stvar zasebne teorije odgovornosti nego naprosto potkategorija komandantove odgovornosti za propust da spriječi protivpravna djela podređenih.¹⁴⁹ Nadležnost *ratione materiae* Međunarodnog suda ograničena je običajnim međunarodnim pravom, i Međunarodni sud ne može pripisati krivičnu odgovornost za djela koja, prije no što su počinjena, nisu povlačila takvu odgovornost po običajnom međunarodnom pravu. Žalilac takođe tvrdi da u vrijeme kada su počinjena ta djela u međunarodnom pravu nije bilo propisa o krivičnoj odgovornosti komandanta samo za propust da kazni protivpravna djela svojih podređenih. On tvrdi da smatrati osobu odgovornom u svojstvu glavnog počinioca za propust da kazni protivpravna djela

¹⁴⁶ Prvostepena presuda, par. 339.

¹⁴⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 398.

¹⁴⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 400.

¹⁴⁹ Žalbeni podnesak, str. 146-147.

podređenih, bez bilo kakvog nekusa sa sprečavanjem budućih zločina, nadilazi doseg Statuta.¹⁵⁰

79. Optužba ističe da se zaključak Pretresnog vijeća u vezi s tim odnosi samo na zlostavljanje zatočenika. Optužba tvrdi da su dužnosti komandanta da spriječi i da kazni za zločine podređenih dvije neovisne dužnosti i da se komandant može proglasiti odgovornim za kršenje bilo jedne od njih bilo obje.¹⁵¹ Optužba zaključuje da je tačna konstatacija Pretresnog vijeća da je “prema tome komandna odgovornost za propust da se kazne podređeni koji su počinili zločine iz članova 2 do 5 [Statuta] izričito propisana”.¹⁵²

80. Žalbeno vijeće primjećuje da je ovaj argument žalioaca iznesen u pretpretresnom podnesku koji je on podnio Pretresnom vijeću 1996. godine.¹⁵³ Pretresno vijeće je, odbacujući njegov pretpretresni podnesak odlukom od 4. aprila 1997., iznijelo sljedeće:

Zaključno, budući da obrana u svom preliminarnom prijedlogu nije dokazala da pravna praksa, međunarodne konvencije i nacionalni vojni priručnici - ne sporeći da američki priručnik odgovornost za ratne zločine pripisuje zapovjedniku koji je propustio kazniti prekršitelje ratnih zakona (*ibid.*, str. 12, bilješka 9) - ne pripisuju odgovornost nadređenoga zapovjedniku koji nije kaznio podređene koji su počinili zločine, argumentacija koja se temelji na kršenju načela *nullum crimen sine lege* nije održiva.¹⁵⁴

81. U žalbenom postupku, žalilac se oslanja na dva presedana o kojima Pretresno vijeće govori u svojoj odluci od 4. aprila 1997. godine. Prvi presedan je dio presude Međunarodnog vojnog suda za Daleki istok iz 1948. godine koji se odnosi na predmet protiv bivšeg premijera Hidekija Toja. Žalilac citira konstataciju suda da Tojo “nije preduzeo adekvatne mjere da kazni počinioce i da spriječi počinjenje sličnih krivičnih djela u budućnosti”.¹⁵⁵ Međutim, u presudi se tada konstatuje Tojov propust da zatraži izvještaj o jednom ranijem incidentu, poznatom pod nazivom "Bataanski marš smrti" i

¹⁵⁰ Žalbeni podnesak, str. 146-147.

¹⁵¹ Podnesak respondenta, par. 5.108-5.5.119.

¹⁵² Podnesak respondenta, par. 5.118.

¹⁵³ Odluka kojom se odbacuje preliminarni prijedlog obrane za odbacivanje dijelova izmijenjene optužnice koji se odnose na "Odgovornost zbog nekažnjavanja", predmet br. IT-95-14-PT, 4. april 1997.

¹⁵⁴ *Ibid.*, par. 13.

¹⁵⁵ Žalbeni podnesak, str. 147 (gdje se citira presuda Međunarodnog vojnog suda kako je prenesena u *The Tokyo War Crimes Trial* (potpuni transkript postupaka pred Međunarodnim vojnim sudom za Daleki istok u 22 toma) (A Garland Series) (ur. R. John Garland i S. Zaide, Garland Publishing Inc., 1981), na str. 49.845) (dalje u tekstu: suđenje ratnim zločincima u Tokiju).

njegov propust da u vezi s tim incidentom bilo koga kazni.¹⁵⁶ Zatim se izvodi daljnji zaključak - da je propustio da tokom svog mandata primjereno vodi brigu o ratnim zarobljenicima u logorima, uprkos znanju o bijednim uslovima i visokoj stopi smrtnosti. Nijedan od činjeničnih zaključaka u tom predmetu se nije odnosio na buduće događaje.¹⁵⁷ To je, uz to što je proglašen krivim za propust da spriječi, proglašen krivim i za propust da kazni. Dakle, Međunarodni vojni sud je propust da se kazni smatrao neovisnom osnovom krivične odgovornosti. Taj predmet stoga ne pruža potporu žaliočevom argumentu u vezi s tim.

82. Drugi presedan na koji se poziva žalilac jeste presuda u predmetu *Taoci*. Žalilac navodi konstatacije vojnog suda u vezi s odgovornošću feldmaršala von Lista da “njegov propust da stane na kraj tim protivpravnim ubistvima i da preduzme adekvatne mjere da spriječi njihovo ponavljanje predstavlja tešku povredu dužnosti i povlači krivičnu odgovornost”.¹⁵⁸ Međutim, u presudi Vojnog suda u tom predmetu nadalje se navodi da je “komandujući general okupirane teritorije zadužen za održavanje reda i mira, kažnjavanje za zločine, te zaštitu života i imovine na području pod njegovom komandom”.¹⁵⁹ Zatim se dodaje:

Iz izvještaja podnijetih optuženom Listu kao komandantu oružanih snaga zone Jugoistok vidljivo je da je on bio informisan o protivpravnim ubistvima hiljada ljudi iz odmazde za djela nepoznatih pripadnika stanovništva koji po zakonu nisu podložni takvom kažnjavanju. On nijednom nije osudio takva djela kao protivpravna. Nijednom nije pozvao na odgovornost one odgovorne za nehumane i barbarske postupke. Njegov propust da dokonča ta protivpravna ubistva i da preduzme adekvatne mjere da spriječi njihovo ponavljanje predstavlja tešku povredu dužnosti i povlači krivičnu odgovornost.¹⁶⁰

...kao general, komandant okupirane teritorije, on je imao dužnost i odgovornost održavanja reda i bezbjednosti, zaštite života i imovine, te kažnjavanja zločina. To ne samo da podrazumijeva kontrolu nad stanovnicima prilikom ostvarivanja tih ciljeva, nego i kontrolu i upravljanje u odnosu na sve druge osobe i grupe koje su se odale bezakonju... Odgovornost za sprečavanje i kažnjavanje zločina prvenstveno je odgovornost komandujućeg generala¹⁶¹

¹⁵⁶ Suđenje ratnim zločincima u Tokiju, str. 49.845-49.846.

¹⁵⁷ Suđenje ratnim zločincima u Tokiju, str. 49.847.

¹⁵⁸ U.S. v. Wilhelm von List et al., *Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10* (United States Government Printing Office, 1950.), sv. xi, str. 1272 (dalje u tekstu: *U.S. v. Wilhelm von List et al.*).

¹⁵⁹ *U.S. v. Wilhelm von List et al.*, str. 1271.

¹⁶⁰ *U.S. v. Wilhelm von List et al.*, str. 1271-1272.

¹⁶¹ *U.S. v. Wilhelm von List et al.*, str. 1272.

Jasno je da je vojni sud smatrao kažnjavanje zločina jednom od više dužnosti povjerenih komandantu okupirane teritorije.

83. Žalilac se takođe kratko osvrće na članove 86 i 87 Dopunskog protokola I za koje smatra da "utjelovljuju ista načela kao i zaključci u ovim predmetima".¹⁶² Međutim, član 87(3) Dopunskog protokola I glasi:

Visoke strane ugovornice i strane u sukobu dužne su da zahtijevaju da svaki komandant kome je poznato da se njegovi potčinjeni ili druge osobe pod njegovom kontrolom spremaju da počine ili da su počinile povredu Konvencije ili ovog Protokola preduzme nužne mjere da se spriječi takva povreda Konvencije ili ovog Protokola, odnosno da, po potrebi, pokrene disciplinski ili kazneni postupak protiv prekršilaca.

Disciplinski ili krivični postupak može se pokrenuti tek *nakon* što se kršenje otkrije, a prekršilac je neko ko je već prekršio zakon. Nadalje, nelogično je istovremeno tvrditi da "odgovornost nadređenog za propust da kazni treba shvatiti kao potkategoriju njegove odgovornosti za propust da spriječi počinjenje protivpravnih djela" i da "propust da se kazni povlači krivičnu odgovornost samo ako je to dovelo do propusta da se spriječe budući zločini".¹⁶³ Propust da se kazni i propust da se spriječi tiču se različitih krivičnih djela počinjenih u različito vrijeme: propust da se kazni tiče se krivičnih djela koje su podređeni već počinili, dok se propust da se spriječi tiče budućih krivičnih djela podređenih.

84. Žalbeno vijeće takođe uzima na znanje "Propise o primjeni međunarodnog ratnog prava na oružane snage SFRJ" (1988.), koji se pominju u Prvostepenoj presudi u predmetu *Čelebići* i na koje se oslonilo Pretresno vijeće u ovom predmetu,¹⁶⁴ a u kojima se jasno opisuje komandna odgovornost za propust da se kazni kao zasebna kategorija odgovornosti. Ti propisi trebali su komandanta kao što je bio optuženi upozoriti na njegovu dužnost po međunarodnom pravu, poznatu u nacionalnom pravu države na čijoj teritoriji je trebalo da služi kao komandant oružanih snaga jedne od strana u oružanom sukobu.

¹⁶² Žalbeni podnesak, str. 147.

¹⁶³ Žalbeni podnesak, str. 146.

¹⁶⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 341.

85. Po mišljenju Žalbenog vijeća, Pretresno vijeće nije pogriješilo kad je zaključilo da je odgovornost nadređenog za njegov propust da kazni bila prihvaćena u običajnom pravu prije počinjenja krivičnih djela relevantnih za Optužnicu. Argumenti žalioaca u vezi s tim nisu uvjerljivi i stoga se moraju odbaciti.

Neprecizno razgraničenje odgovornosti na osnovu člana 7(1) i člana 7(3) Statuta

86. Žalilac tvrdi da se u prvostepenoj presudi ne razgraničuju u dovoljnoj mjeri uslovi za odgovornost po članu 7(1), odnosno po članu 7(3) Statuta, čime se krši načelo *nullum crimen sine lege* koje, osim što zabranjuje osudu bez konkretne definicije krivičnog djela za koje se tereti, takođe zabranjuje osudu van zakonskih ili opšteprihvaćenih parametara te definicije.¹⁶⁵ Što se tiče odgovornosti za “naređivanje” po članu 7(1) Statuta, žalilac tvrdi da, mada po članu 7(3) Statuta komandant snosi krivičnu odgovornost za određene propuste, pod uslovom da je imao konkretnu dužnost da djeluje, “[p]ropust, međutim, ne može predstavljati *actus reus* naređivanja počinjenja protivpravnog djela, za koji oblik učestvovanja Pretresno vijeće drži žalioaca prvenstveno odgovornim po članu 7(1).”¹⁶⁶ Propust Pretresnog vijeća da definiše zahtjeve za ta dva oblika krivične odgovornosti, tvrdi žalilac, predstavlja pogrešnu primjenu prava i čini povredu njegovog prava na uredan postupak.¹⁶⁷ Žalilac takođe tvrdi da Pretresno vijeće nije dalo preciznu definiciju odnosa nadređeni-podređeni šta je uslov za dokazivanje odgovornosti za naređivanje protivpravnog djela po članu 7(1) Statuta, i da se umjesto toga oslonilo na pogrešnu definiciju efektivne kontrole u smislu člana 7(3).¹⁶⁸ On takođe tvrdi da se, utoliko što je Pretresno vijeće smatralo da propust komandanta da kazni za protivpravno djelo može značiti pomaganje i podržavanje, taj stav, u kombinaciji sa konstatacijom Pretresnog vijeća o odgovornosti za pomaganje i podržavanje, a bez dokaza kauzalnosti, svodi na pripisivanje objektivne odgovornosti.¹⁶⁹

87. Optužba tvrdi da se Pretresno vijeće, u svim slučajevima izuzev jednog – nasilja počinjenog u zatočeničkim centrima – kada se uvjerilo da su zadovoljeni uslovi kako za

¹⁶⁵ Žalbeni podnesak, str. 147-150.

¹⁶⁶ Žalbeni podnesak, str. 147-148.

¹⁶⁷ Žalbeni podnesak, str. 148.

¹⁶⁸ Žalbeni podnesak, str. 148.

član 7(1) tako i za član 7(3), odlučilo za odgovornost po članu 7(1). Prema tome, eventualne greške u primjeni prava od strane Pretresnog vijeća prilikom analize člana 7(3) ne bi nužno dovele do obesnaživanja Prvostepene presude, osim u odnosu na nasilje počinjeno u zatočeničkim centrima.¹⁷⁰ Optužba tvrdi da “utoliko što žalilac nastoji da pokaže da nije vršio efektivnu kontrolu nad svim snagama HVO-a, ne može biti utjecaja na presudu o krivici”,¹⁷¹ budući da optužba jedino mora pokazati da je “on zauzimao položaj vlasti i da je taj položaj koristio da uvjeri drugu osobu da počini krivično djelo”.¹⁷² Optužba stoga smatra da se “odjeljci u kojima Pretresno vijeće koristi termine ‘efektivna kontrola’, ‘komanda i kontrola’ i ‘odgovornost nadređenog’ moraju tumačiti u tom svjetlu.”¹⁷³

88. Žalbeno vijeće primjećuje da je optužba tokom žalbenog pretresa iznijela mišljenje da je Žalbeno vijeće ovlašteno da preinači osuđujuću presudu i žalioca proglasi krivim “po članu 7(3) Statuta po svim tačkama Optužnice” tamo gdje smatra da je Pretresno vijeće pogriješilo proglašavajući žalioca krivim za naređivanje krivičnih djela iz Optužnice.¹⁷⁴ Žalbeno vijeće takođe primjećuje da se žalilac u Optužnici tereti kako po članu 7(1) tako i po članu 7(3) Statuta, i da je Pretresno vijeće vodilo postupak na temelju toga.¹⁷⁵ Iz zaključaka do kojih je došlo Pretresno vijeće u vezi s pojedinim događajima i s obzirom na Dispozitiv, Žalbenom vijeću je jasno da je Pretresno vijeće razmatralo meritum predmeta u vezi s tim događajima u smislu kako člana 7(1) tako i člana 7(3). Prema tome, suprotno argumentima koje je optužbe iznijela u žalbenom postupku, pitanje efektivne kontrole bilo je sporno u ovom predmetu i imalo je utjecaja na presudu o krivici.

89. Žalbeno vijeće primjećuje da je u paragrafu 337 Prvostepene presude Pretresno vijeće konstatovalo sljedeće:

Bilo bi nelogično nekog komandanta smatrati krivično odgovornim zato što je planirao, podsticao ili naredio počinjenje krivičnih djela, a istovremeno ga teretiti što

¹⁶⁹ Žalbeni podnesak, str. 149.

¹⁷⁰ Podnesak respondenta, par. 5.77.

¹⁷¹ AT 680 (16. decembar 2003.).

¹⁷² AT 682 (16. decembar 2003.).

¹⁷³ AT 682 (16. decembar 2003.).

¹⁷⁴ AT 693 (16. decembar 2003.).

¹⁷⁵ Prvostepena presuda, par. 9.

ih nije spriječio ili kaznio. Međutim, kako tvrdi optužba, propust da se kazne prošla krivična djela, koji povlači odgovornost komandanta po članu 7(3), može, pod uslovom da su ispunjeni uslovi za objektivni i subjektivni element, povlačiti odgovornost komandanta po članu 7(1) Statuta, bilo na osnovu pomaganja i podržavanja, bilo na osnovu podsticanja na kasnije počinjenje *novih* krivičnih djela.

Za ovu konstataciju Pretresno vijeće se oslonilo na gorepomenute "Propise o primjeni međunarodnog prava na oružane snage SFRJ" (1988.). Žalbeno vijeće prihvata da u paragrafu 337 Prvostepene presude nije artikulirana istovremena primjena članova 7(1) i 7(3) Statuta. Međutim, moguće je da je u drugim odjeljcima Prvostepene presude Pretresno vijeće stvorilo konfuziju u vezi s tim iznoseći kontradiktorne tvrdnje poput: "optuženi je u predmetno vrijeme imao položaj nadređenog koji ga čini odgovornim za djela njegovih potčinjenih"¹⁷⁶ i "položaj nadređenog [je] veća otežavajuća okolnost nego direktno učestvovanje".¹⁷⁷ No Žalbeno vijeće mora izraziti zabrinutost u pogledu Dispozitiva Prvostepene presude, gdje Pretresno vijeće, koje je žalioća proglasilo krivim za *naređivanje* progona i za *počinjenje* drugih krivičnih djela na osnovu istih činjeničnih zaključaka, takođe konstatuje sljedeće:

U svakom slučaju, on je, kao nadređeni, propustio da preduzme potrebne i razumne mjere kojima bi se spriječilo počinjenje zločina ili kaznili počinioci...¹⁷⁸

Ova konstatacija, koja se odnosi na odgovornost po članu 7(3), pokazuje da se tu radi o istovremenim osudama na osnovu člana 7(1) i na osnovu člana 7(3) Statuta, što se kosi sa stavom izraženim u paragrafu 337 Prvostepene presude.

90. Žalbeno vijeće podsjeća da je u Drugostepenoj presudi u predmetu *Aleksovski* Žalbeno vijeće primijetilo da je "odgovornost nadređenoga, upravnika zatvora, [njegova] krivična djela učinila znatno težim"¹⁷⁹ u pogledu onih krivičnih djela za koja je osuđen kao direktni učesnik.¹⁸⁰ Mada je zaključak o odgovornosti nadređenog u tom predmetu doveo do teže kazne, osuđujuća presuda u vezi s relevantnom tačkom Optužnice nije proglašena po obje kategorije odgovornosti. U Drugostepenoj presudi u predmetu *Čelebići* Žalbeno vijeće je konstatovalo:

¹⁷⁶ Prvostepena presuda, par. 790.

¹⁷⁷ Prvostepena presuda, par. 791.

¹⁷⁸ Prvostepena presuda, str. 269.

¹⁷⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 183.

¹⁸⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 745.

Kad se krivična odgovornost za krivično djelo terećeno *pojedinom tačkom* navodi i po članu 7(1) i po članu 7(3), te kada Pretresno vijeće nađe da je dokazana i direktna odgovornost i odgovornost nadređenog, čak i ako se izrekne samo jedna osuđujuća presuda, pretresno vijeće u svom razmatranju presude o kazni mora voditi računa o činjenici da su dokazana oba tipa odgovornosti. To se na najprimjereniji način može posmatrati u smislu izricanja optuženom kazne za dva odvojena djela obuhvaćena jednom tačkom. Alternativno, to se može posmatrati i kao direktno učešće koje otežava odgovornost po članu 7(3) (kako je objašnjeno gore) ili kao starješinstvo optuženoga ili njegov položaj vlasti, što otežava njegovu direktnu odgovornost po članu 7(1).¹⁸¹

91. Žalbeno vijeće smatra da odredbe člana 7(1) i člana 7(3) Statuta upućuju na različite kategorije krivične odgovornosti. Međutim, Žalbeno vijeće smatra da,¹⁸² u odnosu na neku određenu tačku Optužnice, nije primjereno donijeti osuđujuću presudu kako po članu 7(1) tako i po članu 7(3) Statuta. Kada se u okviru iste tačke Optužnice tereti za odgovornost i po članu 7(1) i po članu 7(3), i kada se zadovolje pravni zahtjevi vezani za obje kategorije odgovornosti, Pretresno vijeće treba donijeti osuđujuću presudu samo na osnovu člana 7(1) i smatrati nadređeni položaj optuženog otežavajućim faktorom prilikom odmjeravanja kazne.¹⁸³

92. Žalbeno vijeće stoga smatra da istovremene osude na osnovu člana 7(1) i člana 7(3) Statuta u odnosu na iste tačke Optužnice temeljene na istim činjenicama, što je vidljivo iz Dispozitiva Prvostepene presude, predstavljaju grešku u primjeni prava kojom se Prvostepena presuda obesnažuje u tom aspektu.

93. U ovom trenutku Žalbeno vijeće takođe želi napomenuti da, kada Pretresno vijeće u ovom predmetu, u odnosu na određene incidente, nije donijelo činjenične zaključke na osnovu člana 7(3) Statuta, Žalbeno vijeće neće razmatrati ovaj vid odgovornosti, bez

¹⁸¹ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 745 (kurziv dodat). Žalbeno vijeće je u fusnoti takođe konstatovalo da ta napomena “važi samo ako se pod različitim tačkama za te dvije vrste odgovornosti ne tereti nezavisno, s posebnim presudama o kazni izrečenima za svaku od njih. Može se pojaviti i drugačija situacija sa dvije zasebne tačke protiv optuženog, od kojih jedna tereti za odgovornost po članu 7(1) po osnovu direktnog učestvovanja ili saučesništva u konkretnom krivičnom incidentu, a druga za odgovornost po članu 7(3) po osnovu propusta da se podređeni spriječe ili kazne za njihovu ulogu u istom incidentu. Ako su osuđujuće presude i presude o kazni izrečene po obje tačke, presuda o kazni na osnovu terećenja po članu 7(3) ne bi se smjela otežavati na osnovu dodatnog direktnog učestvovanja, kao što se ni presuda o kazni na osnovu terećenja po članu 7(1) ne bi smjela otežavati na osnovu položaja vlasti optuženoga, jer bi to učiniti značilo nedopustivo duplicirati kaznu izrečenu na osnovu istog ponašanja”. Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, str. 265, fn. 1261.

¹⁸² U skladu s paragrafom 337 Prvostepene presude, citiranom u paragrafu 89 gore.

¹⁸³ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 183; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 745.

obzira na uopštenu konstataciju u pogledu odgovornosti na osnovu člana 7(3) u Dispozitivu Prvostepene presude.

NAVODI O GREŠKAMA U PRIMJENI PRAVA U VEZI SA ČLANOM 5 STATUTA

A. Opšti statutarni elementi zločina protiv čovječnosti

94. Žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće “pogriješilo u nekoliko bitnih aspekata prilikom tumačenja i primjene materijalno-pravnih standarda iz člana 5”.¹⁸⁴ Uopšteno govoreći, on iznosi sljedeće:

Pretresno vijeće je odstupilo od ustanovljenih načela Međunarodnog suda, odnosno običajnog prava: (1) time što nije tražilo da žalilac posjeduje znanje o širem zločinačkom napadu nužno da se pokaže da postoji zločin protiv čovječnosti; (2) time što *actus reus* krivičnog djela progona nije definisalo dovoljno usko u skladu s načelima zakonitosti i konkretnosti; i (3) time što nije tražilo da žalilac posjeduje posebnu diskriminatornu namjeru nužnu da se ustanovi krivično djelo progona.¹⁸⁵

Žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo jer ne postoje adekvatne pravne osnove da se potvrde njegovi zaključci.¹⁸⁶ On tvrdi da su sljedeći statutarni elementi zločina protiv čovječnosti uslov da se donese osuđujuća presuda po članu 5 Statuta: (i) djela optuženog moraju biti počinjena u kontekstu rasprostranjenog ili sistematskog napada; (ii) napad mora biti usmjeren protiv civilnog stanovništva; (iii) napad i djela optuženog moraju se odvijati prema već postojećoj zločinačkoj politici ili planu; i (iv) optuženi mora posjedovati znanje da njegova djela čine dio šireg zločinačkog napada.¹⁸⁷

95. Optužba tvrdi da nijedna od tih tvrdnji ne ulazi u polje primjene člana 25 Statuta, budući da ne sadrže navode o greškama u primjeni prava koje bi Prvostepenu presudu učinile nevažećom ili činjeničnim greškama koje bi dovele do neizvršenja pravde.¹⁸⁸ Stoga optužba tvrdi da nema razloga da Žalbeno vijeće razmatra tvrdnje iz pododjeljka A Dijela IX Žalbenog podneska.¹⁸⁹

¹⁸⁴ Žalbeni podnesak, str. 150. Ova žalbena osnova bila je Deveta osnova u Žalbenom podnesku.

¹⁸⁵ Žalbeni podnesak, str. 150.

¹⁸⁶ Žalbeni podnesak, str. 150.

¹⁸⁷ Žalbeni podnesak, str. 150-153.

¹⁸⁸ Podnesak respondenta, par. 6.4.

¹⁸⁹ Podnesak respondenta, par. 6.4.

Uslov da djela optuženog moraju biti počinjena u kontekstu rasprostranjenog ili sistematskog napada

96. Žalilac navodi da djela optuženog, koja moraju činiti djelo s popisa krivičnih djela, moraju takođe biti počinjena “kao dio rasprostranjenog ili sistematskog napada, a ne kao nasumično djelo nasilja”.¹⁹⁰ Taj element, dodaje žalilac, zahtijeva neksus između djela optuženog i šireg napada koji djela u osnovi podiže na razinu zločina protiv čovječnosti.¹⁹¹ U svom odgovoru, optužba tvrdi da je ustaljena norma da djela optuženih moraju činiti dio napada koji mora biti bilo rasprostranjen ili sistematski, te ističe da žalilac nije naveo da je Pretresno vijeće u vezi s tim pogriješilo.¹⁹²

97. Žalbeno vijeće primjećuje kako se iz žaliočevih navoda ne razbire greška u Prvostepenoj presudi u vezi s tim argumentom. Ono će ipak razmotriti način na koji je Pretresno vijeće artikuliralo ovaj element zločina protiv čovječnosti.

98. Jasno je ustanovljeno u praksi Međunarodnog suda da djela optuženog moraju biti dio rasprostranjenog ili sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva.¹⁹³ To je prihvatilo i Pretresno vijeće, koje je ocijenilo da “...nema nikakve sumnje da se nečovječna djela koja tvore zločin protiv čovječnosti moraju uklapati u okvir sistematskog ili rasprostranjenog napada usmjerenog protiv civila”.¹⁹⁴

99. Pretresno vijeće je zatim iznijelo da se “sistematski” karakter:

[...]

odnosi na četiri elementa koji se za potrebe ovog predmeta mogu formulirati na sljedeći način:

- postojanje političkog cilja, odnosno plana u skladu s kojim se izvodi napad, ili ideologije u širem smislu te riječi, koji ide za tim da se uništi, progoni ili oslabi neka zajednica;

- počinjenje krivičnog djela širokih razmjera protiv neke grupe civila ili opetovano i stalno činjenje međusobno povezanih nečovječnih djela;

¹⁹⁰ Žalbeni podnesak, str. 150.

¹⁹¹ Žalbeni podnesak, str. 150-151.

¹⁹² Podnesak respondenta, par. 6.7.

¹⁹³ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 248 i Drugostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*, par. 85.

¹⁹⁴ Prvostepena presuda, par. 202.

- priprema i korištenje znatnih javnih ili privatnih resursa, bilo vojnih ili drugih;
- umiješanost visokih političkih i/ili vojnih vlasti u definiranje i formuliranje osmišljenog plana.¹⁹⁵

Pretresno vijeće je nadalje ocijenilo da taj plan “ne mora nužno biti izričito deklariran niti jasno i precizno iznesen”¹⁹⁶ i da se može razabrati iz niza raznih događaja, čije primjere je navelo.¹⁹⁷

100. Žalbeno vijeće nalazi da nije jasno da li je Pretresno vijeće smatralo da je postojanje plana pravni element zločina protiv čovječnosti. Po mišljenju Žalbenog vijeća, postojanje plana ili politike može biti bitno u dokaznom smislu, ali nije pravno obilježje krivičnog djela. O tome će više riječi biti kasnije.

101. U pogledu rasprostranjenog ili sistematskog karaktera napada, Žalbeno vijeće podsjeća na jurisprudenciju Međunarodnog suda u skladu s kojom se riječ “rasprostranjen” odnosi na široke razmjere napada i broj osoba koje su njegova meta, dok se riječ “sistematski” odnosi na organizovani karakter nasilnih djela i slabu vjerojatnost da su počinjena nasumce.¹⁹⁸ Obrasci zločina - to jest redovito ponavljanje, koje nije slučajno, sličnog kriminalnog ponašanja - uobičajeni su izraz takvog sistematskog događanja.¹⁹⁹ Rasprostranjen ili sistematski mora biti samo napad, a ne i pojedinačna djela optuženog.²⁰⁰ Žalbeno vijeće ističe da je dovoljno je da djela optuženog budu dio tog napada da bi se - ako su svi ostali uslovi ispunjeni - jedno djelo ili relativno ograničen broj djela optuženog mogli okvalifikovati kao zločin protiv čovječnosti, osim ako ta djela nisu izolovana ili nasumična.²⁰¹

102. Sve u svemu, Žalbeno vijeće zaključuje da je Pretresno vijeće ispravno ocijenilo da djela koja čine zločine protiv čovječnosti moraju biti dio rasprostranjenog ili sistematskog napada na civile.

¹⁹⁵ Prvostepena presuda, par. 203 (fusnote izostavljene).

¹⁹⁶ Prvostepena presuda, par. 204.

¹⁹⁷ Prvostepena presuda, par. 204.

¹⁹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 94.

¹⁹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 94.

²⁰⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 96.

²⁰¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 96.

Uslov da napad mora biti usmjeren protiv civilnog stanovništva

103. Žalilac nadalje tvrdi da optužba mora pokazati da je postojao napad usmjeren protiv civilnog stanovništva i da su djela optuženog bila dio tog napada.²⁰² On tvrdi da se taj zahtjev oslanja prije na namjeru napada nego na njegov fizički rezultat²⁰³ i da izraz “usmjeren protiv” uslovljava da civilno stanovništvo mora biti prvenstvena meta napada.²⁰⁴ Počinilac je morao, tvrdi žalilac, barem znati da je moguće da žrtva njegovog zločina bude civil ili tu mogućnost uzeti u obzir i nije realno mogao misliti da je žrtva pripadnik oružanih snaga ili da na drugi način legitimno učestvuje u borbi.²⁰⁵ Žalilac nadalje tvrdi da on nije nikad naredio napade na civilno stanovništvo i ponavlja da su civilna stradanja bila uzgredna posljedica inače legitimne i razmjerne vojne operacije, a ne napad na civilno stanovništvo.²⁰⁶

104. Optužba smatra da žalilac izraz “civilno stanovništvo” definiše isuviše restriktivno s obzirom na ustaljeno pravo Međunarodnog suda i da je pomiješao pitanje da li je postojao rasprostranjeni i sistematski napad s pitanjem za koje konkretne osobe se može smatrati da su žrtve tog napada.²⁰⁷ Optužba posebno tvrdi da je Pretresno vijeće ispravno zaključilo da prisustvo osoba uključenih u pokret otpora i onih *hors de combat* ne mijenja civilni status stanovništva.²⁰⁸ Optužba nadalje tvrdi da se tekst o počiniočevom znanju o statusu žrtve u paragrafu 435 Prvostepene presude u predmetu *Kunarac* odnosi više na pitanje za koje osobe se može reći da su žrtve zločina protiv čovječnosti. Taj tekst treba shvatiti kao “vodič presuditelju o činjenicama u smislu da se znanje optuženog ne može ocjenjivati *in abstracto* nego se mora procijeniti u odnosu na konkretne zločine protiv čovječnosti za koje je počinilac optužen”.²⁰⁹ Optužba takođe ističe da se u slučaju nedoumice u pogledu statusa neke osobe za nju mora pretpostaviti da je civil.²¹⁰ Budući da žalilac nije čak ni pokušao da pokaže da su zaključci Pretresnog vijeća u pogledu

²⁰² Žalbeni podnesak, str. 151.

²⁰³ Žalbeni podnesak, str. 151.

²⁰⁴ Žalbeni podnesak, str. 151.

²⁰⁵ Žalbeni podnesak, str. 152.

²⁰⁶ Replika žalioaca, par. 124-128.

²⁰⁷ Podnesak respondenta, par. 6.9-6.12.

²⁰⁸ Podnesak respondenta, par. 6.14.

²⁰⁹ Podnesak respondenta, par. 6.16-6.17.

²¹⁰ Podnesak respondenta, par. 6.18.

sastava grupe žrtava u ovom predmetu bili toliko nerazumni da do sličnih zaključaka nije mogao doći nijedan razuman presudilac o činjenicama, optužba smatra da u zaključke Pretresnog vijeća ne bi trebalo dirati.²¹¹

105. Žalbeno vijeće smatra da se čini kako se žalilac u vezi s tim pitanjem žali i na grešku u primjeni prava, kao i na činjeničnu grešku u Prvostepenoj presudi. Ovdje će se razmatrati samo navodna pravna greška. Pravni zahtjev iz člana 5 Statuta - da dotični napad mora biti usmjeren protiv civilnog stanovništva - razrađen je u Drugostepenoj presudi u predmetu *Kunarac*, u kojoj je Žalbeno vijeće zauzelo sljedeći stav:

... upotreba riječi "stanovništvo" ne znači da je napadnuto cijelo stanovništvo neke geografske cjeline u kojoj je došlo do napada. Dovoljno je pokazati da je napad bio usmjeren protiv dovoljnog broja pojedinaca, odnosno da je bio usmjeren protiv njih na takav način da je Vijeće uvjerenjeno kako je napad za cilj doista imao civilno "stanovništvo", a ne ograničeni i nasumce odabrani broj pojedinaca.²¹²

106. Žalbeno vijeće u predmetu *Kunarac* dalje je iznijelo sljedeće:

... izraz "usmjeren protiv" znači da je "u kontekstu zločina protiv čovječnosti civilno stanovništvo primarni objekt napada". Kako bi utvrdilo da li je tome doista bilo tako, pretresno vijeće mora u obzir uzeti, između ostalog, sredstva i metode korištene tokom napada, status žrtava, njihov broj, diskriminatorni karakter napada, prirodu krivičnih djela počinjenih tokom napada, otpor koji je tada pružen napadaču, te razmotriti u kojoj se mjeri napadačka sila pridržavala ili pokušala pridržavati predostrožnosti propisanih ratnim pravom. U onoj mjeri u kojoj su navodni zločini protiv čovječnosti počinjeni tokom oružanog sukoba, ratno pravo daje pouzdano mjerilo, na osnovi kojeg Vijeće može procijeniti prirodu napada i legalnost počinjenih djela.²¹³

107. Ovdje je Pretresno vijeće pravilno zaključilo da se zločin protiv čovječnosti odnosi na djela usmjerena protiv civilnog stanovništva. Ono je, međutim, primijetilo da "specifičnost zločina protiv čovječnosti ne zavisi u prvom redu od statusa žrtve nego od razmjera zločina i organizacije u koju se uklapa."²¹⁴ Žalbeno vijeće smatra da zločin protiv čovječnosti karakterišu jednako civilni status žrtve kao i njegovi razmjeri odnosno stepen organizovanosti.

108. Pretresno vijeće je zaključilo sljedeće:

²¹¹ Podnesak respondenta, par. 6.19.

²¹² Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 90 (fusnote izostavljene).

²¹³ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 91 (fusnota izostavljena).

²¹⁴ Prvostepena presuda, par. 208.

Zločin protiv čovječnosti ne odnosi se, dakle, samo na djela počinjena protiv civila u strogom smislu te riječi, nego obuhvata takođe i zlodjela počinjena protiv dvije kategorije osoba: onih koje pripadaju nekom pokretu otpora i onih koje su bile borci, bez obzira jesu li ili nisu nosile uniformu, ali u trenutku počinjenja zločina više ne učestvuju u neprijateljstvima, bilo zato što su napustile vojsku, što više ne nose oružje ili pak zato što su onesposobljene za borbu, između ostalog zbog rana ili lišavanja slobode. Iz toga takođe slijedi da za utvrđivanje položaja žrtve kao civila valja uzeti u obzir prije njenu konkretnu situaciju u trenutku počinjenja zločina, nego njen status. Iz toga najzad proizilazi da prisustvo vojnika u stanovništvu protiv kojeg je usmjeren smišljeni napad ne mijenja civilni karakter tog stanovništva²¹⁵

109. Prije nego što će prijeći na utvrđivanje opsega pojma “civilno stanovništvo”, Žalbeno vijeće smatra nužnim da ispravi konstataciju Pretresnog vijeća iz paragrafa 180 Prvostepene presude, prema kojoj “[g]ađanje civila i civilnih objekata, ukoliko nije opravdano vojnom nuždom, predstavlja povredu”. Žalbeno vijeće podsjeća na apsolutnu zabranu uzimanja civila za metu u običajnom međunarodnom pravu.

110. Prilikom određivanja opsega termina “civilno stanovništvo”, Žalbeno vijeće podsjeća na svoju obavezu da utvrdi stanje u običajnom pravu koje je bilo važeće u vrijeme kada su zločini počinjeni.²¹⁶ Ono u vezi s tim primjećuje da se u Izvještaju generalnog sekretara navodi kako Ženevske konvencije “čine pravila međunarodnog humanitarnog prava i predstavljaju srž običajnog međunarodnog prava mjerodavnog za međunarodne oružane sukobe”.²¹⁷ Član 50 Dopunskog protokola I uz Ženevske konvencije sadrži definiciju civila i civilnog stanovništva i odredbe u tom članu mogu se u velikoj mjeri smatrati izrazom običajnog prava. Zbog toga su one relevantne prilikom predmetnih razmatranja u vezi sa članom 5 Statuta u pogledu zločina protiv čovječnosti.

111. U članu 50, paragrafu 1, Dopunskog protokola I navodi se da se “civilom smatra [...] svaka osoba koja ne pripada nijednoj od kategorija navedenih u tačkama 1, 2, 3. i 6. člana 4.A. Treće konvencije i u članu 43. ovoga Protokola. U slučaju sumnje, dotična se osoba smatra civilom.” Žalbeno vijeće primjećuje da je imperativ vezan za tekst “u slučaju sumnje” ograničen na očekivano ponašanje pripadnika vojnih snaga. Međutim,

²¹⁵ Prvostepena presuda, par. 214 (fusnota izostavljena).

²¹⁶ Odluka po interlokutornoj žalbi kojom se osporava nadležnost s obzirom na komandnu odgovornost u predmetu *Hadžihasanović*, 16. juli 2003. (u daljnjem tekstu: Odluka od 16. jula 2003. u predmetu *Hadžihasanović*), par. 44. Vidi takođe, u opštijem smislu, Izvještaj generalnog sekretara (S/25704, 3. maj 1993.), par. 29, 34.

²¹⁷ Izvještaj generalnog sekretara (S/25704, 3. maj 1993.), par. 37.

kad se radi o krivičnoj odgovornosti ovog potonjeg, teret dokazivanja da je osoba civil snosi optužba.

112. Kao što je objašnjeno u Komentaru MKCK-a Dopunskih protokola, sljedeće kategorije osoba, izvedene na osnovu člana 4A Ženevske konvencije III, nemaju civilni status:

1. pripadnici oružanih snaga strane u sukobu, kao i pripadnici milicija i dobrovoljačkih odreda koji ulaze u sastav tih oružanih snaga;
2. pripadnici ostalih milicija i pripadnici ostalih dobrovoljačkih odreda, uključujući i pripadnike organizovanih pokreta otpora, koji pripadaju strani u sukobu i koji djeluju izvan ili unutar vlastite teritorije, čak i ako je ona okupirana, pod uslovom da te milicije ili dobrovoljački odredi, uključujući i te organizovane pokrete otpora, ispunjavaju ove uslove:
 - a) da im na čelu stoji osoba odgovorna za svoje potčinjene;
 - b) da imaju određeni i na daljinu prepoznatljiv znak raspoznavanja;
 - c) da otvoreno nose oružje;
 - d) da svoje operacije izvode u skladu sa zakonima i običajima ratovanja;
3. pripadnici redovnih oružanih snaga koji izraze lojalnost nekoj vladi ili vlasti koju nije priznala sila u čijoj su vlasti.
6. stanovništvo neokupiranog područja koje se prilikom približavanja neprijatelja spontano digne na oružje da bi se oduprlo snagama napadača, ne imajući vremena da se organizuje kao redovne oružane snage, ako otvoreno nosi oružje i ako poštuje ratne zakone i običaje ratovanja.²¹⁸

Osim toga, u članu 43 Dopunskog protokola I data je nova definicija oružanih snaga koja “obuhvata razne kategorije gorepomenutog člana 4 treće Konvencije”.²¹⁹

113. Iz člana 50 Dopunskog protokola I, kad se čita u kombinaciji sa članom 4A Ženevske konvencije III, proizlazi da pripadnici vojnih snaga i pripadnici milicija ili dobrovoljačkih jedinica koje čine dio takvih oružanih snaga ne mogu polagati pravo na civilni status. To ne mogu ni pripadnici organizovanih grupa otpora, pod uslovom da njima komanduje osoba odgovorna za svoje podređene, da imaju uvijek istu jedinstvenu oznaku prepoznatljivu iz daljine, da otvoreno nose oružje i da akcije izvode u skladu sa

²¹⁸ Komentar MKCK, str. 611, par. 1915.

²¹⁹ Komentar MKCK, str. 611, par. 1916.

zakonima i običajima ratovanja. Međutim, Žalbeno vijeće smatra da prisustvo pripadnika grupa otpora ili bivših boraca koji su položili oružje među stanovništvom ne mijenja civilne karakteristike tog stanovništva.²²⁰ Pretresno vijeće je u tom pogledu imalo pravo.

114. Međutim, stav Pretresnog vijeća da se posebna situacija žrtve u trenutku počinjenja zločina mora uzeti u obzir prilikom utvrđivanja njenog civilnog statusa može navesti na krivi trag. U komentaru MKCK-a, koji je u tom pogledu instruktivan, navodi se sljedeće:

Svi pripadnici oružanih snaga su borci, i samo pripadnici oružanih snaga su borci. To dakle čini suvišnim pojam kvaziborca, koji se ponekad koristi kad je u pitanju djelovanje manje-više direktno vezano uz ratne aktivnosti. Time se takođe eliminiše status vojnika "na pola radnog vremena", status polu-civila, polu-vojnika, koji vojuje noću, a danju djeluje kao miroljubivi građanin. Civil koji pripada oružanoj organizaciji, kao što je ona pomenuta u paragrafu 1, postaje pripadnik vojske i borac sve vrijeme trajanja neprijateljstava (ili u svakom slučaju, dok ne bude trajno demobiliziran od strane nadležne komande pomenute u paragrafu 1), bez obzira na to da li se u određenom trenutku stvarno bori, odnosno da li je naoružan. U slučaju ranjavanja, bolesti ili brodoloma, ima pravo na zaštitu prema prvoj i drugoj Konvenciji (član 44, paragraf 8), a u slučaju zarobljavanja ima pravo na zaštitu prema trećoj Konvenciji (član 44, paragraf 1).²²¹

Zbog toga, posebna situacija žrtve u trenutku počinjenja zločina nužno ne određuje njen civilni ili necivilni status. Ako je on doista pripadnik oružane organizacije, činjenica da nije naoružan ili da ne učestvuje u borbi u trenutku počinjenja zločina ne daje mu civilni status.

115. Pretresno vijeće je takođe ocijenilo "da prisustvo [...] vojnika unutar stanovništva ne mijenja civilni karakter tog stanovništva". U Komentaru MKCK-a se u vezi s tim navodi sljedeće:

...u ratnim uslovima neizbježno je da se pojedinci koji pripadaju kategoriji boraca izmiješaju s civilnim stanovništvom, na primjer, vojnici na odsustvu koji posjećuju

²²⁰ Zajednički član 3 Ženevskih konvencija predviđa da će se "[s] osobama koje ne sudjeluju izravno u neprijateljstvima, uključujući pripadnike oružanih snaga koji su položili oružje i osobe koje su izvan bojnog stroja ("hors de combat") zbog bolesti, rana, lišenja slobode ili bilo kojega drugog razloga, u svakoj [...] prilici postupati čovječno, bez ikakvoga nepovoljnog razlikovanja utemeljenoga na rasi, boji kože, vjeroispovijedi ili uvjerenju, spolu, rođenju ili imovinskom stanju, ili bilo kojem drugom sličnom kriteriju." Činjenica da su te osobe zaštićene u oružanim sukobima odražava načelo običajnog međunarodnog prava.

²²¹ Komentar MKCK, str. 515, par. 1676.

porodicu. Međutim, pod uslovom da se ne radi o redovnim jedinicama sa znatnim brojem pripadnika, to ne mijenja civilni status neke populacije.²²²

Dakle, da bi se odredilo da li prisustvo vojnika među civilnim stanovništvom lišava civilno stanovništvo njegovog civilnog karaktera, mora se utvrditi broj vojnika te da li su na odsustvu.

116. U svjetlu gorenavedenog, Žalbena vijeće zaključuje da je Pretresno vijeće djelomično pogriješilo u karakterizaciji civilnog stanovništva i civila po članu 5 Statuta.

Uslov da su djela optuženog i sam napad morali biti počinjeni prilikom provođenja već postojeće politike ili plana

117. Žalilac tvrdi da optužba mora pokazati da je zločinački napad bio počinjen u skladu sa službenom politikom ili planom države, organizacije ili grupe koji su prethodili djelima optuženog.²²³ Ta politika, dodaje žalilac, mora biti službena i čini je kolektivni dogovor na najvišoj razini države, organizacije ili grupe, a ne "izolovane izjave pojedinaca koji su njeni predstavnici".²²⁴ Žalilac tvrdi da disjunktivni karakter zahtjeva raširenog ili sistematskog napada ne isključuje element politike, što je neovisni uslov za zločine protiv čovječnosti i što je implicitno sadržano u elementu "usmjerenosti protiv civilnog stanovništva".²²⁵

118. Optužba tvrdi da bi se ovaj konkretni ogranak žaliočeve žalbene osnove trebao odbaciti jer je, što se tiče činjenica, postojalo obilje dokaza o postojanju persekutorne politike ili plana protiv bosanskih Muslimana,²²⁶ a Pretresno vijeće je utvrdilo da je žalilac pristajao uz taj plan, da je dijelio njegove ciljeve, i da ga je izvršavao.²²⁷ Optužba zaključuje da nema potrebe da Žalbena vijeće odlučuje o tom aspektu žaliočeve žalbene osnove.

²²² Komentar MKCK, str. 612, par. 1922.

²²³ Žalbeni podnesak, str. 152-153.

²²⁴ Žalbeni podnesak, str. 153.

²²⁵ Replika žalioca, par. 131-132.

²²⁶ Podnesak respondenta, par. 6.21.

²²⁷ Podnesak respondenta, par. 6.21.

119. Nadalje, optužba tvrdi da član 5 Statuta formalno-pravno ne zahtijeva dokaz o postojanju politike kao "formalnog pravnog obilježja".²²⁸ Ona tvrdi da je Pretresno vijeće "imalo pravo kad je formulisalo pojam politike kao način da se pokaže da je širi napad protiv civilnog stanovništva sistematskog karaktera".²²⁹ Optužba dodaje da je takav pristup u skladu s jurisprudencijom Međunarodnog suda i MKSR-a, sa sudskom praksom vezanom za Drugi svjetski rat, te sa nacrtima zakona Komisije za međunarodno pravo o tom pitanju.²³⁰ Ona navodi da je taj zaključak logičan i zato što bi, da je to opšti uslov za sve zločine protiv čovječnosti, uslovi raširenog i sistematskog karaktera prestali biti stvarne alternative.²³¹ Što se tiče žaliočeve sugestije da politika mora uz to postojati od ranije i biti službena, te prihvaćena na najvišoj razini od strane države, organizacije ili grupe, optužba tvrdi da u Statutu nema potpore za takvu tvrdnju.²³² Alternativno, optužba tvrdi da to ni u kom slučaju ne mora biti već postojeća politika ili plan države, organizacije ili grupe.²³³ Taj zahtjev bi bio zadovoljen "time što bi se pokazalo da su država, vlada ili entitet tolerisali zločine".²³⁴ Isto tako nije nužno, kako je istaklo Pretresno vijeće, da takva politika bude formulisana ili izražena ili da potječe s visoke razine u hijerarhiji.²³⁵

120. Žalbeno vijeće smatra da, kao što je već rečeno, nije jasno da li je Pretresno vijeće smatralo da je postojanje plana pravno obilježje zločina protiv čovječnosti. U vezi s tim pitanjem, Žalbeno vijeće je jednom prilikom ocijenilo:

...nije nužno da napad ili djela optuženih proizlaze iz neke "politike" ili "plana". U vrijeme kada se tvrdi da su izvršena rečena djela nije postojala nikakva odredba u Statutu ili u međunarodnom običajnom pravu prema kojoj bi bilo potrebno dokazati postojanje plana ili politike čiji je cilj počinjenje tih zločina. Kao što je gore već navedeno, konstitutivne elemente zločina predstavljaju činjenica da je napad bio usmjeren protiv nekog civilnog stanovništva i činjenica da je taj napad bio rasprostranjen ili sistematski. No, da bi se ti elementi dokazali, nije nužno pokazati da su oni rezultat neke politike ili plana. Kako bi se utvrdilo da je napad bio usmjeren protiv civilnog stanovništva, te da je bio rasprostranjen ili sistematski (osobito ovo posljednje), može biti korisno pokazati da je doista postojala politika ili plan, no te je elemente moguće pokazati i na drugi način. Slijedom toga, postojanje politike ili plana

²²⁸ Podnesak respondenta, par. 6.22.

²²⁹ Podnesak respondenta, par. 6.25.

²³⁰ Podnesak respondenta, par. 6.26-6.29.

²³¹ Podnesak respondenta, par. 6.30.

²³² Podnesak respondenta, par. 6.34.

²³³ Podnesak respondenta, par. 6.35.

²³⁴ Podnesak respondenta, par. 6.35.

²³⁵ Podnesak respondenta, par. 6.38-6.39.

može biti relevantno za dokazivanje djela, no ne može se smatrati konstitutivnim elementom zločina.²³⁶

Žalbeno vijeće se slaže da plan ili politika nije pravno obilježje zločina protiv čovječnosti, mada to može biti bitno za dokazivanje da je napad bio usmjeren protiv civilnog stanovništva te da je bio rasprostranjen ili sistematski.

Uslov da je optuženi posjedovao znanje da su napadi činili dio šireg zločinačkog napada

121. Žalilac tvrdi da optužba mora pokazati da je optuženi znao za postojanje rasprostranjenog ili sistematskog napada na civilno stanovništvo i da ta djela čine dio napada.²³⁷ Po mišljenju žalioaca, Pretresno vijeće je propustilo da odredi da li je, i u kojoj mjeri, optuženi eventualno znao za napad i za činjenicu da su njegova djela bila dio tog napada.²³⁸ On tvrdi da je Pretresno vijeće umjesto toga primijenilo standard bezobzirnosti koji nema uporišta u pravu,²³⁹ te da je svoja razmatranja ograničilo na to u kojoj mjeri je žalilac eventualno bio svjestan političkog konteksta u koji se uklapaju njegova djela, a to je standard ispod razine koju zahtijeva definicija zločina protiv čovječnosti.²⁴⁰

122. Optužba odgovara da je argument žalioaca da je optuženi morao posjedovati znanje o širem kontekstu nesporan, ali odbacuje tvrdnju žalioaca u vezi sa stepenom znanja optuženog.²⁴¹ Optužba ističe da žalilac nije iznio argumente u prilog svoje tvrdnje da je Pretresno vijeće propustilo da ispita da li je, i u kojoj mjeri, optuženi eventualno znao za napad i da su njegova djela dio tog napada.²⁴² Optužba tvrdi da je, naprotiv, Pretresno vijeće konstatovalo da je taj element utvrđen van svake razumne sumnje. U vezi s argumentom da je Pretresno vijeće pogrešno navelo pravne standarde za utvrđivanje zahtijevane *mens rea* za zločine protiv čovječnosti, optužba tvrdi da je način na koji je Pretresno vijeće artikuliralo *mens rea* zapravo pravno zasnovan.²⁴³ Ona nadalje ističe da je Pretresno vijeće, između ostalog, ispravno konstatovalo da se ne traži da je

²³⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 98 (fusnota izostavljena).

²³⁷ Žalbeni podnesak, str. 153-154.

²³⁸ Žalbeni podnesak, str. 154-157.

²³⁹ Žalbeni podnesak, str. 154-155.

²⁴⁰ Žalbeni podnesak, str. 157.

²⁴¹ Podnesak respondententa, par. 6.41.

²⁴² Podnesak respondententa, par. 6.41.

²⁴³ Podnesak respondententa, par. 6.45.

optuženi dijelio šire ciljeve plana niti da je bio svjestan njegovih tačnih pojedinosti.²⁴⁴ Ona tvrdi da je dovoljno da optuženi zna da postoji napad usmjeren protiv civilnog stanovništva i da zna da su njegova djela dio tog napada, ili barem da preuzme rizik da su ona dio tog napada.²⁴⁵

123. Žalilac je takođe u zabludi, tvrdi optužba, kad kaže da je Pretresno vijeće konstatovalo da je puko znanje o prevladavajućem političkom kontekstu u kojem je došlo do krivičnih djela dovoljno da se dokaže zahtijevana *mens rea*; to naprosto ne odgovara ocjeni Pretresnog vijeća u vezi s tim pitanjem.²⁴⁶ Što se tiče ocjene Pretresnog vijeća da komandant koji učestvuje u počinjenju masovnih zločina mora ispitati zle namjere onih koji definišu ideologiju, politiku ili plan u ime kojih je zločin počinjen, optužba kaže da je tim "Pretresno vijeće samo iznijelo tumačenje po kojem duh Statuta potiče na atmosferu odgovorne komande te samopropitivanja i samokontrole pojedinca."²⁴⁷

124. Žalbeno vijeće smatra da su zahtjevi *mens rea* krivičnog djela protiv čovječnosti zadovoljeni kada optuženi ima traženu namjeru da poćini djelo ili djela u osnovi za koje/koja se tereti i kada zna da postoji napad na civilno stanovništvo, te takođe zna da njegova djela čine dio tog napada.²⁴⁸ Osim toga, Pretresno vijeće je takođe mišljenja da:

[što] se tiče krivične odgovornosti u skladu sa članom 5 Statuta, "motivi optuženog za sudjelovanje u napadu nevažni su, a zločin protiv čovječnosti može se poćiniti i iz čisto lićnih razloga". Osim toga, nije nužno da optuženi dijeli istu svrhu ili cilj koji su motivisali napad. Isto je tako nevažno da li je optuženi imao namjeru da njegova djela budu usmjereni protiv ciljanog stanovništva ili tek protiv njegove žrtve. Napad, a ne djela optuženog, mora biti usmjeren protiv ciljanog stanovništva, a optuženi mora samo znati da su njegova djela dio tog napada. U najboljem slučaju, dokazi da je optuženi neka djela poćinio isključivo iz lićnih razloga mogu upućivati na to da on nije bio svjestan da njegova djela čine dio napada, što pak predstavlja tvrdnju koja se može pobijati.²⁴⁹

125. U ovom predmetu, Pretresno vijeće se osvrnulo na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, prema kojoj "djela optuženog moraju biti dio obrasca rasprostranjenih ili

²⁴⁴ Podnesak respondenta, par. 6.50.

²⁴⁵ Podnesak respondenta, par. 6.51.

²⁴⁶ Podnesak respondenta, par. 6.53.

²⁴⁷ Podnesak respondenta, par. 6.55-6.56.

²⁴⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 248; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 99, 102.

²⁴⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 103 (fusnote izostavljene).

sistematskih zločina protiv civilnog stanovništva i da je optuženi morao *znati* da se njegova djela uklapaju u taj obrazac."²⁵⁰ Vijeće je potom konstatovalo sljedeće:

Nije potrebno da je optuženi htio sve elemente konteksta unutar kojeg su počinjena njegova djela; dovoljno je da je, samim funkcijama koje je dobrovoljno preuzeo, svjesno prihvatio rizik učestvovanja u realizaciji tog konteksta.²⁵¹

Osim toga, za institucionalni ili *de facto* neksus sa režimom na osnovu kojeg je optuženi djelovao i za znanje o tom neksusu, što zahtijeva gorepomenuta sudska praksa ovog Međunarodnog suda i MKSR-a, ne traži se dokaz da je kod agenta postojala volja da podrži režim ili puna namjera da bude njegov posrednik. Potrebno je, međutim, dokazati postojanje direktnog, indirektnog ili eventualnog *dolusa*. Doista, pretresna vijeća ovog Međunarodnog suda i MKSR-a te Žalbeno vijeće tražila su od optuženog samo "znanje" o kriminalnoj politici odnosno planu. To "znanje" nužno ne zahtijeva smišljenu volju optuženog niti direktni *dolus* ("[...] agent *nastoji* ostvariti inkriminirano djelo koje za njega predstavlja *cilj* ili barem sredstvo za postizanje cilja"). Moguće je takođe da je posrijedi bio indirektni *dolus* (agent nije izričito htio rezultat, ali zna da će do njega doći) ili eventualni *dolus* ("rezultat je tek vjerojatna ili moguća posljedica koju počinitelj predviđa"). Drugim riječima, znanje takođe pokriva ponašanje "osobe koja smišljeno preuzima rizik, ali se pri tom nada da rizik neće dovesti ni do kakve štete."²⁵²

Iz toga proizilazi da se za subjektivni element zločina protiv čovječnosti ne zahtijeva da se optuženi identificirao s ideologijom, politikom ili planom u ime kojeg su počinjeni masovni zločini, pa čak niti da ih je podržavao. Dovoljno je da je svjesno preuzeo rizik da učestvuje u sprovođenju te ideologije, te politike ili tog plana, što konkretno znači da je potrebno dokazati, primjerice, sljedeće:

- da je optuženi dobrovoljno prihvatio funkcije koje vrši;
- da je shodno tim funkcijama saradivao sa političkim, vojnim ili civilnim vlastima koje definiraju ideologiju, politiku ili plan na kojima se temelje zločini;
- da je od tih vlasti dobio naređenja vezana za tu ideologiju, politiku ili plan; i najzad
- da je doprinio njegovoj realizaciji smišljenim djelima ili pukom činjenicom što je svojevoljno odbio da preduzme mjere nužne da bi se spriječilo počinjenje zločina.²⁵³

126. U pogledu *mens rea* za zločine protiv čovječnosti, Žalbeno vijeće ponovno upućuje na to da praksa pokazuje da je nužno znanje optuženog da postoji napad na civilno stanovništvo, kao i znanje da je njegovo djelo dio tog napada.²⁵⁴ Konstatujući da je "[d]ovoljno je da je svjesno preuzeo rizik da učestvuje u sprovođenju te ideologije, te

²⁵⁰ Prvostepena presuda, par. 250 (gdje se citira Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 248).

²⁵¹ Prvostepena presuda, par. 251.

²⁵² Prvostepena presuda, par. 254 (fusnote izostavljene).

²⁵³ Prvostepena presuda, par. 257.

²⁵⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 248; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 99, 103.

politike ili tog plana”, Pretresno vijeće nije ispravno artikuliralo *mens rea* za zločine protiv čovječnosti. Osim toga, kao što je gore navedeno, pravo ne zahtijeva postojanje plana ili politike, te je konstatacija Pretresnog vijeću u tom smislu nejasna. Nadalje, Žalbeno vijeće smatra da dokazivanje znanja optuženog ovisi o činjenicama konkretnog predmeta; zbog toga način na koji će se dokazivati pravna obilježja djela može varirati od slučaja do slučaja. Prema tome, Žalbeno vijeće odbija da dâ spisak dokaznih elemenata koji bi, kad bi se dokazali, potvrdili zahtijevano znanje optuženog.

127. Žalbeno vijeće nadalje primjećuje da spisak Pretresnog vijeća od četiri tačke koje mogu poslužiti kao dokaz *mens rea* sadrži više nedostataka. Prva tačka, da je optuženi “dobrovoljno prihvatio funkcije koje vrši”, nejasna je i nije nužno povezana s *mens rea* za zločine protiv čovječnosti. Druga²⁵⁵ i treća²⁵⁶ tačka, kao i dio četvrte tačke,²⁵⁷ mogu biti dvosmislene jer se iz njih može iščitati da se zahtijeva ideologija, politika ili plan. Nadalje, ni one nisu dovoljno precizno povezane sa zahtjevom da optuženi mora znati da njegova djela čine dio zločinačkog napada. I konačno, čini se da se drugi dio četvrte tačke²⁵⁸ odnosi na komandnu odgovornost po članu 7(3), a ne na odgovornost za zločine protiv čovječnosti iz člana 7(1).

128. Iz navedenih razloga, Žalbeno vijeće konstatuje da je Pretresno vijeće dijelom pogriješilo prilikom definisanja *mens rea* primjenjive na zločine protiv čovječnosti.

B. Obilježja progona kao zločina protiv čovječnosti

129. Žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće pogrešno definisalo *actus reus* i *mens rea* progona kao zločina protiv čovječnosti, te da on nije kriv po optužbama za progon. Žalilac navodi da za progon općenito postoje tri osnovna uslova: (i) činjenje ili nečinjenje koje ima karakter progona; (ii) diskriminatorni karakter tog djela ili propusta po jednoj od nabrojanih osnova, tj. rasnoj, vjerskoj ili političkoj; i (iii) posebna namjera da se ugrozi

²⁵⁵ Naime, “da je shodno tim funkcijama saradivao sa političkim, vojnim ili civilnim vlastima koje definiraju ideologiju, politiku ili plan na kojima se temelje zločini”. Prvostepena presuda, par. 257.

²⁵⁶ Naime, “da je od tih vlasti dobio naredjenja vezana za tu ideologiju, politiku ili plan ...” Prvostepena presuda, par. 257.

²⁵⁷ Prvi dio četvrte tačke glasi: “da je doprinio njegovoj realizaciji smišljenim djelima [...]” Prvostepena presuda, par. 257.

uživanje nekog osnovnog ili temeljnog prava nekog pojedinca.²⁵⁹ Žalilac takođe tvrdi da djelo progona mora predstavljati grubo ili eklatantno kršenje, na diskriminatornoj osnovi, nekog temeljnog prava, propisanog običajnim međunarodnim pravom ili pravom međunarodnih ugovora, te dosezati istu razinu težine kao i drugi zločini protiv čovječnosti nabrojani u članu 5 Statuta.²⁶⁰

130. Optužba navodi da se obilježja progona mogu sažeti kako slijedi: (i) optuženi je svojim ponašanjem prema žrtvi ili stanovništvu-žrtvi prekršio neko osnovno ili temeljno ljudsko pravo; (ii) optuženi je namjeravao da počini kršenje; (iii) ponašanje optuženog je počinjeno na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi; i (iv) ponašanje optuženog je počinjeno s namjerom diskriminacije ili progona.²⁶¹

131. Žalbeno vijeće smatra da se progon kao zločin protiv čovječnosti sastoji u sljedećem:

(...) u radnji ili propustu:

1. koji su *de facto* diskriminacija i uskraćuju ili narušavaju neko temeljno pravo definisano međunarodnim običajnim ili ugovornim pravom (*actus reus*);
2. koji su izvršeni hotimično, sa namjerom diskriminacije po jednoj od navedenih osnova, tačnije, na osnovi rasne, vjerske ili političke pripadnosti (*mens rea*).²⁶²

Ova dva obilježja tog krivičnog djela Vijeće će razmotriti zasebno.

Actus reus progona

132. Žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo u tome što je usvojilo širu definiciju za *actus reus* progona, nedopustivo uključujući djela kao što su uništavanje stambenih objekata ili privatnih preduzeća.²⁶³ On nadalje tvrdi da je Pretresno vijeće neprimjereno definisalo *actus reus* progona isključivo u kontekstu počiniočevog stanja

²⁵⁸ Drugi dio četvrte tačke jeste da je doprinio njegovom počinjenju “pukom činjenicom što je svojevrijedno odbio da preduzme mjere nužne da bi se spriječilo počinjenje zločina”. Prvostepena presuda, par. 257.

²⁵⁹ Žalbeni podnesak, str. 157-158.

²⁶⁰ Žalbeni podnesak, str. 158-160.

²⁶¹ Podnesak respondenta, par. 6.60.

²⁶² Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 185; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 113.

²⁶³ Žalbeni podnesak, str. 164 (gdje se citira Prvostepena presuda, par. 227, 233).

svijesti, ne vodeći računa o težini osnovnih djela.²⁶⁴ On smatra da i persekutorna politika i persekutorna djela optuženog moraju “imati za cilj uklanjanje ciljanog stanovništva iz društva ili, u slučaju krivičnih djela vezanih za imovinu, lišavanje ciljanog stanovništva njegovih sredstava za život.”²⁶⁵ On ističe da Pretresno vijeće nije specificiralo okolnosti koje opravdavaju uzdizanje djela koja uzrokuju fizičku ili psihičku povredu na razinu međunarodnog zločina progona.²⁶⁶

133. Optužba ističe da progon može obuhvatati djela nabrojana u Statutu, kao i djela koja to nisu. Ona prihvata da progniteljska djela moraju dosegnuti istu razinu težine kao i djela nabrojana u članu 5 Statuta i tvrdi da ta djela ne bi trebalo razmatrati izolovano, nego u njihovom kontekstu i vodeći računa o njihovom kumulativnom efektu.²⁶⁷

134. Optužba tvrdi da žaliočeve navode da je Pretresno vijeće nedopustivo proširilo definiciju progona (konkretno, uključivanjem djela koja je proglasilo dovoljno teškim samo na osnovu njihovog diskriminatornog karaktera) pobijaju zaključci Pretresnog vijeća.²⁶⁸ Ona dodaje da je, što se tiče krivičnih djela vezanih za imovinu, te za zatvaranje i deportaciju, Pretresno vijeće ocijenilo samo to da ona mogu činiti progone ako su zadovoljeni svi drugi uslovi.²⁶⁹ Optužba navodi da žalilac miješa *mens rea* i *actus reus* kada tvrdi da je Pretresno vijeće pogrešno definisalo *actus reus* progona samo na osnovu njegovog stanja svijesti, te nadalje ističe da se zahtjev u pogledu težine odnosi na *actus reus*, dok je zaključak Pretresnog vijeća na koji žalilac upućuje, u paragrafu 235 Prvostepene presude, “prvenstveno zaključak u pogledu *mens rea*”.²⁷⁰

135. Žalbeno vijeće smatra da, “mada se progon uglavnom odnosi na niz djela, jedno djelo može biti dovoljno, sve dok to djelo ili propust stvarno diskriminira te je izvršeno smišljeno s namjerom da se diskriminira po jednoj od osnova iz spiska”.²⁷¹ Osim toga,

²⁶⁴ Žalbeni podnesak, str. 164 (gdje se citira Prvostepena presuda, par. 235)

²⁶⁵ Žalbeni podnesak, str. 165. Prema mišljenju žalioca, “Pretresno vijeće je, međutim, konstatovavši da konfiskovanje i uništavanje privatnih stambenih objekata i preduzeća čini progon, proširilo definiciju progona i na djela koja samo njihov diskriminatorni karakter čini težim.” Žalbeni podnesak, str. 164.

²⁶⁶ Žalbeni podnesak, str. 166.

²⁶⁷ Podnesak respondenta, par. 6.67.

²⁶⁸ Podnesak respondenta, par. 6.77-6.78.

²⁶⁹ Podnesak respondenta, par. 6.79-6.82.

²⁷⁰ Podnesak respondenta, par. 6.83-6.86.

²⁷¹ Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 113.

djela u osnovi progona kao zločina protiv čovječnosti, bilo da se promatraju izdvojeno ili u vezi s drugim djelima, moraju predstavljati djelo progona čija je težina jednaka težini krivičnih djela nabrojanih u članu 5 Statuta.²⁷²

136. U ovom predmetu, Pretresno vijeće je ocijenilo:

Nema nikakve sumnje da se teške povrede tjelesnog ili duševnog integriteta i lišavanje slobode mogu okvalificirati kao progon, ako su, kao što se naglašava kasnije u tekstu, usmjerene protiv pripadnika neke grupe zbog njihove pripadnosti određenoj zajednici. Doista, Vijeće smatra da se povrede temeljnih i neotuđivih ljudskih prava, i to "prava na život, slobodu i ličnu bezbjednost", pravo da ne bude "držan u ropstvu ili kmetstvu", pravo da ne bude podvrgnut "mučenju niti okrutnom, nečovječnom ili ponižavajućem kažnjavanju ili postupanju" kao i pravo da ne bude "samovoljno uhapšen, zatočen ili protjeran", koja su potvrđena u članovima 3, 4, 5 i 9 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, mogu samom svojom suštinom predstavljati progon, kad su počinjene iz diskriminatornih pobuda.²⁷³

Pretresno vijeće je u ovom paragrafu iznijelo parametre za djela koja mogu predstavljati progon, uključujući djela koja uzrokuju "teške povrede tjelesnog ili duševnog integriteta" i "povrede prava na ličnu slobodu" u okolnostima kada su usmjerena na pripadnike neke grupe na diskriminatornoj osnovi. Pretresno vijeće je dalo definiciju progona u kojoj *actus reus* obuhvata ugrožavanje temeljnih ljudskih prava. Ono je također dalo pregled jurisprudencije sa suđenja ratnim zločincima u Nürnbergu, kao i jurisprudencije Međunarodnog suda, prilikom utvrđivanja da li kršenja obuhvaćena Optužnicom mogu predstavljati progon, i u kojim uslovima.²⁷⁴ Ono je zatim zaključilo da se progoni mogu vršiti i na drugi način osim napadom na ljudsku osobu, uputivši na "radnje čija težina ne proizilazi iz njihove očite okrutnosti, nego iz pokušaja uvođenja diskriminacije u ljudski rod".²⁷⁵

137. Usvajajući standard za djela koja mogu predstavljati zločin progona, Pretresno vijeće je zauzelo sljedeći stav:

[K]rivično djelo "progona" obuhvata, kako povrede tjelesnog i duševnog integriteta i lišavanje slobode, tako i djela koja su naizgled manje teška, npr. djela protiv imovine, ako su osobe koje su žrtve takvih djela bile posebno odabrane iz razloga njihove pripadnosti nekoj određenoj zajednici.²⁷⁶

²⁷² Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 199, 221.

²⁷³ Prvostepena presuda, par. 220.

²⁷⁴ Vidi Prvostepenu presudu, par. 220-234.

²⁷⁵ Prvostepena presuda, par. 227.

²⁷⁶ Prvostepena presuda, par. 233.

Pretno vijeće je takođe u pododjeljku po naslovom “Diskriminacija” dalo sljedeću ocjenu:

U stvari, upravo ta posebna namjera da se naškodi ljudskoj osobi kao pripadniku određene zajednice ili grupe i daje tom krivičnom djelu njegov vlastiti karakter i težinu, više nego što to čine sredstva korištena da se taj cilj postigne, te opravdava mogućnost da to krivično djelo uključuje i kriminalne radnje za koje se čini da same po sebi direktno ne zadiru u najtemeljnija prava ljudskog bića (npr. napad na imovinu). Drugim riječima, počinilac progona svoje djelo nije usmjerio prvenstveno protiv pojedinca nego protiv rasne, vjerske ili političke pripadnosti.²⁷⁷

138. Žalbeno vijeće smatra da je Pretno vijeće propustilo da pomene da bi krivična djela progona, posmatrana zasebno ili zajedno, trebala dosizati razinu težine koju imaju druga krivična djela nabrojana u članu 5 Statuta. Čini se da je ono smatralo da osnovna djela dovoljno teškima čini činjenica da su počinjena s diskriminatornom namjerom, što je pogrešno.

139. Žalbeno vijeće primjećuje da je optužba dužna da pojedina djela tereti kao progon.²⁷⁸ Pretno vijeće zatim mora razmotriti da li takva djela, bilo pojedinačno ili zajedno, predstavljaju progon. S tim u vezi mora se pokazati da su djela u osnovi progona predstavljala zločin protiv čovječnosti u običajnom međunarodnog pravu u vrijeme kada je optuženi, prema navodima, počinio krivično djelo. Kao što je već navedeno, ta djela moraju predstavljati uskraćivanje ili povredu temeljnih prava predviđenih običajnim međunarodnim pravom. Nije tačno je da svako djelo počinjeno s diskriminatornom namjerom predstavlja progon kao djelo protiv čovječnosti.

140. Pretno vijeće je zaključilo da djela za koja se u tački 1 Optužnice navodi da predstavljaju progon kao zločin protiv čovječnosti²⁷⁹ to doista i jesu.²⁸⁰ Pitanje je da li je taj zaključak tačan i da li zadovoljava načelo zakonitosti, odnosno *nullum crimen sine lege*.

141. Načelo *nullum crimen sine lege* je, *inter alia*, zajamčeno u članu 15 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima usvojenog 16. decembra 1966.

²⁷⁷ Prvostepena presuda, par. 235.

²⁷⁸ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić*, par. 98.

²⁷⁹ Vidi par. 142 ove presude.

²⁸⁰ Vidi Dispozitiv Prvostepene presude, str. 267.

(u daljnjem tekstu: Međunarodni pakt) i članom 7 Konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda od 4. novembra 1950. (u daljnjem tekstu: Evropska konvencija o ljudskim pravima).²⁸¹ U odluci po intelokutornoj žalbi u predmetu *Hadžihasanović* Žalbeno vijeće je iznijelo da je “Međunarodni sud tome oduvijek pristupao na način da se ne uzda samo u tumačenje Statuta kako bi ustanovio mjerodavno pravo za krivičnu odgovornost, nego da utvrdi stanje u običajnom pravu koje je na snazi u vrijeme počinjenja krivičnih djela”.²⁸² Dakle, premda se u Statutu Međunarodnog suda nabrajaju krivična djela za koja je Međunarodni sud nadležan, Međunarodni sud može izreći osuđujuće presude samo kad se uvjeri da je krivično djelo u vrijeme počinjenja bilo predviđeno običajnim međunarodnim pravom.

142. Optuženi se u tački 1 Optužnice u ovom predmetu tereti za zločin protiv čovječnosti za progon muslimanskog civilnog stanovništva Bosne, širom opština Vitez, Busovača, Kiseljak i Zenica, na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi, u razdoblju od maja 1992. do januara 1994.²⁸³ U Optužnici se navodi da je progon proveden putem

²⁸¹ U članu 15 Međunarodnog pakta navodi se sljedeće:

1. Nikoga se neće proglasiti krivim za bilo koje krivično djelo zbog bilo kojeg djela ili propusta koji nisu predstavljali krivično djelo prema domaćem ili međunarodnom pravu u trenutku kada su počinjeni. Takođe, ne može se izreći kazna koja je veća od one koja bi se primijenila u trenutku kada je krivično djelo počinjeno. Ako poslije izvršenja ovog krivičnog djela zakon predvidi lakšu kaznu, to treba primijeniti u korist krivca.

2. Ništa u ovom članu ne prejudicira suđenje i kažnjavanje bilo kojeg lica zbog djela ili propusta koji su u vrijeme počinjenja smatrani zločinom, shodno opštim principima prava koja priznaju sve nacije.

Vidi takođe član 11(2) Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, usvojene 10. decembra 1948.; član 9 Američke konvencije o ljudskim pravima od 22. novembra 1969; i član 7(2) Afričke povelje o ljudskim pravima i pravima naroda od 27. juna 1981.

²⁸² Odluka u predmetu *Hadžihasanović* od 16. jula 2003., par. 44. Pretresno vijeće je u jednoj odluci u predmetu *Ojdanić* dalo sljedeću ocjenu: “Stoga se može reći da je obim nadležnosti Međunarodnog suda *ratione materiae* definisan kako Statutom, utoliko što je njime zadat okvir nadležnosti Međunarodnog suda, tako i međunarodnim običajnim pravom, utoliko što ovlasti Međunarodnog suda da nekog optuženog proglasi krivim za bilo koje krivično djelo navedeno u Statutu zavisi od toga da li je to krivično djelo bilo priznato običajnim pravom u trenutku kad je navodno počinjeno.” Vidi *Tužilac protiv Ojdanića*, predmet br.: IT-99-37-AR72- Odluka po prigovoru Dragoljuba Ojdanića na nenadležnost - udruženi zločinački poduhvat, 21. maj 2003., par. 9. Generalni sekretar je u svom izvještaju izjavio: “Po mišljenju generalnog sekretara, primjena načela *nullum crimen sine lege* zahtijeva da međunarodni sud primjenjuje pravila međunarodnog humanitarnog prava koja su van svake sumnje dio običajnog prava tako da ne bi iskrasnio problem da određene konvencije poštuju neke, ali ne i sve države. To se čini naročito važnim u kontekstu međunarodnog suda koji goni osobe odgovorne za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava.” Izvještaj generalnog sekretara, par. 34.

²⁸³ Optužnica, par. 6.

rasprostranjenog i sistematskog napada na gradove, naselja i sela, naseljena civilima bosanskim Muslimanima.²⁸⁴ Djela progona za koja se optuženi tereti jesu napadi na gradove, naselja i sela,²⁸⁵ ubijanje i nanošenje teških povreda,²⁸⁶ uništavanje i pljačkanje imovine,²⁸⁷ nečovječno postupanje sa civilima²⁸⁸ i prisilno premještanje civila.²⁸⁹ Ta djela generalno čine osnovu za osuđujuću presudu po tački 1 za progon, što je očito iz Dispozitiva Prvostepene presude.²⁹⁰ Žalbeno vijeće će razmotriti da li su djela u osnovi progona u ovom predmetu u vrijeme njihovog počinjenja predstavljala takav zločin po običajnom međunarodnom pravu.

Lišavanje života (ubistvo) i nanošenje teških ozljeda

143. Što se tiče lišavanja života i nanošenja teških ozljeda, Pretresno vijeće je ocijenilo da “nema nikakve sumnje da se teške povrede tjelesnog ili duševnog integriteta (...) mogu okvalificirati kao progon, ako su (...) usmjerene protiv pripadnika neke grupe zbog njihove pripadnosti određenoj zajednici.”²⁹¹ Žalbeno vijeće smatra da je inherentno pravo čovjeka na život i na to da ne bude izložen okrutnom, nehumanom ili degradirajućem postupanju ili kažnjavanju potvrđeno običajnim međunarodnim pravom i da je utjelovljeno u članovima 6 i 7 Međunarodnog pakta, kao i članovima 2 i 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima. Jasno je iz jurisprudencije Međunarodnog suda da su djela nanošenja teške tjelesne ili duševne povrede dovoljno teška ako se uporede s drugim krivičnim djelima nabrojanim u članu 5 Statuta te stoga mogu predstavljati progon. Kako je, *inter alia*, zaključilo Pretresno vijeće u predmetu *Kupreškić*, krivično djelo progona se u običajnom međunarodnom pravu razvilo tako da uključuje djela kao

²⁸⁴ Optužnica, par. 6.1.

²⁸⁵ Optužnica, par. 6.1.

²⁸⁶ Optužnica, par. 6.2.

²⁸⁷ Optužnica, par. 6.3.

²⁸⁸ Optužnica, par. 6.4-6.5.

²⁸⁹ Optužnica, par. 6.7-7.0.

²⁹⁰ U Dispozitivu se u navode sljedeća djela u pogledu osude po tački 1: napadi na gradove i sela; ubistva i teške povrede tjelesnog integriteta; uništavanje i pljačka imovine, a naročito vjerskih i obrazovnih ustanova; okrutno ili nečovječno postupanje prema civilima, konkretno, korištenje civila kao talaca i za živi štit i prisilno preseljavanje civila. Prvostepena presuda, str. 267.

²⁹¹ Prvostepena presuda, par. 220.

što su “ubistvo, istrebljenje, mučenje i druga teška djela protiv fizičkog integriteta kao što su ona sada navedena u članu 5.”²⁹²

Uništavanje i pljačkanje imovine

144. Pretresno vijeće je smatralo da se progon može “može manifestirati i na drugi način osim napadom na ljudsku osobu, između ostalog radnjama čija težina ne proizilazi iz njihove očite okrutnosti, nego iz pokušaja uvođenja diskriminacije u ljudski rod”.²⁹³ Pretresno vijeće je smatralo da se “konfiskacija ili uništavanje stambenih objekata ili privatnih preduzeća, zgrada od simbolične vrijednosti ili sredstava za život koji su pripadali muslimanskom stanovništvu u Bosni i Hercegovini mogu [...] okvalificirati kao djela progona”.²⁹⁴ Pretresno vijeće je uništavanje imovine definisalo kao “uništavanje gradova i sela i druge javne ili privatne imovine koja pripada određenom civilnom stanovništvu, odnosno pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom a koje se sprovodi u velikim razmjerima na protivpravan, samovoljan i diskriminirajući način”. Pljačkanje imovine je definisano kao “nezakonito, masovno i samovoljno prisvajanje imovine određenog stanovništva, bila to imovina privatnih osoba ili javnih kolektiva, državnih ili “paradržavnih””.²⁹⁵

145. Žalbeno vijeće primjećuje da pravo na imovinu štite razni pravni instrumenti.²⁹⁶ Ženevska konvencija IV, koja odražava običajno međunarodno pravo,²⁹⁷ zabranjuje uništavanje imovine članom 53, u kojem stoji sljedeće:

Okupacijskoj je sili zabranjeno uništavati nepokretnu imovinu koja, pojedinačno ili kolektivno, pripada pojedincima, državi ili javnim tijelima, društvenim organizacijama ili zadrugama, osim ako takvo uništavanje postane apsolutno potrebno radi vojnih operacija.²⁹⁸

²⁹² Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 615.

²⁹³ Prvostepena presuda, par. 227.

²⁹⁴ Prvostepena presuda, par. 227.

²⁹⁵ Prvostepena presuda, par. 234.

²⁹⁶ Vidi član 17(2), Univerzalna deklaracija Član 1 Protokola I uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima; član 21 Američke konvencije o ljudskim pravima; i član 14 Afričke povelje o ljudskim pravima i pravima naroda.

²⁹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 113; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 220. Vidi Izvještaj generalnog sekretara, par. 35.

²⁹⁸ Član 53, Ženevska konvencija IV.

U članu 147 Ženevske konvencije IV nadalje se zabranjuje uništavanje i prisvajanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom koje se vrši na protivpravan i samovoljan način. Civilni objekti su zaštićeni članovima 51 i 52 Dopunskog protokola I uz Ženevske konvencije. Štaviše, članom 52(3) Dopunskog protokola I propisano je da se u slučaju nedoumice u pogledu toga da li je neki objekt koji u normalnim okolnostima ima civilnu namjenu, na primjer bogomolja, kuća ili drugi stambeni objekt ili škola, koristi da bi se dao efektivan doprinos vojnoj akciji, pretpostaviće se da se tako ne koristi. Ta odredba upućena je očito vojnim snagama koje se spremaju na napad, ali ona ne razrješava optužbu dužnosti da dokaže u krivičnim slučajevima da je taj objekt doista imao civilnu namjenu. Kulturni i vjerski objekti zaštićeni su članom 53 Dopunskog protokola I. Statut Međunarodnog suda u članu 2(d), sadrži zabranu uništavanja imovine kao tešku povredu Ženevskih konvencija,²⁹⁹ i u članu 3(b), kao kršenje zakona i običaja ratovanja.³⁰⁰

146. Više pretresnih vijeća Međunarodnog suda smatralo je da uništavanje imovine čini progon kao zločin protiv čovječnosti.³⁰¹ Pretresno vijeće u predmetu *Kupreškić* smatralo je da pitanje da li takvi napadi na imovinu čine progon može ovisiti o tipu imovine, te da “postoje određene vrste imovine čije uništenje možda nema dovoljno snažan negativan uticaj na žrtvu da bi to predstavljalo zločin protiv čovječnosti, čak i kada se uništava iz razloga diskriminacije: primjer je palež nečijeg automobila (osim ako je taj automobil nužno potreban i od životne važnosti za vlasnika)”.³⁰² Pretresno vijeće u predmetu *Kupreškić* smatralo je, međutim, da je u okolnostima tog predmeta, koji se odnosio na rašireno uništavanje domova i imovine, to predstavljalo “uništenje sredstava za život određenog stanovništva”, i da može imati “iste nečovječne posljedice kao i prisilno preseljenje ili deportacija”.³⁰³ Pretresno vijeće je zaključilo da to djelo “može predstavljati grubo ili flagrantno uskraćivanje temeljnih ljudskih prava, te, ako je

²⁹⁹ U članu 2(d) Statuta stoji sljedeće: “uništavanje i oduzimanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno[.]”

³⁰⁰ Krivično djelo “bezobzirno[g] razaranj[a] gradova, naselja ili sela, ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom”, sadržano u članu 3(b) Statuta, takođe je predviđeno članom 6(b) Njimeškog statuta.

³⁰¹ Vidi Presudu u kazni u predmetu *Obrenović*, par. 64, fusnota 95, Presudu u kazni u predmetu *Momir Nikolić*, par. 104, fn. 148, Prvostepenu presudu u predmetu *Kvočka*, par. 186, Prvostepenu presudu u predmetu *Kordić*, par. 205.

³⁰² Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 631.

³⁰³ Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 631.

počinjen[o] na diskriminatornoj osnovi, može predstavljati progon”.³⁰⁴ Žalbeno vijeće se slaže s tom ocjenom.

147. Djelima pljačkanja, za koje je Međunarodni sud konstatovao da obuhvataju otimačinu, krši se više normi međunarodnog humanitarnog prava.³⁰⁵ Otimačina je eksplicitno zabranjena članom 33 Ženevske konvencije IV i članom 4, par. 2(g), Dopunskog protokola II. Osim toga, članovi 28 i 47 Haškog pravilnika iz 1907. izričito zabranjuju otimačinu.³⁰⁶

148. Zabrana otimačine može se, dakle, smatrati dijelom međunarodnog humanitarnog prava. Osim toga, valja napomenuti da je Njrnberškim statutom³⁰⁷ i Zakonom br. 10 Kontrolnog savjeta³⁰⁸ zabranjen ratni zločin “pljačkanja javne i privatne imovine” i da je krivično djelo otimačine bilo predmet krivičnog postupka pred Međunarodnim sudom u Nürnbergu i drugih suđenja nakon Drugog svjetskog rata, gdje se u nekim slučajevima stavljalo na teret kao ratni zločin i zločin protiv čovječnosti.³⁰⁹ Može se, međutim, javiti sumnja da li djela pljačkanja, sama po sebi, mogu doseći razinu težine koja se zahtijeva za zločine protiv čovječnosti.³¹⁰

³⁰⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 631.

³⁰⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 591.

³⁰⁶ Vidi Pravilnik o zakonima i običajima rata na kopnu, Hag, 18. oktobar 1907.

³⁰⁷ Član 6(b) (Annex to the Agreement for the Prosecution and Punishment of Major War Criminals of the European Axis (Londonski sporazum)), London, 8. august 1945., 85 U.N.T.S. 251.

³⁰⁸ Law No. 10 of the Control Council of Germany, član 2(1)(b) (Official Gazette of the Control Council for Germany, br. 3, str. 22, Military Government Gazette, Germany, British Zone of Control, br. 5, str. 46, *Journal Officiel du Commandement en Chef Français en Allemagne*, br. 12 od 11. januara 1946).

³⁰⁹ Vidi predmet *Pohl*, sv. V TWC, str. 958 i slj.; predmet *IG Farben*, sv. VIII TWC, str. 1081 i slj.; predmet *Krupp*, sv. IX TWC, str. 1327 i slj.; predmet *Flick*, sv. VI TWC, str. 1187 i slj.

³¹⁰ U predmetu *Flick*, Njrnberški vojni sud je konstatovao da prisilno oduzimanje industrijske imovine ne predstavlja zločin protiv čovječnosti. Sud je konstatovao sljedeće:

“Zločini i krivična djela” nabrojani [u Zakonu broj 10] “ubistvo, istrebljenje,” itd., jesu krivična djela protiv osoba. Imovina se ne pominje. U okviru doktrine *ejusdem generis*, za sveobuhvatne riječi “drugi progoni” mora se smatrati da uključuju samo one koji utiču na život i slobodu potlačenih naroda. Prisilno oduzimanje industrijske imovine, ma koliko za osudu, nije u toj kategoriji.

Predmet *Flick*, *Trials of War Criminals Before the Nürnberg Military Tribunals Under Control Council Law No. 10*, sv. 6, str. 1215.

U predmetu *Eichmann*, Izraelski okružni sud je smatrao da se za pljačkanje imovine može smatrati da predstavlja zločin protiv čovječnosti samo ako je počinjeno “pritiskom putem masovnog terora nad civilnim stanovništvom, ili ako je [bilo] povezano s nekim drugim činom nasilja koji je definisan [u Nazi and Nazi Collaborators Punishment Law, 5710/1950] kao djelo protiv čovječnosti ili kao rezultat takvih djela, tj. ubistva, istrebljenja, izgladnjivanja, ili deportacije bilo kojeg civilnog stanovništva, tako da je

149. Žalbeno vijeće konstatuje da uništenje imovine, ovisno o prirodi i razmjerima uništenja, može predstavljati zločin progona čija je težina jednaka težini drugih zločina nabrojanih u članu 5 Statuta.

Deportacija, prisilno premještanje i prisilno raseljavanje

150. Pretresno vijeće je smatralo da “deportacija³¹¹ ili prisilno preseljenje civila označavaju ‘premještanje osoba, istjerivanjem ili drugim prisilnim sredstvima, iz područja gdje se legalno nalaze, i to iz pobuda koje nisu dozvoljene prema međunarodnom pravu’”.³¹² Pretresno vijeće je pregledalo više presuda Vrhovnog suda Poljske³¹³ i Posebnog suda u Amsterdamu,³¹⁴ koji su primjenjivali Zakon br. 10 Kontrolnog savjeta, kao i Vrhovnog suda Izraela u predmetu *Eichmann*,³¹⁵ u kojima je deportacija okarakterisana kao progon.

151. Žalbeno vijeće primjećuje kako se čini da Pretresno vijeće koristi izraze deportacija i prisilno premještanje kao sinonime. U Ženevskim konvencijama zabranjuje se prisilno premještanje i deportacija. U članu 49 Ženevske konvencije kaže se da su “[m]asovni ili pojedinačni prisilni premještaji, kao i deportacije zaštićenih osoba s okupiranog područja na područje okupacijske sile ili na okupirano ili neokupirano područje bilo koje druge države, zabranjeni [...], bez obzira na razloge”. Član 147 Ženevske konvencije IV, u spisku teških kršenja na koja se odnosi član 146, navodi “nezakonito deportiranje ili premještanje, nezakonito zatočenje [...] zaštićene osobe”. Član 85 Dopunskog protokola I zabranjuje “premješta[nje] dijelova vlastitog civilnog stanovništva od strane okupacijske sile na područje koje okupira, ili deportacij[u] ili

pljačkanje samo dio opšteg procesa ...” *The Individual in International Law*, u *International Law Reports*, E. Laterpacht, ur., sv. 36, London (1968), str. 241.

Međutim, Rimski statut daje široku sliku krivičnih djela koja mogu činiti progon; u čl. 7(1)(h)(4) stoji sljedeće: “Ponašanje je počinjeno u vezi s bilo kojim djelom koje se navodi u članu 7, paragrafu 1, Statuta ili bilo kojim djelom za koje je nadležan Sud.” Otimačina čini ratni zločin prema članu 8(2)(e)(v) Rimskog statuta. Žalbeno vijeće je, međutim, svjesno da je Rimski statut stupio na snagu nakon što su počinjena krivična djela iz ovog predmeta.

³¹¹ Francuska verzija člana 5(d) Statuta koristi riječ “expulsion”. Međutim, Pretresno vijeće je u paragrafu 234 Prvostepene presude upotrijebilo francusku riječ “déportation.”

³¹² Prvostepena presuda, par. 234 (gdje se citira definicija iz člana 7(2)(d) Rimskog statuta).

³¹³ *LRTWC*, sv. XIII, 1949., str. 105, u Prvostepenoj presudi, par. 223.

³¹⁴ *LRTWC*, sv. XIV, 1949., str. 141, u Prvostepenoj presudi, par. 223.

premještaj cjelokupnog ili dijela stanovništva okupiranog područja unutar ili izvan tog područja, kršenjem člana 49. četvrte Konvencije”. Uz to, član 17 Dopunskog protokola II propisuje:

1. Ne može se narediti raseljavanje civilnog stanovništva iz razloga vezanih uz sukob, osim ako to zahtijeva sigurnost dotičnih civila ili imperativni vojni razlozi. Ako se takvo raseljavanje mora izvršiti, poduzet će se sve moguće mjere kako bi se civilno stanovništvo prihvatilo u zadovoljavajućim uslovima što se tiče smještaja, zdravlja, higijene, sigurnosti i ishrane.

2. Civili se ne mogu prisiliti da napuste vlastito područje iz razloga vezanih uz sukob.

152. Žalbeno vijeće u predmetu *Krnojelac* zauzelo je sljedeći stav:

Prisilna premještanja, uzeta zasebno ili kumulativno, mogu predstavljati zločin progona jednako težak kao i druga krivična djela navedena u članu 5 Statuta.[...]

Žalbeno vijeće zaključuje da raseljavanja unutar matične zemlje ili van državnih granica, ako su počinjena iz razloga koji nisu dozvoljeni međunarodnim pravom, predstavljaju krivična djela kažnjiva u skladu sa međunarodnom običajnim pravom te da, ako su počinjena sa traženom diskriminatornom namjerom, predstavljaju zločin progona iz člana 5(h) Statuta.³¹⁶

153. U svjetlu gornje analize i jurisprudencije, Žalbeno vijeće smatra da su u vrijeme relevantno za Optužnicu u ovom predmetu, deportacija, prisilno premještanje i prisilno raseljavanje činili krivična djela jednake težine kao i druga djela iz člana 5 Statuta i da stoga mogu predstavljati progon kao zločin protiv čovječnosti.

Nečovječno postupanje s civilima

154. Pretresno vijeće ne navodi da li sva konkretna djela kojima se optuženi tereti kao “nečovječno postupanje prema civilima”, koja uključuju zatočeništvo civila bosanskih Muslimana koji su “ubij[a]ni, korišteni kao 'živi štit', prebijani, tjerani da kopaju rovove na ili u blizini linije fronte, izlagani tjelesnom i psihičkom zlostavljanju i zastrašivanju, nečovječnom postupanju, uz nedovoljno hrane, vode i bez odgovarajuće liječničke pomoći”,³¹⁷ mogu činiti progon, osim što upućuje na jurisprudenciju Nirnberškog suda, gdje je u presudi najvećim ratnim zločincima konstatovano da je prisilni rad bio oblik

³¹⁵ Predmet *Eichmann*, 29. maj 1962., 36, *ILR*, 1968., tačka 5, str. 277, citirano u Prvostepenoj presudi, par. 224.

³¹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 221-222. U izdvojenom mišljenju sudije Schomburga priloženom toj presudi zagovara se direktna primjena člana 5(d) Statuta, koji definiše kažnjivost “deportacije”.

progona³¹⁸ i ukratko napominje da je protivpravno zatočenje civila oblik krivičnog djela progona koji predstavlja “lišavanje slobode određene grupe diskriminiranih civila.”³¹⁹ U Dispozitivu Prvostepene presude, osuda za progon se temelji na “okrutnom ili nečovječnom postupanju prema civilima, konkretno, korištenju civila kao talaca i za živi štit.”³²⁰

155. Žalbeno vijeće smatra da sva djela za koja se optuženi tereti u Optužnici, a koja obuhvataju zatočenje civila bosanskih Muslimana koji su ubijani, korišteni kao živi štit, prebijani, izlagani tjelesnom ili psihičkom zlostavljanju i zastrašivanju, nečovječnom postupanju, te lišavani hrane i vode,³²¹ dosižu razinu težine djela nabrojanih u članu 5.

Napad na gradove, naselja i sela

156. Pretresno vijeće nije donijelo nikakav pravni zaključak u pogledu pitanja da li napad na gradove, naselja i sela može činiti krivično djelo progona, kako se tereti u Optužnici, mada se može primijetiti da je Pretresno vijeće prilikom donošenja odluke u pogledu progona uzelo u obzir te napade.³²² U optužnici se u tački 1, paragrafu 6.1, optuženi tereti za napad na gradove, naselja i sela kao progon: “Rasprostranjeni i sustavni napadi na gradove, mjesta i sela, naseljena bosanskim Muslimanima, na području općina Vitez, Busovača, Kiseljak i Zenica.” Rasprostranjeni i sistematski napad na civilno stanovništvo je generalni uslov za zločin protiv čovječnosti, ali optužba je u tački 1 Optužnice napade na gradove, naselja i sela teretila kao zasebna djela progona kao zločina protiv čovječnosti.³²³

157. Žalbeno vijeće će se osloniti na član 51(2) Dopunskog protokola I i član 13(2) Dopunskog protokola II, kojima je propisano da “[n]iti civilno stanovništvo kao takvo, ni civili pojedinci ne smiju biti predmet napada”. Zaštita civila odražava načelo običajnog

³¹⁷ Optužnica, par. 6.4-6.5.

³¹⁸ Trial of Major War Criminals before the International Military Tribunal, Nürnberg, 14. novembar 1945. – 1. oktobar 1946., Presuda (1947.), str. 249-253, citirano u par. 222 Prvostepene presude.

³¹⁹ Prvostepena presuda, par. 234.

³²⁰ Dispozitiv, str. 267 Prvostepene presude.

³²¹ Optužnica, tačka 1, par. 6.4-6.5.

³²² Prvostepena presuda, par. 591, 660-661.

³²³ Protivpravni napadi na civile i civilne objekte se navode kasnije u Optužnici, u tačkama 2-4, kao kršenja zakona i običaja ratovanja.

međunarodnog prava koje važi za unutrašnje i međunarodne sukobe,³²⁴ a zabrana napada na civile, izražena u Protokolima, odražava trenutno stanje u običajnom međunarodnom pravu.³²⁵ Među pravilima običajnog prava koja su se profilirala jeste i zaštita civila od nasumičnih napada.³²⁶ Članovima 51(3), (4) i (5) Dopunskog protokola I propisano je sljedeće:

3. Civili uživaju zaštitu koju im pruža ovaj odjeljak, osim ako i dok neposredno sudjeluju u neprijateljstvima.

4. Zabranjeni su nasumični napadi. "Nasumični napadi" označavaju:

napade koji nisu usmjereni na određeni vojni cilj;

napade u kojima se upotrebljavaju metodi ili sredstva vođenja borbe koji se ne mogu usmjeriti na određeni vojni cilj;

napade u kojima se upotrebljavaju metodi ili sredstva vođenja borbe čije se posljedice ne mogu ograničiti kako to propisuje ovaj Protokol, i koji su, prema tome, u svakom od tih slučajeva, takve prirode da bez razlikovanja pogađaju vojne ciljeve i civile ili civilne objekte.

5. Smatra se da su, među ostalim, ove vrste napada izvedene nasumce:

a) napad bombardovanjem, bez obzira na upotrebljene metode ili sredstva, prilikom kojeg se kao jedinstveni vojni cilj uzima određeni broj jasno odvojenih i različitih vojnih ciljeva smještenih u nekom gradu, selu ili bilo kojoj drugoj zoni gdje je slična koncentracija civila ili civilnih objekata;

b) napad od kojeg se može očekivati da će prouzrokovati slučajne gubitke života među civilnim stanovništvom, ranjavanje civila, štete na civilnim objektima ili kombinaciju toga, što bi bilo prekomjerno u odnosu na predviđenu stvarnu i izravnu vojnu prednost.

158. Nadalje, u četvrtoj Haškoj konvenciji iz 1907. propisano je, u članu 25, da je "napadanje ili bombardovanje, bilo kojim sredstvima, nebranijenih gradova, sela ili stambenih objekata zabranjeno". Činjenicu da o tome postoji *opinio juris* potvrđuje Rezolucija 2444 Generalne skupštine (1968.), u kojoj se navodi da "svi vladini i drugi organi odgovorni za dejstvovanje u oružanim sukobima moraju poštovati sljedeća načela:

³²⁴ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 127; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 521.

³²⁵ *Tužilac protiv Strugar i drugih*, predmet.: IT-01-42-AR72, Odluka po interlokutornoj žalbi, 22. novembar 2002., par. 10; *Tužilac protiv Martića*, predmet br.: IT-95-11-R61, Odluka, 8. mart 1996., par. 10.

³²⁶ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 127.

[...] da je zabranjeno pokrenuti napad na civilno stanovništvo kao takvo”,³²⁷ te Rezolucija 2675 (1970.), u kojoj se iznose osnovna načela zaštite civilnog stanovništva u oružanim sukobima, te se kaže da “civilno stanovništvo kao takvo ne bi trebalo biti cilj vojnih operacija”.³²⁸ *Travaux préparatoires* Dopunskih protokola takođe dodatno potvrđuju običajni status te zabrane.³²⁹

159. U svjetlu običajnih pravila o tom pitanju, Žalbeno vijeće smatra da napadi usmjereni na civile, kao i nasumični napadi na gradove, naselja ili sela, mogu činiti progon kao zločin protiv čovječnosti.³³⁰

Zaključak

160. Žalbeno vijeće smatra da je Pretresno vijeće, presuđujući po optužbi za progon, obavezno da ocijeni da li djela u osnovi dosežu razinu progona kao zločina protiv čovječnosti u običajnom međunarodnom pravu. Iz pregleda mjerodavnog prava o progonu koje daje Pretresno vijeće jasno je da ono nije uzelo u obzir uslov da djela progona moraju biti jednako teška ili ozbiljna kao i druga djela nabrojana u članu 5 Statuta; nije dovoljno da djela u osnovi budu počinjena s diskriminatornom namjerom. Pretresno vijeće je u tom smislu pogriješilo.

Mens rea progona

161. Žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada nije zahtijevalo da: (i) žalilac posjeduje persekutornu, a ne samo diskriminatornu, namjeru; i (ii) da je on subjektivno dijelio posebnu diskriminatornu namjeru iza navodnog persekutornog plana ili politike, odnosno, namjeru uklanjanja ciljanih osoba iz društva u kojem žive zajedno s počinocima, ili iz samog čovječanstva. Žalilac navodi da je Pretresno vijeće pogriješilo kad nije primijenilo stroži i “jasnije definiran” materijalno-pravni standard iznesen, *inter alia*, u Prvostepenoj presudi u predmetu *Kupreškić*. On navodi da je postojanje persekutorne politike ili plana i njegovo učestvovanje u toj politici ili planu, pogrešno

³²⁷ G.A. Res. 2444, U.N. GAOR, 23rd Session, Supp. No. 18 U.N. Doc A/7218 (1968).

³²⁸ G.A. Res. 2675, U.N. GAOR, 25th Session, Supp. No. 28 U.N. Doc A/8028 (1970).

³²⁹ Vidi 6 Official Records, str. 164, 201, 179.

³³⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 627; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 434.

temeljiti na uslovu puke bezobzirnosti ili čak znanja, te tvrdi da se zahtjevom da se dokaže samo diskriminacija i ništa više briše razlika između progona i drugih zločina protiv čovječnosti.

162. U svom odgovoru optužba navodi da je Pretresno vijeće konstatovalo da postoje dokazi da je postojala politika proganjanja muslimanskog stanovništva, da je žalilac dijelio ciljeve te politike, da je njegovo ponašanje činilo dio te politike i da je on, kako bi to postigao, koristio sve vojne snage na koje se mogao osloniti.³³¹ Alternativno, optužba tvrdi da za krivično djelo progona ne postoji uslov da je postojala diskriminatorna politika, odnosno, u slučaju da je dokazano da je takva politika postojala, da je optuženi morao imati udjela u formiranju takve diskriminatorne politike ili prakse od strane nekog vladinog organa; mada progon obično obuhvata niz djela, i jedno djelo može, ako su zadovoljeni svi drugi uslovi, predstavljati progon.³³² Žalilac je, po mišljenju optužbe, propustio da pokaže da je Pretresno vijeće učinilo grešku u primjeni prava.³³³

163. Pretresno vijeće je u pogledu *mens rea* krivičnog djela progona iznijelo sljedeće:

"Progon" kao krivično djelo u osnovi traži se postojanje elementa namjere iz kojeg i proizilazi specifičnost tog djela. Kako je predviđeno članom 5 Statuta, djelo mora biti počinjeno iz posebnih razloga, vezanih za npr. politička mišljenja, rasnu pripadnost ili vjerska uvjerenja. U stvari, upravo ta posebna namjera da se naškodi ljudskoj osobi kao pripadniku određene zajednice ili grupe i daje tom krivičnom djelu njegov vlastiti karakter i težinu, više nego što to čine sredstva korištena da se taj cilj postigne, te opravdava mogućnost da to krivično djelo uključuje i kriminalne radnje za koje se čini da same po sebi direktno ne zadiru u najtemeljnija prava ljudskog bića (npr. napad na imovinu). Drugim riječima, počinilac progona svoje djelo nije usmjerio prvenstveno protiv pojedinca nego protiv rasne, vjerske ili političke pripadnosti.³³⁴

164. Žalbeno vijeće ponovno naglašava da se za *mens rea* počinioaca koji je izvršio fizičko djelo u osnovi progona kao zločina protiv čovječnosti zahtijeva dokaz "posebne namjere diskriminacije na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi".³³⁵ Zahtijevana diskriminatorna namjera ne može se "izvoditi direktno iz opšteg diskriminatornog

³³¹ Podnesak respondenta, par. 6.88.

³³² Podnesak respondenta, par. 6.89-6.97, 6.104-6.115.

³³³ Podnesak respondenta, par. 6.92.

³³⁴ Prvostepena presuda, par. 235 (fusnote izostavljene).

³³⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 184; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 113.

karaktera napada koji je okvalificiran kao zločin protiv čovječnosti”.³³⁶ Međutim, Žalbeno vijeće smatra da se “na osnovu takvog konteksta može izvesti zaključak da je postojala diskriminatorna namjera ako, razmatrajući činjenice predmeta, okolnosti u kojima su počinjena krivična djela potvrđuju postojanje takve namjere”.³³⁷

165. U skladu sa jurisprudencijom Međunarodnog suda, Žalbeno vijeće smatra da se dokazivanje posebne persekutorne namjere iza persekutornog plana ili politike, tj. uklanjanje ciljanih osoba iz društva ili ljudske zajednice, ne traži da bi se utvrdila *mens rea* počinioca koji je izvršio fizička djela u osnovi progona. Žalbeno vijeće nadalje odbacuje žaliočevu tvrdnju da diskriminatorni cilj sam za sebe nije dovoljan da se utvrdi *mens rea* za krivično djelo progona. Pretresno vijeće je u paragrafu 235 Prvostepene presude ispravno zaključilo da je *mens rea* za progon “posebna namjera da se naškodi ljudskoj osobi kao pripadniku određene zajednice ili grupe”. Žalbeno vijeće naglašava da u pravu ne postoji zahtjev da akter posjeduje ne samo diskriminatornu nego i “persekutornu namjeru”.

166. Žalbeno vijeće je takođe ispitalo žaliočev argument da je Pretresno vijeće pogrešno primijenilo standard bezobzirnosti u pogledu zahtjeva za *mens reu* progona. U gore citiranom paragrafu 235 Prvostepene presude ne pominje se bezobzirnost. U paragrafu 254 Prvostepene presude iznesen je standard indirektno zle namjere, odnosno bezobzirnosti, za svjesno učestvovanje u napadu, kao opšti zahtjev za zločine protiv čovječnosti, a ne za zločin progona. Međutim, Žalbeno vijeće je svjesno činjenice da je Pretresno vijeće prilikom donošenja svojih činjeničnih zaključaka u vezi s naređivanjem krivičnih djela iz člana 7(1) Statuta, često koristilo izraze poput “preduzeo rizik” ili “smišljeno preduzeo rizik”.³³⁸ Kao što je gore navedeno, ispravan pravni standard u vezi s tim jeste da osoba koja naredi činjenje ili nečinjenje sa sviješću o znatnoj vjerovatnoći da će prilikom izvršenja tog naređenja biti počinjeno krivično djelo posjeduje zahtijevanu *mens reu* za utvrđivanje odgovornosti po članu 7(1) na osnovu naređivanja. Naređivanje s takvom sviješću mora se smatrati prihvatanjem tog krivičnog djela. Prema tome, osoba koja naredi djelo sa sviješću da postoji znatna vjerovatnoća da će prilikom izvršenja tog

³³⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 184.

³³⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 184.

naređenja biti počinjen zločin protiv čovječnosti može biti odgovorna na osnovu člana 7(1) za zločin protiv čovječnosti. Da li činjenice u ovom predmetu idu u prilog zaključku Pretresnog vijeća da je žalilac odgovoran za naređivanje progona kao zločina protiv čovječnosti biće razmotreno u dijelu ove presude posvećenom činjenicama.

³³⁸ Vidi npr. Prvostepenu presudu, par. 474, 562, 592, 653 i 738.

NAVODI O PRAVNIM GREŠKAMA U PRIMJENI ČLANA 2 STATUTA

Osporeni zaključak da državljanstvo ne određuje status “zaštićene osobe” za svrhe člana 2

167. Žalilac navodi da je Pretresno vijeće, kad se oslonilo na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić* i zaključak da žrtve mogu biti “zaštićene” od osoba istog državljanstva, ignoriralo eksplicitne odredbe tog člana.³³⁹ On tvrdi da se sama bit člana 4 Ženevske konvencije IV temelji na tome da su žrtve različitog državljanstva.³⁴⁰ Drugo, žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće zanemarilo eksplicitne odredbe člana 4 Ženevske konvencije IV i Komentara uz tu Konvenciju, “gdje se jasno kaže da državljanstvo predstavlja jedini odlučujući faktor u određivanju statusa zaštićenih osoba”.³⁴¹ Žalilac navodi da je oslanjanje na lojalnost i nacionalnost da bi se dokazala razlika u državljanstvu između počinioca i žrtve bez presedana u pravu prije nastanka Međunarodnog suda i da se time krše načela zakonitosti i konkretnosti.³⁴² On tvrdi da se, budući da je bosanske Muslimane u zatočeništvu držao HVO, te da su i jedni i drugi imali bosansko državljanstvo, oni ne mogu smatrati zaštićenim osobama prema Ženevskim konvencijama.³⁴³ Treće, žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće nedopustivo spojilo dva različita uslova iz člana 2 Statuta time što je “smatralo da je međunarodni oružani sukob dovoljan da se zadovolji uslov za zaštićene osobe”.³⁴⁴ On navodi da činjenica “da se sukob može intencionalizirati intervencijom strane države kao treće strane ne pretvara sama po sebi podržavani entitet u tu državu, treću stranu.”³⁴⁵ Četvrto, žalilac tvrdi da činjenica da Pretresno vijeće koristi “test lojalnosti” pokreće ozbiljna pitanja nejednakosti

³³⁹ Žalbeni podnesak, str. 176-178. Žalilac takođe pokušava da napravi distinkciju u odnosu na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić* na osnovu toga što se u tom predmetu radilo o bosanskim Srbima koji su pokušavali da stvore novu državu otcjepljenjem. Žalbeni podnesak, str. 177, fn. 490. To je bila Deseta žalbena osnova u Žalbenom podnesku.

³⁴⁰ Žalbeni podnesak, str. 177.

³⁴¹ Žalbeni podnesak, str. 177.

³⁴² Žalbeni podnesak, str. 177-178.

³⁴³ Žalbeni podnesak, str. 176-177.

³⁴⁴ Žalbeni podnesak, str. 178.

³⁴⁵ Žalbeni podnesak, str. 178; *vidi takođe* Repliku žalioca, par. 149 (gdje se ponavlja da “[č]injenica da se sukob može internacionalizirati intervencijom treće strane ne pretvara u pravnom smislu podržavani entitet u okupacionu silu za svrhe člana 4”).

u tretmanu žrtava bosanskih Muslimana i žrtava bosanskih Hrvata jer ovi potonji ne bi dobili status zaštićenih osoba bez odgovarajuće strane države kao zarobljivača.³⁴⁶

168. U svom odgovoru, optužba tvrdi da se, uopšteno govoreći, ta žalbena osnova može podržati jedino ako Žalbeno vijeće odstupi od svojih prijašnjih odluka u predmetima *Tadić*, *Aleksovski* i *Čelebići*.³⁴⁷ Konkretno, što se tiče testa za utvrđivanje statusa “zaštićenih osoba” u internacionaliziranim unutrašnjim oružanim sukobima, optužba tvrdi da je “jedino bitno pitanje u ovom predmetu to da li su civili bosanski Muslimani bili u rukama strane u sukobu ili okupacione sile ‘čiji nisu državljani’”.³⁴⁸ Optužba tvrdi da je Pretresno vijeće ispravno smatralo da se, mada su žrtve u ovom predmetu bile *prima facie* u rukama HVO-a, budući da je oružani sukob bio internacionaliziran direktnim ili indirektnim učestvovanjem Hrvatske i zato što je HVO djelovao za tu državu, moglo zaključiti da su žrtve u rukama Hrvatske i da su stoga zaštićene po Ženevskoj konvenciji IV.³⁴⁹ Nadalje, optužba smatra da je, s obzirom na zaključak Pretresnog vijeća da je predmetni oružani sukob međunarodni i “da se može zaključiti da su [žrtve] u rukama države Hrvatske”, zahtjev različitog državljanstva iz člana 4 Ženevske konvencije IV zadovoljen i da je svaka konstatacija Pretresnog vijeća van ovog zaključka naprosto bila *obiter dicta*.³⁵⁰ U alternativni, optužba tvrdi da žaliočev neposredni argument mora pasti budući da on nije ponudio nijedan uvjerljiv razlog za odstupanje od ustaljene prakse, u kojoj je iste argumente “Žalbeno vijeće već razmatralo *in extenso*”.³⁵¹ Konačno, optužba tvrdi da, suprotno tvrdnji žalioca, ne postoji rizik

³⁴⁶ Žalbeni podnesak, str. 178-179.

³⁴⁷ Odgovor respondentata, par. 7.2. Žalbeno vijeće primjećuje da, mada je donekle sporno da li žalilac prigovara ocjeni Pretresnog vijeća da je imovina o kojoj se govori u optužbama po članu 2 zaštićena imovina prema Ženevskim konvencijama, žalilac nije iznio konkretne argumente u vezi s tim pitanjem. Vidi Žalbeni podnesak, str. 178 (gdje se tvrdi da “civili bosanski Muslimani i imovina nisu bili zaštićeni u smislu Ženevskih konvencija”, bez dodatnih objašnjenja u pogledu imovine). Žalbeno vijeće neće nagađati u pogledu toga koje argumente bi žalilac eventualno iznio u vezi s tim pitanjem.

³⁴⁸ Odgovor respondentata, par. 7.4.

³⁴⁹ Odgovor respondentata, par. 7.7-7.10 (gdje se citira Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 163-169, Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 147-152 i Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 52-106). Žalbeno vijeće primjećuje da optužba posebno skreće pažnju na Drugostepenu presudu u predmetu *Aleksovski*, koja se bavi istim sukobom kao i Pretresno vijeće u predmetu *Blaškić*. Žalbeno vijeće, međutim, takođe napominje da je Žalbeno vijeće u presudi *Aleksovski* odbilo dati vlastite ocjene u pogledu bilo međunarodnog karaktera sukoba ili statusa žrtava bosanskih Muslimana kao zaštićenih osoba. Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 153(iii).

³⁵⁰ Odgovor respondentata, par. 7.11.

³⁵¹ Odgovor respondentata, par. 7.12-7.13.

neravnopravnog tretmana bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata u "testu lojalnosti" kako ga je primijenilo Pretresno vijeće, budući da "na isti način na koji bosanski Muslimani nisu dužni da budu lojalni bosanskim Hrvatima, bosanski Hrvati ne bi bili dužni da budu lojalni bosanskim Muslimanima" i stoga bi žrtve bosanski Hrvati bili "zaštićene osobe" *vis-à-vis* bosanskih Muslimana.³⁵²

169. U svom odgovoru, žalilac tvrdi da, u mjeri u kojoj Žalbeno vijeće u bilo kojoj svojoj odluci podržava ovo tumačenje člana 4 Ženevske konvencije IV od strane Pretresnog vijeća, "to nije bila ispravna odluka i ovdje je ne bi trebalo slijediti".³⁵³ Žalilac nadalje navodi da konstatacije iz drugostepenih presuda u predmetu *Tadić* i *Čelebići* nisu primjenjive u ovom predmetu jer "[u] ovom predmetu nije slučaj da su se bosanski Hrvati otcijepili, kao što su učinili bosanski Srbi, nego su se pridružili bosanskim Muslimanima u formiranju nove vlade te su aktivno podržavali razvoj i očuvanje nove države – Bosne i Hercegovine".³⁵⁴ On na kraju navodi da je, u mjeri u kojoj Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski* slijedi rezonovanje iz Drugostepene presude u predmetu *Tadić*, "Žalbeno vijeće pogrešno proširilo to rezonovanje na sukob o kojem je ovdje riječ, a koji nije uključivao stvaranje nove države otcjepljenjem".³⁵⁵

170. Žalbeno vijeće smatra da su jurisdikcione pretpostavke za primjenu člana 2 Statuta iscrpno razmatrane u praksi Međunarodnog suda, te da će ovdje biti ponovljeni samo relevantni aspekti. Da bi se na Međunarodnom sudu neki pojedinac gonio za tešku povredu Ženevskih konvencija po članu 2 Statuta, krivično djelo mora biti počinjeno, *inter alia*: (i) u kontekstu međunarodnog oružanog sukoba; i (ii) protiv osoba i imovine koje su prema Ženevskim konvencijama definisane kao "zaštićene".³⁵⁶

171. Što se tiče prve pretpostavke, mada žalilac ne osporava konstataciju Pretresnog vijeća u vezi s međunarodnim karakterom sukoba, Žalbeno vijeće smatra da su postojeća načela kojima se valja rukovoditi prilikom donošenja takve odluke ipak relevantna. Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, u kojoj su po prvi put definisana ta načela,

³⁵² Odgovor respondenta, par. 7.14.

³⁵³ Replika žalioca, par. 147.

³⁵⁴ Replika žalioca, par. 151.

³⁵⁵ Replika žalioca, par. 152.

bavila se, *inter alia*, pravnim kriterijumima za utvrđivanje okolnosti u kojima se djela neke vojne grupe mogu pripisati državi, tako da se ta grupa može tretirati kao *de facto* organ te države, čime *prima facie* unutrašnji sukob postaje međunarodni.³⁵⁷

172. Što se tiče druge pretpostavke, krivična djela koja obuhvata član 2 Statuta moraju biti počinjena protiv osoba ili imovine zaštićenih odredbama relevantnih Ženevskih konvencija. Član 4(1) Ženevske konvencije IV definiše zaštićene osobe kao osobe “koje se, u slučaju sukoba ili okupacije, u bilo kojem trenutku i na bilo koji način nađu u rukama strane u sukobu ili okupacione sile čiji nisu državljani”. U Drugostepenoj presudi u predmetu *Tadić* Žalbeno vijeće je zaljučilo da ovaj član, “protumačen u svjetlu svog cilja i svrhe, teži što je moguće većoj zaštiti civila. Stoga se njegova primjenjivost ne ograničava na formalne veze i čisto pravne odnose.”³⁵⁸ Žalbeno vijeće je rezonovalo na sljedeći način:

Dok su se u ranijim vremenima ratovi uglavnom vodili među etabliranim državama, u modernim međuetničkim oružanim sukobima kao što je onaj u bivšoj Jugoslaviji, nove države nerijetko nastaju za vrijeme oružanog sukoba, a kriterijum lojalnosti postaje etnička pripadnost a ne državljanstvo. Drugim riječima, lojalnost državi može biti zadana etničkom pripadnošću. U takvoj situaciji, uslov državljanstva postaje još neprimjereniji za definisanje zaštićenih lica. U takvim sukobima, ne samo tekst i historija sastavljanja Konvencije nego, još važnije, sam cilj i svrha Konvencije govore u prilog tome da ključnim testom valja smatrati lojalnost strani u sukobu, čemu odgovara kontrola te strane nad licima na datoj teritoriji.³⁵⁹

Rukovodeći se takvim rezonovanjem, Žalbeno vijeće je zaključilo sljedeće:

[Č]ak i kad bi se u okolnostima ovog slučaja smatralo da počinio i žrtve imaju isto državljanstvo, član 4 ipak [bi] bio primjenjiv. Žrtve naime nisu bile lojalne niti su uživale diplomatsku zaštitu države SRJ u čije su se ime borile oružane snage bosanskih Srba.³⁶⁰

173. Primjenjujući ista načela u kontekstu sukoba između bosanskih Hrvata i bosanskih Muslimana, Žalbeno vijeće u predmetu *Aleksovski* rezonovalo je da bi, kad bi se “zbog učestvovanja Hrvatske utvrdi[lo] da se radilo o međunarodnom sukobu, žrtve,

³⁵⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 80; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 113.

³⁵⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 129; vidi takođe Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 12.

³⁵⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 168.

³⁵⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 166.

³⁶⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 169.

bosanski Muslimani, bili u rukama strane u sukobu, Hrvatske, koje zemlje oni nisu državljanima i da je prema tome primjenjiv član 4 Četvrte ženevske konvencije”.³⁶¹

174. Žalbeno vijeće u predmetu *Čelebići* potvrdilo je i razradilo ta načela, te je razmotrilo implikacije koje ona imaju za situaciju bosanskih Srba u rukama bosanskih Muslimana. Tumačeći član 4 Ženevske konvencije IV, Žalbeno vijeće je zaključilo sljedeće:

U savremenim etničkim sukobima, u smislu primjene humanitarnog prava, a posebno člana 4 Ženevske konvencije IV, žrtve se mogu “asimilirati” sa vanjskom državom koja je umiješana u sukob mada formalno imaju isto državljanstvo kao i oni koji ih drže u zatočeništvu. Zato se Žalbeno vijeće slaže sa presudom u žalbenom postupku *Tadić* da bi stoga “čak i kad bi se u okolnostima ovog slučaja smatralo da počinioci i žrtve imaju isto državljanstvo, član 4 ipak bio primjenjiv”.³⁶²

Žalbeno vijeće u predmetu *Čelebići* složilo se sa zaključkom Pretresnog vijeća u tom predmetu:

da žrtve, bosanski Srbi, treba da se smatraju zaštićenim licima u smislu IV ženevske konvencije, zato što su žrtve “bile uhapšene i zatočene uglavnom po osnovu svog srpskog identiteta” i s obzirom na to “da su bosanske vlasti očito smatrale da one pripadaju suprotnoj strani u oružanom sukobu i da predstavljaju opasnost po bosansku državu”.³⁶³

175. Žalbeno vijeće, kao prvo, smatra da žalilac, tvrdeći da se primjena Ženevske konvencije IV zasniva na “razlici u državljanstvu počinioca i žrtve”, miješa identitet individualnog počinioca sa statusom države kao strane u sukobu. Žalbeno vijeće primjećuje da je Pretresno vijeće konstatovalo da je Hrvatska bila strana u predmetnom sukobu.³⁶⁴ Bosanske Muslimane je HVO držao u zarobljeništvu i oni nisu dugovali lojalnost Hrvatskoj. S obzirom na to da je HVO djelovao kao *de facto* hrvatske vojne snage, žrtve bosanski Muslimani našle su se u rukama strane u sukobu čiji nisu bili državljanima.³⁶⁵ Državljanstvo pojedinaca koji su činili *de facto* hrvatske oružane snage nije relevantno za ovo ispitivanje.

³⁶¹ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 150-151.

³⁶² Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 83.

³⁶³ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 98.

³⁶⁴ Prvostepena presuda, par. 94 i 123.

³⁶⁵ Ženevska konvencija IV, član 4(1); vidi takođe Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 167.

176. Drugo, ne stoji žaliočeva tvrdnja da se, na osnovu “testa lojalnosti”, bosanski Hrvati ne bi mogli smatrati “zaštićenima” *vis-à-vis* zarobljivača, bosanskih Muslimana. Kao što je jasno rečeno u Drugostepenoj presudi u predmetu *Čelebići*, “u smislu primjene humanitarnog prava, a posebno člana 4 Ženevske konvencije IV, žrtve se mogu “asimilirati” sa vanjskom državom koja je umiješana u sukob mada formalno imaju isto državljanstvo kao i oni koji ih drže u zatočeništvu”.³⁶⁶

177. Treće, nije tačna ni žaliočeva tvrdnja da se ovaj predmet razlikuje od predmeta *Tadić* i *Čelebići* po tome što su bosanski Srbi, za razliku od bosanskih Hrvata, pokušavali da se otcijepu od Bosne i Hercegovine. Niti Drugostepena presuda u predmetu *Tadić* niti Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići* nije se zasnivala na secesionističkim aktivnostima bosanskih Srba. Istina je upravo suprotna, kao što je ocijenilo Žalbeno vijeće u predmetu *Čelebići*:

Irelevantno je donositi zaključke o tome da li su aktivnosti sa kojima su bili povezani bosanski Srbi bile u skladu sa pravom na samoopredjeljenje ili nisu. Kao što smo već rekli, ne radi se o tome da li je ta aktivnost bila zakonita ili nije, niti da li je bila u skladu sa pravom na samoopredjeljenje. Za humanitarno pravo relevantno je pitanje da li su civili zatočeni u logoru *Čelebići* bili lica zaštićena u skladu sa IV ženevskom konvencijom.³⁶⁷

178. Konačno, budući da se sukob iz drugostepenih presuda u predmetima *Tadić* i *Čelebići* ne razlikuje od ovoga po tome što je povezan sa secesionističkim aktivnostima, žaliočev argument – koji se zasniva na istim tim osnovama – da je “Žalbeno vijeće u predmetu *Aleksovski* pogrešno proširilo takvo rezonovanje na sukob o kakvom je ovdje riječ” takođe ne stoji.³⁶⁸

179. Ostali argumenti žalioca koji se tiču tumačenja i primjene Ženevske konvencije IV u potpuno su obuhvaćeni već uspostavljenim presedanima Žalbenog vijeća. U nedostatku jasnih dokaza da je neka ranija odluka bila utemeljena na pogrešnim pravnim načelima ili da je donesena *per incuriam*, Žalbeno vijeće neće odstupati od svojih konstatacija iz drugostepenih presuda u predmetima *Tadić*, *Aleksovski* i *Čelebići*.

³⁶⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 83.

³⁶⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 104.

³⁶⁸ Up. Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 125.

180. Kao što je već rečeno i što je ispravno primijetila optužba, Žalbeno vijeće je ranije odbacilo argumente da bi, prema striktnom tumačenju člana 4 Ženevske konvencije IV, žrtve trebale biti izuzete iz statusa “zaštićenih osoba”. Žalilac i sam prihvata da bi ovi presedani trebali prevagnuti, ali tvrdi da se “prošireno tumačenje” koje su dala relevantna vijeća svodi na stvaranje novog prava i krši načelo zakonitosti.³⁶⁹ Te tvrdnje nisu uvjerljive.

181. Žalbeno vijeće je u Drugostepenoj presudi u predmetu *Čelebići* već konstatovalo da “interpretacija uslova državljanstva iz člana 4 u drugostepenoj presudi u predmetu Tadić ne predstavlja preinakom IV ženevske konvencije ni “preradu” prava.”³⁷⁰ Isto tako, Žalbeno vijeće je ranije odbacilo tvrdnje da njegovo tumačenje člana 4 krši načelo zakonitosti.³⁷¹ Ništa u tom načelu ne zabranjuje tumačenje prava putem sudskih odluka i oslanjanje na te odluke u budućim predmetima.³⁷² Razmatrajući slične argumente u pogledu opštih uslova za primjenu člana 3 Statuta, Pretresno vijeće u predmetu *Čelebići* rezonovalo je na sljedeći način, što je potvrđeno i u žalbenom postupku:

Neporecivo je da su djela kao što je ubistvo, mučenje, silovanje i nečovječno postupanje, prema “opštim principima prava” priznatim u svim pravnim sistemima, krivična djela. Stoga pri razmatranju primjene principa *nullum crimen sine lege* u tekućem predmetu valja uzeti u obzir upozorenje sadržano u članu 15(2) MPGPP-a. Svrha tog principa jeste da se spriječi krivično gonjenje i kažnjavanje pojedinca za djela za koja je u trenutku počinjenja imao razumnog osnova da vjeruje da su zakonita. Teško je povjerovati da bi optuženi mogli biti u zabludi s obzirom na

³⁶⁹ Žalbeni podnesak, str. 177-178.

³⁷⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 73 (fusnote izostavljene).

³⁷¹ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 126-127; vidi takođe Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 173. Načelo zakonitosti je očito u članu 15 Međunarodnog pakta, gdje se kaže:

1. Niko se neće proglasiti krivim za bilo koje krivično djelo zbog bilo kojeg djela ili propusta koji nisu predstavljali krivično djelo prema domaćem ili međunarodnom pravu u trenutku kada su počinjeni. Takođe, ne može se izreći kazna koja je veća od one koja bi se primijenila u trenutku kada je krivično djelo počinjeno. Ako poslije izvršenja ovog krivičnog djela zakon predviđa lakšu kaznu, to treba primijeniti u korist krivca.

2. Ništa u ovom članu ne prejudicira suđenje i kažnjavanje bilo kojeg lica zbog djela ili propusta koji su u vrijeme počinjenja smatrani zločinom, shodno opštim principima prava koje priznaju sve nacije.

³⁷² Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 126-127 (u kojoj je konstatovano da nije prekršeno načelo *nullem crimen sine lege* u pogledu krivičnih djela po članu 2).

krivičnu prirodu djela navedenih u optužnici. Činjenica da nisu mogli predvidjeti uspostavu Međunarodnog suda kao foruma za krivično gonjenje nije relevantna.³⁷³

Žalbeno vijeće primjećuje da se žalilac, mada se oslanja na načelo zakonitosti, ne poziva na neznanje o zločinačkom karakteru djela za koja se tereti u optužnici. Žalbeno vijeće je, stoga, uvjeren da u ovom predmetu nije prekršeno načelo zakonitosti.

182. Žaliočevi argumenti nisu, dakle, uvjerali Žalbeno vijeće da postoje opravdani razlozi u interesu pravde da odstupi od svojih presedana. Pitanja koja žalilac pokreće u svojoj podosnovi Žalbeno vijeće je već razmatralo i odbacilo. Žalbeno vijeće nije uočilo nikakvu grešku u odluci Pretresnog vijeća po tom pitanju. Ova podosnova, prema tome, ne stoji.

Navodi o pogrešnom zaključku da Hrvatska i Bosna i Hercegovina nisu bile države saveznice u ratu “s normalnim diplomatskim odnosima”

183. Žalilac tvrdi da se uslov “zaštićenih osoba” temelji na članu 4(2) Ženevske konvencije IV, u kojem stoji da se “državljeni države saveznice u ratu ne smatraju se zaštićenim osobama dokle god država čiji su državljani ima redovno diplomatsko predstavništvo u državi u čijim se rukama nalaze”. On tvrdi da su u relevantno vrijeme Hrvatska i Bosna i Hercegovina bile zemlje saveznice u ratu i da se stoga bosanski Muslimani nisu mogli smatrati zaštićenim osobama u svrhe člana 2 Statuta.³⁷⁴ On tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo zaključujući sljedeće: (i) da Hrvatska i Bosna i Hercegovina nisu bile države saveznice u ratu u smislu Ženevske konvencije IV; i (ii) da se bosanski Muslimani moraju smatrati zaštićenim osobama jer nisu u praksi uživali diplomatsku zaštitu svoje države.³⁷⁵ U prilog svojim tvrdnjama žalilac navodi dokaze izvedene na suđenju, za koje tvrdi da pokazuju “van svake razumne sumnje da su BiH i Republika Hrvatska bile države saveznice u ratu koje su imale diplomatske odnose u smislu četvrte Ženevske konvencije”.³⁷⁶ Drugo, on tvrdi da se bosanski Muslimani, čak i ako se smatra da su u pravnom smislu bili u rukama Hrvatske, ne mogu, budući da su Hrvatska i Bosna i Hercegovina u relevantno vrijeme bile ujedinjene protiv bosanskih

³⁷³ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 179-180.

³⁷⁴ Žalbeni podnesak, str. 180.

³⁷⁵ Žalbeni podnesak, str. 179-181.

Srba, smatrati zaštićenim osobama jer državljane država saveznica u ratu iz takvog statusa izričito izuzima član 4(2) Ženevske konvencije IV.³⁷⁷

184. Optužba tvrdi da žalilac naprosto ponavlja argumente koje je neuspješno iznio na suđenju, i da “ne pokušava da iznese teret dokazivanja u pogledu činjeničnih grešaka u žalbenom postupku.”³⁷⁸ Optužba tvrdi da je sukob o kojem je riječ bio između ABiH i HVO-a, a ne protiv JNA i VRS-a.³⁷⁹ Što se tiče sukoba o kojem je riječ, optužba navodi da žalilac nije pokazao da je zaključak Pretresnog vijeća da Hrvatska i Bosna i Hercegovina nisu bile države saveznice u ratu bio toliko nerazuman da do takvog zaključka ne bi došao nijedan razuman presudilac o činjenicama.³⁸⁰ Optužba nadalje primjećuje da je i Pretresno vijeće u predmetu *Kordić i Čerkez* zaključilo da se te dvije države ne mogu smatrati državama saveznicama u ratu kad se radi o ovom sukobu.³⁸¹ Što se tiče žaliočevog argumenta da su Hrvatska i Bosna i Hercegovina u to vrijeme uživale normalne diplomatske odnose, optužba ističe da je “Pretresno vijeće već utvrdilo da je ta tvrdnja sasvim netačna u svjetlu dokaza koji su mu predloženi” i da su sva “zapažanja” koja su uslijedila po zaključku Pretresnog vijeća da te dvije države nisu bile države saveznice u ratu *obiter dicta*.³⁸²

185. Žalbeno vijeće primjećuje da žalilac ne osporava konstataciju Pretresnog vijeća da je sukob bio međunarodni. Žalilac navodi da u komentaru Ženevske konvencije IV stoji da se “državljeni države saveznice u ratu ... ne smatraju zaštićenim osobama sve dok država čiji su državljani ima redovno diplomatsko predstavništvo u zaraćenoj državi ili pri okupacionoj sili”.³⁸³ Međutim, žalilac je izostavio tekst koji slijedi, u kojem se kaže sljedeće: “U ovoj odredbi se podrazumijeva da državljani države saveznice u ratu, tj. saveznika, *ne trebaju zaštitu koju pruža Konvencija*.”³⁸⁴ U Komentaru se nadalje kaže da je za to da bi neko diplomatsko predstavništvo bilo “redovno” ključno da “predstavke

³⁷⁶ Žalbeni podnesak, str. 180.

³⁷⁷ Žalbeni podnesak, str. 179-182.

³⁷⁸ Odgovor respondenta, par. 7.20.

³⁷⁹ Odgovor respondenta, par. 7.21.

³⁸⁰ Odgovor respondenta, par. 7.21-7.22.

³⁸¹ Odgovor respondenta, par. 7.22 (gdje se citira Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 157).

³⁸² Odgovor respondenta, par. 7.25.

³⁸³ Žalbeni podnesak, str. 179.

³⁸⁴ Komentar uz Ženevsku konvenciju IV, str. 49 (kurziv dodan).

diplomatskog predstavnika budu popraćene rezultatima i da mu se daju zadovoljavajući odgovori”.³⁸⁵

186. Očito je dakle, i iz teksta člana 4(2)³⁸⁶ i iz pripadajućeg Komentara, da se, kako bi član 4(2) bio relevantan, mora pokazati da su, prvo, države bile saveznice, i drugo, da su njihovi uzajamni diplomatski odnosi bili *efikasni* i *zadovoljavajući*. Suprotno tome, žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće trebalo ignorirati činjenicu da su se “snage HVO-a i ABiH povremeno borile jedne protiv drugih” i da je trebalo uzeti u obzir samo “formalne diplomatske odnose” među dvjema državama.³⁸⁷ Takav pristup nije samo neusklađen s ciljem i svrhom člana 4 Ženevske konvencije IV, tj. “što je moguće već[om] zaštit[om] civila”,³⁸⁸ nego i briše distinkciju između odnosa savezništva u ratu i diplomatskih odnosa.

187. Žalilac ne pokušava da pomiri očiglednu kontradikciju između statusa zaraćene države i države saveznice u ratu, nego umjesto toga upućuje Žalbeno vijeće na “neosporene dokaze koji potvrđuju postojanje savezništva u ratu i diplomatskih odnosa” među dvjema državama.³⁸⁹ Formulacija člana 4 Ženevske konvencije IV nije toliko fleksibilna da bi omogućila zaključak da su te dvije države mogle istovremeno biti saveznice *i* u ratu jedna s drugom. U ovom predmetu, države Hrvatska i Bosna i Hercegovina bile su u međusobnom sukobu. To samo po sebi pokazuje da nisu bile države saveznice u ratu u smislu člana 4(2), a u svrhu krivičnih djela koja su proizišla iz tog sukoba.

188. Osim toga, mada Pretresno vijeće jeste prihvatilo da su u relevantnom razdoblju postojali formalni odnosi između država Hrvatske i Bosne i Hercegovine, ono se nije zaustavilo na tim “formaln[im] i površn[im] element[ima]”, nego je ispitalo kakva je bila

³⁸⁵ Komentar uz Ženevsku konvenciju IV, str. 49.

³⁸⁶ U njemu se kaže: “Konvencija ne štiti državljane države koja nije njome vezana. Državljeni neutralne države koji se nađu na području zaraćene države i državljani države suučesnice u ratu ne smatraju se zaštićenim osobama dokle god država čiji su državljani ima redovito diplomatsko zastupstvo u državi u čijoj se vlasti nalaze.”

³⁸⁷ Žalbeni podnesak, str. 181.

³⁸⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 168.

³⁸⁹ Žalbeni podnesak, str. 181.

“stvarna situacija”.³⁹⁰ S tim ciljem, ono je razmotrilo dokaze o uključenosti Hrvatske u sukob u Operativnoj zoni Srednja Bosna i dokaze o djelima *de facto* oružanih snaga Hrvatske, HVO-a, koja pokazuju da, uprkos formalnim izjavama koje upućuju na suprotno, Hrvatska nije bila saveznica Bosne i Hercegovine.³⁹¹ Među tim dokazima je bilo i naređenje jednog generala HV-a, generala Rose, kojima se van zakona stavljaju zakonite oružane snage ABiH,³⁹² kao i sljedeće svjedočanstvo: (i) HV je počinila “protivpravnu oružanu intervenciju” protiv ABiH,³⁹³ (ii) akcije HVO-a bile su dio usaglašenog plana protiv ABiH;³⁹⁴ i (iii) bosanski Hrvati koji su željeli saradivati sa snagama ABiH nailazili su na unutrašnji otpor, uključujući *inter alia* otpor u obliku snaga poslanih da spriječe saradnju između Hrvatskih vođa i Muslimana.³⁹⁵ U prilog zaključku Pretresnog vijeća da strane nisu bile saveznice u ratu možda najuvjerljivije govori puka “količina stradanja koja su prouzrokovale jedna drugoj”.³⁹⁶

189. Žalbeno vijeće konstatuje da je analiza ovih činjenica od strane Pretresnog vijeća u skladu kako s pragmatičnim faktorima koji se pominju u Komentaru uz Ženevske konvencije, tako i sa ciljem i svrhom člana 4 Ženevske konvencije IV. Žalbeno vijeće ocjenjuje da je Pretresno vijeće imalo pred sobom sasvim dovoljno dokaza da zaključi u okviru kompetencije razumnog presudioca o činjenicama da države Hrvatska i Bosna i Hercegovina nisu bile države saveznice u ratu u smislu člana 4(2) Ženevske konvencije IV. Argumenti žalioaca u vezi s tim pitanjem ne stoje. I na kraju, budući da je pitanje “redovnog diplomatskog predstavništva” bitno samo ako su države doista države saveznice u ratu, nije nužno da se razmotri tvrdnja žalioaca da je Pretresno vijeće pogriješilo zaključujući da se bosanski Muslimani moraju smatrati zaštićenim osobama jer oni, u praksi, nisu uživali diplomatsku zaštitu svoje države. Ova žalbena osnova ne stoji ni u kom pogledu.

³⁹⁰ Prvostepena presuda, par. 137, 139.

³⁹¹ Prvostepena presuda, par. 138-143.

³⁹² P584.

³⁹³ Svjedok Degan, T 16181.

³⁹⁴ Svjedok Vulliamy, T 7766-7769.

³⁹⁵ Svjedok Vulliamy, T 7791, 8535-8539, i 8556-8557.

³⁹⁶ D345 i P462.

NAVODI O GREŠKAMA U VEZI S USKRAĆIVANJEM REDOVNOG ZAKONSKOG POSTUPKA

190. Žalilac tvrdi da mu je nepravično uskraćeno pravo na pravično suđenje iz člana 21 Statuta Međunarodnog suda i to prvenstveno na sljedeća dva načina: (i) suđeno mu je i osuđen je na temelju "pogubno neprecizne" optužnice; (ii) tužilac nije ispunio svoju obavezu objelodanjivanja oslobađajućeg materijala prema pravilu 68 Pravilnika.³⁹⁷ Žalilac tvrdi da mu je time uskraćeno pravo na "redovni zakonski postupak, te bitno umanjena mogućnost da pripremi i iznese svoju odbranu".³⁹⁸ On tvrdi da su "i jedno i drugo kršenje prava bitno doprinijeli pogrešnim nalazima Pretresnog vijeća o krivici" i traži da se "poništi" osuđujuća presuda koja mu je izrečena.³⁹⁹

Nepreciznost optužnice

Proceduralni kontekst

191. Žalilac je prvobitno bio jedan od optuženih protiv kojih je podignuta jedinstvena optužnica, *Tužilac protiv Darija Kordića, Tihomira Blaškića, Marija Čerkeza, Ivica Šantića, Pere Skopljaka i Zlatka Aleksovskog*, potvrđena 10. novembra 1995. Ta optužnica tereti žalioaca po 13 tačaka. Dana 21. novembra 1996., optužnica je izmijenjena, a žalilac je novom optužnicom optužen po 19 tačaka. Izmijenjena verzija optužnice je 22. novembra 1996. potvrđena i 4. decembra 1996. objelodanjena žalioacu.⁴⁰⁰

192. U Izmijenjenoj optužnici se iznose dvije osnove odgovornosti. U paragrafima 5.6 i 5.7, pod naslovom "Opće postavke optužnice" tužilac se poziva na obje:

5.6. Optuženi je prema članu 7 (1) Statuta Međunarodnog suda odgovoran za zločine za koje ga ova optužnica tereti. Ova krivična odgovornost obuhvaća planiranje, poticanje, naređivanje, izvršavanje ili druge oblike pomaganja u planiranju, pripremi ili izvršavanju bilo kojeg od djela ili propusta navedenih u daljnjem tekstu.

5.7. Sukladno članu 7(3) Statuta Međunarodnog suda, optuženi je također, ili alternativno, kao nadređena osoba krivično odgovoran za djela svojih podređenih.

³⁹⁷ Ova osnova za žalbu je šesta osnova u Žalbenom podnesku.

³⁹⁸ Žalbeni podnesak, str. 114-115.

³⁹⁹ Žalbeni podnesak, str. 114-115.

Ova krivična odgovornost obuhvaća odgovornost nadređenog časnika za djela njegovih podređenih ukoliko je nadređena osoba znala ili imala razloga znati da njegov podređeni namjerava počiniti takva djela ili ih je već počinio, a nadređeni nije poduzeo potrebne i razumne mjere kako bi spriječio daljnja takva djela ili kaznio njihove počinitelje.

Ti paragrafi, u biti, preuzimaju tekst člana 7 Statuta i iznose se kao primjenjivi na sve sljedeće tačke; u nastavku se u svakoj pojedinoj tački navedeni zločini opisuju kao počinjeni na žaliočevu "zapovijed ili s njegovim znanjem".

193. U svom zahtjevu za odbacivanje optužnice, žalilac je 16. decembra 1996. iznio prigovor na Izmijenjenu optužnicu, navodeći da je optužnica nedopustivo neprecizna i da tužilac svoje navode o krivičnoj odgovornosti prema članu 7(1) i 7(3) Statuta Međunarodnog suda nije potkrijepio pravno relevantnim činjenicama.⁴⁰¹ Žaliočev prigovor se, između ostalog, odnosi na tužiočev propust da na odgovarajući način konkretizira navode o odgovornosti prema članu 7(1) i 7(3), odnosno navede konkretne radnje ili propuste koji povlače bilo koju od tih vrsta odgovornosti.⁴⁰²

194. Dana 4. aprila 1997., Pretresno vijeće je donijelo odluku kojom odobrava žaliočev zahtjev u vezi s navodima o žaliočevoj odgovornosti prema članu 7(1) i 7(3) Statuta.⁴⁰³ Prema riječima Pretresnog vijeća, žalilac iz Izmijenjene optužnice nije mogao razabrati temelji li se neka tačka ili tačke na individualnoj ili komandnoj odgovornosti.

...Nakon ispitivanja izmijenjene optužnice, Vijeće je došlo do zaključka da optuženi doista nije u mogućnosti razlučiti koje mu se od 19 točaka optužnice stavljaju na teret temeljem članka 7.1 Statuta, a koje temeljem članka 7.3. Možemo li uzeti da se svaka tačka optužnice na neki način veže bez razlike za oba tipa odgovornosti? Pozitivan odgovor nije teoretski nemoguć, budući da je kumulacija kvalifikacija identificirana i poznata u internom kaznenom pravu.

⁴⁰⁰ Dalje u tekstu: Izmijenjena optužnica.

⁴⁰¹ *Tužilac protiv Blaškića*, predmet IT-95-14-PT, Prijedlog za odbacivanje optužnice zbog formalnih nedostataka (nepreciznost/neodgovarajuće informacije o djelima za koja se optuženi tereti), 16. decembar 1996. (dalje u tekstu: Zahtjev za odbacivanje Optužnice). U svojoj odluci, Pretresno vijeće za prvu koristi naziv "izravna odgovornost nadređenog" a drugu "neizravna odgovornost", par. 31.

⁴⁰² *Ibid.*, par. G na str. 8-12.

⁴⁰³ *Tužilac protiv Blaškića*, predmet. IT-95-14-PT, Odluka o preliminarnom prijedlogu obrane za odbacivanje optužnice zbog formalnih nedostataka (nepreciznost/neodgovarajuće informacije o djelima za koja se optuženi tereti), 4. april 1997.

No, Vijeće smatra da je u međunarodnom humanitarnom pravu, više nego igdje drugdje, na tužitelju da u što kraćem mogućem roku nakon podnošenja optužnice odredi koji se tip odgovornosti vezuje uz koje krivično djelo. [...] Stoga napadnutu optužnicu treba razmotriti u svjetlu mogućnosti koju ona pruža, ili ne pruža, optuženom da pripremi svoju obranu. No, moramo ustvrditi da se tužitelj zadovoljio time da u staccima 5.6 i 5.7 dijela optužnice koji nosi naslov "Opće postavke optužnice" navede dva tipa individualne kaznene odgovornosti predviđena u prvom, odnosno trećem stavku čl. 7 Statuta. U svim točkama optužnice zatim se opisuju zločini za koje se tvrdi da su počinjeni od strane optuženika "na njegovu zapovijed ili s njegovim znanjem".

Iz takvog strogog ugla gledanja, koji, uzmu li se u obzir prava obrane, nije samo pitanje forme, vidi se da je izmijenjena optužnica, potvrđena 22. studenog 1996., drugačijeg oblika od prve, potvrđene 10. studenog 1995.

[...] U zaključku, Vijeće smatra da bi optužnicu trebalo dopuniti u pogledu prirode i temelja kaznene odgovornosti optuženika.⁴⁰⁴

195. Pretresno vijeće je uvažilo činjenicu da se situacija odbrane mijenja zavisno od toga da li se optuženi tereti za individualnu odgovornost prema članu 7 (1), prema članu 7 (3), ili prema oba. Shodno tome, Pretresno vijeće je ocijenilo:

[n]jema zapreke da tužitelj predvidi i alternativni tip odgovornosti (čl. 7(1) ili 7 (3) Statuta), ali činjenice koje se navode u prilog jednom ili drugom tipu odgovornosti moraju biti dovoljno precizne kako bi se obrana mogla pripremiti za jedan ili oba.⁴⁰⁵

Pretresno vijeće je naložilo tužiocu da "u izmijenjenoj optužnici izmijeni stavke 5.6 i 5.7, koji se odnose na ulogu optuženog u inkriminiranim djelima, i u dovoljnoj mjeri pojasni činjenične indicije koje podupiru vidove odgovornosti navedene u skladu s odredbama članaka 7.1 i 7.3 (točka G Zahtjeva)".⁴⁰⁶

196. Tužilac je, shodno tome, 25. aprila 1997. podigao Drugu izmijenjenu optužnicu, u kojoj se žalilac tereti po 20 tačaka. Pod naslovom "Nadređenost" u toj optužnici stoje sljedeći paragrafi:

3. Od osnivanja HVO-a 8. travnja 1992., Tihomir BLAŠKIĆ aktivno je sudjelovao u osnivanju i operacijama HVO-a u Operativnoj zoni Središnja Bosna. Bio je pukovnik HVO-a, a od 27. lipnja 1992. bio je i zapovjednik regionalnog stožera oružanih snaga HVO-a središnje Bosne (oružane snage HVO-a za područje središnje Bosne) i na tom položaju ostao je sve vrijeme na koje se odnosi ova optužnica. Ovlaštenja i dužnosti

⁴⁰⁴ *Ibid.*, par. 32.

⁴⁰⁵ *Ibid.*

⁴⁰⁶ *Ibid.*, par. 39.

Tihomira BLAŠKIĆA, kao zapovjednika HVO-a, navedeni su u Uredbi o oružanim snagama Hrvatske Zajednice Herceg-Bosna od 17. listopada 1992. Ta uredba propisuje, *inter alia*, da je zapovjednik ovlašten i odgovoran za borbenu pripravnost vojske pod njegovim zapovjedništvom, za mobilizaciju oružanih snaga i jedinica policije, te za imenovanje ostalih zapovjednika.

4. Tihomir BLAŠKIĆ na razne je načine provodio svoju kontrolu nad vojnim pitanjima, uključujući, između ostalog, sklapanje sporazuma o prekidu vatre, pregovaranje s predstavnicima Ujedinjenih naroda, uspostavljanje organizacijske strukture oružanih snaga HVO-a, imenovanje i smjenjivanje vojnih zapovjednika, razmještanje vojske, topništva i ostalih jedinica pod njegovim zapovjedništvom, izdavanje zapovijedi općinskim stožerima HVO, te kontroliranje vojnih jedinica HVO-a i zatvoreničkih centara koji su djelovali na njegovom zapovjednom području.

197. U Drugoj izmijenjenoj optužnici ponavlja se formulacija preuzeta iz Statuta sadržana u paragrafima 5.6 i 5.7 ranije Izmijenjene optužnice, s tim da se ta formulacija sada ponavlja u svim uvodnim paragrafima uz neku tačku ili grupu tačka, to jest, u paragrafima 6.0, 8, 9, 10, 11, 12, 15 i 16.

198. U svom zahtjevu za izvršenje odluke Pretresnog vijeća od 4. aprila 1997., žalilac tvrdi da Druga izmijenjena optužnica nije u skladu s tom odlukom.⁴⁰⁷ Dana 10. juna 1997., Pretresno vijeće je donijelo drugu odluku po tom pitanju i u njoj se složilo sa žalioćem da u Drugoj izmijenjenoj optužnici nema dovoljno činjeničnih navoda kojima bi se potkrijepili navodi o odgovornosti optuženog prema članu 7(1) i 7(3) Statuta, ali je, uprkos tome, odbilo žalioćev zahtjev. Relevantni paragrafi druge odluke Pretresnog vijeća glase:

Odlukom od 4. travnja 1997. Vijeće je zatražilo od tužitelja da izmijeni [optužnicu], te da u dovoljnoj mjeri precizira činjenične indikacije koje potkrepljuju jedan odnosno drugi tip odgovornosti u smislu odredbi članka 7(1) i 7(3) Statuta.

Vijeće konstatira da tužiteljeva karakterizacija uloge optuženog u zločinima za koje ga se tereti, u obliku u kojem se javlja u stavcima 6, 8, 9, 10, 11, 12, 15 i 16, naprosto preuzima tekst članaka 7(1) i 7(3) a da pritom dodatno ne precizira koje činjenice navodi u prilog pojedinog tipa odgovornosti.

Vijeće ne kani ponavljati svoje naloge i ne smatra da je u ovoj fazi postupka primjereno tužitelju odobriti dodatni rok za ponovnu izmjenu optužnice.

Stoga će Vijeće tijekom suđenja povući sve pravne konzekvence eventualnog djelomičnog ili potpunog neizvršenja obveza tužitelja u onoj mjeri u kojoj je rečeno

⁴⁰⁷ *Tužilac protiv Blaškića*, predmet IT-95-14-PT, Zahtjev za izvršenje odluke Raspravnog vijeća od 4. travnja 1997., od 2. maja 1997., zaveden 10. juna 1997.

neizvršenje onemogućilo optuženom da pripremi svoju obranu sukladno članku 21 Statuta i načelima istaknutim u Odluci.⁴⁰⁸

199. Pretresno vijeće je, osim toga, izjavilo da, "kako iz razloga izričito navedenih u ovoj odluci, tako i iz želje da suđenje otpočne bez suvišnog odlaganja, Vijeće ne kani tužitelju dati dodatni rok da izvrši svoje obaveze".⁴⁰⁹ Međutim, Pretresno vijeće je konstatovalo da žalilac zadržava pravo da to pitanje ponovo pokrene na suđenju.⁴¹⁰

200. Dana 26. marta je podignuta, a kasnije 26. aprila i potvrđena, neznatno izmijenjena Druga izmijenjena optužnica, u kojoj je, na osnovu Ispravka podnesenog 16. marta 1991., promijenjen datum u tački 14. U optužnici ništa osim toga nije promijenjeno nakon odluke koju je Pretresno vijeće donijelo 25. aprila 1997., premda je tužilac u svom završnom podnesku povukao Tačku 2.⁴¹¹

201. U paragrafu 6 Prvostepene presude, Pretresno vijeće pominje odluke u vezi s formom optužnice koje je donijelo 4. i 25. aprila 1997., ali ne govori detaljnije o tom pitanju. U paragrafu 19 Prvostepene presude kaže se samo da je "[c]ilj ovog poglavlja [...] da, po temama i u glavnim crtama, podsjeti na faze tog dugog postupka. Međutim, ovdje se nećemo baviti pitanjima koja se odnose na optužnicu, a koja su već obrađena u prethodnom poglavlju", pri čemu se vjerovatno misli na paragraf 6 Prvostepene presude.

Nedostaci Druge izmijenjene optužnice

202. Žalilac tvrdi da se Pretresno vijeće u obje odluke o formi optužnice složilo s njim da optužnica i dalje "pati od pogubnih nedostataka".⁴¹² Pretresno vijeće nije upotrijebilo te riječi, ali je zadržalo pravo da tokom suđenja "povu[će] sve pravne konzekvence" ako pri konačnom odlučivanju u ovom predmetu zaključi da je tužiočeva argumentacija manjkava zbog *lacunae* u optužnici.⁴¹³ Međutim, žalilac svoju tvrdnju da tužilac u Drugoj izmijenjenoj optužnici nije potkrijepio navod o dvije vrste odgovornosti s dovoljno

⁴⁰⁸ *Tužilac protiv Blaškića*, predmet IT-95-14-PT, Odluka po zahtjevu obrane za izvršenje odluke Vijeća, od 23. maja 1997., zavedena 10. juna 1997., str. 5 (naglasak dodat).

⁴⁰⁹ *Ibid.*, str. 6.

⁴¹⁰ *Ibid.*

⁴¹¹ Rezime završnog podneska tužioca, 22. jula 1999. (podnesen 30. jula 1999.), par. 8.2, str. 59.

⁴¹² Žalbeni podnesak, str. 117.

⁴¹³ Podnesak respondenta, par. 4.9.

pravno relevantnih činjenica, čime je žalilac oštećen i čime mu je uskraćeno pravično suđenje, zasniva na drugim, konkretnijim argumentima.

203. Žalilac tvrdi da tužilac nije pravno relevantnim činjenicama potkrijepio navod o njegovoj odgovornosti prema članu 7(1) i 7(3) Statuta za razna krivična djela za koja se tereti Drugom izmijenjenom optužnicom. On konkretno tvrdi da tužilac nije iznio nijedan činjenični navod "o tome za koje jedinice HVO-a ili paravojne jedinice se navodi da su počinile predmetna krivična djela, koja je konkretna naređenja žalilac navodno izdao, ili kojim pojedincima ili jedinicama je žalilac navodno komandovao".⁴¹⁴ Osim toga, žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće u Prvostepenoj presudi posvetilo "veliku pažnju" utvrđivanju komandnog lanca kojem su pripadale razne jedinice u srednjoj Bosni, dok Druga izmijenjena optužnica "ne sadrži pojedinosti u vezi s navodnim komandnim lancima i žaliočevom funkcijom u njima".⁴¹⁵

204. Prema žaliočevim riječima, te nedostatke Druge izmijenjene optužnice dodatno otežava činjenica da Pretresno vijeće nije formulisalo jasnu teoriju odgovornosti u svojoj presudi, u kojoj se vrste odgovornosti prema članu 7(1) i 7(3) Statuta brkaju, a optuženi se smatra odgovornim na osnovu "*ex post facto* odabrane" teorije odgovornosti.⁴¹⁶ Zbog svega toga, žalilac tvrdi da su prekršena njegova prava, kako pravo da bude upoznat s optužbama podignutim protiv njega, tako i pravo na pravično suđenje.⁴¹⁷

205. Tužilac tvrdi da je na žalioocu da dokaže (i) da je Pretresno vijeće donijelo presudu na osnovu pravno relevantnih činjenica koje nisu navedene u Drugoj izmijenjenoj optužnici; i (ii) da je zbog toga suđenje bilo nepravično.⁴¹⁸ U prilog tvrdnji da žalilac tu obavezu nije ispunio, tužilac iznosi tri argumenta: prvo, tužilac, na osnovu relevantne sudske prakse, tvrdi da Druga izmijenjena optužnica zapravo sadrži dovoljno pravno relevantnih činjenica na osnovu kojih je žalilac mogao odgovoriti na optužbe; drugo, da sam tok suđenja pokazuje da je žalilac mogao odgovoriti na navode o dvije vrste

⁴¹⁴ Žalbeni podnesak, str. 118.

⁴¹⁵ Žalbeni podnesak, str. 118.

⁴¹⁶ Žalbeni podnesak, str. 119-20. Vidi takođe AT 798 (17. decembar 2003.).

⁴¹⁷ Tokom usmenog iznošenja argumenata, žaliočev zastupnik je rekao da je Tužilaštvo postupilo "nepromišljeno" kada je podiglo optužnicu a da pritom nije predočilo osnovne dokumente na kojima zasniva svoje navode. AT 800 (17. decembar 2003.).

⁴¹⁸ Podnesak respondenta, par. 4.4.

odgovornosti, što je i učinio; i, treće, da žalilac ionako nije pokazao na koji način mu je formom optužbi u Drugoj izmijenjenoj optužnici nanesena šteta zbog koje je njegovo suđenje bilo nepravično.⁴¹⁹

206. Tužilac tvrdi da optužnica u ovom predmetu zadovoljava kriterije za iznošenje navoda o individualnoj krivičnoj odgovornosti prema članu 7(1) i 7(3) uvriježene u jurisprudenciji Međunarodnog suda.⁴²⁰ Prema tužiočevim riječima, optužnica mora sadržavati tek sažeti prikaz pravno relevantnih činjenica; dodatne informacije, odnosno dokazni materijal kojim se te pravno relevantne činjenice dokazuju, nalaze se u "prpratnom materijalu priloženom uz optužnicu... zajedno s materijalom koji je tužilac, u skladu s Pravilnikom, objelodanio prije suđenja".⁴²¹ Tužilac tvrdi da su u Drugoj izmijenjenoj optužnici pravno relevantne činjenice u vezi s navodnim krivičnim djelima za koja se optuženi tereti dovoljno detaljno potkrijepljene, i to posebno kada se ima u vidu da je žalilac optužen za "krivična djela masovnih razmjera počinjena u okviru organizovane i koordinisane kampanje ili sukoba",⁴²² što obuhvata "brojne potkategorije kršenja u 25 sela na širokom geografskom području".⁴²³ U vezi s konkretnim činjenicama za koje žalilac tvrdi da ih je Druga izmijenjena optužnica trebala sadržavati, tužilac tvrdi da te informacije "nisu obuhvaćene pojmom pravno relevantne činjenice, već je riječ o dokazima", te da im stoga u optužnici uopšte nije mjesto.⁴²⁴ U replici, žalilac tvrdi da tužilac u stvari nije zadovoljio pravni standard za iznošenje navoda o odgovornosti prema članu 7(1), odnosno 7(3), koji nalaže jurisprudencija Međunarodnog suda.⁴²⁵

Opšta načela iznošenja navoda

207. Žalbeno vijeće primjećuje da Pretresno vijeće u svojoj odluci u vezi s prvim žaliočevim prigovorom na Izmijenjenu optužnicu od 4. aprila 1997. razmatra članove

⁴¹⁹ Podnesak respondenta, par. 4.5-4.7.

⁴²⁰ Tužilac se poziva na odluke donesene u predmetima *Krnojelac, Brđanin i Talić, Kupreškić i Došen i Kolundžija*. Podnesak respondenta, par. 4.32-4.44.

⁴²¹ Podnesak respondenta, par. 4.20.

⁴²² Podnesak respondenta, par. 4.23.

⁴²³ Podnesak respondenta, par. 4.26.

⁴²⁴ Podnesak respondenta, par. 4.30.

⁴²⁵ Replika žalioca, par. 96-99.

18(4) i 21(4) Statuta i iznosi mišljenje da je svrha tih članova, ako se tumače zajedno, da osiguraju da optuženi bude obaviješten o optužbama podignutim protiv njega i da ima dovoljno vremena za pripremu odbrane.⁴²⁶ Međutim, Pretresno vijeće razlikuje trenutak kada je optuženi obaviješten o optužbama protiv njega – odnosno, kada je optuženi po prvi put obaviješten da je protiv njega podignuta optužnica – i fazu koja slijedi nakon toga i traje do početka suđenja, tokom koje on priprema odbranu – odnosno, pretpretresnu fazu. U toj odluci se razlikuje i pravo optuženog da bude upoznat s prirodom i razlozima optužbi protiv njega i njegovo pravo da mu se objelodani dokazni materijal kako bi se mogao na odgovarajući način pripremiti za suđenje. Prema riječima Pretresnog vijeća, član 21(4) Statuta postaje mjerodavan tek u pretpretresnoj fazi, i to za objelodanjivanje dokaza, a podizanje optužnice je regulisano isključivo članom 18(4) i pravilom 47(C).⁴²⁷ Pretresno vijeće je, po svemu sudeći, smatralo da se formulacija iz člana 21(4) ("priroda i razlozi optužbi") odnosi i na tužiočevo objelodanjivanje dokaznog materijala kao potkrepa optužnici i da je, prema tome, primjenjiva na pretpretresnu fazu. Pretresno vijeće je ocijenilo da član 21(4)(a) Statuta uspostavlja kontekst za pravo optuženog na objelodanjivanje opisano u pravilu 66 Pravilnika.⁴²⁸

208. U nastavku se navode odredbe koje sadrže opšta načela iznošenja navoda. Član 21(4)(a) Statuta predviđa, kao najmanje na što optuženi ima pravo, pravo optuženog "da, na jeziku koji razumije, pravovremeno i detaljno bude obaviješten o prirodi i razlozima optužbi protiv njega". Član 21(4)(b) nalaže da se optuženom daju "odgovarajuće vrijeme i sredstva za pripremu obrane...". U vezi s konkretnom formom optužnice, član 18(4) od tužioca zahtijeva da sastavi optužnicu koja sadrži "sažet prikaz činjenica i krivično djelo ili djela za koja se optuženi tereti prema Statutu". Pravilo 47(C) Pravilnika dodatno precizira da se u optužnici "navode ime i ostali podaci o osumnjičenom i sažet prikaz činjenica iz predmeta kao i krivičnog djela za koje se osumnjičeni tereti".⁴²⁹

⁴²⁶ Odluka o preliminarnom prijedlogu odbrane za odbacivanje optužnice zbog formalnih nedostataka (nepreciznost/neodgovarajuće informacije o djelima za koja se optuženi tereti), 4. april 1997. par. 10.

⁴²⁷ *Ibid.*, par. 11.

⁴²⁸ *Ibid.*

⁴²⁹ Kada je Pretresno vijeće donijelo odluku o Drugoj izmijenjenoj optužnici, relevantno pravilo se zvalo "pravilo 47(B)". Radi jasnoće, u Presudi će se istovjetno formulisana relevantna odredba, koja se tada zvala "pravilo 47(B)", stalno zvati pravilo 47(C).

209. Članovi 18(4) i 21(4) Statuta i pravilo 47(c) Pravilnika daju optuženom pravo koje za tužioca predstavlja obavezu navođenja pravno relevantnih činjenica na kojima se zasnivaju optužbe u optužnici, ali ne i dokaznog materijala kojima će se te činjenice dokazivati. Navodi u optužnici su, dakle, dovoljno konkretni ako su pravno relevantne činjenice iznesene s dovoljno detalja da optuženom budu jasne optužbe protiv njega tako da može pripremiti svoju odbranu.⁴³⁰

210. Postoji razlika između pravno relevantnih činjenica na koje se tužilac poziva i koje moraju biti navedene u optužnici, i dokaznog materijala pomoću kojih će se dokazivati te pravno relevantne činjenice, koji ne mora biti naveden i koji se objelodanjuje u prepretnoj fazi.⁴³¹ Žalbena vijeće ponavlja da se o pravnoj relevantnosti pojedine činjenice ne može zaključivati izvan konteksta, već u zavisnosti od prirode argumenata optužbe. Za utvrđivanje stepena konkretnosti s kojim tužilac mora navesti činjenice koje čine njegovu tezu u optužnici ključna je priroda kažnjivog ponašanja za koje se optuženi tereti.⁴³² Relevantnost činjenica kao što su to identitet žrtve, mjesto i datum događaja za koje se optuženi tereti, te opis samih događaja, nužno ovisi o tome koliko je bliska navodna veza optuženog s tim događajima, odnosno, o tipu odgovornosti koji tužilac navodi.⁴³³ Konkretnosti koje se navode kao pravno

⁴³⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 88. Žalbena vijeće se u njoj poziva na sljedeći izvor: Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 147; *Tužilac protiv Krnojelca*, predmet: IT-97-25-PT, Odluka po preliminarnom podnesku odbrane zbog prigovora na formu optužnice, 24. februar 1999. (dalje u tekstu: Odluka od 24. februara 1999. u predmetu *Krnojelac*), par. 7, 12; *Tužilac protiv Krnojelca*, predmet: IT-97-25-PT, Odluka o preliminarnom podnesku zbog prigovora na formu izmijenjene optužnice, 11. februar 2000. (Odluka od 11. februara 2000. u predmetu *Krnojelac*), par. 17, 18; *Tužilac protiv Brđanina i Talića*, predmet: IT-99-36-PT, Odluka po prigovoru Momira Talića na formu izmijenjene optužnice, 20. februara 2001. (dalje u tekstu: Odluka od 20. februara 2001. u predmetu *Brđanin i Talić*), par. 18. Taj stav Žalbena vijeće je kasnije zauzelo u Drugostepenoj presudi u predmetu *Krnojelac*, par. 131.

⁴³¹ Odluka od 24. februara u predmetu *Krnojelac*, par. 12; *vidi takođe Tužilac protiv Došena i Kolundžije*, predmet: IT-95-8-PT, Odluka po preliminarnim podnescima, 10. februar 2000. (dalje u tekstu: Odluka od 10. februara 2000. u predmetu *Kolundžija*), par. 21; Odluka od 11. februara 2000. u predmetu *Krnojelac*, par. 17; *Tužilac protiv Naletilića i Martinovića*, predmet: IT-98-34-PT, Odluka po prigovoru na optužnicu optuženoga Vinka Martinovića, 15. februar 2000., par. 17, 18; Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 153; *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet: IT-00-39-PT, Odluka po preliminarnom podnesku o formi optužnice, 1. august 2000. (dalje u tekstu: Odluka u predmetu *Krajišnik*), par. 8; *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet IT-00-39-AR72, Odluka po molbi za dozvolu za ulaganje žalbe na odluku pretresnog vijeća po preliminarnom podnesku o formi optužnice, 13 septembar 2000., str. 3.

⁴³² Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 89; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 132.

⁴³³ Odluka od 11. februara 2000. u predmetu *Krnojelac*, par. 18; *Tužilac protiv Brđanina i Talića*, predmet: IT-99-36-PT, Odluka po prigovoru Radoslava Brđanina na formu izmijenjene optužnice, 23. februar 2001. (dalje u tekstu: Odluka od 23. februara 2001. u predmetu *Brđanin i Talić*), par. 13; Odluka od 20. februara

relevantne činjenice su djela optuženog, a ne djela osoba za koja je on navodno odgovoran.⁴³⁴

211. Jurisprudencija Međunarodnog suda razlikuje stepen konkretnosti koji se traži pri iznošenju navoda o: (i) individualnoj odgovornosti prema članu 7(1) u predmetu u kojem se ne navodi da je optuženi osobno izvršio djela u osnovi krivičnih djela za koja se tereti, (ii) individualnoj odgovornosti prema članu 7 (1) u predmetu u kojem se *navodi* da je optuženi osobno izvršio predmetna djela,⁴³⁵ i (iii) odgovornosti nadređenog prema članu 7(3).

212. Zavisno o okolnostima predmeta koji se zasniva na individualnoj krivičnoj odgovornosti prema članu 7(1) Statuta, od tužioca se može tražiti da "u vezi sa svakom pojedinom tačkom optužnice precizno i izričito navede specifičnu prirodu odgovornosti za koju tereti", drugim riječima, da navede konkretan vid učešća.⁴³⁶ Taj zahtjev se može postaviti kako bi se izbjegla nejasnoća u pogledu prave prirode i razloga optužbi protiv optuženog⁴³⁷ i optuženom omogućilo da djelotvorno pripremi odbranu.⁴³⁸ Pravno relevantne činjenice koje se u optužnici navode mogu se razlikovati u zavisnosti od konkretnog vida učešća prema članu 7(1).⁴³⁹

213. Kada se navodi da je optuženi lično izvršio djela u osnovi predmetnih krivičnih djela, tužilac mora navesti ime žrtve, mjesto i približni datum navodnih krivičnih djela, te

2001. u predmetu *Brđanin i Talić*, par. 18; *Tužilac protiv Hadžihasanovića i drugih*, predmet: IT-01-47-PT, Odluka o formi optužnice, 7. decembar 2001. (dalje u tekstu: Odluka od 7. decembra 2001. u predmetu *Hadžihasanović*), par. 19; *Tužilac protiv Mrkšića i drugih*, predmet: IT-95-13/1-PT, Odluka o formi optužnice, 19. juni 2003. (dalje u tekstu: Odluka u predmetu *Mrkšić*), par. 8. Vidi takođe Odluku od 10. februara 2000. u predmetu *Kolundžija*, par. 15. U tom predmetu, tužilac je u povjerljivom dodatku naveo dodatne informacije u vezi s vremenom i mjestom navodnih krivičnih djela, te identitetom žrtava i saizvršilaca. Pretresno vijeće je takođe naložilo tužiocu da u sklopu izmijenjene optužnice podnese izmijenjenu verziju povjerljivog priloga. Vidi *Tužilac protiv Mrkšića i drugih*, predmet: IT-95-13/1-PT, Odluka o formi objedinjene izmijenjene optužnice i zahtevu Tužilaštva za izmenu optužnice, 23. januar 2004., par. 52.

⁴³⁴ Odluka od 23. februara 2001. u predmetu *Brđanin i Talić*, par. 10; Odluka u predmetu *Mrkšić*, par. 8.

⁴³⁵ Pretresno vijeće u predmetu *Krnojelac* ovu vrstu odgovornosti naziva "ličnom" odgovornošću, a Žalbeno vijeće u predmetu *Krnojelac* je naziva "direktnom" odgovornošću. Vidi Odluku od 11. februara 2000. u predmetu *Krnojelac*, par. 18 (C) i Drugostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*, par. 138.

⁴³⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 350.

⁴³⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 171, fusnota. 319 (u kojoj se upućuje na Odluku od 11. februara 2000. u predmetu *Krnojelac*, par. 59-60).

⁴³⁸ *Tužilac protiv Deronjića*, predmet: IT-02-61-PT, Odluka o formi optužnice, 25. oktobar 2002. (Odluka u predmetu *Deronjić*), par. 6; Odluka u predmetu *Mrkšić*, par. 9.

sredstva pomoću kojih su ona izvršena i to "s najvećom preciznošću".⁴⁴⁰ Međutim, kada se navodi da je optuženi planirao, poticao, naredio, pomagao ili podržavao planiranje, pripremu ili izvršenje navodnih krivičnih djela, tada se od tužioca traži da navede "konkretna djela" ili "konkretno ponašanje" optuženog na kojima se zasnivaju predmetne optužbe.⁴⁴¹

214. U predmetu *Došen i Kolundžija*, Pretresno vijeće je od tužioca zatražilo da izmijeni optužnicu i navede krivična djela za čije "direktno" izvršenje u smislu člana 7(1) se optuženi terete, i da "tamo gdje je moguće nave[de] vid učešća kao što je 'planiranje' ili 'podsticanje' ili 'naređivanje', itd."; krivična djela za koja se optuženi terete prema članu 7(3); te krivična djela za koja se terete po oba tipa odgovornosti, navodeći pritom u vezi s odgovornošću iz člana 7(1) o kojem konkretnom *vidu* učešća je riječ.⁴⁴² To stanovište je zauzelo i Žalbeno vijeće u predmetu *Krnojelac*, koje je ocijenilo da je Pretresno vijeće s pravom odbilo razmatrati jedan konkretan vid učešća (širi vid udruženog zločinačkog poduhvata) jer optužba nije izmijenila optužnicu nakon što je Pretresno vijeće razjasnilo da je u optužnici naveden samo jedan, i to drukčiji, vid učešća (osnovni vid udruženog zločinačkog poduhvata). Žalbeno vijeće je naglasilo da bi optužba trebala konkretno navesti ne samo odredbe Statuta na kojima se zasnivaju navodi o odgovornosti, odnosno, član 7(1) ili 7(3), nego i navodni vid učešća.⁴⁴³

215. Žalbeno vijeće smatra da je stav koji su zauzela Pretresna vijeća u predmetu *Krnojelac* i predmetu *Došen i Kolundžija* u skladu s jurisprudencijom Međunarodnog suda i podržava zaključak da se u optužnici mora jasno navesti za koji vid učešća u

⁴³⁹ *Ibid.*

⁴⁴⁰ *Tužilac protiv Tadića*, predmet: IT-94-1-T, Odluka po podnesku odbrane u vezi s formom optužnice, 14. novembar 1995., par. 11-13; Odluka od 11. februara 2000. u predmetu *Krnojelac*, par. 18; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 89. Pretresno vijeće u predmetu *Deronjić* je tužiocu naložilo da navede imena žrtava ubistva za svaki događaj za koji se optuženi tereti prema članu 7(1) i članu 7(3) Statuta. Odluka u predmetu *Deronjić*, par. 37.

⁴⁴¹ Odluka od 24. februara 1999. u predmetu *Krnojelac*, par. 13; Odluka od 11. februara 2000. u predmetu *Krnojelac*, par. 18; Odluka od 20. februara 2001. u predmetu *Brđanin i Talić*, par. 20.

⁴⁴² Odluka od 10. februara 2000. u predmetu *Kolundžija*, par. 15.

⁴⁴³ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 138. Osim toga, Žalbeno vijeće u predmetu *Krnojelac* je zauzelo sljedeći stav: "Međutim, takvo preciziranje tužioca u načelu ne sprečava da se izvan te optužnice, na primjer u pretpretresnom podnesku, pozove na pravnu teoriju za koju mu se čini da najbolje pokazuje da, u svjetlu navedenih činjenica, pravo dopušta da se terećeno krivično djelo ili krivična djela pripišu optuženom. Ta je mogućnost, međutim, ograničena potrebom da se optuženom zajamči pravično

krivičnom djelu se optuženi tereti prema članu 7(1) Statuta. Žalbeno vijeće podsjeća da "[p]raksa Tužilaštva da jednostavno citira odredbe člana 7(1) u optužnici lako može dovesti do nejasnoća, pa bi bilo poželjno da Tužilaštvo u vezi sa svakom pojedinom tačkom optužnice precizno i jasno navede specifičnu prirodu odgovornosti za koju tereti".⁴⁴⁴ Priroda navodne odgovornosti optuženog mora se u optužnici jasno navesti.

216. Što se tiče navoda o odgovornosti nadređenog, optuženi mora biti upoznat ne samo s navodima o vlastitom ponašanju koje povlači odgovornost nadređenog, nego i s navodima o ponašanju osoba za koje se tvrdi da on snosi odgovornost,⁴⁴⁵ u granicama mogućnosti Tužilaštva da dostavi te podatke.⁴⁴⁶

217. Što se tiče konkretnosti koja se traži kod iznošenja navoda o odgovornosti nadređenog, Pretresno vijeće u predmetu *Krnojelac* je smatralo da je navod da je optuženi bio "upravnik" logora u kojem su krivična djela počinjena dovoljna činjenična osnova za optužbu o komandnoj odgovornosti za ta krivična djela.⁴⁴⁷ U predmetu *Brđanin i Talić*, Pretresno vijeće je smatralo navođenje konkretnih vojnih dužnosti (navedenih u naznačenom vojnom naređenju) dovoljnim podatkom o činjeničnoj osnovi za navodnu odgovornost optuženog kao nadređenog.⁴⁴⁸ Sličnu odluku je donijelo i Pretresno vijeće u predmetu *Čelebići*.⁴⁴⁹ Pretresno vijeće u predmetu *Krnojelac* je izjavilo da je dovoljno navesti "kategoriju" podređenih koji su navodno počinili kažnjiva djela "kao grupe", ako tužilac ne može poimence navesti one koji su neposredno učestvovali u navodnim krivičnim djelima.⁴⁵⁰

suđenje." *Ibid.* Žalbeno vijeće konstatuje da u ovom predmetu nije bilo pretpretresnih podnesaka jer je pravilo 65ter usvojeno tek u julu 2001.

⁴⁴⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 171, fusnota 319; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 134; *vidi takođe* Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 350, 351.

⁴⁴⁵ Odluka od 24. februara 1999. u predmetu *Krnojelac*, par. 38; Odluka od 11. februara 2000. u predmetu *Krnojelac*, par. 18; Odluka od 20. februara 2001. u predmetu *Brđanin i Talić*, par. 20.

⁴⁴⁶ Odluka od 24. februara 1999. u predmetu *Krnojelac*, par. 40; Odluka od 11. februara 2000. u predmetu *Krnojelac*, par. 18; Odluka od 20. februara 2001. u predmetu *Brđanin i Talić*, par. 20.

⁴⁴⁷ Odluka od 24. februara 1999. u predmetu *Krnojelac*, par. 19.

⁴⁴⁸ *Tužilac protiv Brđanina i Talića*, predmet IT-99-36-PT, Odluka o formi dodatno izmijenjene optužnice i zahtjevu Tužilaštva za izmjenu optužnice, 26. juna 2001. (dalje u tekstu: Odluka od 26. juna 2001. u predmetu *Brđanin i Talić*), par. 19.

⁴⁴⁹ *Tužilac protiv Delalića i drugih*, predmet: IT-96-21-T, Odluka po prigovoru optuženog Zejnila Delalića na nedostatke u formi optužnice, 2. oktobra 1996., par. 19.

⁴⁵⁰ Odluka od 24. februara 1999. u predmetu *Krnojelac*, par. 46.

218. U skladu s jurisprudencijom Međunarodnog suda, Žalbeno vijeće smatra da optužnica, ako se u njoj navodi krivična odgovornost nadređenog prema članu 7(3) Statuta, mora sadržavati sljedeće pravno relevantne činjenice:

- (a) (i) da je optuženi bio nadređen⁴⁵¹ (ii) podređenima o kojima je dato dovoljno podatka,⁴⁵² (iii) nad kojima je imao efektivnu kontrolu – u smislu materijalne mogućnosti da spriječi ili kazni kriminalno ponašanje⁴⁵³ – i (iv) za čija djela je, prema navodima, odgovoran,⁴⁵⁴
- (b) ponašanje optuženog na osnovu kojeg bi se moglo zaključiti da je (i) optuženi znao ili je bilo razloga da zna da se njegovi podređeni spremaju počinuti takva krivična djela ili da su ih već počinili,⁴⁵⁵ i (ii) relevantno ponašanje drugih, za koje se tvrdi da je on odgovoran.⁴⁵⁶ Premda tužilac ima obavezu da navede sve pojedinosti koje može navesti, činjenice koje se odnose na djela drugih za koja se tvrdi da optuženi snosi odgovornost nadređenog se obično navode s manje preciznosti,⁴⁵⁷ jer se često ne znaju pojedinosti u vezi s tim djelima, a sama djela često nisu toliko sporna,⁴⁵⁸ te

⁴⁵¹ Odluka u predmetu *Deronjić*, par. 15 (kojom se tužiocu nalaže da jasno iznese stanovište na kome se zasnivaju optužbe o odgovornosti nadređenoga).

⁴⁵² Odluka u predmetu *Deronjić*, par. 19.

⁴⁵³ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 256.

⁴⁵⁴ Odluka od 11. februara 2000. u predmetu *Krnojelac*, par. 18; Odluka od 20. februara 2001. u predmetu *Brđanin i Talić*, par. 19; Odluka u predmetu *Krajišnik*, par. 9; Odluka od 7. decembra 2001. u predmetu *Hadžihasanović*, par. 11, 17; Odluka u predmetu *Mrkšić*, par. 10.

⁴⁵⁵ Odluka od 11. februara 2000. u predmetu *Krnojelac*, par. 18; Odluka u predmetu *Krajišnik*, par. 9; Odluka od 20. februara 2001. u predmetu *Brđanin i Talić*, par. 19; Odluka od 7. decembra 2001. u predmetu *Hadžihasanović*, par. 11; Odluka u predmetu *Mrkšić*, par. 10.

⁴⁵⁶ Odluka od 24. februara 1999. u predmetu *Krnojelac*, par. 38; Odluka od 7. decembra 2001. u predmetu *Hadžihasanović*, par. 11; Odluka u predmetu *Mrkšić*, par. 10.

⁴⁵⁷ Odluka od 11. februara 2000. u predmetu *Krnojelac*, par. 18; Odluka od 20. februara 2001. u predmetu *Brđanin i Talić*, par. 19; Odluka od 7. decembra 2001. u predmetu *Hadžihasanović*, par. 11; Odluka u predmetu *Mrkšić*, par. 10.

⁴⁵⁸ Odluka od 11. februara 2000. u predmetu *Krnojelac*, par. 18; Odluka od 20. februara 2001. u predmetu *Brđanin i Talić*, par. 19; *Tužilac protiv Kvočke i drugih*, predmet: IT-98-30-PT, Odluka po preliminarnim podnescima odbrane o formi optužnice, 12. april 1999., par. 17; Odluka u predmetu *Krajišnik*, par. 9; Odluka od 7. decembra 2001. u predmetu *Hadžihasanović*, par. 11; Odluka u predmetu *Mrkšić*, par. 10.

- (c) ponašanje optuženog na osnovu kojeg bi se moglo zaključiti da nije preduzeo potrebne i razumne mjere da spriječi takva djela ili kazni njihove počinitelje.⁴⁵⁹

219. Što se tiče *mens ree*, postoje dva načina iznošenja navoda o stanju svijesti: (i) navođenje konkretnog stanja svijesti kao pravno relevantne činjenice, u kom slučaju činjenice pomoću kojih se ta pravno relevantna činjenica dokazuje imaju status dokaza i ne treba ih navesti u optužnici; ili (ii) navođenje činjeničnih dokaza na osnovu kojih se izvodi stanje svijesti.⁴⁶⁰ Sve pravno relevantne činjenice se obično moraju izričito navesti, premda je u nekim okolnostima dovoljno ako nužno proizlaze iz onoga što je rečeno.⁴⁶¹ Međutim, ovo osnovno pravilo za iznošenje navoda nije ispoštovano ako se pri navođenju samo pretpostavlja da je pravni preduslov ispunjen.⁴⁶²

220. Uopšteno uzevši, u optužnici, kao primarnom optužnom aktu, moraju se dovoljno detaljno navesti bitni aspekti tužiočeve teze, u protivnom ona pati od ozbiljnog nedostatka.⁴⁶³ Žalbeno vijeće u predmetu *Kupreškić* je razmatralo situaciju gdje optužba još nije posjedovala potrebne informacije na kojima bi mogla temeljiti navode o odgovornosti optuženog i ocijenilo da se, u tim okolnostima, "postavlja pitanje koliko je pravično uopšte počinjati suđenje optuženom".⁴⁶⁴ Žalbeno vijeće naglašava da se od tužioca očekuje da prije početka suđenja optuženog upozna s prirodom i razlozima optužbi. Neprihvatljivo je da tužilac iz optužnice izostavi suštinske činjenice kako bi tokom suđenja mijenjao svoju tezu u zavisnosti od toga kako teče dokazni postupak.⁴⁶⁵ U slučaju da dokazni postupak ne bude u skladu s očekivanjima, može se zatražiti izmjena

⁴⁵⁹ Odluka od 20. februara 2001. u predmetu *Brđanin i Talić*, par. 19; Odluka od 11. februara 2000. u predmetu *Krnojelac*, par. 18; Odluka u predmetu *Krajišnik*, par. 9; Odluka od 7. decembra 2001. u predmetu *Hadžihasanović*, par. 11; Odluka u predmetu *Deronjić*, par. 7; Odluka u predmetu *Mrkšić*, par. 10.

⁴⁶⁰ Odluka od 26. juna 2001. u predmetu *Brđanin i Talić*, par. 33; Odluka u predmetu *Mrkšić*, par. 11.

⁴⁶¹ Odluka od 20. februara 2001. u predmetu *Brđanin i Talić*, par. 48; *Tužilac protiv Brđanina i Talića*, predmet IT-99-36-PT, Odluka o formi Četvrtje izmijenjene optužnice, 23. novembar 2001, par. 12; Odluka od 7. decembra 2001. u predmetu *Hadžihasanović*, par. 10; Odluka u predmetu *Deronjić*, par. 9; Odluka u predmetu *Mrkšić*, par. 12.

⁴⁶² Odluka od 20. februara 2001. u predmetu *Brđanin i Talić*, par. 48; Odluka od 7. decembra 2001. u predmetu *Hadžihasanović*, par. 10; Odluka u predmetu *Mrkšić*, par. 12.

⁴⁶³ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 114.

⁴⁶⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 92 (fusnota ispuštena).

⁴⁶⁵ *Ibid.*, par. 92 (fusnota ispuštena).

optužnice, odobriti privremeni prekid postupka, ili se može izuzeti određeni dokazni materijal jer izlazi iz okvira optužnice.⁴⁶⁶

221. Ako se zaključi da se nalaz iz prvostepene presude zasniva na pravno relevantnim činjenicama koje nisu navedene u optužnici, još uvijek treba razmotriti da li to čini suđenje nepravičnim.⁴⁶⁷ Ako je suđenje zbog toga bilo nepravično, potrebno je pronaći odgovarajući pravni lijek. Žalbeno vijeće sada prelazi na analizu Druge izmijenjene optužnice kako bi utvrdilo jesu li navodi u njoj iznijeti u skladu s gore navedenim principima.

Primjena opštih principa iznošenja navoda na Drugu izmijenjenu optužnicu

222. Prije analize Druge izmijenjene optužnice, potrebno je preliminarno razmotriti pitanje da li se žalilac odrekao prava da to pitanje pokrene u žalbenom postupku. Kao što je predviđeno u članu 25 Statuta, uloga Žalbenog vijeća ograničena je na to da ispravlja greške u primjeni prava koje su odluku činile nevažećom i činjenične greške zbog kojih je došlo do neostvarenja pravde. Strana u postupku je dužna da pred Pretresnim vijećem formalno pokrene sva pitanja koja treba riješiti bilo u pretresnoj bilo pretpretresnoj fazi postupka.⁴⁶⁸ Strana "ne može o [takvom pitanju] šutjeti, da bi se onda vratila u žalbenom postupku i tražila *de novo* suđenje".⁴⁶⁹ Ako je jedna od strana propustila da Pretresnom vijeću iznese prigovor u vezi s nekim konkretnim pitanjem kada je to realno mogla učiniti, Žalbeno vijeće će, u odsustvu vanrednih okolnosti, zaključiti da se ta strana odrekla prava da to pitanje iznese kao valjanu žalbenu osnovu.⁴⁷⁰

223. Navode o nepreciznosti optužnice obično razmatra Pretresno vijeće u pretpretresnoj fazi postupka, a u slučaju da je izdata potvrda za ulaganje interlokutorne žalbe u skladu s pravilom 72(B)(ii) Pravilnika, onda ih razmatra Žalbeno vijeće. U ovom predmetu, ta faza je prošla. Međutim, Žalbeno vijeće ne smatra da se žalilac – koji je Pretresnom vijeću iznio prigovor o manjkavosti optužnice – odrekao prava da to učini u

⁴⁶⁶ *Ibid.*

⁴⁶⁷ *Ibid.*, par. 87.

⁴⁶⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 174.

⁴⁶⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 55; citirano u Drugostepenoj presudi u predmetu *Kambanda*, par. 25, i Drugostepenoj presudi u predmetu *Akayesu*, par. 361.

⁴⁷⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 361.

žalbenom postupku. Žalilac je pred Pretresnim vijećem prvo pokrenuo pitanje nepreciznosti Izmijenjene optužnice, a potom je iznio prigovor da Druga Izmijenjena optužnica nije u skladu s odlukom Pretresnog vijeća,⁴⁷¹ premda ni na ročištu održanom na osnovu pravila 98bis u ovom predmetu ni u završnoj riječi na suđenju nije pokrenuo pitanje nepreciznosti optužnice u pogledu vrste odgovornosti.⁴⁷²

224. Međutim, s obzirom na to da je žalilac to pitanje pred Pretresnim vijećem pokrenuo ne jednom nego dvaput, te da se samo Pretresno vijeće izričito obavezalo da će "tijekom suđenja *повуći* sve pravne konzekvence eventualnog djelomičnog ili potpunog neizvršenja obveza tužitelja, u onoj mjeri u kojoj je rečeno neizvršenje onemogućilo optuženom da pripremi svoju obranu",⁴⁷³ Žalbeno vijeće smatra da je žalilac s pravom pretpostavio da će Pretresno vijeće poštovati preuzetu obavezu i da nije bio dužan da to pitanje ponovno pokreće kad god mu se za to ukaže prilika. Žalbeno vijeće stoga zaključuje da se žalilac nije odrekao prava da u žalbenom postupku pokrene pitanje nepreciznosti optužnice.

Da li su navodi u Drugoj izmijenjenoj optužnici izneseni u skladu s opštim principima iznošenja navoda

225. U svim uvodnim paragrafima uz neku tačku ili grupu tačaka (paragrafi 6, 8, 9, 10, 11, 12, 15 i 16) Druge izmijenjene optužnice preuzima se, u biti, formulacija iz člana 7(1) i 7(3). Premda se u Drugoj izmijenjenoj optužnici kaže da je žalilac "u suradnji s drugim pripadnicima HVO-a ... izvrš[io]", na primjer, progon kao zločin protiv čovječnosti,⁴⁷⁴ u njoj se ne navodi da je žalilac lično izvršio krivična djela na kojima se temelje optužbe

⁴⁷¹ Žalbeno vijeće napominje da optužba u predmetu *Kupreškić* nije iznijela argument o odricanju od prava jer su žalioци (Zoran i Mirjan Kupreškić) pred Pretresnom vijećem uložili prigovor na formu optužnice, iz razloga istovjetnih razlozima koji su iznijeti Žalbenom vijeću.

⁴⁷² Žalbeno vijeće napominje da je Pretresno vijeće u svojoj odluci po žaliočevom zahtjevu za odbacivanje optužnice ocijenilo da se: "zahtjev kojim se traži odbacivanje pojedinih točaka optužnice, kao što je to slučaj s ovim zahtjevom u [ovom] predmetu [...], može usporediti sa zahtjevom za unošenje izmjena i dopuna u optužnicu, što uostalom izričito priznaje i obrana, koja se ne želi pozivati na novo pravilo 98 bis", *Tužilac protiv Blaškića*, predmet: IT-95-14-T, Odluka Raspravnog vijeća I po zahtjevu obrane za odbacivanjem pojedinih točaka optužnice, 7. septembar 1998., str. 4.

⁴⁷³ *Tužilac protiv Blaškića*, predmet IT-95-14-PT, Odluka po zahtjevu obrane za izvršenje odluke Vijeća, od 23. maja 1997., zavedena 10. juna 1997., str. 5 (dalje u tekstu: Odluka od 10. juna 1997. u predmetu *Blaškić*).

⁴⁷⁴ Druga izmijenjena optužnica, par. 6.0.

protiv njega. Očito je da se ovdje pod "izvršenjem" ne misli na lično izvršenje krivičnih djela na kojima se temelje optužbe prema članu 2, 3, i 5 Statuta, jer žalilac nije ni optužen ni osuđen za takav vid učešća u krivičnim djelima navedenim u Drugoj izmijenjenoj optužnici. U Drugoj izmijenjenoj optužnici se za svaku tačku ili grupu tačaka (što implicitno važi i za svaki događaj na koji se poziva neka tačka ili grupa tačaka) navodi da je žalilac "planirao, poticao i naređivao, odnosno na drugi način pomagao u planiranju, pripremanju i izvršavanju", na primjer, progona, "ili alternativno, znao ili imao razloga znati da se njegovi podređeni pripremaju da počine ista djela, ili su ih već počinili, a ipak nije poduzeo potrebne i razumne mjere da spriječi takva djela ili kazni njihove počinitelje". Na primjer, u vezi s tačkom koja se odnosi na progone, u Drugoj izmijenjenoj optužnici stoji:

6.0 U razdoblju između svibnja 1992. i siječnja 1994., Tihomir BLAŠKIĆ je u suradnji s drugim pripadnicima HVO-a, *planirao, poticao i naređivao, odnosno na drugi način pomagao u planiranju, pripremanju i izvršavanju* zločina protiv čovječanstva progoneći bosanske Muslimane na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi, i to u opšinama Vitez, Busovača, Kiseljak i Zenica;

*te je također, ili alternativno, znao ili imao razloga znati da se njegovi podređeni pripremaju da počine ista djela, ili su ih već počinili, a ipak nije poduzeo potrebne i razumne mjere da spriječi takva djela ili kazni njihove počinitelje.*⁴⁷⁵

U paragrafima koji slijede ostale tačke se iznose na isti način, pri čemu se ponavljaju riječi koje su u gornjem odlomku naglašene.

226. Žalilac je optužen alternativno za nekoliko vidova učešća iz člana 7(1) Statuta, tako da bi se moglo reći da je bio obaviješten o tome da se pred presuditeljem o činjenicama tereti za sve te vidove učešća. Optužba nije morala izabrati neke od vidova učešća iz člana 7(1); imala je pravo da ih u optužnici iznese sve. Međutim, Druga izmijenjena optužnica "naprosto preuzima tekst članaka 7(1) i 7(3) a da pri tom ne precizira dodatno koje činjenice navodi u prilog pojedinog tipa odgovornosti".⁴⁷⁶ Takvim iznošenjem navoda u optužnici optuženi se ne upoznaje s tačnom prirodom i razlozima konkretnih optužbi protiv njega. Optužba je trebala navesti konkretne vidove učešća prema članu 7(1) za svaki od događaja iz svih tačaka optužnice. Žalbeno vijeće

⁴⁷⁵ Druga izmijenjena optužnica, par. 6.0. (naglasak dodat).

⁴⁷⁶ Odluka od 10. juna 1997. u predmetu *Blaškić*, str. 5.

napominje da je "poticanje" zaseban vid učešća prema pravilu 7(1), tako da optužba pri iznošenju takve teze mora precizno navesti djela poticanja i poticane grupe ili osobe.⁴⁷⁷

227. Što se tiče komandne odgovornosti prema članu 7(3) Statuta, u trećem i četvrtom paragrafu Druge izmijenjene optužnice navodi se položaj optuženog. Izričito se kaže da je imao funkciju "zapovjednika" oružanih snaga HVO-a u srednjoj Bosni, te se opisuju neke od njegovih konkretnih dužnosti i aktivnosti nad kojima je imao kontrolu, i to konkretno, "razmještanje vojske, topništva i ostalih jedinica pod njegovim zapovjedništvom, izdavanje zapovijedi opštinskim stožerima HVO, te kontroliranje vojnih jedinica HVO-a i zatvoreničkih centara koji su djelovali na njegovom zapovjednom području". Jurisprudencija Međunarodnog suda jasno nalaže koje je pravno relevantne činjenice potrebno navesti u sklopu teze koja se zasniva na krivičnoj odgovornosti nadređenoga.⁴⁷⁸ Za potrebe navoda prema članu 7(3) Statuta, tvrdnja da je optuženi bio zapovjednik snaga HVO-a u principu je dovoljna osnova za iznošenje relevantne činjenice da se on nalazio na položaju nadređenog.

228. Međutim, Žalbena vijeće konstatuje da se u trećem i četvrtom paragrafu Druge izmijenjene optužnice jasno navodi na kom se zapovjednom položaju žalilac nalazio, ali se ne navode osobe ili jedinice koje su mu bile podređene niti relevantne činjenice u vezi s počinjenim djelima i osobama koje su ta djela počinile.⁴⁷⁹ Osim toga, budući da se u svakoj tački ili grupi tačaka Druge izmijenjene optužnice samo ponavlja tekst iz člana 7(3), bez navođenja dodatnih pojedinosti, tačna priroda i razlozi tužiočevih optužbi protiv žalioaca ostaju nejasni.

229. S obzirom na gore rečeno, Žalbena vijeće konstatuje da u Drugoj izmijenjenoj optužnici relevantne činjenice nisu navedene dovoljno precizno, odnosno nisu u skladu s gore navedenim principima.

⁴⁷⁷ Odluka u predmetu *Deronjić*, par. 31.

⁴⁷⁸ *Vidi* par. 218 *supra*.

⁴⁷⁹ *Vidi* Odluku u predmetu *Deronjić*, par. 20; Odluku u predmetu *Mrkšić*, par. 65.

Da li je zbog nedostataka Druge izmijenjene optužnice suđenje bilo nepravično

230. Žalbeno vijeće je zaključilo da se u Drugoj izmijenjenoj optužnici ne poštuju principi iznošenja navoda koji su navedeni u ovoj Presudi. Žalbeno vijeće će stoga utvrditi je li žalioцу zbog nedostataka Druge izmijenjene optužnice u značajnoj mjeri smanjena mogućnost pripremanja odbrane, zbog čega bi njegovo suđenje bilo nepravično.

231. Žalilac tvrdi da je na suđenju bio "prisiljen" da pokuša izvoditi dokaze, a da pritom ne zna koju teoriju odgovornosti treba osporavati u vezi s pojedinim krivičnim djelima za koja je optužen.⁴⁸⁰ Na žalbenom pretresu, žaliočev zastupnik je, govoreći o osuđujućoj presudi izrečenoj žalioцу za zločine počinjene u selu Ahmići, rekao da se optužba na suđenju "nikad nije odlučila" za jednu od teorija odgovornosti u vezi sa zločinima počinjenim u Ahmićima, zbog čega se žalilac morao braniti od optužbi zasnovanih na dvije, i to nespojive, osnove odgovornosti: na teret mu se stavljao, s jedne strane, aktivni vid odgovornosti, tj. "naređivanje" da se izvrše brojna krivična djela, a s druge strane nečinjenje, tj. "propust da spriječi ili kazni" ta krivična djela.⁴⁸¹

232. Žalilac nadalje tvrdi da optužba, uopšteno uzevši, nije navela koju teoriju o krivičnoj odgovornosti potkrepljuje izvođenjem pojedinih dokaza. On tvrdi da se, na primjer, u sažecima očekivanih svjedočenja (koje je optužba "rutinski dostavila" Pretresnom vijeću) nigdje ne kaže hoće li se njima dokazivati odgovornost iz člana 7(1) ili člana 7(3), čime je odbrana stavljena u nepovoljan položaj prilikom unakrsnog ispitivanja.⁴⁸² Žalilac takođe tvrdi da Pretresno vijeće ne samo da je propustilo upoznati žalioца sa "suštinom" optužbi protiv njega (to jest, vrstom krivične odgovornosti na kojoj se zasnivaju pojedine optužbe), već ga je zapravo *navelo na zabludu*. On tvrdi da je Pretresno vijeće:

jasno dalo do znanja da misli kako mu se sudi samo za "komandnu odgovornost", čime je žalioца navelo na pogrešan zaključak u pogledu mogućnosti da bude osuđen prema članu 7(1). Sudski spis obiluje izjavama Pretresnog vijeća da se žalioцу sudi za "zapovjednu odgovornost".⁴⁸³

⁴⁸⁰ Žalbeni podnesak, par. 118.

⁴⁸¹ AT 606 (16. decembar 2003.).

⁴⁸² Žalbeni podnesak, str. 118-119.

⁴⁸³ Žalbeni podnesak, str. 119.

233. Tužilac tvrdi da žalilac na suđenju nije bio oštećen zbog forme Druge izmijenjene optužnice i naglašava da je u jurisprudenciji Međunarodnog suda dozvoljeno, *inter alia*, kumulativno i višestruko teretiti optuženog za razne vidove učešća iz člana 7 Statuta.⁴⁸⁴ Tužilac tvrdi da je žalilac nesumnjivo bio obavješten o tome da ga optužba tereti za obje vrste krivične odgovornosti - prema članu 7(1) i 7(3) - te da prva vrsta obuhvata razne vidove učešća.⁴⁸⁵ Optužba tvrdi da ni Statut ni Pravilnik ne obavezuju optužbu da se u sažecima svjedočenja poziva na član 7(1) ili 7(3), a naročito ustaje protiv žaliočeve tvrdnje da je oštećen time što sažeci svjedočenja nisu sadržavali dovoljno informacija.⁴⁸⁶

234. Optužba tvrdi da su "osnovne činjenice u vezi sa žaliočevim učešćem prilično dosljedno prikazane u pretpretresnim dokumentima", te da optužnicu ne treba promatrati zasebno, nego zajedno s primjercima izjava svjedoka i tekstom uvodnog izlaganja koje je optužba dostavila žalioču.⁴⁸⁷ Optužba osporava žaliočevu tvrdnju da je to negativno uticalo na njegovu mogućnost da uspješno unakrsno ispituje svjedoke, ističući da žalilac nije naveo nijedan konkretan primjer za tu navodnu nemogućnost i da se žalilac, time što u prvostepenom postupku nije "preduzeo korake za zaštitu prava", odrekao prava da to pitanje sada pokrene.⁴⁸⁸ Naposljetku, optužba odbacuje žaliočevu tvrdnju da ga je Pretresno vijeće navelo na zabludu u pogledu prirode optužbi protiv njega.⁴⁸⁹ U svom odgovoru i usmenim argumentima tužilac se pozvao na predmet *Colak protiv Njemačke*,⁴⁹⁰ u kojem se tumači član 6(1) Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, koji je sličan članu 21 Statuta. Tužilac tvrdi da se u tom predmetu zastupa stanovište da optuženi ne može na osnovu opaski na suđenju steći nikakva prava ukoliko u tim opaskama nije rečeno da će se neka optužba protiv optuženoga povući.⁴⁹¹

⁴⁸⁴ Podnesak respondenta, par. 4.14-4.16.

⁴⁸⁵ Podnesak respondenta, par. 4.17, 4.22.

⁴⁸⁶ Podnesak respondenta, par. 4.63-4.70.

⁴⁸⁷ Podnesak respondenta, par. 4.47.

⁴⁸⁸ Podnesak respondenta, par. 4.57-4.62; 4.71-4.72.

⁴⁸⁹ Podnesak respondenta, par. 4.73-4.78.

⁴⁹⁰ 11 EHRR 513 (1989). *Vidi* Podnesak respondenta, par. 4.78, fusnota 1003.

⁴⁹¹ Zastupnik optužbe je rekao: "Skrenuo bih vam pažnju na predmet Colak protiv Njemačke na Evropskom sudu za ljudska prava, u kojem je riječ o pitanju na koje sam vam ukazao u našem podnesku respondenta. U tom predmetu, Evropski sud za ljudska prava je potvrdio da optuženi ne može steći nikakva prava na osnovu opaski na suđenju ako one nisu popraćene izjavom da će se određena optužba ili navod povući ... Pozivamo se na taj predmet i, isto tako, kada je riječ o žaliočevoj tvrdnji da ga je predsjedavajući sudija

235. U svojoj replici žalilac prvo tvrdi da, prema Drugostepenoj presudi u predmetu *Kupreškić*, efektivno postoji presumpcija štete ako optužnica ne sadrži pravno relevantne činjenice⁴⁹² i, drugo, da je nanijeta šteta evidentna po tome što je *osuđen* za obje vrste odgovornosti, kako prema članu 7(1) tako i prema 7(3), pri čemu Pretresno vijeće nije na odgovarajući način razlučilo relevantne činjenice kojima se potkrepljuje svaka pojedina vrsta odgovornosti.⁴⁹³ Žalilac osim toga tvrdi, suprotno tužiočevoj sugestiji s tim u vezi, da je vid učešća prema članu 7 Statuta važan ne samo za odmjeravanje kazne, nego i za donošenje zaključka o krivici.⁴⁹⁴

236. U prilog argumentu da efektivno postoji presumpcija štete nanijeta u slučaju da optužnica ne sadrži pravno relevantne činjenice, žalilac se poziva na sljedeći zaključak Žalbenog vijeća u predmetu *Kupreškić*, u kojem se naglašava:

[u] nekim slučajevima, optužnica koja pati od takvog nedostatka može sama po sebi biti razlogom da Žalbeno vijeće poništi osuđujuću presudu.⁴⁹⁵

237. Žalbeno vijeće napominje da je u Drugostepenoj presudi u predmetu *Kupreškić* ocijenilo:

Žalbeno vijeće, međutim, ne isključuje mogućnost da se u nekim slučajevima nedostatak optužnice može ispraviti ako Tužilaštvo na vrijeme dostavi optuženom jasne, konzistentne i detaljne informacije o činjeničnom osnovu optužbi protiv njega. Ipak, u svjetlu kompleksnih činjeničnih i pravnih pitanja koja su u pravilu skupčana sa krivičnim djelima iz nadležnosti ovog Međunarodnog suda, može postojati samo ograničeni broj slučajeva koji spadaju u ovu kategoriju.⁴⁹⁶

238. Žalbeno vijeće se nije uvjerilo u argument o presumpciji štete. Vijeće podsjeća na stav koji je iznijelo u Drugostepenoj presudi u predmetu *Kupreškić*:

naveo na pogrešan zaključak o tome da li mu se sudi prema članu 7(1) ili 7(3), tvrdimo da se ne može pozivati na opaske.” AT 715 (16. decembar 2003.).

⁴⁹² Replika žalioca, par. 101 (gdje se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić*, par. 114).

⁴⁹³ Replika žalioca, par. 102-104. Na žalbenom pretresu, zastupnik žalioca je izjavio: “Po presudi [sic] se može zaključiti da je žalilac već osuđen [...] i prema članu 7(1) i prema članu 7(3). Šteta se sastoji u sljedećem: bili smo prisiljeni postupati u ovom sudskom postupku odgovarajući istovremeno na dvije nespojive teorije, a to je definicija, definicija, najosnovnija definicija, manjkave optužnice. Ni presuda nije valjani dokument, zato što se u presudi ne iznosi jasna teorija odgovornosti, već se brkaju 7(1) i 7(3). Žalilac na suđenju nikad nije bio na pravičan i potpun način upoznat s optužbama protiv njega.” AT 797-798 (17. decembar 2003.).

⁴⁹⁴ Replika žalioca, par. 105.

⁴⁹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 114.

⁴⁹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 114.

Žalbeno vijeće naglašava da neodređenost Izmijenjene i dopunjene optužnice u ovom predmetu nije niti zanemariva manjkavost niti tehnička nesavršenost. U pitanju su ključni zaštitni mehanizmi koje bi optužnica trebala da osigura optuženom, tj. da ga obavijesti o tezama na koje treba odgovoriti. *Ako se za tako temeljni nedostatak u bilo kojim okolnostima uopšte i može smatrati da je ispravljen, to je moguće samo ako se dokaže da njihova sposobnost da pripreme svoju odbranu nije bila na bitan način narušena.* Budući da ovdje to nije pokazano, moramo zaključiti da je tako temeljni nedostatak u Izmijenjenoj i dopunjenoj optužnici zaista doveo do nepravde, budući da je ozbiljno narušeno pravo optuženih na pripremu odbrane. Zbog toga je suđenje Zoranu i Mirjanu Kupreškiću zaista i postalo nepravdično.⁴⁹⁷

239. Žalbeno vijeće, kao što je to učinilo i u Drugostepenoj presudi u predmetu *Kupreškić*, prihvata da u nekim okolnostima optužnica koja ne sadrži dovoljno detaljne navode o suštinskim aspektima teze optužbe može biti razlog za poništenje osude. Međutim, Žalbeno vijeće smatra da se predmet *Kupreškić* razlikuje od ovog žalbenog postupka.

240. U predmetu *Kupreškić*, Zoran i Mirjan Kupreškić optuženi su uglavnom za krivična djela počinjena u jednom konkretnom selu i okolini. U prvostepenom postupku su optužbe protiv njih na kraju svedene isključivo na napad na dvije kuće i ubistvo šestoro ljudi, i za taj napad su i osuđeni. Žalbeno vijeće je taj proces nazvalo "radikalnom transformacijom" optužbi protiv optuženog do koje je došlo u periodu od podizanja optužnice do izricanja presude.⁴⁹⁸ Žalbeno vijeće je zaključilo da su nedostaci optužnice dodatno otežani "izuzetno uopštenom" prirodom tužiočevog pretpretresnog podneska, te njegovim propustom da objelodani izjavu ključnog svjedoka na kojoj se trebala zasnivati osuda dvojice optuženih sve do "sedmicu do sedmicu i po prije suđenja, a manje od mjesec dana prije svjedočenja [tog svjedoka] na Sudu".⁴⁹⁹ Iz svih tih razloga, Žalbeno vijeće je zaključilo da je mogućnost optuženih da pripreme odbranu bila "ozbiljno narušena", te da je manjkavost prvobitne optužnice izravno utjecala na pravičnost suđenja.⁵⁰⁰

241. Žalbeno vijeće u ovom predmetu ima pred sobom različitu situaciju. Na suđenju u ovom predmetu nijedan nalaz se nije zasnivao na relevantnim činjenicama koje *nisu*

⁴⁹⁷ *Ibid.*, par. 122.

⁴⁹⁸ *Ibid.*, par. 121.

⁴⁹⁹ *Ibid.*, par. 117, 120.

⁵⁰⁰ *Ibid.*, par. 122 (naglasak dodat).

iznijete u optužnici. Stoga se može zaključiti da je suđenje bilo nepravično samo ako se dokaže da je mogućnost optuženog da pripremi svoju odbranu bila znatno umanjena zbog nedostataka Druge izmijenjene optužnice.

242. Žalbeno vijeće se nije uvjerilo u valjanost žaliočevog argumenta da mu je nanijeta šteta time što se optužba u prvostepenom postupku, kako on tvrdi, nije "odlučila" ni za jednu teoriju odgovornosti u vezi s krivičnim djelima za koja se tereti u optužnici. Iz uvodnog izlaganja optužbe se vidi da se teza protiv žalioca zasniva na obje teorije odgovornosti.⁵⁰¹ Zastupnik žalioca nije odmah po uvodnom izlaganju optužbe iznio nikakav prigovor u pogledu navodnog tužiočevog propusta da se odluči za jednu ili za drugu teoriju odgovornosti niti se o tom preliminarno izjasnio.⁵⁰² Tužilac jeste imao obavezu da navede za koji konkretan tip odgovornosti tereti žalioca kako bi mu omogućio da se brani. Međutim, optužba pri izvođenju dokaza nije bila dužna da se "odluči" za jednu teoriju odgovornosti niti da odabere jednu od više mogućih osnova odgovornosti. Na osnovu pregleda sudskog spisa, Žalbeno vijeće zaključuje da optužba jeste jasno iznijela informacije potrebne da se žalilac upozna s prirodom dokaza koje će protiv njega izvesti na suđenju i to tako što je izričito navela tačno vrijeme kada su počinjena krivična djela za koja ga tereti Druga izmijenjena optužnica i okolnosti u kojima su ta krivična djela izvršena.⁵⁰³

243. U vrijeme kad se vodio prvostepeni postupak protiv žalioca nije postojao sistem po kojem bi strane morale uvesti svjedočenja tako da daju sažetak iskaza svjedoka. Nije postojala pravna odredba koja bi od optužbe tražila da odbrani, kao uvod u svjedočenje, dâ detaljne sažetke u kojima se izričito poziva na član 7(1) ili član 7(3) Statuta.⁵⁰⁴ U vrijeme suđenja žaliocu, nije postojala odredba koja bi obavezivala optužbu da podnese

⁵⁰¹ *Vidi* T 9-19, 26, 31-35, 40, 43, 50 (24. juni 1997.).

⁵⁰² T 53 (24. juni 1997.). Žalbeno vijeće, u vezi s optužbama koje se odnose na Ahmiće, napominje da je optužba u svom uvodnom izlaganju obradila pitanje žaliočeve odgovornosti kao nadređenog za djela koja su izvršili njegovi podređeni, kao i pitanje njegove individualne odgovornosti, pozivanjem na narednja za napad na to selo, koja se pominju u optužnici. *Vidi* AT 43, 50 (24. juni 1997.).

⁵⁰³ *Vidi* Odluku od 24. februara u predmetu *Krnojelac*, par. 40.

⁵⁰⁴ Kao što to navodi optužba, sažetke je počela dostavljati tek 20. novembra na zahtjev Pretresnog vijeća. *Vidi* sljedeću izjavu predsjedavajućeg sudije: "Daćemo da se svjedok uvede i isprobaćemo novi sistem. Mislim, prije nego što svjedok uđe, ako je svjedok optužbe i ako sve dobro prođe, to će vrijediti i za odbranu, što znači da će nam tužilac, prije nego svjedok uđe, moći ukratko reći što očekuje od svjedoka." AT 4063 (20. novembar 1997.).

dokument u kojem za *svaku* tačku optužnice daje sažetak dokaza koje namjerava izvesti u vezi sa počinjenjem navodnog krivičnog djela i oblikom odgovornosti kojim tereti optuženog.⁵⁰⁵ Od žalioaca se očekivalo da se u unakrsnom ispitivanju rukovodi informacijama iz iskaza koje su svjedoci optužbe dali tokom izvođenja dokaza optužbe. To da li je žalioocu nanijeta šteta u njegovoj odbrani ne ovisi o tome da li je optužba dala sažetke iskaza u kojima se izričito pominju vrste odgovornosti koje mu se pripisuju, nego o tome koliko su ti iskazi relevantni za pitanje njegove odgovornosti. Iz gore navedenih razloga, Žalbeno vijeće se nije uvjerilo da je način na koji je optužba žalioocu iznijela rečene sažetke negativno uticao na njegovu mogućnost da unakrsno ispita svjedoke optužbe.

244. U vezi sa žaliočevim argumentom da ga je Pretresno vijeće navelo na pogrešan zaključak i tako onemogućilo u pripremi odbrane, Žalbeno vijeće primjećuje da Pretresno vijeće nikad, ni u usmenoj ni u pismenoj odluci, nije izričito reklo da namjerava svesti opseg Druge izmijenjene optužnice na odgovornost iz člana 7(3). Nakon što je utvrdilo šta je sve predsjedavajući sudija Pretresnog vijeća rekao, te razmotrilo učinak njegovih opaski, Žalbeno vijeće nije uvjereno u valjanost žaliočevog argumenta da je tim opaskama žalioocu realno sugerisano ono što on tvrdi da mu je njima sugerisano i da su ga te opaske navele da zaključi da se optužbe protiv njega zasnivaju samo na komandnoj odgovornosti. Iz sudskog spisa se vidi da je žalilac znao da se optužba poziva na oba osnova odgovornosti i da se njegova odbrana odnosila na oba.⁵⁰⁶

245. Žalbeno vijeće se stoga nije uvjerilo u valjanost argumenata kojima je žalilac potkrijepio svoju tvrdnju da su na njegovu mogućnost da pripremi odbranu negativno utjecali nedostaci Druge izmijenjene optužnice, zbog čega je njegovo suđenje bilo nepravično. Žalbeno vijeće zbog toga odbacuje taj aspekt žalbene osnove.

⁵⁰⁵ Pravilo 65ter je usvojeno na dvadesetčetvrtoj plenarnoj sjednici održanoj od 11-13. jula 2001. (26. juli 2001.) (IT/32/Rev.21).

⁵⁰⁶ *Tužilac protiv Blaškića*, predmet: IT-95-14-PT, Završni podnesak (zapečaćeno), 22. juli 1999., str. 91-262; AT 606 (16. decembar 2003.).

Navodi u vezi s kršenjem pravila 68 Pravilnika

246. Žalilac ulaže žalbu na osuđujuću presudu koja mu je izrečena zato što su mu tužiočevim neizvršavanjem obaveze objelodanjivanja prema pravilu 68 Pravilnika⁵⁰⁷ značajno umanjena sposobnost da se brani i uskraćena prava predviđena članom 21(4)(b) i (e) Statuta.⁵⁰⁸

Proceduralni kontekst

247. Dana 4. aprila 2000., žalilac je podnio "Zahtjev žalioaca za dostavu, od strane Tužilaštva, protivpropisno pridržatih materijala koji podliježu objelodanjivanju, te za dostavu, od strane sekretara, transkripta suđenja i dokaznih predmeta iz drugih predmeta vezanih za Lašvansku dolinu" (dalje u tekstu: Zahtjev za dostavu), u kojem kaže da je iz izvještaja o otvorenim raspravama u predmetu *Kordić i Čerkez* u sredstvima javnog informisanja saznao da je optužba izvela dokaze koji su po njega oslobađajući.⁵⁰⁹ Žalilac je zato od Žalbenog vijeća zatražio da optužbi naloži da žalioцу dostavi: (i) sve iskaze svjedoka koji su svjedočili na njegovom suđenju, u vidu transkripta suđenja u drugim predmetima sa popratnim dokaznim predmetima, kako se traži pravilom 66(A)(ii) Pravilnika (dalje u tekstu: prvi zahtjev); (ii) sav oslobađajući materijal, odnosno dokaze koji utiču na vjerodostojnost svjedoka optužbe, uključujući transkripte suđenja, iskaze svjedoka, bilješke i sadržaj svih drugih usmenih informacija (dalje u tekstu: drugi zahtjev); (iii) potpisanu potvrdu tužioaca da je ispunio stavke (i) i (ii) te da je svjestan svojih trajnih obaveza shodno pravilima 66 i 68 Pravilnika (dalje u tekstu: treći zahtjev); i (iv) nalog kojim će se sekretar uputiti da žalioцу dostavi sve javne transkripte i dokazne predmete iz drugih predmeta vezanih za Lašvansku dolinu, odnosno iz predmeta *Kupreškić, Aleksovski, Furundžija i Kordić i Čerkez*, kad ti transkripti postanu dostupni u nezvaničnom obliku, te da žalioцу objelodani sve transkripte i dokazne predmete iz tih predmeta koji nisu dostupni javnosti, uz eventualne zaštitne mjere, po potrebi (dalje u tekstu: četvrti zahtjev).

⁵⁰⁷ Dalje u tekstu: pravilo 68.

⁵⁰⁸ Žalbeni podnesak, str. 114, 120. Ova žalbena osnova bila je šesta žalbena osnova u Žalbenom podnesku.

⁵⁰⁹ Kao primjer iskaza koji, u svjetlu navodno protivrječnih argumenata optužbe u žaliočevom predmetu u vezi s komandom nad vojnim jedinicama posebne namjene odgovornim za izvršenje krivičnih djela, treba

248. Dana 26. septembra 2000., Žalbeno vijeće je donijelo "Odluku po zahtjevu žalioaca za dostavu materijala, za suspenziju, odnosno izmjenu rasporeda podnošenja podnesaka, te po dodatnim podnescima" (dalje u tekstu: Odluka od 26. septembra u predmetu *Blaškić*), u kojoj odbija prvi i treći zahtjev; odobrava drugi zahtjev; konstatuje da optužba shodno pravilu 68 ima trajnu obavezu da objelodanjuje oslobađajuće dokaze i nakon suđenja, dakle i tokom žalbenog postupka; te odbija četvrti zahtjev utoliko što žalilac od Sekretarijata može zatražiti da mu dostavi javne transkripte, a u vezi s transkriptima koji nisu dostupni javnosti, žalilac može naknadno Žalbenom vijeću podnijeti molbu za pomoć u dobijanju materijala od Vijeća koje je izreklo zaštitne mjere.⁵¹⁰

249. Dana 21. decembra 2000., optužba je na osnovu pravila 68 žalioacu objelodanila 105 dokumenata.⁵¹¹ Za jedanaest od tih dokumenata žalilac je predložio da se prihvate kao dokazni predmeti 3-13 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115.⁵¹²

250. Dana 11. januara 2001., optužba je žaliočevom zastupniku uputila dopis u kojem kaže da vrši pregled materijala u svom posjedu kako bi žalioacu mogla dostaviti dodatne oslobađajuće dokaze nakon što se preduzmu odgovarajući koraci kojima će se omogućiti objelodanjivanje tog materijala i primjena odgovarajućih zaštitnih mjera.⁵¹³ Dana 23. januara 2001., optužba je žaliočevom zastupniku poslala dopis u kojem kaže da namjerava nastaviti s pregledom materijala sa zatvorenih sjednica, "materijala koji već ima u svom posjedu" i "novog" materijala kako bi izvršila obaveze prema pravilu 68.⁵¹⁴

251. Dana 24. januara 2001., optužba je kao povjerljivi dokument podnijela "Obavijest optužbe o namjeri da od Pretresnog vijeća zatraži da odobri pristup nejavnom oslobađajućem materijalu iz predmeta *Tužilac protiv Kordića i Čerkeza* u svrhu objelodanjivanja u žalbenom postupku u predmetu *Tužilac protiv Blaškića*". Optužba je obavijestila Žalbeno vijeće da će do 2. februara 2001. identifikovati sav oslobađajući nejavni dokazni materijal i od Pretresnog vijeća zatražiti da odobri pristup tom materijalu.

smatrati oslobađajućim materijalom iz pravila 68 u tom zahtjevu se pominju svjedočenja pukovnika Cartera, generala Džemala Merdana i Nasihe Neslanović, Zahtjev za dostavu, str. 5-6.

⁵¹⁰ Dana 28. decembra 2000., žalilac je podnio Zahtjev žalioaca za pomoć Žalbenog vijeća u dobivanju pristupa nejavnim transkriptima i dokaznim predmetima kojim od Žalbenog vijeća traži da se konsultuje s pretresnim vijećima u predmetima *Furundžija, Aleksovski, Kupreškić i Kordić i Čerkez* kako bi dobio pristup nejavnim transkriptima i dokaznim predmetima. Po tom zahtjevu je doneseno više odluka. *Vidi* Dodatak A Presude.

⁵¹¹ Drugi zahtjev po pravilu 115 (javna redigovana verzija), str. 5.

⁵¹² Nijedan od tih dokaznih predmeta nije uvršten u spis kao dodatni dokaz na osnovu pravila 115. *Vidi* *Tužilac protiv Blaškića*, predmet: IT-95-14-A, Odluka o dokazima, 31. oktobar 2003.

⁵¹³ Drugi zahtjev po pravilu 115 (javna redigovana verzija), str. 6, fusnota 4.

252. U februaru 2001., optužba je navela sav oslobađajući materijal⁵¹⁵ koji treba objelodaniti žalioocu.⁵¹⁶
253. Dana 7. februara 2001., optužba je žalioocu dostavila dva dokumenta, od kojih je jedan, Izvještaj MUP-a, dokazni predmet 1 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115, uvršten u spis kao dodatni dokaz u žalbenom postupku.
254. Dana 12. juna 2001., optužba je dostavila dokazni predmet 2 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115, bezbjednosni izvještaj ABiH.
255. Dana 22. novembra 2001., optužba je Pretresnom vijeću u predmetu *Hadžihasanović*⁵¹⁷ podnijela "Zahtjev optužbe za određivanje zaštitnih mjera kako bi se povjerljivi popratni materijal objelodanio kao dokazni materijal iz pravila 68 u predmetu *Tužilac protiv Tihomira Blaškića*".
256. Dana 18. oktobra 2002., optužba je Žalbenom vijeću dostavila "Obavještenje o trenutnoj situaciji u procesu objelodanjivanja", kojim ga obavještava da je žalioocu na osnovu pravila 68 objelodanila veliku količinu materijala, te da će za potrebe žaliočevog predmeta izvršiti pregled raznih zbirki materijala i dokumenata dobivenih iz arhiva Republike Hrvatske i objelodaniti ih u roku od otprilike sto petnaest dana.⁵¹⁸ U vezi s evidencijskim knjigama iz arhiva Republike Bosne i Hercegovine, optužba je utvrdila da će žaliočevom zastupniku dostaviti jedanaest relevantnih evidencijskih knjiga; od žaliočevog zastupnika će se tražiti da navede datume, vojne jedinice i informacije relevantne za pregled prema pravilu 68. Optužba je izvršila i pregled sveg materijala u vezi sa Zahtjevom na osnovu pravila 115.
257. Dana 6. marta 2003., optužba je dostavila "Obavijest optužbe o okončanju pregleda i objelodanjivanja prema pravilu 68", kojim Žalbena vijeće obavještava da je 25. i 28. februara, te 3. marta 2003. žalioocu objelodanila 90 dokumenata na osnovu

⁵¹⁴ Drugi zahtjev po pravilu 115 (javna redigovana verzija), str. 6, fusnota 4.

⁵¹⁵ Optužba je tražila da se odobri pristup materijalu iz drugog predmeta.

⁵¹⁶ Optužba je od Žalbenog vijeća zatražila da njen zahtjev proslijedi Pretresnom vijeću.

⁵¹⁷ Vijeće je zasjedalo u sljedećem sastavu: sudija Hunt, sudija Mumba i sudija Wald.

⁵¹⁸ Materijal iz zbirki zaplijenjenog materijala i hrvatskih arhiva sastojao se od ukupno 1.421.753 stranice, a potencijalno relevantnih dokumenata koje je bilo potrebno preliminarno pregledati bilo je ukupno 24.811.

pravila 68.⁵¹⁹ Optužba je već bila obavijestila žalioca da će u predmetu Naletilić i Martinović na osnovu pravila 68 "detaljno" pregledati samo transkripte zatvorenih sjednica. Povrh toga, optužba je uputila žalioca na stranice iz transkripata otvorenih sjednica koje je pronašla generalnom pretragom sveg materijala koji je pregledala u svrhe pravila 68. Kako bi pomogla žalioцу u pregledu materijala iz drugih predmeta u vezi s kategorizacijom sukoba kao unutrašnjeg ili međunarodnog, optužba mu je dostavila primjerak javnih završnih podnesaka odbrane u predmetu *Naletilić i Martinović* i prosljedila spisak svjedoka odbrane koji su svjedočili u vezi s tim pitanjem.

Argumenti strana

258. Čini se da žalilac sugerije da tužilac namjerno nije ispunio svoju obavezu objelodanjivanja oslobađajućeg materijala i tvrdi da je "jasan tužiočev motiv za neobjelodanjivanje materijala iz pravila 68: tužilac je htio zadržati mogućnost da Sudu u različitim predmetima iznese različite, međusobno isključive, verzije "činjenica".⁵²⁰ Žalilac tvrdi da je optužba u ovom predmetu i u predmetu *Kordić i Čerkez* iznijela kontradiktorne teorije, te da je tužilac, "nespreman da razotkrije temeljitu protivrječnost tih stanovišta, povukao izjave svjedoka i oslobađajuće dokaze koji su se odnosili na žalioца".⁵²¹

259. Kao primjer tužiočeve strategije uskraćivanja materijala iz pravila 68 žalilac navodi dokazne predmete 2, 16 i 25 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115.⁵²² Dokazni predmet 2 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115, bezbjednosni izvještaj 3. korpusa ABiH, dostavljen je žalioцу 12. juna 2001. Na žaliočev zahtjev za pristup javnim dokaznim predmetima i transkriptima u predmetu *Kordić i Čerkez*, Sekretarijat mu je dostavio dokazni predmet 16 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115, prikaz pretpostavljene strukture zapovjednog lanca bosanskih Hrvata koji je sačinila optužba, i dokazni predmet 25 iz

⁵¹⁹ Optužba je pretragama na osnovu pravila 68 pronašla šezdeset i pet registratora materijala. Taj materijal je istovremeno pregledavan kako za potrebe predmeta *Blaškić* tako i za potrebe predmeta *Kordić i Čerkez*.

⁵²⁰ Žalbeni podnesak, str. 121.

⁵²¹ Žalbeni podnesak, str. 121.

⁵²² Žalbeni podnesak, str. 121-123. Žalilac tvrdi da su ta dva dokumenta reprezentativan primjer mnogo veće količine dokaza koje je predočio Žalbenom vijeću putem Drugog zahtjeva po pravilu 115, koji pominjanjem uključuje u Žalbeni podnesak.

Drugog zahtjeva po pravilu 115, iskaz potpukovnika J. Floyda Cartera u predmetu *Kordić i Čerkez*.⁵²³

260. Prema žaliločevim riječima, "nanijeta mu je neprocjenjiva šteta zato što nije mogao te dokaze predočiti u prvostepenom postupku",⁵²⁴ a prihvatljivost dijela materijala objelodanjenog na osnovu pravila 68 u žalbenom postupku "ne omogućuje žalioцу da, kao što bi bilo pravično, potpuno iskoristi taj materijal na suđenju, na primjer, u svrhu suočavanja i unakrsnog ispitivanja svjedoka.⁵²⁵ Žalilac dodaje (i) da se tokom suđenja optužba nije zapitala o svom pristupu, tako da mu u sedam mjeseci - nakon završnih izlaganja i prije izricanja prvostepene presude - nije objelodanjen nijedan dokazni predmet na osnovu pravila 68;⁵²⁶ (ii) da on, zbog ograničenih sredstava, činjenice da nije imao neposredni pristup djelimično zatvorenim sjednicama i kašnjenja u objavljivanju transkripata javnosti, nije mogao redovno i u potpunosti pratiti druge postupke;⁵²⁷ te (iii) da je optužba dužna objelodaniti oslobađajuće informacije čak i ako bi optuženi, teoretski, *mogao* znati za oslobađajući materijal, osim ako zna da su te informacije *stvarno* poznate optuženom.⁵²⁸

261. U svom odgovoru, optužba tvrdi da žalilac nije naveo kako i zašto mu je optužba, kako tvrdi, nanijela štetu svojim ponašanjem u vezi s objelodanjivanjem,⁵²⁹ te da se za tri primjera koje je pomenuo žalilac "zapravo ne može reći da spadaju u djelokrug pravila 68, dok jedan uključuje dokaze koji su propisno i pravovremeno objelodanjeni na osnovu pravila 68".⁵³⁰ Osim toga, optužba tvrdi da je Žalbeno vijeće zaključilo da je žalilac tada već bio upoznat s materijalom za koji tvrdi da mu je bio uskraćen.⁵³¹

262. Optužba tvrdi da je po izricanju prvostepene presude uložila velike napore da se žalioцу objelodani sav relevantni materijal koji bi mogao spadati u djelokrug pravila

⁵²³ Dalje u tekstu: dokazni predmet 2, dokazni predmet 16 i dokazni predmet 25.

⁵²⁴ Žalbeni podnesak, str. 123.

⁵²⁵ Žalbeni podnesak, str. 123.

⁵²⁶ Žalbeni podnesak, par. 107.

⁵²⁷ Replika, par. 108.

⁵²⁸ Replika, par. 108.

⁵²⁹ Podnesak respondenta, par. 4.82.

⁵³⁰ Podnesak respondenta, par. 4.82.

⁵³¹ Podnesak respondenta, par. 4.84 (gdje se upućuje na Odluku od 26. septembra 2000. u predmetu *Blaškić*, par. 37, 38).

68.⁵³² Što se tiče žaliočevog argumenta da optužba nije ispunila svoje obaveze prema pravilu 68 kako bi Pretresnom vijeću u predmetu *Kordić* mogla iznijeti drukčiju verziju činjenica, optužba tvrdi: (i) da o tom neosnovanom argumentu detaljno govori u Odgovoru na drugi žaliočev zahtjev na osnovu pravila 115,⁵³³ te (ii) da je dosljedno zastupala teoriju da i Kordić i žalilac snose krivičnu odgovornost za zločine počinjene u Lašvanskoj dolini.⁵³⁴

Pravni principi

263. U pravilu 68 Pravilnika, pod naslovom "Objelodanjivanje oslobađajućeg materijala", stoji:

Tužilac će, što je ranije moguće, upoznati odbranu sa postojanjem materijala poznatih tužiocu koji na bilo koji način ukazuju na nevinost ili ublažavaju krivicu optuženog ili mogu da utiču na pouzdanost dokaza optužbe.⁵³⁵

264. Žalbeno vijeće je već isticalo značaj izvršavanja obaveze koju optužbi nameće pravilo 68, a za obavezu objelodanjivanja je rečeno da se smatra jednako važnom kao obaveza krivičnog gonjenja.⁵³⁶ Pretresno vijeće u predmetu *Blaškić* je razmatralo logiku na kojoj se temelji pravilo 68 i ocijenilo da je objelodanjivanje oslobađajućih dokaza isključivo obaveza optužbe,⁵³⁷ te da optužba ima diskreciono pravo da odluči koji materijal ispunjava uslove za objelodanjivanje na osnovu pravila 68. Optužba nema zakonsku obavezu da se konsultuje s optuženim pri odlučivanju koji materijal ukazuje na nevinost ili ublažava krivicu optuženog, ili utječe na pouzdanost dokaza optužbe. Sud o

⁵³² Podnesak respondenta, par. 4.88. Prije nego što je podnijela Podnesak respondenta, optužba je objelodanila 806 dokumenata na osnovu pravila 68.

⁵³³ Podnesak respondenta, par. 4.90.

⁵³⁴ Podnesak respondenta, par. 4.90-4.91.

⁵³⁵ Tokom prvostepenog postupka u ovom predmetu, pravilo 68 je glasilo: "Tužilac će, što je ranije praktično moguće, upoznati odbranu sa postojanjem dokaza poznatih tužiocu koji na bilo koji način ukazuju na nevinost ili ublažavaju krivicu optuženog ili mogu da utiču na pouzdanost dokaza optužbe."

⁵³⁶ "[P]ravilo 68 ima jednu važnu funkciju [...] predstavlja dio dužnosti optužbe da kao službenici pravde [...] pomažu pri sprovođenju pravde [...] Obaveza optužbe iz pravila 68 nije sekundarna obaveza [...] ona je jednako važna kao i obaveza krivičnog gonjenja." *Tužilac protiv Kordića i Čerkeza*, Odluka po prijedlozima za produženje roka za podnošenje žalbenog podneska, predmet: IT-95-14/2-A, 11. maj 2001., par. 14.

⁵³⁷ *Vidi Tužilac protiv Blaškića*, predmet: IT-95-14, Odluka o obaveznom iznošenju dokaznog materijala, 27. januar 1997. (dalje u tekstu: Odluka od 27. januara 1997. u predmetu *Blaškić*), par. 50.1.

tome koji su dokazi oslobađajući jeste sud koji je optužba dužna donijeti na osnovu činjenica i za koji snosi odgovornost.⁵³⁸

265. U vezi s načinom na koji bi optužba trebala ispuniti obavezu predviđenu pravilom 68, Žalbeno vijeće je svjesno da široko tumačenje pravila 68 nameće optužbi veliku obavezu, kao što je to rečeno u Drugostepenoj presudi u predmetu *Krstić*:

Žalbeno vijeće je svjesno da šire tumačenje obaveze objelodanjivanja dokaza može povećati teret za optužbu, i u smislu obimnosti materijala koji se treba objelodaniti, i u smislu napora koji se treba uložiti u odlučivanje da li je materijal oslobađajući. Međutim, s obzirom na ključni značaj koji ima objelodanjivanje oslobađajućeg materijala, bilo bi suprotno interesima pravednog suđenja da se polje primjene tog pravila ograniči...⁵³⁹

266. U skladu s tim širim tumačenjem pravila 68, Žalbeno vijeće ponavlja da ne može podržati gledište da optužba nije obavezna da objelodani materijal koji ispunjava uslove za objelodanjivanje iz pravila 68 ako postoje druge informacije koje su, uopšteno uzevši, slične.

267. Žalbeno vijeće naglašava da tužiočeva obaveza objelodanjivanja dokaza na osnovu pravila 68 traje i nakon izricanja prvostepene presude u nekom predmetu, te tokom postupka pred Žalbenim vijećem.⁵⁴⁰ Riječ je o trajnoj obavezi koja se odnosi, bez razlike, kako na javne tako i na povjerljive dokaze.⁵⁴¹

268. U skladu s jurisprudencijom Međunarodnog suda, test za objelodanjivanje prema pravilu 68 ima dva koraka: prvo, odbrana, ako vjeruje da optužba nije postupila u skladu

⁵³⁸ Vidi *Tužilac protiv Brđanina i Talića*, predmet: IT-99-36-T, Odluka po Zahtjevu za pravni lijek zbog tužiočevog kršenja pravila 68 i izricanje sankcija na osnovu pravila 68 *bis*, te po zahtjevu za odgodu postupka dok se ne riješe pitanja koja utiču na pravdu i pravičnost postupka, 30. oktobar 2002. (dalje u tekstu: Odluka od 30. oktobra 2002. u predmetu *Brđanin i Talić*), par. 30.

⁵³⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 180.

⁵⁴⁰ Odluka od 26. septembra 2000. u predmetu *Blaškić*, par. 32.

⁵⁴¹ Vidi *Tužilac protiv Blaškića*, Mišljenje o odluci vijeća koje raspravlja o predmetu *Tužitelj protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza* donesenoj 12. prosinca 1998., predmet: IT-95-14-T, od 16. decembra 1998., podneseno 22. decembra 1998., str. 3. U toj odluci, Pretresno vijeće kaže da je: "...Tužiteljstvo i dalje dužno nastaviti da Obrani redovno prosljeđuje svaki materijal koji bi optuženog mogao djelomično ili u potpunosti osloboditi krivnje ili koji bi mogao dovesti u pitanje vjerodostojnost optužujućeg dokaznog materijala [...] ukoliko je jedan svjedok zaštićen, tužitelj time nije oslobođen ove obveze". (str. 5).

U drugoj odluci, isto Pretresno vijeće je ocijenilo da tužiočevoj obavezi objelodanjivanja na osnovu pravila 68 i oslobađajućem karakteru povjerljivih dokumenata treba dati prednost pred njihovom povjerljivošću, pod uslovom da se nastave primjenjivati iste ili povećane zaštitne mjere za svjedoke. Vidi

s pravilom 68, mora najprije dokazati da bi dokazni materijal koji nije objelodanjen mogao biti oslobađajući po optuženog i da se on nalazi u tužiočevom posjedu; drugo, mora izvesti *prima facie* dokaze koji uvjerljivo pokazuju da traženi materijal ima oslobađajući karakter.⁵⁴² U tom kontekstu, Žalbeno vijeće je u Drugostepenoj presudi u predmetu *Krstić* ocijenilo:

... ako odbrana uvjeri Sud da se optužba nije pridržavala pravila [68], Sud će - prilikom odlučivanja o primjerenosti procesnoj sankciji - ispitati da li je odbrana oštećena tim nepridržavanjem prije nego što razmotri da li treba izreći sankcije.⁵⁴³

Ako odbrana uvjeri Vijeće da optužba nije poštovala pravilo 68, Vijeće prilikom utvrđivanja odgovarajuće sankcije mora ispitati je li odbrani nepridržavanjem pravila 68 nanijeta šteta i, shodno tome, donijeti odluku u skladu pravilom 68*bis*.⁵⁴⁴

269. Nakon što je iznijelo pravne principe u vezi s pravilom 68 koji su se uvriježili u jurisprudenciji Međunarodnog suda, Žalbeno vijeće će prijeći na razmatranje pitanja da li je optužba doista prekršila pravilo 68 kao što to tvrdi žalilac.

Zaključci Žalbenog vijeća

(a) Dokazni predmet 2

270. U bezbjednosnom izvještaju 3. korpusa ABiH za snage ABiH se kaže da su "15. aprila 1993. bile u stanju pune pripravnosti". Žalilac tvrdi da je taj dokument vjerovatno uticao na zaključke Pretresnog vijeća jer se iz njega vidi da nije bilo razloga da zna da se u Ahmićima 16. aprila 1993. vrše zločini, kao i to da je došlo do povećanja napetosti, što je žalilac navelo da izda D267, D268 i D269. Žalilac tvrdi da je Tužilaštvo posjedovalo cijelu vojnu arhivu ABiH "najmanje od početka suđenja u predmetu *Kordić*, početkom aprila 1999., ako ne i od ranije", a tu tvrdnju potkrepljuje odlukom predžalbenog sudije u

Tužilac protiv Blaškića, Odluka u vezi sa zahtjevom tužioca od 25. januara 1999. i zahtjevom odbrane od 25. marta 1999., predmet IT-95-14-T, 22. april 1999., str. 4.

⁵⁴² Odluka od 27. januara 1997. u predmetu *Blaškić*, par. 50.2; Odluka od 30. oktobra 2002. u predmetu *Brđanin i Talić*, par. 23.

⁵⁴³ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 153 (fusnote ispuštene).

⁵⁴⁴ Odluka od 30. oktobra 2002. u predmetu *Brđanin i Talić*, par. 23.

predmetu *Kordić i Čerkez*.⁵⁴⁵ Budući da je dokazni predmet 2 dostavljen tek 12. juna 2001., žalilac tvrdi da mu ga optužba nije objelodanila gotovo osam mjeseci, te da se zbog takvog neprofesionalnog ponašanja osuđujuća presuda koja je izrečena žalioocu mora poništiti.⁵⁴⁶

271. Optužba odgovara da nije tačan navod da je posjedovala vojnu arhivu ABiH od početka aprila 1999.⁵⁴⁷ i tvrdi da su joj dokumenti iz vojne arhive ABiH postali dostupni tek sredinom oktobra 2000.⁵⁴⁸ Optužba tvrdi da je u žalbenom postupku materijal iz vojne arhive ABiH pregledan za potrebe pravila 68, te da je objelodanjen sav relevani materijal koji bi mogao spadati u djelokrug pravila 68.⁵⁴⁹ U nastavku takođe kaže "da je 'primjer neizvršenja' koji je žalilac iznio zapravo *primjer tužiočevog izvršavanja* obaveza iz pravila 68".⁵⁵⁰

272. Žalbeno vijeće primjećuje da odluka od 27. jula 2001. u predmetu *Kordić* ne potvrđuje žaliočev navod u vezi s dokaznim predmetom 2. U paragrafu 5 rečene odluke zapravo se ne kaže da je optužba posjedovala materijal iz arhiva Armije Bosne i Hercegovine od početka suđenja u predmetu *Kordić i Čerkez*, već se kaže:

...Žalbeno vijeće još uvijek očekuje obrazloženje optužbe za njeno neobjelodanjivanje arhiva ABiH tokom suđenja [u predmetu *Kordić*].⁵⁵¹

273. Prema Izjavi koju je potpisao Robert William Reid, tadašnji zamjenik šefa Istražnog odjela Tužilaštva, službenici Tužilaštva započeli su s pretragom arhiva Armije Republike Bosne i Hercegovine u Sarajevu, u Bosni i Hercegovini, sredinom oktobra 2000., a optužba se s dokaznim predmetom 2 upoznala 12. oktobra 2000.⁵⁵²

⁵⁴⁵ Žalilac upućuje na predmet *Tužilac protiv Kordića i Čerkeza*, predmet: IT-95-14/2-A, Odluka po prijedlogu optužbe da se produži rok za podnošenje odgovora po zahtjevu žalilaca i dozvoli podnošenje daljnjeg odgovora, 27. jula 2001. (dalje u tekstu: Odluka od 27. jula 2001. u predmetu *Kordić*), par. 5.

⁵⁴⁶ Žalbeni podnesak, par. 122; Replika, par. 109.

⁵⁴⁷ Podnesak respondentata, par. 4.94.

⁵⁴⁸ Podnesak respondentata, par. 4.95.

⁵⁴⁹ Podnesak respondentata, par. 4.95.

⁵⁵⁰ Podnesak respondentata, par. 4.95. Optužba je istakla da je moguće da će žalioocu prije žalbenog pretresa biti objelodanjeno još materijala budući da, kako bi osigurali da je pravilo 68 ispoštovano u žalbenom postupku, još uvijek pregledava relevantni materijal iz raznih zbirki, uključujući materijal iz vojne arhive ABiH.

⁵⁵¹ Odluka od 27. jula 2001. u predmetu *Kordić*, par. 5.

⁵⁵² Izjava Roberta Williama Reida, od 1. maja 2002., priložena kao Dodatak A Podnesku respondentata.

274. Žalbeno vijeće podsjeća na stav iznijet u Drugostepenoj presudi u predmetu *Krstić*:

Žalbeno vijeće je sklono da se složi s argumentom optužbe da u većini slučajeva materijal zahtijeva obradu, prijevod, analizu i utvrđivanje da se radi o oslobađajućem materijalu. Od optužbe se ne može očekivati da objelodani takav materijal koji – uprkos svim naporima - nije uspjela da pregleda i ocijeni.⁵⁵³

275. S obzirom na gore rečeno, Žalbeno vijeće zaključuje da optužba nije predugo čekala s objelodanjivanjem dokaznog predmeta 2,⁵⁵⁴ tako da nije prekršila pravilo 68.

Dokazni predmet H1

276. Tokom izvođenja dokaza na žalbenom pretresu, svjedok Philip Watkins, koji je bio u Posmatračkoj misiji Evropske zajednice (PMEZ) u Bosni, između ostalog je posvjedočio: (i) da su, prema saznanjima dobivenim od pripadnika UNPROFOR-a, zaposlenika iz redova domaćeg stanovništva, prevodilaca, vozača i pripadnika ABiH, "svi znali" da "Džokeri" odgovaraju Kordiću;⁵⁵⁵ (ii) da se, kada je na kontrolnim punktovima punktovima bila vojna policija, žaliočeve ovlasti i naređenja nisu priznavali; te (iii) da su Džokeri, kad je on vodio Konvoj radosti, jasno obznani da kao zapovjednika priznaju samo Kordića, koji je morao intervenisati da bi konvoj mogao proći.⁵⁵⁶ Svjedok Watkins je izjavio da su predstavnici Tužilaštva prvi put razgovarali s njim 1996. godine, te da je dao pismenu izjavu, čiji primjerak nikad nije dobio. Nakon glavnog ispitivanja svjedoka Watkina tokom izvođenja dokaza, žaliočev zastupnik je izjavio da je, s obzirom na to da je sadržaj izjave svjedoka Watkina sličan sadržaju njegovog svjedočenja pred Žalbenim vijećem, optužba tu izjavu trebala objelodaniti shodno pravilu 68.⁵⁵⁷

⁵⁵³ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 197.

⁵⁵⁴ Postoji razlika između ovog predmeta i predmeta *Krstić*, u kojem je Žalbeno vijeće zaključilo da je optužba predugo čekala s objelodanjivanjem materijala iz pravila 68. U tom predmetu, taj materijal nije uvijek bio prepoznat kao oslobađajući materijal, objelodanjivanje je dijelom izvršeno više od dvije godine nakon što su ti dokazi došli u posjed Tužilaštva; dio materijala objelodanjen je prije završetka suđenja, pred početak glavnog izvođenja dokaza odbrane.

⁵⁵⁵ AT 295 (9. decembar 2003.).

⁵⁵⁶ AT 292, 347-348 (9. decembar 2003.).

⁵⁵⁷ Žaliočev zastupnik je rekao: "Časni Sude, to je značajno zato što je svjedok Tužilaštvu 1996. godine u biti rekao isto što je časnom Sudu rekao i danas. Tužilaštvo je te informacije prikrilo od Blaškićeve odbrane. Nastavili su ih prikrivati i nakon što su ih iskoristili na suđenju u predmetu *Kordić*. Sve do danas nisu dostavili tu izjavu koji je ovaj čovjek dao 1996. godine. Njemu ne daju primjerak, nama je ne žele dostaviti - to mora ući u spis." AT 299-300 (9. decembar 2003).

277. Tokom žalbenog pretresa, tužilac je izjavio da je svjedok Watkins bio kontaktiran i da mu je postavljeno pitanje da li želi primjerak svoje izjave.⁵⁵⁸ Međutim, svjedok Watkins je objasnio da nije dobio primjerak te izjave, premda ga je tražio.⁵⁵⁹ Po usmenom nalogu Žalbenog vijeća na osnovu pravila 98,⁵⁶⁰ a prije ponovnog ispitivanja svjedoka, optužba je dostavila izjavu svjedoka Watkinsa od 31. maja i 1. juna 1996.⁵⁶¹ Ta izjava je tokom izvođenja dokaza uvrštena u spis kao dokaz H1.⁵⁶² Nakon što se konsultovao s jednim od istražitelja koji su uzeli tu izjavu, zastupnik optužbe je objasnio da primjerak te izjave nikad nije dostavljen svjedoku Watkinsu⁵⁶³ zato što je politika Tužilaštva 1996. godine bila da se svjedocima ne dostavljaju primjerci izjava zbog bojazni da će svjedoci, i to prvenstveno svjedoci u bivšoj Jugoslaviji, svoje izjave davati trećim licima.⁵⁶⁴

278. Optužba je izjavila da sljedeće sedmice namjerava dati izjavu u vezi s pitanjem može li se iz njihovog odbijanja da dostave svjedoku Watkinsu primjerak njegove izjave izvesti zaključak da je optužba namjerno pokušavala prikriti oslobađajuće dokaze.⁵⁶⁵ Zastupnik optužbe je iznio argument da je i svjedok Duncan, koji je svjedočio na suđenju žalioocu i koji je sa svjedokom Watkinsom bio u Konvoju radosti, posvjedočio da je vojna policija prilikom propuštanja Konvoja radosti na kontrolnom punktu reagovala samo na Kordićeve naredbe, tako da je Pretresno vijeće pred sobom već imalo dokaz sadržan u dokaznom predmetu H1.⁵⁶⁶

279. U svojoj replici, zastupnik žalioaca je sugerisao da politika Tužilaštva da se ne daju primjerci izjava može biti predmet usmene stipulacije.⁵⁶⁷ Međutim, naglasio je da se zapravo ne radi o tome da li je svjedok Watkins dobio primjerak svoje izjave, nego o tome da žalilac "nikad nije dobio informacije u vezi s Kordićevom kontrolom nad Džokerima ... premda je to očito relevantno za [žaliočev] predmet", te dodao da će

⁵⁵⁸ AT 300 (9. decembar 2003.).

⁵⁵⁹ AT 300-301 (9. decembar 2003.).

⁵⁶⁰ AT 305 (9. decembar 2003.).

⁵⁶¹ AT 329-331 (9. decembar 2003.).

⁵⁶² AT 346 (9. decembar 2003.).

⁵⁶³ AT 363-364 (9. decembar 2003.).

⁵⁶⁴ AT 361 (9. decembar 2003.).

⁵⁶⁵ AT 361 (9. decembar 2003.).

⁵⁶⁶ AT 727, 728 (16. decembar 2003.).

argumente o tom pitanju uvrstiti u svoju završnu riječ.⁵⁶⁸ Žaliočev zastupnik je, osim toga, rekao da je iskaz svjedoka Watkinsa, kao vojnog vještaka, nepristrasan i važniji, te konstatovao da dokazni predmet H1 sadrži informacije u vezi s problemima komandovanja i rukovođenja HVO-u, te o postojanju izolovanih džepova.⁵⁶⁹ U vezi s iskazom svjedoka Duncana, žaliočev zastupnik je napomenuo da taj svjedok nije rekao da je vojna policija stvorila "problem u vezi s Konvojem radosti", niti je posvjedočio da je Kordić kontrolisao "Džokere".⁵⁷⁰

280. Žalbeno vijeće napominje da, suprotno tvrdnji optužbe, svjedok Duncan nije, za razliku od svjedoka Watkinsa, u svom iskazu rekao da je vojna policija primala naredbe samo od Kordića, dakle, dokaz sadržan u dokaznom predmetu H1 nije ranije predöćen Pretresnom vijeću. Svjedok Duncan je svjedočio o pljački Konvoja radosti. On je priznao da mu je 21. juna 1993., na drugom sastanku Zajedničke komisije u viteškoj bazi, žalilac rekao da, zbog desetina hiljada raseljenih lica i drugih nekontrolisanih elemenata, "ne može konvojima UNHCR-a garantovati bezbjedan prelazak preko njegove zone odgovornosti".⁵⁷¹

281. Žalbeno vijeće napominje da se, za potrebe ovog predmeta, dokaz H1 odnosi na činjenicu da je žalilac dozvolio Konvoju radosti prolaz kroz tuzlanski džep. Svjedok Watkins je u svom iskazu rekao da su na kontrolnom punktu u tuzlanskom džepu bili pripadnici Džokera koji su izjavili da je Kordić jedini zapovjednik kojeg priznaju, te da je tek nakon Kordićevog dolaska i lične intervencije Konvoju radosti dozvoljen prolaz kroz tuzlanski džep.⁵⁷²

282. Premda nema dokaza da je optužba žalioocu namjerno uskratila taj dokaz, Žalbeno vijeće smatra da neobjelodanjivanje dokaznog predmeta H1 predstavlja kršenje obaveze Tužilaštva iz pravila 68 Pravilnika. Međutim, s obzirom na to da je žalioocu omogućeno

⁵⁶⁷ AT 364 (9. decembar 2003.).

⁵⁶⁸ AT 364 (9. decembar 2003.).

⁵⁶⁹ AT 803 (17. decembar 2003.).

⁵⁷⁰ AT 803 (17. decembar 2003.).

⁵⁷¹ T 9134-9135 (3. juni 1998.).

⁵⁷² DP H1, str. 6.

da pozove svjedoka Watkinsa da svjedoči na žalbenom pretresu, Žalbeno vijeće zaključuje da je šteta nanijeta žalioцу time ispravljena.⁵⁷³

Svjedok BA5 i svjedok BA3

283. Svjedok BA5 je svjedočio na otvorenoj sjednici u predmetu *Kordić and Čerkez*.⁵⁷⁴ Transkripti njegovog svjedočenja uvršteni su u spis u ovom predmetu na osnovu pravila 115.⁵⁷⁵ Svjedok BA5 je 1995. godine dao izjavu, koja je žaliočevom zastupniku objelodanjena u novembru 1996. Na žalbenom pretresu, optužba je izjavila da je svjedok BA5 svjedočio u predmetu *Kordić i Čerkez* nakon izricanja prvostepene presude u ovom predmetu, tako da pravilo 68 nije prekršeno tokom prvostepenog postupka. Optužba je dodala: "Ukoliko je došlo do kršenja, u smislu da ovo nije žalioцу objelodanjeno odmah nakon suđenja, u ovoj fazi očito nije nanijeta nikakva šteta."⁵⁷⁶

284. Svjedok BA3 je svjedočio na otvorenoj sjednici u predmetu *Kordić i Čerkez*.⁵⁷⁷ Transkripti njegovog svjedočenja su uvršteni u spis u ovom predmetu na osnovu pravila 115.⁵⁷⁸ Na žalbenom pretresu, optužba je izjavila da je sadržaj iskaza svjedoka BA3 objelodanjen žalioцу u novembru 1996., kada mu je optužba dostavila izjavu svjedoka BA3.⁵⁷⁹ Optužba nadalje primjećuje da je žalilac u svom posjedu imao iskaz svjedoka BA3 u predmetu *Kordić i Čerkez* nekoliko mjeseci prije nego što je Žalbeno vijeće donijelo Odluku od 26. septembra 2000. u predmetu *Blaškić*, tako da mu, kao što je Žalbeno vijeće presudilo u dotičnoj odluci, nije nanijeta značajna šteta.⁵⁸⁰

285. Žalbeno vijeće konstatuje da žalilac ni u Žalbenom podnesku ni na žalbenom pretresu nije iznio konkretne navode o kršenjima pravila 68 u vezi sa svjedocima BA3 i BA5. Žalbeno vijeće stoga smatra da žalilac nije pokazao da optužba u vezi sa

⁵⁷³ Vidi Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 187. "...kada je optuženi oštećen kršenjem pravila 68, ta šteta se može, kad je to primjereno, nadoknaditi prihvatanjem dodatnih dokaza u žalbenom postupku prema pravilu 115."

⁵⁷⁴ Datum je izostavljen radi zaštite svjedoka.

⁵⁷⁵ Vidi *Tužilac protiv Blaškića*, Odluka o dokazima, predmet: IT-95-14-A, 31. oktobar 2003.

⁵⁷⁶ AT 723 (16. decembar 2003.).

⁵⁷⁷ Datum je izostavljen radi zaštite svjedoka.

⁵⁷⁸ Vidi *Tužilac protiv Blaškića*, Odluka o dokazima, predmet: IT-95-14-A, 31. oktobar 2003.

⁵⁷⁹ AT 724 (16. decembar 2003.).

⁵⁸⁰ AT 729 (16. decembar 2003.).

svjedocima BA3 i BA5 nije poštovala pravilo 68, niti da je žalioocu nanijeta značajna šteta.⁵⁸¹

Dokazni predmet 16 i dokazni predmet 25

286. Dokazni predmet 16, shema pod nazivom "Pretpostavljeni zapovjedni lanac bosanskih Hrvata", koju je optužba sačinila uz pomoć generala Džemala Merdana,⁵⁸² zamjenika komandanta 3. korpusa ABiH, uvrštena je u spis kao dokaz Z 2792 za vrijeme njegovog svjedočenja u predmetu *Kordić i Čerkez* 19. januara 2000. Žalilac tvrdi da ta shema pokazuje da su paravojne jedinice posebne namjene bosanskih Hrvata bile pod neposrednom Kordićevom komandom. Prema žaliočevim riječima, da je dokazni predmet 16 bio dostupan tokom suđenja, tužiočeva teza bi bila drukčija, tako da je optužba, time što žalioocu nije otkrila da dokazni predmet 16 postoji, prekršila pravilo 68.⁵⁸³

287. U svom odgovoru, optužba tvrdi da dokazni predmet 16 ne spada u djelokrug pravila 68 i upućuje na argumente kojima je odgovorila na žaliočev Drugi zahtjev po pravilu 115.⁵⁸⁴ Optužba ističe da je dokaz 16 ponuđen na usvajanje kao dokaz u predmetu *Kordić i Čerkez* samo da bi se ilustrovao iskaz svjedoka Merdana, a ne "kao samostalan dokaz".⁵⁸⁵ Optužba tvrdi da se svjedok Merdan velikim dijelom nije složio s tom shemom, izjavivši, konkretno, da Kordić i Furundžija nisu bili "vertikalno povezani". Što se pak tiče "Vitezova", nije rekao da su oni bili pod Kordićevom komandom nego da je Kraljević bio pod Kordićevim uticajem.⁵⁸⁶ Naposljetku, optužba ističe da je taj materijal bio javan i dostupan žalioocu u vrijeme kada je predan.⁵⁸⁷

288. U svojoj replici, žalilac tvrdi da nije tačno da se svjedok Merdan, kao što to tvrdi optužba, "velikim dijelom" nije složio s dokaznim predmetom 16, već je posvjedočio da "Blaškić [često] nije mogao da komanduje Darku Kraljeviću [komandantu "Vitezova"],

⁵⁸¹ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 153.

⁵⁸² Dalje u tekstu: svjedok Merdan.

⁵⁸³ Žalbeni podnesak, str. 122-123.

⁵⁸⁴ Podnesak respondenta, par. 4.96.

⁵⁸⁵ Podnesak respondenta, par. 4.97.

⁵⁸⁶ Podnesak respondenta, para. 4.97.

⁵⁸⁷ Podnesak respondenta, para. 4.99.

nego je se to uvijek neko pitao. Mislim da je to bio Kordić".⁵⁸⁸ Što se tiče Furundžije, žalilac iznosi da je svjedok Merdan posvjedočio da nije upoznat s pojedinostima.⁵⁸⁹

289. Prema žaliočevim riječima, tužiočevo neobjelodanjivanje dokaznog predmeta 25, svjedočenja potpukovnika J. Floyd Cartera⁵⁹⁰ u predmetu *Kordić i Čerkez*, predstavlja primjer prešućivanja oslobađajućeg materijala. Žalilac tvrdi da je sadržaj iskaza svjedoka Cartera relevantan za Prvostepenu presudu, i to gotovo u cijelosti, budući da je svjedok Carter potvrdio da ni vojna policija ni druge paravojne jedinice nisu bile pod žaliočevom komandom, tako da je njegovo svjedočenje u direktnoj protivrječnosti s nalazom Pretresnog vijeća da je žalilac kontrolisao vojnu policiju i druge jedinice posebne namjene.⁵⁹¹

290. Optužba odgovara da je svjedok Carter u svom svjedočenju govorio o "policiji" i "vojsci", a ne o "vojnoj policiji", te tvrdi da svjedok u tom iskazu govori o tome kako politički vrh može kontrolisati i policiju i vojsku, za razliku od vojnih zapovjednika, koji mogu komandovati samo vojnim jedinicama.⁵⁹² Optužba primjećuje da je Carter svjedočio na otvorenoj sjednici, tako da ništa nije sprečavalo žalioca da zatraži pristup tom iskazu.⁵⁹³ Na žalbenom pretresu, optužba je istakla da je, zahvaljujući javnom karakteru predmetnog iskaza i dužnoj revnosti žaliočevog zastupnika, u decembru 1999. žalilac došao u posjed tog iskaza tako što ga je pronašao na Internet stranici, te da je žalilac zatim podnio zahtjev za dostavu u kojem traži da se ustanovi da je tužilac neobjelodanjivanjem tih informacija prekršio pravilo 68. Optužba tvrdi da se iz Zahtjeva za dostavu vidi da je žalilac imao taj materijal prije izricanja Prvostepene presude.⁵⁹⁴ Optužba nadalje tvrdi kako se čini da je Žalbeno vijeće u Odluci od 26. septembra 2000. u predmetu *Blaškić* uvažilo da je formalno došlo do kršenja pravila 68, ali je, s obzirom

⁵⁸⁸ Replika, par. 109 (gdje se upućuje na predmet *Kordić i Čerkez*, T 12.706).

⁵⁸⁹ Replika, par. 109 (gdje se upućuje na predmet *Kordić i Čerkez*, T 12.706).

⁵⁹⁰ Dalje u tekstu: svjedok Carter.

⁵⁹¹ Žalbeni podnesak, p. 123.

⁵⁹² Podnesak respondenta, par. 4.100-4.101.

⁵⁹³ Podnesak respondenta, par. 4.102.

⁵⁹⁴ AT 724 (16. decembar 2003).

na to da je ta informacija oslobađajućeg karaktera bila dostupna javnosti, dakle i žalioocu, zaključilo da žalioocu nije nanijeta značajna šteta.⁵⁹⁵

291. Žalbeno vijeće podsjeća da je dokazni predmet 16 u predmetu *Kordić i Čerkez* uvršten u spis kao javni dokazni predmet u januaru 2000. Žalbeno vijeće napominje da je žalilac, nakon više zahtjeva za dostavu javnih transkripata i dokaznih predmeta iz predmeta *Kordić i Čerkez*, od Sekretarijata dobio dokazni predmet 16. Žalilac je od Sekretarijata prvi put zatražio da se ti dokumenti dostave 19. maja 1999.,⁵⁹⁶ ali nije primio nijedan dokazni predmet iz predmeta *Kordić i Čerkez* do jula 2000.⁵⁹⁷

292. U vezi s javnim materijalom koji bi mogao spadati u djelokrug pravila 68 i za koji je žalilac saznao prije izricanja Prvostepene presude, a konkretno u vezi s dokaznim predmetom 25, Žalbeno vijeće je zauzelo sljedeći stav:

... branilac žalioaca znao [je] za postojanje dokaza koji bi mogli ukazivati na nevinost žalioaca ubrzo pošto su ti dokazi izvedeni na javnoj raspravi pred Međunarodnim sudom. No on je ipak pred Pretresnim vijećem šutio sve do trenutka podnošenja Zahtjeva za dostavu u žalbenom postupku. Žalilac nije dao nikakvo objašnjenje zašto je te informacije pridržao za sebe. Na činjenicu vezanu za pitanje da li je žalilac mogao narediti izvjesnim jedinicama HVO-a da napadnu sela i gradove, revni je advokat trebao reagirati tako da je podastre Pretresnom vijeću, koje bi se moglo nagovoriti da razmotri dokaze. Međutim, ovo Vijeće nije spremno utvrditi da se žalilac u stvari odrekao svog prava na pritužbu zbog neobjelodanjivanja. Budući da ovo Vijeće smatra da je pravilo 68 i dalje primjenjivo u drugostepenoj fazi postupka pred Međunarodnim sudom, Tužilaštvo i dalje ima obavezu objelodanjivanja shodno Statutu i Pravilniku, i ta obaveza je formalnopravne prirode. Nadalje, Vijeće uzima na znanje da je branilac žalioaca ponovio svoj zahtjev za objelodanjivanje shodno, između ostalog, pravilu 68, u pismu od 10. februara 2000. upućenom Tužilaštvu, koje je poslato neko vrijeme prije izricanja presude Pretresnog vijeća. Zakašnjela reakcija odbrane u ovom slučaju ne može uticati na dužnost Tužilaštva da se pridržava pravila 68.⁵⁹⁸

293. Bez obzira na to, Žalbeno vijeće napominje da je žalilac od 19. i 22. novembra 1999. tražio objelodanjivanje javnih transkripata i dokaza iz predmeta *Kordić i Čerkez*.

⁵⁹⁵ AT 726 (16. decembar 2003.).

⁵⁹⁶ Suđenje u predmetu *Kordić i Čerkez* je trajalo od aprila 1999. do decembra 2000.

⁵⁹⁷ Javna verzija Izjave Andrewa M. Paleya u prilog Drugog zahtjeva žalioaca za izvođenje dodatnih dokaza u žalbenom postupku shodno pravilu 115 Pravilnika, 7. mart 2002.

⁵⁹⁸ Odluka od 26. septembra 2000. u predmetu *Blaškić*, par. 37. U dopisu koji se pominje u ovom paragrafu traži se da se odbrani objelodani materijal iz pravila 68 koji joj već nije objelodanjen i ističe da je žaliočev zastupnik doznao da je optužba u predmetu *Kordić i Čerkez* zauzela stanovište da je Kordić bio središnja ličnost u vojnom i političkom vrhu srednje Bosne, te da je direktno kontrolisao određene specijalne jedinice HVO-a i vojne policije; u pismu se kaže da je "svaka informacija koja ukazuje na to po definiciji oslobađajuća po" žalioaca.

Dana 2. decembra 1999., Sekretarijat je žalioocu poslao deset transkripata. Žalilac je ponovio svoje zahtjeve prvo 24. januara 2000., a zatim i 18. maja 2000. Sekretarijat mu je na to poslao određene dodatne transkripte, ali nijedan dokaz. Žalilac je stoga 27. juna 2000. ponovio zahtjeve. Dana 15. jula 2000., Sekretarijat je žalioocu poslao nekoliko transkripata i, po prvi put, nekoliko dokaznih predmeta. Žalilac je tokom 2000. i 2001. nekoliko puta ponavljao svoje zahtjeve.

294. Žalbeno vijeće podsjeća da je žalilac prvo Zahtjevu za dostavu priložio kratki sadržaj dokaznog predmeta 25 sa stranice Interneta *Institute of War and Peace Reporting* /Instituta za ratno i mirnodopsko izvještavanje/, kao primjer materijala koji bi mogao imati oslobađajući karakter u smislu pravila 68.⁵⁹⁹ U svom Drugom zahtjevu po pravilu 115, žalilac navodi da je tek "nedavno" dobio "gotovo potpunu" zbirku transkripata iskaza svjedoka koji su svjedočili na javnim raspravama u predmetu *Kordić i Čerkez*.⁶⁰⁰

295. Žalbeno vijeće ponavlja da je za izricanje pravnog lijeka u žalbenom postupku za kršenje pravila 68 potrebno dokazati da je odbrani nanesena šteta⁶⁰¹ i podsjeća na Odluku od 26. septembra 2000. u predmetu *Blaškić*, u kojoj je zauzelo stav da se traženi pravni lijek za tužiočevo neispunjavanje obaveze iz pravila 68 neće nužno odobriti ako je postojanje relevantnih oslobađajućih dokaza poznato i ti dokazi su dostupni žalioocu, budući da žalioocu tim prekršajem ne bi bila nanijeta znatnija šteta.⁶⁰²

296. Moguće je tvrditi da tužiočeva obaveza objelodanjivanja ne uključuje javni materijal koji bi mogao spadati u djelokrug pravila 68, kao što su to, na primjer, dokazni predmeti 16 i 25. Međutim, potrebno je razlikovati javni materijal dostupan javnosti i materijal koji je realno dostupan odbrani. Žalbeno vijeće naglašava da, ako oslobađajući materijal nije realno dostupan optuženom, tj. ako nije dostupan ni uza svu dužnu revnost branioca, onda je optužba dužna da ga dostavi.

⁵⁹⁹ *Institute of War and Peace Reporting*, Vijesti s Međunarodnog suda 151, 8.-13. novembar 1999., u sklopu Zahtjeva za dostavu, dokazni predmet C.

⁶⁰⁰ Drugi zahtjev po pravilu 115 (javna redigovana verzija), str. 27. Povjerljiva verzija je podnijeta 18. oktobra 2001.

⁶⁰¹ "...uslov za pravni lijek za kršenje pravila 68 u žalbenom postupku jeste dokaz da je odbrani time nanesena šteta." Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 199.

⁶⁰² Odluka od 26. septembra 2000. u predmetu *Blaškić*, par. 38.

297. Žalbeno vijeće napominje da je u Odluci od 26. septembra 2000. u predmetu *Blaškić* odbilo žaliočev zahtjev da mu optužba da potpisanu potvrdu da je ispunila obaveze prema pravilima 66 i 68, i dodalo:

... žalilac nije uvjerio Žalbeno vijeće da tokom žalbenog postupka Tužilaštvo nije ispunilo svoje obaveze iz potpravila 66(A)(ii) i pravila 68, pri čemu je obim primjene istih razjašnjen tek u ovoj odluci...⁶⁰³

298. U skladu s Odlukom od 26. septembra 2000. u predmetu *Blaškić*, uzimajući takođe u obzir da je Žalbeno vijeće žalioцу omogućilo da dobije informacije istovjetne onima sadržanim u dokaznim predmetima 16 i 25 iz iskaza svjedoka koji su svjedočili tokom izvođenja dokaza u žalbenom postupku, Žalbeno vijeće zaključuje da žalioцу nije nanijeta značajna šteta.

299. Žalbeno vijeće ocjenjuje da, premda je optužba doista prekršila pravilo 68, s obzirom na to da žalioцу u ovom predmetu nije nanijeta značajna šteta, neće optužbi izreći formalne sankcije na osnovu pravila *68bis*.⁶⁰⁴

300. Žalbeno vijeće uvažava da su, zbog obimnosti materijala koji je u posjedu optužbe, odnosno pohranjen u Sekretarijatu, moguća kašnjenja u objelodanjivanju materijala odbrani. Često je i raznim odjelima Međunarodnog suda teško doći do dokumenata. Zbog obimnosti materijala u posjedu optužbe može doći do zakašnjenja u objelodanjivanju jer se može dogoditi da se tek nakon završetka postupka ustanovi da je neki materijal oslobađajući.

301. Žalbeno vijeće podsjeća da je u Drugostepenoj presudi u predmetu *Krstić* ocijenilo:

Pravilo 68 *prima facie* obavezuje optužbu da prati svjedočenje svjedoka i da objelodani materijal relevantan za diskreditiranje svjedoka, tokom ili nakon

⁶⁰³ Odluka od 26. septembra 2000. u predmetu *Blaškić*, par. 46.

⁶⁰⁴ Žalbeno vijeće napominje da nema presedana za izricanje sankcija od strane Vijeća na osnovu pravila *68bis*. Vidi Odluku od 30. oktobra 2002. u predmetu *Brđanin i Talić*, u kojoj Pretresno vijeće nije odlučilo optužbi izreći sankcije za neispunjenje obaveza objelodanjivanja i u kojoj je naložilo optužbi da verifikuje oslobađajući materijal ranije objelodanjen odbrani u vidu rezimea i objelodani redigovane transkripte koji spadaju u djelokrug pravila 68; vidi takođe Drugostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 214., u kojoj Žalbeno vijeće, uprkos tome što je zaključilo da je prekršeno pravilo 68, nije izreklo sankcije na osnovu pravila *68bis*.

svjedočenja. Ako materijala ima previše, strane imaju pravo da zatraže odgodu kako bi se adekvatno pripremile.⁶⁰⁵

302. Premda je svjesno opterećenja koje obaveza da provede gore navedenu odluku predstavlja za resurse kojima raspolaže optužba,⁶⁰⁶ Žalbeno vijeće ističe da je optužba dužna objelodaniti oslobađajući materijal iz srodnih predmeta. Žalbeno vijeće ističe da je Tužilaštvo dužno da ustanovi procedure za dodatni pregled iskaza svjedoka za potrebe pravila 68, i to posebno u slučajevima kada isti svjedoci svjedoče u raznim predmetima, kako bi se ustanovilo koji materijal eventualno treba objelodaniti.

303. U svjetlu gore rečenog, Žalbeno vijeće konstatuje da je optužba prekršila pravilo 68 Pravilnika tako što nije objelodanila dokazne predmete H1, 16 i 25. Međutim, Žalbeno vijeće takođe konstatuje da žalilac zbog toga nije bio oštećen i odbacuje taj dio žalbe.

⁶⁰⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 206.

⁶⁰⁶ *Vidi Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza*, Odluka po prijedlozima za produženje roka za podnošenje žalbenog podneska, predmet IT-95-14/2-A, 11. maj 2001., par. 14.

NAVODI O GREŠKAMA U VEZI S ODGOVORNOŠĆU ŽALIOCA ZA ZLOČINE POČINJENE NA PODRUČJU AHMIĆA

304. Pretresno vijeće je proglasilo žalioca krivim za to što je naredio da se na Ahmiće i susjedna sela Šantiće, Piriće i Nadioke izvrši vojni napad, koji je doveo do izvršenja sljedećih krivičnih djela nad muslimanskim stanovništvom: (i) progoni (tačka 1); (ii) protivpravni napadi na civile i civilne objekte (tačke 3 do 4); (iii) hotimično lišavanje života (tačke 5 do 10); (iv) uništavanje i pljačka imovine, i to domova i zgrada bosanskih Muslimana, njihovih poslovnih prostora i stoke (tačke 11 do 13); i (v) uništavanje vjerskih i obrazovnih objekata (tačka 14).

305. Žalbeno vijeće primjećuje da su argumenti strana u vezi s ovom žalbenom osnovom prilično opsežni. Uzimajući u obzir tu detaljnost, Žalbeno vijeće ih ovdje sažima na prilično opširan način.

Žaliočeva odgovornost po članu 7(1) Statuta

Argumenti strana

Da li postoje direktni dokazi da je žalilac naredio izvršenje zločina

306. Žalilac tvrdi da nije odgovoran prema članu 7(1) ni prema članu 7(3) Statuta za zločine počinjene u Ahmićima 16. aprila 1993., te da ga na osnovu dokaza izvedenih na suđenju i dodatnih dokaza nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao proglasiti krivim po optužbama u vezi s tim zločinima.⁶⁰⁷ Žalilac tvrdi da nema dokaza da je izdao protivpravno naređenje i da dokazi pokazuju da je od svih ljudi sa komandnim ovlaštenjima u srednjoj Bosni, za njega najmanje vjerovatno da je bio umiješan u bilo kakve kriminalne aktivnosti.⁶⁰⁸ Tvrdi da se iz ratnog dnevnika operativne zone vidi da je izdavao zakonita vojna naređenja.⁶⁰⁹ Po njegovim riječima, jedino svjedočenje koje ga

⁶⁰⁷ Žalbeni podnesak, str. 19. Ta žalbena osnova je bila druga žalbena osnova u Žalbenom podnesku.

⁶⁰⁸ Žalbeni podnesak, str. 19 (u kojem se žalilac poziva na novootkriveni SIS-ov izvještaj sastavljen 1. januara 1994., u kojem se žalilac opisuje kao "jedan od rijetkih u središnjoj Bosni koji nije zaprljao ruke i involvirao se u mutne poslove koji u velikoj mjeri i prelaze granice kriminala". Dokazni predmet 6 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115.)

⁶⁰⁹ Žalbeni podnesak, str. 20. Dokazni predmet 14 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115 (ratni dnevnik).

povezuje sa zločinima - a optužba je obavila razgovore s velikim brojem osoba – jeste iskaz svjedoka A, koji je svjedočio iz druge ruke i koji je načuo riječi osobe koja je bila neprijateljski raspoložena prema žalioocu.⁶¹⁰

307. Žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće nekorektno zaključilo da su žaliočeva zakonita naređenja da se zauzmu odbrambeni položaji na cesti Vitez-Busovača protivpravna naređenja da se napadnu i ubijaju civili.⁶¹¹ On dodaje da je jedini svjedok koji je svjedočio o D269⁶¹² izjavio da je to nedvosmisleno zakonito naređenje, kao što su to i D267⁶¹³ i D268.⁶¹⁴ Žalilac je ponovio da je riječ o naređenjima koja su izdana iz "legitimnih" vojnih razloga s obzirom na to da je, nakon što je primio izvještaj vojne obavještajne službe, očekivao da će jedinice ABiH izvršiti napad kako bi presjekle cestu Vitez-Busovača, te dodaje da dodatni dokazi potvrđuju istinitost tog obavještajnog izvještaja.⁶¹⁵

308. Optužba tvrdi da dokaze ne treba razmatrati pojedinačno, nego u cjelini, i da naređenja za koja žalilac kaže da su bila "za odbranu" nisu posredni dokazi, budući da je Pretresno vijeće zaključilo da je riječ o protivpravnim naređenjima koja žalioca izravno terete.⁶¹⁶ U vezi sa iskazom svjedoka A, optužba tvrdi da Žalbeno vijeće pri preispitivanju u žalbenom postupku ne razmatra pojedine dokaze kako bi za svaki od njih utvrdilo da li realno može potkrijepiti osuđujuću presudu. Optužba tvrdi da su naređenja koja je žalilac izdao protivpravna i da žalilac ispušta iz vida činjenicu da naređenje koje je naoko zakonito može biti protivpravno po svom učinku.⁶¹⁷ Optužba tvrdi da žalilac nije pokazao da ga nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao proglasiti krivim za zločine koje su 16. aprila 1993. počinile jedinice HVO-a u Ahmićima i okolini.⁶¹⁸

⁶¹⁰ Žalbeni podnesak, str. 20-21.

⁶¹¹ Replika, par. 25.

⁶¹² D269, predodčen na suđenju kao dokazni predmet odbrane, je naređenje od 16. aprila 1993. koje je žalilac izdao u 01:30 sati i koje se prvostepenoj presudi još naziva i "treće naređenje"

⁶¹³ D267, predodčen na suđenju kao dokazni predmet odbrane, je naređenje od 15. aprila 1993. koje je žalilac izdao u 10:00 sati i koje se prvostepenoj presudi još naziva i "prvo naređenje".

⁶¹⁴ Replika, par. 26. D268, predodčen na suđenju kao dokazni predmet odbrane, je naređenje od 15. aprila 1993. koje je žalilac izdao u 15:45 sati i koje se prvostepenoj presudi još naziva i "druga zapovijed".

⁶¹⁵ Replika, par. 28 (gdje se upućuje na dokazni predmet 2 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115).

⁶¹⁶ Podnesak respondenta, par. 2.113, 2.114.

⁶¹⁷ Podnesak respondenta, par. 2.119.

⁶¹⁸ Podnesak respondenta, par. 2.145.

Da li postoje posredni dokazi da je žalilac naredio izvršenje zločina

309. Žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće napravilo četiri greške kada mu je izreklo osuđujuću presudu u odsustvu direktnih dokaza u vezi sa zločinima u Ahmićima.⁶¹⁹ Prvo, Pretresno vijeće je pogrešno zaključilo da je D269 naređenje koje sadrži uputstva za napade na civile muslimanske nacionalnosti u Ahmićima.⁶²⁰ Drugo, zaključak Pretresnog vijeća je da je napad na Ahmiće bio planiran i organizovan, koji žalilac nije osporio, ne znači da je napad planirao i organizovao žalilac, kao što je to zaključilo Pretresno vijeće.⁶²¹ Nadalje, Pretresno vijeće se oslonilo na iskaz jednog svjedoka, koji nije potkrijepljen drugim dokazima, te na osnovu "opsega i jednoobraznosti" napada i zločina zaključilo da je žalilac naredio predmetne zločine.⁶²² Treće, Pretresno vijeće je pogriješilo kada je žalioca proglasilo krivim za predmetne zločine na osnovu pretpostavke da naređenja izdana u periodu od 1. maja 1992. do 31. januara 1994., koja Vijeću nisu predočena, zasigurno sadrže uputstva za napade.⁶²³ Četvrto, žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zaključilo da je u predmetnim zločinima učestvovala Viteška brigada⁶²⁴ i da je vojna policija bila pod žaliočevom efektivnom kontrolom.⁶²⁵

310. Optužba tvrdi sljedeće: (i) zaključak da D269 nije naređenje za odbranu jeste razuman budući da dokazi izvedeni na suđenju pokazuju da u okolini Ahmića nije primijećeno značajno prisustvo ABiH, tako da nije bilo opravdanja za napade takvih razmjera,⁶²⁶ i (ii) postoji vremenska podudarnost između žaliočevog izdavanja D269 i početka napada, zbog koje je Pretresno vijeće moglo zaključiti da je on naredio te napade.⁶²⁷ Optužba konstatuje da žalilac ne osporava zaključke da su napadi bili planirani,⁶²⁸ da su civili bosanski Hrvati bili upozoreni,⁶²⁹ da su napadi bili velikih

⁶¹⁹ Žalbeni podnesak, str. 21.

⁶²⁰ Žalbeni podnesak, str. 21-22.

⁶²¹ Žalbeni podnesak, str. 24.

⁶²² Žalbeni podnesak, str. 25.

⁶²³ Žalbeni podnesak, str. 25.

⁶²⁴ U engleskoj verziji se za Vitešku brigadu koriste dva prijevoda - "Vitez Brigade" i "Viteška brigade".

⁶²⁵ Žalbeni podnesak, str. 26.

⁶²⁶ Podnesak respondenta, par. 2.122.

⁶²⁷ Podnesak respondenta, par. 2.123.

⁶²⁸ Podnesak respondenta, par. 2.124.

⁶²⁹ Podnesak respondenta, par. 2.125.

razmjera⁶³⁰ i da je artiljerija korištena u Ahmićima bila pod žaliočevom kontrolom.⁶³¹ Odgovarajući na žaliočev argument da je Pretresno vijeće pogriješilo zato što ga je bez dokaza osudilo, optužba tvrdi da je taj argument neosnovan budući da je Pretresno vijeće saslušalo iskaze o postojanju prakse izdavanja usmenih naređenja.⁶³²

311. U svojoj replici, žalilac tvrdi da relevantno pitanje nije *jesu li* predmetni zločini bili planirani i organizovani, nego *ko* ih je isplanirao i organizovao, te da na suđenju nisu izvedeni dokazi koji bi Pretresnom vijeću omogućili da van razumne sumnje zaključi da je on planirao i naredio te zločine.⁶³³ Žalilac tvrdi da optužba neosnovano pridaje veliku težinu korištenju artiljerije, da nema dokaza o tome da je haubica NORA, koja je *de jure* bila pod njegovom kontrolom, korištena u Ahmićima, te da nije razumno izvoditi zaključak o njegovoj krivici na osnovu činjenice da je u tom selu korištena nespacificirana artiljerija.⁶³⁴ Osim toga, žalilac tvrdi da se optužba nije smjela osloniti na iskaze svjedoka A i svjedoka Adnana Zeca, zato što je, kako tvrdi, izjava svjedoka A višestruko posredan dokaz, s tim da je izvor originalne izjave nepoznat, a svjedok Zec nije rekao da je žalilac naredio zločine u Ahmićima, tako da nijedan razuman presuditelj ne bi mogao pridati težinu njegovom iskazu.⁶³⁵

312. U svom Dodatnom podnesku, žalilac ponavlja da je D269 zakonito naređenje i tvrdi da njegovo izdavanje borbenih naređenja jedinicama na njegovom području uveče 15. aprila i ujutro 16. aprila 1993. u očekivanju napada ABiH predstavlja "legitimni" vojni odgovor u kontekstu povećanih napetosti u srednjoj Bosni.⁶³⁶ Žalilac tvrdi da novi dokazi potvrđuju da su se snage ABiH nalazile u Ahmićima i okolini.⁶³⁷ Naposljetku,

⁶³⁰ Podnesak respondenta, par. 2.126. *Vidi takođe* par. 2.144.

⁶³¹ Podnesak respondenta, par. 2.127.

⁶³² Podnesak respondenta, par. 2.143.

⁶³³ Replika, par. 30.

⁶³⁴ Replika, par. 31.

⁶³⁵ Replika, par. 32.

⁶³⁶ Dodatni žalbeni podnesak, par. 27.

⁶³⁷ Dokazni predmet 12 iz Četvrtog zahtjeva po pravilu 115; Dokazni predmet 13 iz Četvrtog zahtjeva po pravilu 115.

tvrdi da protivdokazi koje je optužba izvela ne dokazuju da je žalilac naredio da se izvrše krivična djela u Ahmićima.⁶³⁸

313. Na žalbenom pretresu, žaliočev zastupnik je konstatovao da optužba nije pozvala nijednog svjedoka s vojnim obrazovanjem da svjedoči o zakonitosti D269. Žaliočev zastupnik tvrdi da nijedan razuman presuditelj ne bi, u svjetlu dodatnih iskaza koje je Žalbeno vijeće saslušalo, "mogao zaključiti da je D269 naređenje vojnoj policiji, naređenje da se izvrši napad ili naređenje da se napadnu civili."⁶³⁹

314. Optužba tvrdi da se iz dokaznih predmeta 12 i 13 iz Četvrtog zahtjeva po pravilu 115 vidi da je napad izvršio HVO, a ne da je ABiH "napala" HVO,⁶⁴⁰ te da Pretresno vijeće, u svjetlu dokaznih predmeta PA 6, PA 7, PA 8, PA 10 i dokaznih predmeta izvedenih u prvostepenom postupku, nije postupilo nerazumno kada je zaključilo da je D269 "naređenje za borbu".⁶⁴¹

Da li je u napadu učestvovala Viteška brigada

315. Žalilac tvrdi da je jedina potkrepa zaključku Pretresnog vijeća da je Viteška brigada učestvovala u zločinima počinjenim u Ahmićima pretpostavka svjedoka koji je na zatvorenoj sjednici posvjedočio "kako je u napadu na Ahmiće Viteška brigada zacijelo saradivala sa vojnom policijom".⁶⁴² Žalilac tvrdi da se u Prvostepenoj presudi iskrivljuje iskaz tog svjedoka.⁶⁴³ On ističe da je, zbog nepostojanja dokaza koji bi Vitešku brigadu povezali sa zločinima počinjenim u Ahmićima, Pretresno vijeće u predmetu *Kordić* oslobodilo Čerkeza i Vitešku brigadu krivice za bilo kakvu ulogu u ranojutarnjem napadu

⁶³⁸ Dodatni žalbeni podnesak, par. 29 (u kojem se upućuje na PA12 za koji on tvrdi upotpunjuje dokazni predmet 12 iz Četvrtog zahtjeva po pravilu 115).

⁶³⁹ AT 593 (16. decembar 2003).

⁶⁴⁰ AT 734-735 (16. decembar 2003).

⁶⁴¹ AT 745-749 (17. decembar 2003).

⁶⁴² Žalbeni podnesak, str. 26 (u kojem se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 401).

⁶⁴³ Žalbeni podnesak, str. 26. Žalilac takođe upućuje na obavještajni izvještaj iz hrvatskih arhiva koji potkrepljuje tvrdnju da Viteška brigada nije učestvovala u zločinima u Ahmićima. Dokazni predmet 14 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115.

na Ahmiće, a Žalbeno vijeće u predmetu *Kupreškić* zaključilo da Viteška brigada nije bila raspoređena u Ahmiće da bi učestvovala u ranojutarnjem napadu 16. aprila 1993.⁶⁴⁴

316. Žalilac nadalje tvrdi sljedeće: (i) novi dokazi jednoznačno pokazuju da Viteška brigada nije učestvovala u masakru u Ahmićima,⁶⁴⁵ (ii) prepiska između Čerkeza i žalioca koju je optužba predočila kao protivdokaz potvrđuje njegov argument,⁶⁴⁶ i (iii) iz spisa pred Žalbenim vijećem proizlazi da valja poništiti zaključak Pretresnog vijeća da je žalilac odgovoran za zločine koje je ta jedinica navodno počinila u Ahmićima.⁶⁴⁷

317. Tokom usmenog iznošenja argumenta, žaliočev zastupnik je izjavio da je dokazni predmet PA 6 tek izvještaj o situaciji na tom području odgovornosti koji ne pokazuje da je Viteška brigada bila u Ahmićima. Prema njegovim riječima, izraz "naše snage" označava hrvatske snage. On se pozvao na dokazni predmet 14 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115, koji pokazuje da su napad na Ahmiće izveli "Džokeri", i dokazni predmet 14 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115 (ratni dnevnik) u kojem se kaže da je u 09:00 sati zapovjedniku Viteške brigade, Mariju Čerkezu, naređeno da blokira vatru iz Vatrogasnog doma u Vitezu, a koji odgovara onome što je u dokaznom predmetu D269 rečeno u pogledu lokacije na kojoj se Viteška brigada trebala nalaziti ujutro 16. aprila 1993.⁶⁴⁸

318. Optužba tvrdi da su pred Pretresnim vijećem izvedeni dokazi da je Viteška brigada, zajedno s drugim jedinicama HVO-a, vojne policije i HV-a učestvovala u napadu na Ahmiće.⁶⁴⁹ Optužba konstatuje da su vojnici posvjedočili da su tokom napada vidjeli pripadnike redovnog sastava HVO-a, napominje da je Pretresno vijeće konstatovalo da su u blizini bili stacionirani pripadnici 1. satnije 1. bojne Viteške brigade i ističe da je 16. aprila 1993. u blizini ranjeno nekoliko pripadnika Viteške brigade.⁶⁵⁰ Optužba takođe ističe da je u Prvostepenoj presudi u predmetu *Kordić* zaključeno da je Viteška brigada učestvovala u akcijama u

⁶⁴⁴ Žalbeni podnesak, str. 28 (u kojem se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Kordić*, par. 691, i Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić*, par. 213, 214).

⁶⁴⁵ Dodatni žalbeni podnesak, par. 19, 20. Dokazni predmet 14 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115; Dokazni predmet 14 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115 (ratni dnevnik), str. 70 (zabilješka da je Mario Čerkez zvao u 09:00, odgovarajući na žaliočevo naređenje za odbranu od vatre iz pravca viteškog Vatrogasnog doma)

⁶⁴⁶ Dodatni žalbeni podnesak, par. 21, 22 (gdje se upućuje na PA 6, PA 8 i PA 10). Žalilac tvrdi da se u toj prepisci Marija Čerkeza i žalioca nigdje ne govori o izvršenju zločina nad civilima, već se samo ocjenjuje otpor ABiH. On ističe da taj dokaz pokazuje da je Čerkezu izdao opšte naređenje za zauzimanje sva četiri nabrojana sela (Donja Večeriska, Ahmići, Sivrino Selo i Vrhovine), pri čemu ni na koji način nije izdvojio Ahmiće, "a masakr u Ahmićima nije ponovljen nigdje drugdje – što je još jedan dokaz da žalilac nije naredio taj zločin" i tvrdi da je Pretresno vijeće u predmetu *Kordić i Čerkez* saslušalo te iste iskaze i zaključilo da Viteška brigada nije učestvovala u prvom napadu na Ahmiće. *Id.*, par. 23, fusnota 8.

⁶⁴⁷ Dodatni žalbeni podnesak, par. 24.

⁶⁴⁸ AT 599-600 (16. decembar 2003.).

⁶⁴⁹ Podnesak respondenta, par. 2.130-132.

⁶⁵⁰ Podnesak respondenta, par. 2.148.

Ahmićima, ali ne i u prvom napadu.⁶⁵¹ Nadalje, optužba isto tako konstatuje da iz Drugostepene presude u predmetu Kupreškić ne proizlazi nužno da nijedan pripadnik Viteške brigade nije učestvovao u izvršenju zločina u Ahmićima.⁶⁵²

319. Što se tiče dokaznog predmeta 6, zastupnik optužbe smatra da ne bi bilo logično da komandant Viteške brigade podnosi izvještaj o Ahmićima ako tamo nisu njegove jedinice i tvrdi da dokazni predmeti PA 6, PA 7, PA 8 i PA 10⁶⁵³ protivrječe žaliočevom iskazu na suđenju da Viteška brigada od njega nije dobila nikakve zadatke na području Ahmića.⁶⁵⁴

Da li novi dokazi sugerišu da su drugi planirali i naredili zločine

320. Žalilac tvrdi da novi dokazi potvrđuju tvrdnju da su zločine u Ahmićima 16. aprila 1993. počinili 4. bojna vojne policije i "Džokeri". On, osim toga, tvrdi da neki dokazi upućuju na to da su masakr planirali i naredili Dario Kordić,⁶⁵⁵ Ignac Koštroman, Ante Slišković, Paško Ljubičić i Vlado Čosić.⁶⁵⁶ Prema Informaciji MUP-a, 15. aprila 1993. održana su dva sastanka kojima su prisustvovali razni pripadnici političkih i vojnih struktura HVO-a. U poslijepodnevnim satima 15. aprila 1993., žalilac se sastao s više predstavnika vojne hijerarhije HVO-a i izdao zakonita naređenja u vezi s napadom. To je u skladu s žaliočevim iskazom da se, u očekivanju da će ABiH sutradan izvršiti napad, u poslijepodnevnim satima 15. aprila 1993. sastao s Ljubičićem i drugim vojnim komandantima i da su njegova tri naređenja za odbranu⁶⁵⁷ izdana redovnim jedinicama HVO-a i samostalnim jedinicama poput vojne policije kao odgovor na taj očekivani napad.⁶⁵⁸ Žalilac ističe da se u tom izvještaju za njega kaže da je naredio napad, ali da je "oštro upozorio kako zabranjuje bilo kakve zločine".⁶⁵⁹

⁶⁵¹ Podnesak respondenta, par. 2.152 (u kojem se upućuje na Presudu u predmetu *Kordić*, par. 691). Žalbeno vijeće konstatuje da je na taj zaključak optužba u predmetu *Kordić i Čerkez* uložila žalbu.

⁶⁵² Podnesak respondenta, par. 2.153 (u kojem se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić*, par. 213).

⁶⁵³ PA 6: Izvještaj koji je Mario Čerkez, komandant Viteške Brigade, poslao 16. aprila 1993. u 10:00 sati, u kojem obavještava žalioca o stanju na njegovom području odgovornosti i kaže: "Na temelju Vaše zapovjedi broj 01-04-243/93. [...] Naše snage napreduju u D. Večeriskoj koja samo što nije "pala", i u Ahmićima..."

PA 7: Naređenje koje je žalilac 16. aprila 1993. u 10:35 sati izdao komandantu Viteške brigade, a koje glasi: "Potpuno zauzeti sela D. Vičersku, Ahmiće, Sivrino selo i Vrhovine."

PA 8: Izvještaj upućen zapovjedniku OZ Srednja Bosna 16. aprila 1993. (između 10:35 i 14:00 sati), s potpisom Marija Čerkeza, u kojem Čerkez izvještava o daljnjim borbenim dejstvima prema žaliočevom nalogu: "Selo D. Večeriska odrađeno je sa 70% [...] Selo Ahmići je također odrađeno sa 70%, te imamo 14 uhićenih koji su smješteni u vikendicama s. Nadioci."

PA 10: Izvještaj koji je žalilac potpisao u 14:00 sati 16. aprila 1993., i u kojem odgovara na PA 8 koji je dobio od Marija Čerkeza. U tom izvještaju stoji: "Aktivnosti pod točkom 1. Vašeg izvješća nastavite." (Točka 1 tog izvještaja se odnosi na zauzimanje Donje Večeriske i Ahmića).

⁶⁵⁴ AT 745-748 (17. decembra 2003.).

⁶⁵⁵ Dalje u tekstu: Kordić.

⁶⁵⁶ Dokazni predmet 1 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115; Dokazni predmet 4 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115; Dokazni predmet 6 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115; Dokazni predmet 13 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115; Dokazni predmet 1 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115 (koji se naziva i "Informacija MUP-a"). Žalbeni podnesak, str. 33-35. *Vidi takođe* Dodatni žalbeni podnesak, par. 13.

⁶⁵⁷ D267, D268 i D269.

⁶⁵⁸ Pri čemu se poziva na T 18.481 i 18.482-18.495 (25. februar 1999.).

⁶⁵⁹ Žalilac se poziva na svoje svjedočenje i na ratni dnevnik (dokazni predmet 14 i Drugi zahtjev po pravilu 115), za koje tvrdi da se iz njih jasno vidi da je prisustvovao samo jednom takvom sastanku, i kaže da se, suprotno zaključku u Informaciji MUP-a, taj sastanak održao u žaliočevom štabu u hotelu "Vitez", a ne u

Da li je žalilac pokazao bezobzirnost ili izvrgnuo civile mogućem stradanju

321. Žaliočeva argumentacija je dvojaka: prvo, tvrdi da bezobzirnost nije valjana *mens rea* za odgovornost prema članu 7(1) i, drugo, da nema dokaza koji potvrđuju zaključak da je žalilac znao da je vojna policija spremna izvršiti masakr nad civilima.⁶⁶⁰ Žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zaključilo da "bezobzirnost koju je žalilac pokazao kada je naredio vojnoj policiji da zauzme položaje na cesti izvan Ahmića povlači za sobom iste pravne posljedice kao da je vojnoj policiji naredio da izvrši pokolj civila".⁶⁶¹ Prema njegovim riječima, iz dokaza o kojima se govori u paragrafu 474 Prvostepene presude vidi se samo to da je on znao da je bilo vojnika koji su pljačkali i palili kuće, te da je naredio da se takvo ponašanje zaustavi.⁶⁶² Žalilac tvrdi da je zaključak Pretresnog vijeća da je on naredio zločine nespojiv sa činjenicom da je izdao naređenja iz kojih se vidi da je bio svjestan opasnosti koja je prijetila civilima i reagovao tako što je naredio održavanje discipline i reda u zoni dejstava, te sa činjenicom da je izdao naređenja za zaštitu života i imovine civila.⁶⁶³

322. Optužba tvrdi sljedeće: (i) u Prvostepenoj presudi se razmatraju žaliočeva naređenja za zaštitu civila i konstatuje da su ta naređenja izdana *poslije* Ahmića; (ii) Pretresno vijeće je konstatovalo da ta naređenja pokazuju da je žalilac znao da njegove jedinice zapravo vrše zločine; (iii) Pretresno vijeće je istaklo da žalilac, premda je izdao "takozvana preventivna naređenja", nikad ta naređenja nije sproveo niti se postarao da kriminalni elementi budu uklonjeni; i (iv) Pretresno vijeće je zaključilo da je, "time što je u više navrata propustio sprovesti takozvana preventivna naređenja svojim potčinjenima jasno pokazao da su određeni tipovi protivpravnog ponašanja prihvatljivi i da neće biti kažnjeni".⁶⁶⁴ Prema riječima optužbe, "s obzirom na to da je žalilac u više navrata javno

pošti u Busovači; *vidi takođe* dokazni predmet 1 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115 (Informacija MUP-a). Žalbeni podnesak, str. 34, 35.

⁶⁶⁰ Žalbeni podnesak, str. 36.

⁶⁶¹ Žalbeni podnesak, str. 36.

⁶⁶² Žalbeni podnesak, str. 36.

⁶⁶³ Žalbeni podnesak, str. 37, 38. Žalilac se poziva na sljedeća naređenja, koja su predočena kao dokazni predmeti, a koja su usmjerena na "faktore rizika" kojih je bio svjestan: D346, D347, D208, P456/12 i D211. Žalilac se poziva na naređenja koja je izdao da bi zaštitio civile: D336, D77, D43, D44, D149, D362, D39, D147, D79, D370, P456/37, D374, D371, D373 i D376.

⁶⁶⁴ Podnesak respondenta, par. 2.169 (u kojem se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 474, 487). *Vidi takođe* Repliku, par. 36.

porekao zločine u Ahmićima, Pretresno vijeće nije postupilo nerazumno kada nije uzelo u obzir njegova takozvana humanitarna naređenja i kada nije povjerovalo da je preduzeo razumne mjere da spriječi zločine".⁶⁶⁵

323. Optužba tvrdi da žalilac griješi kada tvrdi da je Pretresno vijeće to zaključilo na osnovu činjenice da je on vojnoj policiji naredio da zauzme položaje na cesti izvan Ahmića, te da se taj zaključak Vijeća zasniva na činjenici da je žalilac znao za ranije zločine a nije se postarao da se kriminalni elementi uklone *prije* nego što im je naredio da napadnu Ahmiće.⁶⁶⁶ Optužba, nadalje, tvrdi da uslov da je "bilo razloga da zna" iz člana 7(3) Statuta vrijedi i za član 7(1) u smislu da je žalilac obaviješten o zločinima koje su počinili njegovi podređeni.⁶⁶⁷ Optužba tvrdi da žalilac pogrešno prikazuje "brojna krivična djela kao nesistematska, ali ne navodi nikakve argumente u prilog svom osporavanju opšteg zaključka Pretresnog vijeća da je napad na muslimansko civilno stanovništvo bio organizovan i rasprostranjen."⁶⁶⁸

Zaključci Žalbenog vijeća

324. Pretresno vijeće je osudilo žalioca po članu 7(1) za zločine usmjerene protiv muslimanskog civilnog stanovništva, koji su izvršeni kao posljedica njegovog *naređenja* Viteškoj brigadi, brigadi Nikola Šubić Zrinski, 4. bojni vojne policije, "Džokerima", "Vitezovima" i "Domobranima" da izvrše ofanzivu na Ahmiće i susjedna sela. Žalbeno vijeće smatra da je žalilac osuđen po članu 7(1) na osnovu sljedećih zaključaka Pretresnog vijeća: i) napad je bio planiran i organizovan na najvišoj razini vojne hijerarhije,⁶⁶⁹ te je bio usmjeren protiv muslimanskog civilnog stanovništva Ahmića i susjednih sela,⁶⁷⁰ ii) u borbi su sudjelovali vojna policija, "Džokeri", "Domobrani" i redovni sastav HVO-a (uključujući Vitešku brigadu),⁶⁷¹ a nije bilo nikakvih vojnih ciljeva koji bi napad opravdali;⁶⁷² i iii) u predmetnom periodu, pod žaliočevim "zapovjedništvom" su bili: Viteška brigada,⁶⁷³ "Domobrani", 4. bojna vojne policije i "Džokeri".⁶⁷⁴

⁶⁶⁵ Podnesak respondenta, par. 2.171.

⁶⁶⁶ Podnesak respondenta, par. 2.162.

⁶⁶⁷ Podnesak respondenta, par. 2.163.

⁶⁶⁸ Podnesak respondenta, par. 2.165.

⁶⁶⁹ Prvostepena presuda, par. 386.

⁶⁷⁰ Prvostepena presuda, par. 385.

⁶⁷¹ Prvostepena presuda, par. 400.

⁶⁷² Prvostepena presuda, par. 410.

⁶⁷³ Prvostepena presuda, par. 442.

⁶⁷⁴ Prvostepena presuda, par. 443, 465. Izraz "*de facto* vlast" se u Prvostepenoj presudi koristi samo u paragrafu 463 u poglavlju pod naslovom "Kontrola optuženog nad vojnom policijom", dok se u zaključku koristi izraz "zapovjedništvo".

(b) Naređenja koja je žalilac izdao

325. Optužba je iznijela tezu da je žalilac naredio Viteškoj brigadi, brigadi Nikola Šubić Zrinski, 4. bojni vojne policije, "Džokerima", "Vitezovima" i "Domobranima" da izvrše ofanzivu na područje Ahmića, unište i popale kuće Muslimana, pobiju civile muslimanske nacionalnosti i unište njihove vjerske objekte. U sklopu svoje odbrane u prvostepenom postupku, žalilac je predočio tri naređenja⁶⁷⁵ koja je izdao po prijemu izvještaja vojne obavještajne službe od 14. marta 1993., u kojem se ukazuje na mogućnost mogućnost da ABiH izvrši napad na Ahmiće kako bi odsjekla Busovaču i Vitez.⁶⁷⁶

326. U vezi s D267, upućenim 4. bojni vojne policije, "Vitezovima" i brigadama HVO-a te operativne zone, Pretresno vijeće je zaključilo da "[r]azlozi koji se spominju u tom naređenju jesu 'diverzantsko-teroristička borbena djelovanja prema pripadnicima HVO-a' i 'etničko čišćenje' Hrvata te regije, koje su počinile ekstremne muslimanske snage".⁶⁷⁷

327. Svjedok Marin je posvjedočio da je D268 "zapovijed za borbena djelovanje", izdana kao odgovor na informacije koje su pristizale od obavještajnih službi HVO-a, a u kojima se govorilo o opštoj mobilizaciji muslimanskih snaga u Zenici, za koje se pretpostavljalo da će doći preko brda Kuber.⁶⁷⁸ U tom naređenju se za novi talas "terorističkih aktivnosti" optužuje 7. muslimanska brigada.

328. U vezi s D269, upućenim Viteškoj brigadi i jedinici Tvrtko, u kojem se govori o opasnosti od neprijateljskog napada "sa vjerovatnim ciljem da nakon izvođenja planiranih terorističkih akcija pristupi izvršenju otvorenog ofenzivnog djelovanja na HVO i uništenju svega što je hrvatsko", Pretresno vijeće je zaključilo sljedeće:

U tom naređenju se navodi da će snage 4. bojne vojne policije, snage brigade NŠ Zrinski i snage civilne policije takođe učestvovati u borbi. U naređenju se traži da

⁶⁷⁵ D267, D268 i D269.

⁶⁷⁶ D193: Izvještaj vojne obavještajne službe upućen brigadi Nikola Šubić Zrinski i SIS-u u Busovači. U tom izvještaju se kaže da bi Armija BiH mogla pokušati izvršiti napad na Ahmiće. U relevantnom dijelu izvještaja stoji: "ABiH bi mogla eventualno pokušati vještim manevrom izbjeći kontrolu HVO u Čajdrašu prelaskom kroz teritorij pod svojom kontrolom i to: Zenica-Vračale-Dobriljeno (756)-Vrhovine i udar na Ahmiće (zbog odsjecanja Busovače i Viteza)."

⁶⁷⁷ Prvostepena presuda, par. 433.

⁶⁷⁸ Prvostepena presuda, par. 434.

snage budu spremne da otvore vatru u 05:30 sati, a kao borbene snage predviđa snage za blokadu (osmatračke, zasjede), snage za pretres i snage za ofanzivno djelovanje. [...] Naređenje završava riječima da su "[o]stale tačke zapovijedi sukladne ranije preciziranim uputama", no Vijeće nije razumjelo o kojim se ranijim uputama radi.⁶⁷⁹

329. Pretresno vijeće je zaključilo da je dokazni predmet D269 "očito" naređenje za napad upućeno Viteškoj brigadi, 4. bojni vojne policije, snagama brigade Nikola Šubić Zrinski i civilne policije, koje su "na terenu bile prepoznate kao jedinice koje su učestvovala u borbi".⁶⁸⁰ Osim toga, Pretresno vijeće je zaključilo da vrijeme početka borbenih dejstava navedeno u tom naređenju odgovara vremenu kad je borba započela na terenu.⁶⁸¹

330. Prema ocjeni Žalbenog vijeća, Pretresno vijeće je protumačilo upute sadržane u D269 suprotno značenju tog naređenja. Premda je to naređenje predočeno kao borbeno naređenje da se spriječi napad, Pretresno vijeće je zaključilo da je to naređenje dio ofanzivne strategije zato što "nijedan vojni razlog ne može opravdati taj napad", te da je, u svakom slučaju, riječ o "naređenju za napad".⁶⁸² Tip vojne aktivnosti naveden u naređenju je blokada prostora Kruščice, Vranjske i D. Večeriske (Ahmići i susjedna sela se izričito ne navode). Naređenje je upućeno Viteškoj brigadi i postrojbi za posebne namjene Tvrtko, nije upućeno ni "Džokerima" ni vojnoj policiji, koji se samo pominju u trećoj stavki naređenja, i to na sljedeći način:

[i]spred vas nalaze se snage IV bojne VP, iza vas su vaše snage, desno od vas su snage postrojbe NŠ Zrinski, lijevo od vas su snage civilne policije.

331. Kao što je gore navedeno, Pretresno vijeće je zaključilo da ti napadi nisu bili opravdani nikakvim vojnim ciljem budući da područje Ahmića nije imalo nikakvu stratešku važnost i ocijenilo je da nema potrebe analizirati razloge za izdavanje D269 koje je žalilac naveo.⁶⁸³ Pretresno vijeće je zaključilo da nije potkrijepljena teza o

⁶⁷⁹ Prvostepena presuda, par. 435 (fusnote izostavljene).

⁶⁸⁰ Prvostepena presuda, par. 437. *Vidi takođe* par. 435, gdje Pretresno vijeće kaže: "U tom naređenju se navodi da će snage 4. bojne vojne policije, snage brigade NŠ Zrinski i snage civilne policije takođe učestvovati u borbi."

⁶⁸¹ Prvostepena presuda, par. 437.

⁶⁸² Prvostepena presuda, par. 437.

⁶⁸³ Prvostepena presuda, par. 437. *Vidi takođe* par. 411.

predstojećem napadu kao opravdanju za izdavanje D269.⁶⁸⁴ Žalbeno vijeće primjećuje da Pretresno vijeće nije pridalo nikakav značaj argumentu da je cesta koja povezuje Busovaču s Travnikom imala stratešku važnost, a u vezi sa činjenicom da su pripadnici ABiH zamijećeni kako se kreću prema Vitezu, Pretresno vijeće je zaključilo: "ti su vojnici bili pijani [a] ta informacija [...] ukazuje na to da su ti vojnici bili na odsustvu i da se nisu spremali na borbu u opštini Vitez."⁶⁸⁵

332. Žalbeno vijeće smatra da se ocjena Pretresnog vijeća koja se tiče dokaznog predmeta D269 – kako je navedena u presudi Pretresnog vijeća – bitno razlikuje od ocjene do koje je nakon preispitivanja došlo Žalbeno vijeće. Žalbeno vijeće smatra da je ocjena Pretresnog vijeća "potpuno pogrešna".⁶⁸⁶

333. Žalbeno vijeće smatra da dokazi izvedeni na suđenju ne potkrepljuju zaključak Pretresnog vijeća da se snage ABiH nisu spremale za borbe na području Ahmića. Osim toga, Žalbeno vijeće primjećuje da dodatni dokazi prihvaćeni u žalbenom postupku pokazuju da je u Ahmićima i okolnim selima bilo muslimanskih vojnih snaga, te da je žalilac imao razloga da vjeruje da ABiH namjerava krenuti u napad na pravcu Ahmići-Šantići-Dubravica.⁶⁸⁷ Žalbeno vijeće stoga smatra da je žalilac imao vojno opravdanje za izdavanje D269.

⁶⁸⁴ Prvostepena presuda, par. 438.

⁶⁸⁵ Prvostepena presuda, par. 405.

⁶⁸⁶ Za taj test, *vidi* Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić*, par. 30.

⁶⁸⁷ Dokazni predmet 12 iz Četvrtog zahtjeva po pravilu 115 je naređenje koje je komandant 3. korpusa Enver Hadžihasanović izdao 325. brdskoj brigadi 16. aprila 1993., u kojem se kaže:

...1/303. bbr upućen je u rejon Kuber- Saračevica i posjeo liniju lijevo Kićin- desno Saračevica u dubini tt. 567. sa zadatkom organizovati odbranu na dostignutoj liniji i biti u gotovosti za pružanje pomoći našim snagama u s. Putiš, Jelinak, Lončari, Nadioci i Ahmići, a u slučaju napada postrojbi HVO preći u odlučan kontranapad pravcem: Nadioci- Sivrino Selo.

Osim toga, u tom dokumentu se za 7. muslimansku brigadu kaže

... upućena je u rejon s. Ahmići sa zadatkom organizovati i izvesti marš i stići u rejon s. Ahmići gdje pružiti pomoć našim snagama koje izvode odbranu i organizovati odbranu i biti u spremnosti za izvršenje p/n na pravcu: Ahmići – Šantići –Dubravica.

Dokazni predmet 13 iz Četvrtog zahtjeva po pravilu 115 je Naređenje br. 518/93 koje je komandant Asim Koričić izdao 7. muslimanskoj brigadi 16. aprila 1993., a kojim se, u skladu s naređenjem br. 02/33-872 koje je toga dana izdao komandant 3. korpusa, nalaže:

Iz sastava 2/7. Mbbr [odnosno 2. bataljona 7. muslimanske brdske brigade] uputiti jednu četvu pravcem: Bilmišće -Gornja Zenica- Urije- Saračevica-Kota 860 – Ahmići, sa zadatkom što bržeg dolaska u selo Ahmići i uključivanja u borbena dejstva. Pri izvođenju marša organizovati marševsko osiguranje i biti spreman za vođenje borbe sa ubačenim i ostavljenim snagama HVO-a. Marševanje

334. Žalbeno vijeće nadalje napominje da je, s obzirom na planiranost, opseg i način izvršenja zločina 16. aprila 1993. u opštini Vitez, Pretresno vijeće zaključilo da je D269 izdan u trenutku koji odgovara početku borbi na području Ahmića, te da se tim

izvršiti pješke uz besprijekornu tajnost pokreta, maksimalno zalaganje, visok stepen b/g i strogu marševsku disciplinu. Po dolasku u očekujući rejon, širi rejon sela Ahmići, izvršiti potpunu procjenu situacije i steći uvid u borbena dejstva, a potom po procjeni uvesti jedinicu u b/d, gdje pružiti pomoć snagama koje izvode odbranu i organizovati odbranu i biti u spremnosti za odbijanje napada neprijatelja i izvođenje protivnapada na pravcu: Ahmići – Šantići – Dubravica.

Žalbeno vijeće napominje da se žalilac u prvostepenom postupku pozvao na prisustvo jedinica 325. brdske brigade u Ahmićima i susjednim selima, što je potkrijepio dokaznim predmetom D192.

D192: Izvještaj o stanju vojne obavještajne službe od 10. aprila 1993. upućen Zapovjedništvu Viteške brigade u kojem se pominje 4. bataljon 325. brdske brigade. U relevantnim dijelovima tog izvještaja se kaže sljedeće:

"-4. bataljon: ZM Počulica formira niže postrojbe po teritorijalnom principu s. Počulica, Prnjavor i Vrhovine jedna satnija, G. Dubravica, Tolovići i s. Selo druga satnija i Pirići, Ahmići, Šantići i Nadioci treća satnija, ukupne jačine 500 vojnika."

U vezi s tim dokazom, Pretresno vijeće je, u paragrafu 404, zaključilo:

... dokumenti koji su podneseni kao prilog toj tvrdnji [o prisustvu 325. brdske brigade ABiH] samo pominju Ahmiće, ali ne preciziraju broj vojnika, količinu opreme na mjestu događaja niti tačnu lokaciju njihovog zapovjedništva. Takođe, naređenja "za obranu" koja je optuženi izdao dan prije napada uopšte ne spominju prisustvo 325. brigade. Ta naređenja, a posebno ono koje izdao 15. aprila u 15:45 sati, samo pominju opasnost koju je navodno predstavljala 7. muslimanska brigada.

Svjedok BA5 je u svom iskazu rekao:

Pitanje: Možete li mi reći, selo Ahmići, kojem rajonskom štabu Teritorijalne obrane je to selo pripadalo, odnosno kojem je rejonskom štabu jedinica iz sela Ahmići bila podređena?

Odgovor: Pa on je bio pripojen štabu rejonskom Dubravica – Sivrino Selo. Imao je vod od 30 ljudi, možda 35 najviše. Od toga su bili naoružani vojničkim puškama i lovačkim puškama, i to ne svi, negde oko 30, 25 do 30 cijevi su imali.

...20. desetog 1992. godine došlo je do postavljanja barikade od strane Teritorijalne obrane Bosne i Hercegovine na komunikaciji Vitez – Busovača.

.... Bila je svrha [blokade] da se onemogući prolaz jedinicama HVO iz Kreševa, Fojnice, Kiseljaka i Busovače ...

Pitanje: Zašto je barikada postavljena u Ahmićima?

Odgovor: Tu je konfiguracija zemljišta, tu i put glavni, ovaj, Busovača – Vitez, odnosno Travnik.

Pitanje: Dakle, vojni razlozi su nalagali da baš tu bude barikada?

Odgovor: Jeste, jeste. To je bilo najpogodnije zemljište, teren.

AT 510-511 (11. decembar 2003).

naređenjem svim jedinicama koje se u njemu pominju naređuje da združeno izvrše ofanzivu i predmetne zločine.⁶⁸⁸ Žalbena vijeće u spisu nije pronašlo dokaze koji bi pokazali da je žalilac izdao D269 "s jasnom namjerom da se počini pokolj" tokom izvršenja tog naređenja,⁶⁸⁹ ni dokaze da su zločini nad muslimanskim civilnim stanovništvom na području Ahmića izvršeni kao odgovor na D269.

335. Na osnovu analize tumačenja D269 od strane Pretresnog vijeća i relevantnih dokaza predočenih Pretresnom vijeću, Žalbena vijeće zaključuje da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi došao do zaključka da je naređenje D269 izdano "s jasnom namjerom da se počini pokolj"⁶⁹⁰ ili da je dovelo do zločina počinjenih u Ahmićima 16. aprila 1993.⁶⁹¹ Žalbena vijeće ističe da dodatni iskazi izvedeni u žalbenom postupku potvrđuju da je postojalo vojno opravdanje za izdavanje D269.⁶⁹² Ti dodatni iskazi pokazuju da je D269 bilo zakonito naređenje, zapovijed da se spriječi napad, te da tim naređenjem nije jedinicama koje su u njemu pominju naređeno da izvrše ofanzivu ili da počine zločine.

⁶⁸⁸ Prvostepena presuda, par. 437.

⁶⁸⁹ Prvostepena presuda, par. 474.

⁶⁹⁰ Prvostepena presuda, par. 474.

⁶⁹¹ Prvostepena presuda, par. 495.

⁶⁹² Svjedok BA1 je posvjedočio da su dokazni predmeti D267, PA12 i D269 u skladu s D193 (izvještaj vojne obavještajne službe od 14. aprila 1993. koji sadrži upozorenje da bi ABiH mogla da pokuša da izvrši napad na Ahmiće kako bi odsjekla Busovaču i Vitez) i procjenom opasnosti u tom izvještaju. On je izjavio da u dokaznim predmetima D267, PA12 i D269 nema ničega što bi bilo nespojivo s idejom da je jedinica vojne policije o kojoj je riječ bila naprosto prepotčinjena žaliocu i da je riječ o zakonitim naređenjima. On je, osim toga, posvjedočio da D269 nije naređenje za napad. AT 210-214 (8. decembar 2003.) (zatvorena sjednica).

Svjedok BA3 je posvjedočio da bi on, da je bio na žaliočevom mjestu, po primanju D193 izdao isto pripremno borbeno naređenje (D267). U vezi s D269, on je posvjedočio da je riječ o zakonitom vojnom naređenju, koje je bilo upućeno samo zapovjedniku Viteške brigade i jedinici za posebne namjene Tvrtko i koje se ne odnosi na područje Ahmića. On je istakao da je izdavanje naređenja u kojima se pominju susjedne jedinice s lijeve i desne strane uobičajeno u većini vojski. U vezi s dokaznim predmetom PA 12, BA3 je posvjedočio da je obrambenog karaktera i prilično logičan kada se uzme u obzir dokazni predmet D193. AT 391-396 (9. decembar 2003.) (zatvorena sjednica). U vezi s naređenjima za "ofanzivu" uopšte, svjedok je izjavio da obrambene vojne akcije ne mogu istovremeno biti ofanzivne, ali da se po završetku odbrambene akcije, i po naređenju starješine, može krenuti u ofanzivu. AT 465 (10. decembar 2003.) (zatvorena sjednica).

(c) Jedinice koje su učestvovala u izvršenju zločina

336. Pretresno vijeće je konstatovalo da 16. aprila 1993. u borbi nisu učestvovali samo vojna policija i "Džokeri", nego i redovne jedinice HVO-a, i to konkretno Viteška brigada.⁶⁹³ Žalbeno vijeće tumači taj zaključak u svjetlu paragrafa 440 Prvostepene presude, u kojem je Pretresno vijeće zaključilo:

... dokazni materijal, naprotiv, pokazuje da počinjena zlodjela nisu bila isključivo djelo vojne policije, nego da su u njima učestvovala i regularne jedinice HVO-a, konkretno, Viteška brigada i domobranske postrojbe.⁶⁹⁴

337. Gornji zaključak se zasniva na dokumentarnim dokazima, poput dokaznog predmeta koji pokazuje da su se 14. aprila 1993. na obližnjim lokacijama nalazili pripadnici "1. bojne Vitez",⁶⁹⁵ i dvije potvrde HVO-a⁶⁹⁶ o ranjavanju izvjesnih vojnika na zadatku u napadu izvršenom 16. aprila 1993.⁶⁹⁷

338. Žalbeno vijeće napominje da se u Prvostepenoj presudi za većinu svjedoka na koje se ta presuda poziva kaže da su posvjedočili kako su vidjeli "vojnike HVO-a" koji su djelovali na koordiniran način,⁶⁹⁸ te da je žaliočev nadređeni na zatvorenoj sjednici posvjedočio da je "u napadu na Ahmiće Viteška brigada zacijelo saradivala sa vojnom policijom".⁶⁹⁹ Međutim, Žalbeno vijeće konstatuje da je to svjedočenje pogrešno preneseno, jer rečeni svjedok u svom iskazu zapravo kaže da ne zna da li je Viteška brigada bila na području Ahmića, ali je morala saradivati s vojnom policijom ako je bila tamo.⁷⁰⁰

⁶⁹³ Prvostepena presuda, par. 400.

⁶⁹⁴ Prvostepena presuda, par. 440.

⁶⁹⁵ Dokazni predmet D245.

⁶⁹⁶ Dokazni predmet P691 i P692, od 24. odnosno 27. juna 1994.

⁶⁹⁷ Prvostepena presuda, par. 397-399.

⁶⁹⁸ Svjedoci G, H i Zec, na koje se poziva Prvostepena presuda, par. 401.

⁶⁹⁹ Prvostepena presuda, par. 401 (gdje se upućuje na T 2410 *rectius* 24100), citirano i prihvaćeno isključivo za potrebe ovog predmeta.

⁷⁰⁰ AT 598 (16. decembar 2003.) (poluzatvorena sjednica). Žalbeno vijeće napominje da predmetno svjedočenje glasi: "Ja nemam informaciju, odnosno nisam dobio informaciju koliko su i što su oni suradivali sa vojnom policijom. Moja pretpostavka samo može biti da su oni morali suradivati sa vojnom policijom ako su bili tamo." T 24100 (23. juni 1999.) (zatvorena sjednica).

339. Žalbeno vijeće, s obzirom na predmetni spis, smatra da je zaključak da su Viteška brigada i "Domobrani" učestvovali u izvršenju zločina tokom napada na Ahmiće i susjedna sela prilično nategnut. Žalbeno vijeće ističe da dodatni dokazi prihvaćeni u žalbenom postupku u potpunosti pobijaju gore navedeni zaključak i navode na zaključak da su zločine 16. aprila 1993. u Ahmićima počinili "Džokeri" i 4. bojna vojne policije.⁷⁰¹

⁷⁰¹ Dokazni predmet 13 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115. Rukom pisani izvještaj Odjela odbrane, Hrvatske zajednice Herceg-Bosna, od 8. juna 1993., koji se zasniva na razgovoru s ranjenicima koji su se tada nalazili u bolnici u Splitu. U tom dokumentu se za masakr u Ahmićima krive "Džokeri" i Ljubičić. U tom izvještaju se poimence navodi najmanje još jedna osoba, Zoran Krišto, za kojeg se kaže da tvrdi da je "minirao džamiju u Ahmićima".

Dokazni predmet 14 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115. Izvještaj Hrvatske izvještajne službe od 21. marta 1994. upućen Franji Tuđmanu, koji je potpisao direktor HIS-a Miroslav Tuđman. U tom izvještaju se kaže da su napad na Ahmiće izvršili policijska jedinica posebne namjene "Džokeri" pod zapovjedništvom Vlade Čosića i Paška Ljubičića i grupa kriminalaca puštenih iz zatvora Kaonik. Izvještaj se bavi ispitivanjem navodnog učesća Viteške brigade i njenog komandanta Marija Čerkeza u masakru u Ahmićima. U tom izvještaju se kaže da Čerkez nije učestvovao u masakru u selu Ahmići i da nije imao utjecaja na te događaje.

Dokazni predmet 14 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115 (ratni dnevnik) na str. 70, zabilješka da je u 09:00 sati nazvao Mario Čerkez odgovarajući na žaliočeva naređenja za odbranu od paljbe iz Vatrogasnog doma u Vitezu.

Dokazni predmet 1 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115.

Cilj ovakve akcije [masakra u Ahmićima] bio bi da se zaplaši muslimansko stanovništvo kako bi se iselilo s tog prostora ...

U akciji napada na Ahmiće sudjelovalo je [...] više postrojbi:

postrojba "*Jokeri*" u sastavu 4. bojne VP HVO-a (60-ak ljudi pod zapovjedništvom A. FURUNDŽIJE, djelovali su iz pravca sela Nadioci),
4. bojna VP iz Posušja kojom je zapovijedao Paško LJUBIČIĆ,

U napadu je sudjelovao i Miroslav Bralo zv. Cicko, koji je vršio zločin sam bez ičije zapovijedi i nije pripadao niti jednoj postrojbi,

postrojba Žarka Andrića zv. "Žuti".

U sukobu su sudjelovali i dijelovi drugih postrojbi HVO-a Operativne zone srednja Bosna...

Nakon učestalih otmica, pljački i čarki započetih od strane muslimanskih snaga kao i zbog opasnosti da te snage presijeku komunikaciju Vitez - Busovača, od strane vojnog vodstva operativne zone srednja Bosna na čijem je čelu tada bio general BLAŠKIĆ, donesena je odluka da HVO prvi napadne Muslimane na pravcu Vitez -Busovača, kako bi se stvorio sigurnosni pojas prema Muslimanima. Takva odluka temeljila se na ranijim iskustvima u muslimanskim napadima na Travnik gdje su oni prvi napali i dobili veliku prednost u daljnjim borbenim djelovanjima, odnosno pridobili relativno velik dio terena za borbene operacije.

General BLAŠKIĆ je izdao pismenu zapovijed kojom zapovijeda da se deblokada rečene komunikacije mora izvesti pod svaku cijenu ali na način da se zauzmu položaji na kotama iznad sela. U selo je, prema zapovijedi, trebalo ući [u Ahmiće] samo u slučaju pružanja oružanog otpora iz neke kuće ili drugog objekta. U tom slučaju, zapovjedbena je, može se otvoriti vatra na objekt iz koga se puca, ali samo u granicama potrebnim da se neutralizira oružani otpor. Posebno je

Iz gore navedenih razloga, Žalbeno vijeće smatra da se zaključak Pretresnog vijeća da su u zločinima počinjenim u Ahmićima "učestvovala i regularne jedinice HVO-a, konkretno, Viteška brigada i domobranske postrojbe" u žalbenom postupku mora odbaciti.

(d) Novi dokazi ukazuju na to da su drugi, a ne žalilac, planirali i naredili izvršenje zločina na području Ahmića

340. Žalbeno vijeće primjećuje da je žalilac u svom završnom podnesku izjavio da se Kordićeva vlast prostirala i na područje izvan Busovače i to na neke od jedinica čiji pripadnici su vršili "nasilna" djela u srednjoj Bosni, što je uključivalo i vojnu policiju.⁷⁰² Na žalbenom pretresu, tužilac je iznio argument da je razlog zbog kojeg je žalilac u prvostepenom postupku posvjedočio da ne zna da li je Kordić mogao narediti masakr u Ahmićima to što su njih dvojica blisko sarađivali.⁷⁰³

zapovjedbno da se kuće i objekti iz kojih se ne pruža nikakav otpor zaobilaze i da se u njih, u prvom dijelu akcije, dok se ne zauzmu položaji na kotama iznad sela, ne ulazi. Tu zapovijed je primio i zapovjednik viteške brigade HVO-a Mario ČERKEZ. (str. 12, 13)

Neposredni zapovjednici na terenu koji su provodili izdanu zapovijed bili su Vlado ĆOSIĆ, Paško LJUBIČIĆ i Vlado ŠANTIĆ...

... napad na Ahmiće je posredstvom ručne radio-veze koordinirao Paško LJUBIČIĆ, a tijekom samog napada na tom području bio je prisutan i Tihomir BLAŠKIĆ. (str. 13)

Dokazni predmet 1 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115, gdje se u relevantnom dijelu kaže:

Napad na samo selo Ahmići izvela je postrojba policije JPN [jedinica posebne namjene] "Jokery" pod zapovjedništvom Vlade Ćosića i zapovjednikom regionalne Vojne policije Paškom Ljubičićem, te pridodata grupa kriminalaca koja je puštena iz zatvora Kaonik i uključena u borbene aktivnosti.

⁷⁰² Završni podnesak, *zapečaćeno*, 22. juli 1999., str. 211 (dalje u tekstu: Završni podnesak) (u kojem se upućuje na svjedočenje generala Hadžihasanovića, T 23237 (9. juni 1999.)). Valja napomenuti da je žalilac takođe rekao da je vojska u Busovači bila isključivo pod Kordićevim zapovjedništvom. *Ibid.*, str. 381-385.

⁷⁰³ AT 773 (17. decembra 2003.) (u kojem se upućuje na dokazne predmete PA 3 i P456/109). PA 3: Izvještaj od 26. septembra 1993. koji je sastavio KUM, a Centar SIS-a Travnik/Vitez poslao Ivici Lučiću u Sektoru sigurnosti, Uprava Mostar. U tom izvještaju se za politički sukob između Busovače i Viteza kaže da negativno utječe na borbenu gotovost i odbranu. U njemu se zahtijeva da se Ante Slišković ukloni i kaže:

"Na tzv. "busovačkoj" strani hijerarhijski su poredani:

1. DARIO KORDIĆ ...
- a) Tihomir Blaškić ...
- b) Ignjac Koštroman ...
- c) Anto Puljić ...

341. U Prvostepenoj presudi se razmatra Kordićeva uloga u kampanji progona muslimanskog stanovništva u srednjoj Bosni i realizaciji plana stvaranja suverene države bosanskih Hrvata.⁷⁰⁴ Međutim, Žalbeno vijeće napominje da u ovom predmetu ne rješava pitanje Kordićeve krivične odgovornosti za zločine počinjene na području Ahmića

342. Žalbeno vijeće smatra da neki od dokumenata koji su kao dodatni dokazi prihvaćeni u žalbenom postupku potvrđuju tvrdnju da su zločine na području Ahmića 16. aprila 1993. izvršili 4. bojna vojne policije i "Džokeri" i da ne upućuju na žalioca kao na odgovornu osobu za planiranje i naređivanje masakra.⁷⁰⁵ Jedan od dokumenata prihvaćenih na osnovu pravila 115 je SIS-ov izvještaj od 26. novembra 1993. o događajima u Ahmićima, o kojem Pretresno vijeće govori kao o "elementu koji bi najviše pridonio njegovom [žaliočevom] oslobađanju od krivnje".⁷⁰⁶

Vidi takođe P456/109: zapisnik sa sastanka Hrvatskog vijeća odbrane iz opština srednje Bosne održan 22. septembra 1992., u kojem se kaže da su Kordić, Valenta, Blaškić i Koštroman članovi radnog predsjedništva.

⁷⁰⁴ Prvostepena presuda, par. 118, 341, 358, 359, 360, 387, 538.

⁷⁰⁵ Dokazni predmet 13 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115.

Dokazni predmet 1 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115 (Informacija MUP-a). U relevantnom dijelu stoji:

...najvjerojatnije su održana dva sastanka sa zapovjednicima vojnih postrojbi s tog područja - prvi 14,00 sati u podrumu pošte u Busovači (nazočni su bili Vlado Čosić, pomoćnik zapovjednika za Vojnu policiju, Dario KORDIĆ, Ignac KOŠTROMAN, Paško LJUBIČIĆ, Darko KRALJEVIĆ i Vlado ČOSIĆ [sic]), na kojem je BLAŠKIĆ izdao zapovjedi o napadu i načinima napada, a drugi bez Blaškića [...] u večernjim satima u Kordićevoj obiteljskoj kući. Na tom je sastanku donesena odluka o izvršenju masakra. Međutim, postoje spoznaje kako je jedan sastanak održan u popodnevnom satima u hotelu u Vitezu, na kojem je također bio nazočan Blaškić. Moguće je kako se samo radi o zabuni mjesta održavanja sastanka, ali to ipak treba svakako provjeriti, kao i razjasniti različite podatke o sudionicima tih sastanaka. Za ovaj treći sastanak postoje navodi kako ga je Blaškić održao sa zapovjednicima postrojbi za posebne namjene (Paško LJUBIČIĆ i Žarko ANDRIĆ zv. "Žuti" i Marinko ZILIĆ zv. "Brzi", nekadašnji pripadnik specijalne policije u Rijeci, trenutni status u tijeku provjeravanja). Mario ČERKEZ, iako je bio pozvan, nije došao. Na sastanku je BLAŠKIĆ davao upute za napad, pri čemu je oštro upozorio kako zabranjuje bilo kakve zločine. (str. 11)

... U noći 15/16.04.1993. G. U kući Darija KORDIĆA održan je sastanak neformalne grupe koja je željela sukob s Muslimanima pod svaku cijenu, a nju su sačinjavali: Ignac KOŠTROMAN, Darijo KORDIĆ, Ante SLIŠKOVIĆ, Tomo VLAJIĆ, zamjenik SLIŠKOVIĆA Paško LJUBIČIĆ, Vlado ČOSIĆ i Anto FURUNDŽIJA. Na tom je sastanku dogovoreno da se izda zapovijed da se pobije svo muško stanovništvo u Ahmićima te da se selo zapali. (str. 11)

Prema tom izvještaju, Slišковиć je "idejni tvorac akcije u Ahmićima", a "napad [...] je [...] koordinirao" Ljubičić. (str. 13-14).

⁷⁰⁶ Prvostepena presuda, par. 493.

343. U svjetlu gore rečenog, Žalbeno vijeće će sada prijeći na razmatranje pitanja da li je žalilac bio svjestan da postoji znatna vjerovatnoća da će pri izvršenju njegovih naređenja na području Ahmića 16. aprila 1993. biti izvršeni zločini.

(e) Pitanje da li je žalilac bio svjestan znatne vjerovatnoće da će stradati civili

344. Pretresno vijeće je zaključilo da je žalilac, budući da je znao da su neke od jedinica koje je angažovao u napadu na Ahmiće i susjedna sela ranije počinile krivična djela nad muslimanskim stanovništvom Bosne i u svojim redovima imale kriminalce, kada je tim jedinicama naredio da 16. aprila 1993. izvrše napad u skladu s D269, svjesno izvrgnuo muslimansko civilno stanovništvo na području Ahmića i njihovu imovinu opasnosti da će nad njima biti izvršeni zločini. Pretresno vijeće je ocijenilo:

[k]ad bi, usprkos svemu, i dalje postojala sumnja u to da je optuženi naredio napad s jasnom namjerom da se počinu pokolj, njegova bi se odgovornost za naređenje da se počinu zločini ipak morala ustanoviti prema članu 7(1) Statuta. [...] svatko tko, naređujući neki čin, zna da pri tome postoji rizik da budu počinjena krivična djela i prihvata taj rizik, pokazuje razinu namjere koja je dovoljna (eventualni *dolus*) [u francuskoj originalnoj verziji, *le dol éventuel*] da bi se ustanovila njegova odgovornost za naređivanje, planiranje ili podsticanje na počinjenje tih zločina. U ovom konkretnom slučaju, optuženi je znao da su trupe koje je koristio za izvršenje naređenja o napadu od 16. aprila već ranije počinile brojne zločine nad muslimanskim stanovništvom Bosne.⁷⁰⁷

345. Žalbeno vijeće je formulisalo *mens reu* koja je primjenjiva na naređivanje zločina prema članu 7(1) Statuta, u slučaju da nije postojao direktni umišljaj. Prema toj formulaciji Vijeća, osoba koja naredi neko činjenje ili nečinjenje sa sviješću o znatnoj vjerovatnoći da će prilikom izvršenja tog naređenja biti počinjeno krivično djelo ima *mens reu* koja se zahtijeva za utvrđivanje odgovornosti po članu 7(1) na osnovu

Dokazni predmet 1 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115 (SIS-ov izvještaj):

Sporadične borbe u ovom području dana 15. 04. 1993. godine, su prerasle u žestoki okršaj 16. 04. 1993. godine, kada su snage MOS-a pokušale osvojiti komunikaciju Vitez – Busovača. Naše postrojbe su uzvratile protunapadom [...] Napad na samo selo Ahmići izvela je postrojba policije JPN "Jokery" pod zapovjedništvom Vlade ČOSIĆA i zapovjednikom regionalne Vojne policije Paškom LJUBIČIĆEM, te pridodata grupa kriminalaca koja je puštena iz zatvora Kaonik i uključena u borbene aktivnosti. Prema izjavi Zorana KRIŠTE, koji za sebe kaže da je srušio džamiju u Ahmićima, nisu gledali ni na veliko ni na malo, već su ubijali sve po redu. Prema našim saznanjima, krajnje nekontrolirano i zločinački su se ponašali Miroslav BRALO zvani Cicko, iz Viteza, i Ivica ANTOLOVIĆ zvani Sjano, iz Žepča.

naređivanja. Naređivanje s takvom sviješću mora se smatrati prihvatanjem tog krivičnog djela. Pretresno vijeće nije primijenilo taj standard u vezi sa gore navedenim zaključkom. Žalbeno vijeće će, stoga, primijeniti pravilni pravni standard kako bi utvrdilo da li je žalilac odgovoran prema članu 7(1) Statuta za naređivanje zločina koji su 16. aprila 1993. počinjeni na području Ahmića.

346. Dokazi na osnovu kojih je donesen zaključak u paragrafu 474 Prvostepene presude sastoje se od naređenja koje je žalilac izdao s namjerom da spriječi kriminalno ponašanje, to jest, zabrane pljačke i paljenja muslimanskih kuća, te naređenja da se identifikuju vojnici skloni kriminalnom ponašanju.⁷⁰⁸ Analiza dokaza na koje se Pretresno vijeće oslonilo potvrđuje zaključak da su preduzete konkretne mjere da se spriječe kriminalne aktivnosti i uklone kriminalni elementi nakon što su identifikovani. Na primjer, otprilike mjesec dana prije napada od 16. aprila 1993., žalilac je naredio zapovjednicima brigada HVO-a i samostalnim jedinicama da identifikuju uzroke ponašanja kojim se narušava unutrašnji red i disciplina, te da odstrane, uhapsu i razoružaju vojne obveznike sklone kriminalnom ponašanju.⁷⁰⁹

347. Žalbeno vijeće smatra da je najviše što se za gore navedena naređenja i izvještaje može reći jeste da pokazuju da je žalilac bio svjestan tek mogućnosti da bi izvjesni elementi mogli počinuti zločine. Ti dokumenti, međutim, prema pravnom standardu koji

⁷⁰⁷ Prvostepena presuda, par. 474.

⁷⁰⁸ D347: Žaliočevo naređenje od 5. novembra 1992. izdano na osnovu sporazuma koji su potpisali žalilac i general Merdan. U njemu se naređuje da se preduzmu sve mjere da se spriječi paljenje kuća istaknutih građana muslimanske nacionalnosti i upozorava da će se protiv prijestupnika preduzeti najoštrije mjere.

D204: Izvještaj brigade "Stjepan Tomašević" "o djelovanju grupa i pojedinaca koji djeluju bez znanja zapovjedništva HVO" od 25. januara 1993. Sadrži obavještenja o slučajevima krađa i pljački od strane "Hercegovaca". U tom izvještaju se navode neka imena; međutim, nejasno je da li su svi ti ljudi bili pripadnici brigade "Stjepan Tomašević". U izvještaju se kaže da za mnoge zločine nije utvrđeno ko ih je počinio.

D208: Upozorenje koje je žalilac, u skladu s naređenjem izdanim 10. januara 1993., 6. februara 1993. uputio svim brigadama HVO-a i 4. bojni vojne policije u vezi sa slučajevima remećenja javnog reda i mira, ubistvima, ranjavanjima i pucanjem u naseljenim mjestima.

D211: Naređenje pod naslovom "Odnos prema nositeljima kriminalnog i destruktivnog djelovanja", koje je žalilac 17. marta 1993. izdao zapovjednicima brigada HVO-a, "Vitezovima", 4. bojni vojne policije, načelniku Uprave policije Travnik i načelniku Uprave za odbranu Travnik. Tim naređenjem im se naređuje (a) da narede zapovjednicima vodova, satnija i bojni da ocijene ponašanje vojnih obveznika i poimenice navedu osobe sklone destruktivnom i kriminalnom ponašanju, i (b) da osobe sklone remećenju reda vrata oružje i uniformu do 29. marta 1993. (podneseno i kao P456/16).

je formulisalo Žalbeno vijeće, nisu dovoljni dokaz da je žalilac bio svjestan postojanja znatne vjerovatnoće da će se pri izvršenju D269 vršiti zločini.

348. Žalbeno vijeće se stoga nije uvjerilo da relevantni dokazi izvedeni u prvostepenom postupku i dodatni dokazi prihvaćeni u žalbenom postupku van razumne sumnje dokazuju da žalilac snosi odgovornost prema članu 7(1) Statuta za naređivanje zločina počinjenih na području Ahmića 16. aprila 1993.

Žaliočeva odgovornost prema članu 7(3) Statuta

Argumenti strana

Da li je žalilac vršio efektivnu kontrolu nad Vojnom policijom

349. Žalilac tvrdi da *de jure* nije imao kontrolu nad vojnom policijom jer je vojna policija bila izvan žaliočevog zapovjednog lanca i imala paralelnu liniju komandovanja koja je odgovarala neposredno Upravi vojne policije u Mostaru i političarima poput Kordića i Koštromana. Žalilac tvrdi da zbog toga nije mogao disciplinovati pripadnike vojne policije, te da je za svaki teški prekršaj ili počinjeni zločin morao načelniku Uprave vojne policije u Mostaru podnositi zahtjev za pokretanje krivičnog postupka.⁷¹⁰

350. Osim što tvrdi da *de jure* nije imao kontrolu nad vojnom policijom, žalilac tvrdi: (i) da novi dokazi potkrepljuju argument da vojna policija, konkretno "Džokeri", nije bila pod žaliočevom efektivnom kontrolom, nego u Kordićevom zapovjednog lancu;⁷¹¹ i (ii) da novi dokazi pokazuju da je vojna policija djelovala izvan bilo kakve formalne komandne strukture, kao odmetnička jedinica koja je odgovarala samo Ljubičiću i, u dosluhu s političkim ekstremistima poput Kordića, vršila zločine.⁷¹²

⁷⁰⁹ *Vidi* D211. Žalbeno vijeće primjećuje da je D204, jedini dokazni predmet u kojem se navode imena osoba umiješanih u izvršenje krivičnih djela, žalioču poslala brigada Stjepan Tomašević, odnosno brigada kojoj nije bio upućen D269 i koja nije učestvovala u vojnom napadu na Ahmiće.

⁷¹⁰ Žalbeni podnesak, str. 29.

⁷¹¹ Žalbeni podnesak, str. 29, 30. *Vidi* Dokazni predmet 16 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115, dokazni predmet 25 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115.

⁷¹² Žalbeni podnesak, str. 30. *Vidi* dokazni predmet 10 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115; dokazni predmet 27 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115; dokazni predmet 86 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115; dokazni predmet 8 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115; dokazni predmet 12 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115; dokazni predmet 85 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115; dokazni predmet 1 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115.

351. Tužilac tvrdi da dokazi izvedeni na suđenju potkrepljuju zaključak da vojna policija nije napad na Ahmiće izvršila sama, nego zajedno s redovnim jedinicama HVO-a, tj. Viteškom brigadom i "Domobranima".⁷¹³ Međutim, tužilac tvrdi da bi "žalilac, i ako, *arguendo*, pretpostavimo da redovne snage HVO-a nisu bile umiješane u Ahmiće, ipak bio odgovoran za zvjerstva koja su u Ahmićima počinili vojna policija i "Džokeri".⁷¹⁴ Tužilac tvrdi da su dokazi izvedeni u prvostepenom postupku omogućili Pretresnom vijeću da zaključi da je vojna policija u predmetnom periodu bila pod žaliočevom komandom, te da je u prvostepenom postupku odbačen žaliočev argument da je vojna policija stavljena pod žaliočevu komandu tek 16. aprila 1993. u 11:42 sati.⁷¹⁵ Tužilac napominje da su D267 i D26, za koje žalilac priznaje da ih je izdao, upućeni "Džokerima" i Vojnoj policiji, što pokazuje da je žalilac nad njima imao kontrolu.⁷¹⁶ Tužilac ističe da se žaliočevim naređenjima vojnoj policiji daju borbeni zadaci.⁷¹⁷ On se, osim toga, poziva na dokazni predmet PA 12,⁷¹⁸ za koji tvrdi da je u opreci sa žaliočevim iskazom da vojnoj policiji prije borbenih dejstava 15. aprila 1993. nije izdavao pismena naređenja.⁷¹⁹

352. Žalilac odgovara da nikad nije osporavao da je mogao izdavati i da jeste izdavao razna zakonita naređenja vojnoj policiji, ali tvrdi da to ne dokazuje da je kontrolisao "Džokere" u vrijeme kad su oni počinili zločine u Ahmićima.⁷²⁰ Žalilac tvrdi da brojni dokazi pokazuju da su Kordić, Koštroman i Slišković koristili vojnu policiju kao privatni

⁷¹³ Podnesak respondenta, par. 2.156 (u kojem se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 440).

⁷¹⁴ Podnesak respondenta, par. 2.156.

⁷¹⁵ Podnesak respondenta, par. 2.157 (u kojem se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 460-466).

⁷¹⁶ Podnesak respondenta, par. 2.132 (u kojem se upućuje na D267 i D268).

⁷¹⁷ Podnesak respondenta, par. 2.138. *Vidi* par. 2.43, fusnota 113.

⁷¹⁸ PA 12: "Borbena zapovijed – naredba za osiguranje dijela ceste Kaonik – Dubrave i odbijanje napada neprijatelja" izdana 16. aprila 1993. u 01:30 sati, sa žaliočevim potpisom, upućena zapovjedniku 4. bojne vojne policije Pašku Ljubičiću. U naređenju se 4. bojni vojne policije nalaže da blokira cestu Ahmići-Nadioci i da se pripremi za neprijateljski napad; u naređenju se kaže da je vrijeme gotovosti 05:30 sati. Relevantni dijelovi glase:

Napad neprijatelja vjerovatne jačine ojačanog voda očekujemo u zahvatu ceste Ahmići – Nadioci sa ciljem izvršenja diverzantsko terorističkih aktivnosti i likvidacije svih pripadnika HVO. Zadaća vaše postrojbe je izvršiti blokadu ceste Ahmići – Nadioci, blokirati prilaze cesti a u slučaju napada neprijatelja preciznom vatrom uz topničku podršku odbiti napadača, nanijeti mu gubitke u Ž/S i TMS i razbiti njegov napad u toku P/N.

⁷¹⁹ AT 742-743 (17. decembar 2003).

⁷²⁰ Dodatni žalbeni podnesak, par. 34.

streljački vod.⁷²¹ On naglašava da se iz Informacije MUP-a vidi da su Ljubičić i Ćosić izvodili vojne akcije po vlastitom nahodjenju, ne konsultujući se s njim, kao i to da su zapravo bili pod Kordićevom komandom.⁷²² Žalilac tvrdi da dokazi koje je izveo suštinski protivrječe pretpostavci svjedoka Baggesena da je on jedini imao komandu nad vojnom policijom i ponavlja da dokazni predmet 36 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115 direktno protivrječi ključnom dokazu na koji se poziva Prvostepena presuda.⁷²³ Žalilac tvrdi da se iskaz svjedoka HH, koji je bio stražar u hotelu Vitez i, na osnovu svojih zapažanja, rekao da je "Paško Ljubičić primao naređenja od optuženoga i nikad nije odbio da ih izvrši", sada treba tumačiti u svjetlu izjave i iskaza svjedoka BA2.⁷²⁴ Žalilac konstatuje da je i sama optužba u predmetu *Kordić i Čerkez* potvrdila da on nije mogao vršiti i nije vršio efektivnu kontrolu nad "Džokerima".⁷²⁵ Što se tiče dokaznog predmeta PA 12, žalilac tvrdi da je taj dokazni predmet u skladu s njegovim iskazom da, s izuzetkom D267, 15. aprila 1993. vojnoj policiji nije izdavao naređenja, budući da dokazni predmet PA 12 nosi datum 16. april 1993.⁷²⁶ Naposljetku, žalilac tvrdi da, budući da dodatni dokazi pokazuju da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zaključilo da je on vršio efektivnu kontrolu nad vojnom policijom, i to konkretno nad "Džokerima", njegova osuda prema članu 7(3) Statuta za zločine počinjene u Ahmićima predstavlja neostvarenje pravde, te da je treba poništiti.⁷²⁷

⁷²¹ Dodatni žalbeni podnesak, par. 34. Dokazni predmet 8 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115; dokazni predmet 10 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115; dokazni predmet 102 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115; dokazni predmet 14 iz Četvrtog zahtjeva po pravilu 115.

⁷²² Dodatni žalbeni podnesak, par. 35. Dokazni predmet 1 iz Drugog zahtjeva iz pravila 115.

⁷²³ Dodatni žalbeni podnesak, par. 36.

⁷²⁴ Dodatni žalbeni podnesak, par. 37.

⁷²⁵ Dodatni žalbeni podnesak, par. 38 (u kojem se upućuje na dokazni predmet 16 iz Drugog zahtjeva po pravila 115, shemu pod naslovom "Pretpostavljeni zapovjedni lanac bosanskih Hrvata" koju je sačinila optužba konsultirajući se s generalom Merdanom, zamjenikom, a koju je optužba 19. januara 2000. predočila kao dokaz na suđenju u predmetu *Kordić*. Prema toj shemi, paravojnim jedinicama posebne namjene, uključujući "Džokere", izravno je zapovijedao Dario Kordić. Žalilac tvrdi da ta shema pokazuje tužiočevu "iskrenu ocjenu pravog zapovjednog lanca HVO-a u srednjoj Bosni").

⁷²⁶ AT 814 (17. decembar 2003.).

⁷²⁷ Dodatni žalbeni podnesak, par. 39.

Da li je žalilac znao za zločine počinjene na području Ahmića

353. Žalilac tvrdi da novi dokazi potkrepljuju tvrdnju, koju je iznio u prvostepenom postupku, da do 22. aprila 1993. nije znao da su na području Ahmića počinjeni zločini.⁷²⁸ On primjećuje da dokazi izvedeni u prvostepenom postupku pokazuju da Britanski bataljon, koji je bio stacioniran osam kilometara od Ahmića, nije čuo za "napad ABiH na hotel "Vitez" 16. aprila u 05:30 sati i nije otkrio pokolj do 22. aprila 1993." uprkos tome što je, za razliku od HVO-a, na tom području za vrijeme sukoba imao redovne patrole oklopnim vozilima "Warrior".⁷²⁹

354. Žalilac tvrdi da ratni dnevnik⁷³⁰ potvrđuje da je ujutro 16. aprila 1993. bio prisiljen da se skloni u podrum hotela "Vitez" i da nije znao za napad na civile muslimanske nacionalnosti na području opštine Vitez, između ostalog, u Ahmićima.⁷³¹ Pretresno vijeće je izjavilo da je 16. aprila 1993. u 10:00 sati, pukovnik Britanskog bataljona Robert Stewart pokušao posjetiti žalioca u hotelu "Vitez", ali rečeno mu je da žalioca nema.⁷³² Prema žaliočevim riječima, iz ratnog dnevnika se vidi da je tada bio u hotelu "Vitez", ali se nije mogao sastati sa Stewartom zato što je vodio telefonski razgovor sa zapovjednikom brigade Ban Josip Jelačić i upoznao se sa situacijom na terenu.⁷³³

⁷²⁸ Žalbeni podnesak, str. 40-41. Žalilac je u prvostepenom postupku posvjedočio da se 16. aprila 1993. u 05:30 sati, zajedno sa cijelim štabom Operativne zone Srednja Bosna, morao skloniti u podrum hotela "Vitez" zbog stalne baražne vatre ABiH te da, zbog toga, nije znao za pokolj u Ahmićima do 22. aprila 1993. T 18912-18917 (11. mart 1999), T 22905 (28. maj 1999.).

⁷²⁹ Žalbeni podnesak, str. 41 (u kojem se upućuje na iskaz svjedoka Bella, T 17648 (15. februar 1999.), te iskaz svjedoka Morsinka koji je posvjedočio da Posmatračka misija Evropske zajednice nije otkrila Ahmiće do 22. aprila 1993., kada su kroz to selo prošla vozila "Warrior" Britanskog bataljona, T 24.405-24.407 (6. jula 1999.)).

⁷³⁰ Dokazni predmet 14 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115.

⁷³¹ Žalbeni podnesak, str. 42. Žalilac tvrdi da njegov argument potvrđuje više zabilješki u ratnom dnevniku koje govore o njegovoj prisutnosti u hotelu "Vitez". On tvrdi da dodatni dokazi potvrđuju dokaze izvedene u prvostepenom postupku koji pokazuju da nije znao za zločine koji se vrše nad civilima jer je nije mogao izaći iz podruma hotela "Vitez". Replika, par. 38 (gdje se upućuje na dokazni predmet 14 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115 (ratni dnevnik), str. 72; žalilac napominje da je dokazni predmet 14 takođe pokazuje da mu je Ljubičić lagao u vezi s tim što se u Ahmićima dogodilo i da ga nije obavijestio o zločinima)

⁷³² Prvostepena presuda, par. 479.

⁷³³ Žalbeni podnesak, str. 42. Dokazni predmet 14 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115, str. 72, 73. U ratnom dnevniku se kaže da je žalilac u 09:50 sati primio telefonski poziv M. Batinića, a da je u to isto vrijeme pukovnik Stewart stigao u hotel "Vitez" i sastao se s M. Prskalom, jednim od štapskih oficira.

355. U vezi sa zaključkom Pretresnog vijeća da je žalilac po tome što se čula topovska paljba i vidio dim kao se diže s područja Ahmića morao zaključiti da se vrše zločini, žalilac tvrdi da, s obzirom na to da su 16. aprila 1993. jedinice ABiH u Ahmićima vodile žestoke borbe, nije bilo razloga da zna da se u tom selu vrše zločini.⁷³⁴ Žalilac nadalje tvrdi da je zaključak Pretresnog vijeća da je on "morao znati da se nekoliko kilometara od njegovog štaba, u blizini poprišta borbi velikih razmjera, nad civilima vrše zločini - neodrživ", tako da on ne može snositi odgovornost za to što nije spriječio zločine za koje nije znao da se vrše.⁷³⁵

356. Žalilac, nadalje, ponavlja da nije bilo razloga da zaključi da se u Ahmićima vrše ili da su izvršeni zločini, i to iz sljedećih razloga: (i) od Paška Ljubičića je kasnije tog dana dobio izvještaj u kojem se prikriva da je izvršen masakr; (ii) iz hotela "Vitez" nije bilo moguće razaznati borbena dejstva od zločina; i (iii) više se ne može osporavati da je 16. aprila 1993. došlo do vojnog sukoba i da je jedinica Teritorijalne odbrane koju je činilo nekih 30-35 ljudi bila tamo smještena. On je, osim toga, napomenuo da ABiH nije znao da su izvršeni zločini.⁷³⁶

357. Optužba tvrdi da je Pretresno vijeće zaključilo da nije tačno da žalilac 16. aprila 1993. nije mogao cijeloga dana izaći iz hotela "Vitez",⁷³⁷ da se on mogao slobodno kretati po cijelom tom području, na primjer, često je od Britanskog bataljona tražio pratnju za kretanje po srednjoj Bosni,⁷³⁸ te da postoji veliki broj dokaza koji pokazuju da je HVO kontrolisao ceste i sela u danima poslije napada.⁷³⁹ Optužba tvrdi da je Pretresno vijeće jasno konstatovalo da je napad započeo HVO; dakle, žaliočeva tvrdnja da Britanski bataljon tog jutra nije čuo napad na hotel "Vitez" je neosnovana.⁷⁴⁰ Osim toga, optužba tvrdi da je netačna žaliočeva tvrdnja da Britanski bataljon nije "otkrio pokolj do

⁷³⁴ Žalbeni podnesak, str. 42. Žalilac je iznio tvrdnju da nije imao razloga da pomisli da zvuk topovske paljbe koji je dolazio iz smjera Ahmića ili dim koji se dizao iznad tog sela (da ih je primijetio) nisu znakovi zakonitog vojnog sukoba. U prilog toj tvrdnji, podnosi dokazni predmet 2 iz Drugog zahtjeva po pravilu 15.

⁷³⁵ Dodatni žalbeni podnesak, par. 32. U prilog svojoj tvrdnji, žalilac upućuje na sljedeće dokazne predmete koje je optužba iznijela u postupku pobijanja: PA 6, PA 8, i sljedeće prihvaćene dodatne dokaze: dokazni predmet 12 iz Četvrtog zahtjeva po pravilu 115, dokazni predmet 13 iz Četvrtog zahtjeva po pravilu 115.

⁷³⁶ AT 584-586 (16. decembar 2003).

⁷³⁷ Podnesak respondenta, par. 2.174.

⁷³⁸ Podnesak respondenta, par. 2.175.

⁷³⁹ Podnesak respondenta, par. 2.175 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 435).

⁷⁴⁰ Podnesak respondenta, par. 2.176.

22. aprila 1993.", te da je Britanski bataljon jasno čuo napad i vidio dio razaranja 16. aprila 1993., premda svjedok Stewart taj napad možda nije nazvao masakrom sve do 22. aprila 1993.⁷⁴¹ Optužba ističe da je nekoliko svjedoka posvjedočilo da se, čak i iz hotela "Vitez", iznad Ahmića vidio dim, da se u izvještaju Britanskog bataljona kaže da je, prema pouzdanom lokalnom izvoru informacija, u Ahmićima ubijeno više civila, te da je 16. aprila 1993. Britanski bataljon spasio neke od preživjelih iz Ahmića.⁷⁴²

358. Optužba tvrdi da žaliočevo priznanje da ga je Džemo Merdan 20. aprila obavijestio da je ubijeno 500 Muslimana (za što je žalilac pretpostavljao da je riječ o pretjerivanju) pokazuje da je za razmjere zločina u Ahmićima saznao najkasnije 20. aprila 1993.⁷⁴³ Optužba ističe da je Slavko Marin, načelnik žaliočevog štaba, posvjedočio da ga je žalilac obavijestio o zločinima počinjenim u Ahmićima 20. aprila 1993., kada se vratio sa sastanka s Merdanom.⁷⁴⁴ Optužba pobija žaliočev argument da nije mogao čuti ni vidjeti napad jer je bio pod zemljom i tvrdi da su izvedeni dokazi koji pokazuju da je žalilac brzo reagovao na druge događaje u okolini. Na primjer, optužba tvrdi da je u 09:00 sati toga dana vozilo "Warrior" Britanskog bataljona prošlo kroz ogradu obližnje crkve, našto je žalilac u roku od 15 minuta Britanskom bataljonu uputio formalni protest.⁷⁴⁵

359. Tokom izvođenja dokaza na žalbenom pretresu, optužba je izjavila da je žaliočev nadređeni žalioču 18. aprila 1993. izdao naređenje da provede istragu o Ahmićima.⁷⁴⁶ Međutim, žaliočev zastupnik je u replici objasnio da je žaliočev nadređeni posvjedočio da je za masakr u Ahmićima saznao tek iz priloga emitovanog na CNN-u 22. aprila 1993.⁷⁴⁷

⁷⁴¹ Podnesak respondenta, par. 2.177 (gdje se upućuje na P690, u kojem Britanski bataljon izvještava o minobacačkoj vatri u 06:05 sati).

⁷⁴² Podnesak respondenta, par. 2.177.

⁷⁴³ Podnesak respondenta, par. 2.180 (gdje upućuje na Žalbeni podnesak, str. 45).

⁷⁴⁴ Podnesak respondenta, par. 2.180.

⁷⁴⁵ Podnesak respondenta, par. 2.181 (gdje upućuje na Završni podnesak tužioca, RP A11614).

⁷⁴⁶ AT 424 (10. decembra 2003.) (zatvorena sjednica).

⁷⁴⁷ AT 811 (17. decembar 2003.) (poluzatvorena sjednica) (gdje se upućuje na T 24.099, 24.152 (zatvorena sjednica); T 23.756 (svjedok Stewart); i T 17.625 (svjedok Bell)).

⁷⁴⁸ Žalbeni podnesak, str. 39.

Da li je žalilac odgovoran zato što nije spriječio zločin ili kaznio počinioca

360. Prema žaliočevim riječima, Pretresno vijeće je pogriješilo kada je zaključilo da je on vršio efektivnu kontrolu nad vojnom policijom, konkretno "Džokerima", što je uključivalo mogućnost kažnjavanja.⁷⁴⁸ Žalilac tvrdi da se, s obzirom na to da u Prvostepenoj presudi nema dokaza koji bi pokazivali da je bio dužan kažnjavati vojnu policiju, presuda koju mu je Pretresno vijeće izreklo prema članu 7(3), ona "po svemu sudeći, temelji na normativnom pozivanju na standard 'dobrog Samaritanca' i očito je pogrešna".⁷⁴⁹

Da li je žalilac bio ovlašten da kažnjava pripadnike vojne policije

361. Žalilac tvrdi da je bio ovlašten da vojnoj policiji izdaje isključivo naređenja u vezi sa svakodnevnim policijskim zadacima, ali da nije bio ovlašten da provodi disciplinske mjere.⁷⁵⁰

362. Optužba podsjeća da je pred Pretresnim vijećem izveden veliki broj dokaza o tome kako je žalilac kao zapovjednik Operativne zone Srednja Bosna imao disciplinska ovlašćenja da provodi istrage, preduzima disciplinske mjere i kažnjava svoje podređene, uključujući, između ostalog, vojnu policiju, "Vitezove" i jedinice iz Busovače i Kiseljaka.⁷⁵¹ Optužba tvrdi da su u prvostepenom postupku izvedeni dokazi koji pokazuju da je žalilac imao ovlašćenja da podređene postavlja i razrješava dužnosti, koja je često koristio,⁷⁵² te da dokazi izvedeni u prvostepenom postupku pokazuju da je *de facto* imao kontrolu nad vojnom policijom, premda je ona imala vlastita pravila i propise.⁷⁵³ Nadalje, optužba napominje da je Pretresno vijeće konstatovalo da je žalilac bio dužan da nadležnim organima prijavi eventualne zločine koje su izvrše njegovi podređeni.⁷⁵⁴ Optužba dodaje da to što su i drugi bili dužni da spriječe zločin ili kazne

⁷⁴⁹ Žalbeni podnesak, str. 39.

⁷⁵⁰ Žalbeni podnesak, str. 43.

⁷⁵¹ Podnesak respondenta, par. 2.77-81.

⁷⁵² Podnesak respondenta, par. 2.82.

⁷⁵³ Podnesak respondenta, par. 2.83.

⁷⁵⁴ Podnesak respondenta, par. 2.86.

počinioce ne znači da to nije bila žaliočeva dužnost, te da više nadređenih može snositi odgovornost za djela istih podređenih.⁷⁵⁵

Da li je žalilac raspolagao informacijama o konkretnim osumnjičenim osobama

363. Žalilac tvrdi da je saznao da je vojna policija 16. aprila 1993. bila u Ahmićima, ali da nije znao ko su pojedinci koji su taj pokolj izvršili.⁷⁵⁶

364. Optužba, naprotiv, ističe da žalilac jeste posumnjao da bi vojna policija i Ljubičić mogli biti umiješani u zločine u Ahmićima;⁷⁵⁷ da u svom izvještaju Kordiću i Glavnom stožeru HVO-a od 24. aprila 1993. nije pomenuo da je naredio da se provede istraga o zločinima počinjenim u Ahmićima;⁷⁵⁸ te da nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao zaključiti da te zločine nije prijavio svojim nadređenima.⁷⁵⁹

Da li je žalilac izvijestio nadređenog zapovjednika o svojim sumnjama u vezi s Ljubičićem i Vojnom policijom

365. Prema žaliočevim riječima, Pretresno vijeće je pogriješilo jer je zanemarilo dokaze koji pokazuju da je on prijavio zločine u Ahmićima svom nadređenom, generalu Petkoviću, i to dva dana nakon što je za njih saznao, te da je od njega zatražio da smijeni Ljubičića, zapovjednika jedinice vojne policije za koju je sumnjao da je počinila predmetne zločine. Ljubičić je nakon toga razriješen dužnosti.⁷⁶⁰ U svom odgovoru, optužba tvrdi da se u izvještaju o kojem žalilac govori ne navodi da su odgovorni pripadnici vojne policije, niti se kaže da je potrebno narediti pokretanje istrage.⁷⁶¹

Da li je žalilac naredio pokretanje istrage

366. Žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće je pogriješilo kada je zaključilo da on nije preduzeo razumne mjere da kazni odgovorne za zločine u Ahmićima, budući da *de jure*

⁷⁵⁵ Podnesak respondenta, par. 2.89.

⁷⁵⁶ Žalbeni podnesak, str. 43-44.

⁷⁵⁷ Podnesak respondenta, par. 2.185.

⁷⁵⁸ Podnesak respondenta, par. 2.186.

⁷⁵⁹ Podnesak respondenta, par. 2.187.

⁷⁶⁰ Žalbeni podnesak, str. 44-46.

nije imao ovlaštenja da kazni navodne počinioce, kao i da je on, osim toga, pokušao sprovesti istragu o tim zločinima i ustanoviti ko su počiniooci.⁷⁶² Žalilac, nadalje, tvrdi da je izdao dodatna naređenja za zaštitu civila.⁷⁶³ Pošto ABiH i UNPROFOR nisu reagovali na njegov prijedlog da se formira zajednička istražna komisija, ustupio je istragu SIS-u, on organizaciji koja je za to bila nadležna.⁷⁶⁴ Žalilac podsjeća da SIS-ov izvještaj nije bio zadovoljavajući, te da je on o tome obavijestio generala Petkovića. Kasnije je general Petković, kao odgovor na žaliočev zahtjev za reviziju komandne strukture vojne policije, 23. jula 1993. vojnu policiju stavio pod žaliočevu komandu, a Ljubičića smijenio.⁷⁶⁵ Žalilac dodaje da mu nikad nije dat na uvid drugi SIS-ov izvještaj o zločinima u Ahmićima.⁷⁶⁶ Prema žaliočevim riječima, on je u drugom svojstvu nastavio istragu o zločinima u Ahmićima, ali nikad nije uspio dobiti dosje o Ahmićima, kojemu je bio ograničen pristup.⁷⁶⁷ Žalilac, osim toga, tvrdi da se, s obzirom na to da nema dokaza da je bio upozoren da je vojna policija sklona ubijati civile i da Pretresno vijeće nije razmatralo koje je to razumne mjere za sprečavanje zločina on propustio preduzeti, može reći da mu je pripisana objektivna odgovornost prema članu 7(3) Statuta.⁷⁶⁸ Žalilac smatra da su optužba i Pretresno vijeće, prešutjevši njegova nastojanja, praktično primijenili standard objektivne odgovornosti i da nisu niti pokušali pokazati zašto su ta nastojanja bila, pravno gledano, nedovoljna.⁷⁶⁹ Žalilac, dakle, tvrdi da osuđujuću presudu koja mu je izrečena "zato što nije sproveo istragu treba smatrati neostvarenjem pravde".⁷⁷⁰

367. Optužba tvrdi da žalilac nije proveo istragu o zločinima koje su njegovi podređeni počinili u opštini Vitez, premda je za to imao više prilika, te da nije objasnio zašto bi zaključak Pretresnog vijeća u vezi s tim pitanjem bio nerazuman, s obzirom na to da niko nikad nije kažnjen za zločine u Ahmićima.⁷⁷¹

⁷⁶¹ Podnesak respondenta, par. 2.186 (gdje se upućuje na dokazni predmet P456/58).

⁷⁶² Žalbeni podnesak, str. 46.

⁷⁶³ Žalbeni podnesak, str. 47.

⁷⁶⁴ Žalbeni podnesak, str. 47-48.

⁷⁶⁵ Žalbeni podnesak, str. 50.

⁷⁶⁶ Žalbeni podnesak, str. 51-52.

⁷⁶⁷ Žalbeni podnesak, str. 52.

⁷⁶⁸ Replika, par. 37.

⁷⁶⁹ Replika, par. 39.

⁷⁷⁰ Dodatni žalbeni podnesak, par. 42.

⁷⁷¹ Podnesak respondenta, par. 2.190-2.194.

Da li novi dokazi pokazuju da žalilac nije propustio da provede istragu i kazni počinioce

368. Žalilac tvrdi da dodatni dokazi potvrđuju: (i) da nije imao zakonska ovlaštenja da izriče disciplinske mjere pripadnicima vojne policije; (ii) da je pokrenuo istrage koje su SIS i njegovi nadređeni u HVO-u osujetili; (iii) da su istragu preuzeli SIS i HIS, koji su otvorili zasebne istrage, te da on nije obaviješten o rezultatima; i (iv) da je vrh hrvatske vlade posjedovao konkretne informacije u vezi s počiniocima, ali je donio političku odluku da ih ne kazni.⁷⁷²

369. Na žalbenom pretresu, žaliočev zastupnik je izjavio da žalilac nije primio nijedan izvještaj o zločinima počinjenim u Ahmićima. Pozvao se na ratni dnevnik u kojem stoji da je Paško Ljubičić žalioca nazvao 16. aprila u 11:42 sati i da ga nije obavijestio o zločinima. Ustvrdio je da Žalbeno vijeće na osnovu SIS-ovog izvještaja, dokaznog predmeta 1 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115, može zaključiti da je istraga provedena i da su počinioci identifikovani, ali da žalilac nikad nije dobio nikakve informacije o tome. On je izjavio da je žalilac učinio sve što je bilo u njegovoj moći da identifikuje počinioce, ali da je, budući da HVO nije imao nikakva istražna ovlaštenja, morao tražiti od SIS-a da sprovede istragu. Žalilac tada nije znao da je SIS-ov pomoćnik u srednjoj Bosni Anto Slišković bio umiješan u izvršenje zločina. Žaliočev zastupnik je prepričao žaliočevu komunikaciju sa SIS-om u periodu od 23. aprila do septembra 1993. u vezi sa istragom o zločinima počinjenim u Ahmićima.⁷⁷³

370. Na žalbenom pretresu, optužba je izjavila da dokazni predmet 1 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115 nije dokaz za koji se u paragrafu 493 Prvostepene presude kaže da je "element koji bi najviše pridonio njegovom [žaliočevom] oslobađanju od krivnje", jer sadrži iste informacije kao dokazni predmet D410 predočen u prvostepenom postupku.⁷⁷⁴ U svojoj replici, žalilac je uporedio ta dva dokumenta i istakao njihove razlike: u

⁷⁷² Žalbeni podnesak, str. 53-56. Dokazni predmet 1 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115; dokazni predmet 1 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115; dokazni predmet 4 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115; dokazni predmet 13 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115.

⁷⁷³ AT 608-614 (16. decembar 2003.).

⁷⁷⁴ AT 711 (16. decembar 2003.).

dokaznom predmetu D410 se ne kaže da su "Džokeri" učestvovali u napadu, niti se pominju Ljubičić i Slišković.⁷⁷⁵

371. Optužba je na žalbenom pretresu iznijela sljedeće argumente: (i) budući da je žalilac osuđen prema članu 7(1) zbog toga što je naredio zločine počinjene u Ahmićima, njegova nastojanja da pobije elemente odgovornosti prema članu 7(3) su, u pravnom smislu, manjkava;⁷⁷⁶ (ii) žaliočeva nastojanja da dokaže kako nije vršio efektivnu kontrolu nad svim jedinicama HVO-a ne bi smjela utjecati na presudu s obzirom na to da je "Pretresno vijeće zaključilo da je, povrh njegove odgovornosti prema članu 7(3) Statuta, on naredio predmetne zločine";⁷⁷⁷ i (iii) pitanje da li je 4. bojna vojne policije bila u žaliočevom zapovjednom lancu bilo bi relevantno jedino u slučaju da on, suprotno velikom broju dokaza u spisu, nije toj jedinici izdavao naređenja za borbena dejstva.⁷⁷⁸

Zaključci Žalbenog vijeća

372. Žalbeno vijeće napominje da Pretresno vijeće nije žalioaca proglasilo krivim samo po članu 7(1), već ga je osudilo i na osnovu krivične odgovornosti nadređenog iz člana 7(3) Statuta. Pretresno vijeće je ocijenilo:

[k]onačno, Vijeće je uvjeren da je general Blaškić naredio napad u kojemu su počinjeni zločini. U svakom slučaju, očito je da nikad nije preduzeo nikakve razumne mjere da spriječi počinjenje zločina niti da kazni počinioce.⁷⁷⁹

373. Žalbeno vijeće primjećuje da je Pretresno vijeće zaključilo da je vojna struktura HVO-a bila pod jedinstvenom komandom, s jedinstvenim poretkom i disciplinom, te da je žalilac vršio efektivnu kontrolu nad svim jedinicama HVO-a u srednjoj Bosni. Pretresno vijeće je, između ostalog, na osnovu teritorijalnog karaktera žaliočeve nadležnosti, utvrdilo da je on zapovijedao jedinicama posebne namjene, vojnom

⁷⁷⁵ AT 795-796 (16. decembar 2003.) (poluzatvorena sjednica). Žalbeno vijeće napominje da se tekst dokaznog predmeta D410, koji ne možemo navesti zbog povjerljive prirode tog dokumenta, u značajnoj mjeri razlikuje od teksta dokaznog predmeta 1 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115.

⁷⁷⁶ AT 680 (16. decembar 2003.).

⁷⁷⁷ AT 680 (16. decembar 2003.).

⁷⁷⁸ AT 688 (16. decembar 2003.).

⁷⁷⁹ Prvostepena presuda, par. 495(naglasak dodat).

policijom i običnim borcima koji su učestvovali u napadu na području Ahmića u vrijeme kada su ti zločini počinjeni.⁷⁸⁰

374. Žalbeno vijeće je poništilo zaključak da su u zločinima na području Ahmića osim vojne policije "učestvovala i" redovne jedinice HVO-a, konkretno Viteška brigada i "Domobrani".⁷⁸¹ Žalbeno vijeće je, osim toga, zaključilo da spis prvostepenog postupka i dodatni dokazi prihvaćeni u žalbenom postupku upućuju na to da su zločine na području Ahmića počinili 4. bojna vojne policije i "Džokeri".

375. U jurisprudenciji Međunarodnog suda uvriježeno je da mogućnost vršenja efektivne kontrole predstavlja preduslov za utvrđivanje odgovornosti nadređenoga.⁷⁸² Minimum koji treba biti zadovoljen da bi se za potrebe člana 7(3) utvrdilo da je postojao odnos nadređeni-podređeni jeste efektivna kontrola nad podređenim u smislu realne mogućnosti da se spriječi ili kazni kriminalno ponašanje. Žalbeno vijeće će razmotriti da li je žalilac vršio efektivnu kontrolu nad jedinicama koje su izvršile zločine na području Ahmića.

376. Pretresno vijeće je zaključilo da je u predmetnom periodu žalilac imao "ovlasti nadređenoga" nad 4. bojnomo vojne policije i "Džokerima".⁷⁸³

377. Taj zaključak se zasniva na žaliočevom priznanju da su mu jedinice vojne policije mogle biti prepotčinjene radi izvršenja ograničenih zadataka,⁷⁸⁴ iskazu svjedoka HH⁷⁸⁵ i

⁷⁸⁰ Prvostepena presuda, par. 453-466.

⁷⁸¹ Prvostepena presuda, par. 440.

⁷⁸² Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 256. *Vidi* Glavu III (B) (3) ove Presude.

⁷⁸³ Prvostepena presuda, par. 465.

⁷⁸⁴ Prvostepena presuda, par. 459-460.

⁷⁸⁵ U Prvostepenoj presudi se kaže da je svjedok HH posvjedočio da Paško Ljubičić nikad nije odbio izvršiti nijedno od žaliočevih naređenja. T 6917 (25. februar 1998.) (zatvorena sjednica).

Žalbeno vijeće napominje da je svjedok HH posvjedočio da je sve što zna o zapovjednom odnosu između žalioca i Paška Ljubičića saznao od samog Paška Ljubičića, ali da nikad nije vidio nikakve uredbe ili naređenja viših organa u vezi s njihovim odnosom. On je, osim toga, posvjedočio da je Paško Ljubičić rekao pripadnicima 4. bojne vojne policije da izvrše sva naređenja koja dobiju od žalioca i njegovog štaba. AT 6911 (25. februar 1998.) (zatvorena sjednica).

Svjedok HH je takođe posvjedočio da je, premda nikad nije vidio žaliočeva naređenja upućena Ljubičiću, znao da ih Ljubičić nikad nije odbio izvršiti, zato što 4. bojna vojne policije nikad nije odbila izvršiti nijedno naređenje koje je primila. T 6917 (25. februar 1998.) (zatvorena sjednica).

Baggesena,⁷⁸⁶ te žaliočevom priznanju da je svako zlodjelo koje bi neki vojnik počinio bio dužan prijaviti njegovom nadređenom.⁷⁸⁷

378. Svjedok Baggesen je posvjedočio da je vojna policija bila isključivo pod žaliočevom komandom. On je ispričao događaj kada se žalilac postarao da se Džemal Merdan (zamjenik komandanta 3. korpusa ABiH sa sjedištem u Zenici), kojeg je zatvorio zapovjednik vojne policije Travnik, pusti na slobodu.⁷⁸⁸

379. Na žalbenom pretresu, zastupnik optužbe je izjavio da je Pretresno vijeće "primilo iskaz svjedoka Baggesena na znanje, ali ga nije prihvatilo" i ustvrdio je da "nekoliko elemenata u spisu, navedenih u paragrafu 463 [prvostepene] Presude, potvrđuje" ocjenu Pretresnog vijeća da je žalilac vršio efektivnu kontrolu nad vojnom policijom.⁷⁸⁹

380. Žalbeno vijeće smatra da optužba pod "nekoliko elemenata" zapravo misli na svjedoka HH i svjedoka Baggesena, čijim je svjedočenjima Pretresno vijeće pridalo veliku važnost. Žalbeno vijeće ne može nagađati o kojih "nekoliko elemenata" se u rečenom paragrafu govori, budući da se u Prvostepenoj presudi navode samo iskazi te dvojice svjedoka. U vezi s tim, Žalbeno vijeće podsjeća da je elastičnost koja se mora dopustiti Pretresnom vijeću pri iznošenju argumentacije uvijek ograničena obavezom da se da obrazloženje odluke, što nalaže osnovna pravičnost prema svim stranama u predmetu.⁷⁹⁰

381. Na osnovu relevantnih dokaza predloženih Pretresnom vijeću, a posebno žaliočevog priznanja da su mu jedinice vojne policije mogle biti prepotčinjene radi izvršenja ograničenih zadataka,⁷⁹¹ Žalbeno vijeće zaključuje da je razumni presuditelj mogao zaključiti, kao što je to učinilo Pretresno vijeće, da je žalilac imao "ovlasti nadređenoga" nad vojnom policijom.

⁷⁸⁶ Prvostepena presuda, par. 463.

⁷⁸⁷ Prvostepena presuda, par. 464, 465.

⁷⁸⁸ T 1905-1907 (22. august 1997.).

⁷⁸⁹ AT 707-708 (16. decembar 2003.).

⁷⁹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 224.

⁷⁹¹ Prvostepena presuda, par. 459; *vidi takođe* par. 460.

382. Žalbeno vijeće sada prelazi na utvrđivanje da li se, u svjetlu dokaza izvedenih u prvostepenom postupku ocijenjenih zajedno s dodatnim dokazima prihvaćenim u žalbenom postupku, i sâmo van razumne sumnje uvjerilo da je žalilac vršio efektivnu kontrolu nad vojnom policijom.

383. Određeni dijelovi dokaznog predmeta 36 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115, iskaza svjedoka Merdana u predmetu *Kordić i Čerkez*, relevantni su za zaključak Pretresnog vijeća u vezi sa žaliočevom efektivnom kontrolom nad vojnom policijom u paragrafu 463 Prvostepene presude. U tom paragrafu, Pretresno vijeće je, po svemu sudeći, zaključilo da je žalilac vršio efektivnu kontrolu nad vojnom policijom na osnovu činjenice da je žalilac intervenisao kada je zapovjednik vojne policije Travnik oteo generala Merdana:

...Prema izjavi svjedoka Baggesena, "jedina osoba koja je mogla izdavati zapovijedi vojnoj policiji bio je gospodin Blaškić". Taj svjedok je ispričao o pokušaju otmice Džeme Merdana od strane zapovjednika vojne policije Travnik u znak protesta zbog sporosti istrage u slučaju otmice četvorice oficira brigade Stjepan Tomašević. Kada su zahtjevi od strane UNPROFOR-a i PMEZ-a ostali uzaludni, taj je zapovjednik smjesta odustao nakon što mu je to telefonom naredio optuženi.⁷⁹²

384. U dokaznom predmetu 36 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115 govori se o hapšenju generala Merdana i okolnostima njegovog puštanja na slobodu. Prema generalu Merdanu, nakon telefonskog razgovora sa žaliocem, vojni policajac je odbio da izvrši žaliočevo naređenje i pusti generala Merdana, koji je izjavio da se čekalo na konsultacije s nekim drugim.⁷⁹³

385. Žalbeno vijeće zaključuje da gore navedeni dodatni dokaz pokazuje da je svjedok Baggesen pogrešno prikazao te događaje i potvrđuje da je zapovjednik vojne policije koji je zatvorio generala Merdana odbio da izvrši žaliočevo naređenje i pusti generala na slobodu.

386. Žalbeno vijeće, nadalje, smatra da dokazi prihvaćeni u žalbenom postupku pokazuju da su pripadnici vojne policije bili umiješani u kriminalne aktivnosti. Na

⁷⁹² Prvostepena presuda, par. 463 (fusnota izostavljena).

⁷⁹³ Dokazni predmet 36 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115, str. 12.866-12.867. Taj prikaz događaja potvrđuje iskaz svjedoka BA3, AT 375-376 (9. decembar 2003.) (zatvorena sjednica).

primjer, u dokaznom predmetu 8 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115, izvještaju Odjela obrane HVO-a od 18. februara 1993., govori se o formiranju Kordićeve i Koštromanove "grupe [...] ljudi, od ranije poznati[h] po kriminogenom ponašanju" na čelu sa Sliškovićem. Za te specijalne policijske snage kaže se da su "Kordićeva i Koštromanova privatna policija", te da njihovo ponašanje "uvelike kompromitira HVO".

387. U dokaznom predmetu 102 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115, izvještaju Hrvatske demokratske zajednice Busovača od 18. novembra 1992. upućenom Službi za informiranje i sigurnost, govori se o kriminalnoj aktivnosti specijalnih jedinica policije pod Sliškovićevom kontrolom. Taj dokument navodi na zaključak da jedinice pod Sliškovićevom kontrolom nisu bile pod kontrolom HVO-a ni drugih civilnih vlasti, te da su ostvarivale vlastite kriminalne ciljeve, barem kada je riječ o julu 1992. U tom dokumentu se kaže da je početkom rata u redovima vojne policije u Busovači bio velik broj ljudi sa sumnjivom prošlošću i pominju se pritužbe vojske i građana na rad nekih pripadnika vojne policije.

388. Dokazni predmet 84 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115, izvještaj s potpisom Valentina Ćorića upućen 9. marta 1993. predsjedniku HZ H-B Mati Bobanu, sadrži informacije o aktivnostima jedinica vojne policije i navodi glavne probleme u njenom radu, konkretno, loše funkcionisanje opštinskih vlasti i pravnog sistema HZ H-B; brojne pokušaje civilnih vlasti da se umiješaju u poslove vojne policije; sukobe vojnih i civilnih vlasti; neprofesionalnost i nepotizam; te brojne slučajeve zauzimanja poslovnih prostora i stanova uz blagoslov lokalnih vlasti u Mostaru i srednjoj Bosni.

389. U dokaznom predmetu 85 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115, naređenju koje je žalilac izdao zapovjedniku 4. bojne vojne policije 6. maja 1993., naređuje se provođenje istrage kako bi se utvrdilo koji su se pripadnici te jedinice nasilno uselili u stanove u vlasništvu Muslimana ili zajedničkom vlasništvu Muslimana i Hrvata, te zahtijeva da Ljubičić podređenim jedinicama izda naređenje kojim se zabranjuje takvo ponašanje. U tom naređenju se kaže da će se zapovjednik 4. bojne vojne policije smatrati osobno odgovornim za izvršenje naređenja.

390. Povrh toga, u nastavku se navode dokazi koji ukazuju na činjenicu da je vojna policija uživala zaštitu drugih, čija naređenja je često izvršavala.

391. U dokaznom predmetu 10 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115, izvještaju Hrvatskog vijeća obrane od 4. decembra 1993. upućenom Miroslavu Tuđmanu, u vezi s Busovačom se kaže da su Ignac Koštroman i drugi učestvovali u gotovo svim nezakonitim aktivnostima u svojstvu "idejnih vođa i naredbodavaca, pa preko Ante Sliškovića i Paške Ljubičića kao izvršioca njihovih zamisli i želja". U tom izvještaju se takođe kaže da su "70% vojnih policajaca [Busovače] lopovi i kriminalci, te da [se] njima ne može vladati niti kontrolisati ih".

392. U dokaznom predmetu 14 iz Četvrtog zahtjeva po pravilu 115, izvještaju ABiH o odnosu s jedinicama HVO-a i sukobu u Busovači, sastavljenom 26. januara 1993. u 23:54 sati, konstatuje se da je, prema informacijama dobivenim od zarobljenih pripadnika HVO-a, Slišković "idejni vođa" "specijalne policije". Osim toga se kaže: "Specijalna sa Sliškovićem u rukovodstvu su Čosić Vlado i Milić Zarko (podrška u Dariju Kordiću)." U tom izvještaju se govori o borbama u opštini Busovača, konkretno u Kaoniku i Kaćunima.

393. Osim toga, Žalbeno vijeće je u žalbenom postupku saslušalo iskaze koji pokazuju da žalilac *de facto* nije komandovao jedinicama vojne policije, među kojima su bili "Džokeri".

394. Na primjer, svjedok BA1 je posvjedočio da se vojna policija, generalno govoreći, priključuje jedinici koja posjeda prednji kraj; stoga zapovjednik operativne zone ima administrativne dužnosti, ali ne komanduje sveukupnim operacijama; na primjer, ako to uporedimo sa američkim sistemom, zapovjednik operativne zone vojnoj policiji može narediti da reguliše saobraćaj, kontroliše ceste itd., ali nije odgovoran za operativni raspored, niti napade. Taj svjedok je izjavio da su, generalno govoreći, paravojne jedinice poput "Džokera" odgovarale središnjim vlastima, to jest Ministarstvu unutrašnjih poslova ili Ministarstvu obrane i da nisu bile neposredno potčinjene vojnoj komandi operativne

zone. On je, osim toga, rekao da su jedinice posebne namjene najvjerojatnije bile potčinjene centralnom ministarstvu u Grudama ili Mostaru.⁷⁹⁴

395. Svjedok Philip Watkins, penzionisani britanski oficir, koji je u predmetnom periodu bio u Posmatračkoj misiji Evropske zajednice u Bosni, posvjedočio je da žalilac nije mogao kontrolisati "Džokere". Taj svjedok je - na osnovu saznanja dobivenih od UNPROFOR-a, zaposlenika Posmatračke misije Evropske zajednice iz redova domaćeg stanovništva, vozača i prevoditelja - posvjedočio da su "Džokeri" odgovarali Kordiću.⁷⁹⁵ Svjedok Watkins je takođe potvrdio izjavu koju je dao optužbi u junu 1996., u kojoj govori o incidentu koji se dogodio dok je vodio humanitarni konvoj - Konvoj radosti.⁷⁹⁶ Svjedok Watkins je, zajedno s Alastairom Duncanom, komandantom snaga Britanskog bataljona, lično učestvovao u pregovorima za slobodan prolaz konvoja. Žalilac je dao dopuštenje za prolaz konvoja kroz tuzlanski džep; međutim, "Džokeri", koji su bili na kontrolnom punktu, izjavili su da kao zapovjednika priznaju samo Kordića. Konvoju je dopušteno da prođe kroz tuzlanski džep tek kad je Kordić došao na kontrolni punkt i lično intervenisao.⁷⁹⁷

396. Svjedok BA2 je posvjedočio da mu je Paško Ljubičić rekao da pripadnici vojne policije nemaju nikakve obaveze u odnosu na žalioca jer je njihov štab u Mostaru i uživaju Kordićevu podršku.⁷⁹⁸

397. Svjedok BA3 je posvjedočio da mu na kontrolnim punktovima vojne policije nikad nisu priznavali propusnicu koju je izdao žalilac, dok je s propusnicom koju je izdao Kordić mogao proći kroz kontrolne punktove.⁷⁹⁹ Što se tiče specijalnih jedinica vojne policije, konkretno "Džokera", on je izjavio da, po njegovom iskustvu, nije moguće da su bili pod žaliočevom komandom, te da je to bilo opšteprihvaćeno mišljenje u 3. korpusu ABiH. On je, osim toga, posvjedočio da je zapovjednik 4. bojne vojne policije i

⁷⁹⁴ AT 176, 177 (8. decembar 2003.) (zatvorena sjednica).

⁷⁹⁵ Pitanje "Je li vaše mišljenje o tom vrlo važnom pitanju samo vaše mišljenje ili je to mišljenje većine posmatrača i profesionalaca u Posmatračkoj misiji Evropske zajednice?" [Odgovor] "Rekao bih da je bilo opšteprihvaćeno da su oni odgovarali Kordiću". AT 295 (9. decembar 2003.).

⁷⁹⁶ Dokazni predmet H1, str. 6.

⁷⁹⁷ AT 347-348 (9. decembar 2003.).

⁷⁹⁸ AT 225-226 (8. decembar 2003.) (zatvorena sjednica).

⁷⁹⁹ AT 377-378 (9. decembar 2003.) (zatvorena sjednica).

specijalnih jedinica vojne policije Paško Ljubičić bio direktno podređen Sliškoviću i Kordiću.⁸⁰⁰

398. Svjedok BA4 je posvjedočio da je bilo pripadnika "Džokera" i vojne policije koji su, pod Kordićevom komandom i izvršavajući Sliškovićeva naređenja, terorisali Muslimane u januaru 1993. u Busovači, te vršili pljačke.⁸⁰¹ On je zaključio da su "Džokeri" primarno odgovarali Sliškoviću koji je, pak, odgovarao Kordiću.⁸⁰²

399. Osim toga, dokazi prihvaćeni u žalbenom postupku potvrđuju zaključak da pripadnici vojne policije nisu priznavali žalićevo zapovjedništvo i da se njegova naređenja, kao što se navodi gore u tekstu, nisu izvršavala.

400. Na primjer, u dokaznom predmetu 1 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115 (Informacija MUP-a) stoji da lokalni komandanti odbijaju izvršavati žalićeve naređenja zato što on od njih zahtijeva strogu disciplinu. U tom naređenju se kaže da su zapovjednik 4. bojne vojne policije Paško Ljubičić i njegov zamjenik Vlado Ćosić, u odnosu na žalioca, bili relativno samostalni u vođenju svojih jedinica i planiranju akcija.⁸⁰³ U tom izvještaju se kaže da je nekoliko specijalnih jedinica, među kojima su bili i "Džokeri", zapravo bilo pod Kordićevom komandom,⁸⁰⁴ te da vojna policija nije

⁸⁰⁰ AT 380 (9. decembar 2003.) (zatvorena sjednica)

⁸⁰¹ AT 485 (10. decembar 2003.).

⁸⁰² AT 495-496 (10. decembar 2003.).

⁸⁰³ Dokazni predmet 1 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115, str. 7.

⁸⁰⁴ *Ibid.*, str. 8. *Vidi* relevantne dijelove koji glase:

... Prvi zapovjednik vojne komponente HVO-a na prostoru srednja Bosna bio je Paško Ljubičić. [...] Na prostoru srednje Bosne postojale su četiri (4) vojne formacije HVO-a teritorijalno raspoređene u Kiseljaku, Vitezu, Žepču i Varešu. Te vojne formacije sačinjavali su uglavnom dragovoljci i lokalno stanovništvo. U pravilu su bili slabo naoružani, bez ikakvog vojnog ustroja i međusobno nepovezani. Zapovjednik vojne formacije sa sjedištem u Kiseljaku bio je Ivica RAJIĆ, u Žepču Ivo LOZANČIĆ, a u Vitezu Paško LJUBIČIĆ, dok je u Usori bio JELAČA. Prema nekim našim spoznajama, sjedište nije bilo u Usori, već u Sarajevu, a na čelu tog je bila osoba po imenu Slavko. Od navedenih zapovjednika operativnih grupa samo su zapovjednici Usore i Žepča stvarno slušali BLAŠKIĆEVE zapovjedi.

Na području srednje Bosne stalno ili samo povremeno djelovale su i sljedeće specijalne postrojbe koje su formalno bile pod zapovjedništvom Pomoćnika ministra za specijalne postrojbe u Ministarstvu obrane HR HB Ivice PRIMORCA, ali je njima zapravo zapovijedao Dario KORDIĆ:

Kažnjenička bojna, pod zapovjedništvom Mladena NALETILIĆA "Tute", čiju je ispostavu u Mostaru vodio Vinko MARTINOVIĆ "Štela",

"Maturice", pod zapovjedništvom Dominika ILIJAŠEVIĆA "Come", koji su djelovali u Kiseljaku,

bila pod žaliočevom komandom nego pod komandom Uprave vojne policije u Ministarstvu obrane.⁸⁰⁵

401. Pretresno vijeće je, osim toga, ocijenilo:

"Vitezovi", djelovali su na području Viteza pod zapovjedništvom Darka KRALJEVIĆA,

"Jokeri", pod zapovjedništvom najvjerojatnije Ante FURUNDŽIJE,

postrojba "Žuti", pod zapovjedništvom Žarka ANDRIĆA "Žutog",

"Apostoli", s područja Travnika, koji su se povukli u Kiseljak, pod zapovjedništvom Marinka ŠUNJIĆA. (str. 8)

"Jokeri"

Postrojba "*Jokeri*" bila je postrojba civilne policije, nešto nalik na specijalnu policiju, odnosno na antiterorističku postrojbu. Bili su smješteni u tzv. "Bungalovu", malom motelu kod Viteza. Sačinjavali su ju uglavnom mladići iz Viteza i Travnika. Do događaja u Ahmićima, prema nekim izvorima (pr. RAMLJAK Blaženko) ova postrojba ranije nije učestvovala u nekim vojnim operacijama, već je pljačkala napuštene muslimanske kuće i stanove u gradovima, oduzimala vozila i činila druga kaznena djela. Prema pojedinim izvorima, u tu je postrojbu KORDIĆ najvećim dijelom novačio kažnjenike iz zatvora, koji su za puštanje na slobodu morali prisegnuti da će izvršavati apsolutno sve zapovjedi. (naglasak dodat)

Postoje kontradiktornosti u iskazima oko toga pod čijim je zapovjedništvom bila postrojba "Jokeri", jer prema KOŠTROMANU je bila pod zapovjedništvom Darka KRALJEVIĆA, dok sva druga saznanja ukazuju kako je zapovjednik bio Anto FURUNDŽIJA. Najvjerojatnije KOŠTROMAN pokušava KRALJEVIĆA okriviti za taj zločin (prema dostupnim podacima KRALJEVIĆ i njegova postrojba "Vitezovi" nije sudjelovala u napadu, već samo jedan manji broj dobrovoljaca, koje su KORDIĆ i ostali novačili uoči napada)... (str. 9)

⁸⁰⁵ *Ibid.*, str. 9. *Vidi* relevantne dijelove koji glase:

Vojna policija

Krajem 1992. g. formirana je Vojna policija HVO-a. Za područje srednje Bosne bila je nadležna 4. bojna Vojne policije, sastavljena od 5 satnija i 8 samostalnih brigadnih vodova. Cijelom bojnomo i satnijama nije zapovijedao zapovjednik OZ ili zapovjednik brigade već Uprava Vojne policije pri Ministarstvu obrane. Samostalnim brigadnim vodovima zapovijedao je zapovjednik brigade, odnosno zapovjednici postrojbi u kojima su vodovi bili integrirani.

U siječnju 1993. nastupio je preustroj Vojne policije tako da su u 4. bojni samostalni brigadni vodovi ukinuti, a formirane su tri (3) satnije Vojne policije. Cijelom bojnomo i satnijama nije zapovijedao zapovjednik OZ ili zapovjednik brigade, već Uprava Vojne policije. Načelnik Uprave Vojne policije Valentin ČORIĆ.

[...] Prvi zapovjednik vojne policije bio je Milivoj PETKOVIĆ, a načelnik SIS-a, Ante Slišković. Tihomir BLAŠKIĆ nije bio zadovoljan zbog formiranja ovih formacija, jer su one bile izvan njegove kontrole i on s njima nije zapovijedao, već su bile pod zapovjedništvom Ministarstva obrane HV-a, odnosno glavnog stožera HVO-a. ... (str. 9).

[B]udući da je imao razloga da zna da su zločini bili počinjeni ili da će biti počinjeni, kao osoba nadređena snagama o kojima se ovdje govori, [optuženi je] bio dužan preduzeti razumne mjere kako bi se oni izbjegli ili spriječili [...] Vijeće smatra da je optuženi znao da su zločini bili počinjeni ili da će biti počinjeni, a nije iz toga izvukao nikakve zaključke.⁸⁰⁶

402. Pretresno vijeće nije povjerovalo u žaliočev argument da sve do 22. aprila 1993. nije znao da su nad civilima počinjeni zločini budući da nije mogao izaći iz hotela "Vitez".⁸⁰⁷ Pretresno vijeće se pozvalo na svjedoke koji su izjavili da su 16. aprila 1993. pokušali doći do žalioca, ali im je rečeno da nema nikoga,⁸⁰⁸ činjenicu da je najmanje dvoje žaliočevih kolega uspelo otići iz hotela "Vitez" i dokaze da je HVO u više navrata pokušao spriječiti strance da uđu u selo.⁸⁰⁹

403. Pretresno vijeće je primjetilo da su pripadnici Posmatračke misije Evropske zajednice primijetili znakove da se na području tog sela vode borbe i izrazili nevjericu da bi u Ahmićima bile jedinice ABiH.⁸¹⁰ Pretresno vijeće je zaključilo da je žalilac po topovskoj paljbi koja se čula i dimu koji se dizao nad područjem Ahmića morao zaključiti da se tamo vrše zločini.⁸¹¹

404. Žalilac tvrdi da ni u slučaju da je čuo topovsku paljbu i vidio dim kako se diže iznad Ahmića ne bi imao razloga da posumnja da nije riječ o zakonitom vojnom sukobu. Žalbeno vijeće podsjeća na svoj zaključak ranije u tekstu da dokazi izvedeni na suđenju i dodatni dokazi potvrđuju zaključak da je u Ahmićima bilo muslimanske vojske, te da je žalilac imao razloga vjerovati da ABiH namjerava izvršiti napad na pravcu Ahmići-Šantići-Dubravica.

405. Žalbeno vijeće je ranije u ovoj Presudi ocijenilo da je Pretresno vijeće pogrešno protumačilo element svijesti "znao ili je bilo razloga da zna" i zauzelo stav da se treba

⁸⁰⁶ Prvostepena presuda, par. 477.

⁸⁰⁷ Prvostepena presuda, par. 478.

⁸⁰⁸ Prvostepena presuda, par. 479.

⁸⁰⁹ Prvostepena presuda, par. 482. Svjedok Stewart, T 23.746 (17. juni 1999.) (koji je posvjedočio da su ga 22. aprila 1993. pripadnici HVO-a pokušali spriječiti da uđe u Ahmiće); svjedok Baggesen, T 1929-1932 (22. august 1977.) (koji je posvjedočio da su ga 16. aprila vojnici HVO-a na kontrolnom punktu spriječili da uđe u selo); svjedok Akhavan, T 5285 (15. decembar 1997.) (koji je posvjedočio da je na tim Komisije UN-a za ljudska prava otvorena vatra kada je 2. maja 1993. pokušao provesti istragu u Ahmićima); *vidi takođe* dokazni predmet P184, par. 4.

⁸¹⁰ Prvostepena presuda, par. 404, 407-409.

⁸¹¹ Prvostepena presuda, par. 479.

pridrživati standarda "znao ili je bilo razloga da zna" datog u Drugostepenoj presudi u predmetu *Čelebići*.⁸¹² Žalbeno vijeće će stoga primijeniti pravilni pravni standard kako bi utvrdilo da li je bilo razloga da žalilac zna da su na području Ahmića 16. aprila 1993. izvršeni zločini.

406. U tom pogledu, Žalbeno vijeće smatra da element svijesti "znao ili je bilo razloga da zna", kako je formulisan u Statutu, ne podrazumijeva nužno dužnost pribavljanja informacija. Žalbeno vijeće naglašava da se odgovornost može pripisati za *namjerno* izbjegavanje saznanja, ali ne i za neznanje iz nemara.⁸¹³

407. Iz analize dokaza na osnovu kojih je Pretresno vijeće zaključilo da je žalilac znao da su zločini izvršeni ili da će biti izvršeni, proizlazi da nema dokaza da je žalilac *raspolagao informacijama* koje bi ga upozorile da su njegovi podređeni 16. aprila 1993. na području Ahmića počinili zločine.

408. Nadalje, dodatni dokazi prihvaćeni u žalbenom postupku potvrđuju žaliočev argument da, s obzirom na vojni sukob HVO-a i ABiH koji je bio u toku, nije bilo razloga da misli da su izvršeni zločini.

409. Dokazni predmet 2 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115, bezbjednosni izvještaj 7. muslimanske brigade 3. korpusa ABiH od 16. aprila 1993. upućen Sektoru bezbjednosti 3. korpusa ABiH, pokazuje da su sve jedinice 7. muslimanske brigade bile u stanju borbene gotovosti. U tom izvještaju se kaže da se u Ahmićima vode žestoke borbe.⁸¹⁴

⁸¹² Vidi Glavu III (B) (2) ove Presude.

⁸¹³ Vidi Glavu III (B) (2) ove Presude.

⁸¹⁴ Vidi relevantne dijelove tog izvještaja koji glase:

[...] Obzirom na usložnjavanje odnosa Armije RBiH i postrojbi HVO na području Zenice i ostalih dijelova Srednje Bosne, a u skladu sa izdatim naredbama, sve jedinice 7. muslimanske brigade nalaze se u stanju pripravnosti.

[...] Jedinice 7. muslimanske brigade locirane u Zenici, nalaze se u kasarni, a naredbom str. Pov. Br. 332/93. od 15. 4. 1993.g. zabranjen je izlazak vojnika i starješina, bez posebnih dozvola van kruga kasarne.

[...] 16. 4. 1993. godine u 6:00 sati počelo je granatiranje Viteza – dijelovi grada gdje je naseljeno muslimansko stanovništvo. Granatirana su sela Vranjska, Večerska i Ahmići. U Ahmićima se vode žestoke borbe, a pripadnici Armije su prinuđeni da se povuku na rezervne položaje.

410. Dokazni predmet 12 iz Četvrtog zahtjeva po pravilu 115, naređenje koje je komandant 3. korpusa Enver Hadžihasanović 16. aprila 1993. izdao operativnoj grupi "Lašva" i 325. brdskoj brigadi, pokazuje da su snage ABiH toga dana bile na položaju u Ahmićima. U tom naređenju se kaže da su 1. bataljon 303. brdske brigade i 7. muslimanska brdska brigada zaduženi da pomognu snagama ABiH u Ahmićima.⁸¹⁵

411. Svjedok BA3 je posvjedočio da je 3. korpus ABiH dobio informacije o teškom zločinu koji je počinjen u Ahmićima tek 10 do 15 dana poslije 16. aprila 1993. i rekao je da na sastanku održanom u Zenici 21. aprila 1993.,⁸¹⁶ kojem su prisustvovali žalilac i načelnici štabova 3. korpusa ABiH, ti načelnici štabova još uvijek nisu znali za zločine počinjene u Ahmićima.⁸¹⁷

⁸¹⁵ Vidi relevantne dijelove koji glase:

Shodno razvoju događaja, a u vezi napada postrojbi HVO na jedinice AR BiH u zoni odgovornosti 325. bbr i novonastale situacije Komanda Korpusa preduzima mjere u cilju pružanja pomoći našim snagama i vezivanja snaga HVO. U duhu odluke Komandanta izdata su naređenja:

1/303. bbr upućen je u rejon Kuber [...] sa zadatkom organizovati odbranu [...] i biti u gotovosti za pružanje pomoći našim snagama u s. Putiš, Jelinak, Lončari, Nadioci i Ahmići.

U tom dokumentu se takođe kaže da je 7. muslimanska brdska brigada:

[...] upućena [...] u rejon s. Ahmići sa zadatkom organizovati i izvesti marš i stići u rejon s. Ahmići gdje pružiti pomoć našim snagama koje izvode odbranu i organizovati odbranu i biti u spremnosti za izvršenje p/n na pravcu: Ahmići – Šantići –Dubravica.

⁸¹⁶ O tom sastanku se govori u paragrafu 481 Prvostepene presude.

⁸¹⁷ AT 386-387 (9. decembar 2003.) (zatvorena sjednica). Svjedok BA3 je takođe posvjedočio da je, kada je 16. aprila 1993. vozeći se oklopnim vozilom "Warrior" došao na križanje glavne ceste Busovača-Vitez, mogao zaključiti da je u toku sukob određenih razmjera, ali nije zaključio da se u Ahmićima vrši pokolj. AT 389-390 (9. decembar 2003.) (zatvorena sjednica).

Tokom unakrsnog ispitivanja prema pravilu 90(H) Pravilnika, optužba je (neuspješno) sugerisala da je svjedok BA 3, nastojeći da pomogne žaliocu, lagao u vezi s datumom kada je saznao za pokolj u Ahmićima. Zastupnik optužbe pozvao se na izvještaje 3. korpusa od 17. i 18. aprila 1993. u vezi s masakrom, ali nije pomenio konkretne dokumente. Svjedok BA3 je odgovorio da je ABiH, doduše, primila informaciju da selo gori, ali da je u tom trenutku bilo nemoguće utvrditi koliko je ljudi ubijeno i da li se vrše ratni zločini. AT 423-424 (9. decembar 2003.) (zatvorena sjednica).

Zastupnik optužbe tvrdi da je svjedok BA3 od večeri 17. aprila ili jutro 18. aprila 1993. mogao znati za zločine počinjene u Ahmićima. Optužba se poziva na dokazni predmet 22 iz Četvrtog zahtjeva po pravilu 115 (borbeni izvještaj komandanta 3. korpusa ABiH od 17. aprila 1993., poslan 18. aprila 1993. Štabu Vrhovne komande OS RBH) koji sadrži obavještenje da su pripadnici HVO-a napali ABiH u okolini Viteza, te da je nad stanovnicima Ahmića počinjen pokolj. AT 752-754 (17. decembar 2003.).

412. U Prvostepenoj presudi se takođe govori o žaliočevim nastojanjima da provede istragu o zločinima⁸¹⁸ i napominje da on, čak ni kad je 1994. postao pomoćnik načelnika Glavnog stožera HVO-a, nije uspio dobiti SIS-ov izvještaj o Ahmićima.⁸¹⁹ Uprkos tome, Pretresno vijeće je donijelo sljedeći zaključak:

.... U svakom slučaju, očito je da nikad nije preduzeo nikakve razumne mjere da spriječi počinjenje zločina niti da kazni počinioce.⁸²⁰

413. Pretresno vijeće je zaključilo da je komandantova stvarna mogućnost djelovanja kriterij na osnovu kojeg se ocjenjuje koje su mjere razumne i potrebne, bilo da bi se spriječilo krivično djelo, bilo da bi se kaznili počinioci, i ocijenilo da komandant može ispuniti svoju obavezu (sprečavanja ili) kažnjavanja tako što će slučaj podastrijeti nadležnim vlastima.⁸²¹

414. Žalilac stoga nije bio dužan izdati naređenja u vezi s daljnjim istragama, niti je sam mogao izreći disciplinske mjere. Međutim, Žalbena vijeće je takođe konstatovalo da HVO nikad nikog nije kaznio za zločine počinjene u Ahmićima, Šantićima, Pirićima i Nadiocima.⁸²² Djelimični odgovor na pitanja koje su to "razumne mjere" koje žalilac nije preduzeo Žalbena vijeće pronalazi u paragrafu 488 Prvostepene presude.⁸²³

415. Pretresno vijeće je odbacilo žaliočevu tvrdnju da je za vođenje istrage o Ahmićima tražio pomoć međunarodnih organizacija poput PMEZ-a i UNPROFOR-a.⁸²⁴ Pretresno vijeće je, čini se, pri donošenju tog zaključka pridalo veliku težinu svjedočenju

⁸¹⁸ Prvostepena presuda, par. 492.

⁸¹⁹ Prvostepena presuda, par. 493, gdje Pretresno vijeće napominje da je SIS-ov izvještaj od 26. novembra 1993. "element koji bi najviše pridonio njegovom [žaliočevom] oslobađanju od krivnje". Taj izvještaj je uvršten u spis na osnovu pravila 115 kao dokazni predmet 1 iz Prvog zahtjeva prema pravilu 115 (SIS-ov izvještaj).

⁸²⁰ Prvostepena presuda, par. 495.

⁸²¹ Prvostepena presuda, par. 335. *Vidi* takođe par. 302.

⁸²² Prvostepena presuda, par. 494.

⁸²³ Pretresno vijeće ističe da žalilac nije stupio u kontakt sa zapovjednikom vojne policije, Paškom Ljubičićem; on nije preduzeo nikakve mjere da se to mjesto osigura i spriječi kontaminacija dokaza; nije naložio obdukciju nijednog leša prije pokopavanja; nije ni pokušao razgovarati s preživjelim osobama, premda su te osobe bile zatočene u školi u Dubravici.

⁸²⁴ Prvostepena presuda, par. 489, 490, 491.

pukovnika Duncana iz Britanskog bataljona, koji je posvjedočio da mu je žalilac na jednom sastanku objasnio:

... da su zlodjela u Ahmićima djelo bilo Muslimana koji su nosili uniforme HVO-a, bilo muslimanskih ekstremista van kontrole, bilo pak Srba koji su se infiltrirali u tu zonu koju je kontrolirao HVO.⁸²⁵

416. Na žalbenom pretresu, optužba je pomenula tu navodnu žaliočevu izjavu.⁸²⁶ U replici, žalilac je izjavio da je Duncan pogriješio u identifikaciji.⁸²⁷ Svjedok Stewart, koji je takođe prisustvovao tom sastanku, posvjedočio je da žalilac nikad ne bi ništa takvo rekao i potvrdio je da je to izjavio neko drugi.⁸²⁸

417. Premda uvažava da ocjena koje je potrebne i razumne mjere zapovjednik trebao preduzeti kako bi spriječio krivično djelo ili kaznio počinioce ovisi o okolnostima konkretnog slučaja, Žalbeno vijeće se generalno slaže s Pretresnim vijećem u predmetu *Čelebići* koje je zauzelo sljedeći stav:

Mora se ipak uzeti u obzir da međunarodno pravo ne može nadređenoj osobi nametnuti obavezu da uradi nemoguće. Zato se nadređenog može smatrati krivično odgovornim jedino za to što je propustio preduzeti one mjere koje su u njegovoj moći. Tada se postavlja pitanje koje su to mjere za koje se smatra da su u moći nadređenog u ovom smislu. Kao prirodna posljedica kriterijuma koje je Pretresno vijeće prihvatilo o konceptu nadređene osobe, zaključujemo da se nadređenog treba smatrati krivično odgovornim za to što nije preduzeo one mjere koje su u granicama njegovih materijalnih mogućnosti.⁸²⁹

418. Dokazi prihvaćeni u žalbenom postupku potvrđuju zaključak da je žalilac tražio da se provede istraga o zločinima počinjenim u Ahmićima i da je tu istragu preuzeo SIS Mostar. Na primjer, u dokaznom predmetu 1 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115 (SIS-ov izvještaj) se kaže da je žalilac zatražio od Sliškovića da provede istragu o događajima u Ahmićima kako bi mogao poslati izvještaj u Mostar. U tom dokumentu se kaže da je Slišković tu istragu navodno vodio na neefikasan način i da ju je opstruirao.⁸³⁰

⁸²⁵ Prvostepena presuda, par. 490.

⁸²⁶ AT 775-776 (17. decembar 2003.).

⁸²⁷ AT 793-794 (17. decembar 2003.).

⁸²⁸ T 23810-23812, svjedok Stewart (17. juni 1999.). *Vidi takođe* Završni podnesak, str. 333.

⁸²⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 395.

⁸³⁰ Dokazni predmet 1 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115. *Vidi* sljedeće dijelove:

... Tihomir BLAŠKIĆ zadužio je načelnika SIS-a za zbornu područje srednje Bosne Antu SLIŠKOVIĆA da provede istragu o tom događaju kako bi mogao dostaviti izvještaj u Mostar. Međutim, SLIŠKOVIĆ je navodno opstruirao provođenje istrage ponavljajući teze o umiješanosti Srba, Muslimana i Britanaca u "insceniranje" zločina.

Nakon što je postrojba Vojne policije počinila zločin u Ahmićima o kojem je BLAŠKIĆ telefonom izvijestio Darija KORDIĆA, BLAŠKIĆ je o tom događaju zatražio izvješće koje je tada i sačinjeno te potpisano od strane Vlade ČOSIĆA u ime Paška LJUBIČIĆA, koji je bio zapovjednik Vojne policije. U tom se izvješću, prema dostupnim saznanjima, niti jednom riječju ne spominje se zločin već se samo govori o borbama.

O događaju u Ahmićima navodno postoji izvješće Ive LUČIĆA, koje je dostavljeno Pomoćniku ministra za sigurnost BiH, te izvješće-analiza HIS-a. Sva su ta izvješća, navodno, manjkava i samo su sažeci opsežnijih izvješća i rekonstrukcije događaja koja bi trebala postojati u arhivi SIS-a HZ HB. (str. 14)

Hrvatski politički vrh je raspolagao s uglavnom točnim podacima o razmjerima zločina, njegovim okolnostima, žrtvama, počiniteljima itd. ...

... S druge strane, temeljem teze da za rat u BiH nikakvu krivnju nema RH, već da je isključiva krivnja na strani Muslimana i Srba, koju međunarodna zajednica nije podržavala, SIS RH je pokrenuo istragu o zločinima Muslimana i Srba nad Hrvatima u BiH. U svrhu materijalnog potkrepljivanja tih zločina u RH je iz BiH dopremana dokumentacija i osobe koje su pripremane za možebitno svjedočenje u procesima u Haagu. Za pojedine osobe koje su dolazile u RH ("Lora", odnosno SIS u Splitu) pribavljane su osobne isprave i sl. Međutim, očito je kako se paralelno radila i analiza zločina u Ahmićima, pa su tako iz BiH u RH prebacivani i ti dokumenti, koji su pohranjivani u prostorije SIS-a u Splitu.

...Već prve naznake o uključenosti pojedinih dijelova hrvatskog obavještajnog sustava u zbivanja i istragu o Ahmićima vidljive su ubrzo nakon što je bilo razvidno da SIS BiH, odnosno Ante SLIŠKOVIĆ neučinkovito provodi istragu. ...

... ondje je boravio i Ante GUGIĆ, sastavivši potom "*stručno*" izvješće u kojem se ne iznose podaci o počiniteljima ili okolnostima zločina. Početkom 1997. g. na temelju dogovora tadašnjeg ravnatelja HIS-a M. TUĐMANA i načelnika Odjela operativnih poslova u HIS-u Ive LUČIĆA pokrenute su aktivnosti glede praćenja započetog suđenja generalu BLAŠKIĆU. Planirano je da nositelj aktivnosti bude Ministarstvo obrane RH, odnosno SIS-a, a da su MUP-a i Ministarstva pravosuđa RH, po potrebi, trebali servisirati SIS. Međutim, to nije provedeno, pa je akciju operativno i dalje pokrivao SIS, koji je Antu SLIŠKOVIĆA imenovao posebnim koordinatorom za poslove prikupljanja podataka o osobama koje se mogu koristiti kao svjedoci u procesu protiv BLAŠKIĆA. Prema nepotvrđenim saznanjima, u toj akciji je sudjelovao i HIS, koji je nakon obrade prikupljenih podataka, analize istih dostavljao SIS-u. (str. 15)

... Krajem rujna 1998. godine odvjetnik Anto NOBILO započeo je s procesom obrane generala BLAŠKIĆA, te je ubrzo od SIS-a zatražio dokumentaciju koja bi mogla poslužiti za obranu, a posebice o događajima u Ahmićima. Međutim, SIS mu traženu dokumentaciju nije dostavljao uz obrazloženje da traženo izvješće o provedenoj istrazi ne postoji, odnosno da istraga nije ni poduzimana.

... Tijekom rada sa svjedocima, prema neprovjerenim spoznajama, koordinator SIS-a je opstruirao rad odvjetnika, jer je odvjetnik NOBILO pokušao dokazati postojanje paralelne zapovjedne linije, što nije odgovaralo Dariju KORDIĆU i njemu odanim ljudima budući da je on bio zamjenik Mate BOBANA, koji je opet instrukcije primao iz vrha HDZ-a u Zagrebu, čija se povezanost s događajima u BiH htjela prikriti. Zbog spomenutih problema s koordinatorom SIS-a, NOBILO je u javnost distribuirao informaciju da je protiv Paška LJUBIČIĆA i Ante

419. Žalbeno vijeće je u žalbenom postupku kao dodatne dokaze prihvatilo dokumente koji sadrže informacije o osobama koje su navodno odgovorne za zločine počinjene na području Ahmića; ti dokazi potvrđuju zaključak da žalilac nije bio obaviješten o rezultatima istrage i da mu nisu otkrivena imena počinitelja. Na primjer, u dokaznom predmetu 4 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115, HIS-ovom izvještaju od 17. februara 1994. upućenom (tadašnjem predsjedniku Republike Hrvatske) Franji Tuđmanu s potpisom i pečatom načelnika Hrvatske izvještajne službe Miroslava Tuđmana s datumom 18. februara 1994., kaže se da drugi snose odgovornost za zločine u Ahmićima, lošu organizaciju proizvodnje u viteškoj tvornici Slobodan Princip Seljo, te uništavanje dragocjenih dokumenata.⁸³¹

420. Žalbeno vijeće smatra da dokazi izvedeni na suđenju, ocijenjeni zajedno s dodatnim dokazima prihvaćenim u žalbenom postupku, pokazuju da je žalilac preduzeo razumne mjere koje su realno bile u njegovoj moći, da prijavi počinjene zločine i potvrđuju zaključak da je žalilac tražio da se sprovede istraga o zločinima u Ahmićima, da je tu istragu preuzeo SIS Mostar, da žalilac nije obaviješten o rezultatima te istrage i da mu nisu otkrivena imena počinitelja.

421. Iz gore navedenih razloga, nakon što je proučilo pravne uslove za odgovornost prema članu 7(3) Statuta, Žalbeno vijeće zaključuje da žalilac nije vršio efektivnu kontrolu nad vojnim jedinicama koje su odgovorne za izvršenje zločina na području Ahmića 16. aprila 1993., u smislu stvarne mogućnosti da spriječi ili kazni kriminalno ponašanje, tako da konstitutivni elementi komandne odgovornosti ne postoje.

422. U svjetlu prethodno navedenoga, Žalbeno vijeće se nije uvjerilo da dokazi izvedeni u prvostepenom postupku, ocijenjeni zajedno s dodatnim dokazima prihvaćenim u žalbenom postupku, van razumne sumnje dokazuju da žalilac snosi odgovornost prema

SLIŠKOVIĆA podignuta tajna optužnica pred sudom u Haagu, nakon čega je Slišković "nestao". (str. 16) /prijevod s engleskog/

⁸³¹ Dokazni predmet 4 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115, str. 2. *Vidi takođe* dokazni predmet 13 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115 i dokazni predmet 1 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115, koji sadrži obavještenje da su napad na Ahmiće izvršili "Džokeri" pod komandom Vlade ČOSIĆA i zapovjednika područne vojne policije Paška LJUBIČIĆA, zajedno s priključenom grupom kriminalaca, koji su pušteni iz zatvora u Kaoniku i uključeni u borbena dejstva.

članu 7(3) zato što nije spriječio izvršenje zločina u Ahmićima, Šantićima, Pirićima i Nadiocima 16. aprila 1993., niti kaznio počinioce.

NAVODI O GREŠKAMA U VEZI S ODGOVORNOŠĆU ŽALIOCA ZA ZLOČINE POČINJENE U DRUGIM DIJELOVIMA OPŠTINE VITEZ

Preliminarna pitanja

423. Glavni argument žalioca jeste da je Pretresno vijeće pogriješilo u tome što je zločine u vezi s vojnom operacijom u opštini Vitez pripisalo žalioцу u svojstvu nadređenog oficira HVO-a u toj zoni i to primjenjujući standard objektivne odgovornosti.⁸³² S druge strane, žalilac nigdje ne osporava “da je bio *de jure* nadležan za komandovanje regularnim snagama HVO-a u srednjoj Bosni uopšte, ili da je naredio neke vojne akcije u opštini Vitez tokom 1993. godine”.⁸³³ Pitanje koje je, kako on tvrdi, trebalo da riješi Pretresno vijeće bilo je da li je on izdavao protivpravna naređenja.⁸³⁴ Žalilac obrazlaže da je Pretresno vijeće naređivanje legitimnih akcija poistovjetilo s naređivanjem da se počine krivična djela, te da se činjenica da je on naredio izvođenje legitimne vojne akcije ne može smatrati dokazom u situaciji kada valja utvrditi da li je on naredio da se tokom vojne akcije čine krivična djela.⁸³⁵

424. Tužilac napominje da je žalilac proglašen krivim zato što je naredio napade na Vitez i Stari Vitez 16. i 18. aprila, te 18. jula 1993., kao i zato što nije spriječio krivična djela, odnosno nije kaznio njihove počiniocе.⁸³⁶ Tužilac tvrdi da žalilac pogrešno tumači zaključak Pretresnog vijeća u vezi s neprijateljstvima u opštini Vitez kao tvrdnju da su snage HVO-a inicirale rasprostranjeni i simultani napad na cijelom području OZSB-a ujutro 16. aprila 1993. godine.⁸³⁷

425. Žalbeno vijeće mora razmotriti dva preliminarна pitanja. Prvo, Žalbeno vijeće treba da utvrdi da li je Pretresno vijeće žalioца proglasilo krivim samo na osnovu njegovog komandnog položaja. Žalbeno vijeće napominje da je Pretresno vijeće žalioца

⁸³² Žalbeni podnesak, str. 56-57. Ovo je bio dio druge žalbene osnove u žalbenom podnesku žalioца.

⁸³³ Žalbeni podnesak, str. 57.

⁸³⁴ *Ibid.*

⁸³⁵ Replika žalioца, par. 41.

⁸³⁶ Podnesak respondentа, par. 2.197.

⁸³⁷ Podnesak respondentа, par. 2.212.

proglasilo krivim zato što je naredio izvjesne zločine i zato što te zločine nije spriječio, odnosno nije kaznio njihove počinioce nakon što su zločini počinjeni. Međutim, nijedan od ta dva zaključka nije održiv ako se oni temelje samo na tome da je on bio zapovjednik počinilaca jer je za svaki od ta dva zaključka ponaosob potrebno dokazati elemente kao što su *actus reus* i *mens rea* zapovjednika. Žalbeno vijeće stoga ne prihvata argument žalioca da ga je Pretresno vijeće proglasilo krivim samo na osnovu njegovog komandnog položaja u OZSB-u.

426. Drugo, Žalbeno vijeće smatra da se Prvostepena presuda, kako se čini, predmetnim napadima bavila kao neupitno protivpravnim vojnim akcijama. Naime, Pretresno vijeće je konstatovalo da su napad na grad Vitez 16. aprila 1993., uključujući i Stari Vitez, incident s kamionom-bombom u Starom Vitezu 18. aprila 1993., te napad na Stari Vitez 18. jula 1993., zločini protiv čovječnosti.⁸³⁸ Žalbeno vijeće napominje da se zaista čini da je Pretresno vijeće za napad 16. aprila 1993. utvrdilo da je posrijedi ratni zločin jer:

... nije moguće izdvojiti strategijske ili vojne razloge za napad na Vitez i Stari Vitez 16. aprila 1993. Čak i da su takvi razlozi postojali, počinjena razaranja su nesrazmjerna s eventualnim vojnim potrebama.⁸³⁹

Takvo tumačenje u Prvostepenoj presudi čini se da potkrepljuje osuđujuća presuda izrečena žalioцу po tački 12 optužnice, tj. po optužbi za razaranja koje nije opravdano vojnom potrebom.

427. Žalbeno vijeće upozorava na zaključak Pretresnog vijeća da je oružani sukob između HVO-a snaga ABiH u opštini Vitez počeo u aprilu 1993.⁸⁴⁰ i da su “tri do sada navedena napada bila /.../ usmjerena protiv muslimanskog civilnog stanovništva i nisu predstavljala odgovor na vojnu agresiju”.⁸⁴¹ Iz ove ocjene Pretresnog vijeća nije jasno da li bi se ta tri napada smatrala legitimnim da su bili izvršeni kao dogovor na vojnu

⁸³⁸ Prvostepena presuda, par. 502 i 507.

⁸³⁹ Prvostepena presuda, par. 510.

⁸⁴⁰ Prvostepena presuda, par. 497.

⁸⁴¹ Prvostepena presuda, par. 507. Kad se pominju tri napada podrazumijevaju se događaji od 16. aprila, 18. aprila i 18. jula 1993. godine.

agresiju.⁸⁴² Kako god bilo, Žalbeno vijeće smatra da je, u kontekstu ovog oružanog sukoba, koji se već neko vrijeme pripremao, s učešćem objiju strana,⁸⁴³ pitanje koja je strana *inicirala* sukob irelevantno za svrhu utvrđivanja karaktera njenog djelovanja tokom tog sukoba.⁸⁴⁴ Preokupacija Međunarodnog suda jeste to da li su tokom sukoba počinjena krivična djela i ko ih je počinio. Žalbeno vijeće stoga smatra razumnim povući distinkciju između legitimne vojne akcije tokom koje su se izvjesni zločini mogli dogoditi i bez naređenja komandanta da se oni vrše i protivpravne vojne akcije za koju je naređenje izdao komandant i koja sama po sebi predstavlja zločin.

428. U narednim odjeljcima, Žalbeno vijeće će se baviti pitanjem krivične odgovornosti žalioca u vezi sa svakim od napada za koje je utvrđeno da je žalilac kriv zato što je za njih izdao naređenje. Iako uvažava da je moguće da čin naređivanja uključuje umišljaj, Žalbeno vijeće ponavlja standard koji je postavilo ranije u ovoj presudi, da osoba koja naredi neku radnju ili propust sa sviješću o znatnoj vjerovatnoći da će prilikom izvršavanja tog naređenja biti počinjeno krivično djelo, posjeduje *mens reu* koja je uslov za utvrđivanje odgovornosti po članu 7(1) na osnovu izdavanja naređenja. Naređivanje sa takvom sviješću mora se smatrati pristankom na dotično krivično djelo. Pored toga, Žalbeno vijeće će takođe, ondje gdje je to primjereno, razmotriti pitanje krivične odgovornosti žalioca za krivična djela počinjena u tim napadima u smislu člana 7(3) Statuta.

⁸⁴² U žalbenom postupku predloženi su dokazi da je hrvatska strana u srednjoj Bosni bila u defanzivi najmanje od maja do oktobra 1993. godine: svjedok Watkins, AT 357-358 (9. decembar 2003.).

⁸⁴³ Prvostepena presuda, par. 343-356.

⁸⁴⁴ Ovo čini bespredmetnim spor strana oko tog pitanja: žalilac, AT 616 (16. decembar 2003.); tužilac, AT 731-734 (16. decembar 2003.).

Odgovornost žalioaca po članu 7(1) Statuta

Napad na grad Vitez 16. aprila 1993.

Uloga žalioaca

(i) Indicije planiranja

429. Žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kad je zaključilo da je on izdao protivpravna naređenja na osnovu toga što je predmetna vojna akcija bila “dobro pripremljena”.⁸⁴⁵ Po njegovom mišljenju, dodatni dokazi pokazuju da jedinica “Vitezovi” nije bila direktno pod njegovom komandom.⁸⁴⁶ Žalilac tvrdi da je krivična djela počinila jedinica “Vitezovi”.⁸⁴⁷ Nadalje, on tvrdi da je razlog za pokret snaga HVO-a na osnovu njegovih naređenja bio taj što se očekivala borba sa snagama ABiH na tom području, a ne naređenje da se vrše zločini.⁸⁴⁸ Po njegovom mišljenju, Pretresno vijeće je takođe pogriješilo kad se pozvalo na korištenje artiljerije kao na dokaz da je on izdao protivpravna naređenja, zato što nije pokazano da je zločine počinila artiljerija i jer on nije bio jedina osoba koja je mogla odobriti upotrebu artiljerije.⁸⁴⁹

430. Tužilac tvrdi da su žaliočeve tvrdnje pogrešne uslijed sljedećih razloga: i) Pretresno vijeće nije zaključilo da je žalilac izdavao protivpravna naređenja samo zato što je smatralo da su napadi bili dobro pripremljeni;⁸⁵⁰ ii) ti napadi dogodili su se u vrijeme kad između ABiH i HVO-a nije bilo neprijateljstava, što pokazuje da su oni bili planirani sa ciljem: otjerati Muslimane iz tog područja;⁸⁵¹ iii) za žaliočeva naređenja od 15. i 16. aprila 1993. utvrđeno je da su to bile zapovijedi za napad;⁸⁵² i iv) Pretresno vijeće je zaključilo da je artiljerija na Stari Vitez djelovala baražnom vatrom, s učešćem teške artiljerije.⁸⁵³

⁸⁴⁵ Žalbeni podnesak, str. 58 i str. 59. *Vidi i repliku žalioaca, par. 42.*

⁸⁴⁶ Žalbeni podnesak, str. 59.

⁸⁴⁷ Žalbeni podnesak, str. 59.

⁸⁴⁸ Žalbeni podnesak, str. 61.

⁸⁴⁹ Žalbeni podnesak, str. 59-60, 61-62.

⁸⁵⁰ Podnesak respondenta, par. 2.218.

⁸⁵¹ Podnesak respondenta, par. 2.219.

⁸⁵² Podnesak respondenta, par. 2.220.

⁸⁵³ Podnesak respondenta, par. 2.221-2.222.

431. Žalbeno vijeće smatra da žalilac ne osporava indicije u vezi s planiranjem na koje se Pretresno vijeće pozvalo analizirajući napad od 16. aprila 1993. na grad Vitez, nego da on tvrdi da ga je Pretresno vijeće osudilo samo na osnovu tih indicija. Žalilac je pogrešno razumio zaključke iz Prvostepene presude. Pretresno vijeće ga nije osudilo *samo* na osnovu indicija u vezi s planiranjem napada, nego je u obzir uzelo i njegovu kontrolu nad snagama HVO-a i jedinicama posebne namjene koje su učestvovala u napadu, te njegovu kontrolu nad artiljerijom u toj zoni.⁸⁵⁴ Indicije planiranja poslužile su kao *dio* dokaza za zaključak da je žalilac naredio napad. Napomenuto je da je Pretresno vijeće potanko ispitalo način na koji su jedinice HVO-a izvršile napad. Međutim, Žalbeno vijeće smatra da nije moguće pozvati se na način na koji je napad izvršen - u dvije faze, s artiljerijskim napadom i jurišem pješadije⁸⁵⁵ - kao na dokaz o tome ko je napad planirao ili naredio budući da je posrijedi naprosto standardna vojna taktika.⁸⁵⁶ Žalbeno vijeće odbacuje tvrdnju žalioaca da ga je Pretresno vijeće osudilo samo na osnovu indicija planiranja.

(ii) Učešće snaga HVO-a u neprijateljstvima

432. Žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo u tome što je svoj zaključak da je on naredio zločine nad civilima zasnovalo samo na dokazima da su u neprijateljstvima učestvovala regularne snage HVO-a zbog toga što nikakvim dokazima nije pokazano da su te snage počinile predmetna krivična djela, dok dodatni dokazi pokazuju da je za njih odgovorna jedinica “Vitezovi”.⁸⁵⁷

433. Tužilac tvrdi da je Pretresno vijeće zaključilo da je žalilac u predmetnom periodu imao efektivnu kontrolu nad regularnim jedinicama HVO-a, kao i nad jedinicom “Vitezovi”,⁸⁵⁸ te da je Pretresno vijeće bilo mišljenja da je zbog obima tih napada nemoguće da je samo jedinica “Vitezovi” učestvovala u zločinima ili da je djelovala samostalno.⁸⁵⁹

⁸⁵⁴ Prvostepena presuda, par. 529.

⁸⁵⁵ Prvostepena presuda, par. 503.

⁸⁵⁶ Svjedok Watkins, AT 297 (9. decembar 2003.).

⁸⁵⁷ Žalbeni podnesak, str. 62-63. *Vidi i* Dodatni žalbeni podnesak, par. 45.

⁸⁵⁸ Podnesak respondenta, par. 2.199.

⁸⁵⁹ Podnesak respondenta, par. 2.205.

434. Žalbeno vijeće napominje da je gore rezimirana argumentacija žalioaca bila već iznijeta pred Pretresnim vijećem.⁸⁶⁰ Žalbeno vijeće napominje i to da žalilac ni u jednom trenutku nije poricao da je imao komandu nad regularnim snagama HVO-a u OZSB-u. Po mišljenju Žalbenog vijeća, pitanje koje ovdje treba da se riješi jeste da li su regularne jedinice HVO-a učestvovala u krivičnim djelima relevantnim za ovaj predmet. Pretresno vijeće je na to pitanje odgovorilo potvrdno,⁸⁶¹ ali polazeći od premise da je napad 16. aprila 1993. od samog početka bio protivpravan i da on konstituira krivično djelo za koje je žalilac proglašen krivim. Žalbeno vijeće će zaključak o tom pitanju donijeti tek nakon provedene analize te premise koja slijedi.⁸⁶²

Da li je grad Vitez bio legitiman vojni cilj?

435. Žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zaključilo da nije bilo strateškog vojnog razloga za napad na Stari Vitez 16. aprila 1993., zato što su u Starom Vitezu, čija je strateška važnost na suđenju dokazana van razumne sumnje, bile stacionirane znatne snage ABiH.⁸⁶³ On tvrdi da dokazi izvedeni na suđenju, kao i dodatni dokazi, pokazuju da je ABiH prva napala HVO, suprotno nalazima Pretresnog vijeća.⁸⁶⁴ Žalilac nadalje tvrdi da iskaz svjedoka na koji se pozvao tužilac pokazuje da je Stari Vitez bio legitiman vojni cilj zbog prisustva vojnika ABiH u njemu, što je potvrđeno i iskazima drugih svjedoka.⁸⁶⁵ On takođe obrazlaže da uništavanje civilne imovine nije povezano s pitanjem da li je neka lokacija legitiman vojni cilj, posebno ako, kao što je tu bio slučaj, vojnici imaju položaje u kućama civila.⁸⁶⁶ Nadalje, tvrdi on, ne postoji zahtjev da vojna snaga mora biti “znatna” kako bi se dao legitimitet vojnom djelovanju protiv nje,⁸⁶⁷ i da bi bilo nejasno koliki broj vojnika može opravdati primjenu sile.⁸⁶⁸ Nadalje, žalilac tvrdi da se činjenica da su zločini počinjeni u nekim drugim periodima ne može smatrati dokazom van razumne sumnje da je on naredio bilo kakav zločin: to bi značilo

⁸⁶⁰ Prvostepena presuda, par. 514 i 516.

⁸⁶¹ Prvostepena presuda, par. 516.

⁸⁶² *Vidi* odjeljak (b) u nastavku.

⁸⁶³ Žalbeni podnesak, str. 63-64, str. 65.

⁸⁶⁴ Žalbeni podnesak, str. 64-65.

⁸⁶⁵ Replika žalioaca, par. 43-44.

⁸⁶⁶ Replika žalioaca, par. 45.

⁸⁶⁷ Replika žalioaca, par. 46.

⁸⁶⁸ Replika žalioaca, par. 46.

da se pripisuje objektivna odgovornost jer tužilac tvrdi da je žalilac naredio HVO-u da napadne ABiH u Starom Vitezu u sklopu opšteg plana “progona”.⁸⁶⁹

436. Tužilac obrazlaže da se u Starom Vitezu, u kojem je živjelo više od 1.600 civila, nalazila tek jedna manja jedinica ABiH,⁸⁷⁰ da na suđenju nisu izvedeni dokazi da je Stari Vitez prije napada HVO-a imao organizovanu odbranu⁸⁷¹ i da je u napadu bila uništena samo muslimanska imovina.⁸⁷²

437. Što se tiče događaja 16. aprila 1993., Pretresno vijeće je zaključilo da su jedinice ABiH tog dana bile prisutne u gradu Vitezu.⁸⁷³ Pretresno vijeće je nadalje utvrdilo da su jedinice koje su toga dana napadnute bile jedinice ABiH, te je izjavilo da se indirektan zaključak o tome može izvesti iz sljedećeg: i) u gradu tog dana nije bilo vojnih instalacija, utvrđenja ili rovova; ii) u to vrijeme, linija fronta se pomicala i mijenjala svakog dana, u zavisnosti od toga ko su bili zapovjednici protivničkih snaga; iii) do 16. aprila 1993. nije bilo sukobljavanja između snaga HVO-a i ABiH; iv) dana 16. aprila 1993. “nisu zabilježene žrtve među vojnicima, a niti prisustvo vojnika” ABiH; v) muslimanske snage nisu se branile, a paljene su kuće civila za koje se “nipošto” nije moglo pomisliti da su vojni ciljevi; vi) “artiljerijska paljba nije bila posebno usmjerena prema linijama fronta, gdje se nalazila većina vojnika ABiH”.⁸⁷⁴ Pretresno vijeće je zaključilo da “nije moguće izdvojiti strategijske ili vojne razloge za napad na Vitez i Stari Vitez”.⁸⁷⁵ Nadalje je konstatovalo: “svrha napada bila je realizacija plana progona, u ovom slučaju eliminacijom civila Muslimana i razaranjem njihove imovine”.⁸⁷⁶ Pretresno vijeće je, dakle, napad od 16. aprila 1993. ocijenilo protivpravnim jer mu je meta bilo muslimansko civilno stanovništvo.⁸⁷⁷ Žalbena vijeće prihvata da bi razumni presuditelj o činjenicama, na osnovu dokaza izvedenih na suđenju, mogao donijeti isti zaključak.

⁸⁶⁹ Replika žalioaca, par. 47.

⁸⁷⁰ Podnesak respondentata, par. 2.228.

⁸⁷¹ Podnesak respondentata, par. 2.229.

⁸⁷² Podnesak respondentata, par. 2.230.

⁸⁷³ Prvostepena presuda, par. 509.

⁸⁷⁴ Prvostepena presuda, par. 509.

⁸⁷⁵ Prvostepena presuda, par. 510.

⁸⁷⁶ Prvostepena presuda, par. 510.

⁸⁷⁷ Prvostepena presuda, par. 507.

438. Međutim, u fazi izvođenja dokaza u žalbenom postupku, svjedok BA5 je posvjedočio da su od oktobra 1992. sve jedinice ABiH u opštini Vitez bile u stanju pojačane borbene gotovosti, a na dan 16. aprila 1993., TO stacioniran u Starom Vitezu brojao je 280 ljudi, od kojih je 200 do 220 imalo naoružanje.⁸⁷⁸ Osim toga, ljudstvo TO-a je, uz ostalo, bilo smješteno po kućama civila, a ne u kasnije napravljenim rovovima duž linije razdvajanja između snaga ABiH i HVO-a u gradu.⁸⁷⁹ Žalbeno vijeće takođe napominje da je Pretresno vijeće, nešto dalje u Prvostepenoj presudi, iznijelo mišljenje da se napad na selo Donja Večeriska ne može okarakterisati kao usmjeren protiv muslimanskog civilnog stanovništva jer se u selu nalazila jedinica TO-a od 40 ljudi.⁸⁸⁰ Žalbeno vijeće smatra da pitanje da li je grad Vitez bio vojni cilj zavisi, između ostalog, od toga da li je u njemu bilo jedinica ABiH koje su, uz još neka druga mjesta, 16. aprila 1993. imale kontrolu nad Starim Viteзом. Dokazi izvedeni na suđenju i u žalbenom postupku takođe pokazuju da se grad Vitez nalazi na kraju puta Vitez-Busovača i da ga je ABiH pokušavala odsjeći.⁸⁸¹ Nadalje, žalilac nije slučajno za svoje zapovjedno mjesto izabrao Vitez, nedaleko od štaba lokalnog TO-a koji međutim jeste predstavljao vojni cilj.⁸⁸² Osim toga, dokazi izvedeni na suđenju pokazuju da je postojala vojna potreba da se izvrši napad 16. aprila 1993., konkretno, da se zadrže snage ABiH u gradu.⁸⁸³ Dokazi uvršteni u žalbenom postupku takođe pokazuju da je Stari Vitez imao najveće oružane jedinice TO-a,⁸⁸⁴ tako da se napad 16. aprila 1993. pretvorio u bitku.⁸⁸⁵ U svjetlu dokaza

⁸⁷⁸ AT 514 (11. decembar 2003.). Valja napomenuti da je "TO" imao vojnu organizaciju: AT 444 (10. decembar 2003.) (zatvorena sjednica), svjedok BA3. *Vidi i* dokazni predmet 22-25, Četvrti zahtjev po pravilu 115: dokazni predmet 22 je borbena zapovijed ABiH od 17. aprila 1993. godine. U njoj se pominje da je ABiH imala odjeljenje u Vitezu, u gradu, koje je brojalo 150 vojnika i oko 50 vojnih policajaca; dokazni predmet 23 je borbeni izvještaj ABiH od 19. aprila 1993., u kojem stoji da je ABiH organizovala kružnu odbranu u starom dijelu grada Viteza i uspješno odbila neprijateljske napade; dokazni predmet 24 je izvještaj Glavnog stožera HVO-a za dan 17. april 1993., poslat u Mostar 18. aprila 1993. godine. U izvještaju stoji da su snage ABiH cijelu noć vršile provokacije i pregrupisavanje, te da su rano izjutra krenule u borbene akcije sa ciljem da odsijeku dio ceste Kaonik-Vitez i steknu kontrolu nad njim, da bi na taj način opkolile Busovaču; i dokazni predmet 25, izvještaj 7. muslimanske brigade ABiH od 18. aprila 1993. godine. U izvještaju stoji da su jedinice te brigade razbile neke položaje HVO-a, uključujući zapovjedno mjesto HVO-a, da se jedna od njenih jedinica bori u Ahmićima u saradnji s drugim jedinicama ABiH i lokalnim stanovništvom, te da je neprijatelj imao teške gubitke i veliki broj ranjenika.

⁸⁷⁹ AT 545 (11. decembar 2003.). *Vidi i* AT 515 (11. decembar 2003.), gdje svjedok BA5 izjavljuje da su njegove jedinice koristile kuće za odbrambene svrhe.

⁸⁸⁰ Prvostepena presuda, par. 543.

⁸⁸¹ Svjedok BA3, AT 390-392 (9. decembar 2003.) (zatvorena sjednica). *Vidi i* D267.

⁸⁸² Prvostepena presuda, par. 497.

⁸⁸³ Prvostepena presuda, par. 510.

⁸⁸⁴ Svjedok BA5, AT 510 (11. decembar 2003.).

⁸⁸⁵ Dokazni predmet 23-25, Četvrti zahtjev po pravilu 115.

izvedenih na suđenju i dodatnih dokaza, Žalbeno vijeće je mišljenja da nije dokazano van razumne sumnje da je napad 16. aprila 1993. bio usmjeren protiv civilnog cilja, odnosno da je meta tog napada bilo civilno stanovništvo grada Viteza. Dakle, Žalbeno vijeće ne smatra da je napad 16. aprila 1993. bio protivpravan sam po sebi, ali se slaže s Pretresnim vijećem u tome da su tokom tog napada počinjeni zločini. Žalbeno vijeće napominje da je Pretresno vijeće ocijenilo da se napad 16. aprila 1993. može inkriminisati s obzirom na pljačkanje i paljenje muslimanskih kuća u Vitezu, protjerivanje stanovnika iz grada, te zatočavanje muslimanskih stanovnika Viteza.⁸⁸⁶

Obim gubitaka među civilima

439. Žalilac tvrdi da je “vojna akcija legitimna ako se izvodi s vojnim ciljem i ako je izbjegnuto nanošenje štete civilima koje izlazi iz razumnih okvira proporcionalnosti”, te da zaključak Pretresnog vijeća u vezi s pitanjem proporcionalnosti nije bio dokumentiran nikakvom analizom neproporcionalnosti.⁸⁸⁷

440. Tužilac tvrdi da nije jasno da li žalilac, kad govori o proporcionalnosti, misli na broj civilnih žrtava ili na obim štete nanijete civilnoj imovini,⁸⁸⁸ no da je Pretresno vijeće utvrdilo da se ni šteta na imovini ni metodi uništavanja ne mogu smatrati proporcionalnima stepenu vojne potrebe,⁸⁸⁹ te da su većina žrtava bili muslimanski civili.⁸⁹⁰

441. Žalbeno vijeće napominje da je Pretresno vijeće konstatovalo da su većina žrtava predmetnih napada, uključujući i okršaj 16. aprila 1993., bili muslimanski civili.⁸⁹¹ Žalbeno vijeće smatra da je razumni presuditelj o činjenicama na osnovu dokaza izvedenih na suđenju mogao konstatovati isto. Međutim, prema iskazu svjedoka BA5 koji je svjedočio u žalbenom postupku, brojevi podaci o gubicima ABiH u Starom Vitezu nakon borbi 16. aprila 1993. govore o tri poginula vojnika i 10-20 ranjenika među

⁸⁸⁶ Prvostepena presuda, par. 499 i 503.

⁸⁸⁷ Žalbeni podnesak, str. 66. *Vidi i* dodatni žalbeni podnesak, par. 47.

⁸⁸⁸ Podnesak respondenta, par. 2.233.

⁸⁸⁹ Podnesak respondenta, par. 2.234.

⁸⁹⁰ Podnesak respondenta, par. 2.235.

⁸⁹¹ Prvostepena presuda, par. 507.

civilima.⁸⁹² Svjedok BA5 je izjavio i to da je u cijelom periodu opsade Starog Viteza, od 16. aprila 1993. do 25. februara 1994., zabilježeno 66 žrtava, od čega su polovinu činili vojnici.⁸⁹³ U svjetlu nalaza iz Prvostepene presude i dodatnih dokaza, Žalbeno vijeće zaključuje da se ocjena karaktera napada od 16. aprila 1993. ne može temeljiti na zaključku o razmjerama žrtava među civilima.

Da li je žalilac bio svjestan da postoji znatna vjerovatnoća da će tokom napada 16. aprila 1993. biti počinjena krivična djela?

442. Žalbeno vijeće napominje da se ni u jednom od zaključaka iz Prvostepene presude ne pominje svijest žalioaca o tome da bi tokom napada mogla biti počinjena krivična djela, kako se iznosi na drugim mjestima u Prvostepenoj presudi. Međutim, Žalbeno vijeće smatra da se paragraf 531 Prvostepene presude, u kontekstu presude u cjelini, možda može protumačiti u prilog potencijalnom zaključku zasnovanom na kriterijumu iznijetom u paragrafu 474 Prvostepene presude, naime, da je žalilac naredio napad svjestan rizika da će biti počinjena krivična djela, te da je taj rizik prihvatio. Žalbeno vijeće će napad stoga razmotriti i iz te perspektive.

443. Čak i ako se uzme da je Pretresno vijeće, utvrđujući da je žalilac kriv za izdavanje naređenja za napad, primijenilo kriterijum naveden u paragrafu 474. Prvostepene presude, Žalbeno vijeće napominje da je Pretresno vijeće taj kriterijum primijenilo s pretpostavkom da je “optuženi /.../ znao da su trupe koje je koristio za izvršenje naređenja o napadu od 16. aprila već ranije počinile brojne zločine nad muslimanskim stanovništvom Bosne”.⁸⁹⁴ Do 16. aprila 1993. jedini sukob između HVO-a i ABiH bio je onaj u Busovači u januaru 1993. godine.⁸⁹⁵ Pretresno vijeće je, pored ostalog, utvrdilo da su u borbama u tom sukobu učestvovali “Vitezovi”.⁸⁹⁶ Međutim, Žalbeno vijeće smatra da u Prvostepenoj presudi nije jasno rečeno da li je jedinica “Vitezovi” palila, odnosno pljačkala muslimanske kuće tokom sukoba u Busovači u januaru 1993., niti da li je

⁸⁹² AT 515 (11. decembar 2003.).

⁸⁹³ AT 516 (11. decembar 2003.).

⁸⁹⁴ Prvostepena presuda, par. 474.

⁸⁹⁵ Prvostepena presuda, par. 371 i 383.

⁸⁹⁶ Prvostepena presuda, par. 375 i 475.

žalilac znao ko je palio kuće, odnosno vršio pljačku.⁸⁹⁷ Žalilac, dakle, nije mogao da bude svjestan eventualnog rizika koji može proizaći iz borbene zapovijedi izdane jedinici “Vitezovi” ili drugim jedinicama tokom sukoba u aprilu 1993. godine. S obzirom na to da je napad 16. aprila 1993. bio izvršen na početku najžešćeg rata između snaga HVO-a, i ABiH, u Prvostepenoj presudi se ne navode nikakvi dokazi koji bi upućivali na to da je žalilac mogao biti svjestan eventualnih kriminalnih tendencija u jedinicama HVO-a koje su *de jure* bile pod njegovom komandom, uključujući “Vitezove”. Nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi, na osnovu dokaza izvedenih na suđenju, mogao zaključiti da je žalilac znao za opasnost da bi tokom tog napada mogla biti počinjena krivična djela. *A fortiori*, dokazi izvedeni na suđenju ne mogu da van razumne sumnje zadovolje primjereni standard koji je Žalbeno vijeće formulisalo u ovoj presudi.⁸⁹⁸ Žalbeno vijeće stoga zaključuje da nije dokazano van razumne sumnje da je žalilac bio svjestan znatne vjerovatnoće da će tokom napada od 16. aprila 1993. biti počinjeni zločini.

Zaključak

444. Što se tiče napada 16. aprila 1993., Žalbeno vijeće zaključuje da to nije bila protivpravna vojna akcija. Ali, zaključak Pretresnog vijeća da su tokom tog napada počinjena krivična djela poput pljačkanja i paljenja muslimanskih kuća, bio je razuman. Međutim, u Prvostepenom postupku nije donesen zaključak o tome da je žalilac direktno izdao naređenje da jedinice HVO-a izvrše ta krivična djela.⁸⁹⁹ Žalbeno vijeće se, na osnovu dokaza izvedenih na suđenju ocijenjenih zajedno s dodatnim dokazima, nije uvjerilo ni u to da je žalilac u trenutku napada od 16. aprila 1993. znao da bi jedinice HVO-a *de jure* pod njegovom komandom vrlo vjerovatno mogle tokom napada počiniti krivična djela. Žalbeno vijeće stoga konstatuje da se nije uvjerilo van razumne sumnje da žalilac snosi odgovornost na osnovu člana 7(1) Statuta za to što je naredio tokom napada počinjene zločine. Pritom ostaje otvoreno pitanje da li on ipak treba da za krivična djela

⁸⁹⁷ Prvostepena presuda, par. 371-378.

⁸⁹⁸ *Vidi* poglavlje II (A) ove presude, gore u tekstu.

⁸⁹⁹ Npr. D267 i D269. *Vidi i* dodatni žalbeni podnesak, par. 48; AT 799 (17. decembar 2003.). *Vidi i* dokazni predmet 14, Drugi zahtjev po pravilu 115, str. 93 (ovaj dokazni predmet sadrži ratni dnevnik Operativne zone Srednja Bosna za period od 11. januara 1993. do 15. maja 1993.); PA 25 (izvještaj Darka Kraljevića od 26. aprila 1993. Glavnom stožeru HVO-a, iz kojeg se vidi da su “Vitezovi” učestvovali u borbama 16.-17. aprila u Starom Vitezu, prema naređenjima žalioca).

počinjena tokom napada odgovara po članu 7(3) Statuta, a to će biti razmotreno u nastavku.⁹⁰⁰

Eksplozija kamiona-bombe 18. aprila 1993.

445. Žalilac obrazlaže da na suđenju nije bilo uvjerljivih dokaza o tome da je on naredio akciju s kamionom-bombom od 18. aprila 1993. u Starom Vitezu.⁹⁰¹ On tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kad je indirektno zaključilo da je on kriv za izdavanje naređenja za tu akciju na osnovu toga što je bio zapovjednik regularnih snaga HVO-a i “Vitezova”, i da je on bio osoba koja je imala kontrolu nad fabrikom eksploziva u Vitezu.⁹⁰² Žalilac navodi i argument da nije bilo dokaza ni o tome da li je on djelovao sa političkim ciljem odvajanja srednje Bosne ili samo u smislu ostvarivanja protivpravnih političkih ciljeva vojnim putem.⁹⁰³ Nadalje, on tvrdi da ti ciljevi, artikulisani u Vance-Owenovom planu, nisu bili nelegitimni. Štaviše, on navodi i to da su svi svjedoci koji su svjedočili o ovoj temi nedvosmisleno izjavili da on nije imao nikakav animozitet prema Muslimanima, te da je jednako vjerovatno da je kamion-bomba bio nasumični čin nasilja, koliko je vjerovatno da je to bilo dio plana progona.⁹⁰⁴

446. Tužilac tvrdi da je, budući da su tu bombašku akciju izvršili vojnici pod komandom žalioca, budući da je samo žalilac mogao da pribavi tako veliku količinu eksploziva, te budući da je on radio na sprovođenju političkog programa istjerivanja Muslimana iz tog područja, Pretresno vijeće posve opravdano konstatovalo da je tu bombašku akciju naredio žalilac.⁹⁰⁵

447. Žalbeno vijeće prihvata zaključak Pretresnog vijeća da je kamion-bomba predstavljao terorističku akciju, s čime su se saglasile obje strane.⁹⁰⁶ Nadalje, ta akcija može se okarakterisati kao zločin protiv čovječnosti, kako Pretresno vijeće i jeste zaključilo.

⁹⁰⁰ Vidi ovo poglavlje, dio C, u nastavku.

⁹⁰¹ Žalbeni podnesak, str. 66-67.

⁹⁰² Žalbeni podnesak, str. 67.

⁹⁰³ Replika žalioca, par. 53. Za potvrdu, vidi svjedok Watkins, AT 276-277 (9. decembar 2003.).

⁹⁰⁴ Replika žalioca, par. 53. Za potvrdu, vidi svjedok Watkins, AT 350 (9. decembar 2003.).

⁹⁰⁵ Podnesak respondenta, par. 2.242.

⁹⁰⁶ Prvostepena presuda, par. 505.

448. Žalbeno vijeće napominje da do te eksplozije nije došlo u centru Starog Viteza i da su žrtve bila tri vojnika i četiri civila.⁹⁰⁷ Međutim, Žalbeno vijeće mora da napomene činjenicu da Pretresno vijeće nije navelo nikakve dokaze o tome da je tu bombašku akciju naredio žalilac, te mu je osuđujuću presudu za izdavanje naređenja za tu bombašku akciju izreklo na osnovu indirektnih dokaza. Prije nego što zaključi razmatranje o ovom dijelu žalbe, Žalbeno vijeće će ukratko analizirati dva dodatna argumenta koja je iznio žalilac.

Dokazi o korištenju eksploziva u bombaškoj akciji

449. Žalilac tvrdi da dodatni dokazi pokazuju da su pristup gorivu u toj zoni imali isključivo “Vitezovi” i da se u vezi s kamionom-bombom možda radi o eksploziji kamiona-cisterne punog goriva, a ne eksploziva.⁹⁰⁸ Međutim, kasnije je izjavio da problem i nije u tome da li je eksploziju uzrokovalo gorivo ili eksploziv.⁹⁰⁹

450. Tužilac tvrdi da su predloženi dokazi o tome da je u toj bombaškoj akciji upotrijebljen eksploziv⁹¹⁰ i da žalilac nije pokazao zašto je Pretresno vijeće pogriješilo prihvativši dokaze koji pokazuju da je posrijedi bio eksploziv, a ne benzin.⁹¹¹

451. Žalbeno vijeće je pažljivo razmotrilo dokaze izvedene na suđenju i dodatne dokaze, kao i materijal koji služi za pobijanje ovog argumenta,⁹¹² te se van razumne sumnje uvjerilo da je posrijedi bio eksploziv. Taj dio nalaza Pretresnog vijeća stoji.

Da li je žalilac imao isključivu kontrolu nad eksplozivom?

452. Žalilac obrazlaže da dodatni dokazi pokazuju da su pristup velikim zalihama eksploziva imali i vojna policija, lokalni civili te lokalni kriminalni elementi.⁹¹³ On

⁹⁰⁷ Svjedok BA5, AT 517 (11. decembar 2003.).

⁹⁰⁸ Žalbeni podnesak, str. 68-69.

⁹⁰⁹ AT 620 (16. decembar 2003.).

⁹¹⁰ Podnesak respondenta, par. 2.244.

⁹¹¹ Podnesak respondenta, par. 2.246.

⁹¹² T 18.835-18.836 (10. mart 1999.); dokazni predmet 96, Prvi zahtjev po pravilu 115 (dokazni predmet 96 sadrži dopis od 7. maja 1993. koji je žalilac uputio načelniku Odjela za odbranu HZ H-B-a Bruni Stojiću i u kojem se žali na činjenicu da je Kraljević preuzeo benzinsku crpku “Kalen” u Vitezu i da HVO-u prodaje gorivo po tržišnoj cijeni); PA 26 (zapovijed pukovnika Primorca od 9. maja 1993. dostavljena žalioocu i Darku Kraljeviću, a izdata kao odgovor na dokazni predmet 96, Prvi zahtjev po pravilu 115, u vezi s kontrolom nad benzinskom crpkom “Kalen”, u kojoj se naređuje da se osnuje komisija koja će utvrditi količinu goriva na toj crpki, da se crpka stavi na raspolaganje rukovodstvu HVO-a Vitez i da se “Vitezovi” potčinjavaju žalioocu); svjedok BA5, AT 531 (11. decembar 2003.).

takođe tvrdi da, čak i pod pretpostavkom da je u bombaškoj akciji bio korišten eksploziv za vojne namjene, a ne benzin, činjenica da je fabrika eksploziva bila pod kontrolom HVO-a ne dokazuje da je jedina osoba koja je mogla narediti tu bombašku akciju bio žalilac.⁹¹⁴ On precizira da dodatni dokazi pokazuju da je kontrolu nad fabrikom imao general Petković, uz direktnu pomoć vojne policije, a da pristup eksplozivu nije bio usko ograničen.⁹¹⁵

453. Tužilac ističe da je Pretresno vijeće utvrdilo da je kontrolu nad fabrikom oružja “Slobodan Princip Seljo”, koja je proizvodila eksploziv, imao HVO, a da je kontrolu nad HVO-om, uključujući i “Vitezove”, imao žalilac.⁹¹⁶

454. Žalbeno vijeće smatra da se na osnovu dokaza izvedenih na suđenju razumno mogao donijeti zaključak da je kontrolu nad eksplozivima u fabrici u Vitezu imao žalilac, te da je stoga on odgovoran za akciju s kamionom-bombom. Međutim, dodatni dokazi pokazuju da su u toj regiji eksplozivi bili dostupni svim stranama u sukobu i da nije samo HVO imao kontrolu nad fabrikom za proizvodnju eksploziva.⁹¹⁷ Žalbeno vijeće smatra da na osnovu dokaza izvedenih na suđenju i dodatnih dokaza nije uvjereno van razumne sumnje da eksploziv upotrijebljen za akciju s kamionom-bombom 18. aprila 1993. nije mogao biti nabavljen bez odobrenja žaliloca.

⁹¹³ Žalbeni podnesak, str. 69-70. *Vidi i* dodatni žalbeni podnesak, par. 54; AT 622 (16. decembar 2003.).

⁹¹⁴ Replika žaliloca, par. 52.

⁹¹⁵ Replika žaliloca, par. 52.

⁹¹⁶ Podnesak respondenta, par. 2.245.

⁹¹⁷ Dokazni predmet 10, Prvi zahtjev po pravilu 115 (dokazni predmet 10 sadrži izvještaj šefa SIS-a u Mostaru upućen šefu Hrvatske izvještajne službe, datiran 4. decembra 1993. godine. Što se tiče zločina u Vitezu, izvještaj pokazuje da je privatno preduzeće “Vitez Trejd” imalo monopol nad cijelom proizvodnjom u lokalnoj fabrici “SPS”, što se smatralo glavnim uzrokom za kriminal u mjestu, zbog njenih proizvoda kao što su eksplozivi, raketno gorivo, oružje i vojna oprema. Ta fabrika je bila HVO-ov kanal za nabavku naoružanja i opreme u srednjoj Bosni. Roba se prodavala kako Hrvatima tako i Muslimanima, a u toj trgovini učestvovali su visoki vojni oficiri i političari. Ovaj dokument pokazuje da žalilac nije bio jedina osoba koja je mogla nabaviti eksploziv za detonaciju kamiona 18. aprila 1993.). *Vidi i* dokazni predmet 31, Četvrti zahtjev po pravilu 115 (dokazni predmet 31 sadrži izvještaj SIS-a od 1. jula 1993., a u njemu se opisuje uloga Darka Kraljevića na području Viteza te njegovo odbijanje da izvršava žaliočeva naređenja. Kraljević i šef SIS-a prijetili su žalioču koji se nije usuđivao preduzimati bilo šta protiv njih, a eksplozive i vojnu opremu ta dvojica su prodavala kako hrvatskoj tako i muslimanskoj strani).

Zaključak

455. Što se tiče akcije s kamionom-bombom od 18. aprila 1993., Žalbeno vijeće smatra da na osnovu dokaza izvedenih na suđenju i dodatnih dokaza nisu van razumne sumnje dokazana obilježja krivičnog djela izdavanja naređenja za tu bombašku akciju kao zločina protiv čovječnosti. Preostaje da se razmotri pitanje da li se žalilac za akciju s kamionom-bombom od 18. aprila 1993., čija su posljedica bile civilne žrtve, ipak može smatrati odgovornim po članu 7(3) Statuta, a na osnovu činjenica potvrđenih dokazima izvedenim na suđenju i dokazima uvrštenim u žalbenom postupku. Ovo će pitanje Žalbeno vijeće razmotriti nešto kasnije.⁹¹⁸

Napad na Stari Vitez od 18. jula 1993.Da li je žalilac izdao naređenje za napad na Stari Vitez 18. jula 1993.?

456. Žalilac tvrdi da dodatni dokazi pokazuju da je naređenje za ovaj napad izdao samo zapovjednik "Vitezova", Darko Kraljević.⁹¹⁹ "Sredstva" upotrijebljena u tom napadu nisu bila pod kontrolom samo žalioca i, obrnuto, nije pokazano da su u napadu bila upotrijebljena sredstva koja jesu bila pod njegovom kontrolom.⁹²⁰ Nijedan razumni presuditelj o činjenicama, tvrdi žalilac, ne bi ga mogao proglasiti krivim za izdavanje naređenja za taj napad.⁹²¹ Žalilac nadalje tvrdi da ne postoje nikakvi direktni ni indirektni dokazi koji bi ga povezali s napadom na Stari Vitez 18. jula 1993. ili s bilo kojim zločinom koji se dogodio tokom ili nakon tog napada.⁹²² On tvrdi da, iako je jedinica "Vitezovi" bila stavljena pod njegovu komandu, dodatni dokazi pokazuju da je ona često djelovala samostalno ili po direktivama Kordića ili Glavnog stožera HVO-a.⁹²³ Žalilac ističe da jedan svjedok kojeg navodi tužilac, g. Darko Gelić, uopšte nije svjedočio na suđenju i da se u njegovoj izjavi, predloženoj na suđenju kao dokazni predmet odbrane pod oznakom D708, žalilac niti ne pominje, kao i da ona ne sadrži naznake o tome da li su u sastavu HVO-a bile regularne snage HVO-a i "Vitezovi", o tome ko je imao

⁹¹⁸ *Vidi* ovo poglavlje, dijelovi (C)(1) i (C)(2), u nastavku.

⁹¹⁹ Žalbeni podnesak, str. 77.

⁹²⁰ Žalbeni podnesak, str. 77.

⁹²¹ Žalbeni podnesak, str. 78.

⁹²² Replika žalioca, par. 54.

⁹²³ Replika žalioca, par. 54.

komandu nad tim vojnicima, ko je izdao naređenje za napad i da li je taj napad bio usmjeren protiv civila.⁹²⁴ Žalilac podsjeća na izjavu predsjedavajućeg sudije na suđenju da on nije naredio taj napad.⁹²⁵ On osporava zaključak Pretresnog vijeća i tužioca da je napad naredio on, izveden samo iz činjenice da je jedinica “Vitezovi” bila stavljena pod njegovu komandu, te obrazlaže da treba da se odgovori na pitanje da li je on “Vitezovima” naredio da izvrše napad 18. jula 1993., te ako je tako, da li je toj jedinici naredio da izvrši krivična djela.⁹²⁶ Nadalje, on obrazlaže da njegova osuđujuća presuda za taj napad treba da se poništi već i samo zbog toga što ga optužnica ne tereti odgovornošću za taj napad.⁹²⁷

457. Tužilac tvrdi da se štab žalioca nalazio 300 metara od Starog Viteza, da je Pretresno vijeće utvrdilo da je kontrolu nad teškom artiljerijom imao samo on, te da je napad planiran za jul predviđao upotrebu artiljerije, motiviran odmazdom zbog činjenice da je ABiH imala kontrolu nad zonom Kruščica-Počulica.⁹²⁸ Tužilac takođe sugerije da postoje dovoljni dokazi koji pokazuju da je žalilac organizovao, odnosno odobrio julski napad na Stari Vitez od strane “Vitezova”.⁹²⁹

458. Žalbeno vijeće napominje da u optužnici taj napad nije naveden ni u jednoj od tačaka optužbi. Međutim, tačka 1, optužba za progon, obuhvata period od maja 1992. do januara 1994. i opštinu Vitez (uz druge opštine), i u njoj se žalilac, pored ostalog, tereti za napade na gradove, mjesta i sela, uništavanje i pljačku imovine, te za prisilno raseljavanje civila. Opis činjenica uz ovu tačku nije sadržavao nikakve preciznije navode o ovom konkretnom napadu unutar tog perioda. Žalbeno vijeće je razmotrilo pitanje neodređenosti optužnice.⁹³⁰ U Prvostepenom postupku, tužilac je izveo dokaze u vezi s napadom 18. jula 1993., a odbrana je unakrsno ispitala odgovarajuće svjedoke optužbe.⁹³¹ Zastupnik odbrane je u vezi s tim ispitao i žalioca.⁹³² Stoga, čak i pod pretpostavkom da

⁹²⁴ Replika žalioca, par. 57.

⁹²⁵ Replika žalioca, par. 58.

⁹²⁶ Replika žalioca, par. 59.

⁹²⁷ Dodatni žalbeni podnesak, par. 56.

⁹²⁸ Podnesak respondententa, par. 2.252.

⁹²⁹ Podnesak respondententa, par. 2.255.

⁹³⁰ Poglavlje VI (A), gore.

⁹³¹ Svjedok Đidić, T 1368-1369 (31. mart 1997).

⁹³² T 19,496-19,508 (24. mart 1999.).

optužnica jeste bila manjkava, žalioocu nije nanijeta šteta takve vrste da nije mogao pripremiti odbranu u vezi s tim napadom. Dakle, pitanje pravičnosti postupka ovime se ne otvara.

459. Žalbeno vijeće smatra da žalilac nije pokazao da nijedan razumni presuditelj o činjenicama ne bi mogao donijeti zaključak kakav je donijelo Pretresno vijeće, to jest da je žalilac naredio napad na Stari Vitez 18. jula 1993. godine.⁹³³ Žalbeno vijeće sada će razmotriti pitanje karaktera napada.

Karakter napada na Stari Vitez

460. Žalilac tvrdi da je ABiH odbila da evakuiše civile iz Starog Viteza uprkos molbama HVO-a, te da je Pretresno vijeće utvrdilo da je napad na Stari Vitez bio protivpravan zbog upotrebe bombi zvanih “bebe”, dok je napad na Grbavicu u kojem su upotrijebljene bombe iste vrste ocijenilo kao legitimnu vojnu akciju.⁹³⁴

461. Tužilac tvrdi da je žalilac i sam priznao da napad na Stari Vitez, vojno gledajući, nije imao puno smisla,⁹³⁵ da su dokazi izvedeni na suđenju pokazali da civili nisu imali mogućnost da napuste Stari Vitez,⁹³⁶ te da se Pretresno vijeće nije izjasnilo o prihvatljivosti upotrebe “beba” u bilo kom slučaju.⁹³⁷

462. Žalilac odgovara da - budući da su “bebe” improvizovano minobacačko oruđe, a ne teška artiljerija poput haubica “Nora” pod njegovom komandom - upotreba tih bombi ne govori ništa o tome da li je on naredio napad na Stari Vitez, kao i da se upotreba projektila koji su lako mogli pogoditi ciljeve koji nisu vojni može smatrati protivpravnom samo u slučaju da je postojala namjera da se gađaju ciljevi koji nisu vojni ili ako je njihova upotreba uzrokovala neproporcionalnu štetu na civilnim objektima.⁹³⁸

⁹³³ Taj zaključak Pretresnog vijeća zasnovan je na korištenju artiljerije i učešću drugih jedinica HVO-a: prvostepena presuda, par. 506 i 516.

⁹³⁴ Žalbeni podnesak, str. 78-79. *Vidi i* repliku žaliooca, par. 55.

⁹³⁵ Podnesak respondenta, par. 2.258.

⁹³⁶ Podnesak respondenta, par. 2.260-2.261.

⁹³⁷ Podnesak respondenta, par. 2.262.

⁹³⁸ Replika žaliooca, par. 56. *Vidi i* žalilac, AT 808 (17. decembar 2003.).

463. Isto kao što je zaključeno u vezi s napadom na Vitez od 16. aprila 1993.,⁹³⁹ napad od 18. jula 1993. ne može se kategorično okvalifikovati kao kažnjiva radnja zbog toga što je u to vrijeme u Starom Vitezu još uvijek bio znatan broj vojnika ABiH.⁹⁴⁰ Sama operacija možda jest bila nepromišljena, u vojnom pogledu ne baš smisljena, ali takve karakterizacije ne čine napad krivičnim djelom u smislu Statuta. Stav žalioaca, izražen u njegovom svjedočenju na suđenju, da ta vrsta akcija nema nikakvog smisla jer se njima uzrokuju veliki gubici među civilima, bio je izrečen u kontekstu njegove izjave kojom je želio reći da se tom akcijom, čak i da je bila uspješna, objekt koji su “Vitezovi” napali nije mogao osigurati jer je, pored ostalih razloga, bilo nemoguće snabdijevati jedinicu koja bi taj položaj držala.⁹⁴¹ Neopravdanost napada u vojnom pogledu treba da se shvati u tom smislu.

464. Pretresno vijeće je bilo mišljenja da su “bebe” korištene kako bi se “gađali” muslimanski civili, da su njima “ubijeni i ranjeni brojni civili Muslimani”, i da je njihova upotreba “takođe rezultirala znatnom materijalnom štetom na civilnoj imovini”.⁹⁴² Upravo takav zaključak je Pretresnom vijeću omogućio da taj napad okvalifikuje kao zločin protiv čovječnosti. Međutim, Žalbeno vijeće napominje da Pretresno vijeće nije ocijenilo da je žalilac odgovoran za korištenje beba od strane jedinica HVO-a u legitimnoj vojnoj akciji na poveće selo Grbavica 7. septembra 1993. godine.⁹⁴³ Za to selo se kaže da je bilo poveće jer su dokazi na koje se oslonilo Pretresno vijeće pokazali da je imalo oko 200 kuća.⁹⁴⁴ Nadalje, Žalbeno vijeće stav Pretresnog vijeća tumači na način da su te “bebe”, bombe improvizovane izrade, budući da nisu bile precizne u borbenim djelovanjima tako da su ubijale i ranjavale “brojne civile Muslimane”, korištene da bi se “gađali civili Muslimani”.⁹⁴⁵ Žalbeno vijeće smatra da je Pretresno vijeće činjenicu da je bilo gubitaka među civilima shvatilo kao dio dokaza protivpravnosti napada. Takva ocjena Pretresnog vijeća bila bi razumna da su te bombe zaista bile smišljeno korištene samo za napade na civilno muslimansko stanovništvo i samo za uništavanje njegove

⁹³⁹ *Vidi* ovo poglavlje, dio (B)(1), gore.

⁹⁴⁰ Svjedok BA5, AT 515-516 (11. decembar 2003.).

⁹⁴¹ Žalilac, T 19,498 (24. mart 1999.).

⁹⁴² Prvostepena presuda, /uporedi/ par. 512.

⁹⁴³ Prvostepena presuda, par. 555, 560.

⁹⁴⁴ Svjedok Đidić, T 1263 (29. juli 1997.).

⁹⁴⁵ Prvostepena presuda, par. 512.

imovine. Međutim, tom stavu protivrječi iskaz svjedoka BA5, iz kojeg se vidi da je bilo “manje /.../ povrijeđenih civila, ali ništa nije ozbiljno, jer smo mi do tada imali ukopane bunkere, rovove. Malo smo se pripremili. Civili su bili u podrumima, tako da nije, vrlo malo, i to vrlo sa manjim ozledama”.⁹⁴⁶ Osim toga, svjedočenje svjedoka BA5 takođe pokazuje da se 18. jula 1993. vodila žestoka borba s jedinicama ABiH koje su pružale otpor u Starom Vitezu.⁹⁴⁷ Kuće civila stradale su zbog toga što je rejon koji su držale snage ABiH bio uzak.⁹⁴⁸ Na osnovu dokaza izvedenih na suđenju i dodatnih dokaza, Žalbeno vijeće se nije uvjerilo van razumne sumnje niti da je napad 18. jula 1993. imao za posljedicu veliki broj žrtava među muslimanskim civilima, niti da je bio usmjeren na muslimansko civilno stanovništvo ili civilnu imovinu u Starom Vitezu.

Da li je žalilac bio svjestan znatne vjerovatnoće da će tokom napada 18. jula 1993. biti počinjeno krivično djelo upotrebe “beba” protiv muslimanskih civila ili njihove imovine?

465. Žalbeno vijeće napominje da u Prvostepenoj presudi ne postoji zaključak u kojem bi se navodilo da je žalilac znao za rizik da bi tokom napada mogla biti počinjena krivična djela, kako se izjavljuje drugdje u Prvostepenoj presudi. Međutim, Žalbeno vijeće smatra da se paragraf 531 Prvostepene presude, u kontekstu te presude, može tumačiti u prilog mogućem zaključku donijetom na osnovu standarda za *mens rea* iz paragrafa 474 Prvostepene presude, to jest da je žalilac taj napad naredio znajući da postoji rizik da tokom njega budu počinjena krivična djela i da je taj rizik prihvatio. Žalbeno vijeće će stoga taj napad razmotriti u tom kontekstu. Čak i pod pretpostavkom da je Pretresno vijeće, konstatujući da je žalilac kriv za naređivanje tog napada, primijenilo standard naveden u paragrafu 474 Prvostepene presude, Žalbeno vijeće smatra da žalilac, pošto bombardovanje “bebama” kao sredstvom za napad nije bilo poznato prije napada 18. jula 1993., nije mogao biti svjestan bilo kakvog rizika da bi jedinice HVO-a formalno pod njegovom komandom mogle protiv muslimanskih civila ili za uništavanje njihove imovine upotrijebiti takvo naoružanje. Nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao na osnovu dokaza izvedenih na suđenju, da zaključi da je žalilac bio svjestan

⁹⁴⁶ AT 519 (11. decembar 2003.).

⁹⁴⁷ AT 518, 532 (11. decembar 2003.).

rizika da tokom napada na muslimanske civile ili za uništavanje njihove imovine mogu biti upotrijebljene “bebe”, čime bi bilo počinjeno krivično djelo. Nadalje, iz prethodnog odjeljka jasno se vidi da je Pretresno vijeće upotrebu tih bombi ocijenilo kao protivpravnu, na osnovu indirektnih dokaza o posljedicama njihovog korištenja. Međutim, taj zaključak doveden je u sumnju, kako dokazima izvedenim na suđenju tako i dodatnim dokazima. Nema potrebe da se odlučuje o tome da li je, općenito uopšte uzevši, korištenje “beba” protivpravno. Ipak, dokazi predloženi Žalbenom vijeću ne zadovoljavaju van razumne sumnje standard za *mens rea* koji je Žalbeno vijeće postavilo u ovoj presudi, to jest da je žalilac bio svjestan znatne vjerovatnoće da će u napadu 18. jula 1993. “bebe” biti upotrijebljene protiv muslimanskih civila, odnosno njihove imovine.

Zaključak

466. U pogledu napada od 18. jula 1993. na Stari Vitez, Žalbeno vijeće smatra da dokazi izvedeni na suđenju i dodatni dokazi ne dokazuju van razumne sumnje da je meta predmetnog napada bilo civilno muslimansko stanovništvo ili njegova imovina u Starom Vitezu, niti da je žalilac naredio upotrebu “beba” protiv muslimanskih civila ili njihove imovine u Starom Vitezu, niti da je naređenje za taj napad izdao svjestan znatne vjerovatnoće da će tokom napada na muslimansko civilno stanovništvo ili njegovu imovinu biti upotrijebljene “bebe”. Zaključak da je žalilac naredio taj napad kao zločin protiv čovječnosti stoga se poništava. Preostaje da se razmotri pitanje da li bi trebalo da u vezi s tim napadom žalilac odgovara po članu 7(3) Statuta, što će biti razmotreno kasnije.⁹⁴⁹

Krivična djela počinjena u aprilu i septembru 1993. u Donjoj Večeriski, Gaćicama i Grbavici

467. Kao opšti argument u vezi s napadima na sela Donja Večeriska, Gaćice i Grbavica, žalilac navodi da nije jasno da li se njegova osuđujuća presuda za “zanemarivanje dužnosti” u vezi sa krivičnim djelima počinjenim u tim selima zasniva na

⁹⁴⁸ Svjedok BA5, AT 515 (11. decembar 2003.); AT 628 (16. decembar 2003.).

⁹⁴⁹ *Vidi* ovo poglavlje, dijelovi (C)(1) i (C)(2), u nastavku.

članu 7(1) ili na članu 7(3) Statuta, ali da se “zanemarivanje dužnosti kosi s uslovom *mens rea* iz člana 7” Statuta.⁹⁵⁰ Nadalje, on tvrdi da nije bilo dokaza koji bi ga doveli u vezu sa zločinima koji su se dogodili nakon legitimnih vojnih akcija u tim selima, da nije dovoljno utvrditi da on odgovornosti za te zločine podliježe na osnovu toga što su snage odgovorne za razaranje neopravdano vojnom potrebom bile pod njegovom komandom, te da zaključak Pretresnog vijeća da je vojnike HVO-a bilo teško kontrolisati protivrjeći zaključku da je žalilac imao efektivnu kontrolu.⁹⁵¹

468. Žalbeno vijeće napominje da je Pretresno vijeće konstatovalo da su napadnuta sela “mogla biti napadnuta zbog njihovog vojnog značaja”, te da je Pretresno vijeće žaliooca proglasilo krivim i za zločine – među kojima “razaranje, pljačkanje i prisilno preseljavanje civila”⁹⁵² - koji su se dogodili nakon napadâ na ta sela, a na osnovu toga što je naredio napade za koje je “mogao razumno pretpostaviti da će dovesti do zločinâ.”⁹⁵³ Bez obzira na formulaciju iz paragrafa 562 Prvostepene presude, Žalbeno vijeće, kako je već iznijeto,⁹⁵⁴ smatra da Pretresno vijeće ovdje jeste primijenilo standard za *mens rea* iznesen u paragrafu 474 Prvostepene presude. Žalbeno vijeće je definisalo primjereniji standard u ovom pogledu.⁹⁵⁵ Taj standard predviđa da osoba koja naredi neku radnju ili propust, svjesna znatne vjerovatnoće da će prilikom izvršenja tog naređenja biti počinjeno krivično djelo, ispunjava uslov *mens rea* koji se traži za utvrđivanje odgovornosti po članu 7(1) Statuta na osnovu izdavanja naređenja, te se naređivanje sa takvom sviješću mora smatrati pristankom na krivično djelo. Žalbeno vijeće će taj standard primijeniti na dokaze iz Prvostepenog postupka u vezi sa tri sela, Donjom Večeriskom, Gaćicama i Grbavicom.

Donja Večeriska

469. Kako tvrdi žalilac, nema dokaza koji pokazuju da je on naredio uništavanje civilne imovine nakon borbenog djelovanja.⁹⁵⁶ On tvrdi da se može smatrati odgovornim

⁹⁵⁰ Replika žaliooca, par. 60.

⁹⁵¹ Replika žaliooca, par. 61.

⁹⁵² Prvostepena presuda, par. 560.

⁹⁵³ Prvostepena presuda, par. 562.

⁹⁵⁴ *Vidi* poglavlje III (A)(1), gore u tekstu.

⁹⁵⁵ *Vidi* poglavlje III (A)(1), gore u tekstu.

⁹⁵⁶ Žalbeni podnesak, str. 73-74.

za zločine koji su se dogodili nakon što je napad završio samo u slučaju da je tada izdao naređenje da se uništava imovina.⁹⁵⁷ Takođe, budući da je zaštita civilne imovine nakon prestanka neprijateljstava bila dužnost civilne policije, tvrdi žalilac, ona je bila odgovorna za sprečavanje paljenja ili pljačkanja civilne imovine po završetku borbenih dejstava, a nisu predloženi nikakvi dokazi u prilog zaključku da su pripadnici HVO-a palili imovinu civila.⁹⁵⁸

470. Tužilac tvrdi da je Pretresno vijeće utvrdilo da se velik dio razaranja i štete dogodio *nakon* što je HVO preuzeo kontrolu nad selom 18. aprila 1993., a da se kuće, nakon prestanka borbi, nisu mogle smatrati legitimnim ciljevima i nije bilo vojne potrebe da se one razaraju.⁹⁵⁹ Tužilac takođe tvrdi da su dokazi izvedeni na suđenju pokazali da su pripadnici HVO-a palili muslimanske kuće,⁹⁶⁰ te da je žalilac imao komandu nad civilnom policijom.⁹⁶¹

471. Žalbeno vijeće napominje da nema ničeg spornog u nalazu Pretresnog vijeća da je napad na Donju Večerisku, koji je naredio žalilac, bio legitimna vojna akcija. Pitanje koje se postavlja jeste da li je žalilac, izdajući naređenje za taj napad, bio svjestan znatne vjerovatnoće da će za vrijeme ili nakon napada na to selo biti počinjena krivična djela. Argument žalioca da nije bilo dokaza da je on naredio da se uništava civilna imovina sam po sebi ne utiče na nalaz o krivici koji je donijelo Pretresno vijeće.

472. Žalbeno vijeće napominje da u žalbenom postupku nisu ponuđeni nikakvi dodatni dokazi u vezi s tim napadom. Na osnovu dokaza izvedenih na suđenju, Pretresno vijeće je bilo mišljenja da su paljenje kuća i pljačkanje mekteba “radnje /koje/ predstavljaju razaranja širokih razmjera, odnosno razaranja koja nisu opravdana vojnom nuždom”.⁹⁶² U Prvostepenoj presudi nema nikakve naznake o tome koja je jedinica, među čijim je pripadnicima bilo kriminalnih elemenata, dobila naređenje da pomogne u napadu na Donju Večerisku,⁹⁶³ s izuzetkom pominjanja jedne zapovijedi koju je žalilac izdao 16.

⁹⁵⁷ Žalbeni podnesak, str. 73.

⁹⁵⁸ Žalbeni podnesak, str. 74.

⁹⁵⁹ Podnesak respondenta, par. 2.290.

⁹⁶⁰ Podnesak respondenta, par. 2.292-2.294.

⁹⁶¹ Podnesak respondenta, par. 2.294.

⁹⁶² Prvostepena presuda, par. 544.

⁹⁶³ Prvostepena presuda, par. 539.

aprila 1993., u kojoj se poimenično navode Viteška brigada i samostalna jedinica “Tvrtko”.⁹⁶⁴ Čak i pod pretpostavkom da su u napadu zaista učestvovala te dvije jedinice, dokazi izvedeni na suđenju bili su neodređeni u pogledu toga da li je ijedna od njih jedinica učestvovala u paljenju kuća i pljačkanju mekteba.⁹⁶⁵ Nadalje, Pretresno vijeće je prilikom utvrđivanja elementa svijesti žalioca u vezi sa zločinima koje su počinile jedinice HVO-a pogriješilo jer je primijenilo pogrešan pravni standard.⁹⁶⁶ Žalbeno vijeće će primijeniti ispravan standard postavljen u ovoj presudi, tj. izdavanje naređenja sa sviješću o znatnoj vjerovatnoći. S obzirom na kvalitet dokaza izvedenih u Prvostepenom postupku, te primijenivši primjereni pravni standard, Žalbeno vijeće smatra da dokazi izvedeni u prvostepenom postupku ne dokazuju van razumne sumnje da je žalilac posjedovao opisanu svijest.

Gačice

473. Žalilac tvrdi da su za napad 20. aprila 1993. na Gačice odgovorni samo “Vitezovi”.⁹⁶⁷ On nadalje tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo proglašivši ga krivim za zločine počinjene tokom ili nakon napada na Gačice “na osnovu zanemarivanja dužnosti”, koje se sastojalo u tome da je angažovao snage za koje se znalo da ih je teško kontrolisati.⁹⁶⁸ Ovaj nalaz, po njegovom mišljenju, protivrječi zaključku Pretresnog vijeća da je on imao efektivnu kontrolu nad snagama koje su bile pod njegovim komandom ili su mu bile prepotčinjene, uključujući “Vitezove”.⁹⁶⁹

474. Tužilac tvrdi da je jedinica “Vitezovi” bila pod efektivnom kontrolom žalioca,⁹⁷⁰ da “Vitezovi” nisu bili jedina jedinica koja je učestvovala u napadu na Gačice, te da je u napadu korištena artiljerija, koja je bila pod komandom žalioca.⁹⁷¹

475. Žalbeno vijeće smatra da žalilac nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi donio zaključak kakav je donijelo Pretresno vijeće, to jest da su, osim

⁹⁶⁴ Prvostepena presuda, par. 537.

⁹⁶⁵ Prvostepena presuda, par. 544.

⁹⁶⁶ Prvostepena presuda, par. 562. *Vidi* poglavlje III ove presude, dio (A)(1), gore u tekstu.

⁹⁶⁷ Žalbeni podnesak, str. 74-75.

⁹⁶⁸ Žalbeni podnesak, str. 75.

⁹⁶⁹ Žalbeni podnesak, str. 76.

⁹⁷⁰ Podnesak respondenta, par. 2.299.

“Vitezova”, u napadu na selo, pored ostalih, učestvovala još neke jedinice koje su imale oznake HVO-a i HV-a, te da je korištena artiljerija.⁹⁷² Žalbeno vijeće stoga smatra da bi razuman presuditelj o činjenicama mogao donijeti zaključak kakav je donijelo Pretresno vijeće. Iz istih razloga, Žalbeno vijeće prihvata i nalaz Pretresnog vijeća da je žalilac naredio taj napad. Međutim, čak i pod pretpostavkom da on jeste naredio taj napad, Pretresno vijeće je zaključilo da je on bio legitiman. Žaliočeva krivica u vezi s tim napadom zasnovana je na njegovoj odgovornosti za krivična djela počinjena nakon napada.

476. Pretresno vijeće je za predmetne zločine konstatovalo da su se sastojali od “pustošenja koja nisu opravdana vojnom nuždom i prisilnog preseljavanja civila”.⁹⁷³ Preseljavanje je izvršeno paljenjem muslimanskih kuća. Kao i u slučaju napada na Donju Večerisku, Pretresno vijeće je primijenilo isti standard za utvrđivanje tražene *mens ree* krivičnog djela naređivanja krivičnog djela, za koje je Pretresno vijeće žalioca proglasilo krivim. Pretresno vijeće je, dakle, pogriješilo time što je primijenilo pogrešan pravni standard. Žalbeno vijeće će stoga primijeniti standard izdavanja naređenja sa sviješću o znatnoj vjerovatnoći da će prilikom izvršenja naređenja biti počinjeni zločini, koji je postavilo u ovoj presudi.⁹⁷⁴ Dokazi na koje se poziva Prvostepena presuda ne dokazuju van razumne sumnje da je žalilac bio svjestan znatne vjerovatnoće da će tokom napada na Gačice biti počinjena krivična djela, zato što, u vrijeme kad je oružani sukob između HVO-a i ABiH u srednjoj Bosni tek počeo, nije mogao znati da je jedinica “Vitezovi” (druge jedinice HVO-a da i ne pominjemo) sklona zločinu.

Grbavica

477. Žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo proglasivši ga krivim za uništavanje imovine koje je nastupilo nakon što su se snage HVO-a povukle iz sela Grbavica koje je,

⁹⁷¹ Podnesak respondentata, par. 2.300-2.301.

⁹⁷² Prvostepena presuda, par. 546.

⁹⁷³ Prvostepena presuda, par. 550.

⁹⁷⁴ Vidi poglavlje III (A)(1) ove presude, gore: “Osoba koja naredi neko činjenje ili nečinjenje sa sviješću da će prilikom izvršenja tog naređenja biti počinjeno krivično djelo, ima *mens reu* koja se zahtijeva za utvrđivanje odgovornosti po članu 7(1) Statuta na osnovu naređivanja. Naređivanje s takvom sviješću mora se smatrati prihvatanjem tog krivičnog djela.”

nakon napada, osiguravala civilna policija.⁹⁷⁵ Prema njegovim tvrdnjama, nije bilo dokaza da je on imao efektivnu kontrolu nad civilnom policijom, na očigled koje su se vršili zločini u tom selu.⁹⁷⁶

478. Tužilac tvrdi da Pretresno vijeće ni u jednom momentu nije isključilo mogućnost da su zločini počinjeni za vrijeme te vojne akcije, te da je izričito odbacilo argument da su sve kuće zapaljane tokom napada bile legitimni vojni ciljevi.⁹⁷⁷ Tužilac ističe da žalilac pogrešno prenosi zaključak Pretresnog vijeća jer Pretresno vijeće nije utvrdilo da su se “snage HVO-a povukle kada je ušla civilna policija”.⁹⁷⁸ Tužilac navodi i to da žalilac nije dokazao nikakvu grešku Pretresnog vijeća u vezi sa osuđujućom presudom za uništavanje imovine nakon napada.⁹⁷⁹

479. Pretresno vijeće je utvrdilo da je bilo radnji razaranja koje nije opravdano vojnom potrebom, kao i pljačke,⁹⁸⁰ nakon prestanka borbenih djelovanja.⁹⁸¹ Žalilac se složio s tim da je planirao tu vojnu akciju i u njoj sudjelovao.⁹⁸²

480. Međutim, isto kao i u slučaju Donje Večeriske i Gačica, Pretresno vijeće je, utvrđujući element svijesti žalioaca, pogriješilo tako što je primijenilo pogrešan pravni standard.⁹⁸³ Ako se primijeni pravni standard koji je postavilo Žalbeno vijeće,⁹⁸⁴ Žalbeno vijeće ocjenjuje da dokazi izvedeni na suđenju ne dokazuju van razumne sumnje da je žalilac naređenje za taj napad izdao sa sviješću o znatnoj vjerovatnoći da će tokom napada na selo biti počinjena krivična djela.⁹⁸⁵ Žalbeno vijeće napominje da jedinica za koju se znalo da ju je teško kontrolisati, “Vitezovi”, nije učestvovala u ovom napadu.⁹⁸⁶ Žalbeno vijeće se na osnovu dokaza izvedenih na suđenju nije uvjerilo van razumne

⁹⁷⁵ Žalbeni podnesak, str. 79.

⁹⁷⁶ Žalbeni podnesak, str. 79.

⁹⁷⁷ Podnesak respondententa, par. 2.284.

⁹⁷⁸ Podnesak respondententa, par. 2.285.

⁹⁷⁹ Podnesak respondententa, par. 2.286.

⁹⁸⁰ Prvostepena presuda, par. 559.

⁹⁸¹ Prvostepena presuda, par. 557-558.

⁹⁸² Prvostepena presuda, par. 554.

⁹⁸³ Prvostepena presuda, par. 562.

⁹⁸⁴ Vidi poglavlje III ove presude, dio (A)(1), gore u tekstu: “Osoba koja naredi neko činjenje ili nečinjenje sa sviješću o znatnoj vjerovatnoći da će prilikom izvršenja tog naređenja biti počinjeno krivično djelo, ima *mens rea* koja je uslov za utvrđivanje odgovornosti po članu 7(1) Statuta na osnovu naređivanja. Naređivanje s takvom sviješću mora se smatrati prihvatanjem tog krivičnog djela.”

⁹⁸⁵ U žalbenom postupku u vezi s ovim nisu predloženi nikakvi dodatni dokazi.

sumnje da je žalilac odgovoran za krivična djela počinjena nakon što je napad završio. Njegova osuđujuća presuda u vezi s ovim poništava se.

Zaključci

481. Pošto je Pretresno vijeće primijenilo pogrešan pravni standard u pogledu *mens ree* žalioaca kad je utvrdilo da je on naredio napade na Donju Večerisku, Gačice i Grbavicu, koji su za posljedicu imali krivična djela protiv civila i civilne imovine, Žalbeno vijeće je dokaze izvedene na suđenju ispitalo u perspektivi primjerenog standarda za utvrđivanje *mens ree* koji je Žalbeno vijeće postavilo u ovom žalbenom postupku. Žalbeno vijeće je zauzelo stav da osoba koja naredi neko činjenje ili nečinjenje sa sviješću o znatnoj vjerovatnoći da će prilikom izvršenja tog naređenja biti počinjeno krivično djelo, posjeduje *mens reu* koja je uslov za utvrđivanje odgovornosti po članu 7(1) na osnovu izdavanja naređenja. Naređivanje sa takvom sviješću treba da se smatra pristankom na dotično krivično djelo. Stoga se može zaključiti da dokazi izvedeni na suđenju ne dokazuju van razumne sumnje da je žalilac bio svjestan znatne vjerovatnoće da će vojnici prilikom izvršenja njegovih naređenja za napad počiniti krivična djela. Dakle, sve osuđujuće presude izrečene žalioцу u vezi s navedenim poništavaju se.

Odgovornost žalioaca po članu 7(3) Statuta

Uloga žalioaca u sprečavanju krivičnih djela

Naređenja žalioaca u vezi s poštovanjem humanitarnog prava

482. Žalilac tvrdi da je izdao desetine naređenja u vezi s humanitarnim problemima, upućujući vojnike unutar i izvan svoje komandne linije da poštuju prava civila i štite njihovu imovinu, kako prije tako i nakon neprijateljstava u Vitezu u aprilu 1993. godine.⁹⁸⁷

⁹⁸⁶Prvostepena presuda, par. 554; AT 636 (16. decembar 2003.).

⁹⁸⁷Žalbeni podnesak, str. 80.

483. Tužilac tvrdi da je žalilac izdao “preventivna” naređenja nakon napada na Stari Vitez 16. i 18. aprila, ali da nikad nije preduzeo mjere za provođenje tih naređenja niti kaznio bilo koga ko ih je prekršio.⁹⁸⁸

484. Žalbeno vijeće podsjeća da po članu 7(3) Statuta efektivna kontrola znači da nadređeni ili zapovjednik ima materijalnu mogućnost da spriječi i kazni za počinjenje krivičnih djela iz nadležnosti Međunarodnog suda.⁹⁸⁹ Žalbeno vijeće podsjeća i na to da se za utvrđivanje odgovornosti nadređenog moraju van razumne sumnje dokazati tri elementa te odgovornosti: postojanje odnosa nadređeni-podređeni, činjenica da je nadređeni znao ili da je bilo razloga da zna da će biti ili da već jeste počinjeno krivično djelo, te činjenica da nadređeni nije preduzeo potrebne i razumno moguće mjere da to krivično djelo spriječi ili da kazni izvršioca.⁹⁹⁰

485. Kako se saglasio i sam žalilac, on je imao *de jure* komandu nad regularnim jedinicama HVO-a u OZSB-u,⁹⁹¹ te povremeno nad jedinicama za posebne namjene kao što su bili “Vitezovi” koji su mu bili prepotčinjeni.⁹⁹² Iz njegove komandne nadležnosti proizlazila su ovlaštenja da izdaje naređenja, uključujući i naređenja u vezi s humanitarnim pitanjima kakva smo pomenuli gore u tekstu. Međutim, Žalbeno vijeće smatra da izdavanje humanitarnih naređenja samo po sebi ne utvrđuje da je žalilac imao efektivnu kontrolu nad vojnicima koji su ta naređenja primali.

486. Iako naređenja u vezi s humanitarnim pitanjima koja pominje žalilac možda i pokazuju da on nije bio osoba sklona tome da, u sukobu u srednjoj Bosni 1993., izdaje protivpravna naređenja, humanitarna naređenja mogu za pitanje njegove eventualne odgovornosti po članu 7(3) Statuta biti relevantna samo ako se on na njih poziva s pozicije da je znao ili da je bilo razloga da zna da će njegovi podređeni vršiti krivična djela iz nadležnosti Međunarodnog suda.

⁹⁸⁸ Podnesak respondenta, par. 2.264.

⁹⁸⁹ *Vidi* poglavlje III ove presude, dio (B)(3), gore u tekstu.

⁹⁹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 72; prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 346.

⁹⁹¹ Žalbeni podnesak, str. 57.

⁹⁹² Žalbeni podnesak, str. 70. “Prepotčinjavanje” tih jedinica nije, kako tvrdi žalilac, značilo da su te jedinice bile *de jure* pod njegovom komandom: *ibid.*, str. 83.

Da li je žalilac prije događaja znao da će “Vitezovi” počiniti nasilne radnje?

487. Dokazi izvedeni na suđenju i dodatni dokazi, tvrdi žalilac, pokazuju da on prije događaja nije znao niti da je bilo razloga da zna da “Vitezovi” planiraju protivpravna djelovanja.⁹⁹³ Žalilac obrazlaže da to što je znao da postoje problemi u vezi s organizovanjem njegovih vojnika ne znači da je znao da su njegovi vojnici skloni zločinu.⁹⁹⁴

488. Tužilac tvrdi da su dokazi izvedeni na suđenju pokazali da je žalilac više puta bio upozoren na to da snage HVO-a, uključujući jedinicu “Vitezovi”, učestvuju u napadima na civile.⁹⁹⁵ U prilog toj tvrdnji, tužilac se poziva na paljenje muslimanskih kuća u novembru 1992. i na učešće “Vitezova” u napadima na muslimanske civile u Busovači u januaru 1993. godine.

489. U vezi s napadom 16. aprila 1993., Žalbeno vijeće iznosi sljedeće primjedbe. U Prvostepenoj presudi nije utvrđeno, niti ijedan dokaz pokazuje da je žalilac prije napada znao ili da je bilo razloga da zna da će jedinice HVO-a pod njegovom komandom počiniti krivična djela.⁹⁹⁶ Što se tiče eksplozije kamiona-bombe 18. aprila 1993., u Prvostepenoj presudi nije utvrđeno, niti ijedan dokaz pokazuje da je žalilac prije eksplozije znao ili da je imao razloga da zna da će jedinica “Vitezovi” počiniti to krivično djelo. Naime, dokazi uvršteni u žalbenom postupku upućuju upravo na suprotno.⁹⁹⁷ Na osnovu dokaza izvedenih pred ovim vijećem, ne postavlja se pitanje sprečavanja krivičnih djela u vezi s ta dva događaja.

490. Što se tiče napada na Stari Vitez 18. jula 1993., u Prvostepenoj presudi nema zaključka o tome da je žalilac znao ili da je bilo razloga da zna da će u tom napadu biti počinjeni zločini. Neki dokazi izvedeni u žalbenom postupku pokazuju da je moguće da je žalilac već 2. jula 1993. znao za pripreme za napad na Stari Vitez.⁹⁹⁸ Nije utvrđeno i

⁹⁹³ Žalbeni podnesak, str. 80.

⁹⁹⁴ Žalbeni podnesak, str. 81-82.

⁹⁹⁵ Podnesak respondenta, par. 2.271-2.272.

⁹⁹⁶ *Vidi i* AT 626 (16. decembar 2003.).

⁹⁹⁷ Dokazni predmet 14, Drugi zahtjev po pravilu 115, str. 135 (Kraljević je podnio izvještaj žaliocu nakon eksplozije).

⁹⁹⁸ PA 34.

nema dokaza koji pokazuju da je on prije toga znao ili da je bilo razloga da zna da će u tom napadu biti korištene “bebe”. Pitanje sprečavanja upotrebe tih bombi protiv civilnih ciljeva stoga se ne postavlja.

Reorganizacija vojne policije od strane žalioca prije napada na Grbavicu u septembru 1993.

491. Žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo proglašivši ga krivim za naređivanje napada na to selo u septembru 1993. na osnovu toga što je angažovao jedinice koje su zbog ranijih zločina bile poznate po problematičnom ponašanju, navodeći da “Vitezovi” nisu učestvovali u tom napadu, te da je u vojnoj policiji nakon smjenjivanja Ljubičića upravo bilo provedeno kadrovsko čišćenje.⁹⁹⁹

492. Tužilac tvrdi da je ta reorganizacija mimoišla činjenicu da je žalilac “Džokere”, odnosno brigadu “NŠZ” - obje odgovorne za neke ranije zločine – poslao da i one učestvuju u napadu, da prije nego što ih je poslao u Grbavicu nije utvrdio da li su kriminalni elementi uklonjeni iz vojne policije, te da je vojnu policiju poslao u borbu upravo prije nego što je dobio izvještaj o rezultatima istrage u vezi sa zločinima u Ahmićima.¹⁰⁰⁰ Zaključeno je da žalilac podliježe odgovornosti zbog toga što je, kako tvrdi tužilac, u borbu u muslimanske zone u više prilika slao elemente poznate kao kriminalne.¹⁰⁰¹

493. Žalbeno vijeće napad na Grbavicu ne smatra relevantnim za pitanje odgovornosti nadređenog, budući da je on u Prvostepenom postupku proglašen krivim samo na osnovu toga što je *naredio* napad na Grbavicu koji je doveo do krivičnih djela uništavanja koje nije opravdano vojnom nuždom i pljačkanja, pri čemu mu je osuđujuća presuda izrečena na osnovu člana 7(1) Statuta.

⁹⁹⁹ Žalbeni podnesak, str. 82.

¹⁰⁰⁰ Podnesak respondenta, par. 2.287.

¹⁰⁰¹ Podnesak respondenta, par. 2.287.

Zaključak

494. Iz gorenavedenih razloga, Žalbeno vijeće, na osnovu dokaza iz prvostepenog postupka i dokaza uvrštenih u žalbenom postupku, ocjenjuje da se u vezi s ovim dijelom predmeta ne postavlja pitanje propusta da se spriječi krivično djelo u smislu člana 7(3) Statuta.

Uloga žalioca u istraživanju krivičnih djela i kažnjavanju za njihMogućnost žalioca da izriče disciplinske mjere "Vitezovima"

495. Žalilac tvrdi da dodatni dokazi pokazuju da je jedinica "Vitezovi" bila van njegove komande i da je često djelovala po direktnim naređenjima Kordića ili Ministarstva odbrane u Mostaru.¹⁰⁰² Kako tvrdi žalilac, Pretresno vijeće je indirektno zaključilo da je on naredio "Vitezovima" da počine konkretna krivična djela, isključivo na osnovu dokaza o tome da im je on u raznim prilikama tokom 1993. godine izdavao zakonita naređenja.¹⁰⁰³ On tvrdi da nije bilo sporno da su "Vitezovi" bili prepotčinjeni pod njegovu komandu od 16. aprila 1993. do prestanka aprilskih neprijateljstava, ali da "novi dokazi" pokazuju da se "Vitezovi" ni formalno ni faktično nisu obazirali na žalioca.¹⁰⁰⁴ On ponavlja da je jedinicom "Vitezovi", iako je bila stavljena pod njegovu komandu, komandovalo direktno Ministarstvo odbrane iz Mostara.¹⁰⁰⁵ Nadalje, on tvrdi da je prepotčinjavanje jedinice "Vitezovi" pod njegovu komandu samo dokaz da je odnos *de jure* bio takav da je on mogao izdavati naređenja toj jedinici, ali da to ne dokazuje van razumne sumnje da je i imao efektivnu kontrolu nad tom jedinicom.¹⁰⁰⁶ U vezi s tom tvrdnjom, žalilac se poziva i na dokaze uvrštene u žalbenom postupku.¹⁰⁰⁷

496. Optužba odgovara da Pretresno vijeće svoj zaključak da je žalilac imao efektivnu kontrolu nad jedinicom "Vitezovi" nije zasnovalo samo na tome što je ta jedinica bila

¹⁰⁰² Žalbeni podnesak, str. 70-73, i str. 82-84. *Vidi i* svjedok BA3, AT 373-375 (9. decembar 2003.) (zatvorena sjednica).

¹⁰⁰³ Žalbeni podnesak, str. 70.

¹⁰⁰⁴ Žalbeni podnesak, str. 70. *Vidi i* dodatni žalbeni podnesak, par. 51-53.

¹⁰⁰⁵ Žalbeni podnesak, str. 83. To je potvrdio svjedok BA1, AT 203 (8. decembar 2003.) (zatvorena sjednica). *Vidi i* dokazni predmet 96, Prvi zahtjev po pravilu 115; PA 26.

¹⁰⁰⁶ Replika žalioca, par. 17-18.

¹⁰⁰⁷ Replika žalioca, par. 19.

njemu prepotčinjena.¹⁰⁰⁸ Ona tvrdi da je Pretresno vijeće pažljivo proanaliziralo naređenja koja je žalilac izdao toj jedinici.¹⁰⁰⁹ Nadalje, tužilac tvrdi da je Pretresnom vijeću bila predočena znatna količina dokaza u vezi s rasprostranjenim i sistematskim zločinima koje su na cijeloj teritoriji srednje Bosne u više navrata činili žaliočevi potčinjeni, te da je Pretresno vijeće odbacilo argument žalioca da on nije imao moć da kazni “Vitezove”.¹⁰¹⁰ Tužilac ističe da svoj zaključak da je žalilac imao efektivnu kontrolu nad “Vitezovima” Pretresno vijeće nije zasnovalo samo na dokazima da je jedinica “Vitezovi” u predmetnom periodu bila prepotčinjena pod njegovu komandu.¹⁰¹¹ U žalbenom postupku, tužilac je dostavio i dokaze u sklopu postupka pobijanja, kako bi pokazao da je ta jedinica bila pod žaliočevom komandom.¹⁰¹²

497. Pretresno vijeće je zaključilo da je žalilac vršio efektivnu kontrolu nad “Vitezovima” i da je između žalioca i te jedinice stalno postojao odnos potčinjenosti.¹⁰¹³ Žalbeno vijeće napominje da žalilac ne osporava da je jedinica “Vitezovi” u aprilu 1993. bila stavljena pod njegovu komandu, i da joj je on izdavao zakonita naređenja tokom cijele 1993. godine. Žalbeno vijeće takođe napominje da se čini kako se Prvostepena presuda usredsredila upravo na učešće “Vitezova” u događajima od 18. aprila i 18. jula 1993. godine.¹⁰¹⁴

498. U vezi s ovim pitanjem, strane su svoje argumente iznosile u kontekstu pitanja efektivne kontrole nad “Vitezovima”. Na osnovu dokaza izvedenih na suđenju i dodatnih dokaza izvedenih u žalbenom postupku, Žalbeno vijeće se uvjerilo van razumne sumnje da je žalilac *de jure* imao komandu nad “Vitezovima”, konkretno na osnovu toga što mu je ta jedinica prepotčinjena putem izričite zapovijedi načelnika stožera HVO-a, 19. januara 1993.,¹⁰¹⁵ na osnovu njegovog vlastitog svjedočenja,¹⁰¹⁶ te na osnovu dokaza

¹⁰⁰⁸ Podnesak respondenta, par. 2.51.

¹⁰⁰⁹ Podnesak respondenta, par. 2.52.

¹⁰¹⁰ Podnesak respondenta, par. 2.85-2.86.

¹⁰¹¹ Podnesak respondenta, par. 2.51-2.55.

¹⁰¹² PA 23–26, 35, 36, 37, 38, 39, 40, i 41.

¹⁰¹³ Prvostepena presuda, par. 522.

¹⁰¹⁴ Prvostepena presuda, par. 516 i 518.

¹⁰¹⁵ Prvostepena presuda, par. 520 i 527.

¹⁰¹⁶ T 19509-19510 i 19515-19516 (24. mart 1999.).

uvrštenih odnosno izvedenih u žalbenom postupku.¹⁰¹⁷ Žalilac se na žalbenom pretresu saglasio i sa činjenicom da je *de jure* imao komandu nad tom jedinicom.¹⁰¹⁸ Međutim, Žalbeno vijeće, međutim, napominje da je žalilac tvrdio i to da mu je ta jedinica bila prepotčinjena, najmanje tokom perioda od 16. aprila 1993. do 15. januara 1994., samo za borbene akcije. Predmetni napadi, oni od 16. i 18. aprila, kao i onaj 18. jula 1993., izvršeni su upravo u tom periodu. Iz ovoga proizlazi da je žalilac, tokom tog perioda, *de jure* imao moć da kontroliše “Vitezove”, bez obzira da li uspješno ili ne, te da je njegova obaveza, kao komandanta zone, bila i kažnjavanje za krivična djela na način koji mu je omogućavao njegov komandni rang.

499. Žalbeno vijeće smatra da postojeći dokazi pretežu u prilog tvrdnji žalioca zbog toga što pokazuju da je između žalioca i jedinice “Vitezovi” postajala stalna napetost, te da postoje dokazi koji pokazuju da žalilac sam nije mogao disciplinovati tu jedinicu.¹⁰¹⁹

¹⁰¹⁷ Dokazni predmet 14, Drugi zahtjev po pravilu 115, str.135. *Vidi i* AT 762 (17. decembar 2003.), argumenti tužioca.

¹⁰¹⁸ AT 625 (16. decembar 2003.).

¹⁰¹⁹ Dokazni predmet 4, 14, 87, 88, 89, 90, i 101, Prvi zahtjev po pravilu 115 (dokazni predmet 4 sadrži izvještaj HIS-a od 18. februara 1994. o sastanku koji su sazvali Mato Boban i drugi u vezi s unapređenjem Darka Kraljevića, vođe “Vitezova”, u čin pukovnika HVO-a. U tom izvještaju se navodi da je Kraljević namjeravao da to unapređenje iskoristi tako da uz pomoć Kordića i Koštromana ukloni žalioca s njegovog položaja, te da je žalilac imao ograničeni utjecaj na planiranje vojnih operacija koje su provodili isključivo Kordić i Koštroman. Dokazni predmet 14 uključuje izvještaj HIS-a datiran 21. marta 1994. i naslovljen na predsjednika Tuđmana. Izvještaj otkriva napetost između žalioca i Kraljevića, osnivača “Vitezova”, uključujući i činjenicu da je žalilac spriječio da Kraljević preuzme komandu u Vitezu, da je Kraljević otvoreno prijetio da će ubiti žalioca te da je kasnije počeo obavljati dužnost pomoćnika načelnika Glavnog stožera HVO-a, pri čemu je, kako se čini, i potpisivao dokumente u ime načelnika. Dokazni predmet 87 sadrži izvještaj datiran 15. novembra 1992., koji je Zvonko Vuković, tadašnji zapovjednik 4. bojne vojne policije, uputio Glavnom stožeru HVO-a i Valentinu Ćoriću. U izvještaju stoji da je jedinica “Vitezovi”, koja je ranije bila jedinica u sastavu HOS-a (Hrvatskih obrambenih snaga) pod zapovjedništvom Darka Kraljevića, “trenutačno” podređena direktno Glavnom stožeru. Iz izvještaja se vidi da su “Vitezovi” bez naređenja uzimali vozila i naoružanje iz MUP-a Zenica. Dokazni predmet 88 sadrži izvještaj zapovjednika “Vitezova” Darka Kraljevića načelniku odbrane HZHB-a i načelniku Glavnog stožera HVO-a, u kojem ih obavještava da je jedinica očistila Vitez od Muslimana. Datiran 17. aprila 1993., taj izvještaj kaže da “Vitezovima” nedostaje municije, granata i bombi. Žalilac nije bio naveden na tom izvještaju kao primalac kopije. Dokazni predmet 89 uključuje odgovor Ivica Primorca, pomoćnika načelnika Glavnog stožera HVO-a, na zahtjev sadržan u dokaznom predmetu 88, u kojem se kaže da se Kraljevićevom zahtjevu ne može udovoljiti i neka pokuša da svoje potrebe podmiri u okviru logistike OZSB-a. Dokazni predmet 90 sadrži zahtjev Ivica Primorca iz Glavnog stožera HVO-a upućen Kraljeviću, da mu dostavi podatke o gubicima “Vitezova” i satnije “Tvrtko II” od početka sukoba s Muslimanima. Na dokumentu stoji datum 14. juni 1993., a žalilac nije naveden kao primalac kopije. Dokazni predmet 101 uključuje izvještaj SIS-a od 4. februara 1994., u kojem se opisuju vruće-hladni odnosi između CIS-a Travnik–Vitez i Darka Kraljevića. U izvještaju se navode Kraljevićeve nedopuštene aktivnosti u okviru jedinice “Vitezovi”). Dokazni predmet 1, 35, 36 i 37, Drugi zahtjev po pravilu 115 (dokazni predmet 1 sadrži izvještaj službenika Ministarstva unutarnjih poslova Hrvatske s informacijama prikupljenim od marta 2000. godine. U izvještaju stoji da su Kordić i Koštroman uticajniji od žalioca, te da neki zapovjednici na terenu, koji s

U tim okolnostima, Žalbeno vijeće ne može utvrditi van razumne sumnje da je žalilac imao potpunu efektivnu kontrolu nad jedinicom “Vitezovi” u periodu u kojem je ona bila prepotčinjena pod njegovu komandu, u smislu da je njenim pripadnicima mogao izricati disciplinske mjere shodno svom komandnom rangu. Međutim, kako je razmotreno na drugom mjestu u ovoj presudi,¹⁰²⁰ to ne znači da žalilac nije imao baš nikakvu kontrolu nad tom jedinicom budući da je, kako proizlazi iz njegovog iskaza na suđenju, dva puta svojim nadređenim prijavljivao neposlušnost u toj jedinici.¹⁰²¹ Ako je prijavljivanje kažnjivih radnji potčinjenih odgovarajućim organima dokaz materijalne moći da se oni kazne, u granicama okolnosti pojedinog slučaja makar i u vrlo ograničenoj mjeri, žalilac je u ovom slučaju tu moć imao. Iz te ograničene moći djelovanja proizlazi da žalilac jeste imao ograničenu efektivnu kontrolu. Dakle, u ovom slučaju može se postaviti pitanje njegove komandne odgovornosti.

Žaliočeve prijave ponašanja “Vitezova” nadređenima

500. Žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo zaključivši da on nije preduzeo “nikakve mjere” u vezi s takvim ponašanjem.¹⁰²² Pritom se poziva na zahtjev za otvaranje istrage o eksploziji kamiona-bombe od 18. aprila 1993. koji je uputio svom pomoćniku za bezbjednost, te na činjenicu da je svom nadređenom podnio izvještaj s rezultatima te

njima imaju dobre veze, akcije mogu izvoditi bez znanja žalioca. U izvještaju se iznosi da izvjesnim specijalnim jedinicama HVO-a, uključujući “Vitezove” pod vodstvom Darka Kraljevića, koje su formalno pod komandom pomoćnika ministra za specijalne jedinice u Ministarstvu odbrane Ivica Primorca, zapravo komanduje Kordić. Dokazni predmet 35 je dio transkripta iskaza Anta Breljaša, svjedoka optužbe na suđenju u predmetu *Kordić i Čerkez*, iz januara 2000. godine. Breljaš je bio zadužen za informiranje i propagandu u “Vitezovima”, od marta 1993. do aprila 1994. godine. On je u svom svjedočenju izjavio da žalilac nije bio nadređeni Kraljeviću, da žalilac do kraja 1993. godine nije mogao da uspostavi operativnu kontrolu čak ni nad konvencionalnim jedinicama HVO-a koje su nominalno bile pod njegovom komandom, da je Kraljević imao dobre veze s Kordićem, te da su “Vitezovi” djelovali u OZSB-u, ali da su bili pod direktnom komandom Glavnog stožera HVO-a. Dokazni predmet 36 sastoji se od transkripta iskaza generala Merdana, svjedoka optužbe u predmetu *Kordić i Čerkez*, datog u januaru 2000. godine. Merdan je 1992. - 1993. bio zamjenik komandanta 3. korpusa ABiH. On je posvjedočio da je u više prilika primijetio da žalilac ne uspijeva komandovati Kraljeviću. Dokazni predmet 37 sadrži dio transkripta glavnog pretresa u predmetu *Kordić i Čerkez*, od 7. i 8. marta 2000., s iskazom svjedoka optužbe Sulejmana Kalce. Kalco je bio zamjenik komandanta snaga ABiH u Starom Vitezu 1993. godine. On je posvjedočio da je Kraljević, komandant “Vitezova”, vodio napad na Stari Vitez 18. jula 1993.). *Vidi i* dokazni predmet PA 26; AT 625 (16. decembar 2003.). *Vidi i* T 13.970-13.971 (27. oktobar 1998.), svjedočenje Slavka Marina.

¹⁰²⁰ *Vidi* III. poglavlje ove presude, odjeljak B), gore u tekstu, u vezi sa žalbenom osnovom u pogledu navodnih pravnih grešaka u vezi sa članom 7(3) Statuta.

¹⁰²¹ *Vidi* sljedeći odjeljak u nastavku.

¹⁰²² Žalbeni podnesak, str. 84.

istrage.¹⁰²³ Navodi i to da je svoje nadređene informisao o napadu od 18. jula 1993. koji je povela jedinica “Vitezovi”.¹⁰²⁴ Žalilac takođe obrazlaže da Pretresno vijeće nije uzelo u obzir tadašnje zakonske propise HZ HB-a koji su vojnim komandantima poput žalioca onemogućavali da kontrolišu istrage koje je vodila vojna policija, povjeravajući istrage i krivično gonjenje vojnom sudstvu.¹⁰²⁵ On tvrdi da Prvostepena presuda potpuno ignoriše postojanje tog zakonodavstva, u čijim okvirima je njegova sposobnost da provodi istrage i kažnjava za krivična djela “bila strogo ograničena”.¹⁰²⁶

501. Tužilac obrazlaže da nema dokaza koji podupiru tvrdnju žalioca da je naredio da se otvori istraga kad je saznao za incident s kamionom-bombom od 18. aprila 1993.,¹⁰²⁷ te da nema dokaza da je preduzeo bilo kakve mjere da kazni počinioce krivičnih djela u Starom Vitezu.¹⁰²⁸ Tužilac tvrdi da Pretresno vijeće jeste saslušalo dokaze o ovlaštenjima koja je žalilac imao kao komandant OZSB-a i da je “pregledalo” relevantne odluke i zakonske propise.¹⁰²⁹

502. Žalbeno vijeće napominje da Pretresno vijeće nije izložilo potrebnu činjeničnu podlogu za svoj zaključak da žalilac nije “Vitezove”, uz ostale, kaznio za krivična djela koja su oni u aprilu i julu 1993. počinili u Vitezu. Valja istaknuti da Pretresno vijeće nije donijelo nikakav činjenični zaključak u vezi sa saznanjima žalioca o zločinima. Nadalje, ostalo je nejasno da li je Pretresno vijeće pomenuti zaključak zasnovalo na tome što žalilac nije te zločine prijavio svojim nadređenim ili zbog nekih drugih razloga. Već sam izostanak analize relevantnog dokaznog materijala u vezi s ključnim elementom krivične odgovornosti žalioca opravdava poništavanje osuđujućih presuda na osnovu člana 7(3) Statuta, izrečenih žaliocu u vezi sa zločinima počinjenim u napadima na Vitez aprila i jula 1993. godine. Nadalje, kako je utvrdilo Žalbeno vijeće, žalilac nije izdao naređenja da se u napadima na Vitez u aprilu i julu 1993. vrše zločini. Stoga otpada činjenična podloga na koju se oslonilo Pretresno vijeće utvrdivši krivicu žalioca za ta krivična djela

¹⁰²³ Žalbeni podnesak, str. 84.

¹⁰²⁴ Žalbeni podnesak, str. 84.

¹⁰²⁵ Žalbeni podnesak, str. 84-86.

¹⁰²⁶ Žalbeni podnesak, str. 85.

¹⁰²⁷ Podnesak respondenta, par. 2.276.

¹⁰²⁸ Podnesak respondenta, par. 2.278.

¹⁰²⁹ Podnesak respondenta, par. 2.77-2.78.

na osnovu člana 7(3) Statuta. Iz toga proizlazi da se osuđujuće presude koje je Pretresno vijeće u vezi s tim krivičnim djelima izreklo žalioocu kao komandantu ne mogu zadržati.

503. S druge strane, Žalbeno vijeće napominje da u Prvostepenoj presudi Pretresno vijeće nije iznijelo nikakvu ocjenu dokaza o tome da je žalilac inicirao istragu o eksploziji kamiona-bombe 18. aprila 1993., da je svojim nadređenim podnio izvještaj o rezultatima te istrage¹⁰³⁰ i da im je prijavio da su "Vitezovi" 18. jula 1993. izvršili napad na Stari Vitez, što je žalilac predočio na suđenju.¹⁰³¹

504. Što se tiče eksplozije kamiona-bombe od 18. aprila 1993., Žalbeno vijeće je već zaključilo da se u Prvostepenoj presudi ne navode dokazi koji taj incident direktno povezuju sa žaliocem,¹⁰³² mada su dokazi predočeni Žalbenom vijeću pokazali da su u to krivično djelo bili umiješani "Vitezovi".¹⁰³³ Međutim, iskazi koje su na suđenju dali žaliočevi nadređeni potvrđuju da je on inicirao istragu u vezi s eksplozijom kamiona-bombe 18. aprila 1993. godine.¹⁰³⁴ Nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao donijeti zaključak kakav je donijelo Pretresno vijeće, da žalilac nije preduzeo kažnjavanje u vezi s tim krivičnim djelom.

505. Što se tiče izvještaja o napadu izvršenom 18. jula 1993., dokazi izvedeni na suđenju bili su nejasni jer odbrana tada nije raspolagala prijavom koju je podnio žalilac.¹⁰³⁵ Žalilac je, doduše, na suđenju posvjedočio da je o tom napadu izvijestio svoje nadređene.¹⁰³⁶ Međutim, među dodatnim dokazima uvrštenim u žalbenom postupku nema takvih koji bi ili sadržavali takav izvještaj ili potvrđivali da ga je žalilac svojim nadređenima poslao.¹⁰³⁷ Razuman presuditelj o činjenicama mogao je dakle donijeti zaključak kakav je donijelo Pretresno vijeće, da žalilac nije preduzeo potrebne i razumno moguće mjere da kazni izvršioce napada od 18. jula 1993. zbog toga što nije na

¹⁰³⁰ T 18,835-18,836, 18,838 (10. mart 1999.). Napominje se da se Pretresno vijeće pozvalo na njegov iskaz u vezi s drugim zaključcima u istom dijelu prvostepene presude.

¹⁰³¹ T 19,502 (24. mart 1999.).

¹⁰³² Vidi ovo poglavlje, dio (B)(2), gore u tekstu.

¹⁰³³ AT 517 (11. decembar 2003.).

¹⁰³⁴ T 24,121 (23. juni 1999.) (zatvorena sjednica).

¹⁰³⁵ T 19508-19509 (24. mart 1999.).

¹⁰³⁶ T 19502 (24. mart 1999.).

¹⁰³⁷ Vidi žalbeni podnesak, str. 84 (u kojem se od riječi do riječi ponavlja relevantni dio teksta povjerljive verzije podneska).

odgovarajući način taj prekršaj "Vitezova" prijavio svojim nadređenim. Međutim, Žalbeno vijeće je zaključilo da taj napad nije bio protivpravan.¹⁰³⁸ U Prvostepenoj presudi nema nikakvog zaključka o tome da su "Vitezovi" koristili bombe "bebe". Na osnovu dokaza izvedenih na suđenju i dodatnih dokaza, Žalbeno vijeće se nije uvjerilo van razumne sumnje da su "Vitezovi" upotrebom "beba" počinili krivično djelo. Bez znanja o tome da li su njegovi potčinjeni koristili bombe "bebe" protiv muslimanskih civila ili njihove imovine tokom napada 18. jula 1993., pitanje odgovornosti žalioca u svojstvu nadređenog ne postavlja se.

506. Sada valja razmotriti napad na grad Vitez izvršen 16. aprila 1993. godine. Kako je Žalbeno vijeće već zaključilo, žalilac nije naredio napad na grad kao zločin protiv čovječnosti, kao ni krivična djela u vezi s tim napadom.¹⁰³⁹ Međutim, ostaje pitanje da li se on za zločine u vezi s tim napadom, tj. za pljačkanje i paljenje muslimanskih kuća, može smatrati odgovornim na osnovu člana 7(3).

507. Pretresno vijeće je ocijenilo da ne postoji osnov za argument odbrane da se jedinim krivcem za zločine počinjene 16. aprila 1993. može smatrati jedinica "Vitezovi".¹⁰⁴⁰ Međutim, čak i pod pretpostavkom da te zločine jesu počinili samo "Vitezovi", u Prvostepenoj presudi nema nikakvog činjeničnog zaključka o tome da žalilac te zločine nije prijavio svojim nadređenima. Nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi, bez odgovarajuće činjenične podloge, mogao donijeti zaključak kakav je donijelo Pretresno vijeće, da zato što nije proveo kažnjavanje u vezi sa zločinima koji su izvršeni tokom napada od 16. aprila 1993. žalioca valja smatrati odgovornim na osnovu člana 7(3) Statuta.

Odgovornost žalioca za krivična djela koja su počinile druge jedinice HVO-a

508. Kako bi razmatranje bilo iscrpno, Žalbeno vijeće će ispitati eventualnu odgovornost žalioca na osnovu člana 7(3) Statuta u vezi sa krivičnim djelima za koja je

¹⁰³⁸ Vidi ovo poglavlje, dio (B)(3), gore u tekstu.

¹⁰³⁹ Vidi ovo poglavlje, dio (B)(1), gore u tekstu.

¹⁰⁴⁰ Prvostepena presuda, par. 516.

utvrđeno da su ih počinile druge jedinice HVO-a, tokom napada izvršenih 16. aprila i 18. jula 1993. godine.¹⁰⁴¹

509. Što se tiče napada 16. aprila 1993., Žalbeno vijeće napominje da žalilac ne poriče da je 16. aprila 1993. u Vitezu, u gradu i njegovoj okolini, bilo vojnika HVO-a, nego to da su oni učestvovali u zločinima počinjenim tokom tog napada.¹⁰⁴² On tvrdi da u Prvostepenom postupku nisu izvedeni dokazi o tome da su ti pripadnici HVO-a počinili zločine nad civilima.¹⁰⁴³ Čini se da dokazi uvršteni u žalbenom postupku nisu relevantni za krivična djela koja je utvrdilo Pretresno vijeće, to jest, za pljačkanje i paljenje muslimanskih kuća, za protjerivanje stanovništva i zatočavanje muslimanskih civila.¹⁰⁴⁴ Dakle, u Prvostepenoj presudi ne postoji izričiti činjenični zaključak o tome da li je za zločine koji su izvršeni tokom tog napada odgovorna samo jedinica “Vitezovi”.¹⁰⁴⁵ S druge strane, Prvostepena presuda se ne poziva ni na kakve dokaze koji bi pokazivali da je žalilac znao da su tokom napada počinjena krivična djela. Bez odgovarajuće činjenične podloge, nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao zaključiti da žalilac nije ispunio svoju dužnost kažnjavanja u smislu člana 7(3) Statuta.

510. Što se tiče događaja od 18. jula 1993., Žalbeno vijeće smatra da, budući da taj napad sam po sebi nije bio protivpravan, korištenje “beba” nije bilo očigledno protivpravno (zbog toga što nije bilo dokazano van razumne sumnje da su te bombe bile smišljeno korištene protiv muslimanskog civilnog stanovništva ili radi uništavanja njihove imovine), te da na suđenju nisu izvedeni dokazi o tome da je bilo koja jedinica pod kontrolom žalioaca koristila bombe “bebe”. Dakle, nije bilo dokazano van razumne sumnje da je žalilac odgovoran na osnovu člana 7(3) Statuta za eventualno kriminalno ponašanje drugih jedinica HVO-a osim “Vitezova” tokom napada od 18. jula 1993. godine.

¹⁰⁴¹ Prvostepena presuda, par. 516.

¹⁰⁴² Žalbeni podnesak, str. 62.

¹⁰⁴³ Žalbeni podnesak, str. 62.

¹⁰⁴⁴ Dokazni predmet 13, Prvi zahtjev po pravilu 115 (Dokazni predmet 13 uključuje izvještaj SIS-a za dan 8. juni 1993., koji se zasniva na informativnim razgovorima s ranjenicima koji su tada bili u bolnici u Splitu. U dokumentu stoji da su “Vitezovi”, pod Kraljevićevom komandom, bili odgovorni za ubijanje muslimanskih civila u Vitezu).

¹⁰⁴⁵ Svjedok Pezer, T 1562-1566 (19. avgust 1997).

Zaključak

511. Iz gore navedenih razloga, Žalbeno vijeće konstatuje da je žalilac imao efektivnu kontrolu utoliko što je svojim nadređenim mogao prijavljivati radnje svojih potčinjenih. Vijeće takođe konstatuje da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao konstatovati krivicu žalioca na osnovu toga što nije ispunio svoju dužnost prijavljivanja u vezi sa krivičnim djelima koja se u vezi s napadima od 16. aprila, 18. aprila i 18. jula 1993. godine mogu pripisati "Vitezovima". Vijeće nadalje konstatuje da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao žalioca proglasiti krivim na osnovu toga što nije prijavio krivična djela koja su tokom napada 16. aprila počinile druge jedinice HVO-a, te da, na osnovu dokaza izvedenih na suđenju i dodatnih dokaza, nije dokazano van razumne sumnje da on nije ispunio svoju dužnost da prijavi eventualna krivična djela u vezi s napadom od 18. jula 1993. koja se mogu pripisati drugim jedinicama HVO-a.

NAVODI O GREŠKAMA U VEZI S ODGOVORNOŠĆU ŽALIOCA ZA KRIVIČNA DJELA POČINJENA U OPŠTINI BUSOVAČA

Zaključci po članu 7(1) u vezi sa krivičnim djelima počinjenim u aprilu 1993. u

Lončarima i Očehnićima

512. Žalilac tvrdi da on nije izdao nikakva naređenja za napad na Lončare ili Očehniće, te da je Pretresno vijeće pogriješilo pripisavši njemu krivična djela koja je počinila vojna policija, uključujući “Džokere”.¹⁰⁴⁶ On tvrdi da je i samo Pretresno vijeće priznalo da ne raspolaže nikakvim žaliočevim naređenjem da se zauzmu ta sela i da je, na osnovu činjenice da nije raspolagalo nekim naređenjima, indirektno zaključilo da bi neka od tih naređenja koja nisu dostavljena na uvid mogla biti protivpravna.¹⁰⁴⁷ Žalilac nadalje tvrdi da dokazi na koje se poziva Prvostepena presuda u najboljem slučaju pokazuju samo prisustvo jedinica HVO-a u Lončarima, ali ne i to da se tim jedinicama mogu pripisati bilo kakva krivična djela.¹⁰⁴⁸ On tvrdi da brigada “Nikola Šubić Zrinski” (dalje u tekstu: brigada “NŠZ”) u vrijeme zločina nije bila u Lončarima ni Očehnićima, nego na brdu Kuber i da je bila angažovana u legitimnoj vojnoj akciji kod Kratina i Vrhovina.¹⁰⁴⁹ Novi dokazi, tvrdi on, pokazuju da su Kordić i Slišković bez njegovog znanja koristili vojnu policiju za počinjenje sličnih radnji u Busovači.¹⁰⁵⁰

513. Žalilac nadalje tvrdi da bi, po svemu sudeći, trebalo da se njegova odgovornost izvodi iz obima nasilnih radnji, razmjera pritom korištenih materijalnih sredstava, te činjenice da su krivična djela navodno počinjena u isto vrijeme i na isti način kao i napadi na Vitez i Kiseljak.¹⁰⁵¹ On tvrdi da Pretresno vijeće te tvrdnje nije ničim potkrijepilo i da su dobar primjer za pretjeranost njegovih ocjena događaji u Očehnićima, na osnovu kojih je indirektno zaključilo da je napade naredio žalilac.¹⁰⁵² U svom dodatnom žalbenom

¹⁰⁴⁶ Žalbeni podnesak, str. 86-87. Ovo je bila četvrta žalbena osnova u žalbenom podnesku žalioca.

¹⁰⁴⁷ Žalbeni podnesak, str. 86-87

¹⁰⁴⁸ Žalbeni podnesak, str. 87.

¹⁰⁴⁹ Žalbeni podnesak, str. 87.

¹⁰⁵⁰ Žalbeni podnesak, str. 87.

¹⁰⁵¹ Žalbeni podnesak (gdje se citira Prvostepena presuda, par. 590).

¹⁰⁵² Žalbeni podnesak, str. 87-88. On tvrdi i to da, osim činjenice da su se palile kuće, događaje u Lončarima odnosno Očehnićima ništa ne povezuje ni sa jednim drugim zločinom navedenim u Prvostepenoj presudi.

podnesku, žalilac dodaje i to da je te napade počinila vojna policija koja nije bila pod njegovom kontrolom, što potvrđuju dodatni dokazi, te da dodatni dokazi takođe pokazuju da je moć Kordića i Sliškovića u Busovači “bila koliko nezavisna u odnosu na žalioca, toliko i direktno protivna nadležnosti žalioca”.¹⁰⁵³ Najzad, žalilac tvrdi da tužilac, bez obzira na to što ima pristup svim dokumentima iz vojnih arhiva HVO-a i ABiH, “nije u stanju da predoči ni jedan jedini dokument koji bi žalioca povezao sa zločinima počinjenim u Busovači.”¹⁰⁵⁴

514. Žalilac nadalje tvrdi da Pretresno vijeće nije dalo ocjenu njegove odgovornosti za krivična djela počinjena u Busovači u januaru 1993., niti je izričito utvrdilo njegovu krivicu. Štaviše, tvrdi on, dodatni dokazi pokazuju da su za te zločine odgovorni Kordić i drugi.¹⁰⁵⁵ Žalilac tvrdi da ga je Pretresno vijeće osudilo isključivo na osnovu komandnog položaja, pripisujući mu objektivnu odgovornost.¹⁰⁵⁶ On sugerije da je Pretresno vijeće, ne raspolažući protivpravnim naređenjima, svoj zaključak zasnovalo na dvije pretpostavke: da se zločini u Busovači nisu mogli dogoditi bez naređenja, te da je takva naređenja mogao izdati samo žalilac. Nijedna od te dvije pretpostavke, tvrdi on, ne nalazi potvrdu u dokazima, a dodatni dokazi pokazuju da su obje pogrešne.¹⁰⁵⁷ Žalilac upućuje na dodatne dokaze o tome da su Kordić, Koštroman i Slišković u Busovači vojnu policiju angažovali bez njegovog znanja i pristanka, te da je Kordić bio *de facto* vojni rukovodilac u Busovači.¹⁰⁵⁸ Na žalbenom pretresu, pravni zastupnik žalioca podsjetio je na jedan zapis iz ratnog dnevnika,¹⁰⁵⁹ za koji tvrdi da pokazuje da je Busovačka brigada bila poslata na Kuber 16. aprila 1993., ali je naredne večeri izgubila taj položaj.¹⁰⁶⁰ Prema tvrdnjama odbrane, to protivrječi argumentu da je ta brigada u predmetno vrijeme učestvovala u inkriminiranim radnjama u Lončarima.

515. Tužilac tvrdi da je Pretresno vijeće pregledalo veći broj naređenja koja je žalilac tokom sedmice od 15. do 19. aprila 1993. izdao vojnoj policiji, “Džokerima” i brigadi

¹⁰⁵³ Dodatni žalbeni podnesak, par. 62.

¹⁰⁵⁴ Dodatni žalbeni podnesak, par. 63.

¹⁰⁵⁵ Replika žalioca, par. 64.

¹⁰⁵⁶ Replika žalioca, par. 65-66.

¹⁰⁵⁷ Replika žalioca, par. 67.

¹⁰⁵⁸ Replika žalioca, par. 69.

¹⁰⁵⁹ Dokazni predmet 14, Drugi zahtjev po pravilu 115.

¹⁰⁶⁰ AT 638 (16. decembar 2003.).

“NŠZ”, te da je konstatovalo da te jedinice jesu bile pod komandom žalioca.¹⁰⁶¹ Navodi i to da su napadi na opštine Vitez, Busovača i Kiseljak bili sinhronizovani i izvedeni s visokim stepenom organizovanosti i na sličan način.¹⁰⁶² Tužilac smatra da su dokazi u cjelini pokazali da je žalilac naredio “sve napade” u januaru i aprilu 1993., te da žalilac nije pokazao zašto je taj zaključak nerazuman.¹⁰⁶³ Tužilac obrazlaže da su napadi na predmetna dva sela u toj opštini bili dio rasprostranjenog i sistematskog napada s obilježjima progona, usmjerenog protiv Muslimana u toj regiji.¹⁰⁶⁴

516. Žalbeno vijeće smatra da je Pretresno vijeće konstatovalo da je žalilac odgovoran za napade na sela Lončari i Očehnići u aprilu 1993. godine. Pretresno vijeće je zaključilo da su zločine u Lončarima i Očehničima počinile regularne snage HVO-a,¹⁰⁶⁵ 4. bojna vojne policije, i to konkretno “Džokeri”; da su regularne snage HVO-a u Busovači, uključujući brigadu “NŠZ”, naređenja primale direktno od žalioca, te da su 4. bojna vojne policije i “Džokeri” bili pod nadležnošću žalioca; da je žalilac izdao veliki broj naređenja jedinicama koje su učestvovala u zločinima, naročito brigadi “NŠZ”, i angažovao ih u zoni u kojoj su počinjeni zločini; da je žalilac bio potpuno informisan o zbivanjima u vezi sa terenskim zadatkom brigade “NŠZ” jer je dobivao izvještaje; te da stoga snosi odgovornost za te zločine.¹⁰⁶⁶ Pretresno vijeće je takođe utvrdilo da je žalilac, izdajući u aprilu 1993. naređenja vojnoj policiji i znajući pritom da u njenim redovima ima kriminalaca, svjesno preuzeo rizik da će sve to za posljedicu imati vrlo nasilne zločine.

517. Ispitavši navedene nalaze Pretresnog vijeća, Žalbeno vijeće primjećuje da, kako se čini, Pretresno vijeće nije izričito izjavilo da je žalilac naredio zločine u Lončarima i Očehničima. Čini se da je bilo sklonije zaključku da je on, izdajući naređenja snagama koje su učestvovala, svjesno preuzeo rizik da će iz toga proisteći zločini. Žalbeno vijeće ocjenjuje da je taj zaključak donesen po članu 7(1) Statuta. Žalbeno vijeće je već formulisalo modalitet *mens ree* primjenjiv na oblik odgovornosti za naređivanje po članu

¹⁰⁶¹ Podnesak respondenta, par. 2.309.

¹⁰⁶² Podnesak respondenta, par. 2.310.

¹⁰⁶³ Podnesak respondenta, par. 2.313.

¹⁰⁶⁴ Podnesak respondenta, par. 2.312.

¹⁰⁶⁵ Žalbeno vijeće napominje da je u Prvostepenoj presudi nejasno da li je brigada “NŠZ” u aprilu 1993. učestvovala *samo* u napadu na Lončare ili i u napadu na Očehniće; u raznim dijelovima Prvostepene presude mogu se naći različiti zaključci u vezi s tim (*vidi* npr. par. 571 i 583 Prvostepene presude).

¹⁰⁶⁶ Prvostepena presuda, par. 583-589.

7(1) kada nije utvrđen direktni umišljaj. Vijeće je izreklo stav da osoba koja izda naređenje za neku radnju ili propust sa sviješću o znatnoj vjerovatnoći da će prilikom izvršenja tog naređenja biti počinjeno krivično djelo posjeduje *mens eru* koja je uslov za utvrđivanje odgovornosti po članu 7(1) na osnovu izdavanja naređenja. Naređivanje sa takvom sviješću treba da se smatra pristankom na dotično krivično djelo. Pretresno vijeće nije primijenilo ovaj standard u vezi sa svojim činjeničnim nalazima o napadima u aprilu 1993. u Busovači. Zbog toga će Žalbeno vijeće, da bi utvrdilo da li žalilac snosi odgovornost za zločine u Lončarima i Očehnićima na osnovu člana 7(1) Statuta, primijeniti primjereni pravni standard.

518. Prije svega, Žalbeno vijeće primjećuje da nema direktnih dokaza da je žalilac izdao naređenje ili naređenja za napad na Lončare i Očehniće u aprilu 1993. godine. Dakle, Pretresno vijeće je svoje zaključke izvelo indirektno. Svoj zaključak je dijelom zasnovalo ne na nekom izdanom naređenju, nego upravo na tome što naređenja nije bilo. Pretresno vijeće se izričito pozvalo na “isprekidanu numeraciju dokaznih predmeta izvedenih u toku suđenja”¹⁰⁶⁷ i izjavilo da je “za period od 17. aprila u 04:00 sata do 19. aprila u 18:45 sati dobilo na uvid samo desetak naređenja koja je izdao general Blaškić, pri čemu između prvog i posljednjeg dokumenta nedostaje četrdeset brojeva”.¹⁰⁶⁸ Vijeće je nadalje napomenulo da se optuženi svojim vojnicima često obraćao usmeno, ali nije navelo nikakve dokaze tome u prilog.

519. Žalbeno vijeće smatra da je Pretresno vijeće, utvrđujući činjenično stanje u vezi s Lončarima i Očehnićima, iz broja i redoslijeda naređenja u dokaznom materijalu izvelo zaključak nepovoljan za žalioca, i to upravo na osnovu odsustva naređenja. Međutim, Pretresno vijeće pritom nije objasnilo niti iznijelo na čemu je zasnovalo taj svoj indirektni zaključak.¹⁰⁶⁹ Štaviše, teško je zamisliti situaciju u kojoj odsustvo dokaza da je pojedinac izdao predmetno naređenje može na razuman način uroditi zaključkom da je on to učinio, a ovdje to svakako nije slučaj. Žalbeno vijeće konstatuje da ovaj zaključak nije razuman.

¹⁰⁶⁷ Prvostepena presuda, par. 589.

¹⁰⁶⁸ Prvostepena presuda, par. 589.

¹⁰⁶⁹ *Vidi* Prvostepenu presudu, par. 589.

520. Pretresno vijeće je takođe izjavilo da se van razumne sumnje uvjerilo da “obim počinjenih zlodjela, količina sredstava upotrijebljenih u tu svrhu, a naročito istovremenost i sličnost napadâ na opštine Busovača, Vitez [...] i Kiseljak [...], ukazuju na to da je [Blaškić] naredio ofenzive na Lončare i Očehniće”.¹⁰⁷⁰ Vijeće je ocijenilo da su zločini u Busovači bili slični onima u drugim opštinama - ubistva, premlaćivanja, protivpravno zatvaranje i prisilno protjerivanje muslimanskih civila, paljenje porodičnih domova – i napomenulo da su ti zločini počinjeni u istom kontekstu progona muslimanskog stanovništva u srednjoj Bosni.

521. Žalbeno vijeće smatra da je Pretresno vijeće indirektno izvelo još jedan zaključak: na osnovu obima zlodjela, količine upotrijebljenih sredstava i načina na koji su izvršeni i napadi i zločini, Vijeće je zaključilo da je žalilac naredio ofanzive u Lončarima i Očehničima. Čini se da je Pretresno vijeće smatralo da ti aspekti pokazuju dosljedan obrazac ponašanja, koji povlači žaliočevu odgovornost. Međutim, Žalbeno vijeće smatra da su opšte tvrdnje kao “obim zlodjela” i “obim sredstava” suviše široke i sveobuhvatne da bi se iz njih mogao izvesti zaključak da je žalilac naredio napade u Lončarima i Očehničima.

522. Nadalje, kratkim ispitivanjem izvjesnih činjenica u osnovi tih opštih tvrdnji otkrivaju se nedosljednosti. Na primjer, što se tiče načina na koji su izvršeni napadi na sela Gomionica i Svinjarevo u opštini Kiseljak, žalilac je naredio da se koristi “sve raspoloživo topništvo”.¹⁰⁷¹ To nije bio slučaj u vezi s Očehničima, gdje su pripadnici HVO-a, odnosno vojne policije ušli u selo bez artiljerijske vatrene pripreme.¹⁰⁷² Svjedokinja Q je izjavila da 16., 17. i 18. aprila, kada je ona napustila selo, Lončari nisu granatirani.¹⁰⁷³ Što se tiče navodno ogromnih razmjera napada, prema navodima svjedoka Nuhagića, Očehnići su bili seoce s oko osam kuća, a ubijeno je pet civila, koji su svi bili članovi njegove porodice.

¹⁰⁷⁰ Prvostepena presuda, par. 590.

¹⁰⁷¹ *Vidi* D300.

¹⁰⁷² *Vidi* T 5217 (12. decembar 1997.).

¹⁰⁷³ T 5179, T 5167-8 (11. decembar 1997.).

523. S obzirom na momente poput ovih, kao i s obzirom na odsustvo direktnih dokaza o tome da je žalilac naredio napade u Lončarima i Očehnićima u aprilu 1993., Žalbeno vijeće konstatuje da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao van razumne sumnje zaključiti da je žalilac naredio te napade. Iz toga proizlazi da nije potrebno ispitivati da li je žalilac znao da postoji znatna vjerovatnoća da će biti počinjena krivična djela.

524. Shodno tome, Žalbeno vijeće konstatuje da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao zaključiti da je žalilac odgovoran za krivična djela počinjena u Lončarima i Očehnićima u aprilu 1993. na osnovu člana 7(1) Statuta.

525. Žalbeno vijeće napominje da dodatni dokazi uvršteni u žalbenom postupku samo podupiru taj zaključak.¹⁰⁷⁴

Krivična djela počinjena u januaru 1993. u Busovači

526. U svjetlu argumentacije strana o ovom pitanju, te sa ciljem da se ono razjasni, Žalbeno vijeće ocjenjuje potrebnim da se razmotri i zaključak do kojeg je, čini se, došlo

¹⁰⁷⁴ Svjedok BA4, na primjer, u iskazu je izjavio sljedeće: "A u svakom slučaju to proizlazi da su oni radili zajedno ali ja uporno tvrdim da ni jedan momenat, ni jedno dešavanje što se desilo u Busovači, od starta pa do ubistava, pa do protjerivanja nas stanovništva nije bilo bez isključite, isključive naredbe Darija Kordića i Sliškovića. To su zla koja su se /nerazumljivo/." AT 491 (10. decembar 2003.). *Vidi i* dokazni predmet 6 iz Četvrtog zahtjeva po pravilu 115, sažetak vojnih informacija britanskog bataljona (*milinfosum*) od 30. aprila 1993., u kojem se kaže:

BHC javlja da su snage HVO-a 28. aprila zadržale konvoj od 40 vozila koji je pratio Britbat, i tražile da izvrše pretres. HVO je tvrdio da su naređenja dobili od g. Kordića. Rekli su da će ignorisati bilo kakva naređenja od puk. Blaškića ili brig. Petkovića. Na kraju je brig. Petković razgovarao sa g. Kordićem i konvoj je propušten. Lokalni HVO kaže da oni slušaju samo naređenja g. Kordića. To se dogodilo u Busovači. [...] Dario Kordić je predstavnik HDZ-a za srednju Bosnu i navodno ima čin pukovnika u HVO-u. [...] To nije prvi incident takve vrste u Busovači, međutim ovo je prva indikacija da pripadnici HVO-a u gradu otvoreno izražavaju lojalnost na prvom mjestu Kordiću, a ne Blaškiću ili Petkoviću.

Vidi i dokazni predmet 40 iz Četvrtog zahtjeva po pravilu 115, izvještaj Posmatračke misije EZ-a datiran 16. juna 1993. (par. 16):

Teoretski, rukovođenje i komandovanje u HVO-u organizovano je kao normalni vojni komandni lanac, ali nedavni događaji bez sumnje pokazuju da frakcije nisu u stanju sprovesti sporazume o prekidu vatre koje potpišu dva glavna zapovjednika. Kontrolisani ili nekontrolisani vojnici HVO-a i dalje sprečavaju slobodno kretanje humanitarnom ili civilnom saobraćaju u pravcu područja u rukama Muslimana u srednjoj Bosni i Hercegovini. Posebno vojna policija sluša samo naređenja ministra odbrane HVO-a, Stojića, i Mate Bobana, a ona je glavna snaga koja kontroliše kretanje saobraćaja kroz južni dio srednje Bosne i Hercegovine. U zoni Novi Travnik/Vitez/Busovača HVO onemogućava kretanje konvoja s humanitarnom pomoći i sluša samo naređenja Darija

Pretno vijeće, da je žalilac odgovoran za provođenje — a ne za naređivanje — napada u januaru 1993. u Busovači.¹⁰⁷⁵ Pretresno vijeće je izjavilo samo to da je te napade naredilo Ministarstvo odbrane HZHB-a, ali da je žalilac “direktno odgovoran za njihovo provođenje budući da je bio nadređen jedinicama na terenu u vrijeme počinjenja tih krivičnih djela”.¹⁰⁷⁶ Žalbeno vijeće smatra da Pretresno vijeće nije prokomentarisalo dokaze u vezi sa žaliočevom odgovornošću za krivična djela počinjena u Busovači u januaru 1993. niti je ocijenilo tu odgovornost. Shodno tome, Žalbeno vijeće zaključuje da se ne može smatrati da je donesen bilo kakav zaključak na osnovu člana 7(1) Statuta u vezi s napadima u Busovači iz januara 1993. godine. Stoga Žalbeno vijeće smatra da se tim pitanjem nije potrebno dalje baviti.

Zaključci po članu 7(3) u vezi sa zločinima u Lončarima i Očehnićima iz aprila 1993.

527. Žalilac obrazlaže da mu je Pretresno vijeće izreklo osuđujuću presudu za zločine u Lončarima i Očehnićima na osnovu člana 7(3) Statuta, isključivo na osnovu komandnog položaja.¹⁰⁷⁷ On tvrdi da dokazi uvršteni na osnovu pravila 115 pokazuju da su djelovanje vojne policije u Busovači i drugdje u srednjoj Bosni kontrolisali Kordić i drugi politički ekstremisti,¹⁰⁷⁸ da je Kordić, uz politički položaj, imao i položaj vojnog starješine,¹⁰⁷⁹ te da nijedan obavještajni izvještaj ne povezuje žalioca s bilo kojim krivičnim djelom počinjenim u Busovači.¹⁰⁸⁰ Žalilac tvrdi da on nije prije samih događaja znao da će biti počinjena krivična djela i da je, putem naređenja koja je izdavao, preduzeo mjere da spriječi činjenje krivičnih djela protiv civila ili imovine civila.¹⁰⁸¹ Žalilac nadalje obrazlaže da se tužilac pozvao na dokazni predmet D269 kako bi ga povezoao sa zločinima u Lončarima odnosno Očehnićima u periodu između 15. i 19. aprila 1993., ali da se jedinica kojoj je naređenje izdano 17. aprila 1993. nalazila u rejonu Kubera.¹⁰⁸² On

Kordića, ministra Herceg-Bosne u rukovodstvu HVO-a, političkog vođe, efektivnog vojnog zapovjednika u Busovači i rođaka Mate Bobana.

¹⁰⁷⁵ Vidi Prvostepenu presudu, par. 377-378.

¹⁰⁷⁶ Prvostepena presuda, par. 378.

¹⁰⁷⁷ Žalbeni podnesak, str. 94.

¹⁰⁷⁸ Žalbeni podnesak, str. 89-90.

¹⁰⁷⁹ Žalbeni podnesak, str. 90-91.

¹⁰⁸⁰ Žalbeni podnesak, str. 92-93.

¹⁰⁸¹ Žalbeni podnesak, str. 94.

¹⁰⁸² Replika žalioca, par. 71.

tvrdi da mu je osuđujuća presuda izrečena za izdavanje naređenja koja Vijeće nije specificiralo i za izdavanje posve legitimnih naređenja vojnoj policiji u aprilu 1993., kada je on navodno “znao” da među pripadnicima vojne policije ima pojedinaca koji su ranije činili zločine, te da nije bilo ničega što ga je moglo upozoriti na to da će vojna policija legitimna naređenja izvršavati na protivzakonit način.¹⁰⁸³ Insistira na tome da nisu predočeni dokazi da je on imao stvarna saznanja o tome da će biti počinjeni zločini.¹⁰⁸⁴ Žalilac nadalje tvrdi da dokazi izvedeni na suđenju i dodatni dokazi pokazuju da on nije imao moć da disciplinski djeluje prema vojnoj policiji, čak i nakon što je ona stavljena pod njegovu komandu.¹⁰⁸⁵

528. Tužilac tvrdi da je, suprotno argumentima žalioaca, Pretresno vijeće konstatovalo ne samo to da je on imao efektivnu kontrolu nad snagama koje su učestvovala u zločinima u opštini Busovača, nego i da je prije samih događaja znao da će biti počinjeni zločini, a da ih nije spriječio.¹⁰⁸⁶ Tužilac takođe tvrdi da je Pretresno vijeće zaključilo da žalilac nijednom nikoga nije kaznio za bilo koji od zločina počinjenih u toj regiji.¹⁰⁸⁷

529. U vezi s komandnom odgovornošću žalioaca za zločine počinjene u Busovači, Pretresno vijeće je iznijelo sljedeći stav:

Tačno je da je u novembru 1992. i u martu 1993. general Blaškić naredio da se obustavi paljenje kuća te je zatražio od zapovjednika redovnih jedinica HVO-a i vojne policije da identificiraju zločince odgovorne za ta djela. Međutim, on gotovo nikada nije preduzeo disciplinske mjere protiv tih zločinaca niti ih je neutralizirao preduzimajući mjere kojima bi se spriječilo ponovno počinjavanje vrlo teških zlodjela, do kakvih je došlo u Lončarima i Očehnićima.¹⁰⁸⁸

Pretresno vijeće je stoga sugerisalo da je bilo prilika kada žalilac jeste preduzeo tražene mjere, ali je izjavilo da žalilac “gotovo nikad nije kaznio” kriminalce među pripadnicima vojske. Žalbeno vijeće smatra da takav stav nije ocjena krivične odgovornosti u pravom smislu. Štaviše, Pretresno vijeće ovdje, kako se čini, na uvijen način govori prije o budućim krivičnim djelima, nego upravo o krivičnim djelima počinjenim u Lončarima i Očehnićima u aprilu 1993. godine.

¹⁰⁸³ Replika žalioaca, par. 73.

¹⁰⁸⁴ Replika žalioaca, par. 74.

¹⁰⁸⁵ Replika žalioaca, par. 75.

¹⁰⁸⁶ Podnesak respondenta, par. 2.323.

530. Dakle, što se tiče ovog stava Pretresnog vijeća, Žalbeno vijeće smatra da Pretresno vijeće nije na odgovarajući način ispitalo i prodiskutovalo dokaze koji su mu predloženi u vezi s pravnim uslovima za primjenu člana 7(3) Statuta.¹⁰⁸⁹ Shodno tome, Žalbeno vijeće zaključuje da se ne može smatrati da je donesen bilo kakav zaključak na osnovu člana 7(3) Statuta u vezi sa zločinima počinjenim u Lončarima i Očehničima u aprilu 1993., te stoga ocjenjuje nepotrebnim da se dalje bavi tim pitanjem.¹⁰⁹⁰

Tačka 14: Uništavanje vjerskih i obrazovnih objekata u Busovači

531. U posebnom odjeljku uz ovu žalbenu osnovu, žalilac ukratko tvrdi da je Prvostepena presuda bila neodređena i da u njoj nisu specificirani dokazi u vezi s tim uništavanjem.¹⁰⁹¹

532. Tačka 14 Optužnice odnosi se na uništavanje ustanova namijenjenih religiji ili obrazovanju u periodu od avgusta 1992. do septembra 1993. u velikom broju gradova i sela, među kojima i u Busovači. Žalilac se u ovoj tački tereti za kršenje zakona i običaja ratovanja sankcionisano članovima 3(d), 7(1) i 7(3) Statuta. U dispozitivu, Pretresno vijeće je žalioca po tački 14 proglasilo krivim i po članu 7(1) i po članu 7(3), ali u dijelu Prvostepene presude posvećenom Busovači nema diskusije ni analize u vezi s optužbama sadržanim u tački 14, kao ni konkretnog zaključka po toj tački. U žalbenom postupku, tužilac tvrdi da tačka 14 žalioca ne tereti za uništavanje vjerskih objekata u Busovači, niti da je on po toj tački osuđen.¹⁰⁹²

533. Shodno rečenome, Žalbeno vijeće smatra da treba da se poništi osuđujuća presuda po tački 14 Optužnice u vezi s Busovačom.

¹⁰⁸⁷ Podnesak respondenta, par. 2.326.

¹⁰⁸⁸ Prvostepena presuda, par. 592 (naglasak dodat).

¹⁰⁸⁹ Vidi poglavlje III (B) ove presude, gore u tekstu.

¹⁰⁹⁰ Vidi par. 93 ove presude, gore u tekstu.

¹⁰⁹¹ Žalbeni podnesak, str. 95.

¹⁰⁹² Podnesak respondenta, par. 2.329.

NAVODI O GREŠKAMA U VEZI S ODGOVORNOŠĆU ŽALIOCA ZA ZLOČINE POČINJENE U OPŠTINI KISELJAK

534. Žalilac obrazlaže da je Prvostepena presuda, što se tiče pravne utemeljenosti odgovornosti žalioca za napade na civile u opštini Kiseljak, vrlo neodređena, te pretpostavlja da se osnovima smatraju kako član 7(1) Statuta, za navodno naređivanje ili podsticanje protivpravnih napada, tako i član 7(3) Statuta.¹⁰⁹³ Kako navodi žalilac, iako Prvostepena presuda ne sadrži analizu žaliočeve komandne odgovornosti za krivična djela počinjena u opštini Kiseljak, niti se u njoj pominje bilo kakav žaliočev “propust da spriječi” ili “propust da kazni” za ondje počinjena krivična djela, dispozitiv sadrži “sveobuhvatnu” rečenicu kojom se žalilac proglašava generalno krivim shodno doktrini komandne odgovornosti.¹⁰⁹⁴ Žalilac nadalje tvrdi da Pretresno vijeće nije samo primijenilo pogrešan modalitet *mens rea*, to jest nehat, nego je i pogriješilo proglašivši ga krivim bez činjeničnih dokaza o tome da je naredio, planirao, podsticao ili pomagao i podržavao počinjenje zločina.¹⁰⁹⁵

535. Tužilac tvrdi da je Prvostepena presuda jasna u pogledu osnova odgovornosti žalioca, te da je Pretresno vijeće provelo detaljnu analizu žaliočeve odgovornosti za zločine u toj opštini.¹⁰⁹⁶ Tužilac dodaje da je žalilac osuđen prvenstveno po članu 7(1) Statuta.¹⁰⁹⁷

Odgovornost žalioca za napade u Kiseljaku u aprilu 1993.

536. Žalilac tvrdi da on nije izdavao nikakva protivpravna naređenja, te da je Pretresno vijeće pogriješilo indirektno zaključivši da ona postoje na osnovu “isprekidane numeracije” naređenja predočenih na suđenju.¹⁰⁹⁸ Nadalje, on tvrdi da je ocjena iz Prvostepene presude da je ABiH imala manje sredstava od HVO-a besmislena jer vojska nije dužna da obim svog naoružanja ograničava prema obimu naoružanja protivničke

¹⁰⁹³ Žalbeni podnesak, str. 95-96. Ovo je bila peta žalbena osnova u žalbenom podnesku žalioca.

¹⁰⁹⁴ Žalbeni podnesak, str. 96.

¹⁰⁹⁵ Replika žalioca, par. 76-77.

¹⁰⁹⁶ Podnesak respondenta, par. 2.334.

¹⁰⁹⁷ Podnesak respondenta, par. 2.335.

¹⁰⁹⁸ Žalbeni podnesak, str. 97.

vojske.¹⁰⁹⁹ Pored toga, on tvrdi da na suđenju nisu izvedeni nikakvi dokazi o tome da su naređenja koja je izdao brigadi “Ban Jelačić” bila protivpravna, te da ni dokazni predmet D299 ni D300 ne sadrži odobrenje za napad na civile.¹¹⁰⁰ Pretresno vijeće je, obrazlaže on, pogriješilo zbog toga što je način izražavanja u žaliočevim naređenjima protumačilo kao da on pokazuje njegovu namjeru da se napadnu civili, a taj način izražavanja nije se odnosio na civile nego na *vojne* snage ABiH i na popratne gubitke.¹¹⁰¹ On tvrdi da je izraz “čišćenje terena” uobičajeni vojni izraz koji nema značenje potpune eliminacije civila te da, čak i pod pretpostavkom da su izrazi koje je žalilac koristio bili puni mržnje, i tužilac zapravo priznaje da je u Međunarodnom sudu praksa odbacila inkriminisanje na osnovu govora mržnje.¹¹⁰² On nadalje tvrdi da se takav način izražavanja ne može smatrati dokazom van razumne sumnje namjere da se podstiču zločini protiv civila.¹¹⁰³ Način izražavanja u njegovim naređenjima, tvrdi žalilac, bio je odraz situacije i samog područja, utoliko što je, kako potvrđuje ratni dnevnik, žalilac primao brojne izvještaje o nasiljima koja su u Zenici počinile muslimanske snage.¹¹⁰⁴ Žalilac nadalje tvrdi da je takav način izražavanja tipičan za srednju Bosnu uopšte, te navodi primjer jezika korištenog u jednom naređenju zapovjednika brigade “Ban Jelačić” izdanom 25. maja 1993., kojim se zabranjuju zločini protiv Muslimana.¹¹⁰⁵ Žalilac tvrdi da postoje dokazi koji pokazuju da je on u vrijeme tih napada izdavao i naređenja sa svrhom da se zaštite muslimanski civili.¹¹⁰⁶ On tvrdi da će dodatni dokazi pokazati da su se sva njegova naređenja u vezi s Kiseljakom odnosila na legitimne vojne ciljeve, te da su ta novootkrivena naređenja “u oštrom kontrastu sa zaključkom Pretresnog vijeća da bi naređenja koja nedostaju inkriminisala žalioca”.¹¹⁰⁷

¹⁰⁹⁹ Žalbeni podnesak, str. 97.

¹¹⁰⁰ Žalbeni podnesak, str. 97-98.

¹¹⁰¹ Žalbeni podnesak, str. 97-99.

¹¹⁰² Replika žalioca, par. 79.

¹¹⁰³ Replika žalioca, par. 79.

¹¹⁰⁴ Dodatni žalbeni podnesak, par. 66 (gdje se navodi dokazni predmet 14, Drugi zahtjev po pravilu 115, str. 115-6).

¹¹⁰⁵ Dodatni žalbeni podnesak, par. 66 (gdje se navodi dokazni predmet 45, Četvrti zahtjev po pravilu 115).

¹¹⁰⁶ Žalbeni podnesak, str. 99-100 (gdje se navodi D32, P456/26, P456/27, D284, P456/36). *Vidi i* str. 102.

¹¹⁰⁷ Žalbeni podnesak, str. 101-102 (gdje se navode dokazni predmeti 138, 139, 140, 141 podneseni u sklopu Prvog zahtjeva po pravilu 115).

537. Žalilac nadalje tvrdi da novi dokazi takođe pokazuju da mu zapovjednik brigade “Ban Jelačić” nije prijavio kažnjivo ponašanje¹¹⁰⁸ i da je ta brigada vojne operacije u aprilu 1993. izvodila bez njegovih naređenja.¹¹⁰⁹ Dodaje i to da je, čim je saznao za bezakonje, preduzeo mjere da se to ispravi.¹¹¹⁰ Žalilac tvrdi da mu se osuđujuća presuda može izreći za “podsticanje” na krivična djela samo ako je njegovo ponašanje doprinijelo počinjenju zločina. On tvrdi da, čak i da se zaključuje polazeći od hipoteze da se njegovo ponašanje može protumačiti na taj način, ne postoje dokazi na osnovu kojih bi razuman presuditelj o činjenicama mogao da zaključi da je njegovo ponašanje bilo faktor koji je doprinio počinjenju tih zločina.¹¹¹¹

538. Žalilac tvrdi da nije bilo dokaza o tome da je on brigadi “Ban Jelačić” izdao naređenje da se počine zločini kad im je u aprilu 1993. naredio da krenu u akciju.¹¹¹² Što se tiče argumenta da je Mijo Božić, zapovjednik brigade “Ban Jelačić”, u jednoj ranijoj prilici izdao protivpravno naređenje, žalilac obrazlaže da on do samog suđenja nije imao saznanja o tome, da to naređenje nije bilo sprovedeno, te da postojanje tog naređenja nije dokaz na osnovu kojeg bi se moglo utvrditi da li je žalilac namjerno ili svjesno pristao na rizik da budu počinjena krivična djela.¹¹¹³

539. Žalilac ističe da je njegova osuđujuća presuda zasnovana na indirektnom zaključivanju Pretresnog vijeća u odsustvu dokaza u prilog njegovoj krivici, te da novi dokazi i dokazi izvedeni na suđenju “van svake sumnje pokazuju da žalilac nije naredio kažnjive radnje u napadima u aprilu i junu niti da je za njih znao, te da nije imao efektivnu kontrolu nad jedinicama HVO-a u Kiseljaku u vrijeme kad su te jedinice učestvovala u kažnjivim radnjama”.¹¹¹⁴ Nadalje, njegova naređenja imala su legitimnu vojnu svrhu, što potvrđuje dokazni predmet 47 iz Četvrtog zahtjeva po pravilu 115, koji

¹¹⁰⁸ Žalbeni podnesak, str. 101 (gdje se navode dokazni predmeti 142, 143, 145 podneseni u sklopu Prvog zahtjeva po pravilu 115).

¹¹⁰⁹ Žalbeni podnesak, str. 101.

¹¹¹⁰ Žalbeni podnesak, str. 102.

¹¹¹¹ Žalbeni podnesak, str. 102.

¹¹¹² Replika žalioaca, par. 78.

¹¹¹³ Replika žalioaca, par. 80.

¹¹¹⁴ Dodatni žalbeni podnesak, par. 64.

sadrži naređenje zapovjednika ABiH od 17. aprila 1993. kojim on svojim snagama u Kiseljaku naređuje da razoružaju i zauzmu sva mjesta koja drži HVO.¹¹¹⁵

540. Žalilac dodaje da dokazni predmeti 146, 147 i 149 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115 potvrđuju da on nije imao namjeru da omogući kažnjivo ponašanje i da ga je zabranio. Drugi dokazi uvršteni u žalbenom postupku, uključujući tužiočev materijal za pobijanje, tvrdi on, jasno pokazuje da su se njegova naređenja legitimno odnosila na snage ABiH u Kiseljaku, a ne na civilne ciljeve.¹¹¹⁶ Najzad, on tvrdi i to da dokazni predmet 142 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115 ilustruje činjenicu da zapovjednik brigade “Ban Jelačić” nije prijavio civilne žrtve u Višnjici, odnosno Rotilju, niti zločine koji su se dogodili u operacijama HVO-a.¹¹¹⁷

541. Tužilac tvrdi da zaključak Pretresnog vijeća da je žalilac odgovoran za zločine počinjene u Kiseljaku nije nerazuman, a da su žaliočeve tvrdnje da je Prvostepena presuda neodređena pogrešne. On nadalje tvrdi da su napadi u Kiseljaku bili dio opšteg programa progona muslimanskog stanovništva na koji je žalilac pristao.¹¹¹⁸ Zasnovan na rasprostranjenosti i sistematičnosti svojstvenoj zločinima počinjenim u opštinama Vitez, Busovača i Kiseljak, zaključak Pretresnog vijeća da je žalilac naredio zločine u Kiseljaku, tvrdi tužilac, bio je razuman.¹¹¹⁹ Tužilac takođe ističe da je Pretresno vijeće žaliočeva naređenja zapovjedniku brigade “Ban Jelačić” analiziralo u kontekstu svih dokaza u cjelini i da je u njima pronašlo elemente za zaključak da je žalilac naredio zločine u Kiseljaku.¹¹²⁰

542. Žalbeno vijeće smatra da je, u vezi s napadima u opštini Kiseljak iz aprila 1993., Pretresno vijeće donijelo sljedeće zaključke: (i) žalilac je u aprilu 1993. brigadi “Ban Jelačić” naredio da zauzme nekoliko sela u opštini Kiseljak; (ii) žalilac je nužno znao da će iz naređenja toj brigadi da krene u napade tako širokih razmjera, protiv u suštini

¹¹¹⁵ Dodatni žalbeni podnesak, par. 66 (gdje se navodi dokazni predmet 47 iz Četvrtog zahtjeva po pravilu 115).

¹¹¹⁶ Dodatni žalbeni podnesak, par. 69 (gdje se navodi PA 49, dokazni predmet 141 (Prvi zahtjev po pravilu 115) i PA 47, PA 48).

¹¹¹⁷ Dodatni žalbeni podnesak, par. 70.

¹¹¹⁸ Podnesak respondenta, par. 2.336, 2.338-2.339.

¹¹¹⁹ Podnesak respondenta, par. 2.344; *vidi i* par. 2.340-2.343.

¹¹²⁰ Podnesak respondenta, par. 2.350-2.355.

civilnih ciljeva, proizaći krajnje nasilni zločini,¹¹²¹ te mada nije izričito naredio protjerivanje i ubijanje, svjesno je prihvatio rizik da Muslimani i njihova imovina postanu primarni ciljevi “blokade” i ofanziva pokrenutih 18. aprila 1993.;¹¹²² i (iii) vojnim sredstvima koja je angažovao radio je na realizaciji politike progona koju je zacrtalo vrhovno rukovodstvo HVO-a, a cilj pomenutih ofanziva bio je da se stanovništvo Kiseljaka natjera u zbjeg.¹¹²³

543. Žalbeno vijeće smatra da Pretresno vijeće nije donijelo zaključak da je žalilac naredio zločine u Kiseljaku u aprilu 1993. godine. Pretresno vijeće je, naime, konstatovalo da je on “hotimično riskirao” da Muslimani i njihova imovina postanu glavne mete tih ofanziva te zaključilo da je “morao da zna” da će iz naređenja za takve napade proisteći vrlo nasilni zločini. Žalbeno vijeće je već formulisalo modalitet *mens rea* primjenjiv na naređivanje krivičnog djela u smislu člana 7(1) Statuta, u odsustvu direktnog umišljaja. Vijeće je definisalo da osoba koja naredi neku radnju ili propust sa sviješću o znatnoj vjerovatnoći da će prilikom izvršenja tog naređenja biti počinjeno krivično djelo, posjeduje *mens reu* koja je uslov za utvrđivanje odgovornosti po članu 7(1) na osnovu izdavanja naređenja.¹¹²⁴ Naređivanje sa takvom sviješću treba da se smatra pristankom na dotično krivično djelo. Pretresno vijeće nije primijenilo ovaj standard na svoje zaključke u vezi s napadima na Kiseljak iz aprila 1993. godine. Zbog toga će Žalbeno vijeće, kako bi utvrdilo da li žalilac za zločine počinjene u Kiseljaku u aprilu 1993. snosi odgovornost po članu 7(1) Statuta, primijeniti primjereni pravni standard.

544. Žalbeno vijeće dalje napominje da je Pretresno vijeće konstatovalo da je, preduzimajući predmetne ofanzive i angažujući vojna sredstva, žalilac imao cilj da to stanovništvo primora na bijeg. Po mišljenju Žalbenog vijeća, Pretresno vijeće je, čini se, utvrdilo da je žalilac imao cilj da putem tih ofanziva izvede prisilno raseljavanje civila. Žalbeno vijeće će ispitati da li postoje dokazi u prilog postojanju takve namjere.

¹¹²¹ Prvostepena presuda, par. 661.

¹¹²² Prvostepena presuda, par. 653.

¹¹²³ Prvostepena presuda, par. 661.

¹¹²⁴ *Vidi* presudu, *supra*, par. 42.

545. U prilog svojoj ocjeni da je žalilac svjesno prihvatio rizik da muslimanski civili i njihova imovina postanu primarne mete blokade i ofanziva započelih 18. aprila 1993., Pretresno vijeće je utvrdilo da su pripremna borbena zapovijed (D299) i zapovijed za borbenu djelovanje (D300) bile “kategorične” i da su podsticale na “mržnju”,¹¹²⁵ da su naređenja bila upućena zapovjedniku koji je “sam prethodno prijetio da će zapaliti jedno selo”,¹¹²⁶ te da je preporučena “upotreba teškog oružja za napad na sela nastanjena u velikoj većini civilima”.¹¹²⁷ Žalbeno vijeće će dokaze na kojima se ti zaključci temelje ispitati u perspektivi gore artikulisanog pravnog standarda kako bi se mogao donijeti zaključak u vezi s odgovornošću žalioca za napade u Kiseljaku u aprilu 1993. godine.

546. Dokazni predmet D299 je pripremna borbena zapovijed s datumom 17. april 1993. (09:10 sati), upućena zapovjedniku brigade “Ban Jelačić”. U naslovnom retku, gdje se navodi predmet dopisa, naznačeno je da je posrijedi zapovijed “za vezivanje dijela muslimanskih snaga koje napadno djeluju na HVO”. Prvi odlomak teksta zapovijedi sadrži opis djelovanja, očekivani cilj i položaje muslimanskih snaga. U drugom odlomku stoji sljedeće:

Zadaća vaše postrojbe: Vezati snage agresora kroz:

- a) izvršiti blokadu s Višnjica i drugih sela iz kojih su mogući napadi neprijatelja.
- b) zauzeti Gomionicu i Svinjarevo uz prethodnu jaku topničku podršku VBR i MB. Napad g/s sa pravca Šikulje i Hadrovcu. Zauzeti crtu odbrane i spojiti snage.
- c) snage sektora br. 5 ojačati na objektu Badnje (jedna satnija), a takođe na objektu Pobrđe jedna satnija.¹¹²⁸

U trećem odlomku se, pored ostalog, navodi da su svi napadi agresora “odbijeni” i da je grad Vitez pod kontrolom HVO-a. Četvrti odlomak glasi ovako: “Znajte da od izvršenja vaše zadaće zavisi život Hrvata Lašvanske regije, koja bi mogla biti naša kolektivna grobnica ukoliko budete čekali ili oklijevali”.

547. Tokom žalbenog pretresa, zastupnik žalioca je zagovarao tezu da je ova zapovijed proizašla iz logike vojnih potreba, obrazlažući da je žalilac blokadu ograničio na sela iz

¹¹²⁵ Prvostepena presuda, par. 653.

¹¹²⁶ Prvostepena presuda, par. 653.

¹¹²⁷ Prvostepena presuda, par. 653.

kojih se mogao očekivati vojni napad, to jest na “samo ona sela koja ga mogu vojno ugroziti”.¹¹²⁹ Nadalje je objasnio da su komanda Armije BiH i glavnina njenih snaga bile u Gomionici, a da je, prema Prvostepenoj presudi, u Svinjarevu bilo sedamdeset vojnika.¹¹³⁰ Osim toga, iznio je da žalilac nije želio izvesti napad direktno na Gomionicu, nego da je vojnicima naredio da krenu iz pravca Šikulja i Hadrovaca, dva brda iznad sela Gomionica “s kojih se može vojno kontrolisati selo koje se nalazi na nižim obroncima brda”.¹¹³¹ Zastupnik žalioaca je zaključio da je, u svjetlu sveopšteg napada na Busovaču koji je bio u toku, žalilac tražio pomoć iz Kiseljaka i nastojao otvoriti drugo bojište.¹¹³² Odgovarajući na to, zastupnik optužbe šturo je izjavio da “[s] obzirom na kontekst toga što se događalo i na broj svjedoka iz međunarodne zajednice koji su opisali što se zapravo događalo ... Pretresno vijeće nije postupilo nerazumno utvrdivši da su im time bila otvorena vrata za izvođenje akcija čišćenja”.¹¹³³

548. Dokazni predmet D300 nosi datum 17. aprila 1993. (23:45 sati), a sastoji se od borbene zapovijedi koju je izdao žalilac. Zapovijed je naslovljena na zapovjedništvo brigade “Ban Jelačić”. I ona sadrži opis djelovanja neprijatelja te sljedeća naređenja:

Svim raspoloživim topništvom izvršite vatrenu pripremu napada na VU i sistematskim gađanjem (MB 60, 82 i 120mm) zauzeti Gomionicu i Svinjarevo, a potom pregrupirati snage i vršiti topničku pripremu za /?podizanje/ napada i zauzimanje Bilalovca.

Fojnica mora da vam osigura lijevi bok i da krenu u napad na Dušinu ili u proboj prema Sebešiću.

Ustrajte sutra u napadu ili nas neće biti, jer u Zenici /?napadaju/ Hrvate MOS i mudžahedini potpomognuti tenkovima.

...

Sve vojne snage, policijske snage (vojne i civilne) stavlja pod zapovjedništvo brigade “Ban Jelačić” Kiseljak.

Sva napadna djelovanja moraju biti uspješna za što koristiti i postrojbe vojne i civilne policije za čišćenje.

¹¹²⁸ D299.

¹¹²⁹ AT 651 (16. decembar 2003.).

¹¹³⁰ AT 652 (16. decembar 2003.).

¹¹³¹ AT 652 (16. decembar 2003.).

¹¹³² AT 652-653 (16. decembar 2003.).

¹¹³³ AT 768 (17. decembar 2003.).

Budite na visini povijesnih odgovornosti.¹¹³⁴

549. Žalbeno vijeće napominje da je žalilac, prema riječima Pretresnog vijeća, u tim zapovijedima koristio izraze koji ne pripadaju strogo vojničkom vokabularu i “koji imaju emocionalnu konotaciju takve prirode da potiču na mržnju i osvetu protiv muslimanskog stanovništva”.¹¹³⁵ Pretresno vijeće je nadalje iznijelo ocjenu da je žalilac upotrijebio radikalne izraze koji imaju konotaciju potpune eliminacije, navodeći kao primjer izraz “čišćenje” iz dokaznog predmeta D300. Pored toga, Pretresno vijeće je smatralo da je žalilac u borbenoj zapovijedi D300 naredio da se upotrijebi sva raspoloživa artiljerija, da se zauzmu Gomionica i Svinjarevo “sistematskim gađanjem (MB [minobacačima] kalibra 60, 82 i 120 mm)” i da “vatrene pripreme za napad moraju biti jake i garantirati uspjeh napada”.¹¹³⁶

550. Pretresno vijeće se pozvalo na još neke dokaze izvedene na suđenju. Dokazni predmet D305, redovni je dnevni borbeni izvještaj dežurnog brigade “Ban Jelačić” Mate Lučića za dan 18. aprila 1993. sa stanjem u 10:00 sati, naslovljen na zapovjedništvo OZSB-a, Istureno komandno mjesto Vitez. U jednom dijelu kaže se: “Djeluje se po našim snagama na izvršenju zadaće u s. Gomionica. Upotrebljavaju najviše snajpere. Veliki dio snaga napustio Gomionicu i izvukao se prema s. Stojkovići.” U D305 takođe se kaže da se zadaci izvršavaju po naređenjima i da su se snage primaknule Mlavi, ali da se “vode žestoke borbe”.

551. D306 je takođe izvještaj o situaciji, za dan 18. aprila 1993. sa stanjem u 16:45 sati, od strane zapovjednika brigade “Ban Jelačić” Mije Božića. Izvještaj je naslovljen na zapovjednika OZSB-a Tihomira Blaškića. U izvještaju se kaže da se sukob “proširio na selo Rotilj, Višnjicu, Doce, Hercege i Brestovsko”. U nastavku se kaže: “Zavrtaljku smo izgubili. Gomionicu nismo uspjeli odraditi, ali smo uzeli iznad Gomionice oko 1 km sa obe strane. Vode se žestoke borbe. Imamo trojicu mrtvih, 4 ranjenih i nestalih nepoznato.”

¹¹³⁴ D300 (naglasak dodat).

¹¹³⁵ Prvostepena presuda, par. 644.

¹¹³⁶ Prvostepena presuda, par. 650.

552. Dokazni predmet D323 je redovni borbeni izvještaj za dan 19. aprila 1993. u 02:00 sata, od operativnog oficira brigade "Ban Jelačić" Mate Lučića. Naslovljen je na zapovjedništvo OZSB-a, IZM Vitez. U njemu stoji da MOS (Muslimanske oružane snage) "i dalje vrši dejstva iz pješadijskog naoružanja iz rejonu Gomionice po našim položajima. Pokušali su protunapad iz sela Gomionice koji smo odbilli. U rejonu Pobrđa MOS je dejstvovao po našim snagama." Što se tiče snaga HVO-a, izvještaj kaže: "Naše snage i dalje vrše intenzivno dejstvo po s. Gomionici jer su MOS pokušali protuudar. Pokušavaju na dostignutim linijama utvrditi položaje, na drugim dijelovima općine je zatišje."

553. U dokaznom predmetu D324 iz prvostepenog postupka, izvještaju komandanta brigade "NŠZ" Duška Grubešića, kaže se da je 19. aprila 1993. počeo opšti napad ABiH na Busovaču.

554. Dokazni predmet P456/53, datiran 19. aprila 1993. u 18:45 sati, nosi potpis žalioca, a naslovljen je na brigadu "Ban Jelačić". U jednom dijelu stoji sljedeće: "Napadajte po grupama i samo kosom sada od Kočatala i od Šikulje." I P456/50, dokument datiran 19. aprila 1993. u 21:40 sati, žalilac je naslovio na zapovjedništvo brigade "Ban Jelačić" u Kiseljaku. U njemu se kaže: "Noćas Gomionicu morate uzeti ili rano ujutro jer su glavne snage MOS-a na Busovači koju danas napada glavnina 3. korpusa A BiH, ali sigurno bezuspješno, kao i Vitez koji se razara svim sredstvima." I nastavlja se: "Za sada je najkritičnije sa hrvatskim narodom Zenice koji se bukvalno kolje, a glavnina vojske se probila uspješno do naše brigade 'Frankopan' u Travniku i sada su uključeni u naše postrojbe ... o svemu smo upoznali sam vrh HZ HB sa kojima smo neprekidno na vezi."

555. Iz nekih drugih dokaza izvedenih u prvostepenom postupku može se razabrati da je u predmetno vrijeme u nekim selima u opštini Kiseljak primijećeno prisustvo ABiH ili bosanskog TO-a.¹¹³⁷

¹¹³⁷ Naime, Pretresno vijeće je utvrdilo da su Muslimani organizovali vojni nadzor, naročito u selima Gomionica, Hercezi, Svinjarevo i Višnjica, i te da je Armija BiH u to vrijeme bila prisutna u ofanzivnim operacijama izvedenim u selu Svinjarevo. Prvostepena presuda, par. 630. Pretresno vijeće se pozvalo na iskaz jednog svjedoka koji je svjedočio na zatvorenoj sjednici i izjavio da se komanda odjeljenja Jasikovci nalazila u selu Višnjica, T 7979 (28. april 1998.) (zatvorena sjednica). *Vidi* Prvostepenu presudu, str. 209, fusnota 1445. Isti svjedok je izjavio i to da je odjeljenje u Jasikovici osnovano po naređenju komandanta Teritorijalne odbrane Kiseljak, koje je pokrivalo sela Rotilj, Višnjicu, Hercege i Doce. Odjeljenje je osnovano isključivo sa ciljem pružanja pomoći armiji Republike Bosne i Hercegovine na području na kojem je bošnjačka vojska ratovala sa Srbima. T 7922 (28. april 1998.) (zatvorena sjednica). Taj je svjedok nadalje izjavio da su Gomionica, Svinjarevo, Gromiljak i Jehovac potpadali pod nadležnost odjeljenja Mlava. T 7975.

Pretresno vijeće je citiralo uvodne napomene zastupnika optužbe (T 9244-5 (4. juni 1998.)) u vezi s iskazom još jednog svjedoka, koji je svjedočio na zatvorenoj sjednici. Nije jasno da li je broj stranice koji se navodi u Prvostepenoj presudi pogrešan. Kako god bilo, taj svjedok je zaista u svom iskazu izjavio da je Teritorijalna odbrana imala štab u jednoj kući u Gomionici, sa štabom od pet do šest ljudi, koliko ih je on vidio, ali je pripomenuo da je "m/ožda ... na papiru bilo više ...". T 9256 (4. juni 1998.) Još je izjavio da

556. Žalbeno vijeće takođe uzima u obzir dokaze da su žaliočeve zapovijedi bile upućene na zapovjednika Miju Božića koji je ranije, u zapovijedi od 27. januara 1993., već prijetio da će spaliti jedno selo,¹¹³⁸ ali tu zapovijed nikad nije sproveo u djelo. Ta zapovijed nije bila naslovljena na žalioca niti se on navodi kao primalac kopije. Žalilac tvrdi da je on za nju saznao tek na suđenju.

557. Žalbeno vijeće smatra da su gore navedeni dokazi ilustracija činjenice da su se u Kiseljaku 18. i 19. aprila 1993. vodile teške borbe između snaga HVO-a i ABiH, da je ABiH napala Busovaču 19. aprila 1993., te da su Muslimanske oružane snage pokušale protivnapad iz sela Gomionica prije 02:00 sata 19. aprila 1993. godine. Shodno tome, Žalbeno vijeće smatra da su postojali vojni razlozi za izdavanje žaliočevih naređenja. Žalbeno vijeće smatra da na osnovu dokaza na koje se oslonilo Pretresno vijeće, nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao van razumne sumnje zaključiti da je žalilac imao namjeru da izvrši prisilno raseljavanje civila. Nadalje, Žalbeno vijeće konstatuje da ti dokazi ne dokazuju van razumne sumnje da je žalilac bio svjestan znatne vjerovatnoće da će prilikom izvršenja tih naređenja biti počinjeni zločini. Iz gore navedenih razloga, Žalbeno vijeće konstatuje da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao zaključiti da žalilac snosi odgovornost po osnovu člana 7(1) Statuta za zločine počinjene u Kiseljaku u aprilu 1993. godine.

558. Dodatni dokazi izvedeni u žalbenom postupku podupiru taj zaključak. Zamoljen da protumači izraz “čišćenje” koji se pominje u dokaznom predmetu D300, svjedok BA3 je izjavio: “Ove termine, istovjetne, upotrebljavaju obje sukobljene strane. Ovi termini su uobičajeni bili u tom vremenu na prostoru Bosne i Hercegovine, a termini se

su funkcionisali kao Teritorijalna odbrana, da je taj štab Teritorijalne odbrane djelovao do 1. januara 1993., a nakon toga se TO pretvorio u Armiju BiH. Isti svjedok je u vezi s Gomionicom izjavio i sljedeće: “Broj 1 predstavlja...Tu je u ovoj kući bio smješten štab Teritorijalne odbrane koji se izmjestio, odnosno koji su protjerani iz Kiseljaka, mislim početkom 1993. i bili su u toj kući do sedamnaestog navečer, 17.04.” T 9252 (4. juni 1998.) (zatvorena sjednica).

U vezi s Hercezima, Pretresno vijeće navodi iskaz svjedoka JJ koji je izjavio: “U selu nas je bilo oko petnaestak vojno sposobnih muškaraca. Odlučili smo se organizovati. Polovica grupe je otišla u gornji dio, a ostali na drugi kraj sela. Znali smo što treba da učinimo kako bi odbranili selo.” T 7398 (19. mart 1998.) (otvorena sjednica).

Što se tiče Višnjice, Pretresno vijeće se pozvalo na iskaz svjedoka AA koji je izjavio da je “bilo nešto vojnika, npr. odjeljenje iz Jasikovaca. Koliko ih je bilo, to ne znam.” T 6621 (19. februar 1998.) (otvorena sjednica).

¹¹³⁸ *Vidi* dokazni predmet sa suđenja P510.

upotrebljavaju u vojnoj terminologiji u vrijeme kada jedna strana oslobodi dio teritorije koju je ranije zaposjela suprotna strana da bi se očistili eventualni zaostaci vojnika protivničke strane.”¹¹³⁹

559. Slično tome, svjedok Watkins je posvjedočio da je “čišćenje” standardni vojni termin i objasnio da

postoje razni nivoi intenziteta aktivnosti, tako da je moguće da će nakon napada ostati džepovi koji su u vojnoj /akciji/ ostavljeni jer su bili naročito teški, tako da su zaobiđeni. A zatim, kad je ostvaren glavni cilj, vratite se i završite posao, neprijatelja prisiliti na predaju ili ga uništiti. Ta akcija nakon glavnog događaja, kad je intenzitet sveden na niski stepen dejstvovanja, to čišćenje je željena potpuna kontrola nad vašom teritorijom, čišćenje od neprijateljskih snaga.¹¹⁴⁰

560. Svjedok BA1 dao je iskaz sličnog sadržaja i izjavio:

Izraz “čišćenje” je legitimni vojni izraz za uklanjanje ostataka otpora koji možda postoje u nekom području. Izraz nema smisao iskorjenjivanja. On označuje eliminaciju otpora. Uopšteno govoreći, u vojnoj akciji nećete čistiti redom baš svaku osobu ili jedinicu koja pruža otpor napadu. Neki put će ostati džepovi koje treba staviti pod kontrolu nakon glavne vojne akcije, i to se naziva akcijom čišćenja. Nema načina da se utvrdi da li je možda bilo i drugačijih uputstava, ali po tome što ovdje piše..., izdati ovakvo naređenje sasvim je legitimno.¹¹⁴¹

561. Iskazi tih svjedoka potvrđuju da formulacije upotrijebljene u dokaznom predmetu D300 nemaju nužno konotaciju eliminacije ili prisilnog raseljavanja.

562. Drugi dodatni dokazi uvršteni u žalbenom postupku takođe upućuju na to da su motivi za izdavanje predmetnih naređenja bili samo vojni. Na primjer, dokazni predmet 47 iz Četvrtog zahtjeva po pravilu 115, nalog je Envera Hadžihasanovića od 17. aprila 1993. zapovjedniku operativne grupe (istok), u kojem stoji:

Provjerite i odmah procijenite stanje u Kiseljaku a na osnovu toga sa vašim snagama iz Kiseljaka razoružavanje i zaposjedanje svih prostora koje je zaposjedao HVO. U vezi sa tim, ako je to moguće uraditi, ocijenite snage i sredstva za blokadu prilaza iz Fojnice....4. Preko organa vlasti regulisati da se pripremi svako selo na odbranu na sopstveni način pa makar krampom i motikom.

563. Dokazni predmeti 141 i 142 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115, dokumenti datirani 19. odnosno 23. aprila 1993., ukazuju na to je HVO imao teškoća prilikom zauzimanja

¹¹³⁹ AT 396 (9. decembar 2003.).

¹¹⁴⁰ AT 298 (9. decembar 2003.).

¹¹⁴¹ AT 182 (8. decembar 2003.).

Gomionice. Žalilac je već 17. aprila 1993. naredio da se Gomionica uzme i isto naređenje ponovio dva dana kasnije, 19. aprila.¹¹⁴² U materijalu Tužilaštva za pobijanje, u dokaznom predmetu PA 49, datiranom 19. aprila 1993. (06:55 sati), na kojem stoji žaliočevo ime i navodno njegov potpis, stoji sljedeće: “Jutros u ranim jutarnjim satima počeo je jak topničko-pješački napad na Busovaču i Vitez. Naše snage uzvraćaju žestoko i nastojimo odbiti napadače.” Isto potvrđuje već prokomentarisani dokazni predmet sa suđenja, D324.

564. Pored toga, Žalbeno vijeće primjećuje da se u Prvostepenoj presudi nije razmatrala odgovornost žalioaca za ova krivična djela na osnovu člana 7(3). Shodno tome, Žalbeno vijeće zaključuje da na osnovu člana 7(3) nije donesen nikakav zaključak u vezi s napadima u opštini Kiseljak iz aprila 1993. godine. Dakle, nema potrebe da se razmatraju žaliočevi argumenti u vezi s tim da on nije imao efektivnu kontrolu nad jedinicama HVO-a u Kiseljaku.¹¹⁴³

Odgovornost žalioaca za ofanzivu na Kiseljak u junu 1993.

565. Žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo u tome što ga je dovelo u vezu s neprijateljstvima koja su izbila u junu 1993., te da je kao zapovjednik HVO-a u Kiseljaku od 11. maja 1993. *de facto* i *de jure* djelovao Ivica Rajić.¹¹⁴⁴ Žalilac nadalje ističe da nema dokaza koji bi ga povezivali s napadima u junu 1993. godine.¹¹⁴⁵

566. Tužilac napominje da su žalioaca iz njegovog sjedišta u Vitezu često vozili u opštinu Kiseljak i da su dokazi izvedeni na suđenju pokazali da se žalilac u Kiseljaku

¹¹⁴² Vidi PA 47, datiran 19. aprila 1993. (08:35 sati), u kojem se kaže: “1. Izvršite zauzimanje Gomionice (kosa iznad sela) i intenzivirajte borbena djelovanja jer su žestoko nagrnuli na Busovaču i Vitez, tako da tamo nemaju jače snage. 2. Danas se Gomionica M O R A proći!!!” Vidi i PA 48, datiran 19. aprila 1993. (09:50 sati), u kojem se ponovo kaže: “Svim raspoloživim /?sredstvima/ krenite na Gomionicu...”

¹¹⁴³ Vidi par. 93 ove presude, gore u tekstu. Žaliočevi argumenti ukratko se mogu rezimirati ovako: žalilac tvrdi da novi dokazi pokazuju da je Rajić bio *de jure* i *de facto* zapovjednik HVO-a u Kiseljaku i da je bio neposredno potčinjen generalu Petkoviću, što pokazuje da je Rajić *de facto* bio isključivo pod komandom Glavnog stožera HVO-a, a ne žalioaca. Žalilac u svojoj replici tvrdi da dodatni dokazi pokazuju da je Rajića u maju 1993. imenovao general Petković, i da je žalilac Rajića samo preporučio za to imenovanje. On dodaje da ništa ne govori u prilog postavci da je nadređeni (u ovom slučaju Petković, a ne žalilac) krivično odgovoran za to što je imenovao starješinu koji je kasnije naredio da se počine krivična djela i da Rajićevo imenovanje iz maja 1993. ne znači da on krivična djela nije mogao narediti i prije imenovanja.

¹¹⁴⁴ Žalbeni podnesak, str. 103-104.

¹¹⁴⁵ Žalbeni podnesak, str. 103.

sastao sa zapovjednicima koji su mu bili potčinjeni, među njima i s Ivicom Rajićem, dvije sedmice prije napada HVO-a na sela Grahovce, Han-Ploču i Tulicu.¹¹⁴⁶

567. Žalbeno vijeće primjećuje da se Pretresno vijeće, donoseći zaključak da je žalilac naredio napade u Kiseljaku u junu 1993., nije pozvalo ni na kakve dokaze koji bi pokazivali da je on to zaista učinio.¹¹⁴⁷ Naime, u spisu nema dokaza koji pokazuju da je žalilac naredio te napade. Žalbeno vijeće smatra da je Pretresno vijeće zaključak da je žalilac naredio napade u Kiseljaku u junu 1993. izvelo indirektno iz sljedećih elemenata:

1) ofenzive vođene u aprilu u opštini Vitez i sjeverno od Kiseljaka, te u junu južno od Kiseljaka, odvijale su se na sličan način;

2) napade na Kiseljak svaki put su vodile uglavnom jedinice HVO-a, konkretno brigada "Ban Jelačić", čiji je zapovjednik bio direktno podređen optuženom;

3) i najzad, sve te ofenzive dovele su do istog rezultata: sistematskog progona civila Muslimana iz njihovih sela i, u većini slučajeva, razaranja njihovih domova i pljačkanja njihove imovine.¹¹⁴⁸

Sada ćemo redom razmotriti svaki od tih elemenata.

568. Što se tiče ocjene da su se svi napadi u aprilu i junu "odvijali na sličan način", Žalbeno vijeće smatra da je on neodređena i da se iz nje ne može izvesti zaključak da je žalilac naredio ofanzive u junu.

569. Drugi element koji je izdvojilo Pretresno vijeće, da su te napade "vodile uglavnom jedinice HVO-a, konkretno brigada 'Ban Jelačić', čiji je zapovjednik bio neposredno podređen optuženom", ne nalazi potvrdu ni u jednom dokazu u vezi s napadima u junu 1993. godine.

570. Ni iz trećeg elementa koji je izdvojilo Pretresno vijeće, u vezi s rezultatima tih ofanziva, takođe ne proizlazi zaključak da je žalilac naredio napade u junu.

571. Shodno rečenom, Žalbeno vijeće konstatuje da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao van razumne sumnje zaključiti da je žalilac naredio napade u Kiseljaku u junu 1993. godine. Shodno tome, nije potrebno ispitati da li je žalilac bio

¹¹⁴⁶ Podnesak respondentata, par. 2.348.

¹¹⁴⁷ Prvostepena presuda, par. 659, 661.

svjestan znatne vjerovatnoće da će biti počinjeni zločini. Žalbeno vijeće stoga konstatuje da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao zaključiti da je za zločine počinjene u opštini Kiseljak u junu 1993. godine žalilac odgovoran na osnovu člana 7(1) Statuta.

572. Žalbeno vijeće napominje da dodatni dokazi uvršteni u žalbenom postupku pokazuju da je moguće da je u Kiseljaku od maja 1993. nadležna osoba bio Ivica Rajić.¹¹⁴⁹

573. Žalbeno vijeće nadalje primjećuje da se u Prvostepenoj presudi ne razmatra žaliočeva odgovornost na osnovu člana 7(3) za krivična djela počinjena u junu 1993. godine. Shodno tome, Žalbeno vijeće konstatuje da nije donesen nikakav zaključak u vezi s odgovornošću na osnovu člana 7(3) za napade u opštini Kiseljak u junu 1993., tako da smatra nepotrebnim da se dalje bavi tim pitanjem.¹¹⁵⁰

¹¹⁴⁸ Prvostepena presuda, par. 659.

¹¹⁴⁹ Vidi sljedeće dodatne dokaze: dokazni predmet 132 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115, datiran 11. maja 1993., dopis žalioca Bruni Stojiću, Milivoju Petkoviću i Valentinu Čoriću, u kojem on traži privremeno imenovanje Ivica Rajića na dužnost zapovjednika Operativne grupe Kiseljak i kaže da bi on “mogao uz Vaše vođenje trenutno da vlada situacijom ...”; dokazni predmet 183 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115, datiran 28. aprila 1993., dokument koji je Petković uputio zapovjedniku brigade “Ban Jelačić”, u kojem traži da se odmah izvijesti da li se Ivica Rajić nalazi na teritoriji opštine Kiseljak i nalaže sljedeće: “Odmah zabraniti i najstrožije kažnjavati osobe koje vrše paljenje objekata Muslimana, a podatke o počiniocima odmah mi dostaviti. Sve staviti pod kontrolu ... U slučaju da se nastavi sa paljevinom objekata, HVO HZ H-B ogradit će se od Kiseljaka. Pripremiti informaciju i odmah je dostaviti, a u svezi događanja u selima Kazagići, Gomionica, Svinjarevo....”; dokazni predmet 16 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115, tužiočevu rekonstrukciju vjerovatne komandne strukture snaga bosanskih Hrvata, u kojoj se Ivici Rajiću pripisuje isti hijerarhijski nivo kao žalioču.

¹¹⁵⁰ Vidi par. 93 ove presude, gore u tekstu.

NAVODI O GREŠKAMA U POGLEDU ODGOVORNOSTI ŽALIOCA ZA KRIVIČNA DJELA U VEZI SA ZATOČAVANJEM

574. U dijelu Prvostepene presude pod naslovom “Zločini vezani za zatočavanje” obrađene su tačke 15 – 20 Druge izmijenjene optužnice budući da se sve one odnose na lišavanje slobode.¹¹⁵¹ Tokom sukoba u srednjoj Bosni, snage HVO-a zatočavale su bosanske Muslimane – kako civile, tako i ratne zarobljenike – u raznim objektima. Pretresno vijeće je utvrdilo da su tokom sukoba u predmetnom dijelu srednje Bosne, tj. u Lašvanskoj dolini, a naročito u opštini Vitez, bili zatočavani bosanski Muslimani koji nisu učestvovali u borbi, kako civili tako i ratni zarobljenici.¹¹⁵² Pretresno vijeće je zaključilo da je žalilac znao za okolnosti i uslove u kojima su ti bosanski Muslimani zatočeni i na koji se način s njima postupa, tako da je bilo “van svake razumne sumnje uvjereno da je [žalilac] imao razloga da zna da su [...] počinjena kršenja međunarodnog humanitarnog prava”.¹¹⁵³ Pretresno vijeće je utvrdilo krivicu žalioca po svim tačkama u vezi s krivičnim djelima zatočavanja iz članova 2 i 3 Statuta, bilo na osnovu člana 7(1) bilo člana 7(3) Statuta, ili na osnovu njih oba.¹¹⁵⁴

575. Žalilac tvrdi da nije kriv za krivična djela zatočavanja jer nije naredio da se ona počine, budući da nije imao efektivnu kontrolu nad onima koji su za njih odgovorni, jer nije znao niti je bilo razloga da zna za “ponašanje u smislu kršenja”, te jer je, u svakom

¹¹⁵¹ Prvostepena presuda, par. 679 i dalje. U tekstu Druge izmijenjene optužnice umjesto ove formulacije navodi se “nečovječno postupanje”, “uzimanje talaca” i “živi štitovi”.

¹¹⁵² Prvostepena presuda, par. 372, 700 i 739. U zadnjepomenutom paragrafu se citira žaliočevo priznanje ove činjenice. *Vidi* i žalbeni podnesak, str. 108, gdje se priznaju te činjenice. Žalilac navodi da su zatočeni bili “većinom vojno sposobni muškarci”, ali, čak ako se to i prihvati, to ne mijenja njihov status osoba koje nisu učestvovala u borbi.

¹¹⁵³ Prvostepena presuda, par. 733.

¹¹⁵⁴ Preciznije: tačka 15: nečovječno postupanje po članu 2(b) Statuta; tačka 16: okrutno postupanje kao kršenje zakona i običaja ratovanja po članu 3 Statuta, te zajedničkog člana 3(1)(a) Ženevskih konvencija; tačka 17: uzimanje talaca među civilima po članu 2(h) Statuta; tačka 18: uzimanje talaca među osobama koje nisu učestvovala u borbi kao kršenje zakona i običaja ratovanja po članu 3 Statuta, te zajedničkog člana 3(1)(b) Ženevskih konvencija (NB: optužnica se poziva na član 3 u cjelini, a ne izričito na stav (1)(b) tog člana); tačka 19: nečovječno postupanje, za korištenje civila kao živog štita, po članu 2(b) Statuta; tačka 20: okrutno postupanje, za korištenje civila kao živog štita, kao kršenje zakona i običaja ratovanja po članu 3 Statuta, te zajedničkog člana 3(1)(a) Ženevskih konvencija. *Vidi* Prvostepenu presudu, par. 721 i 733–734, i dispozitiv, str. 268. Strane su se saglasile s tim da osuđujuće presude po tačkama 16, 18 i 20 treba da se ponište zbog nedopustive kumulacije sa tačkama 15, 17 i 20. *Vidi* Podnesak respondenta, par. 8.28 (uz tačku 16); par. 8.30 (uz tačku 18), i par. 8.29 (uz tačku 20).

slučaju, preduzimaao razumno moguće mjere da se to ispravi čim bi saznao za zločine.¹¹⁵⁵ Iz tih razloga, žalilac traži da se osuđujuće presude za krivična djela u vezi sa zatočavanjem ponište.¹¹⁵⁶

Tačke 15 i 16: nečovječno i okrutno postupanje

576. U Drugoj izmijenjenoj optužnici navodi se da su zatočeni u zatočeničkim objektima pod kontrolom HVO-a bili korišteni kao živi štit, prisiljavani na kopanje rovova, podvrgavani fizičkom i psihičkom zlostavljanju i zastrašivanju, te nečovječnom postupanju koje se sastojalo u zatvaranju ljudi u skućene ili pretrpane prostore, te uskraćivanju nužne hrane i vode. Pretresno vijeće je sve navode o tim krivičnim djelima razmotrilo po opštinama, odnosno za Busovaču, Kiseljak (uključujući selo Rotilj)¹¹⁵⁷ i Vitez (uključujući selo Gačice),¹¹⁵⁸ te utvrdilo da su zatočeni u raznim periodima i na raznim mjestima bili zatvoreni u bijednim uslovima, da se s njima uopšte loše postupalo ili su bili zlostavljani, da nisu dobivali dovoljno hrane, te da su pod prinudom kopali rovove, često u opasnim ili smrtno opasnim uslovima.¹¹⁵⁹ Zatočeni u zatočeničkim objektima HVO-a u opštinama Kiseljak, Busovača i Vitez bili su prisiljavani na kopanje rovova, a izvjestan broj zatočenika je prilikom kopanja rovova poginuo, zadobio ozljede ili bio ranjen.¹¹⁶⁰ U selu Rotilj (u opštini Kiseljak) bilo je ubistava i silovanja,¹¹⁶¹ a u opštini Vitez žene su silovane (u osnovnoj školi u Dubravici).¹¹⁶²

577. Pretresno vijeće je utvrdilo da je žalilac na osnovu člana 7(3) Statuta kriv za krivična djela počinjena u zatočeničkim objektima,¹¹⁶³ a na osnovu člana 7(1) Statuta za krivična djela u vezi s kopanjem rovova koja predstavljaju nečovječno i okrutno postupanje sa zatočenicima kao tešku povredu Ženevskih konvencija i kršenje zakona i

¹¹⁵⁵ Žalbeni podnesak, str. 109-114. Ovo je bila peta žalbena osnova u žalbenom podnesku žalioaca.

¹¹⁵⁶ Žalbeni podnesak, str. 189.

¹¹⁵⁷ Prvostepena presuda, par. 688 i dalje.

¹¹⁵⁸ Prvostepena presuda, par. 694 i dalje.

¹¹⁵⁹ Prvostepena presuda, par. 789, 693, 699. Što se tiče Kaonika, *vidi* Prvostepenu presudu, par. 372.

¹¹⁶⁰ *Vidi niže u tekstu.*

¹¹⁶¹ Prvostepena presuda, par. 692.

¹¹⁶² Prvostepena presuda, par. 695.

¹¹⁶³ Prvostepena presuda, par. 721: “general Blaškić [je] odgovoran za nasilje počinjeno u zatočeničkim centrima prema principu zapovjedne odgovornosti predviđenom članom 7(3) statuta”.

običaja ratovanja, po tačkama 15 i 16 Optužnice.¹¹⁶⁴ Pretresno vijeće je rasuđivalo na sljedeći način.¹¹⁶⁵ Prvo, na osnovu izvedenih dokaza Pretresno vijeće je zaključilo da je protivpravno zatvaranje i lišavanje slobode muškaraca, muslimanskih civila, bilo vršeno na očigledno organizovan način.¹¹⁶⁶ Drugo, Pretresno vijeće je “ocijenilo” da takav stepen organizovanosti pokazuje umiješanost najviših nivoa rukovodstva HVO-a.¹¹⁶⁷ Najzad, Pretresno vijeće je zaključilo, budući da je žalilac od 27. juna 1992. nominalno imao zapovjedništvo nad svim zatočeničkim objektima,¹¹⁶⁸ da postoje dovoljni dokazi za utvrđivanje van razumne sumnje činjenice da je žalilac naredio ta zatočavanja,¹¹⁶⁹ što povlači komandnu odgovornost primjenom člana 7(3) Statuta.¹¹⁷⁰

578. Žalilac ne osporava činjenicu da su ta djela izvršena.¹¹⁷¹ Međutim, on tvrdi da on nije naredio te zločine, da nije znao – niti da je bilo razloga da zna – da se ona vrše, da je preduzeo mjere da se to ispravi kada je saznao za protivpravno ponašanje, te da shodno tome nije kriv po tim optužbama.¹¹⁷²

Da li je žalilac naredio zatočavanje

579. Pretresno vijeće je na osnovu predočenih dokaza zaključilo da je protivpravno zatvaranje i lišavanje slobode muškaraca, muslimanskih civila, bilo vršeno na očigledno organizovan način. Vijeće je taj zaključak izvelo na osnovu iskaza dva svjedoka koji su posvjedočili da su pripadnici HVO-a zatočenicima rekli da ih je HVO zatočio na osnovu naređenja.¹¹⁷³

¹¹⁶⁴ Prvostepena presuda, par. 738: “Vijeće [...] zaključuje da je [...] general Blaškić naredio korištenje zatočenika za kopanje rovova”.

¹¹⁶⁵ *Vidi* Prvostepenu presudu, par. 720.

¹¹⁶⁶ Prvostepena presuda, par. 720.

¹¹⁶⁷ Prvostepena presuda, par. 720.

¹¹⁶⁸ Prvostepena presuda, par. 722 (gdje se navodi svjedočenje žalioaca u prvostepenom postupku).

¹¹⁶⁹ Prvostepena presuda, par. 720.

¹¹⁷⁰ Prvostepena presuda, par. 721. O ovakvoj primjeni člana 7(3) Statuta, *vidi* dio (3) u nastavku.

¹¹⁷¹ Žalilac tvrdi da je preduzeo korektivne mjere kad je saznao za protivpravno zatočavanje, žalbeni podnesak, str. 113. *Vidi niže*. Pored toga, cijeli korpus dokaza pred Žalbenim vijećem, uključujući dodatne dokaze uvrštene u žalbenom postupku, pokazuje da je žalilac u nekim prilikama znao da postoje radni vodovi i da su mu bili na raspolaganju. Žalilac je zapravo negirao da je za to znao, s izuzetkom samo jedne prilike, u vezi s kojom je preduzeo disciplinske mjere protiv dva počinioaca.

¹¹⁷² Žalbeni podnesak, str. 108–113.

¹¹⁷³ Prvostepena presuda, par. 207 i fusnota 1630. Ta dva svjedoka bili su svjedok TT i svjedok Zečo.

580. Pretresno vijeće je takođe konstatovalo da su neki zatočenicima autobusima HVO-a bili prevezeni u zatvor u Kiseljaku, što je dodatna potvrda zaključka da je zatočavanje muškaraca, muslimanskih civila, vršeno na očigledno organizovan način.¹¹⁷⁴ Taj zaključak zasnovan je na iskazu svjedoka TT koji je izjavio da je jedan zapovjednik HVO-a, nakon što su pripadnici HVO-a 18. juna 1993. ušli u njegovo selo, naredio da 20 vojno sposobnih muškaraca sutradan u 08:00 sati bude spremno za odlazak na rad.¹¹⁷⁵ Ti muškarcima su dobijali zadatak da kopaju, nakon čega su vraćani kući.¹¹⁷⁶ Isti obrazac potrajao je nekoliko dana, da bi 11. jula 1993., nakon završenog radnog dana, stigao kamion HVO-a i zatočenicima odveo u kasarnu u Kiseljaku. Svjedok TT je opisao da je radio na nekoliko različitih lokacija. Iskaz svjedoka TT potvrđuje zaključak da su postupak sa zatočenicima i njihovo korištenje bili visoko organizovani. Međutim, taj iskaz ne potvrđuje zaključak da je taj svjedok bio zatočen po naređenju žalioca.

581. Žalbeno vijeće napominje da žalilac nije osporavao zaključak Pretresnog vijeća da su vojnici HVO-a svojim zatvorenima znali reći da postupaju po naređenju.¹¹⁷⁷ Međutim, Žalbeno vijeće ipak smatra da dokazi o tome ne pokazuju ni da su takva naređenja stvarno bila izdana, ni ko ih je izdao, a u Prvostepenoj presudi se ne navode nikakvi direktni dokazi bilo kakvog naređenja takve vrste.

582. Žalbeno vijeće smatra da u Prvostepenoj presudi nije dovoljno jasno rečeno kako Pretresno vijeće opravdava svoj zaključak da je žalilac naredio zatočavanje, niti se navode bilo kakvi dokazi u vezi s tim. Reklo bi se da se do zaključka došlo ekstrapolacijom. U Prvostepenoj presudi se ne vidi kako je Pretresno vijeće povezalo, s jedne strane, visok stepen organizovanosti i obima učešća HVO-a u zatočavanju, sa, na drugoj strani, zaključkom da je zatočavanje naredio žalilac. Shodno tome, Žalbeno vijeće konstatuje da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao na osnovu dokaza izvedenih na suđenju zaključiti da je žalilac naredio to zatočavanje. Iz tih razloga, ovaj zaključak Pretresnog vijeća se poništava.

¹¹⁷⁴ Prvostepena presuda, par. 720.

¹¹⁷⁵ Svjedok TT, T 9330 (4. juni 1998.) (zatvorena sjednica).

¹¹⁷⁶ Svjedok TT, T 9330 (4. juni 1998.) (zatvorena sjednica).

¹¹⁷⁷ Prvostepena presuda, par. 720, fusnota 1630.

583. Zaključkom Pretresnog vijeća da je žalilac za krivična djela koja su se dogodila u zatočeničkim objektima odgovoran na osnovu člana 7(3) Statuta bavićemo se u nastavku.

Osuđujuća presuda za kopanje rovova

584. Pretresno vijeće je žaliooca proglasilo krivim na osnovu člana 7(1) Statuta zato što je naredio da zatočenici kopaju rovove, te za posljedice koje su zbog toga pretrpjeli.¹¹⁷⁸ Pretresno vijeće je zaključilo da je žalilac “naredio korištenje zatočenika za kopanje rovova, uključujući i one na frontu, u opasnim uslovima”.¹¹⁷⁹ Pretresno vijeće je prihvatilo dokaze koji upućuju na to da je žalilac izdao usmena naređenja da se radna snaga “angažira [...] u cilju utvrđivanja i ukopavanja prvih crta obrane na potezu Jardol-Divjak-Grbavica prema Sadovačama”.¹¹⁸⁰ Bilo je još dokaza u prilog zaključku da je žalilac naredio angažovanje radnih vodova za rad na liniji Bobaševa Kuća, te u zoni Kruščice.¹¹⁸¹ Pretresno vijeće se takođe pozvalo na iskaz Zlatka Aleksovskog (upravnika zatvora u Kaoniku), kao i nekih zapovjednika HVO-a, koji potvrđuju da je korištenje zatočenika za kopanje rovova bilo neophodno te da su oni pritom postupali po naređenjima,¹¹⁸² iako izvor tih naređenja nikad nije utvrđen. Vijeće je, nadalje, svoj zaključak da je osoblje koje je nadziralo zatočenike na kopanju rovova postupalo po naređenjima zasnovalo na iskazima svjedoka McLeoda,¹¹⁸³ Zeče i Morsinka (člana Posmatračke misije EZ-a).¹¹⁸⁴

585. Žalilac se žalio na zaključak Pretresnog vijeća u vezi s kopanjem rovova. Prvo, žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće u njegovom slučaju primijenilo objektivnu odgovornost za kopanje rovova, koje je i samo po sebi okvalifikovalo kao krivično djelo,

¹¹⁷⁸ Prvostepena presuda, par. 738. Prvostepena presuda nigdje se izričito ne poziva na član 7(1), nego se o tome da je Pretresno vijeće primijenilo član 7(1) može zaključiti iz formulacije paragrafa 738 gdje se izriče ocjena da je žalilac “naredio korištenje zatočenika”. Iako to nigdje nije izričito navedeno u Prvostepenoj presudi, tužilac tvrdi da je taj zaključak zasnovan na članu 7(1) Statuta (podnesak respondentata, par. 3.46); i AT 679 i dalje. (16. decembar 2003.) (otvorena sjednica)), vjerovatno zato što je to jedino moguće objašnjenje.

¹¹⁷⁹ Prvostepena presuda, par. 738.

¹¹⁸⁰ P715, str. 3.

¹¹⁸¹ P716 i P717.

¹¹⁸² Prvostepena presuda, par. 736.

¹¹⁸³ Prvostepena presuda, par. 736, fusnota 1651.

¹¹⁸⁴ Prvostepena presuda, par. 736, fusnota 1652.

nezavisno od *mens ree* počinioca.¹¹⁸⁵ Drugo, žalilac osporava zaključak Pretresnog vijeća da je znao da su vojnici skloni nasilju prema zatočenicima, ali je ipak prihvatio rizik da ih rasporedi na taj zadatak, kategorično tvrdeći da su dokazi u prilog tom zaključku bili nedovoljni.¹¹⁸⁶

586. Iako žalilac priznaje da mu je bilo poznato da Ženevske konvencije zabranjuju kopanje rovova na liniji fronta,¹¹⁸⁷ na suđenju je izjavio da nije ni naredio ni podržavao takve radnje,¹¹⁸⁸ da je djelovao na tome da se s tim prekine kada je za to saznao,¹¹⁸⁹ te da je bio uvjeren da su radne grupe zatočenika koje su kopale rovove, a za koje je znao, bile zapravo organizovane na legalan način.¹¹⁹⁰ Stoga žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo prvo u tome što ga je proglasilo krivim za izdavanje naređenja da zatočenici kopaju rovove na “liniji fronta”,¹¹⁹¹ a drugo, u tome što ga je proglasilo krivim za izdavanje naređenja da zatočenici kopaju rovove van linije fronta znajući da bi ih njegovi vojnici mogli zlostavljati, budući da nije bilo nikakvih dokaza da je žalilac prije toga znao da postoji vjerovatnoća da će njegovi vojnici zlostavljati zatočenike.¹¹⁹²

587. Tužilac je Žalbenom vijeću skrenuo pažnju na zaključak Pretresnog vijeća da se “korištenje zatočenika za kopanje rovova na frontu u opasnim uslovima mora okvalifikovati kao nečovječno ili okrutno postupanje”.¹¹⁹³ Tužilac tvrdi da je ključni kriterijum koji radnju kopanja rovova čini zabranjenom radnjom to da li su zatočenici time bili dovedeni u opasnost, te ukazuje na to da je Pretresno vijeće istaknulo ono što je to kopanje rovova uključivalo: prisilni rad u opasnim uslovima.¹¹⁹⁴

¹¹⁸⁵ Žalbeni podnesak, str. 110.

¹¹⁸⁶ Prvostepena presuda, par. 738.

¹¹⁸⁷ Prvostepena presuda, par. 737, gdje se navodi T 22.773 (27. maj 1999.) (otvorena sjednica): Pitanje: “Generale, ako se radni vod pošalje da kopa rovove na poziciji na liniji fronta, na opasnoj poziciji na liniji, prema obuci koju ste dobili u JNA i obuci o Ženevskim konvencijama, da li bi takvo postupanje bilo protivpravno? Blaškić: “Svakako, ako su na opasnim pozicijama.” *Vidi i* iskaz žalioca, T 22.693 (26. maj 1999.) (otvorena sjednica): “Nezakonito, protivzakonito je civilne zatočenike i uopće ratne zatočenike tjerati na kopanje rovova i inženjerske radove.”

¹¹⁸⁸ Prvostepena presuda, par. 736, i T 22.774 i dalje. (27. maj 1999.) (otvorena sjednica) i žalbeni podnesak, str. 110.

¹¹⁸⁹ *Vidi* T 22.711 i T 22.714 (26. maj 1999.) (poluzatvorena sjednica).

¹¹⁹⁰ Prvostepena presuda, par. 686 i 736. *Vidi i* T 22.693 i dalje. (26. maj 1999.) (otvorena sjednica).

¹¹⁹¹ Zato što su tada, u vezi s tim naređenjima, borbe prestale. Žalbeni podnesak, str. 110.

¹¹⁹² Žalbeni podnesak, str. 110.

¹¹⁹³ Prvostepena presuda, par. 713.

¹¹⁹⁴ Podnesak respondenta, par. 3.40 (gdje se navodi Prvostepena presuda, par. 700).

588. Žalbeno vijeće napominje da žalilac ne osporava zaključak Pretresnog vijeća da su zatočene bosanske Muslimane snage HVO-a koristile za kopanje rovova u raznim periodima i na raznim mjestima.¹¹⁹⁵ Dokumentacija HVO-a koju je dostavio tužilac i koja je uvrštena u dokaze dokazuje da su zaista organizovani takozvani “radni vodovi” koji su se sastojali od bosanskih Muslimana i da su korišteni za kopanje rovova.¹¹⁹⁶ Žalbeno vijeće će razmotriti da li je Pretresno vijeće pogriješilo bilo u pogledu utvrđivanja činjeničnog stanja bilo u pogledu primjene prava kada je riješilo da je žalilac krivično odgovoran za krivična djela u vezi s kopanjem rovova na osnovu toga što je naredio da se tako postupa.

589. Pitanje primjerenog načina držanja ratnih zarobljenika i brige za njih u kontekstu prisilnog rada razmatrano je na suđenju u predmetu *Njemačka Visoka komanda*,¹¹⁹⁷ u kojem je Vojni sud SAD-a u Nürnbergu formulisao sljedeći standard:

Takođe, [primjenjive su] odredbe koje zabranjuju njihovo korištenje na opasnim mjestima i za opasne namjene, a u vezi s tim treba da se istakne da smo njihovo korištenje od strane borbenih snaga u borbenim zonama za izgradnju utvrđenja na bojištu i na druge načine smatrali korištenjem za opasne namjene u uslovima modernog ratovanja.¹¹⁹⁸

¹¹⁹⁵ *Vidi* žalbeni podnesak, str. 109-110 (gdje se, međutim, precizira da su na kopanju rovova bili angažovani civili svih nacionalnosti). Pretresno vijeće je utvrdilo da je HVO muškarce zatočene u kasarni u Kiseljaku i u selu Rotilj slao na kopanje rovova i da su neki zatočenici, poslani u blizinu linije fronta, poginuli ili bili ranjeni prilikom razmjena vatre, da je prisilni rad ponekad trajao dugo i da su zatočenici radili i za lošeg vremena, da je vojna policija maltretirala zatočenike i u nekim prilikama im sadistički nanosila tjelesne povrede i sprečavala ih da se sklone za vrijeme razmjene vatre. Prvostepena presuda, par. 693. Zatočenici zatvoreni u zatvoru u Kaoniku (Prvostepena presuda, par. 688), Domu kulture u Vitezu, veterinarskoj stanici, u školi u Dubravici i zgradi SDK takođe su bili prisiljavani da kopaju rovove (Prvostepena presuda, par. 699). Neki zatočenici na liniji fronta su poginuli ili bili ranjeni i bili su spriječeni da se sklone od vatrenih djelovanja. Najmanje u jednoj prilici, zatočenici su ginuli i prijetilo im se smrću (Prvostepena presuda, par. 693, 699). *Vidi* Prvostepenu presudu, par. 735 u cjelini. Ove zaključke potvrđuju razni dokazi izvedeni na suđenju, uključujući, pored ostalih, dokazni predmet P514, dokazni predmet P677, i dokazni predmet P714.

¹¹⁹⁶ *Vidi* P715, dokument HVO-a pod naslovom “Izveštće o ustroju radnih vodova HVO Vitez”, 10. septembar 1993., i daljnji izvještaji od 20. i 21. septembra 1993. (P717 odnosno P716).

¹¹⁹⁷ Predmet br. 72, *Law Reports of the Trials of War Criminals*, str. 1. U tom predmetu uzeti su u obzir, pored ostalog, Haški propisi o vođenju rata na kopnu.

¹¹⁹⁸ *Law Reports of the Trials of War Criminals*, str. 91-92. Što se tiče prinudnog korištenja civilne radne snage, taj predmet se *in casu* može primijeniti tek ograničeno jer je bilo utvrđeno samo to da je protivpravno regrutovanje radne snage u okupiranim zemljama za korištenje na teritoriji Reicha. *Vidi* str. 93.

590. U Zborniku prava i sudskih postupaka Komisije Ujedinjenih nacija za ratne zločine,¹¹⁹⁹ vrlo se jasno iznosi sljedeći stav: “Nema ničeg protivpravnog u korištenju ratnih zarobljenika samom po sebi.”¹²⁰⁰ Ali, upotreba raznih zarobljenika za poslove štetne po zdravlje ili opasne poslove nedvosmisleno je sankcionisana kao ratni zločin.¹²⁰¹

591. Što se tiče položaja civila na okupiranoj teritoriji, učvrstio se stav da se slanje civila na prisilni rad u nekim okolnostima može smatrati ratnim zločinom.¹²⁰² Takve okolnosti, na primjer, jesu njihovo korištenje u proizvodnji naoružanja, te u izvođenju vojnih operacija protiv njihove vlastite zemlje.¹²⁰³

592. Žalbeno vijeće stoga mora razmotriti sljedeća dva pitanja: prvo, da li je prinuđivanje zatočenika na kopanje rovova za vojne potrebe samo po sebi protivpravno zato što se njime nužno ostvaruje okrutno postupanje kao kršenje zajedničkog člana 3 Ženevskih konvencija; i drugo, da li svjesno prihvaćanje rizika da će osoblje pod komandom žalioca počiniti zločine protiv zatočenika koji kopaju rovove povlači njegovu krivičnu odgovornost.

Da li je prinuđivanje zatočenika na kopanje rovova za vojne potrebe samo po sebi protivpravno

593. Prvo pitanje na koje Žalbeno vijeće mora odgovoriti jeste da li međunarodno pravo inkriminiše korištenje zatočenika za kopanje rovova za vojne potrebe kao takvo zato što ono nužno konstituiše okrutno postupanje. Što se tiče angažovanja civila za takve svrhe, član 51 Ženevske konvencije IV, koji reguliše postupanje sa civilima,¹²⁰⁴ zabranjuje ‘okupacionoj sili’ da ‘zaštićene osobe’ prisiljava da služe u njenim oružanim ili pomoćnim snagama.¹²⁰⁵ Okupaciona sila zapravo može zaštićene osobe poslati na

¹¹⁹⁹ *Law Reports Digest of Laws and Cases*, Vol. XV.

¹²⁰⁰ *Law Reports Digest of Laws and Cases*, str. 103, fusnota 5.

¹²⁰¹ *Law Reports Digest of Laws and Cases*, str. 103.

¹²⁰² *Law Reports Digest of Laws and Cases*, str. 119.

¹²⁰³ *Law Reports of the Trials of War Criminals*, str. 120.

¹²⁰⁴ Za koji je Pretresno vijeće zaključilo da se može primijeniti na ovaj predmet; *vidi* Prvostepenu presudu, par. 133, 143, i 147.

¹²⁰⁵ Član 51 Ženevske konvencije IV glasi kako slijedi: “Okupaciona sila ne može prisiliti zaštićene osobe da služe u njezinim oružanim ili pomoćnim snagama. Zabranjen je svaki pritisak ili propaganda u svrhu dobrovoljnog regrutovanja.

prisilni rad ako su starije od osamnaest godina i pod još nekim definisanim uslovima.¹²⁰⁶ Međutim, ‘zaštićene osobe’ ne smiju biti prisiljavane na vrstu rada koji bi uključivao njihovo obavezivanje na učešće u vojnim dejstvima, a obavezni rad ni u kojem slučaju ne smije dovesti do mobilizacije radne snage “u neku vojnu ili poluvojnu organizaciju”.¹²⁰⁷

594. Kršenja člana 51 Ženevske konvencije IV obično se svrstavaju pod član 3 Statuta, odnosno, preciznije, u kategoriju – kako ju je definisalo Žalbeno vijeće – kršenja Ženevskih konvencija van kategorije teških povreda.¹²⁰⁸ Međutim, Žalbeno vijeće u ovom predmetu nije rješavalo po pitanju takvih kršenja, budući da žalilac nije bio optužen za kršenja rečenih odredbi, nego samo za nečovječno postupanje (sankcionisano članom 2 Statuta), te za okrutno postupanje sa zatočenicima kao kršenje zakona i običaja ratovanja (sankcionisano članom 3 Statuta i zajedničkim članom 3(1)(a) (okrutno postupanje) Ženevskih konvencija). Žalbeno vijeće stoga mora utvrditi da li je prisiljavanje osoba koje ne učestvuju aktivno u neprijateljstvima na kopanje rovova za vojne potrebe samo po sebi protivpravno zato što konstituiše okrutno postupanje u smislu zajedničkog člana 3(1)(a) Ženevskih konvencija.

595. Žalbeno vijeće je “okrutno postupanje” definisalo ovako:

Okrutno postupanje kao kršenje zakona i običaja ratovanja je:

a. namjerna radnja ili propust [...] koja nanosi tešku duševnu ili tjelesnu patnju ili povredu, ili predstavlja ozbiljan napad na ljudsko dostojanstvo,

Ona ne može zaštićene osobe prisiliti da rade ako nisu navršile osamnaest godina, a tada samo na poslovima koji su nužni za potrebe okupacione vojske ili za komunalne službe, ili pak ishranu, smještaj, odijevanje, prijevoz ili zdravlje stanovništva okupirane zemlje. Zaštićene se osobe ne mogu prisiliti ni na koji posao koji bi ih obavezao da sudjeluju u vojnim operacijama. Okupaciona sila ne može primorati zaštićene osobe da upotrebom sile osiguravaju postrojenja gdje su na prisilnom radu.

Rad se obavlja samo unutar okupiranog područja na kojem se nalaze osobe čije su usluge rekvirirane. Svaka se takva osoba, utoliko koliko je to moguće, zadržava na svojem redovitom radnom mjestu. Radnicima će se plaćati pravična naknada, a posao će biti razmjern njihovim fizičkim i intelektualnim sposobnostima. Na zaštićene osobe podvrgnute radu na koji se odnosi ovaj član primjenjuje se važeće zakonodavstvo okupirane zemlje o uslovima rada i mjerama zaštite, osobito što se tiče plaće, radnog vremena, opreme, naknade za ozljede na radu i profesionalne bolesti.

Rekvizicija radne snage nipošto ne smije dovesti do mobilizacije radnika u neku vojnu ili poluvojnu organizaciju.”

¹²⁰⁶ *Ibid.*

¹²⁰⁷ *Ibid.*

¹²⁰⁸ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 89. *Vidi* i Prvostepenu presudu u predmetu *Naletilić*, par. 245 i dalje. Da bi relevantne odredbe bile primjenjive, svi zatočnici su morali biti ‘zaštićene osobe’ u smislu Ženevske konvencije III ili IV, u statusu ratnih zarobljenika odnosno civila.

b. počinjena nad osobom koja ne učestvuje aktivno u neprijateljstvima.¹²⁰⁹

596. Žalbeno vijeće je razmatralo dokaze o tome da je žalilac naredio korištenje radnih vodova za kopanje rovova,¹²¹⁰ a žalilac i sam priznaje da je naredio da radni vodovi kopaju rovove, ali tvrdi da ta naređenja nisu bila protivpravna.¹²¹¹ Ako Žalbeno vijeće zaključi da su žaliočeva naređenja da se zatočnici koriste za kopanje rovova uzrokovalo tešku duševnu ili tjelesnu patnju ili povredu, ili da je njima ostvaren teški napad na ljudsko dostojanstvo, to će značiti da je Vijeće utvrdilo da su predmetna žaliočeva naređenja bila takva da zadovoljavaju definiciju okrutnog postupanja.

597. Žalbeno vijeće je napomenulo da korištenje prisilnog rada nije uvijek protivpravno.¹²¹² Međutim, postupanje sa zatočnicima koji nisu učestvovali u borbi može se smatrati okrutnim ondje gdje to postupanje, zajedno s ostalim traženim elementima, ima za posljedicu tešku duševnu ili tjelesnu patnju ili se njime ostvaruje napad na ljudsko dostojanstvo. Žalbeno vijeće napominje da Ženevske konvencije III i IV propisuju da, ako se osobe koje nisu učestvovala u borbi koriste za prisilni rad, taj njihov rad ne smije biti povezan sa ratnim operacijama¹²¹³ niti vojnog karaktera ili namjene.¹²¹⁴ Žalbeno vijeće konstatuje da korištenje osoba koje ne učestvuju aktivno u neprijateljstvima za izgradnju vojnih utvrđenja i protiv snaga sa kojima se te osobe identifikuju ili koje simpatiziraju, predstavlja težak napad na ljudsko dostojanstvo i uzrokuje tešku duševnu (i, ovisno o okolnostima, tjelesnu) patnju ili povredu. Svako naređenje kojim se zaštićene osobe prisiljavaju na kopanje rovova ili na pripremanje drugih vrsta vojnih objekata, naročito kad je takvim osobama naređeno da to čine protiv

¹²⁰⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 424, 426 (fusnote ispuštene) (gdje Žalbeno vijeće “okrutno postupanje” razlikuje od “hotimičnog nanošenja teških patnji ili teških povreda tijela i zdravlja” i “nečovječnog postupanja” po članu 2, zbog toga što dva potonja krivična djela sadrže obilježje koje krivično djelo okrutnog postupanja po članu 3 ne sadrži: da žrtva ima status zaštićene osobe. Za krivično djelo okrutnog postupanja ne traži se dokaz da su žrtve imale status zaštićenih osoba). *Vidi i* par. 426.

¹²¹⁰ *Vidi* P715, dokument HVO-a “Izvešće o ustroju radnih vodova HVO Vitez”, 10. septembar 1993.; i daljnji izvještaji od 20. i 21. septembra 1993. (P717 odnosno P716).

¹²¹¹ Prvostepena presuda, par. 686 i 736. *Vidi i* T 22.693 i dalje. (26. maj 1999.) (otvorena sjednica).

¹²¹² Naime, član 49 Ženevske konvencije III počinje ovim tekstom: “Sila koja drži ratne zarobljenike može upotrebljavati [...] ratne zarobljenike kao radnike...”. Ženevska konvencija IV (član 51) specificira koje su vrste rada zabranjene – nema blanketne zabrane korištenja zaštićenih osoba kao radne snage.

¹²¹³ Komentar uz Ženevsku konvenciju III, str. 266, i član 51 Ženevske konvencije IV.

¹²¹⁴ Komentar uz Ženevsku konvenciju III, str. 267. Komentar uz Ženevsku konvenciju IV, str. 294: “postoji načelna saglasnost o tome da se stanovnici okupirane teritorije ne mogu angažovati za rad na poslovima kao što su izgradnja utvrđenja, rovova ili zračnih baza”.

vlastitih snaga u oružanom sukobu, predstavlja okrutno postupanje. Shodno tome, Žalbeno vijeće zaključuje da je razuman presuditelj o činjenicama mogao doći do zaključka da je žalilac prekršio zakone i običaje ratovanja po članu 3 Statuta i zajednički član 3(1)(a) Ženevskih konvencija, te da je kriv po tački 16 zato što je naredio da se zatočenicima koriste za kopanje rovova.

Da li je žalilac bio svjestan znatne vjerovatnoće da će vojnici pod njegovom komandom počinili zločine protiv zatočenika koji kopaju rovove

598. Pored toga što je zaključilo da je žalilac naredio da se zatočenicima koriste za kopanje rovova, pa još i u opasnim uslovima na bojištu, Pretresno vijeće je dalje utvrdilo i to da je žalilac, time što je izdao naređenje za prisilni rad, svjesno prihvatio rizik da bi njegovi vojnici mogli počinili nasilne radnje protiv zatočenika, koji su u slabijoj poziciji, posebno u kontekstu krajnje napetosti između zaraćenih strana.¹²¹⁵ Taj zaključak počiva na premisi da je žalilac znao da se drugdje vrše zločini, odnosno da je znao za sklonost tih vojnika protivpravnim radnjama.

599. Žalilac tvrdi da se u Prvostepenoj presudi ne navode nikakvi dokazi koji bi omogućili da se zaključi da je on znao za bilo kakvu sklonost ka nasilju nad zatočenicima takve vrste, te da se zaključak Pretresnog vijeća temelji na primjeni standarda za *mens rea* na osnovu objektivne odgovornosti.¹²¹⁶ Tužilac rasuđivanje Pretresnog vijeća tumači kao indirektno zaključivanje o tome da je žalilac znao (imao stvarna saznanja) ili da je “morao znati” (mogao izvesti indirektna saznanja) o uslovima u zatočeničkim objektima jer su uslovi u tim objektima, koji su se nalazili u njegovoj neposrednoj blizini, bili takvi da nijedan zapovjednik koji postupa razumno ne bi mogao ne znati šta se u njima zbiva.¹²¹⁷

600. Što se tiče zaključka Pretresnog vijeća da je žalilac, time što je naredio prisilni rad, svjesno prihvatio rizik da bi njegovi vojnici mogli počinili nasilne radnje protiv zatočenika, koji su u slabijoj poziciji, naročito u kontekstu krajnjih napetosti,¹²¹⁸ Žalbeno

¹²¹⁵ Prvostepena presuda, par. 738.

¹²¹⁶ Podnesak respondenta, str. 110.

¹²¹⁷ Podnesak respondenta, par. 3.21.

¹²¹⁸ Prvostepena presuda, par. 738.

vijeće smatra da Pretresno vijeće, pozivajući se na to da je žalilac svjesno prihvatio rizik, nije primijenilo ispravan standard prilikom donošenja zaključaka u vezi s kopanjem rovova. Žalbena vijeće podsjeća na način na koji je definisalo *mens reu* primjenjivu na naređivanje krivičnog djela po članu 7(1) Statuta u slučaju kad nije posrijedi direktni umišljaj, te je izjavilo da osoba koja naredi neku radnju ili propust, sa sviješću o znatnoj vjerovatnoći da će prilikom izvršenja tog naređenja biti počinjeno krivično djelo, posjeduje *mens reu* koja je uslov za utvrđivanje krivične odgovornosti zbog izdavanja naređenja da se počinji krivično djelo po članu 7(1) Statuta. Naređivanje sa takvom sviješću treba da se smatra pristankom na dotično krivično djelo. Shodno tome, Žalbena vijeće će sada primijeniti ispravan pravni standard da bi utvrdilo da li je žalilac, kada je naredio kopanje rovova, bio svjestan znatne vjerovatnoće da će prilikom izvršenja tih naređenja biti počinjena krivična djela.

601. Iako je napomenulo da mora uvažavati nalaze Pretresnog vijeća po dokazima izvedenim na suđenju, nakon što je primijenilo ispravan pravni standard, Žalbena vijeće smatra da nema dovoljno dokaza za zaključak van razumne sumnje da je žalilac, naredivši da se zatočenici koriste za kopanje rovova, bio svjestan znatne vjerovatnoće da će prilikom izvršenja tih naređenja biti počinjena krivična djela. Naprotiv, postoje dokazi koji upućuju na to da je žalilac, nakon što je čuo za navodna zlostavljanja zatočenika koji su učestvovali u kopanju rovova, naredio da se s tom praksom prekine. Na primjer, u vezi s dokaznim predmetom D373,¹²¹⁹ na glavnom pretresu se između žaliočevog branioca i svjedoka Marina odvijao ovakav dijalog:

Branilac: “Ovo je direktna zapovijed pukovnika Blaškića zapovjednicima brigada i upravnici vojnih zatvora, izdana 21. juna 1993., [...] kojom se zabranjuje korištenje ratnih zarobljenika za kopanje rovova.”

Brigadir Marin: “Da. Ova zapovijed je dana zapovjednicima brigada na izvršenje. Upućena je zapovjedniku - upravniku vojnog zatvora iz razloga što su određeni vojnici samostalno dolazili kod upravnika zatvora i htjeli odvoditi ljude. Dato je upravniku zatvora da on može da pokaže: “Evo, general Blaškić je zapovjedio da to ne smijete raditi i ja vam to ne mogu omogućiti”. U tu svrhu i u tom smislu ja razumijem ovu zapovijed i znam da je ona u tu svrhu dana.”¹²²⁰

¹²¹⁹ D373 je naređenje (broj 01-6-486/93) s potpisom žalioca.

¹²²⁰ Svjedočenje brigadira Slavka Marina, T 13.598 (15. oktobar 1998.) (otvorena sjednica) (u kojem se govori o dokaznom predmetu D373, zapovijedi koju je izdao žalilac, kojom zabranjuje korištenje zatočenika za kopanje rovova). *Vidi i* Marinovu izjavu, T 13.598, da je “zapovjednik operativne zone izdao

602. Donoseći zaključak da je žalilac znao za krivična djela koja se čine, Pretresno vijeće se pozvalo i na naređenja koja je žalilac izdao osoblju pod svojom komandom, da se sa zatočenicima postupa u skladu sa zahtjevima humanitarnog prava.¹²²¹ S tim zaključkom Žalbeno vijeće ne može se složiti. Na osnovu tih naređenja, Pretresno vijeće je zapravo kaznilo žalioca zato što je ispunio svoju dužnost vojnog starješine da sprečava kršenja humanitarnog prava i kažnjava takva kršenja. Dokazi izvršavanja te dužnosti ne mogu se navesti kao dokazi o tome da je žalilac prije događaja znao za ta kršenja i sa njima se saglasio.

603. Iako je Žalbeno vijeće utvrdilo da je žalilac u nekoliko konkretnih prilika zaista naredio da zatočenicima kopaju rovove,¹²²² dokazi ne pokazuju van razumne sumnje da je žalilac to kopanje rovova naredio svjestan znatne vjerovatnoće da će biti počinjena krivična djela. Drugim riječima, iako je proglašen krivim po tački 16 optužnice, zato što je u nekoliko konkretnih prilika naredio kopanje rovova, žalilac nije kriv na osnovu člana 7(1) Statuta za krivična djela po tačkama 15 i 16.

604. Budući da Pretresno vijeće nije donijelo nikakav izričiti zaključak o odgovornosti žalioca za navedena krivična djela u vezi s kopanjem rovova po članu 7(3) Statuta, Žalbeno vijeće ne smatra da je to pitanje potrebno razmatrati.¹²²³ Što se tiče protivpravnog ponašanja u zatočeničkim objektima, Žalbeno vijeće će sada razmotriti odgovornost žalioca za ta krivična djela na osnovu člana 7(3) Statuta.

Komandna odgovornost žalioca za protivpravno ponašanje u objektima za zatočavanje

605. Žalbeno vijeće će se sada posvetiti pitanju komandne odgovornosti žalioca po tačkama 15 i 16 za protivpravno ponašanje u objektima za zatočavanje. Pretresno vijeće je utvrdilo da je žalilac:

zapovijed da se takve stvari ne smiju raditi” od aprila 1993. nadalje, govoreći o kopanju rovova. Žalilac je i sam posvjedočio da je zabranio korištenje zatočenika za kopanje rovova; *vidi* T 22.696 (26. maj 1999.) (otvorena sjednica) i diskusiju u nastavku o takozvanim ‘humanitarnim naređenjima’ koja je izdao žalilac.

¹²²¹ Prvostepena presuda, par. 728. U vezi s ‘humanitarnim naređenjima’, *vidi* niže.

¹²²² Vidi diskusiju o dokaznim predmetima P715, P716, i P717 gore u tekstu.

¹²²³ *Vidi* u ovoj presudi, par. 93, gore u tekstu.

znao za okolnosti i uslove zatočenja Muslimana u gore pomenutim objektima. U svakom slučaju, [optuženi] nije u izvršavanju svojih dužnosti pokazao razuman stepen revnosti. Kao zapovjednik sa činom pukovnika on je bio u mogućnosti da nad svojim trupama, na relativno ograničenoj teritoriji, vrši efektivnu kontrolu. [fusnota ispuštena] Štoviše, budući da je [žalilac] naredio zatočavanje muslimanskih civila, on nije mogao a da se ne raspita o uslovima njihovog zatočeništva. Vijeće je, stoga, van svake razumne sumnje, uvjeren da je [žalilac] imao razloga da zna da su prilikom zatočavanja Muslimana u opštinama Vitez, Busovača i Kiseljak, počinjena kršenja međunarodnog humanitarnog prava.¹²²⁴

Efektivna kontrola nad osobljem odgovornim za protivpravno ponašanje u zatočeničkim objektima

606. Žalilac tvrdi da nije imao kontrolu nad većinom jedinica pod svojom komandom.¹²²⁵ Stoga, tvrdi on, Pretresno vijeće je pogriješilo zaključivši da postoje dovoljni dokazi koji pokazuju da on jeste vršio efektivnu kontrolu nad tim jedinicama,¹²²⁶ te da, zbog njegove nemoći da kazni počinioca koja iz toga proizlazi, osuđujuće presude koje su mu izrečene treba da se ponište.

607. Tužilac tvrdi da su Pretresnom vijeću predloženi obimni dokazi o žaliočevim pismenim i usmenim naređenjima da se zatočenici koje je držao HVO puste na slobodu, i da je zbog te činjenice “nezamislivo” da on nije znao za zatočavanje niti da je u njega bio umiješan.¹²²⁷ Optužba takođe tvrdi da postoje obimni dokazi o tome da je HVO pod žaliočevom komandom imao kontrolu nad zatočeničkim centrima.¹²²⁸

608. Žalbeno vijeće smatra da argumenti tužioca ne stoje. Ne postavlja se pitanje da li je osoblje pod komandom žalioca imalo kontrolu nad centrima za zatočavanje. Prije će biti da valja odgovoriti na pitanje da li je žalilac vršio efektivnu kontrolu nad tim osobljem.¹²²⁹ S obzirom na značajne nove dokaze izvedene pred Žalbenim vijećem,

¹²²⁴ Prvostepena presuda, par. 733.

¹²²⁵ Replika žalioca, par. 93.

¹²²⁶ Replika žalioca, par. 93.

¹²²⁷ Podnesak respondenta, par. 3.20. Ukratko, tužilac tvrdi da žalilac “nije pokazao nikakvu grešku u zaključcima Pretresnog vijeća o tome da je on posjedovao *mens rea* koja se traži za izricanje osuđujuće presude za zločine počinjene u zatočeničkim centrima u opštinama Vitez, Busovača i Kiseljak ” (par. 3.28).

¹²²⁸ Podnesak respondenta, par. 3.7 i 3.8.

¹²²⁹ Tužilac nadalje tvrdi da žalilac nije pokazao nikakvu grešku u zaključcima Pretresnog vijeća o tome da je on vršio “efektivnu kontrolu” nad počiniocima krivičnih djela u vezi sa zatočavanjem (podnesak respondenta, par. 3.14-3.15). Tužilac se usredsredio prvenstveno na činjenicu da su u nasilju učestvovali regularni vojnici HVO-a (podnesak respondenta, par. 3.16 i dalje.). Čak i ako je to istina, to *ipso facto* nije potvrda te krivične optužbe protiv žalioca.

ostaje da se prvo utvrdi, isključivo na osnovu spisa prvostepenog postupka, da bi li razuman presuditelj o činjenicama mogao donijeti isti zaključak koji je donijelo Pretresno vijeće. Drugo, ako bi to i bio slučaj, da li se, u svjetlu dokaza izvedenih na suđenju i dodatnih dokaza uvrštenih u žalbenom postupku, Žalbeno vijeće sa svoje strane van razumne sumnje uvjerilo u nalaz Pretresnog vijeća, odnosno, da je žalilac vršio efektivnu kontrolu nad relevantnim jedinicama i pripadnicima tih jedinica.

609. Da bi se odgovorilo na pitanje da li, na osnovu spisa samo prvostepenog postupka, nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao donijeti zaključak kakav je donijelo Pretresno vijeće, valja razmotriti način kako je razmišljalo Pretresno vijeće. Pretresno vijeće je rezonovalo da je žalilac, budući da je nominalno imao komandu nad redovnim snagama HVO-a,¹²³⁰ kao i nad osobljem vojne policije,¹²³¹ vršio efektivnu kontrolu nad tim snagama. Nadalje, Pretresno vijeće je navelo iskaz jednog svjedoka¹²³² u kojem se kaže da je žalilac mogao provoditi disciplinske mjere, te je na osnovu toga zaključilo da žalilac “imao barem materijalnu moć da spriječi” počinjenje krivičnih djela ili “da kazni njihove počinioce”.¹²³³ Žalbeno vijeće se slaže s tim da bi na osnovu tog iskaza bilo koji razuman presuditelj o činjenicama mogao izvesti isti zaključak.

610. Razmatrajući dokaze uvrštene u žalbenom postupku, sagledane zajedno sa spisom prvostepenog postupka, može se konstatovati da postoje znatni dokazi koji govore protiv zaključka da je žalilac vršio efektivnu kontrolu nad svim osobljem i zatočeničkim centrima.¹²³⁴ Ti dokazi potvrđuju sljedeće: (i) da je za sve centre za zatočavanje bila nadležna vojna policija;¹²³⁵ da su kontrolu nad vojnom policijom imale i njeni zapovjednici *de facto* za borbena dejstva bile druge osobe;¹²³⁶ i da žalilac nije imao

¹²³⁰ Prvostepena presuda, par. 723.

¹²³¹ Prvostepena presuda, par. 724.

¹²³² *Ibid.*

¹²³³ Prvostepena presuda, par. 725.

¹²³⁴ Na primjer, Pretresno vijeće je saslušalo svjedočenje svjedoka Slavka Marina o tome da žalilac zapravo nije mogao kažnjavati pripadnike svojih snaga odgovorne za nedjela jer nije imao načina da to učini (T 13.598) (15. okt. 1998.) (otvorena sjednica) – oni su bili van njegove efektivne komande i kontrole.

¹²³⁵ Žalbeni podnesak, str. 111-112.

¹²³⁶ Svjedok BA3, AT 440 (10. decembar 2003.) (zatvorena sjednica) (u vezi sa D523 i ograničenim žaliočevim ovlaštenjima koja su mu davala nadležnost nad vojnom policijom samo za redovne, ali ne i za borbene zadatke); svjedok BA4, AT 490 – 492 (10. decembar 2003.) (zatvorena sjednica): “[Žaliočevo

nikakvu komandu ni kontrolu nad vojnom policijom¹²³⁷ čak ni onda kada je ona nominalno bila njemu prepotčinjena;¹²³⁸ (ii) da žalilac nije imao komandu ni kontrolu nad Viteškom brigadom;¹²³⁹ i da je njen zapovjednik *de facto* bila druga osoba;¹²⁴⁰ (iii) da, u svakom slučaju, zapovjednici vojne policije i Viteške brigade nisu priznavali njegovu nadležnost;¹²⁴¹ (iv) da žalilac, kad je posrijedi Busovača, nije imao nikakvu komandu ni kontrolu nad osobama zatočenim u zatvoru u Kaoniku, nad osobama koje su ih držale u zatočeništvu, kao ni nad uslovima njihovog zatočenja;¹²⁴² (v) da je druga osoba bila zapovjednik jedinica HVO-a u Kiseljaku;¹²⁴³ (vi) da je kontrolu nad “Džokerima” imala

ime] nije značilo ama baš ništa. Taj čovjek, nama je bio, takorekući, apsolutno nepoznat iako smo znali da je....”. Što se tiče ignorisanja Blaškića i visokog uvažavanja Kordića od strane vojne policije, vidi iskaz svjedoka BA3, AT 378 (9. decembar 2003.) (zatvorena sjednica), i ponovo, AT 472 (10. decembar 2003.) (zatvorena sjednica). Što se tiče pokušaja žalioaca da smijeni zapovjedništvo vojne policije, vidi žaliočevu izjavu, AT 841 (17. decembar 2003.) (otvorena sjednica). Što se tiče komandne strukture HVO-a unutar koje su žaliočeva ovlaštenja u pogledu vojne policije bila ograničena na samo na dnevno-operativne, ali ne i borbene zadatke, vidi iskaz svjedoka na str. T 24.018-9 (23. juni 1999.) (zatvorena sjednica, videolink). *Vidi uopšte* dokaze razmotrene u poglavlju VII (B) ranije u tekstu.

¹²³⁷ Vidi dokazni predmet 84, Prvi zahtjev po pravilu 115, izvještaj od 9. marta 1993. koji je Ćorić (načelnik uprave Vojne policije) dostavio Mati Bobanu (predsjednik HZ-HB-a), o problemima u vezi s vojnom policijom. Dokazni predmet PA12 (žaliočeva zapovijed 4. bojni VP od 16. aprila 1993.) ne može vjerodostojno obesnažiti zaključak koji je bio donijet, niti se smatrati dokazom efektivne kontrole.

¹²³⁸ U vezi s ignorisanjem Blaškića i visokim uvažavanjem Kordića u vojnoj policiji vidi iskaz svjedoka BA3, AT 378 (9. decembar 2003.) (zatvorena sjednica), te kasnije, AT 472 (10. decembar 2003.) (zatvorena sjednica). Što se tiče žaliočevih ovlaštenja da vojnu policiju koristi za redovne, ali ne i za borbene zadatke, vidi AT 440 (10. decembar 2003.) (zatvorena sjednica), svjedok BA3, govoreći o dokaznom predmetu D523 (pravilniku o ustrojstvu i radu uprave Vojne policije, vidi Prvostepenu presudu, par. 455). U vezi sa žaliočevim pokušajima da smijeni zapovjedništvo vojne policije, vidi žaliočevu izjavu, AT 841 (17. decembar 2003.) (otvorena sjednica). *Vidi i* poglavlje VII (B) gore u tekstu.

¹²³⁹ Vidi dokazni predmet 96, Prvi zahtjev po pravilu 115, o kojem se raspravlja u nastavku. Dokazni predmet PA 24, privremeni izvještaj zapovjednika jedinice “Vitezovi”, Kraljevića, ne može se smatrati vjerodostojnim dokazom protiv dokaznog predmeta 96, jer je njegova izjava o potčinjenosti žalioacu puka fraza upućena njegovim vrhovnim starješinama u Mostaru. Vidi dokazni predmet D677, izvještaj UNPROFOR-a od 6. februara 1993.: “Kontrolu nad brigadom ‘Vitez’ obično ima Čerkez ... u ovom trenutku još je nejasno ko komanduje i kontroliše vanjske snage.”

¹²⁴⁰ Svjedok Watkins, AT 284 (9. decembar 2003.) (otvorena sjednica). Vidi svjedok Marin, T 13.970 (27. oktobar 1998.) (otvorena sjednica) (u iskazu je rečeno da žalilac nije imao moći da disciplinski djeluje na pripadnike vojne policije).

¹²⁴¹ Žalbeni podnesak, str. 112. U vezi s Kraljevićem, vidi svjedok BA5, AT 543 (11. decembar 2003.) (otvorena sjednica).

¹²⁴² Svjedok BA4, AT 490 (9. decembar 2003.) (otvorena sjednica), zajedno s dokazima ranije pomenutim u vezi s ovim. *Vidi i* svjedok BA4, AT 492 (10. decembar 2003.) (zatvorena sjednica); svjedok Morsink, T 10.037 (3. jul 1998.) (otvorena sjednica); i svjedok Tadić T, 17.209 (19. januar 1999.) (otvorena sjednica), koji su izjavili da žalilac nije imao ovlaštenja za kontrolu i komandu nad radom vojnog zatočeničkog centra ili vojnog zatvora.

¹²⁴³ Svjedok Watkins, AT 282-283 (9. decembar 2003.) (otvorena sjednica). U opštini Kiseljak efektivnu kontrolu mogao je da ima još jedan pojedinac, vidi dokazni predmet 132 i dokazni predmet 183 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115; dokazni predmet 27 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115.

druga osoba, koja je bila *de facto* zapovjednik “Džokera”,¹²⁴⁴ jedinice vojne policije koja je prema opštem mišljenju odgovarala samo toj osobi¹²⁴⁵ i da, opšte uzev, nijedna specijalna jedinica (uključujući “Džokere”) nije bila pod komandom žalioca,¹²⁴⁶ te (vii) da su opšta vojna situacija u OZSB-u i žaliočeva fizička izolovanost u odnosu na neke lokacije, imale za posljedicu smanjenu mogućnost da se on nametne kao zapovjednik, te profilisanje ‘lokalnih’ vođa na svakoj lokaciji.¹²⁴⁷

611. Osim tih opštih postavki, i u prvostepenom i u drugostepenom postupku predloženi su dokazi o pojedinim situacijama koje pokazuju da žalilac zapravo nije vršio efektivnu kontrolu nad raznim kategorijama osoblja. Na primjer: (i) što se tiče kontrole nad “Vitezovima”, žalilac nije imao dovoljan stepen kontrole da spriječi njihovo protivzakonito trgovanje gorivom,¹²⁴⁸ da osigura puštanje na slobodu jednog zatočenog člana hrvatsko-bošnjačke zajedničke komisije,¹²⁴⁹ niti da osigura vraćanje imovine otuđene od civila;¹²⁵⁰ (ii) što se tiče zapovjednika vojne formacije stacionirane u Kiseljaku, žalilac nije imao moć da ostvaruje efektivnu kontrolu nad snagama HVO-a koje su uništile dio puta Visoko-Kiseljak;¹²⁵¹ (iii) što se tiče takozvanog “viteškog džepa”, lokalni HVO, čiji su pripadnici držali kontrolni punkt, ignorisao je naređenje žalioca da se propusti humanitarni konvoj koji je ranjene civile prevezio u bolnicu u Travniku, uz komentar: “Mi ne odgovaramo pukovniku Blaškiću niti od njega primamo

¹²⁴⁴ Svjedok Watkins, AT 348 (9. decembar 2003.) (otvorena sjednica); svjedok BA4, AT 492 i AT 503 (10. decembar 2003.) (otvorena sjednica).

¹²⁴⁵ AT 294-295 (9. decembar 2003.) (zatvorena sjednica). *Vidi i* dio VII (B) gore u tekstu.

¹²⁴⁶ Svjedok BA3, koji je u svom iskazu izjavio da su, prema njegovim saznanjima, specijalne jedinice bile pod Kordićevom komandom. Istog je mišljenja bio i 3. korpus ABiH. AT 380 (9. decembar 2003.) (zatvorena sjednica).

¹²⁴⁷ Svjedok Watkins, T 281, 292 (9. decembar 2003.) (otvorena sjednica).

¹²⁴⁸ *Vidi* dokazni predmet 96, Prvi zahtjev po pravilu 115, žaliočev dopis upućen načelniku Odjela obrane u Mostaru (Bruni Stojiću “n/r”) od 7. maja 1993., u kojem se on HVO-ovom Odjelu za obranu žali da su Darko Kraljević i “Vitezovi”, jedinica navodno potčinjena njemu, van njegove kontrole: “... obzirom da je zapovjednik PPN “Vitezovi” gosp. Darko Kraljević direktno podređen Vama, da nam pomognete u rješenju ovog problema koji se sve više usložava”.

¹²⁴⁹ *Vidi* iskaz svjedoka BA3, AT 374 (9. decembar 2003.) (zatvorena sjednica), gdje se kaže da je, kad je žalilac naredio da taj svjedok odmah bude pušten na slobodu, Darko Kraljević (zapovjednik “Vitezova”) odbio da to učini, kao i pretpostavku svjedoka BA3 (AT 375) (9. decembar 2003.) (zatvorena sjednica) da je pušten tek na Kordićevu intervenciju.

¹²⁵⁰ Svjedok BA3, AT 472 (10. decembar 2003.) (zatvorena sjednica). *Vidi i* poglavlje VIII (C) gore u tekstu.

¹²⁵¹ Svjedok Watkins, AT 283 (9. decembar 2003.) (otvorena sjednica).

naređenja”;¹²⁵² (iv) što se tiče takozvanog "kiseljačkog džepa", žalilac je imao smanjeni stepen kontrole;¹²⁵³ i (v) Žalbeno vijeće je saznalo za najmanje jednu priliku u kojoj je žalilac bio onemogućen da izda zapovijed potpuno vojnog karaktera bez prethodnog odobrenja druge osobe koja je nominalno bila njemu potčinjena.¹²⁵⁴

612. Dokazi izvedeni pred Žalbenim vijećem, suprotno zaključcima Pretresnog vijeća, jasno potvrđuju da žalilac nije ni imao ni vršio efektivnu komandu i kontrolu nad svim jedinicama koje su mu nominalno bile potčinjene.¹²⁵⁵ Iz toga proizlazi da se žalilac ne može smatrati odgovornim zato što nije kaznio pripadnike jedinica nad kojima nije vršio efektivnu kontrolu, te obrnuto, da se može smatrati odgovornim samo zato što nije kaznio pripadnike jedinica nad kojima jeste vršio efektivnu kontrolu.

613. Međutim, Žalbeno vijeće smatra da je bio razuman zaključak da je žalilac znao za uslove zatočenja u Domu kulture u Vitezu i u veterinarskoj stanici. Što se tiče drugih objekata, situacija je sljedeća: zatočenici u Dubravici i u zgradi SDK-a u Vitezu bili su pod kontrolom “Vitezova”, a van kontrole žalioca;¹²⁵⁶ zatvor u Kaoniku u opštini Busovača bio je pod kontrolom vojne policije koja je bila lojalna drugima, odnosno koja je bila van žaliočeve kontrole;¹²⁵⁷ Kiseljak je bio uglavnom izolovan, pa su stoga i zatočenički centri u toj opštini (bivša kasarna JNA i selo Rotilj) bili van žaliočeve

¹²⁵² Svjedok Watkins, AT 292 (9. decembar 2003.) (otvorena sjednica). Taj kontrolni punkt navodno se nalazio na 15 do 20 minuta od žaliočevog stožera u hotelu “Vitez”. Svjedok BA3, koji je tokom rata često putovao kroz cijelu dolinu Lašve, osim toga je posvjedočio da je (AT 378) (9. decembar 2003.) (zatvorena sjednica) “bilo slučajeva kada bih pokazao propusnicu koju mi je izdao gospodin general Tihomir Blaškić vojnoj policiji, a on i su znali reći: ‘Ta propusnica za nas ne važi.’”

¹²⁵³ Dokazni predmet 132, Prvi zahtjev po pravilu 115.

¹²⁵⁴ Svjedok je izjavio da je, kad je organizovao odbranu u jednom gradu u dolini Lašve nakon što su bosanski Srbi zauzeli Jajce, za jedinice pod svojom komandom zatražio podršku artiljerije HVO-a. Takav zahtjev nije mogao biti odobren bez saglasnosti Kordića, mada je bio naslovljen na žalioca. AT 451 (10. decembar 2003.) (zatvorena sjednica).

¹²⁵⁵ U obzir valja uzeti i žaliočevu izjavu novinarima, koja je uvrštena u dokaze, da je on imao komandu nad svim operativnim grupama (dokazni predmet P456/32). Taj dokaz mora se uzeti s rezervom s obzirom na kontekst u kojem je izjava bila data. *Vidi* AT 352 (9. decembar 2003.) (otvorena sjednica), i odgovor svjedoka Watkina na pitanje koje mu je postavilo Žalbeno vijeće. *Vidi i* završnu riječ zastupnika žalioca, AT 604 (16. decembar 2003.) (otvorena sjednica), trenutak kada je prikazan video-snimak intervjua koji je vodio Martin Bell, AT 632 (16. decembar 2003.) (otvorena sjednica). Ukratko, vrlo je upitno u kojoj mjeri je ta izjava sadržavala žaliočeve vlastite riječi, jer je ona bila dio unaprijed napisanih odgovora na niz unaprijed pismeno dostavljenih pitanja, a odgovore je pripremao žaliočev pomoćnik. Nerazumno bi bilo očekivati da bi jedan zapovjednik, na bojištu i u jeku borbenih dejstava, novinarima dao drugačiji odgovor i u takvim okolnostima govorio o problemima u svojoj komandnoj hijerarhiji.

¹²⁵⁶ Zatočenike u zgradi SDK-a čuvala je vojna policija (Prvostepena presuda, par. 698).

kontrole;¹²⁵⁸ a već je pokazano da žalilac nije znao za zatočavanje po kućama u selu Gačice.¹²⁵⁹ Stoga će Žalbeno vijeće sada razmotriti pitanje da li je žalilac imao efektivnu kontrolu nad ljudstvom odgovornim za zatočavanje u Domu kulture u Vitezu i u veterinarskoj stanici u Vitezu.

614. Dokazi izvedeni u prvostepenom postupku u vezi s veterinarskom stanicom u Vitezu pokazuju da su osobe odgovorne za zatočavanje bosanskih Muslimana van borbenog stroja bili regularni vojnici HVO-a pod efektivnom komandom žalioca – “vojnici HVO-a sa oznakama na rukavima HVO”.¹²⁶⁰ Veterinarska stanica u Vitezu bila je pak u opštinskoj zgradi oko 900 metara udaljenoj od hotela “Vitez”.¹²⁶¹ Pretresno vijeće je utvrdilo da su predmetni počinioci bili pod efektivnom kontrolom žalioca.¹²⁶²

615. Dokazi u vezi s Domom kulture Vitez pokazuju da je on bio u opštinskoj zgradi oko 100 metara udaljenoj od hotel “Vitez”. Ta je zgrada od 16. aprila 1993. do kraja aprila 1993. služila kao zatočenički centar za 300-500 bosanskih Muslimana¹²⁶³ pod stražom vojne policije i pripadnika redovnih snaga HVO-a.¹²⁶⁴ Korištena kao zatočenički centar, postala je pretijesna. Zatočenici iz nje bili su ili pušteni ili premješteni potkraj aprila 1993. godine.¹²⁶⁵ U Domu kulture bila je smještena i komanda Viteške brigade. Nema nikakve sumnje o tome da su pripadnici regularnih snaga HVO-a pod efektivnom komandom žalioca znali za te zatočenike i koristili ih.¹²⁶⁶ Jedan svjedok je posvjedočio da se, u periodu kad je on bio zatočen u Domu kulture u Vitezu, taj objekt posjetila “visoka mješovita vojna delegacija, na čelu sa tadašnjim načelnikom Armije BiH gospodinom Seferom Halilovićem i zapovjednikom Glavnog stožera HVO-a Milivojem

¹²⁵⁷ Svjedok BA4, AT 490 (9. decembar 2003.) (otvorena sjednica), zajedno s ranije pomenutim dokazima u vezi s ovim zaključkom.

¹²⁵⁸ Dokazni predmet 132, Prvi zahtjev po pravilu 115; i *vidi* diskusiju gore u tekstu.

¹²⁵⁹ Zaključci Prvostepene presude u vezi s tim što je žalilac znao ili je bilo razloga da zna (Prvostepena presuda, par. 733) ne uključuju selo Gačice.

¹²⁶⁰ Svjedok Zečo, T 2808, (26. septembar 1997.) (otvorena sjednica). Svjedok D, T 2700-1 (24. septembar 1997.) (otvorena sjednica) izjavio je da su ga uhapsili “vojnici HVO-a”. Svjedok Beso, T 2216 (26. avgust 1997.) (otvorena sjednica) posvjedočio je da su vojnici koji su ga zatočili bili u “maskirnim uniformama sa oznakom HVO na rukavu”.

¹²⁶¹ Prvostepena presuda, par. 694.

¹²⁶² Prvostepena presuda, par. 723, 725.

¹²⁶³ Što ne znači da su svi oni bili ondje zatočeni istovremeno.

¹²⁶⁴ Prvostepena presuda, par. 696, i fusnota 1595.

¹²⁶⁵ Svjedok Beso T 2232 (26. avgust 1997.) (otvorena sjednica).

¹²⁶⁶ *Vidi* svjedok Pezer, T 1573 (19. avgust 1997.) (otvorena sjednica).

Petkovićem. U njihovoj pratnji bili su i lokalni zapovjednici, normalno i sa jedne i sa druge strane”.¹²⁶⁷

Stvarno ili izvedeno znanje

616. Žalilac tvrdi da nema dokaza da je on znao ili da je bilo razloga da zna za prekršajno ponašanje u zatočeničkim objektima, da Pretresno vijeće nije definisalo “okolnosti” koje su po njegovom mišljenju razumno osobu mogle upozoriti na prekršajno ponašanje, te da arbitraran zaključak da bi “okolnosti” koje se pominju u prvostepenoj presudi razumno osobu upozorile na to, bez detaljnijih obrazloženja, nije adekvatna osnova za utvrđenje krivice van razumne sumnje.¹²⁶⁸ Žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo indirektno zaključivši da je žalilac morao da zna za svaku priliku u kojoj je kakav vojnik HVO-a počinio neko krivično djelo,¹²⁶⁹ odnosno da je bilo razloga da zna za uslove u zatočeničkim objektima zbog blizine njegovog stožera tim objektima.¹²⁷⁰

617. Tužilac tvrdi da ima dokaza koji upućuju na to da je žalilac, kao komandujući OZSB-a, znao ili morao da zna da ima protivpravnog ponašanja, te da je stoga bio razuman zaključak Pretresnog vijeća da je žalilac znao kako za protivpravne okolnosti tako i za uslove u kojima su ljudi bili zatočeni u zatočeničkim objektima.¹²⁷¹ Tužilac obrazlaže da postoje dokazi koji upućuju na to da je žalilac znao ili da je morao da zna da ima protivpravnog ponašanja, te da je stoga bio razuman zaključak Pretresnog vijeća da je žalilac stvarno znao za protivpravne okolnosti i uslove u kojima su ljudi zatočeni u tim objektima.¹²⁷²

618. Žalbeno vijeće je utvrdilo¹²⁷³ da je Pretresno vijeće pogriješilo u načinu kako je protumačilo standard “bilo je razloga da zna”, te ga je shodno tome ispravilo. Shodno tome, Žalbeno vijeće će primijeniti ispravan standard kako bi utvrdilo da li je žalilac znao

¹²⁶⁷ Svjedok Y, T 6509 (29. Januar 1998.) (zatvorena sjednica).

¹²⁶⁸ Prvostepena presuda, par. 92.

¹²⁶⁹ Žalbeni podnesak, str. 112.

¹²⁷⁰ Žalbeni podnesak, str. 112, i replika žalioaca, par. 91.

¹²⁷¹ Podnesak respondenta, par. 3.27.

¹²⁷² Podnesak respondenta, par. 3.27.

¹²⁷³ *Vidi* poglavlje III (B) (2), gore u tekstu.

ili je bilo razloga da zna za protivpravno ponašanje ljudstva pod njegovom komandom, u pogledu ponašanja i uslova u zatočeničkim objektima. Žalbeno vijeće smatra:

(i) zbog fizičke blizine žalioca nekim od zatočeničkih centara nije moguće donijeti zaključak da on nije znao da se u njima nalaze zatočnici;¹²⁷⁴

(ii) žalilac je u svom iskazu izjavio da je često odlazio u obilazak linija na bojištu;¹²⁷⁵

(iii) žalićeve jedinice nisu imale dovoljan broj ljudi,¹²⁷⁶ a stalno su se kopali rovovi, shodno njegovim naređenjima;¹²⁷⁷

(iv) žalilac je u nekoliko prilika naredio da se obustavi svako zlostavljanje zatočenika;¹²⁷⁸

(v) ta praksa bila je opšte poznata i o njoj su izvještavali, pored ostalih, Međunarodni komitet Crvenog krsta,¹²⁷⁹ Posmatračka misija EZ-a¹²⁸⁰ i predstavnici UNPROFOR-a¹²⁸¹; i

¹²⁷⁴ Dana 23. aprila 1993., žalilac je jedan od svojih zapovjednih centara smjestio u bivšoj kasarni JNA u Kiseljaku, koja je od aprila do novembra iste godine bila korištena i kao zatočenički centar; *vidi* Prvostepenu presudu, par. 690. Veterinarska stanica u Vitezu, još jedan zatočenički centar u periodu od 16. do 20. aprila 1993., bila je na udaljenosti od oko 900 metara od hotela "Vitez"; *vidi* Prvostepenu presudu, par. 694. Dom kulture u Vitezu, korišten kao zatočenički centar od 16. aprila 1993., bio je od hotela "Vitez" udaljen najviše 100 metara (*vidi* Prvostepenu presudu, par. 696, i iskaz svjedoka BA5, AT 527 (11. decembar 2003.) (otvorena sjednica). Zgrada SDK-a bila je od hotela "Vitez" udaljena oko 150 metara; *vidi* T 22.719 (26. maj 1999.) (otvorena sjednica). Jednom prilikom, 20. aprila 1993., ispred hotela "Vitez" bilo je 247 zatočenika iz Gačica; Prvostepena presuda par. 742; i *vidi* niže. Tokom cijelog tog perioda, žalilac je hotel "Vitez" koristio kao sjedište svog stožera. Primljen je na znanje i iskaz svjedoka HH, vojnog policajca u hotelu "Vitez" koji je posvjedočio da su svi u gradu vidjeli kopanje rovova u Busovači, jer su se ti radovi odvijali naočigled svih (T 6831) (24. februar 1998.) (zatvorena sjednica).

¹²⁷⁵ T 22733 (26. maj 1999.) (otvorena sjednica): "Jesam obišao gotovo sve crte bojišnice u različitim vremenskim periodima i boravio duže vrijeme na tim crtama bojišnica u različitim vremenskim periodima."

¹²⁷⁶ Svjedok Zečo je posvjedočio da je omjer snaga između ABiH i HVO-a po broju vojnika bio 10 prema 1 u korist HVO-a; *vidi* T 11,717 (21. septembar 1998.) (otvorena sjednica).

¹²⁷⁷ Dokazni predmet D298 i D301. Žalbeno vijeće upozorava na distinkciju između naređenja potčinjenima da pripreme odbrambene položaje i naređenja da se za to koriste zatočnici.

¹²⁷⁸ *Vidi* diskusiju o humanitarnim naređenjima u nastavku.

¹²⁷⁹ T 22694 i T 22732 (26. maj 1999.) (otvorena sjednica). Na str. T 18.271, žalilac je priznao da je s jednim posmatračem Međunarodnog komiteta Crvenog krsta razgovarao o prijavama da zatočnici kopaju rovove već 5. februara 1993., i da je po tim prijavama nastojao osigurati ili da do toga ne dođe, ili da se s takvom praksom prekine (23. februar 1999.) (otvorena sjednica).

(vi) drugi pripadnici HVO-a tada prisutni na tom području posvjedočili su da je zatočavanje Muslimana, kao i korištenje zatočenika za kopanje rovova, bilo više nego očigledno.¹²⁸²

619. Gore razmotreni dokazi izvedeni na suđenju pokazuju da je žalilac u nekim prilikama znao za zlostavljanje bosanskih Muslimanima koji nisu učestvovali u borbi u zatočeničkim objektima.¹²⁸³ Nadalje, Žalbeno vijeće je razmotrilo dokaze iz spisa prvostepenog postupka koji pokazuju da su zatočenici držani na mjestima vrlo blizu žaliočevog sjedišta u Vitezu,¹²⁸⁴ konkretno, u Domu kulture Vitez (u čijem sklopu je bila kino-dvorana) te u veterinarskoj stanici Vitez.¹²⁸⁵ U pogledu prve lokacije, Pretresno vijeće je izjavilo sljedeće:

Dom kulture u Vitezu bio je smješten u jednoj opštinskoj zgradi jedva stotinjak metara udaljenoj od zapovjedništva generala Blaškića u hotelu Vitez. Ta je zgrada u početku služila kao sjedište političkih stranaka Viteza. Mario Čerkez, zapovjednik Viteške brigade HVO-a, ondje je smjestio svoje zapovjedništvo. Od 16. aprila 1993. od 300 do 500 muslimanskih civila bili su ondje zatočeni pod nadzorom vojne policije i vojnika HVO-a. U podrumu su mnogi zatočenici, među kojima su bili i bolesni umirovljenici, morali stajati ili sjediti na hrpama zaliha ugljena. Kako im se broj velikom brzinom povećavao, zatočenici su premješteni u druge prostorije u zgradi, na primjer u dvoranu

¹²⁸⁰ Dokazni predmet P514. Svjedok Morsink, član Posmatračke misije EZ-a, posvjedočio je da je HVO višekratno informisan o tim zapažanjima PMEZ-a; *vidi* T 9895 (2. jul 1998.) (otvorena sjednica).

¹²⁸¹ Dokazni predmet P677 i P714.

¹²⁸² Svjedok HH, T 6833, 6844 (24. februar 1998.) (zatvorena sjednica). *Vidi* T 22.712 (26. maj 1999.) (poluzatvorena sjednica). Žalilac negira da je imao bilo kakva saznanja o takvim incidentima navedenima u tim dokazima jer je u to vrijeme bio izolovan u Kiseljaku, T 22.714-5 (26. maj 1999.) (poluzatvorena sjednica).

¹²⁸³ Ovaj zaključak, kao i zaključak da je žalilac znao da su zatočenici prisiljeni da kopaju rovove, Pretresno vijeće je donijelo *obiter* (Prvostepena presuda, par. 733). Žalbeno vijeće napominje su dokazi koje je tužilac ponudio u žalbenom postupku bili dokazi za postupak pobijanja, koji su upućivali na to da je žalilac navodno izrazio zabrinutost u pogledu mogućnosti da međunarodna zajednica sazna za pogibije zatočenika prilikom kopanja rovova (dokazni predmet PA 56). Taj dokazni predmet zapravo je zapovijed komandantu brigade "Ban Jelačić" od 22. maja 1993., u kojoj žalilac izražava zabrinutost u vezi s tim što je međunarodna zajednica saznala da je jedan muslimanski zarobljenik poginuo od snajpera na kopanju rovova na linijama HVO-a. Međutim, original tog dokumenta na bosanskom/hrvatskom/srpskom jeziku sadrži i rukom ispisanu opasku uz precrtani pasus 3, koja glasi "ovo ne". Žalbeno vijeće smatra da se dokazna vrijednost tog dokaza mora ocjenjivati u perspektivi rukopisne prepravke, tako da ne može donijeti zaključak da je žalilac namjeravao prikrivati informacije o budućim takvim incidentima.

¹²⁸⁴ Žalbeno vijeće napominje da je ovaj faktor fizičke blizine samo jedan od mnogih faktora, a ne jedini ili presudni faktor. Nadređeni se ne može osuditi na osnovu komandne odgovornosti samo zato što se nalazio u blizini poprišta krivičnog djela.

¹²⁸⁵ Zatočenici u Dubravici i u zgradi SDK-a u Vitezu, bili su pod kontrolom "Vitezova", a van žaliočeve kontrole (zatočenike u zgradi SDK-a čuvala je vojna policija, Prvostepena presuda par. 698); zatvor u Kaoniku u opštini Busovača bio je pod kontrolom vojne policije lojalne Kordiću, a van žaliočeve kontrole; Kiseljak je uglavnom bio izolovan, pa su tako i tamošnji zatočenički centri (bivša kasarna JNA i selo Rotilj) bili van žaliočeve kontrole; a već je pokazano da žalilac nije znao za zatočavanje po kućama u selu Gačice.

kina, koje su takođe bile pretrpane. Kad su bolesni i umirovljenici pušteni, ostali zatočenici, a naročito pripadnici ABiH, SDA i intelektualci, krajem mjeseca su premješteni u druge zatočeničke centre, kao što je zatvor Kaonik.¹²⁸⁶

Veliki broj zatočenika iz Doma kulture Vitez odvođen je, uz primjenu sile, na kopanje rovova i rad na drugim vrstama vojnih utvrđenja, a neki od njih su na radu i poginuli. Iako to, što se tiče žalioca, nije element za podlijevanje odgovornosti, to doprinosi potpunijem razumijevanju patnji zatočenika koji su morali podnositi bijedne uslove u tako zastrašujućim okolnostima.¹²⁸⁷

620. Veterinarska stanica korištena je za pritvaranje i do 76 muškaraca, bosanskih Muslimana, prije nego što bi bili premješteni na druga mjesta.¹²⁸⁸ Veterinarska stanica nije bila u samom gradu Vitezu, nego na periferiji, u dijelu zvanom Rijeka, a za tu je namjenu korištena od 16. do 20. aprila 1993. godine. Uslovi su bili bijedni – podzemni podrum nije imao grijanje, lako je prodirala voda, prostor je bio vrlo skučen. Zatočenici (sve muškarcima od 16 do 70 godina) morali su sjediti na drvima u podrumu kako bi se zaštitili od vlage. Barem neki (ako ne svi) zatočenici bili su premješteni u zatočenički objekt u Dubravici. Bilo je i prisilnog otuđivanja privatne imovine.¹²⁸⁹

621. Žalbeno vijeće uzima na znanje tvrdnju žalioca da je, kad je saznao za protivpravno zatočavanje, preduzeo mjere da se to ispravi.¹²⁹⁰ Žaliocu je pošlo za rukom da neki od tih zatočenika budu pušteni 30. aprila 1993.,¹²⁹¹ a drugi 9. maja 1993.,¹²⁹² što ukazuje na to da on (i) prethodno nije znao za protivpravno ponašanje, ali da je (ii) ipak, kako je već utvrđeno, u izvjesnoj mjeri vršio efektivnu kontrolu nad jedinicama i vojnim osobljem koji su činili krivična djela. Žalbeno vijeće smatra da ovaj argument potvrđuje

¹²⁸⁶ Prvostepena presuda, par. 696 (fusnote izostavljene).

¹²⁸⁷ Svjedok Mujezinović, T 1710 (19. avgust 1997.) (otvorena sjednica); svjedok Y, T 6508 i dalje. (zatvorena sjednica) (29. Januar 1998.).

¹²⁸⁸ Svjedok Zečo je posvjedočio da su ga premjestili u školu u Dubravici (T 2809-2810) (26. septembar 1997.) (otvorena sjednica), gdje je, zajedno s ostalim zatočenicima, ostao do 30. aprila 1993. godine.

¹²⁸⁹ Svjedok Zečo, T 2810-11 (26. septembar 1997.) (otvorena sjednica).

¹²⁹⁰ Žalbeni podnesak, str. 114.

¹²⁹¹ Dokazni predmet D366, zapovijed od 29. aprila 1993. u kojoj se, pored ostalog, daju sljedeći nalozi: "Izvršiti puštanje na slobodu svih civilnih osoba (muškarcima, žene i djeca) koji su zarobljeni u sukobima između ABiH i HVO", te "Svim civilnim osobama koje pustite morate garantirati punu sigurnost u mjestima koja su u Vašoj zoni odgovornosti i odgovarate za stanje u Vašoj zoni odgovornosti...".

¹²⁹² Svjedok Stewart, T 23,813 (17. juni 1999.) (otvorena sjednica).

da je žalilac, u trenutku kad je preduzeo mjere da se to ispravi, znao za uslove protivpravnog zatočavanja.

622. Razmotrivši dokaze izvedene u prvostepenom postupku u ovom predmetu, Žalbeno vijeće zaključuje da je razuman presuditelj o činjenicama mogao da van razumne sumnje zaključi da je žalilac znao da su zatočenici protivpravno zatočeni u Domu kulture Vitez i u veterinarskoj stanici u Vitezu, te da je bio svjestan da su okolnosti njihovog zatočavanja protivpravne. Tom zaključku ne protivrječe dokazi uvršteni u žalbenom postupku. Žalbeno vijeće će sada razmotriti da li je žalilac propustio da kazni one od svojih potčinjenih koji su bili odgovorni za krivična djela počinjena u vezi sa zatočavanjem na tim lokacijama nad kojima je on mogao da vrši efektivnu kontrolu.

Propuštanje da kazni

623. Pretresno vijeće je razmatralo odgovornost žalioca na osnovu člana 7(3) Statuta za prekršajno ponašanje u zatočeničkim objektima¹²⁹³ i zaključilo sljedeće:

Obrana ističe da general Blaškić nije imao nikakvu mogućnost kontrole niti kažnjavanja u odnosu na upravnike zatočeničkih centara. [fusnota izostavljena] Međutim, kako je gore ustanovljeno, Vijeće je vojnike HVO-a i pripadnike vojne policije identificiralo kao počinioce zločina. Iz dokaznog materijala je vidljivo da optuženi nije revnosno izvršio svoju dužnost da provede istragu zločina i izrekne disciplinske mjere ili da o počiniocima tih zločina pošalje izvještaj nadležnim vlastima. [fusnota izostavljena]¹²⁹⁴

624. U vezi sa žaliočevom dužnošću po članu 7(3) da kazni počinioce, žalilac tvrdi da je osoblje upućivao nadležnim organima kada god je to mogao, da je imao ograničene mogućnosti da kontroliše kažnjivo ponašanje velikog broja vojnika u OZSB-u, te da je zbog toga činio ono što bi svaki razumni zapovjednik učinio u istim okolnostima, izdavao naređenja kojima je snage upućivao da poštuju međunarodno humanitarno pravo i da primjereno postupaju sa civilima.¹²⁹⁵ Žalilac dodaje da se na tome što je izdavao takva naređenja ne može zasnovati osuđujuća presuda za nespječavanje krivičnih djela u vezi sa zatočavanjem.¹²⁹⁶ Žalilac tvrdi da Prvostepena presuda previđa činjenicu da je on

¹²⁹³ Prvostepena presuda, par. 721 i dalje.

¹²⁹⁴ Prvostepena presuda, par. 734.

¹²⁹⁵ Replika žalioca, par. 94.

¹²⁹⁶ Replika žalioca, par. 94.

izdao takozvana preventivna humanitarna naređenja u periodu na koji se odnose predmetne optužbe,¹²⁹⁷ uključujući i naređenja da se svi zatočnici puste na slobodu.¹²⁹⁸

625. Tužilac tvrdi da ne postoje gotovo nikakvi dokazi koji upućuju na to da je iko u HVO-u bio kažnjen za zatočavanje bosanskih Muslimana ili za postupak s njima, te da žalilac nije ponudio dokumentarne dokaze u prilog svojim navodima o dva slučaja u kojima je protiv vojnika HVO-a podignuta optužnica.¹²⁹⁹ Tužilac takođe tvrdi da je jednostavno netačno da Pretresno vijeće nije uzelo u obzir humanitarna naređenja koja je izdao žalilac, nego da je ono, naprotiv, zaključilo da žalilac nikad nije učinio ništa kako bi se ta naređenja izvršavala niti je kaznio za bilo koji prekršaj,¹³⁰⁰ te da postoje slabi dokazi da je žalilac izdao – kako je to nazvao tužilac – “preventivna naređenja u pravom smislu”.¹³⁰¹ Žalilac, zaključuje tužilac, nije preduzeo korektivne mjere.¹³⁰²

¹²⁹⁷ *Vidi*, na primjer dokazni predmet 14, Drugi zahtjev po pravilu 115. *Vidi i* D318: “Zbrinuti sve ranjenike, bez obzira na to koje su vojske pripadnici”. *Vidi i* sljedeće dokazne predmete: D32, naređenje od 18. aprila 1993. da treba smjestiti “Razmijeniti pritvorene vojnike i civile” i “zbrinuti sve ranjenike, bez obzira na to koje su vojske pripadnici” i “prikupiti relevantne podatke ... o ubijanju civila i vojnika”; D333: naređenje od 20. aprila 1993.: “Omogućiti ICRC slobodan pristup civilima na svim područjima... Poštivati i zaštititi civilnu populaciju... Prema uhićenim civilima i vojnicima ophoditi se humano... Omogućiti slobodan pristup i prolaz konvojima humanitarne i liječničke pomoći.”; D334: zapovijed od 21. aprila 1993. “u svezi ... nepoštivanja i kršenja prava ICRC... Omogućiti ICRC slobodan pristup civilima na svim područjima... Poštivati i zaštititi civilnu populaciju... Prema uhićenim civilima i vojnicima ophoditi se humano i osigurati adekvatnu zaštitu...”; D336: zapovijed od 21. aprila 1993.: “garantirati punu sigurnost civilnom muslimanskom narodu i drugim narodima”; D362: zapovijed od 24. aprila 1993.: “Osigurati nesmetani pristup i pružanje pomoći svakom ranjeniku bez obzira da li se radi o civilu, vojniku ili vojniku neprijateljske vojske. ... Prema civilima i zarobljenicima ponašati se sukladno međunarodnim konvencijama i propisima o zarobljenim...”; D366: zapovijed od 29. aprila 1993.: “Izvršiti puštanje na slobodu svih civilnih osoba (muškarci, žene i djeca)... Svim civilnim osobama koje pustite morate garantirati punu sigurnost”; D373, zapovijed od 21. juna 1993., u kojoj se, pored ostalog zabranjuje korištenje ratnih zarobljenika za izvođenje inženjerskih radova; D389: zapovijed od 1. decembra 1993. u kojoj se nalaže sljedeće: “Postupak prema ratnim vojnim zarobljenicima mora biti u okvirima Ženevske konvencije i međunarodnog ratnog prava o postupcima prema ratnim vojnim zarobljenicima.” *Vidi* žalbeni podnesak, str. 38, 40. Sve te zapovijedi nose oznaku povjerljivosti i vojne tajne, te potčinjene upućuju da postupaju po njima (dokazni predmet D333: “upoznati sve potčinjene postrojbe s kojima zapovijedate”); *vidi i* dokazne predmete D334, D362, D373 i D389. Iz perspektive navedenoga, ne može se uvjerljivo smatrati tvrdnja da su ta naređenja bila ‘zamazivanje očiju’ kako aludira tužilac (*vidi* AT 713) (16. decembar 2003.) (otvorena sjednica). Tužilac tvrdi da je zbog obimnog dokaznog materijala predloženog Pretresnom vijeću o žaliočevim pismenim i usmenim naređenjima da se puste na slobodu zarobljenici koje je držao HVO nezamislivo da on nije imao nikakva saznanja, odnosno da nije bio umiješan u zatočavanje (podnesak respondenta, par. 3.20); ovu tvrdnju obradili smo ranije u tekstu.

¹²⁹⁸ Žalbeni podnesak, str. 114.

¹²⁹⁹ Podnesak respondenta, par. 3.31.

¹³⁰⁰ Podnesak respondenta, par. 3.32.

¹³⁰¹ Završni argumenti tužioca, AT 713 (16. decembar 2003.) (otvorena sjednica). Tužilac je osim toga obrazlagao da žalilac nije osigurao provođenje izdanih naređenja.

¹³⁰² Podnesak respondenta, par. 3.33.

626. Tužilac dalje tvrdi da žalilac, zbog toga što nije kaznio počiniocima krivičnih djela za koja je znao da su počinjena, kao i zbog toga što je i dalje počiniocima tih djela koristio u vojnim operacijama, snosi komandnu odgovornost.¹³⁰³ Tužilac tvrdi da u slučajevima u kojima žalilac jeste imao efektivnu kontrolu nad počiniocima krivičnih djela za koja je znao (stvarno ili indirektno) da su počinjena, i u kojima se nije - u skladu sa svojim dužnostima komandujućeg oficira - postarao za to da počinioci budu kažnjeni, žalilac snosi komandnu odgovornost.¹³⁰⁴

627. Žalbeno vijeće napominje da je žalilac najmanje dva puta reagovao na navode o zlostavljanju zatočenika od strane pripadnika HVO-a.¹³⁰⁵ Bilo je i prilika kada je nad pripadnicima HVO-a provodio vojno-disciplinske mjere zbog neprimjerenog ponašanja ili počinjenog krivičnog djela,¹³⁰⁶ doduše u skladu s postupkom prijavljivanja nadležnim organima propisanim u HVO-u.¹³⁰⁷ Međutim, osim tih primjera, ne postoje dovoljni dokazi koji upućuju na to da je žalilac u svojoj komandnoj zoni inicirao sistematski i efikasan proces sa ciljem kažnjavanja počinitelja krivičnih djela u vezi sa zatočavanjem nad kojima je vršio efektivnu kontrolu, za zločine za koje je znao ili je bilo razloga da zna da se vrše ili da su već počinjeni.¹³⁰⁸

¹³⁰³ Podnesak respondenta, par. 3.29 i dalje; AT 698 (16. decembar 2003.) (otvorena sjednica).

¹³⁰⁴ T 22.703 (26. maj 1999.) (otvorena sjednica).

¹³⁰⁵ Naredio je istragu tragom navoda o silovanju jedne zatočenice u Dubravici (T 19.211–19.214) (17. mart 1999.) (otvorena sjednica), a kasnije je bio informisan da je istraga otvorena. Nadalje, naredio je istragu u vezi s dva pripadnika HVO-a umiješana u pogibiju dva zatočenika koji su u to vrijeme radili na kopanju rovova; *vidi* T 22.968-9 (26. maj 1999.) (otvorena sjednica). Međutim, žalilac nije uspio predočiti dokumentarne dokaze o tome.

¹³⁰⁶ *Vidi* gore u tekstu i *vidi* svjedok Watkins, AT 320 (9. decembar 2003.) (otvorena sjednica).

¹³⁰⁷ *Vidi* i Prvostepenu presudu, par. 474, gdje se konstatuje da je žalilac “18. januara 1993. izdao naređenje upućeno redovnim jedinicama HVO-a, samostalnim jedinicama i 4. bojni vojne policije, kojim naređuje da se svi vojnici skloni kriminalnom ponašanju neutraliziraju” (i navodi se iskaz žalioca u sudnici, T 18.125-18.126 (23. februar 1999.) (otvorena sjednica); i svjedok Marin, T 12.089-12.090 (24. septembar 1998.) (otvorena sjednica)). Žalilac je kasnije ponovno podsjetio na tu zapovijed, ali je i jedno i drugo ostalo bez rezultata.

¹³⁰⁸ Podnesak respondenta, par. 3.31. Zapravo, postoje dva upravo suprotna primjera. Prvo, žalilac nije izrekao disciplinske sankcije Dušku Grubešiću, zamjeniku komandanta brigade “NŠZ” u Busovači zato što ovaj nije spriječio prisilno slanje zatočenika na kopanje rovova, prilikom kojeg su na liniji poginula dva zatočenika (T 22.699 i dalje. (26. maj 1999.) (otvorena sjednica)). Žalilac: “Nisam ja, osobno, izdao disciplinske mjere prema tim vojnicima, prema tim počiniteljima krivičnog djela.”, T 22.703 (26. maj 1999.) (otvorena sjednica). Žalilac je tvrdio da je on učinio sve što je mogao u smislu pokretanja istrage.) Još jedan primjer je propust žalioca da izreče disciplinsku mjeru Ivici Rajiću za njegovo učestvovanje u zločinima počinjenim u Stupnom Dolu (AT 320–321) (9. decembar 2003.) (otvorena sjednica).

628. Konkretno, nema dokaza da je žalilac, nakon što je saznao za zatočavanje i postupak sa zatočenicima u Domu kulture Vitez i u veterinarskoj stanici Vitez, kaznio osobe koje su za njih bile odgovorne. Žalbeno vijeće konstatuje da je zaključak Pretresnog vijeća da je žalilac znao ili je imao razloga da zna da se na tim lokacijama i dalje odvija takva praksa i da nije kaznio odgovorne osobe koje su bile pod njegovom efektivnom komandom i kontrolom, mogao donijeti bilo koji razuman presuditelj o činjenicama.

629. Žalbeno vijeće smatra da se žaliočevo objašnjenje njegovog očiglednog propusta da kazni počinioca zasniva na dva argumenta. Prvo, žalilac tvrdi da je, u trenutku podnošenja prijave protiv osumnjičenih prekršilaca vojnom sudu operativne zone, stvar prosljeđena nadležnim organima, tako da je prestala biti u njegovoj nadležnosti.¹³⁰⁹ Drugo, Pretresnom vijeću su bili predočeni dokazi o tome da žalilac činjenično nije mogao kazniti odgovorne osobe jer nije imao praktičkog načina da to učini – oni su bili van njegove efektivne komande i kontrole.¹³¹⁰ Taj drugi argument već smo ispitali.

630. Što se tiče prvog argumenta, da je žalilac, prosljeđivši stvar nadležnim organima, sebe donekle riješio daljnje obaveze da kazni počinioca, u obzir valja uzeti propise o primjeni međunarodnog ratnog prava u oružanim snagama SFRJ na koje se pozvalo Pretresno vijeće.¹³¹¹ Žalilac je, kao bivši oficir JNA, poznao te propise koji predviđaju sljedeće:

Vojni starešina je lično odgovoran za povrede pravila ratnog prava ako je znao ili je mogao da zna da njemu potčinjene ili druge jedinice ili pojedinci pripremaju izvršenje takvih povreda, pa u vreme kada je još bilo moguće sprečiti njihovo izvršenje ne preduzme mere da se te povrede spreče. Lično je odgovoran i onaj vojni starešina koji zna da su povrede pravila ratnog prava izvršene, a protiv prekršioca ne pokrene disciplinski ili krivični postupak ili, ako nije nadležan za pokretanje postupka, prekršioca ne prijavi nadležnom vojnom starešini. Vojni starešina odgovara kao saučesnik ili podstrekač ako je nepreduzimanjem mera protiv potčinjenih koji krše pravila ratnog prava doprineo da njemu potčinjene jedinice i pojedinci takva dela ponovljeno vrše.¹³¹²

¹³⁰⁹ T 22.701 i dalje. (26. maj 1999.) (otvorena sjednica).

¹³¹⁰ *Vidi* gore u tekstu.

¹³¹¹ Prvostepena presuda, par. 338. Pretresno vijeće se zatim pozvalo na Prvostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 341.

¹³¹² Vojni propisi SFRJ - Savezni sekretarijat za narodnu odbranu: Propisi o primeni pravila međunarodnog ratnog prava u oružanim snagama SFRJ, 1988., čl. 21, prijevod tiskan u Cherif Bassiouni, *The Law of the*

631. Uz te propise, u dokaze je uvršten vojnodisciplinski pravilnik HVO-a.¹³¹³ Žalbeno vijeće je primilo na znanje argument tužioca da član 52 tog pravilnika ima jasno značenje i naznačilo da je žalilac po tom članu bio dužan čuvati i prikupljati dokaze na mjestima gdje su počinjena krivična djela, te uhapsiti osobe za koje je sumnjao da su počinile ratne zločine.¹³¹⁴ Međutim, nakon što je pažljivije proučilo član 52, Žalbeno vijeće zaključuje da se u njemu zapravo definiše nadležnost “vojnih sudova operativne zone”, a ne obaveza žalioaca u predmetnom smislu.

632. Žalbeno vijeće nadalje napominje da je utvrđeno da dužnost starješine može, pored ostalog, uključivati i podnošenje prijave nadležnim organima kao razumno moguću i neophodnu mjeru sa ciljem sprečavanja i suzbijanja prestupa. Zapovjednici imaju dužnost da prestupe prijave nadležnim organima, što je izričito predviđeno kako propisima SFRJ u vezi s primjenom međunarodnog ratnog prava,¹³¹⁵ tako i članom 87(1) Dopunskog protokola I, te članom 86(2) Dopunskog protokola I.¹³¹⁶ Valja napomenuti da ta obaveza vrijedi čak i u okolnostima kada komandant nema efektivnu kontrolu nad počiniocima dotičnih prekršaja u smislu da nije u mogućnosti da ih kazni.

633. Žalbeno vijeće se van razumne sumnje uvjerilo da žalilac, iako je znao da su u Domu kulture Vitez i u veterinarskoj stanici u Vitezu počinjena krivična djela, nije kaznio svoje potčinjene koji su za njih bili odgovorni i nad kojima je mogao vršiti

International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia /Pravo Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju/ (1996.), str. 661.

¹³¹³ Dokazni predmet P38, tab 2: *Narodni list* – službeno glasilo Hrvatske zajednice Herceg-Bosna, str. 37 “Propisnik o vojnoj stezi”. Član 52 predviđa sljedeće:

Prvostupanjski vojnostegovni sudovi ovlašteni su suditi sljedećim osobama:

- (1) Vojnostegovni sud pri Glavnom stožeru sudi: svim dočasnicima i časnicima na službi u Glavnom stožeru, svim časnicima čina brigadira i višeg čina, te svim časnicima na dužnosti zapovjednika samostalnog bataljuna i zapovjednika brigade i višem položaju u vojsci HZ H-B;
- (2) Vojnostegovni sudovi pri operativnim zonama sude: dočasnicima i časnicima do čina brigadira u jedinicama, odnosno ustanovama koje su podređene zapovjedniku operativne zone ili se nalaze u jedinicama, odnosno ustanovama u području vlasti zapovjednika operativne zone, kao i dočasnicima i časnicima do čina brigadira koji obnašaju dužnosti u tijelima uprave, poduzećima i drugim pravnim osobama.

Član 29 istog pravilnika predviđa da nadležni oficir postupak službenim linijama prosljeđuje nadležnom organu gonjenja.

¹³¹⁴ AT 699–700 (16. decembar 2003.) (otvorena sjednica).

¹³¹⁵ Citirano ranije u tekstu.

¹³¹⁶ *Vidi* diskusiju gore u tekstu.

efektivnu kontrolu, te da prekršaje za koje je znao nije prijavio nadležnim organima. Dakle, žalilac je po tački 15 kriv za teške povrede Ženevskih konvencija (nečovječno postupanje) na osnovu članova 2(b) i 7(3) Statuta.

634. Žalbeno vijeće podsjeća da je jedini element po kojem se razlikuju član 2 (nečovječno postupanje) i član 3 (okrutno postupanje) to da član 2 sadrži element koji član 3 ne sadrži, odnosno uslov da žrtva mora imati status zaštićene osobe.¹³¹⁷ Definiciju “zaštićene osobe” predviđenu Ženevskom konvencijom IV¹³¹⁸ Međunarodni sud nije ograničavao na strogi uslov posjedovanja državljanstva, nego ju je ponekad proširivao na primjereniji pojam nacionalne pripadnosti.¹³¹⁹ Žalbeno vijeće smatra da su zatočeni bosanski Muslimani bili zaštićene osobe u smislu pomenute razlike. Za izricanje osuđujuće presude za okrutno postupanje na osnovu člana 3 nije potreban dokaz činjenice koji se ne traži za osudu po članu 2: dakle, osuđujuća presuda na osnovu člana 3 po tački 16 mora se odbaciti.¹³²⁰

Tačke 17 i 18: uzimanje talaca

635. Pretresno vijeće je žalioocu izreklo osuđujuću presudu za uzimanje talaca sa ciljem, prvo, da se oni koriste za razmjene zarobljenika, te, drugo, za odvratanje vojnih operacija ABiH protiv HVO-a.¹³²¹ Nije jasno da li je Pretresno vijeće osudu izreklo na osnovu člana 7(1) ili člana 7(3) Statuta.

636. Žalilac ne poriče da je bilo uzimanja talaca¹³²² i ne navodi taj zaključak kao zasebnu i samostalnu osnovu za žalbu.¹³²³ Što se tiče osuđujućih presuda u vezi s uzimanjem talaca žalilac tvrdi da je Prvostepena presuda “krajnje neodređena”, da u njoj

¹³¹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 426. *Vidi i* par. 412-413.

¹³¹⁸ Ženevska konvencija IV, član 4: “Ova Konvencija štiti osobe koje se, u slučaju sukoba ili okupacije, u bilo kojem trenutku i na bilo koji način nađu u vlasti strane u sukobu ili okupacione sile čiji nisu državljani.”

¹³¹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 166: “lojalnost državi može biti zadana etničkom pripadnošću”; *vidi i* Prvostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 263-265; Prvostepenu presudu u predmetu *Naletilić*, par. 207. To znači da se činjenična lojalnost jednoj strani u sukobu može smatrati presudnim pokazateljem pripadnosti, mjerodavnijim od formalnih veza (Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 166).

¹³²⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 426.

¹³²¹ Prvostepena presuda, par. 701, 708.

¹³²² Žalbeni podnesak, str. 109, 113.

¹³²³ Replika žaliooca, par. 87.

nema nikakvog zaključka da je on naredio uzimanje talaca, te da on pretpostavlja da je osuđen po optužbama na osnovu člana 7(3) Statuta.¹³²⁴ Tužilac je mišljenja da je žalilac za uzimanje talaca zapravo osuđen po članu 7(1) Statuta, iako je Pretresno vijeće konstatiralo da žalilac nije izdao izričito naređenje da se uzimaju taoci.¹³²⁵

637. Žalbena vijeće ističe da je i Pretresno vijeće konstatovalo da žalilac nije naredio uzimanje ili korištenje talaca.¹³²⁶ Ali, u Prvostepenoj presudi se iznosi ocjena da je žalilac naredio da se Vitez brani i time “svjesno preuzeo rizik da pri postizanju tog cilja mnoge zatočene osobe budu korištene kao taoci”.¹³²⁷ Žalbena vijeće smatra da je žalilac osuđen za uzimanje talaca na osnovu člana 7(1) Statuta, a da u vezi s ovim tačkama nije donijet nikakav zaključak po članu 7(3) Statuta. Shodno tome, Žalbena vijeće ne smatra da je potrebno dalje razmatrati odgovornost na osnovu člana 7(3).¹³²⁸

638. Uzimanjem talaca kao teškom povredom Ženevskih konvencija i kršenjem zakona i običaja ratovanja prvostepena vijeća su se bavila u ovom predmetu¹³²⁹ i u Prvostepenoj presudi u predmetu *Kordić i Čerkez*.¹³³⁰ U potonjem predmetu, iznijet je sljedeći stav:

Proizlazi, dakle, da se krivično djelo uzimanja civila za taoce sastoji u protivpravnom lišavanju slobode, uključujući i krivično djelo protivpravnog zatočenja....

Dodatni element ... jeste izdavanje uslovljene prijetnje u pogledu fizičke i psihičke dobrobiti civila koji su protivpravno zatočeni. Komentar MKCK-a taj dodatni element definiše kao “prijetnju da se bilo produži zatočenje taoca ili da ga se ubije”. Po mišljenju Vijeća ta prijetnja morala je biti smišljena kao mjera iznuđivanja kako bi se postiglo ispunjenje uslova.¹³³¹

639. Žalbena vijeće se slaže s tim da je suštinsko obilježje krivičnog djela uzimanja talaca korištenje prijetnje koja se odnosi na zatočenike kako bi se iznuodio ustupak ili ostvarila neka korist. Situacija uzimanja talaca postoji onda kada jedna osoba zarobi ili pritvori drugu osobu, prijeti da će je ubiti, ozlijediti ili je zadrži u zatočenju,

¹³²⁴ Dodatni žalbeni podnesak, par. 87.

¹³²⁵ Podnesak respondenta, par. 3.63. Optužba dokumentira svoj stav u Dijelu VIII svog podneska respondenta. *Vidi*, osobito, par. 5.19.

¹³²⁶ Prvostepena presuda, par. 741.

¹³²⁷ Prvostepena presuda, par. 741.

¹³²⁸ *Vidi* poglavlje III (B) gore u tekstu.

¹³²⁹ Prvostepena presuda, par. 158: “Optužba mora pokazati da je u trenutku navodnog zatočenja, čin za koji se tvrdi da je kažnjiv, počinjen da bi se ishodio neki ustupak ili ostvarila korist.”

¹³³⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 311 i dalje.

¹³³¹ Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 312-3.

uslovljavajući puštanje zarobljene osobe primoravanjem treće strane da nešto učini ili ne učini.¹³³² Krivično djelo uzimanja talaca zabranjeno je zajedničkim članom 3 Ženevskih konvencija, članovima 34 i 147 Ženevske konvencije IV,¹³³³ te članom 75(2)(c) Dopunskog protokola I.

Uzimanje talaca u svrhu razmjene zarobljenika

640. Pretresnom vijeću su bili predloženi dokazi o tome da su zatočnici bili korišteni za razmjene kako bi se osiguralo puštanje na slobodu osoba koje je zatočila ABiH.¹³³⁴ Međutim, u Prvostepenoj presudi nije donijet nikakav zaključak u vezi s tim razmjenama. Shodno tome, Žalbeno vijeće neće razmatrati to pitanje i umjesto toga će ispitati specifični incident korištenja talaca u odbrani Viteza, koji su navodile i strane i Pretresno vijeće.

Uzimanje talaca u odbrani Viteza

641. Izričući žalioocu osuđujuću presudu za uzimanje talaca, Pretresno vijeće se pozvalo na iskaz svjedoka Mujezinovića.¹³³⁵ Svjedok Mujezinović je na suđenju posvjedočio da je 19. aprila 1993. odveden na sastanak sa Čerkezom, zapovjednikom Viteške brigade.¹³³⁶ Na tom sastanku svjedok Mujezinović je od Čerkeza dobio uputstvo da stupi u kontakt sa zapovjednicima ABiH i bošnjačkim rukovodiocima i da im prenese da će, ako ABiH ne obustavi svoje ofanzivne borbene operacije prema Vitezu, svih 2.223 Muslimana zatočenih u gradu (izričito uključujući žene i djecu) biti ubijeno.¹³³⁷ Svjedok Mujezinović je dobio i uputstvo da nastupi u televizijskom programu i prenese tu

¹³³² *Vidi i* član 1 Međunarodne konvencije protiv uzimanja talaca, koju je Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila 17. decembra 1979.

¹³³³ Član 34 vrlo jednostavno utvrđuje: "Uzimanje talaca je zabranjeno." U Komentaruz Ženevsku konvenciju IV kaže se: "U skladu sa duhom Konvencije, riječ 'taoci' mora da se shvata u najširem mogućem smislu", str. 230.

¹³³⁴ Prvostepena presuda, par. 630, 720, fusnota 1632. *Vidi i* svjedok Pezer, T 1575-6 (19. avgust 1997.) (otvorena sjednica) i D318, naređenje žaliooca od 18. aprila 1993. (primjerak kojeg je dostavljen Posmatračkoj misiji EZ-a) da se otpočne s razmjenama zarobljenika, kako vojnih, tako i civilnih. *Vidi i* svjedok Marin, T 13.568 (15. oktobar 1998.) (otvorena sjednica).

¹³³⁵ Prvostepena presuda, par. 706 i dalje.

¹³³⁶ Svjedok Mujezinović, T 1705 i dalje. (20. avgust 1997.) (otvorena sjednica).

¹³³⁷ Mujezinović, T 1707 (20. avgust 1997.) (otvorena sjednica). Pretresno vijeće je u nastavku zaključilo (par. 708) da je *svim* zatočenicima zapriječeno smrću i da je to "neosporno tačno barem za one koji su bili zatočeni u Domu kulture u Vitezu". Pretresno vijeće ne navodi nikakve dokaze koji bi potvrđivali taj zaključak.

prijetnju i tim putem,¹³³⁸ te da Muslimanima u Starom Vitezu poruči da predaju oružje.¹³³⁹ Iste su prijetnje ponovljene i narednog jutra.¹³⁴⁰

642. Pretresno vijeće je zaključilo da se zatočenicima “prijetilo smrću” kako bi se spriječilo napredovanje ABiH prema Vitezu.¹³⁴¹ Žalilac nije osporavao da su se ti događaji zbili. Međutim, Pretresno vijeće je, budući da je Čerkez bio zapovjednik Viteške brigade i bio pod direktnom komandom žalioca, zaključilo i sljedeće:

Vijeće zaključuje kako je nezamislivo da general Blaškić, čak i ako nije naredio uzimanje talaca, kao zapovjednik nije naredio odbranu grada u kojem se nalazila njegova komanda. To čineći general Blaškić je svjesno preuzeo rizik da pri postizanju tog cilja mnoge zatočene osobe budu korištene kao taoci.¹³⁴²

643. Žalilac ovaj zaključak osporava kako zbog toga što se on zasniva na svjedočenju samo jednog svjedoka, tako i zbog toga što je Pretresno vijeće iz navodnog naređenja da se brani Vitez indirektno zaključilo da je žalilac drugoj osobi naredio da uputi navedenu prijetnju.¹³⁴³ Pored toga, žalilac tvrdi da nema dokaza da je on znao ili da je bilo ikakvih razloga da zna za prijetnju koju je uputila ta druga osoba.¹³⁴⁴ A budući da on nije znao za tu prijetnju, tvrdi žalilac, on nije bio u položaju da tu osobu kazni za nešto što je očigledno bila protivpravna radnja te osobe, tako da se žalilac ne može smatrati odgovornim za nju.¹³⁴⁵

644. I samo Pretresno vijeće je zaključilo da žalilac nije naredio da se prilikom odbijanja napada na Vitez iskoriste taoci,¹³⁴⁶ nego da je naredio samo da se Vitez brani.¹³⁴⁷ Međutim, daljnji zaključak Pretresnog vijeća da se žalilac, shodno tom naređenju, može smatrati odgovornim za krivično djelo uzimanja talaca problematičan je iz dva razloga. Prvo, Žalbeno vijeće se ne slaže s tim da je žaliočevo naređenje da se

¹³³⁸ Svjedok Mujezinović, T 1712 (20. avgust 1997.) (otvorena sjednica).

¹³³⁹ Prvostepena presuda, par. 706; svjedok Mujezinović, T 1713 (20. avgust 1997.) (otvorena sjednica).

¹³⁴⁰ Tom prilikom prijetnje su uputila dva lokalna funkcionera HDZ-a: Ivan Šantić i Pero Skopljak; Prvostepena presuda, par. 707.

¹³⁴¹ Prvostepena presuda, par. 708.

¹³⁴² Prvostepena presuda, par. 741.

¹³⁴³ Replika žalioca, par. 87; Žalbeni podnesak, str. 113.

¹³⁴⁴ Žalbeni podnesak, str. 113.

¹³⁴⁵ Žalbeni podnesak, str. 113.

¹³⁴⁶ Prvostepena presuda, par. 741.

Vitez brani nužno imalo za posljedicu protivpravne prijetnje njegovog potčinjenog.¹³⁴⁸ Iz žaliočevog legitimnog naređenja da se brani objekt od vojnog značaja ne proizlazi da žalilac snosi krivičnu odgovornost za protivpravnu odluku svog potčinjenoga na koji način će to naređenje izvršiti. Ne postoji nužna kauzalna veza između naređenja da se brani položaj i uzimanja talaca.

645. Drugo, Pretresno vijeće je svoj nalaz da je žalilac odgovoran za uzimanje talaca zasnovalo na svom zaključku da je on “svjesno preuzeo rizik da pri postizanju tog cilja mnoge zatočene osobe budu korištene kao taoci”.¹³⁴⁹ Kako je već navedeno, Žalbeno vijeće je definisalo *mens rea* primjenjivu na naređivanje krivičnog djela iz člana 7(1) Statuta, u slučaju kada ne postoji direktni umišljaj: osoba koja naredi neku radnju ili propust sa sviješću o znatnoj vjerovatnoći da će prilikom izvršenja tog naređenja biti počinjeno krivično djelo posjeduje *mens rea* koja je uslov za utvrđivanje odgovornosti po članu 7(1) na osnovu izdavanja naređenja. Naređivanje sa takvom sviješću treba da se smatra pristankom na dotično krivično djelo. Donoseći zaključke u vezi s uzimanjem talaca, Pretresno vijeće nije primijenilo ovaj standard.

646. Žalbeno vijeće konstatuje da Pretresno vijeće nije imalo dovoljne dokaze za zaključak da je žalilac naredio odbranu Viteza sa sviješću o znatnoj vjerovatnoći da će biti uzimani taoci. Zaključak Pretresnog vijeća da je žalilac bio upozoren na to da postoji vjerovatnoća da će vojnici HVO-a uzimati taoce za odbranu Viteza, odnosno da je žalilac znao za prijetnje koje su u tom smislu uputili drugi, nije potvrđen dokazima izvedenim na suđenju. Žalbeno vijeće konstatuje da ti dokazi ne dokazuju van razumne sumnje da je on bio svjestan znatne vjerovatnoće da će prilikom izvršenja njegovih naređenja biti počinjena krivična djela. Zaključci Pretresnog vijeća u vezi s uzimanjem talaca se

¹³⁴⁷ U prilog ovom zaključku Vijeće nije navelo nijedan dokaz, nego se u par. 741 Prvostepene presude samo obrazlaže da je “nezamislivo da [on] kao zapovjednik nije naredio odbranu grada u kojem se nalazila njegova komanda”.

¹³⁴⁸ U vezi sa žaliočevim naređenjem da se Vitez brani, vidi dokazne predmete D267 (pripremna borbena zapovijed od 15. aprila 1993.) i D269 (borbena zapovijed od 16. aprila 1993.). Vidi i dokazni predmet 14, Drugi zahtjev po pravilu 115, str. 71. Žalilac ne osporava da je naredio odbranu Viteza, žalbeni podnesak, str. 113.

¹³⁴⁹ Konkretno, civili zatočeni tokom napada HVO-a na selo Gačice i nakon njega bili su zadržani pred hotelom oko tri sata, nakon čega su bili vraćeni u Gačice; Prvostepena presuda, par. 549 i 714. Vidi i dokazni predmet D331, operativni izvještaj od 20. aprila 1993. (sa stanjem u 18:00 sati) u kojem se

poništavaju. U svjetlu ovih svojih konstatacija, Žalbeno vijeće smatra nepotrebnim da razmatra argument u vezi sa vjerodostojnošću samo jednog svjedoka, te usvaja ovu žalbenu osnovu. Osuđujuće presude izrečene žalioocu po tačkama 17 i 18 poništavaju se.

Tačke 19 i 20: živi štit

647. Pretresno vijeće je zaključilo da je žalilac naredio da se zatočenici koriste kao živi štit¹³⁵⁰ kako bi se zaštitio stožer žalioca u hotelu "Vitez", 20. aprila 1993. godine.¹³⁵¹ Žalbeno vijeće napominje da u vezi s ovom tačkom nije donijet nikakav zaključak na osnovu člana 7(3), Statuta tako da se za ovu optužbu taj modalitet odgovornosti neće razmatrati.¹³⁵²

648. Pretresno vijeće je takođe zaključilo da su zatočenici korišteni kao živi štit u januaru ili u februaru 1993., sa ciljem da se spriječi vatreno djelovanje ABiH po položajima HVO-a.¹³⁵³ Međutim, što se tiče korištenja zatočenika kao živi štit u januaru ili februaru 1993., Pretresno vijeće nije utvrdilo krivičnu odgovornost žalioca, tako da Žalbeno vijeće ovo pitanje dalje ni ne razmatra. S druge strane, što se tiče korištenja živog štita 19. i 20. aprila 1993., Pretresno vijeće je zaključilo da tužilac nije dokazao van razumne sumnje da su zatočenici iz škole u Dubravici i iz Doma kulture Vitez (isključujući hotel "Vitez") bili korišteni u svrhu zaštite od napada.¹³⁵⁴ Prvostepenom presudom nije izrečena nikakva osuđujuća presuda za krivična djela protiv zatočenika na tim konkretnim lokacijama, a budući da se tužilac u vezi s tim nije žalio, Žalbeno vijeće nema osnovu za razmatranje ovih navoda.

649. Međutim, Pretresno vijeće je zaključilo da su 20. aprila 1993. seljani sela Gačice bili upotrijebljeni kao živi štit u svrhu zaštite stožera HVO-a u hotelu "Vitez", što je "nanijelo teške duševne i tjelesne patnje tim ljudima".¹³⁵⁵ Pretresno vijeće je, osuđujući

precizno navodi da je zarobljeno 47 muškaraca iz Gačica, a da su "žene i djeca vraćena kućama". Prvostepena presuda, par. 741.

¹³⁵⁰ Prvostepena presuda, par. 743.

¹³⁵¹ Prvostepena presuda, par. 711, 715, 742-3.

¹³⁵² *Vidi* poglavlje III (B) gore u tekstu.

¹³⁵³ Prvostepena presuda, par. 709, 711 (gdje se izričito pominje selo Merdani).

¹³⁵⁴ Prvostepena presuda, par. 715.

¹³⁵⁵ Prvostepena presuda, par. 716. Pretresno vijeće je zaključilo da su zatočenici bili ili muslimanski civili ili Muslimani koji više nisu učestvovali u borbenim dejstvima.

žalioca po tačkama 19 i 20, rezoniralo ovako: prvo, zatočenici (njih 247) bili su zadržani pred stožerom žalioca dva i po do tri sata.¹³⁵⁶ Drugo, žalilac se veći dio tog poslijepodneva nalazio u zgradi. Treće, ABiH je 20. aprila 1993. započela ofanzivu za koju je žalilac znao.¹³⁵⁷ Pretresno vijeće je bilo “dakle, uvjereno, van svake razumne sumnje, da je general Blaškić naredio da se 20. aprila 1993. civili iz sela Gačice upotrebe kao živi štit kako bi zaštitio svoje zapovjedništvo”.¹³⁵⁸

650. Žalilac se na taj zaključak žalio na osnovu toga što on nije naredio da se zatočenici upotrijebe kao živi štit, što u predmetno vrijeme nije bio u hotelu, što hotel tada nije bio granatiran, te da, u svakom slučaju, primoravanje zatočenika da sjede pred hotelom ne predstavlja okrutno ili nečovječno postupanje jer nema dokaza koji upućuju na to da im je time nanijeta teška duševna ili tjelesna patnja.¹³⁵⁹

651. Tužilac na ovo odgovara da žalilac nije pokazao da je Pretresno vijeće postupilo nerazumno osudivši žalioca za to da je naredio da se civili upotrijebe kao živi štit kod hotela “Vitez” 20. aprila 1993. godine.¹³⁶⁰ Tužilac tvrdi da je svjedokinja Hrustić dala jak indirektni dokaz da su zatočenici upotrijebljeni kao živi štit.¹³⁶¹ Tužilac se takođe poziva na dokazni predmet odbrane predložen na suđenju koji pokazuje da je hotel “Vitez” činjenično bio granatiran 16. aprila 1993.,¹³⁶² pa ponovo 20. aprila 1993., što je potvrđeno i drugim dokaznim materijalom predloženim na suđenju.¹³⁶³

652. Žalbeno vijeće napominje da član 23 Ženevske konvencije III predviđa sljedeće:

¹³⁵⁶ Svjedokinja Hrustić, T 4814 (8. decembar 1997.) (otvorena sjednica); Prvostepena presuda, par. 714. Dokazni predmet D 331, operativni izvještaj komande Viteške brigade, dostavljen 20. aprila 1993., u kojem se opisuje kako je u 18:00 sati pritvoreno 47 muškaraca, a da su “žene i djeca vraćena kućama”, bez pomena o kasnijem zadržavanju pred hotelom “Vitez”. Ako taj izvještaj povežemo s iskazom svjedokinje Hrustić (u nastavku) o tome da su zatočenici zadržani pred hotelom “Vitez” najviše tri sata, može se izvesti zaključak da su ljudi onamo dovedeni oko 15:00 sati ili nešto kasnije. *Vidi i* Prvostepenu presudu, par. 549.

¹³⁵⁷ Prvostepena presuda, par. 742.

¹³⁵⁸ Prvostepena presuda, par. 743.

¹³⁵⁹ Žalbeni podnesak, str. 110-111.

¹³⁶⁰ Podnesak respondenta, par. 3.60-3.61.

¹³⁶¹ Podnesak respondenta, par. 3.56-3.57.

¹³⁶² Dokazni predmet D273, borbeni izvještaj od 16. aprila 1993.

¹³⁶³ Podnesak respondenta, par. 3.58. U Prvostepenoj presudi citira se dokazni predmet P187, izvještaj posmatrača Posmatračke misije EZ-a (Friis-Pedersena i Morsinka) od 20. aprila 1993., u kojem se pominje “granatiranje stožera HVO-a i zgrade PTT-a u Vitezu”. Međutim, Žalbeno vijeće napominje da se to navodi pod podnaslovom “Kršenja prekida vatre (*Nepotvrđeno*)” (naglasak dodat), te da izvještaj sadrži opis opšte situacije na području Viteza sa bilješkom o “mnogo izbjeglica sa prtljagom na ulicama”, što upućuje na to da nije bilo intenzivnog granatiranja.

Nijedan se ratni zarobljenik ne može ni u jednom trenutku poslati ili zadržati u nekoj regiji u kojoj bi bio izložen vatri bojne zone, niti se smije upotrijebiti za to da svojim prisustvom zaštiti od vojnih operacija određena mjesta ili određene regije.

Vijeće uzima u obzir i to da član 28 Ženevske konvencije IV predviđa da se “[n]ijedna [...] zaštićena osoba ne smije upotrijebiti za to da svojim prisustvom zaštiti od vojnih operacija određena mjesta ili određene regije.” Član 83 iste konvencije predviđa da ‘sila koja drži internirce’ “ne smije odrediti mjesta internacije u regijama koje su osobito izložene ratnim opasnostima”. Nadalje, član 51 Dopunskog protokola I, u vezi sa zaštitom civilnog stanovništva u međunarodnim oružanim sukobima, predviđa sljedeće:

Prisutnost ili pokreti civilnog stanovništva ili građanskih osoba ne smiju se upotrijebiti da se određena mjesta ili određene zone zaštite od vojnih operacija, osobito ne u pokušaju da se vojni ciljevi zaštite od napada ili da se zaštite, podrže ili ometu vojne operacije. Strane sukoba ne smiju usmjeravati pokrete civilnog stanovništva ili građanskih osoba u pokušaju da vojne ciljeve zaštite od napada ili da zaštite vojne operacije.¹³⁶⁴

653. Korištenje zatočenih civila kao živi štit zabranjeno je, dakle, odredbama Ženevskih konvencija, a ono može predstavljati nečovječno ili okrutno postupanje po članu 2, odnosno 3 Statuta¹³⁶⁵ ako su se stekla ostala obilježja tih krivičnih djela.¹³⁶⁶

654. Pretresno vijeće je žalioocu izreklo osuđujuću presudu zato što je naredio korištenje zatočenika kao živi štit. Taj zaključak djelomično počiva na premisi navodnog granatiranja hotela “Vitez” i na potrebi da se stožer HVO-a zaštiti od tog granatiranja. Postoje i dokazi da je ABiH granatirala tu lokaciju i nekoliko dana prije 20. aprila 1993. i toga datuma.¹³⁶⁷ Iako postoje dokazi koji upućuju na to da granatiranje od 20. aprila nije

¹³⁶⁴ Dopunski protokol I, član 51, stav 7. Shodno stavu 8 člana 51, “[n]ijedno kršenje tih zabrana ne oslobađa strane sukoba njihovih pravnih obaveza u pogledu civilnog stanovništva i građanskih osoba, uključujući obavezu poduzimanja mjera opreza predviđenih članom 57”.

¹³⁶⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 303.

¹³⁶⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 161 (gdje se navodi Prvostepena presuda, par. 716). Te uslove formulisalo je Žalbeno vijeće u odluci o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 94-5. Iako te zasade nisu odraz stanja međunarodnog običajnog prava u 1993. godini, te su stoga od ograničene vrijednosti u ovom predmetu, Žalbeno vijeće napominje da je taj stav našao svoj izraz u Rimskom statutu Međunarodnog krivičnog suda, kao i u Statutu Specijalnog suda za Istočni Timor UN-a (član 6-6.1(b)(xxiii)) (iako ti instrumenti idu i dalje od toga i kriminalizuju takvo ponašanje). Po članu 8(2)(b)(xxiii) Rimskog statuta, ratni zločin se, između ostalog, definiše kao “iskorištavanje prisustva civila ili drugih zaštićenih osoba da bi se određena mjesta, područja ili vojne snage zaštitile od vojnih operacija”. U članu 9 Rimskog statuta (Obilježja krivičnih djela, razrađeno sa ciljem da se MKS-u pomogne u tumačenju i primjeni članova 6, 7 i 8), ratni zločini korištenja zaštićenih osoba kao živi štit izvode se iz člana 8(2)(b)(xxiii).

¹³⁶⁷ *Vidi* Prvostepenu presudu, par. 714. Pretresno vijeće je zaključak da je 20. aprila 1993. “granatiran [...] Vitez i naročito zapovjedništvo HVO-a u hotelu ‘Vitez’”, pored ostalog, zasnovalo na iskazu svjedoka koji

bilo tako žestoko kao prethodnih dana,¹³⁶⁸ suprotno argumentu žalioca, činjenični nalaz da je hotel “Vitez” zaista bio granatiran 20. aprila nije potreban da bi se potvrdilo da su zatočenici protivpravno upotrijebljeni kao živi štit u očekivanju takvog granatiranja.¹³⁶⁹ Korištenje zaštićenih zatočenika kao živi štit kršenje je odredbi Ženevskih konvencija bez obzira na to da li je taj živi štit stvarno bio izložen napadu ili su mu bile nanijete povrede. Štaviše, ova zabrana zamišljena je kao zaštita zatočenika od izlaganja opasnosti od povrede, a ne samo kao zaštita od same povrede.¹³⁷⁰ Utoliko što je Pretresno vijeće razmatralo intenzitet granatiranja Viteza 20. aprila 1993., to je razmatranje bilo suviše za analizu povrede odredbi Ženevskih konvencija, ali može biti relevantno za odgovor na pitanje da li korištenje zaštićenih zatočenika kao živi štit doseže nivo nečovječnog postupanja u smislu člana 2 Statuta.

655. Činjenični navodi tužioca velikim se dijelom zasnivaju na iskazu svjedokinje Hrustić, jedne od 247 Muslimana iz sela Gačice koji su 20. aprila 1993. dovedeni u blizinu hotela “Vitez” nakon napada HVO-a na njihovo selo. Tužilac tvrdi da ta svjedokinja “daje jak indirektni dokaz da su zatočenici bili korišteni kao živi štit”.¹³⁷¹ To naročito vrijedi za ovaj dio iskaza iste svjedokinje:

je svjedočio na zatvorenoj sjednici (T 24.083-24.085). *Vidi i* dokazni predmet 187, dnevni operativni izvještaj Friis-Pedersena i Morsinka iz Zajedničke komisije za Busovaču, od 20. aprila 1993. (razmotren ranije u tekstu).

¹³⁶⁸ Svjedok Marin, T 13.560 (15. oktobar 1998.) (otvorena sjednica): “Intenzivnog granatiranja Viteza toga dana nije bilo”, govoreći o datumu 20. aprila 1993. godine. *Vidi i* dokazni predmet D331, operativni izvještaj prodiskutovan ranije u tekstu, u kojem se navode teški napadi pješadije ABiH-a, ali se ne pominje granatiranje Viteza toga dana. Svjedokinja Hrustić, T 4812 (8. decembar 1997.) (otvorena sjednica), posvjedočila je: “Čuli smo granatiranje. Djeca su bila uplašena. Sakrivali su se iza nas. Čuli smo pucanje i granate”, na putu iz Gačica u Vitez. Međutim, taj iskaz ne potvrđuje da je hotel “Vitez” zaista bio granatiran, nego je dokaz borbenih dejstava u Vitezu i njegovoj okolini uopšte. Dokazi na koje se pozvalo Pretresno vijeće (par. 714, fusnota 1622) prije su dokaz toga da je Vitez bio granatiran u danima prije 20. aprila 1993. godine. Dokazni predmet 14 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115 (knjiga zapažanja dežurnog oficira u OZSB-u, navođena i kao takozvani “ratni dnevnik” žalioca), str. 144–152, ne sadrži zapise o bilo kakvom granatiranju Viteza toga dana, ali se u njemu navodi granatiranje iz prethodnih dana (str. 71, 134, 136, 139, 140, 142-3).

¹³⁶⁹ Žalbeni podnesak, str. 111, fusnota 282.

¹³⁷⁰ *Vidi* Komentar uz Ženevsku konvenciju IV, str. 208: “prisustvo civila ni u kojoj se prilici ne smije koristiti kako bi se odvrtila vojna dejstva protiv ciljeva koji se smiju napadati”. Drugačije tumačenje ove zabrane rezultiralo bi nelogičnošću, zato što je u slučaju uspješnog korištenja živog štita za odvratanje napada, a bez pogubnih posljedica po ljude u tom živom štitu, cilj počinioca ostvaren, a ne bi mu se mogla pripisati nikakva krivična odgovornost.

¹³⁷¹ Podnesak respondenta, par. 3.57.

Jedan vojnik je rekao dok smo stajali tu: “Sad ćete vi sjediti tu pa nek vas vaši granatiraju jer dosad su nas granatirali a vi sjedite i čekajte.”¹³⁷²

[i] rečeno nam je, ako bilo ko makne, bit će ubijen na licu mjesta jer nas vide.¹³⁷³

656. Ovaj iskaz zaista daje jak indirektan dokaz da su zatočenici korišteni kao živi štit, te da su im time nanijete duševne patnje.¹³⁷⁴ Svjedokinja Hrustić je posvjedočila da je jedan vojnik HVO-a rekao da će izvijestiti ‘zapovjednika’.¹³⁷⁵ Odgovarajući na pitanje da li se njen zaključak da je bila upotrijebljena u živom štitu zasniva na izjavi tog vojnika, ona je u svom svjedočenju izjavila i to da misli da su nju i druge zatočenike okupili oko hotela “Vitez” kako bi ih upotrijebili kao živi štit:

Znate šta, u tom momentu kad ste dovedeni tu, sa djecom, sa ljudima, znajuć da su mrtvi i u selu, znajuć dijelove iz onog što se dešavalo u drugim selima... I mi smo vidjeli ogromne vatre, granatiranje i sve... I taj vojnik što je rekao: “Sad vi malo tu sjedite pa nek vas vaši granatiraju jer su dosad nas granatirali”... I znajući da je hotel ipak bio jedna vojna baza, od puno vremena, znači prije nego što je sam taj dan došao, mi smo mogli očekivat granatiranje. Ja lično trenutno mislim, i bila sam tu, i smatram da smo bili dovedeni kao živi štit jer hrvatske vojske nije puno bilo pred hotelom i odvedeni smo nazad. U to vrijeme nisam znala... U to vrijeme, u tom momentu kad sam sjedila tu bilo mi je svejedno da li ću umrijet tu ili ću umrijet na drugom mjestu.¹³⁷⁶

657. Za potrebe izvođenja zaključka o krivičnoj odgovornosti žalioca na osnovu izdavanja naredjenja, Prvostepena presuda se nadalje poziva na to da se žalilac nalazio u hotelu “Vitez”.¹³⁷⁷ U osuđujućoj presudi izrečenoj žalioцу na osnovu toga što je naredio da se zatočenici koriste kao živi štit nije jasno zašto njegovo prisustvo u zgradi u neposrednoj blizini mjesta zatočenja ulazi u analizu njegove krivične odgovornosti.

¹³⁷² Svjedokinja Hrustić, T 4815 (8. decembar 1997.) (otvorena sjednica).

¹³⁷³ Svjedokinja Hrustić, T 4816 (8. decembar 1997.) (otvorena sjednica).

¹³⁷⁴ Žalbeno vijeće napominje da je sjećanje svjedokinje o tome što je rekao vojnik HVO-a po svojoj naravi dokaz iz druge ruke. Iako se Statut ne bavi izričito prihvatljivošću dokaza iz druge ruke, u jurisprudenciji se uvriježilo da su dokazi iz druge ruke načelno prihvatljivi. *Vidi Tužilac protiv Tadića*, predmet br.: IT-94-1, Odluka po zahtevu odbrane u vezi sa dokazima iz druge ruke, 5. avgust 1996.; i *Tužilac protiv Aleksovskog*, predmet br.: IT-95-14/1-AR73, Odluka po žalbi tužitelja u vezi s prihvatljivošću dokaza, 16. februar 1999., par. 15 i dalje., u kojem je Žalbeno vijeće potvrdilo stav da su dokazi iz druge ruke prihvatljivi ako imaju dokaznu vrijednost u smislu pravila 89(C), te da će se “takvom iskazu obično pripisati manja težina ili dokazna vrijednost nego kad je u pitanju svjedočenje svjedoka pod prisegom i uz unakrsno ispitivanje”, *ibid.*

¹³⁷⁵ Svjedokinja Hrustić, T 4814 (9. decembar 1997.) (otvorena sjednica), i T 4860 (10. decembar 1997.) (otvorena sjednica). Žalbeno vijeće napominje da je svjedok Marin, T 13.556 (15. oktobar 1998.) (otvorena sjednica), dao iskaz u kojem je prokomentarisao jednu drugu izjavu izjavivši da je “zapovjednik HVO-a [...] isuviše općenito rečeno” da bi se po tome mogla identifikovati konkretna osoba.

¹³⁷⁶ Svjedokinja Hrustić, T 4847-8 (9. decembar 1997.) (otvorena sjednica).

¹³⁷⁷ Prvostepena presuda, par. 742.

Žalbeno vijeće smatra da taj moment nije odviše relevantan za odluku o ovom pitanju. Taj nalaz u najboljem slučaju može kao indirektan dokaz poslužiti za izvođenje nekih drugih zaključaka.

658. Rješavajući o tome da li je žalilac naredio korištenje živog štita, Žalbeno vijeće je prihvatilo da su zatočenici ispred hotela "Vitez" (koji je bio granatiran prethodnih dana) bili zadržani oko tri sata. Međutim, prisustvo žalioca u hotelu "Vitez" veći dio tog poslijepodneva nema veću vrijednost kao indirektni dokaz. Žalbenom vijeću preostaje da razmotri da li su zaključci Pretresnog vijeća takvi da bi ih mogao donijeti bilo koji razuman presuditelj o činjenicama.¹³⁷⁸

659. Žalbeno vijeće smatra da način na koji je rasuđivalo Pretresno vijeće utvrđujući da je žalilac odgovoran za izdavanje naređenja da se zatočeni civili iskoriste kao živi štit nije bio ispravan, ali to ne obesnažuje osuđujuću presudu. Pretresnom vijeću nisu bili predloženi dokazi koji bi upućivali na to da je žalilac naredio da se zatočenici koriste kao živi štit.¹³⁷⁹ Umjesto toga, Pretresno vijeće je indirektno zaključilo da je žalilac stvarno naredio da se civili iz sela Gačice iskoriste kao živi štit na osnovu toga što se u objektima koji su navodno bili zaštićeni prisustvom zatočenika nalazio njegov stožer, te na osnovu njegove fizičke blizine toj lokaciji.¹³⁸⁰ Iz činjeničnog zaključka da su zatočenici bili upotrijebljeni kao živi štit u toj konkretnoj prilici (kakav bi mogao donijeti razuman presuditelj o činjenicama) ne može se izvesti zaključak da je žalilac stvarno naredio da se to učini.

660. Osuđujuća presuda na osnovu člana 7(1), međutim, ne ograničava se na stvarni čin naređivanja. Žalbeno vijeće napominje da je žalilac u Drugoj izmijenjenoj optužnici bio optužen za planiranje, podsticanje, naređivanje ili pomaganje i podržavanje na druge načine u planiranju, pripremi i izvršenju protivpravnog i nehumanog postupanja sa bosanskim Muslimanima.¹³⁸¹ Druga izmijenjena optužnica, dakle, korektno tereti žalioca

¹³⁷⁸ Vidi poglavlje II gore u tekstu.

¹³⁷⁹ Naime, iskaz svjedokinje Hrustić ponekad upućuje na suprotno. Na primjer, ona je posvjedočila sljedeće: "Jedan vojnik je rekao: 'Možemo ih staviti u kino'" (T 4814 (8. decembar 1997.) (otvorena sjednica)), pri čemu neodređenost te formulacije upućuje na to da ljudstvo HVO-a koje je čuvalo zatočenike zapravo nije imalo naređenje da ih zadrži pred hotelom "Vitez".

¹³⁸⁰ Prvostepena presuda, par. 716.

¹³⁸¹ Druga izmijenjena optužnica, par. 12.

i za druge oblike učešća iz člana 7(1) Statuta, a ne samo za stvaran čin naređivanja. Preciznije, u Drugoj izmijenjenoj optužnici izričito se navodi krivična odgovornost za propust na osnovu člana 7(1) Statuta:

Sva djela ili propusti navedeni ovdje kao teška kršenja Ženevskih konvencija iz 1949. (dalje "teška kršenja") prema članku 2 Statuta Međunarodnog suda, dogodili su se tijekom tog međunarodnog oružanog sukoba ...

Sve žrtve spomenute u navodima ove optužnice koji se temelje na članku 2 Statuta, bile su, u vrijeme na koje se odnosi optužnica, osobe zaštićene Ženevskim konvencijama iz 1949.

Optuženi u ovoj optužnici bio je dužan pridržavati se ratnih zakona i običaja, uključujući i Ženevske konvencije iz 1949.

Opće postavke navedene u staccima 5.0 - 5.4 ove optužnice ponovljene su i sadržane u svakoj od dolje navedenih optužbi.¹³⁸²

661. Što se tiče konkretnog navoda optužbe kao živi štit (tačke 17 i 18), tekst Druge izmijenjene optužnice glasi ovako:

Ovim djelima i propustima Tihomir Blaškić je počinio:

Točka 19: TEŠKO KRŠENJE prema članku 2(b), 7(1) i 7(3) (nečovječno postupanje) Statuta Međunarodnog suda.

Točka 20: KRŠENJE RATNIH ZAKONA I OBIČAJA prema članku 3, 7(1) i 7(3) (okrutno postupanje) Statuta Međunarodnog suda i članku 3(1)(a) Ženevskih konvencija.¹³⁸³

662. Budući da nema dokaza da je žalilac stvarno naredio da se zatočnici upotrijebe kao živi štit za zaštitu hotela "Vitez", te u svjetlu prethodne analize Druge izmijenjene optužnice, Žalbeno vijeće će sada razmotriti da li je žaliočevu krivičnu odgovornost za podržavanje upotrebe živog štita bolje definisati kao propust.

663. Mada se za krivičnu odgovornost obično zahtijeva počinjenje stvarnog čina, taj uslov nije apsolutan, kako pokazuje primjer odgovornosti zapovjednika koji nije kaznio potčinjenog, iako stvarni čin sam zapovjednik nije izvršio (tj. teorija komandne odgovornosti). Postoji još jedan izuzetak od opšteg pravila da se zahtijeva stvaran čin: počinjenje krivičnog djela nečinjenjem na osnovu člana 7(1), koji – na primjer

¹³⁸² Druga izmijenjena optužnica, par. 5 (naglasak dodat).

¹³⁸³ Druga izmijenjena optužnica, par. 16 (naglasak dodat).

zapovjedniku - nalaže zakonsku dužnost da se brine za osobe koje su pod kontrolom njemu potčinjenih osoba.¹³⁸⁴ Iz svjesnog propusta da se ispuni ta dužnost može proizaći krivična odgovornost po članu 7(1) Statuta bez stvarnog čina.¹³⁸⁵

664. Element po kojem se razlikuju modaliteti odgovornosti definisani članovima 7(1) i 7(3) Statuta može se, među ostalim načinima, shvatiti i kao stepen konkretnog uticaja nadređenoga na krivično djelo u kojem učestvuju njegovi potčinjeni: ako se namjerni propust nadređenoga da spriječi krivično djelo dogodio u trenutku kada se krivično djelo već počelo ostvarivati ili se upravo ostvaruje, njegova odgovornost će proizlaziti i po članu 7(1) Statuta.¹³⁸⁶

665. Za korištenje zatočenika kao živi štit žalilac je bio optužen u tački 19 (teška povreda sankcionisana članom 2(b) Statuta, nečovječno postupanje) i u tački 20 (kršenje zakona i običaja ratovanja sankcionisano članom 3 Statuta i članom 3(1)(a) Ženevskih konvencija, okrutno postupanje). Okrutno postupanje kao kršenje zakona i običaja ratovanja već je razmotreno u ovoj presudi kao namjerno djelo ili propust koje je prouzročilo tešku duševnu ili tjelesnu patnju, odnosno koje predstavlja težak napad na ljudsko dostojanstvo. Nečovječno postupanje iz člana 2 razlikuje se od "okrutnog postupanja" po članu 3, a definisano je kao:

¹³⁸⁴ *Vidi*, na primjer, član 14(1) Ženevske konvencije III, te član 27 Ženevske konvencije IV koji u jednom svom dijelu glasi: "[Sa zaštićenim osobama] ... će se u svako doba postupati čovječno i štitit će ih se od svakog čina nasilja ili zastrašivanja, uvreda i javne radoznalosti". Prema stavu Nirnberškog suda, "međunarodno pravo propisuje dužnosti i odgovornosti pojedincima" (*Trial of the Major War Criminals Before the International Military Tribunal, Nuremberg, 14. novembar 1945. – 1. oktobar 1946., sv. 22, str. 65*), kojima se, shodno tome, može pripisati lična odgovornost za neizvršavanje tih dužnosti (naglasak dodat). U Prvostepenoj presudi u predmetu *Bagilishema*, par. 29, fusnota 19, iznijet je sljedeći stav: "Pojedinac snosi krivičnu odgovornost za *propust* onda kada je svojim nečinjenjem prekršio svoju dužnost činjenja." (naglasak dodat)

¹³⁸⁵ Naime, razne odredbe Ženevskih konvencija propisuju pozitivnu dužnost činjenja, a član 86(1) Dopunskog protokola I taj stav još jasnije izražava: "Visoke strane ugovornice i strane sukoba moraju suzbijati teške povrede i poduzimati potrebne mjere za suzbijanje ostalih povreda Konvencija i ovoga Protokola, koje su posljedica nečinjenja kad postoji dužnost činjenja." *Vidi i*, uz ostalo: član 16 Ženevske konvencije I, popisivanje ranjenika, bolesnika ili mrtvih; član 14(2) Ženevske konvencije III, zaštita ratnih zarobljenika od nasilja i zastrašivanja, te od vrijeđanja i javne radoznalosti; članovi 55 i 56 Ženevske konvencije IV, dužnost opskrbe živežnim namirnicama i lijekovima okupiranog stanovništva, te obezbjeđivanje i održavanje funkcionisanja zdravstvenih i bolničkih ustanova i usluga, javnog zdravstva i higijene na okupiranoj teritoriji. *Vidi i* analizu Dopunskog protokola I, član 51, par. 7, gore u tekstu. Žalbeno vijeće napominje da je, iako su, u tehničkom smislu, posrijedi obaveze država ugovornica, iz toga proizašlo opšte priznavanje načela krivične odgovornosti za nečinjenje (*vidi Cassesse, A. International Criminal Law*, str. 201).

¹³⁸⁶ Nadređeni koji počini krivično djelo nečinjenjem u smislu člana 7(1) Statuta, istovremeno je počinio propust da spriječi krivično djelo. Žalbeno vijeće je već, u vezi s jednom tačkom optužnice, obrazložilo stav da nije primjereno izricanje osuđujućih presuda i po članu 7(1) i po članu 7(3) Statuta (*vidi supra*, poglavlje III (C)). Stoga će, u takvim situacijama, u pravilu član 7(1) Statuta imati prednost pred članom 7(3) Statuta.

- (a) namjerna radnja ili propust, tj. radnja koja je, objektivno gledano, smišljena a ne slučajna, koja nanosi tešku duševnu ili tjelesnu patnju ili povredu, ili predstavlja ozbiljan napad na ljudsko dostojanstvo,
- (b) počinjena protiv zaštićene osobe.¹³⁸⁷

666. Da bi se mogao smatrati odgovornim za nečinjenje po članu 2, žalilac treba da je bio svjestan da se zatočenicima koriste kao živi štit. Pretresno vijeće je zaključilo da je žalilac znao da se zatočenicima nalaze u blizini njegovog stožera i da su upotrijebljeni kao živi štit.¹³⁸⁸ Taj svoj zaključak Pretresno vijeće je zasnovalo na dokazima da su grad Vitez i hotel "Vitez" bili granatirani oko 20. aprila 1993.;¹³⁸⁹ da je 20. aprila 1993. 247 Muslimana, muškaraca, žena i djece iz sela Gačice, nakon napada HVO-a na njihovo selo, bilo upućeno na jedno mjesto pred hotelom "Vitez", da su muškarci odvedeni na drugo mjesto, da je jedan od vojnika nekima od ljudi rekao da moraju sjediti pod vatrom za vrijeme granatiranja koje su vršile snage ABiH, da nadzor nad zatočenicima vrše vojnici koji su u hotelu "Vitez" i da će onaj ko se makne biti ustrijeljen, te da su ti zatočenicima (s izuzetkom muškaraca) vraćeni u selo nakon otprilike dva i po do tri sata.¹³⁹⁰ Pretresno vijeće takođe je prihvatilo dokaze da je u hotelu "Vitez", koji je imao staklenu fasadu, i oko njega bilo mnogo vojnika HVO-a, te da je jedan od vojnika HVO-a jednom od zatočenika pred hotelom "Vitez" rekao da će otići da informiše 'zapovjednika',¹³⁹¹ i da je operativni oficir potčinjen žaliocu implicitno priznao da se zatočenicima izlažu opasnosti.¹³⁹² Usprkos tome što se žalilac veliki dio tog poslijepodneva nalazio u hotelu "Vitez", on je tvrdio da nije znao ništa o tome.¹³⁹³ Žalbena vijeća zaključuje da je zaključak kakav je donijelo Pretresno vijeće - da je žalilac znao da su zatočenicima upotrijebljeni kao živi štit - zaključak kakav je mogao donijeti razuman presuditelj o činjenicama.

¹³⁸⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 426.

¹³⁸⁸ Prvostepena presuda, par. 742-3.

¹³⁸⁹ Prvostepena presuda, par. 714; P187; D273; svjedok Marin, T 12,307-12,309; T 24,084-24,085.

¹³⁹⁰ Prvostepena presuda, par. 714; svjedokinja Hrustić, T 4815-4816. Pretresno vijeće je indirektno zaključilo da je to "nanijelo teške duševne i tjelesne patnje tim ljudima"; Prvostepena presuda, par. 716.

¹³⁹¹ Prvostepena presuda, par. 742; svjedokinja Hrustić, str. 4814-4816.

¹³⁹² Prvostepena presuda, par. 742; svjedok Marin, str. 13.567-13.568. Žalbena vijeća napominje da je to indirektni zaključak, a da se to u iskazu nigdje izričito ne pominje.

¹³⁹³ Prvostepena presuda, par. 742; svjedok Blaškić, T 22.463-22.464.

667. Žalilac je u žalbenom postupku ponudio dokaze među kojima i ‘ratni dnevnik’, koji sadrži detaljan zapis o kretanjima u žaliočevom stožeru i kroz njega, pored ostalog, i 20. aprila 1993. godine.¹³⁹⁴ Na primjer, navodi se da je žalilac bio odsutan iz hotela “Vitez” kasno poslijepodne 20. aprila 1993. jer je u 16:50 sati otišao u Zenicu¹³⁹⁵ kako bi prisustvovao sastanku sa načelnicima štabova dviju vojski, HVO-a i ABiH-a (pod pokroviteljstvom Posmatračke misije EZ-a).¹³⁹⁶ Iako ratni dnevnik sadrži detaljne zapise o pritvaranju civilnih zatvorenika tokom borbi u Gaćicama u 14:45 sati, nigdje se ne pominje bilo kakva potreba da se hotel “Vitez” zaštiti od granatiranja, kao ni to da se na tom mjestu napolju nalaze zatočenici. ‘Ratni dnevnik’ nema nikakvu dokaznu vrijednost za bilo kakav zaključak o tome da je žalilac naredio korištenje živog štita. Ipak, on vremensku marginu između pritvaranja zatočenika u Gaćicama i njihovog stacioniranja u hotelu “Vitez” (oko 14:45-15:00 sati), te žaliočevog odlaska iz Viteza (oko 16:50 sati) sužava na gotovo dva sata. Tokom tog perioda, žalilac je bio u hotelu “Vitez” i istovremeno vodio borbena dejstva i pripremao se za odlazak u Zenicu. Dodatni dokazi ne opovrgavaju zaključak Pretresnog vijeća da je žalilac znao da se koristi živi štit.

668. Osim što je žalilac znao da se koristi živi štit, Žalbeno vijeće konstatuje i da on nije spriječio kontinuirano korištenje živog štita. Žalilac je bio dužan, po zakonima i običajima ratovanja, da se brine za zaštićene osobe dovedene u opasnost, te da interveniše i umanjiti tu opasnost. On to nije učinio. Njegovom povredom dužnosti koja proizlazi iz tog nečinjenja, uslijed koje su zaštićene osobe ostale izložene opasnosti koje je on bio svjestan, ostvaren je namjerni propust žalioca.

669. Nadalje, iz iskaza svjedokinje Hrustić vidi se da je zatočenicima:

¹³⁹⁴ Vidi dokazni predmet 14, Drugi zahtjev po pravilu 115 (knjiga zapažanja dežurnog oficira OZSB-a, navođenog i kao žaliočev “ratni dnevnik”), str. 144–152.

¹³⁹⁵ Dokazni predmet 14, Drugi zahtjev po pravilu 115, str. 150.

¹³⁹⁶ Ovaj dokaz potkrepljuje iskaz svjedoka Marina, T 13,562-3 (15. oktobar 1998.) (otvorena sjednica), iako on nije bio siguran kada je tačno žalilac otišao iz Viteza. Dokazni predmet D330 je izvještaj koji pokazuje da su borbe u Gaćicama završile do 18:00 sati, a D331 pokazuje da su zatočenike (isključujući) muškarce u isto vrijeme poslali kućama. Žalilac se sa navedenog sastanka vratio kasnije, u 22:30 sata (dokazni predmet 14, Drugi zahtjev po pravilu 115, str. 152.).

- (i) zapriječeno da će biti ustrijeljeni¹³⁹⁷ ili da su na drugi način bili izloženi opasnosti;¹³⁹⁸
- (ii) rečeno da će vjerovatno biti granatirani;¹³⁹⁹
- (iii) sa njima se postupalo na način koji je trebalo da ih zastraši i ponizi;¹⁴⁰⁰ i
- (iv) bili su prisiljeni da pred hotelom “Vitez” ostanu dva i po do tri sata prije nego što su oko 18:00 sati bili vraćeni u Gačice (47 muškaraca zadržano je u zatočenju).

Žalbeno vijeće smatra da je korištenjem zatočenika kao živi štit tim osobama nanijeta teška duševna povreda i da je njime ostvaren težak napad na ljudsko dostojanstvo.

670. Žalbeno vijeće zaključuje da je osuđujuća presuda izrečena žalioocu za korištenje živog štita po tačkama 19 i 20 u suštini ispravna. Međutim, bez dokaza da je on stvarno izdao naređenje o korištenju živog štita, žaliočeva krivična odgovornost najadekvatnije se može definisati kao propust na osnovu člana 7(1), kako ga je Druga izmijenjena optužnica i teretila. Shodno tome, Žalbeno vijeće konstatuje da su ostvarena obilježja krivičnog djela nečovječnog postupanja: nezbrinjavanje zaštićenih osoba koje je bilo smišljeno, a ne slučajno, kojim je prouzrokovana teška duševna povreda i koje predstavlja težak napad na ljudsko dostojanstvo. Shodno tome, žalilac je kriv, po članu 7(1), za nečovječno postupanje sa zatočenicima počinjeno putem njihovog korištenja kao živi štit.

671. Žalbeno vijeće je već razmotrilo jedini element po kojem se razlikuju član 2 (nečovječno postupanje) i član 3 (okrutno postupanje) sljedeći:¹⁴⁰¹ član 2 sadrži uslov da žrtve imaju status zaštićene

¹³⁹⁷ Svjedokinja Hrustić, T 4816 (8. decembar 1997.) (otvorena sjednica).

¹³⁹⁸ Žalbeno vijeće napominje da se u Prvostepenoj presudi, par. 742, fusnota 1663, citira iskaz svjedoka Marina (15. oktobar 1998.) (otvorena sjednica), te da se kaže da je on “priznao [...]da su civili iz sela Gačice bili dovedeni u opasnost”. Ta ocjena indirektno je izvedena iz iskaza ovog svjedoka, tako da Žalbeno vijeće napominje da to nije bilo izričito rečeno.

¹³⁹⁹ Svjedokinja Hrustić, T 4815 (8. decembar 1997.) (otvorena sjednica)

¹⁴⁰⁰ Svjedokinja Hrustić je posvjedočila da su “[ž]ene [...] bile jako umorne. Djeca su bila jako uplašena. Moja osmogodišnja djevojčica je plakala i govorila: ‘Molim te, mama, reci da ne ubije sina, bracu’.”. T 4856 (9. decembar 1997.) (otvorena sjednica).

¹⁴⁰¹ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 426. Vidi i par. 412-3, i vidi fusnotu 1209 gore u tekstu.

osobe, kao element koji član 3 ne sadrži.¹⁴⁰² Takođe je već razmotrena i definicija “zaštićene osobe” iz člana 4 Ženevske konvencije IV, te je navedeno da je njen smisao proširen na nacionalnu pripadnost.¹⁴⁰³ Žalbeno vijeće smatra da su zatočeni bosanski Muslimani upotrijebljeni kao živi štit bili zaštićene osobe u smislu te distinkcije. Za osuđujuću presudu za okrutno postupanje po članu 3 ne traži se dokaz činjenice koji se za član 2 ne traži; dakle, osuđujuća presuda na osnovu člana 3 po tački 20 mora se odbaciti.¹⁴⁰⁴

¹⁴⁰² Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 426.

¹⁴⁰³ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 164-166, prokomentarisano gore u tekstu.

¹⁴⁰⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 426; i *vidi* fusnotu 1209 gore u tekstu.

ŽALBA NA KAZNU

672. Pretresno vijeće je žalioocu izreklo zatvorsku kaznu u trajanju od četrdeset i pet godina i žalilac je na tu kaznu uložio žalbu.¹⁴⁰⁵ Žalilac tvrdi da kaznu koja mu je izrečena treba ukinuti.¹⁴⁰⁶ On tvrdi da je Pretresno vijeće propustilo dati "obrazloženo mišljenje" kojim bi potkrijepilo kaznu koju je izreklo, kako to od njega traži član 23 Statuta.¹⁴⁰⁷ Konkretno, žalilac tvrdi da Pretresno vijeće nije objasnilo na koji je način svaka optužba za koju je optuženi proglašen krivim utjecala na jedinstvenu, ili opštu kaznu koja je izrečena. Žalilac navodi da se Pretresno vijeće nije pridržavalo traženog standarda dokazivanja prilikom procjenjivanja olakšavajućih i otežavajućih faktora.¹⁴⁰⁸

673. Žalilac osim toga tvrdi da je Pretresno vijeće, ocjenjujući njegovu krivičnu odgovornost, zanemarilo "kritična činjenična pitanja".¹⁴⁰⁹ Konkretno, on smatra da Pretresno vijeće nije u obzir uzelo činjenicu da su djela počinjena u kontekstu konkretnog oružanog sukoba. Žalilac navodi da je kao olakšavajući faktor trebalo uzeti u obzir i njegov posebni položaj vojnog zapovjednika u bespoštednom ratu, te tvrdi da su greške Pretresnog vijeća u vezi s odmjeravanjem kazne takve da bi kaznu trebalo ukinuti.¹⁴¹⁰

674. I konačno, žalilac iznosi argument da je nakon završetka prvostepenog postupka pribavio znatnu količinu oslobađajućih dokaza koji bi – da su mu bili na raspolaganju tokom suđenja – spriječili ne samo njegovo proglašenje krivim, nego i kaznu koju mu je izreklo Pretresno vijeće.¹⁴¹¹ S obzirom na te "dramatične nove dokaze", žalilac tvrdi da kaznu treba ukinuti.¹⁴¹²

¹⁴⁰⁵ Žalbeni podnesak, dio XI. Žalba na kaznu predstavlja desetu osnovu za žalbu.

¹⁴⁰⁶ Žalbeni podnesak, dio XI, str. 182.

¹⁴⁰⁷ Žalbeni podnesak, dio XI, str. 182.

¹⁴⁰⁸ Žalbeni podnesak, str. 182, 186-187.

¹⁴⁰⁹ Žalbeni podnesak, str. 183.

¹⁴¹⁰ Žalbeni podnesak, str. 183.

¹⁴¹¹ Žalbeni podnesak, str. 187-188.

¹⁴¹² Žalbeni podnesak, str. 188. Žalbno vijeće uz to primjećuje da se žalilac žalio i na "kumulativno odmjeravanje kazne po dupliciranim optužbama" u vezi s kumulativnim osuđujućim presudama po članovima 2 i 3 Statuta.

675. U svom odgovoru tužilac tvrdi da Pretresno vijeće pri izricanju kazne nije bilo neprecizno,¹⁴¹³ te da je iznijelo obrazloženo mišljenje za izricanje jedinstvene kazne.¹⁴¹⁴ Što se tiče novih dokaza u žalbenom postupku, tužilac je ponovio svoj stav u vezi sa žaliočevim zahtjevima po pravilu 115 i zadržao pravo da svoje stavove u vezi s uticajem tih dokaza iznese nakon odluke Žalbenog vijeća o njihovoj prihvatljivosti.¹⁴¹⁵ Tužilac je u dva navrata propustio ispoštovati vremenski rok za dostavu svog podneska, kao i dopušteni broj stranica, te je njegov dodatni podnesak odbačen.¹⁴¹⁶

Osudujuće presude izrečene žalioцу

676. Pretresno vijeće je žalioца proglasilo krivim na osnovu članova 7(1) i 7(3) Statuta po svim tačkama Druge izmijenjene optužnice, s izuzetkom tačke 2 koju je tužilac povukao.¹⁴¹⁷ Prije no što je žalioцу odmjerilo zatvorsku kaznu od četrdeset i pet godina, Pretresno vijeće je razmotrilo materijalne i lične olakšavajuće okolnosti, otežavajuće okolnosti i praksu Međunarodnog suda za odmjerenje kazne. Vijeće je iznijelo sljedeće mišljenje:

... u ovom predmetu otežavajuće okolnosti neosporno su prevagnule nad olakšavajućim i da izrečena kazna tačno odražava stepen težine počinjenih zločina i grešaka optuženoga s obzirom na njegov karakter, na nasilje počinjeno nad žrtvama, na okolnosti u predmetno vrijeme i na potrebu da se obezbijedi kazna primjerena teškim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, čije je kažnjavanje i svrha Međunarodnog suda, shodno razini odgovornosti optuženoga.¹⁴¹⁸

¹⁴¹³ Podnesak respondentata, par. 8.4. Tužilac tvrdi da mjerodavni francuski tekst Prvostepene presude nije neprecizan.

¹⁴¹⁴ Podnesak respondentata, par. 8.5.

¹⁴¹⁵ Podnesak respondentata, par. 8.72.

¹⁴¹⁶ Nalogom o rasporedu od 31. oktobra 2003. Žalbeno vijeće je stranama naložilo da, ako to žele, u vezi s prihvaćenim dodatnim dokazima i dokazima u svrhu pobijanja do 1. decembra 2003. dostave dodatne podneske. Tužilac je 1. decembra 2003. dostavio Zahtjev tužioca da se odobri prekoračenje dozvoljenog broja stranica u dodatnom podnesku na osnovu 'Naloga o rasporedu' Žalbenog vijeća od 31. oktobra 2003., koji je Žalbeno vijeće odbacilo Odlukom od 4. decembra 2003. po zahtjevu optužbe za povećanje dozvoljenog broja stranica u dodatnom podnesku. Tužilac je 8. decembra 2003. u povjerljivom obliku dostavio Ponovni dodatni podnesak. Međutim, 16. decembra 2003. Žalbeno vijeće je donijelo odluku kojom je u potpunosti odbacilo Ponovni dodatni podnesak tužioca budući da nije ispunjavao uslove iz Uputstva o dužini podnesaka. (Odluka po prigovoru žalioца na ponovni dodatni podnesak optužbe od 8. decembra 2003., 16. decembar 2003.).

¹⁴¹⁷ Valja uz to imati u vidu da žalilac nije proglašen krivim po tačkama 3 i 4 u onoj mjeri u kojoj se te tačke odnose na granatiranje Zenice.

¹⁴¹⁸ Prvostepena presuda, par. 808.

677. Žalbeno vijeće je u znatnoj mjeri revidiralo zaključke Pretresnog vijeća, prihvatilo više žalbenih osnova i ukinulo većinu osuđujućih presuda. Međutim, Žalbeno vijeće je konstatovalo da je žalilac kriv po tačkama 15, 16 i 19.

Svrha i ciljevi odmjerenja kazne i argumenti izneseni u žalbenom postupku

Relevantni faktori

678. Relevantne odredbe u vezi s odmjerenjem kazne iznose se u članovima 23 i 24 Statuta i u poglavlju 5 Pravilnika (pravila 100 do 106). Te odredbe predstavljaju faktore koje Pretresno vijeće mora imati na umu prilikom odlučivanja o kazni za proglašenu krivicu.¹⁴¹⁹ Žalbeno vijeće podsjeća da se članom 24(1) Statuta krivične sankcije koje izriče pretresno vijeće ograničavaju na kaznu zatvora. Međunarodni sud je prihvatio da prilikom određivanja kazne valja uzeti u obzir sljedeće: (i) individualno i opšte odvratanje u odnosu na optuženog i, posebno, na zapovjednike u sličnim situacijama ubuduće,¹⁴²⁰ (ii) individualnu i opštu afirmativnu prevenciju čiji je cilj utjecati na svijest optuženog, žrtava, njihovih srodnika, svjedoka i javnosti o pravnom poretku kako bi se

¹⁴¹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 806.

¹⁴²⁰ *Vidi generalno* u vezi s pojmom odvratanja: Drugostepenu presudu u predmetu *Aleksovski*, par. 185; Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 806. Ovi predmeti citiraju se u Prvostepenoj presudi u predmetu *Babić*, gdje se iznosi sljedeći stav (u par. 45): "Odvraćanje kao posljedica kažnjavanja sastoji se od toga da se činjenje sličnih zločina destimuliše. (fusnota ispuštena) Njegova glavna namena jeste da se počinilac spreči da ubuduće čini nedela (pojedinačno odvratanje), ali se pretpostavlja da će data kazna odvratiti i druge osobe od činjenja onih vrsta zločina koje se navode u Statutu (opšte odvratanje). (fusnota ispuštena) ... Što se tiče opšteg odvratanja, svrha kažnjavanja je da se učvrsti pravni poredak u kojem se predmetno ponašanje smatra protivzakonitim i da se društvo uveri u efikasnost njegovih kaznenih odredaba".

oni uvjerali da se pravni sistem ostvaruje i provodi, (iii) retribuciju,¹⁴²¹ (iv) javnu osudu i stigmatizaciju od strane međunarodne zajednice¹⁴²² i (v) rehabilitaciju.¹⁴²³

679. Ako član 24 Statuta čitamo zajedno s pravilom 101 Pravilnika, slijedi da Pretresno vijeće prilikom utvrđivanja kazne mora na umu imati sljedeće faktore: (i) opštu praksu izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije, (ii) težinu krivičnih djela ili ukupnog kažnjivog ponašanja,¹⁴²⁴ (iii) individualne prilike optuženog, uključujući otežavajuće i olakšavajuće okolnosti, (iv) vrijeme koje je optuženi proveo u pritvoru čekajući na predaju Međunarodnom sudu ili čekajući na suđenje ili žalbeni postupak¹⁴²⁵ i (v) u kolikoj je mjeri eventualna kazna izrečena toj osobi od strane nekog nacionalnog suda za isto djelo već izdržana.¹⁴²⁶

¹⁴²¹ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 185. Retribucija, javna osuda i stigmatizacija od strane međunarodne zajednice imaju u kontekstu kažnjavanja zločina sličnu svrhu. Kao što je izjavilo Pretresno vijeće u Presudi o kazni u predmetu *Jokić*: "Kao oblik retribucije, kazna izražava osudu krivičnog dela i njegovog učinioca od strane društva i treba da bude srazmerna težini krivičnih dela". (Presuda o kazni u predmetu *Jokić*, par. 31). Razmatrajući retribuciju kao svrhu kažnjavanja Pretresno vijeće u predmetu *Jokić* posvetilo je "posebnu pažnju težini krivičnih dela za koja se Miodrag Jokić izjasnio krivim, u svetlu konkretnih okolnosti u kojima su ona počinjena" (Drugostepena presuda u predmetu *Jokić*, par. 32).

¹⁴²² Presuda o kazni u predmetu *Erdemović*, par. 65.

¹⁴²³ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 806.

¹⁴²⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 429.

¹⁴²⁵ Pravilo 101(C); Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 38, 75.

¹⁴²⁶ Član 10(3). Taj faktor u ovom predmetu nije relevantan.

¹⁴²⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 242; *vidi* tamo naveden popis pravnih izvora.

¹⁴²⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 241; Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 101

¹⁴²⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 242, Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 9. *Vidi* *takođe* Drugostepenu presudu u predmetu *Jelisić*, par. 99; Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 725; Drugostepenu presudu u predmetu *Furundžija*, par. 239; Drugostepenu presudu u predmetu *Aleksovski*, par. 187; Presudu o žalbi na kaznu u predmetu *Tadić*, par. 22; Drugostepenu presudu u predmetu *Serushago*, par. 32.

¹⁴³⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 242, i *vidi* tamo citirane pravne izvore. *Vidi* *takođe* Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 457.

¹⁴³¹ *Ibid.*, gdje se citira Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*; Presuda o žalbi na kaznu u predmetu *Serushago*, par. 32; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 187 i Presuda o žalbi na kaznu u predmetu *Tadić*, par. 20-22.

¹⁴³² Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 813, 816; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 377; Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 116-117.

¹⁴³³ Presuda o kazni u predmetu *Momir Nikolić*, par. 97-100 (u žalbenom postupku). Osim toga, Međunarodni sud nije obavezan primjenjivati blaže krivične sankcije u skladu s jurisdikcijama na teritoriji bivše Jugoslavije (načelo *lex mitior*); *vidi* Presudu o kazni u predmetu *Dragan Nikolić*, par. 157-165.

680. Žalbeno vijeće je već u prethodnim presudama naglasilo da je odmjeravanje kazne diskreciono pravo vijeća i da je neprimjereno sastavljati konačni popis smjernica za odmjeravanje kazne.¹⁴²⁷ O kazni uvijek valja odlučivati na osnovu činjenica u svakom konkretnom predmetu i individualne krivice počinioca.¹⁴²⁸ Žalbeno vijeće je izjavilo da se u žalbenom postupku revizija kazne može opravdati jedino ako je pretresno vijeće, primijenjujući svoje diskreciono ovlaštenje u odmjeravanju kazne, učinilo “zamjetnu grešku”¹⁴²⁹ i na taj način izašlo iz okvira svog diskrecionog prava u odmjeravanju kazne.¹⁴³⁰ Žalbeno vijeće generalno će kaznu revidirati samo ako prihvati da je pretresno vijeće takvu grešku doista i počinilo.¹⁴³¹ Međutim, ako Žalbeno vijeće ukine jednu ili više osuđujućih presuda na kojima je Pretresno vijeće zasnovalo jedinstvenu kaznu, tada ono može izreći jedinstvenu kaznu – ili uporedne kazne – za preostale osuđujuće presude. Postupajući tako, Žalbeno vijeće revidira kaznu koju je odmjerilo pretresno vijeće, iako ono nije nužno učinilo primjetnu grešku prilikom ostvarivanja svojeg diskrecionog prava u odmjeravanju kazne.

Opšta praksa izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije

681. Pretresno vijeće praksu izricanja zatvorskih kazni u bivšoj Jugoslaviji mora razmotriti kao pomoć prilikom utvrđivanja odgovarajuće kazne, no ta praksa nije obavezujuća.¹⁴³² Dakle, Međunarodni sud može izreći kaznu koja premašuje opseg kazne predviđene relevantnim zakonima u bivšoj Jugoslaviji,¹⁴³³ a Žalbeno vijeće je iznijelo stav da takva praksa odmjeravanja kazne ne narušava načelo *nulla poena sine lege* budući da je optuženi morao biti svjestan da zločini za koje se tereti predstavljaju najteža kršenja međunarodnog humanitarnog prava, kažnjiva najstrožim sankcijama.¹⁴³⁴ Shodno tome, obaveza pretresnih vijeća jeste samo to da imaju u vidu opštu praksu u vezi s izricanjem zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije.¹⁴³⁵

¹⁴³⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 816-817.

¹⁴³⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 21.

¹⁴³⁶ Prvostepena presuda, par. 759-760.

682. Pretresno vijeće je uzelo u obzir prakse izricanja kazni u bivšoj Jugoslaviji.¹⁴³⁶ Pristup Međunarodnog suda u vezi s pozivanjem na praksu izricanja kazni u bivšoj Jugoslaviji u skladu s članom 24(1) Statuta i pravilom 101(B)(iii) Pravilnika najbolje je izražen u presudi Pretresnog vijeća u predmetu *Kunarac* i nedavno potvrđen u Drugostepenoj presudi u predmetu *Krstić*.¹⁴³⁷

Iako Pretresno vijeće nije obavezno da primijeni praksu odmjeravanja kazne iz bivše Jugoslavije, u svakom slučaju je potrebno više od pukog nabiranja relevantnih odredbi iz krivičnog zakona bivše Jugoslavije. U slučaju da postoje neke razlike, valja se potruditi da se kazne koje će se izreći objasne uz osvrt na praksu odmjeravanja kazne u bivšoj Jugoslaviji, posebno tamo gdje za neku posebnu praksu odmjeravanja kazne nema nikakvih smjernica u međunarodnom pravu. Zbog činjenice da često postoje veoma važne razlike između nacionalnih krivičnih gonjenja i krivičnog gonjenja na ovoj sudskoj instanci, Pretresno vijeće napominje da priroda, opseg i razmjer krivičnih djela za koja se sudi pred ovim Međunarodnim sudom ne dopuštaju automatsku primjenu prakse odmjeravanja kazni bivše Jugoslavije.¹⁴³⁸

¹⁴³⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 260.

¹⁴³⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 29. Osim u Drugostepenoj presudi u predmetu *Krstić*, Žalbeno vijeće je ovu formulaciju dosljedno potvrdilo i u sljedećim presudama: Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 347-349; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Tadić*, par. 21; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 813 i 820; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 418.

Težina krivičnog djela

683. Članom 24(2) Statuta određuje se da pretresna vijeća prilikom odmjeravanja kazne u obzir uzimaju težinu krivičnog djela. Težina krivičnog djela od primarnog je značaja prilikom odmjeravanja kazne¹⁴³⁹ i predstavlja "lakmus test" za utvrđivanje odgovarajuće kazne.¹⁴⁴⁰ Žalbeno vijeće donijelo je odluku da kazne koje se izriču moraju odražavati inherentnu težinu ili ukupnost kažnjivog ponašanja optuženog, a da bi se to utvrdilo, nužno je razmotriti konkretne okolnosti predmeta, kao i oblik i stepen učešća optuženog u krivičnom djelu.¹⁴⁴¹ Faktori koje valja uzeti u obzir uključuju diskriminacijsku prirodu krivičnog djela kada ona nije uzeta u obzir kao element krivičnog djela za koje je optuženi proglašen krivim,¹⁴⁴² i ranjivost žrtava.¹⁴⁴³ Prilikom odmjeravanja kazne uvijek su relevantne posljedice zločina na žrtvu koja je njime direktno oštećena, odnosno, "razmjeri dugotrajne tjelesne, psihičke i emocionalne patnje neposrednih žrtava smatraju se relevantnim za težinu krivičnih djela".¹⁴⁴⁴ Osim toga, posljedice zločina na srodnike neposrednih žrtava mogu se u obzir uzeti kao relevantne

¹⁴³⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 731; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 442.

¹⁴⁴⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 1225, citirano i potvrđeno u Drugostepenoj presudi u predmetu *Aleksovski*, par. 182; u Drugostepenoj presudi u predmetu *Čelebići*, par. 731; u Drugostepenoj presudi u predmetu *Krstić*, par. 431.

¹⁴⁴¹ Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 249.

¹⁴⁴² Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 702 (u žalbenom postupku).

¹⁴⁴³ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 352.

¹⁴⁴⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 512 (to pitanje nije dotaknuto u žalbenom postupku).

¹⁴⁴⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 260 ("Žalbeno vijeće smatra da bi, čak i kada se rodbinska veza ne utvrdi, Pretresno vijeće imalo razloga da pretpostavi da je optuženi znao da njegova žrtva nije živjela odvojena od svega, već je bila povezana s pojedinim ljudima.")

za vinost počinioca, kao i prilikom odmjeravanja kazne.¹⁴⁴⁵

684. U ovom predmetu žalioocu je utvrđena krivica za konkretne situacije naređivanja radnji koje su predstavljale okrutno i nehumano postupanje prema osobama koje nisu učestvovala u neprijateljstvima, te za propust da takvo ponašanje drugih kazni. Krivična djela za koja je optuženi proglašen krivim predstavljaju teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava, usmjerena gotovo isključivo protiv bosanskih Muslimana. Stepenn težine krivičnih djela u ovom predmetu utvrđen je na osnovu jasnih uslova u kojima su ti ljudi bili zatočeni i prevladavajuće klime straha, zajedno s činjenicom da su korišćeni za prisilni rad ili kao živi štitovi. Kao osobito otežavajući faktor valja uzeti u obzir naročito zloupotrebljavanje čak 247 ljudi koji su korišćeni kao živi štitovi, pri čemu je njihov život barem *in abstracto* bio doveden u opasnost.

Individualne prilike optuženog¹⁴⁴⁶

685. Preostali faktori koji su od kritične važnosti za odmjeravanje kazne jesu konkretne okolnosti svakog predmeta i individualna krivica počinioca.¹⁴⁴⁷ Faktori koje

¹⁴⁴⁶ Član 24(2) Statuta.

¹⁴⁴⁷ Član 24(2) Statuta; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 717 (osobito formulacija “imperativna obaveza da se kazna individualizira kako bi bila odraz individualnih prilika optuženog i težine zločina”). *Vidi takođe* Drugostepenu presudu u predmetu *Furundžija*, par. 237, *citirano u* Drugostepenoj presudi u predmetu *Čelebići*, par. 721.

¹⁴⁴⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 780.

¹⁴⁴⁹ Pravilo 101(B)(i).

¹⁴⁵⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 763.

¹⁴⁵¹ Presuda o kazni u predmetu *Jokić*, par. 61-62. *Vidi takođe* Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 55-56.

¹⁴⁵² Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 172-173: “Prvo pitanje je može li diskriminatorska namjera biti otežavajuća okolnost. Odgovor na to pitanje je potvrđan.” *Vidi takođe* Prvostepenu presudu u predmetu *Vasiljević*, par. 277: “... diskriminacija kao cilj krivičnih djela, te izbor žrtava na osnovu njihove nacionalnosti ... mogu [predstavljati otežavajući faktor] samo ako krivično djelo za koje je optuženi osuđen diskriminacijsko stanje svijesti ne sadrži kao element. Krivično djelo progona iz člana 5(h) Statuta taj element već sadrži. Diskriminacijsko stanje svijesti dotično djelo čini već teškim krivičnim djelom, *ali ga ne može dodatno otežati*.” (naglasak dodan). *Vidi takođe* Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac*, par. 357.

¹⁴⁵³ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 357, gdje se citira Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 508 (gdje stoji da je diskriminatorska namjera “neophodni pravni sastojak krivičnog djela samo u vezi s onim zločinima za koje se to izričito zahtijeva, tj. za član 5(h), koji se odnosi na razne vrste progona”). *Vidi takođe* Prvostepenu presudu u predmetu *Todorović*, par. 57 (“Budući da je namjera diskriminacije jedan od osnovnih elemenata zločina progona, taj aspekt Todorovićevog krivičnog ponašanja je već obuhvaćen razmatranjem samog djela ... ne treba ga tretirati posebno kao otežavajuću okolnost.”).

¹⁴⁵⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 356; Presuda o kazni u predmetu *Todorović*, par. 65.

¹⁴⁵⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 708.

¹⁴⁵⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 281. Ovo pitanje nije pokrenuto u žalbenom postupku (*vidi* Drugostepenu presudu u predmetu *Furundžija*).

¹⁴⁵⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 736-737.

¹⁴⁵⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 86; Drugostepena presuda u predmetu *Kayishema*, par. 351.

¹⁴⁵⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 711-712. *Vidi takođe* Drugostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 258 (“Postojao je element predumišljaja u odluci da se prisilno premjesti civilno stanovništvo, ali Pretresno vijeće je imalo diskreciono pravo da taj faktor odbaci kao nebitan za odmjeravanje kazne.”).

¹⁴⁶⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 867, i Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 353.

¹⁴⁶¹ Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 864, 866; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 355.

¹⁴⁶² Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 283: “Pretresno vijeće smatra dodatnom otežavajućom okolnošću i činjenicu da je svjedokinja A bila zatočeni civil, te u potpunosti prepuštena na milost i nemilost onima koji su je držali u zatočenju”.

¹⁴⁶³ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 788 (gdje se govori o ponašanju optuženog na suđenju, što je “... relevantno za nalaz Pretresnog vijeća o tome da li optuženi za počinjena djela osjeća na primjer kajanje ili, naprotiv, nikakvo saosjećanje.”).

valja uzeti u obzir u smislu otežavanja ili ublažavanja kazne nisu iscrpno definisani u Statutu ili Pravilniku, tako da Pretresno vijeće raspolaže znatnim diskrecionim pravom prilikom odlučivanja o tome na koji će se način ti faktori primijeniti u određenom predmetu.¹⁴⁴⁸

Otežavajuće okolnosti¹⁴⁴⁹

686. Tužilac otežavajuće okolnosti mora dokazati van razumne sumnje,¹⁴⁵⁰ što uključuje sljedeće: (i) položaj optuženog, odnosno njegov rukovodeći položaj, položaj u komandnoj strukturi ili ulogu u širem kontekstu sukoba u bivšoj Jugoslaviji,¹⁴⁵¹ (ii) diskriminatornu namjeru¹⁴⁵² ili diskriminacijsko stanje svijesti za krivična djela za koja takvo stanje svijesti nije obilježje ili element djela,¹⁴⁵³ (iii) vremenski period tokom kojeg se krivično djelo odvijalo,¹⁴⁵⁴ (iv) aktivno i neposredno učešće ako je povezano s visokim komandnim položajem,¹⁴⁵⁵ ulogu optuženog kao saizvršioca¹⁴⁵⁶ i aktivno učestvovanje nadređenog u krivičnim djelima podređenih,¹⁴⁵⁷ (v) informisano, namjerno ili zdušno učešće u krivičnom djelu,¹⁴⁵⁸ (vi) predumišljaj i pobuda,¹⁴⁵⁹ (vii) seksualni, nasilni i ponižavajući karakter djela i ranjivost žrtava,¹⁴⁶⁰ (viii) status žrtava, njihovu mladost i broj, te posljedice koje su na njih ostavila krivična djela,¹⁴⁶¹ (ix) civilni status zatočenika,¹⁴⁶² (x) karakter optuženog¹⁴⁶³ i (xi) opšte okolnosti krivičnih djela.¹⁴⁶⁴

687. U otežavajuće okolnosti ne spada odluka optuženog da iskoristi svoje pravo na šutnju.¹⁴⁶⁵ Otežavajuće okolnosti se stoga na različit način uzimaju u obzir od olakšavajućih okolnosti, pri čemu se razlikuje i teret dokazivanja.¹⁴⁶⁶ Osim toga, nepostojanje olakšavajućeg faktora nikada ne može predstavljati otežavajući faktor.¹⁴⁶⁷

¹⁴⁶⁴ Presuda o kazni u predmetu *Tadić*, par. 19 (gdje se govori o “groznim uslovima u logorima koje su otvorile vlasti bosanskih Srba u opštini Prijedor”).

¹⁴⁶⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 783; Presuda o kazni u predmetu *Plavšić*, par. 64.

¹⁴⁶⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 763: “Žalbeno vijeće se slaže s tim da samo stvari koje su protiv optuženog dokazane van razumne sumnje mogu biti osnov za izricanje kazne optuženom ili biti uzete u obzir radi otežavanja te kazne”; Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 847: “Pretresno vijeće ističe svoj stav da načelo pravičnosti od tužioca zahtijeva da van razumne sumnje dokaže postojanje otežavajućih okolnosti, [fusnota izostavljena] a da je odbrani za dokazivanje olakšavajućih okolnosti dovoljno da ima uvjerljivije argumente”.

¹⁴⁶⁷ Nepostojanje olakšavajućeg faktora ne predstavlja samo po sebi otežavajući faktor (Presuda o kazni u predmetu *Plavšić*, par. 64).

Pretresno vijeće je propustilo spomenuti traženi standard dokazivanja za otežavajuće faktore

688. Što se tiče otežavajućih faktora, žalilac navodi da je Pretresno vijeće propustilo navesti traženi standard dokazivanja u odnosu na te faktore i tako počinilo grešku.¹⁴⁶⁸ Kao što je Žalbeno vijeće primijetilo gore u tekstu, na tužiocu je da za otežavajuće faktore izvede dokaze van razumne sumnje, a žalilac tvrdi da se Prvostepena presuda ne može potvrditi budući da se u njoj ne navodi standard dokazivanja koji je Vijeće primijenilo u vezi s otežavajućim faktorima u ovom predmetu.¹⁴⁶⁹

689. Tužilac tvrdi da žalilac nije naveo zašto bi propust Pretresnog vijeća da navede standard dokazivanja za otežavajuće i olakšavajuće faktore predstavljao pogrešnu primjenu prava.¹⁴⁷⁰ Prema mišljenju tužioca, iz propusta da se navede teret dokazivanja ne slijedi da nije razmotren ili primjeren ispravan standard.¹⁴⁷¹ Suprotno tvrdnji žalioca, tužilac tvrdi da su otežavajući faktori koje je Pretresno vijeće uzelo u obzir dokazani van razumne sumnje i da ništa u Prvostepenoj presudi ne ukazuje na to da je Vijeće s tim u vezi pogriješilo.

690. U skladu sa svojom nadležnošću, Žalbeno vijeće razmatra žalbe zasnovane na pogrešnoj primjeni prava koja odluku čini nevažećom i na pogrešno utvrđenom činjeničnom stanju zbog kojeg je došlo do neostvarenja pravde.¹⁴⁷² Pitanje koje se postavlja jeste da li je Pretresno vijeće počinilo grešku u primjeni prava kada je propustilo tačno navesti kakav je teret dokazivanja primjenjiv na otežavajuće faktore prilikom odmjeravanja kazne. Žalilac u vezi sa svojom tvrdnjom, koja proširuje temeljni uslov ispravne primjene odgovajućeg pravnog standarda, nije citirao nikakve pravne izvore.¹⁴⁷³ Moguće je da je za samo ispunjenje temeljnog uslova potrebno ispravno

¹⁴⁶⁸ Žalbeni podnesak, str. 186-7.

¹⁴⁶⁹ Žalbeni podnesak, str. 186.

¹⁴⁷⁰ Podnesak respondenta, par. 8.45.

¹⁴⁷¹ Podnesak respondenta, par. 8.46.

¹⁴⁷² Član 25 Statuta.

¹⁴⁷³ Žalbeni podnesak, str. 187.

iznijeti odgovarajući pravni standard prije no što se on primijeni, no to nije nužno tako, a ne predstavlja ni izričiti pravni uslov, i u ovom predmetu to nije pokazano. Žalbeno vijeće smatra da propust Pretresnog vijeća da iznese pravni standard ne predstavlja grešku u primjeni prava *per se*.

Pretresno vijeće je pogrešno konstatovalo da se pobuda optuženog može smatrati otežavajućim faktorom

691. Žalilac osim toga tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je njegovu pobudu klasifikovalo kao otežavajući faktor,¹⁴⁷⁴ kao i kada je konstatovalo da djela s obilježjima progona nužno otežavaju kaznu.¹⁴⁷⁵ Žalilac skreće pažnju Žalbenom vijeću na odlomak iz Prvostepene presude u predmetu *Kunarac*, gdje stoji da "... tamo gdje su ... posljedice neodvojivi dio definicije krivičnog djela, valja paziti da ih se prilikom odmjeravanja kazne ne razmatra odvojeno".¹⁴⁷⁶ Žalilac tvrdi da, budući da je *mens rea* za progon obilježje krivičnog djela progona, ona ne može dodatno predstavljati otežavajući faktor, te da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je to obilježje uzelo u razmatranje.

692. Tužilac odbacuje sugestiju žalioca da je oštrije kažnjen isključivo zato što je, *inter alia*, proglašen krivim za progone. Tužilac tvrdi da su riječi Pretresnog vijeća u vezi s tim pitanjem¹⁴⁷⁷ predstavljale tek "eksplikaciju *in concreto*" i da se "Pretresno vijeće osvrnulo na raspon krivičnih djela za koja je žalioca proglasilo krivim, razmotrilo pobude za ta krivična djela i zaključilo da je pobuda za zločin progona bila najvažniji element koji valja uzeti u obzir budući da je terećenje za progon predstavljalo glavnu optužbu u ovom predmetu".¹⁴⁷⁸ Osim toga, tužilac navodi da ništa ne upućuje na to da je Pretresno

¹⁴⁷⁴ Prvostepena presuda, par. 785: "Pobuda za zločin može predstavljati otežavajuću okolnost onda kad je posrijedi naročito specifična pobuda ... Vijeće ističe diskriminaciju prema žrtvama na vjerskoj i nacionalnoj osnovi. Konstatirana kršenja trebaju se, stoga, obraditi u kontekstu progona, *koji sam po sebi opravdava strožu kaznu.*" (naglasak dodan).

¹⁴⁷⁵ Žalbeni podnesak, str. 187.

¹⁴⁷⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 852. To pitanje nije pokrenuto u Drugostepenoj presudi u predmetu *Kunarac*.

¹⁴⁷⁷ *Vidi* Prvostepenu presudu, par. 783-784.

¹⁴⁷⁸ Podnesak respondenta, par. 8.70.

vijeće zločine protiv čovječnosti smatralo težim od ratnih zločina ili da je narušilo načelo *non bis in idem*.¹⁴⁷⁹

693. Pravni izvor koji je citirao žalilac pogrešno je protumačen. Žalbeno vijeće je imalo priliku da stanje svijesti optuženog okarakterise kao otežavajući faktor u Drugostepenoj presudi u predmetu *Vasiljević*:

Žalbeno vijeće zaključuje da Pretresno vijeće nije pogriješilo kada je zaključilo: "diskriminacijsko stanje svijesti može se međutim posmatrati kao otežavajući faktor u vezi sa krivičnim djelima koja takvo stanje svijesti ne sadrže kao element." Diskriminacijsko stanje svijesti nije element krivičnog djela ubistva prema članu 3 Statuta, zbog čega nije uzeto u obzir kada je žalocu donijeta osuđujuća presuda za krivično djelo ubistva. Moglo ga se, međutim, uzeti u obzir pri ocjeni težine ubistva, što je Pretresno vijeće i učinilo. Diskriminacijsko stanje svijesti je jednom uzeto u obzir prilikom ocjene težine krivičnog djela ubistva, i, naravno drugi put, u svrhu dokazivanja da je žalilac imao diskriminatornu namjeru potrebnu za krivično djelo progona. Nije pogrešan stav Pretresnog vijeća da se diskriminacijsko stanje svijesti može smatrati otežavajućom okolnošću u vezi s krivičnim djelom ubistva.¹⁴⁸⁰

Pravne norme koje se u odnosu na otežavajuće faktore primjenjuju na Međunarodnom sudu jasne su. Kada postoji otežavajući faktor koji ne predstavlja obilježje krivičnog djela, taj se faktor može uzeti u obzir kao otežavajući prilikom odmjeravanja kazne. Međutim, kada je neki otežavajući faktor u procesu odmjeravanja kazne istovremeno i obilježje krivičnog djela, onda on ne može predstavljati otežavajući faktor za odmjeravanje kazne.¹⁴⁸¹

694. No, Žalbeno vijeće je svjesno da pozivanje na 'faktore' ne smije zamutiti razliku između elementa *mens rea* i pobude. *Mens rea* predstavlja mentalno stanje ili stepen skrivljenosti optuženog u relevantno vrijeme. Pod pobudom se, generalno, shvata motiv koji osobu navodi na djelovanje. Žalbeno vijeće je bilo mišljenja da, što se krivične odgovornosti tiče, pobuda u međunarodnom krivičnom pravu generalno nije relevantna,¹⁴⁸² no "postaje relevantna u vrijeme izricanja kazne, u smislu ublažavanja ili otežavanja iste".¹⁴⁸³ Pobudu, osim toga, u obzir valja uzeti u sljedeće dvije situacije: prvo, kada je to nužno obilježje krivičnog djela, kao u slučaju krivičnih djela s posebnom

¹⁴⁷⁹ Podnesak respondenta, par. 8.70-8.71.

¹⁴⁸⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 172-173 (fusnota ispuštena).

¹⁴⁸¹ Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 172-173 (*vidi gore*, zajedno s Presudom o kazni u predmetu *Todorović*, par. 57).

¹⁴⁸² Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 268.

namjerom koja po svojoj prirodi iziskuju naročitu pobudu, i drugo, kada ona može predstavljati oblik odbrane, kao u slučaju samoodbrane. Žalbeno vijeće je u drugostepenim presudama u predmetima *Jelisić* i *Kunarac*, te u Drugostepenoj presudi MKSR-a u predmetu *Kayishema i Ruzindana* iznijelo sljedeće:

Žalbeno vijeće nadalje podsjeća na nužnost razlikovanja između specifične namjere i pobude. Lična pobuda počinioca zločina genocida može, na primjer, biti ostvarivanje lične ekonomske dobiti ili političke koristi ili nekog oblika moći. Postojanje lične pobude ne sprečava počinioca da ima i specifičnu namjeru da počinii genocid.¹⁴⁸⁴

Žalbeno vijeće bi željelo podsjetiti na bitnu razliku između pojmova "namjera" i "pobuda". Žalbeno vijeće smatra da, čak i onda kada je pobuda počinioca krivičnog djela čisto seksualne prirode, to ne znači da on nije imao namjeru da počinii djelo mučenja i da njegovo djelo nije žrtvi nanijelo tešku tjelesnu ili duševnu bol ili patnju, jer je takva bol ili patnja vjerovatna i logična posljedica njegovog postupanja. U svjetlu te definicije, važno je da se utvrdi da li je počinitelj namjeravao djelovati na takav način da je to djelo moralo njegovim žrtvama nanijeti tešku tjelesnu ili duševnu bol."¹⁴⁸⁵

Žalbeno vijeće primjećuje da se kažnjiva namjera (*mens rea*) ne smije brkati s pobudom, te da – što se tiče genocida – lična pobuda ne isključuje krivičnu odgovornost, uz uslov da su radnje zabranjene članom 2(2)(a) do (e) izvršene "s namjerom da se u cijelosti ili djelimično uništi neka nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa".¹⁴⁸⁶

695. Žalbeno vijeće smatra da je Pretresno vijeće u ovom predmetu imalo pravo da diskriminaciju na nacionalnoj i vjerskoj osnovi smatra otežavajućim faktorom, no samo u onoj mjeri u kojoj to nije bilo uzeto u obzir kao otežavajući faktor za kaznu po onim osuđujućim presudama gdje je diskriminacija bila obilježje krivičnog djela za koje je proglašen krivim.¹⁴⁸⁷ Međutim, iz formulacije u Prvostepenoj presudi nije sasvim jasno da je Vijeće doista tako postupilo, tako da Žalbenom vijeću ne preostaje ništa drugo nego da zaključi da je Pretresno vijeće možda pogriješilo u primjeni prava kada je dopustilo da se diskriminatorna namjera žalioaca upotrijebi kao otežavajući faktor prilikom odmjerenja kazne za progone. Pretresno vijeće je svoje obrazloženje trebalo jasnije

¹⁴⁸³ *Ibid.*, par. 269.

¹⁴⁸⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 49. *Vidi takođe* Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac*, par. 103 i 153; i Drugostepenu presudu u predmetu *Krnjelac*, par. 102: "Žalbeno vijeće smatra da se ta razlika između namjere i motiva mora primjenjivati i u slučaju drugih krivičnih djela predviđenih Statutom."

¹⁴⁸⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 153.

¹⁴⁸⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 161, citirano u Drugostepenoj presudi u predmetu *Niyitegeka*, par. 52.

¹⁴⁸⁷ Odnosno za progone, za koji je Pretresno vijeće žalioaca proglasilo krivim.

formulisati kako bi obezbijedilo poštivanje pravnih uslova prilikom odmjeravanja kazne optuženom.¹⁴⁸⁸

Olakšavajuće okolnosti

696. Pravilom 101(B) Pravilnika predviđeno je da Pretresno vijeće prilikom odmjeravanja kazne u obzir uzima, *inter alia*, “sve olakšavajuće okolnosti, uključujući i značajnu saradnju osuđenog s tužiocem prije ili poslije izricanja presude”.¹⁴⁸⁹ Usprkos toj odredbi, Pretresno vijeće, odlučujući o težini koju valja pripisati eventualnim olakšavajućim okolnostima, zadržava svoje diskreciono pravo.¹⁴⁹⁰ Faktori koji se uzimaju u obzir kao dokazi za olakšavajuće okolnosti uključuju sljedeće: (1) saradnju s tužiocem,¹⁴⁹¹ (2) priznanje krivice ili potvrdno izjašnjavanje o krivici,¹⁴⁹² (3) izražavanje kajanja,¹⁴⁹³ (4) dobrovoljnu predaju,¹⁴⁹⁴ (5) dobar karakter i neosuđivanost,¹⁴⁹⁵ (6) ponašanje u pritvoru,¹⁴⁹⁶ (7) lične i porodične prilike,¹⁴⁹⁷ (8) karakter optuženog nakon sukoba,¹⁴⁹⁸ (9) prinudu¹⁴⁹⁹ i posredno učestvovanje,¹⁵⁰⁰ (10) smanjenu uračunljivost,¹⁵⁰¹ (11) godine starosti¹⁵⁰², te (12) pomoć zatočenicima ili žrtvama.¹⁵⁰³ Slabo zdravlje uzima se u obzir samo u rijetkim ili izuzetnim situacijama.¹⁵⁰⁴

¹⁴⁸⁸ *Vidi* diskusiju o svrsi kažnjavanja, gore u tekstu.

¹⁴⁸⁹ Pravilo 101(B)(ii). *Vidi* takođe član 24 Statuta.

¹⁴⁹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 777.

¹⁴⁹¹ Presuda o kazni u predmetu *Jokić*, par. 95-96; Presuda o kazni u predmetu *Todorović*, par. 88; pravilo 101(B)(ii).

¹⁴⁹² Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 122, Drugostepena presuda u predmetu *Jokić*, par. 76.

¹⁴⁹³ Presuda o kazni u predmetu *Jokić*, par. 89; Druga presuda o kazni u predmetu *Erdemović*, par. 16(iii).

¹⁴⁹⁴ Presuda o kazni u predmetu *Jokić*, par. 73.

¹⁴⁹⁵ Druga presuda o kazni u predmetu *Erdemović*, par. 16(i); Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 459.

¹⁴⁹⁶ Presuda o kazni u predmetu *Jokić*, par. 100; Presuda o kazni u predmetu *Nikolić*, par. 268.

¹⁴⁹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi.*, par. 362, 408.

¹⁴⁹⁸ Presuda o kazni u predmetu *Jokić*, par. 90-91, 103.

¹⁴⁹⁹ Druga prvostepena presuda u predmetu *Erdemović*, par. 17 (gdje stoji da se prinuda “može uzeti u obzir samo kao olakšavajuća okolnost.”).

¹⁵⁰⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 273.

¹⁵⁰¹ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 590.

¹⁵⁰² Prvostepena presuda u predmetu *Jokić*, par. 100.

¹⁵⁰³ Presuda o kazni u predmetu *Sikirica*, par. 195, 229.

¹⁵⁰⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 271; Prvostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 98.

Pretno vijeće nije se pridržavalo traženih standarda dokazivanja prilikom procjene olakšavajućih faktora

697. Žalilac tvrdi da se kazna ne može potvrditi budući da nije naveden standard dokazivanja koji je primijenjen u odnosu kako na olakšavajuće, tako i na otežavajuće faktore relevantne u ovom predmetu.¹⁵⁰⁵ Dok se otežavajući faktori moraju dokazati van razumne sumnje, standard za dokazivanje olakšavajućih faktora jeste ocjena vjerovatnoće.¹⁵⁰⁶ O ovom argumentu već je bilo riječi gore u tekstu. Žalbeno vijeće ne smatra da činjenica da Pretresno vijeće nije navelo standard dokazivanja koji je primijenilo na olakšavajuće okolnosti ima ikakvog učinka na kaznu.

Pretno vijeće je žaliočevu saradnju s tužiocem i njegovu dobrovoljnu predaju trebalo uzeti u obzir kao olakšavajuće faktore

698. Žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće njegovu dobrovoljnu predaju trebalo uzeti u obzir kao olakšavajući faktor, te da to što je on tako postupio tek nakon što je pripremio svoju odbranu ne smije tu činjenicu isključiti kao relevantnu olakšavajuću okolnost. Žalilac navodi da se Pretresno vijeće nije upustilo u "sadržajnu diskusiju"¹⁵⁰⁷ o tome na koji je način njegova dobrovoljna predaja utjecala na kaznu.

699. Osim toga, žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je razmatralo posebne okolnosti njegove predaje budući da je u smislu olakšavajućeg faktora zanemarilo činjenicu da se on predao dobrovoljno (otprilike godinu dana prije drugih saoptuženih)¹⁵⁰⁸ zato što je on to učinio tek nakon što je određeno vrijeme proveo u pripremi svoje odbrane. Žalilac nadalje smatra da je Pretresno vijeće pogriješilo što nije izričito navelo kakvu je težinu pridalo saradnji žalioaca s tužiocem.¹⁵⁰⁹

¹⁵⁰⁵ Žalbeni podnesak, str. 185-6.

¹⁵⁰⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 763. *Vidi takođe* žalbeni podnesak, str. 185.

¹⁵⁰⁷ Žalbeni podnesak, str. 186.

¹⁵⁰⁸ Žalilac je na početku bio terećen zajedno s Darijem Kordićem, Marijem Čerkezom, Ivicom Šantićem, Perom Skopljakom i Zlatkom Aleksovskim u zajedničkoj optužnici od 10. novembra 1995.

¹⁵⁰⁹ Žalbeni podnesak, str. 186.

700. Tužilac tvrdi da žalilac nije uspio pokazati nikakvu grešku s tim u vezi, te da nije ponudio nikakvu pravnu osnovu kojom bi argumentovao svoju tvrdnju da njegova dobrovoljna predaja predstavlja značajnu saradnju s tužiocem.¹⁵¹⁰

701. Pravilo 101(B)(ii) Pravilnika omogućava Pretresnom vijeću da “značajnu saradnju s tužiocem” uzme u obzir kao olakšavajući faktor. Međutim, Pretresno vijeće je primijetilo, na što je imalo pravo, da žalilac nije saradivao s tužiocem.¹⁵¹¹ Što se tiče dobrovoljne predaje žalioaca, Međunarodni sud je u prethodnim predmetima zauzeo stav da to može predstavljati olakšavajuću okolnost.¹⁵¹² Osim toga, Pretresno vijeće je svakako uzelo u obzir njegovu dobrovoljnu predaju kao “važnu olakšavajuću okolnost za odmjeravanje kazne”, zajedno s drugim relevantnim faktorima (uključujući *odgođenu predaju*).¹⁵¹³

702. Žalbeno vijeće propust Pretresnog vijeća da izričito navede kakvu je tačno težinu pridalo saradnji žalioaca s tužiocem prilikom odmjeravanja kazne ne smatra primjetnom greškom. Analiza koju je Pretresno vijeće posvetilo tom faktoru kao olakšavajućem jeste ispravna i Žalbeno vijeće se slaže s Pretresnim vijećem da dobrovoljna predaja žalioaca predstavlja olakšavajući faktor.

Pretresno vijeće je kajanje žalioaca trebalo uzeti u obzir kao olakšavajući faktor

703. Žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo zato što je propustilo da njegovo kajanje uzme u obzir kao olakšavajući faktor.¹⁵¹⁴ Tužilac smatra da žalilac nije naveo nikakvu grešku u primjeni prava ni primjetnu grešku u zaključku Pretresnog vijeća da je

¹⁵¹⁰ Podnesak respondenta, par. 8.53-8.54.

¹⁵¹¹ Prvostepena presuda, par. 774.

¹⁵¹² Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 868: “Činjenica da se [optuženi] dobrovoljno predao Međunarodnom sudu predstavlja olakšavajući faktor kod odmjeravanja kazne. Smatrati da je svaki optuženi dužan da se preda Međunarodnom sudu ne znači da onima koji su to učinili to neće biti uzeto u obzir kao olakšavajući faktor. Prihvatanje takve dobrovoljne predaje kao olakšavajuće okolnosti moglo bi nagnati druge okrivljene da se i oni na sličan način predaju i time povećati djelotvornost rada Međunarodnog suda.”

¹⁵¹³ Prvostepena presuda, par. 776.

¹⁵¹⁴ Žalbeni podnesak, str. 186, fusnota 532.

kajanje koje je on izrazio upitno, budući da je on situaciju sam stvorio tako što je izdao naređenja koja su dovela do izvršenja zločina.¹⁵¹⁵

704. Relevantni odlomak Prvostepene presude je sljedeći:

Vijeće konstatira da je Tihomir Blaškić od prvog dana svog svjedočenja izrazio duboko žaljenje i izjavio da je učinio sve što je mogao da bi popravio situaciju, ali da to nije bilo dovoljno. [fusnota izostavljena] Vijeće primjećuje da je taj stav u flagrantnom protivrječu sa činjeničnim stanjem koje je Vijeće utvrdilo: nakon što je izdao naređenja koja su dovela do počinjenja zločina, optuženi ne može tvrditi da je pokušao da ograniči njihov učinak, te se njegovo kajanje stoga čini upitnim.¹⁵¹⁶

705. Pretresno vijeće je ispravno utvrdilo uslov prema kojem, da bi predstavljalo olakšavajući faktor, kajanje koje izrazi optuženi mora biti stvarno i iskreno.¹⁵¹⁷ Međutim, Žalbeno vijeće konstatuje da je obrazloženje Pretresnog vijeća u vezi sa žaliočevim kajanjem pogrešno. Moguće je da činjenični zaključci Pretresnog vijeća dovedu u pitanje nalaz o postojanju kajanja. No Žalbeno vijeće, u svjetlu vlastite procjene spisa prvostepenog postupka, razmotrenog zajedno s novim dokazima prihvaćenim u žalbenom postupku, smatra da naređenja ograničenog opsega koja je izdao žalilac ne dovode u pitanje zaključak da je njegovo kajanje stvarno i iskreno. Žalbeno vijeće je takođe razmotrilo znatne dokaze u vezi sa žaliočevim tzv. humanitarnim naređenjima.¹⁵¹⁸ Kao takav, integritet zaključka Pretresnog vijeća da je žalilac pokazao kajanje u stvari nije doveden u pitanje kontradikcijom za koju je Pretresno vijeće smatralo da je razabire. Stoga kajanje koje je izrazio žalilac predstavlja faktor u prilog ublaženju kazne.

Dokazi o dobrom karakteru žalioca kao olakšavajući faktor

706. Žalilac nije osporio analizu Pretresnog vijeća u vezi s njegovim karakterom,¹⁵¹⁹ niti uticaj koji je to imalo na odmjeraivanje kazne. Ipak, Žalbeno vijeće primjećuje da nisu predočeni nikakvi dokazi iz kojih bi slijedilo da je optuženi bio lošeg karaktera, već da je,

¹⁵¹⁵ Podnesak respondenta, par. 8.60 (gdje se citira Prvostepena presuda, par. 775).

¹⁵¹⁶ Prvostepena presuda, par. 775.

¹⁵¹⁷ Prvostepena presuda, par. 775. Taj standard formulisan je u Prvostepenoj presudi u predmetu *Simić*, par. 1066.

¹⁵¹⁸ *Vidi gore*, poglavlje XI, Navodi o greškama u pogledu odgovornosti žalioca za krivična djela u vezi sa zatočavanjem i poglavlje VII, Navodi o greškama u vezi s odgovornošću žalioca za zločine počinjene u Ahmićima.

¹⁵¹⁹ Prvostepena presuda, par. 771, 780-781.

upravo naprotiv, nekoliko svjedoka nastojalo istaknuti dobar karakter žalioca, njegovo nepristrano postupanje prema bosanskim Muslimanima prije rata i tokom sukoba i nepostojanje bilo kakvih predrasuda ili neprijateljstva prema bosanskim Muslimanima,¹⁵²⁰ kao i njegovo profesionalno vojničko ponašanje.¹⁵²¹ Izvedeni su i dokazi o poštovanju koje su prema njemu osjećali njegovi protivnici iz ABiH.¹⁵²²

Lične prilike optuženog

707. Ni žalilac niti tužilac nisu u svrhu odmjeravanja kazne spomenuli lične prilike optuženog. Međutim, Međunarodni sud je često prilikom odlučivanja o kazni u obzir uzimao dokaze o ličnim prilikama.¹⁵²³

708. U zaključcima o ličnim prilikama žalioca Pretresno vijeće je primijetilo da je nekoliko svjedoka svjedočilo o profesionalnosti optuženog, o tome da je on čovjek koji izvršava svoje zadatke i profesionalni vojnik koji postupaju po svojim uvjerenjima.¹⁵²⁴ Osim toga, žalilac je otac maloljetne djece.

¹⁵²⁰ Svjedok Philip Watkins, AT 350 (javna sjednica) (9. decembar 2003.); svjedok BA3, AT 397 (zatvorena sjednica) (9. decembar 2003.); svjedok BA1, AT 175 (zatvorena sjednica) (8. decembar 2003.); Ivica Pervan, T 14.440-1 (javna sjednica) (3. novembar 1998.); svjedok Henrik Morsink, T 9.939 (javna sjednica) (2. juli 1998.); svjedok Alistair Duncan, T 9.172 (javna sjednica) (3. juni 1998.); svjedok Fuad Zeco, T 2.884 (javna sjednica) (26. septembar 1997.).

¹⁵²¹ Svjedok Philip Watkins, AT 275-6 (javna sjednica) (9. decembar 2003.); svjedok BA1, AT 175 (zatvorena sjednica) (8. decembar 2003.).

¹⁵²² Svjedok Philip Watkins, AT 277 (javna sjednica) (9. decembar 2003.), za razliku od njegovog mišljenja o drugim, političkim vođama. Svjedok BA3, pripadnik ABiH na visokom položaju i žaliočev protivnik, u svom je iskazu rekao sljedeće: "Ja sam imao, zaista, dosta prilika da budem u neposrednom kontaktu sa gospodinom generalom Tihomirom Blaškićem. Ja ga lično cijenim, a ima i mišljenja mojih kolega iz Armije Republike Bosne i Hercegovine da je gospodin general Tihomir Blaškić stručno osposobljen vojnik, oficir, general, da je vrlo karakteran kao čovjek i ja sam siguran i uvjeren sam, na osnovu mog poznanstva sa gospodinom generalom Tihomirom Blaškićem, da on ne bi izdao naređenja za etničko čišćenje, niti za bilo kakav zločin." AT 397 (zatvorena sjednica) (9. decembar 2003.). I dalje: "Govorim o vojnim terminima zato što sam siguran da nije bilo rata, nikad Blaškić ne bi rukovodio jedinicama koje pucaju na Muslimane i ubijaju Muslimane. A isto tako znam da, i uvjeren sam da, gospodin Blaškić bi sigurno drugačije postupao u jednoj normalnoj situaciji. I siguran sam da nikad nije bio za sukobe između Armije Republike Bosne i Hercegovine i Hrvatskog vijeća obrane. Nastojao je u svojoj praksi da se ti sukobi izbjegnu." AT 448 (zatvorena sjednica) (10. decembar 2003.).

¹⁵²³ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 788.

¹⁵²⁴ Prvostepena presuda, par. 780.

Vrijeme provedeno u pritvoru u čekanju na predaju Međunarodnom sudu, suđenje ili žalbeni postupak koje treba uračunati u izdržavanu kaznu

709. U pravilu 101(C) Pravilnika stoji sljedeće: “Osuđenom će se uračunati eventualno vrijeme koje je proveo u pritvoru čekajući na predaju Međunarodnom sudu ili čekajući na suđenje ili žalbeni postupak.” Žalbeno vijeće u predmetu *Tadić* iznijelo je stav da “pravičnost zahtijeva da se uzme u obzir i period koji je žalilac proveo u Saveznoj Republici Njemačkoj prije upućivanja formalnog zahtjeva za ustupanje nadležnosti od strane Međunarodnog suda”.¹⁵²⁵ Žalbeno vijeće je mišljenja da se sve vrijeme provedeno u pritvoru u svrhu ovog predmeta nužno mora uzeti u obzir.

Poseban položaj optuženog kao vojnog zapovjednika u konkretnom sukobu

710. Žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je, analizirajući olakšavajuće faktore, odbilo u obzir uzeti "haotični" kontekst u kojem su navodno djela počinjena.¹⁵²⁶ Odgovor tužioca na ovu tvrdnju jeste da je žalilac propustio utvrditi primjetnu grešku u kazni koju je izreklo Pretresno vijeće, te da se ovaj argument odnosi prije na proglašenje žaliočeve krivice nego na njegovu kaznu.¹⁵²⁷

711. Žalbeno vijeće smatra da je žaliočev argument neprimjeren. Kao prvo, žalilac nije pokazao na koji je to način Pretresno vijeće primjetno pogriješilo time što je propustilo pozabaviti se haotičnim kontekstom događaja u srednjoj Bosni 1993. Osim toga, zaključak da se "haotični" kontekst događaja može smatrati olakšavajućim faktorom u okolnostima borbenih operacija mogao bi navesti na zaključak da to predstavlja olakšavajuću okolnost za kažnjivo ponašanje cjelokupnog ljudstva u zoni zahvaćenoj ratom. Sukob je po svojoj prirodi haotičan i dužnost je sudionika u tom sukobu da haos umanje i da poštuju međunarodno humanitarno pravo. Iako okolnosti u srednjoj Bosni 1993. jesu bile haotične, Žalbeno vijeće ne vidi nikakav meritum niti logiku u tome da se puki kontekst samog rata prepozna kao faktor koji valja uzeti u obzir kao olakšavajuću okolnost za kažnjivo ponašanje sudionika u tom sukobu.

¹⁵²⁵ Presuda o kazni u žalbenom postupku u predmetu *Tadić*, par. 38, 75.

¹⁵²⁶ Žalbeni podnesak, str. 183, 186.

¹⁵²⁷ Podnesak respondenta, par. 8.52.

712. Ipak, Žalbeno vijeće smatra da posebne okolnosti u kojima se našao žalilac po izbijanju rata i tokom sukoba zaslužuju da se razmotre. Žalilac je posvjedočio da se vratio u Bosnu i da je dobio čin pukovnika (i zapovjednika OZSB-a) kad je imao 32 godine, pri čemu on nikada ranije nije bio na položaju višem od zapovjednika čete, te da mu je bio povjeren zadatak da uspostavi vojnu strukturu na tom području operacija u vrijeme strateške nužde¹⁵²⁸ radi odbrane protiv srpske agresije.¹⁵²⁹ Žalilac je izrazio žaljenje zbog sukoba s ABiH koji je potom uslijedio i kazao je sljedeće: “Ali, budući da sam bio i vojni zapovjednik u središtu sukoba, bio sam dužan i ovlašten da naredim zakonite borbene operacije protiv snaga Armije Bosne i Hercegovine, što sam i činio. Iako žalim što je došlo do sukoba, moja je dužnost bila da zaštitim hrvatsku zajednicu u enklavama i sve stanovništvo koje je živjelo u tim isjeckanim džepovima središnje Bosne”¹⁵³⁰.

Pretresno vijeće se neprimjereno oslonilo na činjenicu da se žalilac nije potvrdno izjasnio o krivici

713. Žalilac tvrdi da se Pretresno vijeće neprimjereno oslonilo na činjenicu da se on nije potvrdno izjasnio o krivici, iako je to učinilo samo u teoretskom smislu, te da je pogriješilo, budući da optuženi ne može biti kažnjen zato što se ne izjasni potvrdno o krivici.¹⁵³¹ Tužilac odgovara da nigdje u Prvostepenoj presudi ne postoji nikakva indikacija da je Pretresno vijeće na osnovu nepostojanja potvrdnog izjašnjenja o krivici došlo do nepovoljnog zaključka.¹⁵³²

714. Žalbeno vijeće primjećuje da činjenica da ne postoji potvrdno izjašnjenje o krivici ne može predstavljati otežavajući faktor, iako se – za razliku od toga – potvrdno izjašnjenje o krivici može smatrati olakšavajućim faktorom.¹⁵³³ Osim toga, Pretresno vijeće ne može u obzir uzeti nešto što ne bi smjelo:

U odluku Pretresnog vijeća u žalbenom se postupku može dirati ako žalilac pokaže da je Pretresno vijeće ili uzelo u obzir nešto što nije smjelo, ili da nije uzelo u obzir ono

¹⁵²⁸ AT 837 i AT 843 (javna sjednica) (17. decembar 2003.).

¹⁵²⁹ AT 838 (javna sjednica) (17. decembar 2003.).

¹⁵³⁰ AT 838 (javna sjednica) (17. decembar 2003.).

¹⁵³¹ Žalbeni podnesak, str. 186-7.

¹⁵³² Podnesak respondenta, par. 8.63.

¹⁵³³ Presuda o kazni u predmetu *Jokić*, par. 76; Presuda o kazni u predmetu *Plavšić*, par. 80–81; Presuda o kazni u predmetu *Milan Simić*, par. 84.

što je trebalo da uzme u obzir, prilikom procesa odvagivanja koji je dio korištenja diskrecionog prava Vijeća.¹⁵³⁴

Na osnovu jednostavnog čitanja relevantnih paragrafa Prvostepene presude¹⁵³⁵ Žalbeno vijeće ne može zaključiti da se Pretresno vijeće prilikom odlučivanja o žaliočevoj kazni na bilo koji način oslonilo na činjenicu da se žalilac nije potvrdno izjasnio o krivici ili da je iz te činjenice izvuklo ikakve nepovoljne zaključke. Stoga, iako se Pretresno vijeće tim elementom bavilo *in abstracto*, što nije relevantno za izrečenu kaznu, ne može se utvrditi da je ta analiza bila neispravna.

Da li je Pretresno vijeće propustilo pružiti "obrazloženo mišljenje" u prilog svojoj odluci o jedinstvenoj kazni

715. Iako se nije usprotivio izricanju jedinstvene kazne *per se*,¹⁵³⁶ žalilac tvrdi da su razlozi koje je Pretresno vijeće navelo u prilog izricanju jedinstvene kazne nedopustivo neprecizni, čime je žalioču uskraćeno pravo da bude obaviješten o konkretnim osnovama na kojima se temelji kazna.¹⁵³⁷ Žalilac navodi da se jedinstvena kazna mora temeljiti na konkretnoj procjeni svakog krivičnog djela za koje se kazna izriče.

716. Tužilac odgovara da Pretresno vijeće jeste dalo obrazloženo mišljenje o tome zašto je izreklo jedinstvenu kaznu, te da je pritom u obzir uzelo cijeli niz valjanih i relevantnih faktora.¹⁵³⁸ Tužilac Žalbeno vijeće upućuje na (mjerodavnu) francusku verziju Prvostepene presude stoga što francuski tekst tačnije odražava *ratio decidendi* Prvostepene presude u dvije posljednje rečenice paragrafa 807.¹⁵³⁹ Tužilac nadalje tvrdi da ništa u Statutu ni Pravilniku ne sprečava Pretresno vijeće da izrekne jedinstvenu kaznu, te da je stoga diskreciono pravo Pretresnog vijeća da to učini.¹⁵⁴⁰ Tužilac, za razliku od žalioča, smatra da Pretresno vijeće nije svoje zaključke protiv žalioča zasnovalo na jedinstvenoj i nerazlučivoj činjeničnoj osnovi (s izuzetkom onih situacija

¹⁵³⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 780.

¹⁵³⁵ Prvostepena presuda, par. 773, 775 i 777.

¹⁵³⁶ Replika žalioča, par. 160.

¹⁵³⁷ Žalbeni podnesak, str. 182-184.

¹⁵³⁸ Podnesak respondenta, par. 8.5-8.7.

¹⁵³⁹ Podnesak respondenta, par. 8.4. Paragraf 807 Prvostepene presude navodi se dolje u tekstu.

¹⁵⁴⁰ Podnesak respondenta, par. 8.9-8.11.

gdje tužilac priznaje da je tako),¹⁵⁴¹ te da žalilac nije iznio nikakvo opravdanje za sugestiju da jedinstvena kazna nije valjana i da je dovela do neostvarenja pravde.¹⁵⁴²

717. Što se tiče pitanja da li je Međunarodni sud ovlašten da izrekne jedinstvenu kaznu, Žalbeno vijeće uzima u obzir pravilo 101 Pravilnika u onom obliku u kojem je to pravilo bilo na snazi u trenutku donošenja Prvostepene presude,¹⁵⁴³ a za koje je Pretresno vijeće odlučilo da ne sprečava izricanje jedinstvene kazne za više krivičnih djela.¹⁵⁴⁴ U Drugostepenoj presudi u predmetu *Čelebići* Žalbeno vijeće je iznijelo stav da se čini kako je Pravilnikom bila zamišljena “jedinstvena sveobuhvatna kazna [u to vrijeme]”, odnosno prije no što je na snagu stupilo pravilo 87(C). Žalbeno vijeće je mišljenja da je Međunarodni sud, na osnovu tadašnje formulacije pravila 101, bio ovlašten da izrekne jedinstvenu kaznu, a tim ovlaštenjem još uvijek raspolaže na osnovu pravila 87(C).¹⁵⁴⁵

718. Međutim, to ovlaštenje ne dopušta Međunarodnom sudu da jedinstvenu kaznu izrekne arbitrarno. Svako konkretno krivično djelo mora se na propisan način razmotriti kako bi se utvrdila njegova težina i iznijela obrazložena odluka u vezi s kaznom. Kao što je kazalo Žalbeno vijeće:

Proces utvrđivanja pojedinačnih kazni ... zahtijeva da se u obzir uzmu pojedinačno djelo za koje ta tačka tereti, kao i dokazi o prilikama u kojima je dotično djelo počinjeno, kako bi se mogla odrediti težina djela. Dosuđivanje potpuno iste kazne za svaku tačku, ..., te nalog da se one izdržavaju uporedno, pokazuje da Pretresno vijeće nije ni nastojalo *razlučiti težinu svakog pojedinog djela*. Ono je zapravo jednostavno dosudilo opštu kaznu od sedam godina kako bi pokrilo svako krivično djelo, što je očigledno bila pogrešna procjena ukupnog ponašanja [optuženog].¹⁵⁴⁶

719. Obrazloženje Pretresnog vijeća za dosuđivanje jedinstvene kazne, koje žalilac osporava, sadržano je u narednom paragrafu Prvostepene presude:

¹⁵⁴¹ Podnesak respondenta, par. 8.8-8.9; i *vidi dolje*.

¹⁵⁴² Podnesak respondenta, par. 8.15.

¹⁵⁴³ Pravilo 101 izmijenjeno je i dopunjeno na dvadeset i trećoj plenarnoj sjednici: 29. novembar – 1. i 13. decembar 2000. (1. i 13. decembar 2000.) (IT/32/Rev. 19) i stupilo je na snagu 19. januara 2001. Pravilo 87(C) Pravilnika, koje trenutno Međunarodnom sudu omogućava da odlučuje o tome da li da “primijeni svoju ovlast da izrekne jedinstvenu kaznu koja odražava ukupno krivično ponašanje optuženog”, nije bilo na snazi na dan donošenja Prvostepene presude.

¹⁵⁴⁴ Prvostepena presuda, par. 805 (gdje se citira Presuda i presuda o kazni u predmetu *Kambanda*, par. 102: “Nigdje se u Statutu niti u Pravilniku ne navodi izričito da vijeće mora izreći posebnu kaznu za svaku tačku po kojoj je optuženi proglašen krivim”; i Presuda o kazni u predmetu *Serushago*).

¹⁵⁴⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 342.

U ovom su predmetu krivična djela koja se pripisuju optuženome kvalificirana na više različitih načina, ali ona čine jedinstven skup kriminalnih radnji počinjenih na jednom određenom geografskom području u relativno dugom vremenskom razdoblju, čija je sama duljina doprinijela tome da se potvrdi kvalifikacija zločina protiv čovječnosti, pri čemu se kod tih radnji ne može napraviti distinkcija između kriminalne namjere ili pobuda. Vijeće, nadalje, primjećuje da krivična djela za koje se tereti optuženi, osim zločina progona, počinjavaju na potpuno istim radnjama kao što su i one navedene za druga krivična djela za koja se optuženome sudi. *Drugim riječima, nije moguće odrediti na koje radnje bi se odnosile pojedine tačke optužnice, osim onih koje podržavaju krivično gonjenje i osudu shodno tački 1 (Progon) koja uostalom pokriva duži vremenski period od bilo koje druge tačke optužnice. S obzirom na koherentnost cjeline, Vijeće smatra da je opravdano izricanje jedinstvene kazne za sve zločine za koje je optuženi proglašen krivim.*¹⁵⁴⁷

720. Iako se poziva na izvorni francuski tekst Prvostepene presude, tužilac prihvata da su dvije posljednje rečenice ovog paragrafa dvosmislene na oba jezika.¹⁵⁴⁸ Tužilac ističe da je tačka 1 Druge izmijenjene optužnice (progoni) “sadržavala najvažniju optužbu protiv žalilaca budući da se odnosi na cijelo vremensko razdoblje ... i obuhvata radnje za koje se tereti na drugim mjestima u optužnici kao za zasebne ratne zločine”.¹⁵⁴⁹ Tužilac nadalje tvrdi da se većina ratnih zločina za koje se žalilac tereti u tačkama 3 do 20 zasniva na jasno razlučivom ponašanju.¹⁵⁵⁰

721. Primjedbe strana u postupku u vezi s tim pitanjem umjesne su. Svaki argument koji bi tome bio suprotan unio bi zbrku u temeljne pravne razlike između krivičnih djela za koja se žalilac tereti u Drugoj izmijenjenoj optužnici. Pogrešan je stav, koji je iznijelo Pretresno vijeće, da “nije moguće odrediti na koje radnje bi se odnosile pojedine tačke optužnice, osim onih koje podržavaju krivično gonjenje i osudu shodno tački 1

¹⁵⁴⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 741. U Žalbenom podnesku, na str. 154 i u fusnoti 514, raspravlja se o praksi u nacionalnim pravnim sistemima u odnosu na to da kazna mora “izričito odražavati individualne okolnosti predmeta i stajati u jasnom odnosu prema njima”.

¹⁵⁴⁷ Prvostepena presuda, par. 807. Mjerodavna verzija na francuskom ovog ključnog paragrafa glasi kako slijedi: “En l’espèce, les crimes reprochés à l’accusé ont été qualifiés de plusieurs manières distinctes mais font partie d’un ensemble unique de faits criminels, commis sur un territoire géographiquement déterminé, au cours d’une période de temps relativement étendue mais dont la longueur même a contribué à asseoir la qualification de crime contre l’humanité et sans qu’il soit possible de procéder entre eux à une distinction de l’intention ou du mobile criminels. En outre, la Chambre observe que les crimes autres que le crime de persécution retenus à l’encontre de l’accusé reposent en totalité sur les mêmes faits que ceux visés pour les autres crimes poursuivis à l’encontre de l’accusé. En d’autres termes, il n’est pas possible d’identifier quels faits seraient concernés par les différents chefs d’accusation que ceux supportant la poursuite et la condamnation au titre du chef 1 – Persécution, lequel vise au demeurant une période de temps plus longue qu’aucun des autres chefs. Vu cette cohérence d’ensemble, la Chambre considère qu’il y a lieu d’infliger une peine unique pour la totalité des crimes dont l’accusé a été reconnu coupable.”

¹⁵⁴⁸ Podnesak respondentata, par. 8.8.

¹⁵⁴⁹ Podnesak respondentata, par. 8.8.

(Progon)”. Kada nije moguće odrediti koje bi se radnje odnosile na pojedine tačke optužnice, onda je isto tako nemoguće optuženog proglasiti krivim za određena krivična djela. Optužena osoba je ili kriva za različita krivična djela koja se sastoje od različitih elemenata od kojih se neki mogu preklapati (no nikada u potpunosti), ili je optuženi proglašen krivim za ono krivično djelo koje sadrži najkonkretnije elemente, a preostale tačke u kojima su ti elementi duplicirani odbacuju se kao nedozvoljeno kumulativne. Žalbeno vijeće smatra da je argumentacija Pretresnog vijeća pravno pogrešna.

722. Pogrešno je u ovom slučaju tvrditi da sve osuđujuće presude “počivaju na potpuno istim radnjama kao što su i one navedene za druga krivična djela za koja se optuženome sudi”.¹⁵⁵¹ Takvi zaključci nužno krše obavezu Međunarodnog suda da donese obrazloženu odluku u vezi s odmjeravanjem kazne koja tačno odražava ukupnost kažnjivog ponašanja optuženog, a ujedno ozbiljno podrivaju ciljeve odmjeravanja kazne zato što se propušta kazati koje se ponašanje kažnjava i zašto.¹⁵⁵²

723. Žalbeno vijeće konstatuje da obrazloženje Pretresnog vijeća u vezi s dosuđivanjem jedinstvene kazne ne ispunjava uslove kojima je Pretresno vijeće moralo udovoljiti u skladu s pravilom 87 Pravilnika, odnosno da ili izrekne kaznu u odnosu na svaki zaključak o krivici ili da izrekne jedinstvenu kaznu koja će odražavati ukupnost kažnjivog ponašanja optuženog. Jasno je utvrđeno da Međunarodni sud ima ovlaštenje da izrekne jedinstvenu kaznu, no ta jedinstvena kazna mora odražavati ukupnost konkretnog kažnjivog ponašanja.¹⁵⁵³

Da li je Pretresno vijeće, kako se tvrdi, zanemarilo “kritična činjenična pitanja” u svojoj procjeni žaliočeve krivične odgovornosti

724. Žalilac navodi da je Pretresno vijeće prilikom procjenjivanja njegove krivične odgovornosti zanemarilo ‘kritična činjenična pitanja’, kao i činjenicu da on nije imao

¹⁵⁵⁰ *Ibid.*, par. 8.9. Tužilac izdvaja one osuđujuće presude za koje prihvata da su nedopustivo kumulativne (*vidi gore*).

¹⁵⁵¹ Prvostepena presuda, par. 807.

¹⁵⁵² *Vidi* Prvostepenu presudu u predmetu *Simić*, par. 33, u vezi s različitim ciljevima kažnjavanja, a to su, *inter alia*, odvratanje i retribucija. *Vidi takođe* Prvostepenu presudu, par. 761, u vezi sa svrhom i ciljevima kažnjavanja.

materijalne mogućnosti da kontroliše izvršioce navedenih zločina. Konkretno, žalilac navodi da Pretresno vijeće nije uvažilo činjenicu da su te radnje izvršene u kontekstu oružanog sukoba koji je bio “praktično haotičan”, te da on nije imao materijalne mogućnosti da kontroliše izvršioce navedenih djela.¹⁵⁵⁴

725. Žalbeno vijeće ne slaže se s žaliočevom tvrdnjom da je za odmjeravanje kazne relevantno da li je žalilac vršio efektivnu kontrolu nad izvršiocima. Utvrđivanje takvog elementa nije faktor za odmjeravanje kazne, nego element koji se uzima u obzir prilikom određivanja krivične odgovornosti za svaku tačku po članu 7(3) Statuta i kao takav ne može utjecati na kaznu.

¹⁵⁵³ Ovim tzv. ‘načelom ukupnosti’ bavilo se detaljnije Žalbeno vijeće u Drugostepenoj presudi u predmetu *Čelebići* u par. 429, fusnota 663.

¹⁵⁵⁴ Žalbeni podnesak, str. 186.

Stavovi Žalbenog vijeća

726. Pretresno vijeće izreklo je žalioocu zatvorsku kaznu u trajanju od četrdeset i pet godina. Žalbeno vijeće prihvatilo je neke od žalbi koje je žalilac uložio na kaznu. Međutim, u ovom konkretnom predmetu primjena utvrđenog testa za reviziju kazne¹⁵⁵⁵ ne bi bila prikladna. Žalbeno vijeće u ovom žalbenom postupku pozvano je ne samo da potvrdi ili revidira kaznu koju je izreklo Pretresno vijeće, nego zapravo da kaznu izrekne *de novo*.¹⁵⁵⁶ Umjesto da revidira kaznu Pretresnog vijeća, Žalbeno vijeće će tu kaznu zamijeniti svojom obrazloženom kaznom na temelju vlastitih zaključaka, pri čemu ono smatra da to u ovom postupku smije učiniti a da prethodno predmet ne vrati Pretresnom vijeću na razmatranje.

727. U gore iznijetoj diskusiji o faktorima relevantnim za odmjeravanje kazne Žalbeno vijeće je identifikovalo faktore koji su relevantni za ovaj predmet. Sljedeće otežavajuće okolnosti dokazane su van razumne sumnje: (i) položaj optuženog s obzirom na njegov čin pukovnika u HVO-u i zapovjednika regionalnih snaga u OZSB-u, te (ii) činjenica da su mnoge žrtve krivičnih djela za koja je optuženi proglašen krivim bile civili.

728. Olakšavajuće okolnosti dokazane na osnovu ocjene vjerovatnoće su sljedeće: (i) dobrovoljna predaja žaliooca Međunarodnom sudu,¹⁵⁵⁷ (ii) njegovo stvarno i iskreno kajanje,¹⁵⁵⁸ (iii) dobar karakter i nekažnjavanost, (iv) dobro ponašanje tokom suđenja i u pritvoru, (v) lične i porodične prilike, uključujući zdravstveno stanje, (vi) činjenica da je

¹⁵⁵⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 725. *Vidi takođe* Drugostepenu presudu u predmetu *Serushago*, par. 32.

¹⁵⁵⁶ Žalbeno vijeće ima u vidu zaključke Vijeća u žalbenom postupku u predmetu *Vasiljević*, par. 9: "... žalba na presudu o kazni ima korektivni karakter i nije postupak odmjeravanja kazne *de novo*". Predmet *Vasiljević* razlikuje se od ovog predmeta budući da je u okolnostima tog predmeta bilo moguće primijeniti test "primjetne greške".

¹⁵⁵⁷ Žalbeno vijeće razjašnjava da činjenica da je žaliočeva predaja uslijedila tek nakon što je pripremio svoju odbranu nema uticaja na ovaj faktor. U Prvostepenoj presudi (par. 773) utvrđeno je da je to olakšavajući faktor.

¹⁵⁵⁸ AT 844 (javna sjednica) (17. decembar 2003.).

u pritvoru proveo više od osam godina čekajući na konačni ishod u svom postupku,¹⁵⁵⁹ te (vii) njegove posebne okolnosti u vrijeme izbivanja rata i tokom sukoba.

729. Kao što je izloženo gore u tekstu, pravilom 87(C) Pravilnika predviđeno je da vijeće može odlučiti da primijeni svoje ovlaštenje da izrekne jedinstvenu kaznu koja odražava ukupno krivično ponašanje optuženog. Žalbeno vijeće je odlučilo u ovom predmetu izreći jedinstvenu kaznu budući da krivično ponašanje za koje je žalilac osuđen predstavlja dio sličnog opšteg ponašanja koje je postojalo u omeđenom vremenskom kontekstu.

¹⁵⁵⁹ U Prvostepenoj presudi u predmetu *Dragan Nikolić*, par. 271, Pretresno vijeće II je razmatralo pitanje da li dužina postupka može predstavljati olakšavajuću okolnost. U tom predmetu je odlučeno da vrijeme provedeno u čekanju odluke nije bilo nesrazmjerno, no Žalbeno vijeće primjećuje da se Nikolić nije predao dobrovoljno. Zapravo, “optuženi je krajem 1994. ili početkom 1995. već bio dobro obaviješten o optužnici podignutoj protiv njega, što naravno ne znači da je imao obavezu da se dobrovoljno preda ovom Sudu. Optuženog je SFOR uhapsio tek 2000. Ako se u obzir, između ostalog, uzme dugotrajni period potreban za pripremu i odlučivanje po njegovim podnescima u vezi s nadležnošću Suda, vrijeme provedeno u Pritvorskoj jedinici ne može se smatrati nesrazmjernim.” Žalbeno vijeće smatra da u ovom predmetu vrijeme provedeno u pritvoru prije i tokom postupka predstavlja olakšavajući faktor prilikom odmjeravanja kazne. To je tako stoga što je rad Međunarodnog suda u slučaju ovog predmeta bio usporen uslijed složenosti postupka, a Žalbeno vijeće moralo se baviti velikom količinom dodatnih materijala uvrštenih u drugostepenom postupku (što je bio teret koji se jednostavno mogao izbjeći da su materijali bili stavljeni na raspolaganje stranama tokom prvostepenog postupka, nad čim, međutim, strane nisu imale nikakvu kontrolu).

DISPOZITIV

Iz gorenavedenih razloga, **ŽALBENO VIJEĆE**

NA OSNOVU člana 25 Statuta i pravila 117 i 118 Pravilnika;

PRIMIVŠI K ZNANJU pismene podneske strana i argumente iznesene na pretresu 16. i 17. decembra 2003.;

ZASJEDAJUĆI na javnoj sjednici;

ODBIJA žaliočevu žalbenu osnovu koja se odnosi na uskraćivanje redovnog zakonskog postupka;

USVAJA većinom, uz izdvojeno mišljenje sudije Weinberg de Roca, žaliočevu žalbenu osnovu koja se odnosi na njegovu odgovornost za krivična djela počinjena u Ahmićima, Šantićima, Pirićima i Nadiocima 16. aprila 1993.; **UKIDA** osuđujuću presudu izrečenu žalioču na osnovu člana 7(1) Statuta po tačkama 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 i 14 za ta krivična djela i **UKIDA** osuđujuću presudu izrečenu žalioču na osnovu člana 7(3) Statuta po tačkama 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 i 14 za ta krivična djela;

USVAJA jednoglasno žaliočevu žalbenu osnovu koja se odnosi na njegovu odgovornost za krivična djela počinjena drugdje u opštini Vitez, osim Ahmića, Šantića, Pirića i Nadioka u aprilu, julu i septembru 1993.; **UKIDA** njegovu osuđujuću presudu na osnovu člana 7(1) Statuta po tačkama 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 i 14 za ta krivična djela i **UKIDA** njegovu osuđujuću presudu na osnovu člana 7(3) Statuta po tačkama 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 i 14 za ta krivična djela;

USVAJA jednoglasno žaliočevu žalbenu osnovu koja se odnosi na njegovu odgovornost za krivična djela počinjena u Lončarima i Očehnićima u opštini Busovača u aprilu 1993.; **UKIDA** njegovu osuđujuću presudu na osnovu člana 7(1) Statuta po tačkama 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 i 14 za ta krivična djela i **KONSTATUJE** da Pretresno vijeće nije donijelo zaključke na osnovu člana 7(1) Statuta u vezi s napadima na Busovaču u

januaru 1993., te da nije donijelo zaključke na osnovu člana 7(3) Statuta u vezi s krivičnim djelima počinjenim u Lončarima i Očehničima u aprilu 1993.;

USVAJA jednoglasno žaliočevu žalbenu osnovu koja se odnosi na njegovu odgovornost za krivična djela počinjena u aprilu 1993. u Kiseljaku; **UKIDA** njegovu osuđujuću presudu na osnovu člana 7(1) Statuta po tačkama 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 i 14 za ta krivična djela i **KONSTATUJE** da Pretresno vijeće nije donijelo zaključke na osnovu člana 7(3) Statuta u odnosu na ta krivična djela;

USVAJA jednoglasno žaliočevu žalbenu osnovu koja se odnosi na njegovu odgovornost za krivična djela u vezi sa zatočavanjem, utoliko što usvaja njegovu žalbu na osuđujuće presude po tačkama 17, 18 i 20 na osnovu člana 7(1) Statuta, i **UKIDA** njegovu osuđujuću presudu po tim tačkama;

POTRĐUJE jednoglasno osuđujuću presudu izrečenu žalioču: 1) po tački 15 na osnovu člana 7(3) Statuta za krivična djela počinjena u vezi sa zatočavanjem u relevantnim zatočeničkim objektima, 2) po tački 16 na osnovu člana 7(1) Statuta za izdavanje zapovijedi da se zaštićena lica koriste za izgradnju vojnih objekata i 3) po tački 19 na osnovu člana 7(1) Statuta za nečovječno postupanje prema zatočenicima do kojeg je došlo kada su korišteni kao živi štitovi i **KONSTATUJE** da Pretresno vijeće nije donijelo zaključke na osnovu člana 7(3) Statuta po tačkama 15 i 16 u vezi s korištenjem zaštićenih lica za izgradnju obrambenih vojnih objekata, po tačkama 17 i 18 u vezi s uzimanjem talaca, ni po tačkama 19 i 20 za nečovječno postupanje sa zatočenicima do kojeg je došlo prilikom njihovog korištenja kao živih štitova;

ODBIJA žalbu žalioča na osuđujuće presude u svakom drugom pogledu;

USVAJA jednoglasno i djelimično žaliočevu žalbenu osnovu u odnosu na presudu o kazni, i **IZRIČE** većinom, uz izdvojeno mišljenje sudije Weinberg de Roca, novu kaznu;

IZRIČE KAZNU ZATVORA žalioču u trajanju od 9 godina, koja počinje teći od danas, s tim da mu se na osnovu pravila 101(C) Pravilnika uračuna period koji je proveo u pritvoru, odnosno od 1. aprila 1996. do danas;

NALAZE, u skladu s pravilom 103(C) i pravilom 107 Pravilnika, da žalilac ostane u pritvoru Međunarodnog suda sve dok se ne privede kraju organizovanje njegovog transfera u državu u kojoj će izdržavati kaznu.

Sastavljeno na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu je engleski tekst mjerodavan.

sudija Fausto Pocar
predsjedavajući

sudija Florence Ndepele Mwachande Mumba

sudija Mehmet Güney

sudija Wolfgang Schomburg

sudija Inés Mónica Weinberg de Roca

Sudija Wolfgang Schomburg prilaže izdvojeno mišljenje ograničeno na presudu o kazni.

Sudija Inés Mónica Weinberg de Roca prilaže djelimično suprotno mišljenje.

Dana 29. jula 2004.,
u Den Haagu,
Nizozemska

[pečat Međunarodnog suda]

IZDVOJENO MIŠLJENJE SUDIJE SCHOMBURGA

Što se tiče pravnih i činjeničnih zaključaka, u potpunosti se slažem s većinom u Vijeću. Takođe u potpunosti prihvatam, unutar margine zadate individualnom krivicom žalioca, pristup u kojem se poseban naglasak stavlja na opšte odvratanje kao otežavajući faktor u odmjeravanju odgovarajuće kazne, posebno kada se zapovjednici u sličnim okolnostima žele odvratiti od vršenja sličnih krivičnih djela u budućnosti.

Međutim, u svim okolnostima proglašenja krivice, uključujući i otežavajuće i olakšavajuće faktore koji se iznose u ovoj presudi, smatram da preostala krivična djela koja je počinio žalilac, a koja se ograničavaju na hotimično uplitanje u sigurnost drugih, ne predstavljaju opravdanje za toliko dugu zatvorsku kaznu kakvu je izreklo Žalbeno vijeće.

Sastavljeno na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu je engleski tekst mjerodavan.

Wolfgang Schomburg

Dana 29. jula 2004.
u Den Haagu,
Nizozemska

[pečat Međunarodnog suda]

DJELIMIČNO SUPROTNO MIŠLJENJE SUDIJE WEINBERG DE ROCA

Uvod

1. Nakon više od dvije godine suđenja, nakon što su saslušali 158 svjedoka i razmotrili više od 1.300 dokaznih predmeta, trojica iskusnih sudija zaključili su da je žalilac kriv van razumne sumnje i izrekli kaznu od četrdeset i pet godina zatvora. Žalbeno vijeće se s tim ne slaže i odlučuje preinačiti presudu, te žalioocu izriče kaznu u trajanju od devet godina.

2. Moje je mišljenje da Žalbeno vijeće do takvog zaključka može doći samo ako nalaze presuditelja o činjenicama ne uzme s uvažavanjem koje im se obično pridaje. Time Žalbeno vijeće uvodi novi kriterijum u postupak preispitivanja. Taj novi kriterijum preispitivanja Žalbenom vijeću omogućuje da nezavisno procijeni da li je "ono i sâmo van svake razumne sumnje uvjereno u pogledu zaključka da je optuženi kriv."¹⁵⁶⁰ Donoseći tu procjenu Žalbeno vijeće svoje ispitivanje spisa prvostepenog postupka ograničava na one dijelove spisa koji se citiraju u Prvostepenoj presudi ili koji se spominju u podnescima strana. Posljedica toga jeste da Žalbeno vijeće prilikom ocjenjivanja dodatnih dokaza u žalbenom postupku propušta razmotriti cijeli skup dokaza kao cjelinu. Štaviše, primjenjujući ovaj novi kriterijum preispitivanja Žalbeno vijeće propušta da ispravno procijeni dokaznu vrijednost uvrštenih dodatnih dokaza i zanemaruje dokaze kojima tužilac te dodatne dokaze pobija.

Standard preispitivanja činjeničnih grešaka

3. Kriterijum za preispitivanje u žalbenom postupku navoda o pogrešno utvrđenom činjeničnom stanju koji je uvriježen u jurisprudenciji Međunarodnog suda jeste kriterijum "razumnosti".¹⁵⁶¹ Prema tom kriterijumu Žalbeno vijeće procjenjuje da li je zaključak o

¹⁵⁶⁰ Drugostepena presuda, par. 24(c)(ii).

¹⁵⁶¹ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 40; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 7-8; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 11-12; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 37-48, fusnota 243; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 434; Drugostepena presuda u

činjenicama koji je donijelo pretresno vijeće zaključak koji nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao donijeti. U svim prethodnim predmetima taj kriterijum se primjenjivao prilikom procjenjivanja svih pogrešno utvrđenih činjenica, i to bez obzira na to da li su u žalbenom postupku izvođeni dodatni dokazi. Taj kriterijum u saglasnosti je sa Statutom Međunarodnog suda koji žalbenu nadležnost ograničava na greške u utvrđivanju činjeničnog stanja zbog kojih je došlo do neostvarenja pravde, a ne na sve pogrešno utvrđene činjenice u prvostepenoj presudi.¹⁵⁶²

4. U ovom predmetu Žalbeno vijeće je uvelo novi kriterijum za preispitivanje prema kojem će, kada se u žalbenom postupku izvode dodatni dokazi, “Žalbeno vijeće utvrditi da li je, u svjetlu dokaza iz prvostepenog postupka i dodatnih dokaza prihvaćenih u žalbenom postupku, ono i sâmo van svake razumne sumnje uvjereno u pogledu zaključka da je optuženi kriv”.¹⁵⁶³

5. Čvrsto je uvriježen princip da Žalbeno vijeće neće olako poništiti zaključke o činjenicama koje donese pretresno vijeće.¹⁵⁶⁴ Razlozi za takav obzir očigledni su i izviru iz same biti pojmovne razlike između prvostepenog i drugostepenog postupka. Upravo se sudije u pretresnom vijeću nalaze u jedinstvenoj situaciji da ocjenjuju i procjenjuju dokaze budući da se predmetom detaljno bave tokom dugog vremenskog perioda. Sudije u prvostepenom postupku imaju jasnu prednost da mogu posmatrati svjedoke dok svjedoče. Oni su u najboljem položaju da procijene svjedokovo ponašanje i mogu svjedocima pitanja postavljati direktno. Čak i kada se prihvate dodatni dokazi u žalbenom postupku, Žalbeno vijeće ima priliku da sasluša tek vrlo mali broj svih svjedoka. U ovom predmetu Žalbeno vijeće je saslušalo šest svjedoka tokom četiri dana i u spis uvrstilo 108 dokaznih predmeta, za razliku od 158 svjedoka koje je saslušalo Pretresno vijeće i 1.300 uvrštenih dokaza.

predmetu *Kupreškić*, par. 30; Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 37, 40; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 63; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 64.

¹⁵⁶² Statut Međunarodnog suda, član 25(1)(b).

¹⁵⁶³ Drugostepena presuda, par. 24(c)(ii).

¹⁵⁶⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 40; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 32; Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 37; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 63.

6. Prihvatam da u predmetima u kojima se izvode dodatni dokazi Žalbeno vijeće postupa manje obzirno jer postaje primarni presuditelj o činjenicama u odnosu na nove dokaze. No usprkos tome, Žalbeno vijeće bi u najvećoj mogućoj mjeri moralo uvažiti procjenu dokaza koju je izvršilo Pretresno vijeće kada je riječ o pitanjima na koja dodatni dokazi ne utječu, kao što je pitanje kredibiliteta ili pouzdanosti svjedoka koji su svjedočili na suđenju. Ključno pitanje i dalje ostaje da li bi ijedan razuman presuditelj o činjenicama mogao doći do činjeničnog zaključka iznesenog u prvostepenoj presudi. U predmetima u kojima se izvode dodatni dokazi ta analiza provodi se u svjetlu novih dokaza, čiju dokaznu vrijednost Žalbeno vijeće može slobodno procjenjivati a da pritom ne uzima u obzir pretresno vijeće. No, ta procjena dodatnih dokaza mora se provoditi tako da se ne ispuste iz vida dokazi u spisu prvostepenog postupka, uz poštivanje mišljenja pretresnog vijeća kada god je to moguće.¹⁵⁶⁵

7. Žalbeno vijeće nije iznijelo “uvjerljive razloge u interesu pravde” zbog kojih je odstupilo od ovog čvrsto uspostavljenog presedana.¹⁵⁶⁶ Prema objašnjenju Žalbenog vijeća, novi kriterijum preispitivanja je nužan zato što “ako bi [Vijeće] primijenilo niži standard, došlo [bi] do toga da niti jedno vijeće, ni u prvostepenom ni u drugostepenom postupku, ne bi donijelo zaključak o krivici van svake razumne sumnje na osnovu svih dokaza izvedenih u tom predmetu”.¹⁵⁶⁷ Čini se da se tim argumentom želi sugerisati da bi jedno vijeće moralo ocijeniti sveukupne dostupne dokaze prije no što donese zaključak o krivici van razumne sumnje. Međutim, očigledno je da Žalbeno vijeće ne razmatra sveukupne dostupne dokaze, nego tek one dijelove spisa na koje se poziva Prvostepena presuda ili strane u postupku.¹⁵⁶⁸ Dakle, primjenom tog kriterijuma na činjenice u ovom predmetu sâmo Žalbeno vijeće dovodi u pitanje jedini razlog koji se iznosi u prilog novom kriterijumu preispitivanja.

¹⁵⁶⁵ Tužilac protiv *Kupreškića*, predmet br. IT-95-16-A, Odluka o prihvaćanju dodatnih dokaza nakon pretresa 30. marta 2001., 30. maj 2001. (redigovana verzija), par. 8 (“Novi će se materijal razmatrati zajedno s materijalom koji se već nalazi u pretresnim spisima da bi se vidjelo da li je presuda Pretresnog vijeća održiva i nakon novog proširenja žalbenog spisa, tako da će se na uobičajen način poštovati zaključci Pretresnog vijeća o činjeničnom stanju, u mjeri u kojoj se temelje na materijalu koji je u to vrijeme bio predodčen sudu.”)

¹⁵⁶⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 107.

¹⁵⁶⁷ Drugostepena presuda, par. 23.

¹⁵⁶⁸ Drugostepena presuda, par. 13.

8. Žalbeno vijeće tvrdi da je ovaj novi kriterijum nužan zbog interesa pravde. Ja se s tim ne slažem. Tim argumentom zanemaruje se činjenica da je Pretresno vijeće žalioaca već proglasilo krivim po kriterijumu dokazivanja "van razumne sumnje" i minimizira se važnost načela konačnosti. Na žalioocu je da u žalbenom postupku pokaže kako je pogrešno utvrđeno činjenično stanje, što je dovelo do neostvarenja pravde. Novi kriterijum Žalbenog vijeća taj teret prebacuje na tužioaca, koji po drugi put mora dokazati da je žalilac kriv van razumne sumnje i u svjetlu novih dokaza.

9. Naravno, ja prihvatam da svaki zaključak o krivici u krivičnom postupku mora biti dokazan van razumne sumnje. Kada dodatni dokazi izvedeni u žalbenom postupku u dovoljnoj mjeri dovedu u sumnju osuđujuću presudu, tada će Žalbeno vijeće tu presudu preinačiti. Međutim, naglašavam da nije tako stoga što je Žalbeno vijeće provelo drugo suđenje i došlo do vlastitih zaključaka o krivici van razumne sumnje na temelju kombinovanih dokaza iz prvostepenog i drugostepenog postupka, nego zato što činjenični zaključak Pretresnog vijeća nije više zaključak do kojeg bi razuman presuditelj o činjenicama mogao doći u svjetlu novoizvedenih dokaza koji dovode u sumnju prethodni zaključak.

Procjena dokaza

Propust da se spis procijeni u cijelosti

10. Koji god kriterijum da primjenjuje, Žalbeno vijeće mora dokaznu težinu koju valja pridati dodatnim dokazima ocijeniti u svjetlu sveukupnih dokaza u spisu prvostepenog i drugostepenog postupka. To je utoliko važnije ako se prihvati kriterijum preispitivanja koji je predložilo Žalbeno vijeće. Međutim, kao što Žalbeno vijeće priznaje, ono je svoju procjenu dokaza ograničilo na one dijelove spisa koji se citiraju u Prvostepenoj presudi ili koje su navele strane u žalbenom postupku. Žalbeno vijeće, bez opravdanja za takav pristup, tvrdi sljedeće:

Žalbeno vijeće naglašava da žalbeni postupak nije suđenje *de novo*. Žalbeno vijeće će prilikom odlučivanja u načelu uzimati u obzir samo sljedeće činjenične dokaze: dokaze koje Pretresno vijeće pominje u tekstu presude ili u pripadajućim fusnotama;

dokaze koji su sadržani u spisu prvostepenog postupka i na koje su se strane pozvale; te dodatne dokaze prihvaćene u žalbenom postupku.¹⁵⁶⁹

11. Ovakav pristup u suprotnosti je s Pravilnikom o postupku i dokazima (dalje u tekstu: Pravilnik). Pravilom 115(B) Pravilnika od Žalbenog vijeća se traži da razmotri “dodatne dokaze, kao i dokaze izvedene u sklopu postupka pobijanja, ako je takvih bilo, zajedno s dokazima koji su već u spisu, i [donese] konačnu presudu u skladu s pravilom 117”. U pravilu 117(A) Pravilnika izričito se kaže da “Žalbeno vijeće izriče presudu na osnovu žalbenog spisa i dodatnih dokaza koji su pred njim izvedeni”. Žalbeni spis se u pravilu 109 Pravilnika definiše kao spis koji se sastoji od “spisa prvostepenog postupka ovjerenog od strane sekretara”. Spis nije ograničen na materijale na koje se poziva prvostepena presuda ili strane, riječ je o *cijelom* spisu prvostepenog postupka.¹⁵⁷⁰

12. Kao što je Žalbeno vijeće već objasnilo u cijelom nizu predmeta, “to što Pretresno veće u svom pismenom nalogu nije pomenulo konkretne činjenice, samo po sebi ne znači da ono date okolnosti nije uzelo u obzir”.¹⁵⁷¹

13. Pristup koji je usvojilo Žalbeno vijeće dovodi do precjenjivanja dokazne vrijednosti koju bi ispravno valjalo pripisati dodatnim dokazima. Na primjer, Pretresno vijeće se osvrće na iskaz svjedoka Bagessena u vezi s hapšenjem i kasnijim puštanjem na slobodu generala Merdana u sklopu analize da li je žalilac imao kontrolu nad vojnom

¹⁵⁶⁹ Drugostepena presuda, par. 13.

¹⁵⁷⁰ U skladu s verzijom pravila 109(C) (revidiranog 20. oktobra i 12. novembra 1997.) (IT/32/Rev. 12) koja je bila na snazi u relevantno vrijeme, strane su identifikovale dijelove spisa prvostepenog postupka za koje su smatrale da su važni za odluku u žalbenom postupku. I žalilac i tužilac složili su se da bi žalbeni spis trebao da se sastoji od spisa prvostepenog postupka ovjerenog od strane sekretara, koji se sastoji od svih transkripata, dokumenata i dokaza, uz manje razlike. Tužilac je uklonio “popis svjedoka”, a žalilac je dodao dokumente ponuđene na usvajanje koji su bili izuzeti. *Vidi* Certificate on the Trial Record /Potvrda u vezi sa spisom prvostepenog postupka/, 13. april 2000.; Internal Memorandum from Prosecution Senior Appeals Counsel to Deputy Registrar entitled “Record on Appeal,” /Interni memorandum višeg pravnog savjetnika za drugostepene postupke upućen zamjeniku sekretara pod nazivom “Žalbeni spis”/, 13. juni 2000.; Appellant’s Designation of Record on Appeal /Žaliočevo određenje žalbenog spisa/, 14. juni 2000.

¹⁵⁷¹ *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-AR73.6, Odluka po interlokutornoj žalbi *amici curiae* na nalog Pretresnog veća u vezi s pripremom i izvođenjem dokaza odbrane, 20. januar 2004., par. 7; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 481 (“Rješavajući po tom pitanju, Pretresno se vijeće u presudi nije pozvalo na svjedočenje Assa’ada Harraza, ali ništa ne upućuje na to da Pretresno vijeće nije odvagnulo sve dokaze koju su mu bili predloženi. Od Pretresnog se vijeća ne traži da u svojoj presudi iznese sve pojedinosti svog rezonovanja u donošenju pojedinih odluka.”); Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 458 (“to što u prvostepenoj presudi nije navedena baš svaka predložena i razmatrana okolnost, ne znači da Pretresno vijeće dotični faktor nije razmotrilo ili da ga nije ocijenilo”).

policijom koja je izvršila hapšenje.¹⁵⁷² Žalbeno vijeće se vraća na tu analizu u svjetlu novih dokaza izvedenih u žalbenom postupku koji sugerišu da je moguće da je puštanje na slobodu ishodio Kordić, a ne žalilac. S obzirom na nove dokaze, Žalbeno vijeće naprečac zaključuje da dodatni dokazi "pokazuju da je svjedok Baggesen pogrešno prikazao te događaje i potvrđuju da je zapovjednik vojne policije koji je zatvorio generala Merdana odbio da izvrši žaliočevo naređenje i pusti generala na slobodu".¹⁵⁷³ Međutim, ova analiza ispušta iz vida druge dokaze u spisu prvostepenog postupka koji se odnose na isti događaj. Značajno je da Žalbeno vijeće zanemaruje iskaz koji je sam žalilac dao na suđenju u vezi s tim događajem, u kojem je ustvrdio da, iako nije mogao narediti komandantu vojne policije da zatočene pusti na slobodu, ipak ga je "na kraju uspio uvjeriti da oslobodi zarobljene".¹⁵⁷⁴ Žalilac, koji je neposredno učestvovao u nastojanju da se ishodi puštanje na slobodu zatočenih, u svom iskazu nije ništa rekao o Kordićevoj intervenciji.

14. Propust Žalbenog vijeća da razmotri cijeli spis dovodi i do toga da se preuveličava udio novih informacija u dodatnim dokazima, što Žalbeno vijeće navodi na pogrešnu pretpostavku da Pretresno vijeće dodatne dokaze nije razmatralo. Uzmimo, na primjer, diskusiju Žalbenog vijeća o događajima u vezi s "Konvojem radosti". Žalbeno vijeće se oslonilo na svjedočenje u žalbenom postupku svjedoka Watkinsa, koji je ispričao kako je humanitarni konvoj zaustavljen na kontrolnoj tački pod kontrolom "Džokera", te da su – usprkos dopuštenju koje je dao žalilac – "Džokeri" konvoj propustili tek nakon Kordićeve lične intervencije.¹⁵⁷⁵ Žalbeno vijeće smatra da ovaj novi dokaz ide u prilog zaključku da "žalilac *de facto* nije komandovao jedinicama vojne policije, među kojima su bili 'Džokeri'".¹⁵⁷⁶ Međutim, da je Žalbeno vijeće razmotrilo spis prvostepenog postupka u cijelosti, vidjelo bi da su na suđenju o tom incidentu svjedočili i drugi svjedoci. Na primjer, pukovnik Alistair Duncan posvjedočio je da su vojnici, vojna policija i civili koji su zaustavili Konvoj radosti odbili izvršiti žaliočevo naređenje, te da je jedan vojnik svjedoku kazao "da oni žele to naređenje dobiti od

¹⁵⁷² Prvostepena presuda, par. 463.

¹⁵⁷³ Drugostepena presuda, par. 385.

¹⁵⁷⁴ Transkript glavnog pretresa, str. 18457. *Vidi takođe* transkript glavnog pretresa, str. 18454-18456.

¹⁵⁷⁵ Drugostepena presuda, par. 395.

¹⁵⁷⁶ Drugostepena presuda, par. 393.

Kordića".¹⁵⁷⁷ Svjedočenje pukovnika Duncana da žalilac nije imao kontrolu nad situacijom u potpunosti se poklapa s onim što je rekao svjedok Watkins i predstavlja nešto što je Pretresno vijeće već razmotrilo.

Propust da se ocijeni dokazna vrijednost koju valja pridati dokazima

15. Žalbeno vijeće je uz to propustilo ocijeniti dokaznu vrijednost dodatnih dokaza uvrštenih u žalbenom postupku. Ponudivši samo puki opis dodatnih dokaza, Žalbeno vijeće nije iznijelo *nikakve* zaključke u vezi s kredibilitetom ili pouzdanošću tih novih dokaza i čini se da je umjesto toga svaki dokument ili iskaz prihvatilo kao istinit. Tamo gdje postoji protivrječnost između dodatnih dokaza i dokaza iz prvostepenog postupka, Žalbeno vijeće nije iznijelo nikakve razloge zašto je prednost dalo dodatnim dokazima u odnosu na one izvedene na suđenju. Takav pristup podrazumijeva da su, kada su dodatni dokazi jednom uvršteni na osnovu pravila 115, njihov kredibilitet i pouzdanost utvrđeni. To nije tačno. U trenutku njihovog uvrštavanja u spis procjena dodatnih dokaza nužno je preliminarnog karaktera budući da Žalbeno vijeće još nema uvid u konačnu argumentaciju strana u vezi s njihovom težinom.¹⁵⁷⁸

16. Na primjer, u Drugostepenoj presudi Žalbeno vijeće ništa ne kaže o dokaznoj vrijednosti dokaza 1 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115, a to je izvještaj Ministarstva unutrašnjih poslova, tj. policije (MUP-a) o događajima u Ahmićima. Iako izvještaj nije datiran, sigurno je da je sastavljen poslije 3. marta 2000., odnosno datuma kada je Pretresno vijeće izreklo svoju presudu, budući da se u dokumentu govori o sastavljanju izvještaja na temelju informacija "prikupljenih od ožujka 2000. g".¹⁵⁷⁹ Doduše, izvještaj je preliminaran i izričito se kaže da podaci nisu "potpuni, niti podrobno provjereni, jer su operativne prirode".¹⁵⁸⁰ Kredibilitet i pouzdanost ovog dokumenta, koji je sastavljen kao reakcija na Prvostepenu presudu, upitni su. Međutim, čini se da se Žalbeno vijeće bez

¹⁵⁷⁷ Transkript glavnog pretresa, str. 9142. *Vidi takođe* transkript glavnog pretresa, str. 9141, 9151.

¹⁵⁷⁸ *Tužilac protiv Kupreškića*, predmet br. IT-95-16-A, Odluka o prihvatanju dodatnih dokaza nakon pretresa 30. marta 2001., 30. maj 2001. (redigovana verzija), par. 8 ("Žalbeno vijeće mora donijeti svoj najbolji sud o važnosti novog materijala u svjetlu svoje upućenosti u pretresne spise u tom trenutku. Prema tome, čak i nakon što utvrdi da materijal ispunjava uvjete pravila 115(B), Vijeće, nakon daljnjeg razmatranja i u svjetlu podnesaka i argumenata, može odlučiti da taj materijal zaista nije tako važan da bi se izmijenio ishod i da bi zahtijevao ukidanje presude ili preinačavanje kazne.")

¹⁵⁷⁹ Dokaz 1 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115, str. 4.

¹⁵⁸⁰ Dokaz 1 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115, str. 4.

objašnjenja oslanja na pretpostavke u izvještaju, čiji se izvor ne navodi, da su 15. aprila 1994. "najvjerojatnije" održana dva sastanka, te da je masakr u Ahmićima isplaniran na drugom od tih sastanaka u Kordićevoj porodičnoj kući, u odsustvu žalioca.¹⁵⁸¹

Propust da se razmotre dokazi izvedeni u fazi pobijanja

17. U analizi dokaza uvrštenih u žalbenom postupku Žalbeno vijeće je propustilo da se osvrne na meritum uvrštenih dokaza koje je tužilac ponudio u fazi pobijanja. Vijeće te dokaze u svrhu pobijanja ne uzima u obzir kada ocjenjuje dokaznu vrijednost žaliočevih dodatnih dokaza niti kada ocjenjuje da li je van razumne sumnje uvjereno u krivicu žalioca. U samom tekstu analize Žalbenog vijeća (ne računajući dio gdje Žalbeno vijeće daje sažetak argumentacije strana) dokaz u svrhu pobijanja pominje se tek na jednom jedinom mjestu i to u paragrafu 563 Drugostepene presude. Čak se i u fusnotama uz analizu Žalbenog vijeća na tek nekoliko mjesta pominju dokazi izvedeni u postupku pobijanja, isto u vrlo ograničenom obimu. Budući da je Žalbeno vijeće već utvrdilo da se taj materijal "izravno odnosi na suštinu dodatnih dokaza koje je prihvatilo Žalbeno vijeće",¹⁵⁸² obaveza tog Vijeća je da objasni zašto taj materijal ne zaslužuje da bude ispitan.

18. Na primjer, Žalbeno vijeće je konstatovalo da "da žalilac nije vršio efektivnu kontrolu nad vojnim jedinicama [vojna policija i "Džokeri"] koje su odgovorne za izvršenje zločina na području Ahmića 16. aprila 1993."¹⁵⁸³ Pritom Žalbeno vijeće nije ni pomenulo PA14, dokument koji je žalilac potpisao 18. aprila 1993. u 2:00 sata ujutro, u kojem pohvaljuje 4. bataljon vojne policije i njegovog zapovjednika "za ispoljenu hrabrost u obrani hrvatskog naroda i hrvatskih prostora i izvršavanje vojničkih zadaća".¹⁵⁸⁴ U tom dokumentu žalilac daje sljedeći nalog: "Podatke po pohvali postrojbe i zapovjednika unijeti u personalnu evidenciju HVO-a". Moje je mišljenje da je dokazni predmet PA14 relevantan za cijeli niz zaključaka Žalbenog vijeća, a ipak se u Drugostepenoj presudi ne pominje ni na jednom mjestu.

¹⁵⁸¹ Dokaz 1 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115, str. 11.

¹⁵⁸² Odluka o dokazima, 31. oktobar 2003., str. 5.

¹⁵⁸³ Drugostepena presuda, par. 421.

¹⁵⁸⁴ Odluka o dokazima, 31. oktobar 2003., str. 6.

Primjena standarda na analizu Žalbenog vijeća u vezi sa zločinima počinjenim na području Ahmića

19. Po mom mišljenju, da je Žalbeno vijeće primijenilo ispravan standard preispitivanja i da je na valjan način ocijenilo sveukupne dokaze u spisu, njegovi zaključci bili bi značajno drugačiji. Kako bih to pokazala i ilustrirala zašto se ne slažem s pristupom koji je usvojilo Žalbeno vijeće, odlučila sam svoju analizu koncentrisati na najteže zločine za koje je žalilac proglašen krivim u prvostepenom, a potom oslobođen u drugostepenom postupku, odnosno na napade na civile u Ahmićima, Šantićima, Pirićima i Nadiocima 16. aprila 1993. I ako sam svoju analizu ograničila na te događaje, uvjerenam sam da bi primjena ispravnog pristupa u odnosu na druge činjenične zaključke koje je Žalbeno vijeće ukinulo dala drugačije konačne rezultate. Moja analiza slijedi analizu Žalbenog vijeća kako bih pokazala na koji način i zašto se naša stanovišta ne slažu.

Naređenja koja je izdao žalilac

20. Pretresno vijeće je žalioocu izreklo osuđujuću presudu prema članu 7(1) za zločine usmjerene protiv muslimanskog civilnog stanovništva koji su izvršeni kao rezultat njegovog naređenja da se 16. aprila 1993. izvrši napad na selo Ahmići i susjedna sela.¹⁵⁸⁵ Pretresno vijeće je došlo do sljedećih zaključaka: (i) napad je isplaniran na visokoj razini u vojnoj hijerarhiji, (ii) u napadu su sudjelovale vojna policija, uključujući "Džokere", kao i regularne jedinice HVO-a, uključujući Vitešku brigadu i Domobrane, (iii) napad je bio usmjeren protiv muslimanskog civilnog stanovništva i (iv) žalilac je nad onima koji su izvršili zločine imao komandna ovlaštenja. Pretresno vijeće je konstatovalo da je žalilac odgovoran za izdavanje naređenja za napad ili s jasnom namjerom da se počini pokolj ili, u najmanju ruku, uz znanje da postoji rizik da budu počinjena krivična djela i uz prihvatanje tog rizika.¹⁵⁸⁶

21. Preinačivši te zaključke, Žalbeno vijeće ne pridaje dužnu težinu pažljivoj analizi tih dokaza koju je Pretresno vijeće provelo u prvostepenom postupku. Štaviše, Žalbeno vijeće zaključuje da je ocjena Pretresnog vijeća dokaza izvedenih na suđenju "potpuno

¹⁵⁸⁵ Prvostepena presuda, par. 437, 749-750.

¹⁵⁸⁶ Prvostepena presuda, par. 474.

pogrešna”¹⁵⁸⁷ zato što je Pretresno vijeće dokazni predmet odbrane izveden na suđenju D269 interpretiralo “suprotno značenju tog naređenja”,¹⁵⁸⁸ te stoga što je Pretresno vijeće propustilo da prida odgovarajuću težinu dokazima koji sugerišu da je cesta Busovača-Travnik predstavljala legitimni vojni cilj.¹⁵⁸⁹ Žalbeno vijeće takođe zaključuje da se iz dokaza izvedenih na suđenju ne može izvesti zaključak da se snage muslimanske Armije Bosne i Hercegovine (dalje u tekstu: ABiH) nisu pripremale za borbene aktivnosti na području Ahmića, pri čemu ne citira relevantne dokaze.¹⁵⁹⁰ Umjesto toga, Žalbeno vijeće se oslanja na dodatne dokaze uvrštene u žalbenom postupku i zaključuje da je postojalo vojno opravdanje za žalioca da izda dokazni predmet D269.¹⁵⁹¹

22. Međutim, i samo Pretresno vijeće je konstatovalo da je D269 predöčen kao borbena zapovijed za sprečavanje napadnog djelovanja neprijatelja.¹⁵⁹² Usprkos tome, Pretresno vijeće je zaključilo da je u svjetlu sveukupnih dokaza to “očito naređenje za napad”.¹⁵⁹³ U izvođenju tog zaključka Pretresno vijeće je uvažilo da je naređenje upućeno Viteškoj brigadi, no primijetilo je i to da se spominju i druge jedinice poput 4. bojne vojne policije, koje “su na terenu bile prepoznate kao jedinice koje su učestvovala u borbi”.¹⁵⁹⁴ Pretresno vijeće je uočilo da vrijeme početka borbi navedeno u tom naređenju precizno odgovara vremenu kad je sukob započeo na području Ahmića.¹⁵⁹⁵ Na jednom drugom mjestu u presudi Pretresno vijeće navodi kako se u dokaznim predmetima D268 i D269 daju preporuke u vezi s oblicima borbenih aktivnosti, koji su doista bili korišteni 16. aprila 1994., kao što je obezbjeđenje kontrole nad potrošnjom goriva, a govori se i o “snagama za blokadu (osmatračke snage, snage zasjede), za pretres i za ofanzivno djelovanje”.¹⁵⁹⁶ Osim toga, Pretresno vijeće je utvrdilo da je napad započeo artiljerijskom vatrom, odnosno oružjem koje je bilo stavljeno pod direktno zapovjedništvo žalioca.¹⁵⁹⁷

¹⁵⁸⁷ Drugostepena presuda, par. 332.

¹⁵⁸⁸ Drugostepena presuda, par. 330.

¹⁵⁸⁹ Drugostepena presuda, par. 331.

¹⁵⁹⁰ Drugostepena presuda, par. 333.

¹⁵⁹¹ Drugostepena presuda, par. 333.

¹⁵⁹² Prvostepena presuda, par. 437.

¹⁵⁹³ Prvostepena presuda, par. 437.

¹⁵⁹⁴ Prvostepena presuda, par. 437.

¹⁵⁹⁵ Prvostepena presuda, par. 437.

¹⁵⁹⁶ Prvostepena presuda, par. 470.

¹⁵⁹⁷ Prvostepena presuda, par. 471.

Pretno vijeće je takođe primijetilo da masovna i sistematska priroda krivičnih djela, kao i iskazi žrtava napada, idu u prilog zaključku da je napad izvršen po naređenju.¹⁵⁹⁸

23. Pretno vijeće je isto tako pažljivo pregledalo dokaze koji se odnose na pitanje da li je napad predstavljao odbrambenu mjeru ili se radilo o mjeri usmjerenoj na legitimni vojni cilj, da bi tek zatim zaključilo da nije postojalo nikakvo vojno opravdanje. Suprotno tvrdnji Žalbenog vijeća, Pretno vijeće jeste u obzir uzelo dokaze odbrane da se iz obavještajnih podataka HVO-a dalo zaključiti da bi muslimanske snage mogle pokušati zadobiti kontrolu nad putem Busovača-Travnik. Međutim, Pretno vijeće je taj argument odbacilo zato što napadnuta sela, s izuzetkom Šantića, nisu bila uz sami glavni put.¹⁵⁹⁹ Pretno vijeće je razmotrilo i odbacilo druge argumente koje je žalilac iznio kako bi ponudio objašnjenje za borbe, primjećujući da “mnogi dokazi pobijaju argument odbrane da su se snage ABiH pripremale za borbu”.¹⁶⁰⁰ Pretno vijeće je u obzir uzelo i iskaze međunarodnih posmatrača koji su “jednoglasno potvrdili da se ta sela nisu pripremala za napad”.¹⁶⁰¹

24. Usprkos dokazima kojima se Pretno vijeće pomno bavilo, Žalbeno vijeće konstatuje da dodatni dokazi sada “pokazuju da je u Ahmićima i okolnim selima bilo muslimanskih vojnih snaga, te da je žalilac imao razloga da vjeruje da ABiH namjerava krenuti u napad na pravcu Ahmići-Šantići-Dubravica”,¹⁶⁰² te da je u skladu s tim postojalo vojno opravdanje za žalioca da izda dokazni predmet D269.¹⁶⁰³ Kako bi potkrijepilo svoj zaključak, Žalbeno vijeće se oslanja na dokazni predmet 12 iz Četvrtog zahtjeva po pravilu 115, dokazni predmet 13 iz Četvrtog zahtjeva po pravilu 115 i na iskaze svjedoka BA5, BA1 i BA3.¹⁶⁰⁴ Po mojem mišljenju, ovi dodatni dokazi tek nadopunjuju one koji su na raspolaganju bili već na suđenju.

¹⁵⁹⁸ Prvostepena presuda, par. 472.

¹⁵⁹⁹ Prvostepena presuda, par. 402.

¹⁶⁰⁰ Prvostepena presuda, par. 407, pri čemu se posebno ukazuje na svjedoke Ahmića, Kavazovića, Hadžihasanovića, te na dokazni predmet P647.

¹⁶⁰¹ Prvostepena presuda, par. 408. *Vidi takođe* Prvostepenu presudu, par. 409.

¹⁶⁰² Drugostepena presuda, par. 333.

¹⁶⁰³ Drugostepena presuda, par. 333, 335.

¹⁶⁰⁴ Drugostepena presuda, par. 333-334.

25. Dokazni predmet 12 iz Četvrtog zahtjeva po pravilu 115, naređenje za djelovanje jedinica koje je 16. aprila 1993. zapovjednik 3. korpusa Enver Hadžihasanović izdao 325. brdskoj brigadi, obuhvata seriju naređenja izdanih “u cilju pružanja pomoći našim snagama i vezivanja snaga HVO-a”. Iz dokumenta slijedi da je 1. bataljon 303. brdske brigade poslan “za pružanje pomoći našim snagama u ... i Ahmićima, a u slučaju napada postrojbi HVO-a, [da pređe] u odlučan kontranapad”. Čini se da je dokazni predmet P475 optužbe iz prvostepenog postupka, takođe od 16. aprila 1993., relevantno naređenje kojim se zapovijeda pokretanje 303. brigade. U svom iskazu na suđenju svjedok Hadžihasanović je objasnio da je, kada je 16. aprila 1993. izdao to naređenje kojim je trupama naredio da “pruže pomoć našim snagama” u Ahmićima, mislio na jedinicu teritorijalne odbrane iz Zenice koja je prva odgovorila na napad.¹⁶⁰⁵ Kada se razmotri u kontekstu, ovaj dodatni dokaz ništa ne dodaje dokazima koji su na raspolaganju bili već na suđenju i stoga ne bi bio ni utjecao na zaključke Pretresnog vijeća.

26. U dokaznom predmetu 12 iz Četvrtog zahtjeva po pravilu 115 takođe se navodi da je 7. muslimanska brdska brigada poslana u sektor sela Ahmići da “[pruži] pomoć našim snagama...i [bude] u spremnosti za izvršenje pješadijskog napada”. To je potkrijepljeno dokaznim predmetom 13 iz Četvrtog zahtjeva po pravilu 115, naređenjem koje je 16. aprila 1993. izdao Asim Koričić, zapovjednik 7. muslimanske brigade. Iako se iz tih dokumenata može zaključiti da je jedna četa 7. muslimanske brigade mogla biti mobilisana za podršku borbenim operacijama u Ahmićima, iz njih ne slijedi da su se te jedinice pripremale za napad na regiju. Naprotiv, čini se da je ta brigada stavljena u pokret slično kao 325. brigada, odnosno kao reakcija na napad HVO-a na područje Ahmića rano ujutro 16. aprila 1993.

27. Svjedoci BA1 i BA3, ljudi s vojnim iskustvom, posvjedočili su da se čini kako je dokazni predmet D269 legitimno naređenje koje je u skladu s vojnim obavještajnim informacijama koje su im dane na uvid.¹⁶⁰⁶ Smatram da su apstraktni argumenti koje su ovi svjedoci iznijeli u vezi s legitimnošću dokaznog predmeta D269 vjerodostojni. Međutim, njihov komentar u vezi s teoretskom legitimnošću naređenja ne pokazuje da su

¹⁶⁰⁵ Transkript glavnog pretresa, str. 23222-23225.

zaključci Pretresnog vijeća bili nerazumni. I samo Pretresno vijeće je prihvatilo da su formulacije u dokaznom predmetu D269 defanzivnog karaktera i uzelo u razmatranje dokaze koje je predočio žalilac kako bi pokazao da su njegovi postupci bili legitimni.¹⁶⁰⁷

28. U žalbenom postupku svjedok BA5 je u svom iskazu kazao da je štab Teritorijalne odbrane za područje Dubravice i Sivrinog Sela, gdje su spadali i Ahmići, imao vod od najviše 30 do 35 ljudi koji su među sobom dijelili 30 pušaka. Prihvatila bih da je taj svjedok vjerodostojan i da je bio na dobrom položaju da osmatra operacije Teritorijalne odbrane na tom području. No, njegov prikaz ne osporava zaključke Pretresnog vijeća za koje se čini da su doneseni na osnovu iskaza svjedoka Abdulaha Ahmića, koji je kazao da se "...u regiji počela organizirati Teritorijalna odbrana koja je brojala oko 120 ljudi".¹⁶⁰⁸ I ponovno, iako dodatni dokazi daju uvid u pojedinosti koje Pretresnom vijeću nisu bile na raspolaganju, oni nisu takve prirode da bi imali uticaja na razumnost zaključaka Pretresnog vijeća..

29. Tužilac tvrdi da je iz njegovih dokaza u svrhu pobijanja vidljivo da je žalilac izdao protivpravna naređenja i da je davao uputstva svojim vojnicima kako bi svoja naređenja opravdao provokacijama druge strane.¹⁶⁰⁹ Dodatni dokazi, razmatrani u svjetlu dokaza u svrhu pobijanja i dokaza iz spisa prvostepenog postupka, ne uspijevaju pokazati da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je konstatovalo da 16. aprila 1993. nije postojalo vojno opravdanje za izdavanje naređenja za napad na sela Ahmići, Šantići, Pirići i Nadioci. Iako iz dokaza izvedenih kako u prvostepenom tako i u drugostepenom postupku proizlazi da su na tom području Muslimani bili vojno prisutni u manjem broju, pri čemu se radilo prvenstveno o naoružanim civilima koji su iz svojih kuća u Ahmićima i okolici učestvovali u jedinici teritorijalne odbrane, ti dokazi ne potkrepljuju žaliočevu tvrdnju da je on imao razloga da vjeruje kako se ABiH sprema da pokrene napad na potezu Ahmići-Šantići-Dubravica. Zaključak do kojeg je došlo Pretresno vijeće jeste zaključak koji je razuman presuditelj o činjenicama mogao izvesti.

¹⁶⁰⁶ AT 210 -214 (8. decembar 2003.) (zatvorena sjednica); AT 391-396 (9. decembar 2003.) (zatvorena sjednica). Iskazi koje su dali ta dva svjedoka sažeti su u Drugostepenoj presudi, fusnota 691.

¹⁶⁰⁷ Prvostepena presuda, par. 402-410, 437.

¹⁶⁰⁸ Prvostepena presuda, par. 407.

¹⁶⁰⁹ Dokazi PA51 i PA52.

Vojnici upleteni u počinjenje krivičnih djela

30. Pretresno vijeće je konstatovalo da su uz vojnu policiju i "Džokere" u borbama 16. aprila 1993. na području Ahmića sudjelovale regularne jedinice HVO-a, konkretno Viteška brigada i Domobrani.¹⁶¹⁰ Dokazi koji potkrepljuju ovaj zaključak obuhvataju sljedeće: (i) svjedočenja očevidaca o prisustvu pripadnika Viteške brigade koje se moglo identifikovati na osnovu uniformi, oznaka ili stoga što su bili lokalni pripadnici HVO-a, poznati svjedocima,¹⁶¹¹ (ii) dokumentarni dokazi, uključujući jedan dokazni predmet iz kojeg slijedi da su 14. aprila 1993. u blizini bili stacionirani pripadnici Viteške brigade,¹⁶¹² kao i dvije potvrde HVO-a iz kojih slijedi da su tokom napada na Ahmiće neki vojnici iz Viteške brigade ranjeni dok su bili na dužnosti,¹⁶¹³ te (iii) posredno izvedeni dokazi koji ukazuju na učestvovanje HVO-a.¹⁶¹⁴

31. Žalbeno vijeće je zaključilo da je ovaj nalaz "nategnut", a da pritom nije iznijelo razloge u prilog takvoj kvalifikaciji.¹⁶¹⁵ Nakon što je došlo do takvog zaključka, Žalbeno vijeće je prvostepeni nalaz zamijenilo vlastitim nalazom, zasnovanim na dodatnim dokazima, da su zločine na području Ahmića počinili isključivo "Džokeri" i 4. bojna vojne policije.¹⁶¹⁶ Pritom se Žalbeno vijeće oslanja na dokazne predmete 1, 13 i 14 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115, te na dokazne predmete 1 i 14 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115.

32. Smatram da je zaključak Žalbenog vijeća pogrešan. Dokazni predmet 1 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115 jeste izvještaj SIS-a o istrazi o događajima u Ahmićima, u kojem se tvrdi da su napad na selo izveli "Džokeri", vojna policija i "pridodata grupa kriminalaca". Naslovna stranica tog dokumenta nosi datum 15. marta 1994., no sadržaj dokumenta, čiji je datum 26. novembar 1993., vrlo je sličan dokaznom predmetu iz prvostepenog postupka D410, koji takođe nosi datum 26. novembra 2003. Zanimljivo je da se u dokaznom predmetu D410 navodi da je do borbenih aktivnosti došlo ujutro 16.

¹⁶¹⁰ Prvostepena presuda, par. 400, 440.

¹⁶¹¹ Prvostepena presuda, par. 396-398.

¹⁶¹² Dokazni predmet D245.

¹⁶¹³ Prvostepena presuda, par. 397-399; dokazi iz prvostepenog postupka P691 i P692.

¹⁶¹⁴ Prvostepena presuda, par. 399.

¹⁶¹⁵ Drugostepena presuda, par. 339.

¹⁶¹⁶ Drugostepena presuda, par. 339.

aprila 1993. zbog nekontrolisanih pojedinaca i grupa. U dokaznom predmetu D410 konkretno se upozorava na to da su selo posjetili međunarodni posmatrači i novinari, te da će “evropska javnost inzistirati na sprovođenju istrage i utvrđivanja odgovornosti za počinjena djela”. Iz sličnog izvještaja dostavljenog kao dodatni dokaz koji nosi isti datum proizlazi da su sporadične borbe započele 15. aprila 1993., no da su se razvile u žestoki okršaj tek 16. aprila 1993. nakon što su muslimanske oružane snage pokušale zadobiti kontrolu nad putem Vitez-Busovača. Snage HVO-a opisuju se kao snage koje vrše “protunapad” u kojem su ubijene tri osobe. Te pogibije razljutile su njihove drugove i dovele do čišćenja sela.

33. Dokazni predmet 13 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115 jeste izvještaj o borbama u Vitezu od 8. juna 1993. Vjerodostojnost i pouzdanost tog izvještaja s nečitkim potpisom nisu pokazane i ja njemu ne bih pridavala nikakvu težinu.

34. Dokazni predmet 14 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115, izvještaj HIS-a od 21. marta 1994., u kojem se govori o dva izvještaja iz inostranih novina u vezi s odgovornošću za napad na Ahmiće, u velikoj je mjeri sličan prikazu napada na Ahmiće iz dokaznog predmeta 13. Značajno je da se oba izvještaja oslanjaju na isti prikaz Zorana Krište, koji tvrdi da je on granatirao džamiju u Ahmićima. I taj izvještaj zagovara teoriju da su napad izvršili vojna policija, "Džokeri" i kriminalci. U izvještaju se objašnjava da je operacija "čišćenja" bila protivnapad koji je bio rezultat ranijeg sukoba s muslimanskim oružanim snagama u kojem su ubijena trojica vojnika HVO-a. U izvještaju se kategorički tvrdi da Mario Čerkez nije bio upleten u masakr. Primjećujem da se opseg ovog izvještaja ograničava na reakciju na dva novinska članka, pri čemu se ne nastoji dati detaljan prikaz događaja.

35. Dodatni dokazi iz kojih proizlazi da je napad na Ahmiće i okolna sela bio spontana osveta nisu uvjerljivi u svjetlu značajnih dokaza izvedenih na suđenju na koje se oslonilo Pretresno vijeće, iz kojih slijedi da je napad bio planiran i organizovan na visokoj razini vojne hijerarhije. Doista, teorija o nepokornim pojedincima koji se osvećuju za smrt svojih kolega ne slaže se s iskazom samog žalioaca na suđenju, u kojem je on kazao da je napad bio organizovan te da je “bilo nemoguće da je to uradila neka

skupina od trojice ili četvorice pijanih...vojnika”.¹⁶¹⁷ Smatram da iz dodatnih dokaza, kada se razmotre u kontekstu, ne slijedi da je Pretresno vijeće pogriješilo.

36. Kao što sam objasnila gore u tekstu, smatram da dokazni predmet 1 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115 nije ni vjerodostojan ni pouzdan budući da je sastavljen kao odgovor na Prvostepenu presudu, a osim toga nije ni kompletan ni provjeren.

37. U dokaznom predmetu 14 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115, “ratnom dnevniku”, stoji da su 16. aprila 1993. u 9:00 sati komandantu Viteške brigade Mariju Čerkezu izdana naređenja “za blokadu i djelovanje po objektu Vatrogasni dom u Vitezu”.¹⁶¹⁸ Mislim da je taj prikaz, nastao u vrijeme kad su se događaji odigrali, uopšte uzevši pouzdan u odnosu na bilješke koje sadrži. Međutim, ja ne bih nužno očekivala da će takav dokument sadržavati bilješke o protivpravnim naređenjima ili informacije o događajima koji potencijalno mogu nekog teretiti, kao što su informacije o sastancima ili telefonskim razgovorima s konkretnim osobama.

38. U fazi pobijanja tužilac je izveo dokaze o nizu komunikacija žalioaca s Čerkezom, koji su izneseni kako bi se pokazalo da je 16. aprila 1993. Viteška brigada bila uključena u zauzimanje Ahmića. U dokazu PA6, izvještaju od 16. aprila 1993., 10:00 sati, komandant brigade Čerkez žalioocu podnosi izvještaj: “Naše snage napreduju...u Ahmićima...”. To odgovara dokazu PA7, žaliočevom odgovoru u 10:35 sati, u kojem on Čerkezu kaže sljedeće: “...potpuno zauzeti sela ...Ahmiće...”. U PA8, Čerkez izvještava da je “selo Ahmići također odrađeno sa 70%, te imamo 14 uhićenih...”. Žalilac potom upućuje Čerkeza da nastavi s tim aktivnostima.¹⁶¹⁹ Tokom iznošenja usmenih argumenata žaliočev advokat je izjavio da je dokazni predmet PA6 tek izvještaj o situaciji u zoni odgovornosti i da iz njega ne slijedi da je Viteška brigada bila u Ahmićima, tvrdeći da se pod “našim snagama” misli na hrvatske snage.¹⁶²⁰ Tužilac je to u odgovoru pobio rekavši da bi bilo nelogično da komandant Viteške brigade podnosi izvještaj o Ahmićima ako tamo nisu bile njegove snage, te naveo da dokazni predmeti PA6, PA7, PA8 i PA10

¹⁶¹⁷ Transkript glavnog pretresa, str. 19031.

¹⁶¹⁸ Dokazni predmet 14 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115, str. 70.

¹⁶¹⁹ Dokazni predmet PA10.

¹⁶²⁰ AT 599-600 (16. decembar 2003.).

osporavaju žaliočevo svjedočenje na suđenju o tome kako Viteška brigada od njega nije dobila nikakve zadatke na području Ahmića.¹⁶²¹

39. Iz dodatnih dokaza, razmatranih u svjetlu dokaza izvedenih na suđenju, ne slijedi da razuman presuditelj o činjenicama nije mogao zaključiti da je Viteška brigada učestvovala u napadima na području Ahmića. Na osnovu jedinog pouzdanog dokumenta iz dodatnih dokaza, ratnog dnevnika, vidi se da je u 9:00 sati, nekoliko sati nakon početka napada, Čerkez dobio naređenje da djeluje po objektu Vatrogasni dom u Vitezu. Dokazni predmeti tužioca izvedeni u svrhu pobijanja PA6, PA7, PA8 i PA10 idu u prilog zaključku Pretresnog vijeća da je Viteška brigada bila uključena u napade. Nema vjerodostojnih ni pouzdanih dodatnih dokaza koji bi opovrgli zaključak Pretresnog vijeća da su Domobrani, koji su tamo takođe bili pod žaliočevom komandom,¹⁶²² učestvovali u napadima od 16. aprila 1993.

Novi dokazi sugerišu da su druge osobe, a ne žalilac, planirale i naredile vršenje zločina na području Ahmića

40. Žalbeno vijeće primjećuje da neki od dodatnih dokaza upućuju na sudjelovanje drugih vođa u planiranju i naređivanju napada na područje Ahmića 16. aprila 1993.¹⁶²³ Ta primjedba oslanja se na dokazni predmet 13 iz Prvog zahtjeva po pravilu 115 i na dokazni predmet 1 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115, za koje ja smatram da nisu ni kredibilni niti pouzdani. Premda je iznijelo tu primjedbu, Žalbeno vijeće nije izvelo nikakve zaključke o tome na koji način je upletenost drugih utjecala na ulogu koju je igrao žalilac.

41. U svakom slučaju, takva analiza je pogrešno postavljena. Ne postoji pravni uslov prema kojem osoba koja izdaje naređenja mora biti jedina osoba koja donosi odluke ili osoba na najvišem položaju, odnosno jedina osoba u lancu komandovanja. Potpuno je moguće da zapovjednik koji djeluje u skladu s naređenjima hijerarhijski nadređenog ili u sprezi s drugim političkim ili vojnim vođama, odnosno po njihovom nalogu, bude usprkos tome krivično odgovoran za izdavanje naređenja za izvršenje zločina.

¹⁶²¹ AT 745-748 (17. decembar 2003.).

42. U vezi s tim pitanjem primjećujem da u spisu postoje dokazi u vezi s komunikacijom i koordinacijom između žalioca i Kordića 16. aprila 1994.¹⁶²⁴ Isto tako, u spisu postoje dokazi o vezi između žalioca i Ljubičića, uključujući i znatan broj naređenja upućenih vojnoj policiji u razdoblju od septembra 1992. do marta 1994.,¹⁶²⁵ te serija izvještaja koje je Ljubičić žaliocu poslao ili neposredno ili na uvid.¹⁶²⁶ Stoga, čak i nakon što sam razmotrila dodatne dokaze koji sugerišu da su možda postojali i drugi akteri, ja bih na osnovu cjelokupnih dokaza u spisu ipak zaključila da je Pretresno vijeće razumno postupilo kada je konstatovalo da je optuženi bio krivično odgovoran za izdavanje naređenja u vezi s napadom na područje Ahmića 16. aprila 1993.

Da li je žalilac bio svjestan značajne vjerovatnoće da će nastradati civili

43. Osnovni zaključak Pretresnog vijeća bio je da je optuženi izdao naređenje za napad s jasnom namjerom da se počini masakr. Pretresno vijeće je ustanovilo van razumne sumnje da su Ahmići i druga sela “bili mete planiranog napada usmjerenog protiv muslimanskog stanovništva”.¹⁶²⁷ Prilikom donošenja zaključka van razumne sumnje da je napad na civile, o kojem se na drugim mjestima u Prvostepenoj presudi govori kao o masakru, bio planiran i organizovan na visokoj razini vojne hijerarhije, Pretresno vijeće se oslonilo na nekoliko faktora.¹⁶²⁸

44. Kao prvo, Pretresno vijeće je primijetilo da je do napada došlo u skladu s političkim izjavama, ultimatumima i upozorenjima koje su davale hrvatske političke i vojne vlasti.¹⁶²⁹ Osim toga, Pretresno vijeće je uzelo u obzir i poseban simbolični značaj Ahmića i tamošnje džamije za muslimansku zajednicu u Hrvatskoj.¹⁶³⁰ Pretresno vijeće je utvrdilo da su hrvatski stanovnici bili upozoreni na napad, a da su pripreme za napad

¹⁶²² Prvostepena presuda, par. 443.

¹⁶²³ Drugostepena presuda, par. 342.

¹⁶²⁴ *Vidi npr.* dokazni predmet 14 iz Drugog zahtjeva po pravilu 115 (ratni dnevnik), u kojem je 16. aprila 1994. zabilježeno trinaest kontakata između žalioca i Kordića.

¹⁶²⁵ *Vidi npr.* 59 dokaznih predmeta iz prvostepenog postupka koji se navode u Konačnom podnesku tužioca, knjiga II, str. 46-50.

¹⁶²⁶ *Vidi npr.* 15 dokaznih predmeta iz prvostepenog postupka koji se navode u Konačnom podnesku tužioca, knjiga II, str. 50-51.

¹⁶²⁷ Prvostepena presuda, par. 428.

¹⁶²⁸ Prvostepena presuda, par. 391-393.

¹⁶²⁹ Prvostepena presuda, par. 387.

¹⁶³⁰ Prvostepena presuda, par. 411.

obuhvatale uvođenje policijskog sata, zatvaranje škola, evakuaciju hrvatskih žena i djece, te održavanje skupova i sastanaka.¹⁶³¹ Tokom istog razdoblja neki pripadnici hrvatskog stanovništva upozoravali su svoje prijatelje Muslimane da se sakriju ili da napuste sela.¹⁶³² Pretresno vijeće je uzelo u obzir i dokaze o tome da je “napad izveden s tri strane i cilj mu je bio da stanovništvo u bijegu stjera prema jugu, gdje su snajperisti, kojima je na raspolaganju bilo veoma sofisticirano oružje, ubijali bjegunce”,¹⁶³³ dok su se drugi napadači, organizovani u male grupe, kretali od kuće do kuće, vrijeđali stanovnike Muslimane, da bi ih potom ubijali i palili im domove.¹⁶³⁴

45. Osim toga, Pretresno vijeće je konstatovalo da je žalilac znao da su njegovi vojnici prethodno bili upletni u krivična djela počinjena protiv civila Muslimana, te da se on “nije uvjerio, prije nego što ih je angažirao 16. aprila 1993., da su zaista bile preduzete mjere da se ti kriminalni elementi neutraliziraju”.¹⁶³⁵ Pretresno vijeće je konstatovalo da su “njegovi potčinjeni očito shvatili da su neki tipovi protivpravnog ponašanja prihvatljivi i da neće biti kažnjeni”.¹⁶³⁶ Pretresno vijeće je u obzir uzelo i sadržaj naređenja koja je žalilac izdao, primijetivši da su razlozi koji se u D269 navode kao opravdanje za napad “zasnovani na propagandi kojoj je cilj bilo raspirivanje nacionalne mržnje”.¹⁶³⁷

46. Smatram da je Pretresno vijeće postupilo razumno kada je na temelju sveukupnih dokaza u spisu prvostepenog postupka zaključilo da je žalilac vojnicima pod svojom komandom 16. aprila 1993. naredio da učestvuju u napadu usmjerenom protiv muslimanskog civilnog stanovništva u Ahmićima i susjednim selima. U dodatnim dokazima ne postoji ništa što bi pokazalo da je taj zaključak bio nerazuman. Ja bih stoga potvrdila osuđujuću presudu za izdavanje naređenja u vezi s krivičnim djelima do kojih je došlo 16. aprila 1993.

¹⁶³¹ Prvostepena presuda, par. 388-389.

¹⁶³² Prvostepena presuda, par. 389.

¹⁶³³ Prvostepena presuda, par. 390. *Vidi takođe* Prvostepenu presudu, par. 415.

¹⁶³⁴ Prvostepena presuda, par. 390, 412-418, 750.

¹⁶³⁵ Prvostepena presuda, par. 474.

¹⁶³⁶ Prvostepena presuda, par. 487, 753.

¹⁶³⁷ Prvostepena presuda, par. 469.

Zaključak

47. Ispravan kriterijum preispitivanja, čak i u predmetima u kojima se izvode dodatni dokazi, jeste da li je razumni presuditelj o činjenicama mogao doći do činjeničnog zaključka do kojeg je došlo Pretresno vijeće. Primjenom tog kriterijuma, a na temelju analize dodatnih dokaza zajedno sa spisom prvostepenog postupka, zaključujem da nije pokazano kako nijedan razuman presuditelj o činjenicama nije mogao dokaze procijeniti na način na koji je to učinilo Pretresno vijeće.

48. Primjenom kriterijuma preispitivanja utemeljenog u praksi Međunarodnog suda ja bih potvrdila konstataciju Pretresnog vijeća da je žalilac kriv van razumne sumnje, po članu 7(1) Statuta, za izdavanje naređenja u vezi s krivičnim djelima počinjenim 16. aprila 1993. na području Ahmića.

49. Zbog sličnih razloga potvrdila bih i druge zaključke Pretresnog vijeća o činjenicama.

50. Prema tome, ne slažem se s novom kaznom koju je izreklo Žalbena vijeće.

sudija Weinberg de Roca

Dana 29. jula 2004.,
u Haagu,
Nizozemska

[pečat Međunarodnog suda]

DODATAK A: HISTORIJAT POSTUPKA

Žalba

Najava žalbe

1. Prvostepena presuda izrečena je 3. marta 2000. U skladu s pravilom 108 Pravilnika, žalilac je 17. marta 2000. dostavio najavu žalbe.¹⁶³⁸

Podnesci u vezi sa Žalbenim podneskom

2. Žalilac je 4. aprila 2000., na osnovu pravila 127(B) Pravilnika, dostavio zahtjev za suspenziju rasporeda podnošenja podnesaka iz pravila 111 ili, alternativno, za produženje roka za podnošenje žalbenog podneska.¹⁶³⁹ Tom zahtjevu djelimično je udovoljeno nalogom koji je Žalbeno vijeće izdalo 19. maja 2000.¹⁶⁴⁰ Žalbeno vijeće je 16. oktobra 2001., u skladu s pravilom 111, izdalo nalog u kojem je iznijelo stav da raspored za podnošenje podnesaka treba ponovo uspostaviti i naložilo žaliocu da svoj žalbeni podnesak dostavi do 30. novembra 2001.¹⁶⁴¹

3. Žalilac je 27. juna 2000. dostavio povjerljivi zahtjev za suspenziju rasporeda podnošenja podnesaka.¹⁶⁴² Tužilac je 7. jula 2000. podnio povjerljivi odgovor.¹⁶⁴³ Žalilac je 20. jula 2000. dostavio zapečaćen naknadni dodatni podnesak u vezi s Dodatnim podneskom.¹⁶⁴⁴ Tužilac je 31. jula 2000. dostavio povjerljiv odgovor na Naknadni dodatni podnesak žalioca.¹⁶⁴⁵

¹⁶³⁸ Defendant's Notice of Appeal /Najava žalbe optuženog/, 17. mart 2000.

¹⁶³⁹ Appellant's Motion to Suspend Briefing Schedule, or Alternatively, for Extension of Time to File Appellate Brief /Zahtjev žalioca za suspenziju rasporeda podnošenja podnesaka ili, alternativno, za produženje roka za podnošenje žalbenog podneska/, 4. april 2000.

¹⁶⁴⁰ Nalog, 19. maj 2000.

¹⁶⁴¹ Nalog, 16 oktobar 2001.

¹⁶⁴² Appellant's Supplemental Filing Re: Motion to Suspend Briefing Schedule, or Alternatively, for Extension of Time to File Appellate Brief /Dodatni podnesak žalioca u vezi sa zahtjevom za suspenziju rasporeda podnošenja podnesaka ili, alternativno, za produženje roka za podnošenje žalbenog podneska/, 27. juni 2000., povjerljivo (dalje u tekstu: Dodatni podnesak).

¹⁶⁴³ Prosecution Response to Appellant's Supplemental Filing of 27 June 2000 to Suspend Briefing Schedule /Odgovor Tužilaštva na dodatni podnesak žalioca od 27. juna 2000. kojim se traži suspenzija rasporeda podnošenja podnesaka/, 7 juli 2000., povjerljivo.

¹⁶⁴⁴ Appellant's Additional Supplemental Filing Re: Motion to Suspend Briefing Schedule, or Alternatively, for Extension of Time to File Appellate Brief and Reply to Prosecutor's Response of 7 July 2000

4. Žalbeno vijeće je 26. septembra 2000. donijelo odluku kojom suspenduje raspored podnošenja podnesaka dok se ne prevedu dokumenti koje je žalilac podnio Sekretarijatu u prilogu Dodatnog podneska i Naknadnog dodatnog podneska.¹⁶⁴⁶ Tom odlukom je osim toga žalioocu naloženo da podneskom dostavi obavještenje da li namjerava tražiti uvrštenje dokumenata kao dodatnih dokaza u žalbenom postupku na osnovu pravila 115 Pravilnika, te da konkretno navede koje će dokumente podnijeti shodno pravilu 115. U odluci je stranama izložen raspored po kojem moraju iznijeti svoje argumente u vezi s primjenjivošću pravila 115.¹⁶⁴⁷

5. Žalilac je 26. oktobra 2001. dostavio podnesak kojim je zatražio produženje roka za podnošenje žalbenog podneska i dozvolu za prekoračenje broja stranica žalbenog podneska,¹⁶⁴⁸ a tužilac je na taj podnesak odgovorio 5. novembra 2001.¹⁶⁴⁹ Žalbeno vijeće je 7. novembra 2001. donijelo odluku kojom odobrava prekoračenje broja stranica do najviše dvije stotine stranica, kao i produženje roka za podnošenje žalbenog podneska do 14. januara 2002.¹⁶⁵⁰

/Naknadni dodatni podnesak žalioaca u vezi sa zahtjevom za suspenziju rasporeda podnošenja podnesaka ili, alternativno, za produženje roka za podnošenje žalbenog podneska i replika na odgovor Tužilaštva od 7. jula 2000./, 20. juli 2000., povjerljivo (dalje u tekstu: Naknadni dodatni podnesak); Corrigendum to Appellant's Additional Supplemental Filing Re Motion to Suspend Briefing Schedule, or Alternatively, for Extension of Time to File Appellate Brief and Reply to Prosecutor's Response of 7 July 2000 /*Corrigendum* naknadnog dodatnog podneska žalioaca u vezi sa zahtjevom za suspenziju rasporeda podnošenja podnesaka ili, alternativno, za produženje roka za podnošenje žalbenog podneska i replike na odgovor Tužilaštva od 7. jula 2000./, 1. august 2000., povjerljivo.

¹⁶⁴⁵ Prosecution Response to Appellant's Additional Supplemental Filing Re Motion to Suspend Briefing Schedule, or Alternatively, Extension of Time to File Appellate Brief /Odgovor tužioca na naknadni dodatni podnesak žalioaca od 20. jula 2000. u vezi sa zahtjevom za suspenziju rasporeda podnošenja podnesaka ili, alternativno, za produženje roka za podnošenje žalbenog podneska/, 31. juli 2000., povjerljivo.

¹⁶⁴⁶ Odluka od 26. septembra 2000. u predmetu *Blaškić*, par. 68-69.

¹⁶⁴⁷ *Ibid.*, par. 69.

¹⁶⁴⁸ Appellant's Motion to Extend Deadline for Filing Appellant's Brief and Request for Authorization to Exceed the Page Limit for Appellant's Brief /Prijedlog žalioaca da se produži rok za podnošenje žalbenog podneska i zahtjev da se dozvoli prekoračenje broja stranica žalbenog podneska/, 26. oktobar 2001.

¹⁶⁴⁹ Prosecution Response to the Appellant's Motion to Extend Deadline for Filing Appellant's Brief and Request for Authorization to Exceed the Page Limit for Appellant's Brief /Odgovor tužioca na prijedlog žalioaca da se produži rok za podnošenje žalbenog podneska i zahtjev da se dozvoli prekoračenje broja stranica žalbenog podneska/, 5. novembar 2001.

¹⁶⁵⁰ Odluka po prijedlogu žalioaca da se produži rok za podnošenje žalbenog podneska i zahtjev da se dozvoli prekoračenje broja stranica žalbenog podneska, 7. novembar 2001.

Podnošenje žalbenih podnesaka

6. U skladu s pravilom 111 Pravilnika, žalilac je svoj žalbeni podnesak u povjerljivom obliku dostavio 14. januara 2002.,¹⁶⁵¹ a javnu redigovanu verziju 7. marta 2002.¹⁶⁵² U skladu s nalogom od 21. februara 2002., koji je izdao predžalbeni sudija Pocar, žalilac je ponovno 4. jula 2002. dostavio javnu redigovanu verziju svog žalbenog podneska.¹⁶⁵³ Žalilac je 4. februara 2002. dostavio dodatak u kojem je naveo pravne izvore citirane u Žalbenom podnesku koji nisu dio jurisprudencije Međunarodnog suda,¹⁶⁵⁴ a 3. juna 2002. dostavio je još jedan popis dodatnih pravnih izvora koji nisu dio jurisprudencije Međunarodnog suda.¹⁶⁵⁵

7. Tužilac je u skladu s odlukom od 29. januara 2002., kojom je odobreno produženje roka, dostavio Podnesak respondentata 30. aprila 2002.¹⁶⁵⁶ Tužilac je svoj popis pravnih izvora dostavio 1. maja 2002.,¹⁶⁵⁷ a javnu redigovanu verziju Podneska respondentata 14. juna 2002.¹⁶⁵⁸ Tužilac je 26. juna 2002. dostavio povjerljivi podnesak u vezi s razjašnjenjima uz Podnesak respondentata i prigovorima na doseg replike žalioca na Podnesak respondentata,¹⁶⁵⁹ a žalilac je 8. jula 2002. dostavio povjerljivi odgovor.¹⁶⁶⁰

¹⁶⁵¹ Appellant's Brief on Appeal /Žalbeni podnesak žalioca/, 14. januar 2002., povjerljivo (dalje u tekstu: Žalbeni podnesak).

¹⁶⁵² Redacted Version of Appellant's Brief on Appeal /Redigovana verzija žalbenog podneska žalioca/, 7. mart 2002.

¹⁶⁵³ Revised Redacted Version of Appellant's Brief on Appeal /Revidirana redigovana verzija žalbenog podneska žalioca", 4. juli 2002.

¹⁶⁵⁴ Appellant's Appendix of Non-Tribunal Authorities Cited in Brief on Appeal /Dodatak žalioca s popisom pravnih izvora citiranih u žalbenom podnesku koji nisu dio jurisprudencije Međunarodnog suda/, 4. februar 2002.

¹⁶⁵⁵ Appellant's Appendix of Additional Non-Tribunal Authorities Cited in Support of Brief in Reply /Dodatak žalioca s popisom dodatnih pravnih izvora citiranih u prilogu uz žalbenu repliku koji nisu dio jurisprudencije Međunarodnog suda/, 3. juni 2002.

¹⁶⁵⁶ Odluka po molbi optužbe za produženje roka za podnošenje odgovora na žalbeni podnesak i za prekoračenje propisanog broja stranica u istom, 29. januar 2002.

¹⁶⁵⁷ Book of Authorities to the Prosecution Response to the Defence Appeal Brief Filed on 1 May 2002 /Popis pravnih izvora uz odgovor tužioca na žalbeni podnesak odbrane od 1. maja 2002./, 1. maj 2002.

¹⁶⁵⁸ Public Redacted Version of the Prosecution's Respondent's Brief (Unredacted Version filed on 1 May 2002) /Javna redigovana verzija tužiočevog podneska respondentata (neredigovana verzija dostavljena 1. maja 2002.)/, 14. juni 2002.

¹⁶⁵⁹ Prosecution's Clarifications to Its Respondent's Brief and Prosecution's Objections to the Scope of the Appellant's Reply Brief /Razjašnjenja optužbe uz podnesak respondentata i prigovori na doseg replike žalioca na podnesak respondentata/, 26. juni 2002., povjerljivo.

¹⁶⁶⁰ Appellant's Response to Prosecution's Clarifications to Its Respondent's Brief and Prosecution's Objections to the Scope of the Appellant's Reply Brief /Odgovor žalioca na razjašnjenja optužbe uz podnesak respondentata i prigovori na doseg replike žalioca na podnesak respondentata/, 8. juli 2002., povjerljivo.

Žalbeno vijeće je 24. septembra 2002. podnesak tužioca djelimično odbacilo, a jedan njegov dio prihvatilo.¹⁶⁶¹

8. Žalilac je 24. aprila 2002. dostavio zahtjev za produženje roka i prekoračenje dozvoljenog broja stranica za repliku na Podnesak respondenta, što je predžalbeni sudija Pocar odbacio zato što je zahtjev bio podnesen prijevremeno.¹⁶⁶² Žalilac je 3. maja 2002. dostavio zahtjev za produženje roka i prekoračenje dozvoljenog broja stranica za repliku žalioaca na Podnesak respondenta.¹⁶⁶³ Predžalbeni sudija Pocar donio je 7. maja 2002. odluku kojom je udovoljio žaliočevom zahtjevu i dao mu dozvolu da do 3. juna 2002. podnese repliku na Podnesak respondenta od najviše šezdeset stranica.¹⁶⁶⁴ Na osnovu pravila 113, žalilac je 3. juna 2002. dostavio svoju repliku na Podnesak respondenta u povjerljivom obliku,¹⁶⁶⁵ a javnu verziju 14. juna 2002.¹⁶⁶⁶

9. Žalilac je 1. decembra 2003. u povjerljivom obliku dostavio Dodatni žalbeni podnesak.¹⁶⁶⁷ Nakon što je dobio odobrenje za prekoračenje dozvoljenog broja stranica,¹⁶⁶⁸ žalilac je 22. marta 2004. dostavio redigovanu javnu verziju svog Dodatnog žalbenog podneska.¹⁶⁶⁹

10. Tužilac je 1. decembra 2003. dostavio zahtjev za odobrenje da prekorači dozvoljeni broj stranica u svom dodatnom podnesku.¹⁶⁷⁰ Tužilac je 8. decembra 2003. u

¹⁶⁶¹ Odluka u vezi s razjašnjenjem optužbe uz podnesak respondenta i prigovorom na doseg replike žalioaca na podnesak respondenta, 24. septembar 2002.

¹⁶⁶² Odluka po zahtjevu žalioaca za produženje roka i prekoračenje broja stranica za repliku žalioaca, 26. april 2002.

¹⁶⁶³ Appellant's Motion for Extension of Time and Page Limits Re Appellant's Reply Brief /Zahtjev žalioaca za produženje roka i prekoračenje dozvoljenog broja stranica za repliku žalioaca na podnesak respondenta/, 3. maj 2002.

¹⁶⁶⁴ Odluka po zahtjevu za produženje roka i prekoračenje broja stranica replike na podnesak respondenta, 7. maj 2002.

¹⁶⁶⁵ Appellant's Brief in Reply /Replika žalioaca na podnesak respondenta/, 3. juni 2002., povjerljivo.

¹⁶⁶⁶ Public Version of Appellant's Brief in Reply /Javna verzija replike žalioaca na podnesak respondenta/, 14. juni 2002.

¹⁶⁶⁷ Appellant's Supplemental Brief on Appeal /Dodatni žalbeni podnesak žalioaca/, 1. decembar 2003., povjerljivo (dalje u tekstu: Dodatni žalbeni podnesak).

¹⁶⁶⁸ Odluka po zahtjevu žalioaca za prekoračenje dozvoljenog broja stranica dodatnog žalbenog podneska, 24. novembar 2003.

¹⁶⁶⁹ Redacted Public Version of Appellant's Supplemental Brief on Appeal /Redigovana javna verzija dodatnog žalbenog podneska žalioaca/, 22. mart 2004.

¹⁶⁷⁰ Prosecution's Request for an Extension of Page Limit for its Supplemental Filing Pursuant to the Appeals Chamber's Scheduling Order of 31 October /Zahtjev tužioca za odobrenje prekoračenja

povjerljivom obliku dostavio "Ponovni dodatni podnesak tužioca". Žalbeno vijeće je 16. decembra 2003. donijelo odluku kojom je u cijelosti odbacilo "Ponovni dodatni podnesak tužioca" budući da nisu bili ispunjeni uslovi iz Uputstva o dužini podnesaka i zahtjeva, IT/184 Rev.1.¹⁶⁷¹

Zahtjevi po pravilu 115

11. Tokom žalbenog postupka žalilac je dostavio četiri zahtjeva po pravilu 115¹⁶⁷² tražeći da se u spis uvrsti više od 8.000 stranica materijala u svojstvu dodatnih dokaza po žalbi. Prvim zahtjevom zatraženo je uvrštavanje vladinih dokumenata Republike Hrvatske, uključujući dokumente Hrvatske informativne službe, hrvatskog Ministarstva obrane, Ureda predsjednika Republike Hrvatske i Hrvatske zajednice Herceg-Bosna. Drugim zahtjevom zatraženo je uvrštavanje trinaest dokumenata koje je tužilac žalio objelodanio po pravilu 68 Pravilnika nakon što je Pretresno vijeće objavilo Prvostepenu presudu, i to: dva dokumenta iz Hrvatskog državnog arhiva, devet dokaznih predmeta koji su bili ponuđeni na usvajanje u jednom drugom postupku, te dijelova iskaza šesnaestoro svjedoka koji su svjedočili u drugom postupku. Opšte uzevši, svrha prva dva zahtjeva u vezi s dodatnim dokazima bila je da se ospore određeni zaključci Pretresnog vijeća u vezi s odgovornošću žalioca za zločine počinjene tokom aprila i jula 1993. u Ahmićima, Starom Vitezu, Busovači i Kiseljaku. Treći zahtjev dostavljen je u povjerljivom obliku. I četvrti zahtjev je dostavljen u povjerljivom obliku, no imao je i javnu redigovanu verziju, koja je sadržavala dokazni materijal objelodanjen od strane tužioca po pravilu 68, kao i dokumente iz arhiva Republike Bosne i Hercegovine.

dozvoljenog broja stranica u dodatnom podnesku na osnovu Naloga o rasporedu Žalbenog vijeća od 31. oktobra 2003./, 1. decembar 2003.

¹⁶⁷¹ Odluka po prigovoru žalioca na ponovni dodatni podnesak optužbe od 8. decembra 2003., 16. decembar 2003.

¹⁶⁷² Verzija pravila 115 mjerodavna za ovaj predmet jeste tekst Pravilnika o postupku i dokazima IT32/Rev.19, od 19. januara 2001., koji je stupio na snagu 11. februara 1994. Mjerodavni tekst glasi kako slijedi:

- (A) Strana može podneskom zatražiti da pred Žalbenim vijećem izvede dodatne dokaze koji joj nisu bili dostupni na suđenju. Taj podnesak mora se uručiti drugoj strani i dostaviti sekretaru najkasnije petnaest dana prije datuma pretresa.
- (B) Žalbeno vijeće odobrava izvođenje tih dokaza ako smatra da je to u interesu pravde.

Prvi zahtjev po pravilu 115

12. Žalilac je 29. decembra 2000. dostavio podnesak kojim je zatražio uvrštavanje u spis dodatnih dokaza u žalbenom postupku po pravilu 115 Pravilnika.¹⁶⁷³ Tužilac je na taj podnesak odgovorio 8. januara 2001.¹⁶⁷⁴

13. Žalilac je 19. januara 2001. dostavio zahtjev u prilog svom prvom podnesku, kojim je zatražio prihvatanje dodatnih dokaza u žalbenom postupku po pravilu 115 Pravilnika.¹⁶⁷⁵ Žalilac je 22. januara 2001. uz Prvi zahtjev po pravilu 115 dostavio popis 288 novih dokaznih predmeta.¹⁶⁷⁶ Žalilac je uz taj podnesak 22. marta 2001. dostavio *errata* za službene prijevode novih dokaza na engleski jezik.¹⁶⁷⁷

14. Na osnovu naloga kojima je odobreno produženje roka,¹⁶⁷⁸ tužilac je u povjerljivom obliku 19. aprila 2001. dostavio odgovor na žaliočev Prvi zahtjev po pravilu 115.¹⁶⁷⁹ U skladu s nalogom koji je predžalbeni sudija Pocar izdao 6. septembra

¹⁶⁷³ Appellant's Motion to Admit Additional Evidence on Appeal Pursuant to Rule 115, in Accordance with the Appeals Chamber's Decision of 26 September 2000 /Podnesak žalioca kojim traži da se prihvate dodatni dokazi u žalbenom postupku na osnovu pravila 115, u skladu s odlukom Žalbenog vijeća od 26. septembra 2000./, 29. decembar 2000.

¹⁶⁷⁴ Prosecution Response to "Appellant's Motion to Admit Additional Evidence on Appeal Pursuant to Rule 115, in Accordance with the Appeals Chamber's Decision of 26 September 2000" /Odgovor Tužilaštva na podnesak žalioca kojim traži da se prihvate dodatni dokazi u žalbenom postupku na osnovu pravila 115, u skladu s odlukom Žalbenog vijeća od 26. septembra 2000./, 8. januar 2001.

¹⁶⁷⁵ Appellant's Brief in Support of Motion to Admit Additional Evidence on Appeal Pursuant to Rule 115, in Accordance with the Appeals Chamber's Decision of 26 September 2000 /Podnesak žalioca u prilog zahtjevu da se prihvate dodatni dokazi u žalbenom postupku na osnovu pravila 115, u skladu s odlukom Žalbenog vijeća od 26. septembra 2000./ (dalje u tekstu: Prvi zahtjev po pravilu 115), 19. januar 2001.

¹⁶⁷⁶ Exhibits to Appellant's Brief in Support of Motion to Admit Additional Evidence on Appeal Pursuant to Rule 115, in Accordance with the Appeals Chamber's Decision of 26 September 2000 /Dokazni predmeti uz podnesak žalioca u prilog zahtjevu da se prihvate dodatni dokazi u žalbenom postupku na osnovu pravila 115, u skladu s odlukom Žalbenog vijeća od 26. septembra 2000./, 22. januar 2001.

¹⁶⁷⁷ Errata to Appellant's Brief in Support of Motion to Admit Additional Evidence on Appeal Pursuant to Rule 115, in Accordance with the Appeals Chamber's Decision of 26 September 2000 /*Errata* uz podnesak žalioca u prilog zahtjevu da se prihvate dodatni dokazi u žalbenom postupku na osnovu pravila 115, u skladu s odlukom Žalbenog vijeća od 26. septembra 2000./, 22. mart 2001.

¹⁶⁷⁸ Nalog kojim se odobrava produženje roka, 20. februar 2001.; Nalog kojim se odobrava produženje roka, 12. mart 2001.

¹⁶⁷⁹ Prosecution Response to Appellant's Motion to Admit Additional Evidence on Appeal Pursuant to Rule 115 /Odgovor tužioca na zahtjev žalioca da se prihvate dodatni dokazi u žalbenom postupku na osnovu pravila 115/, 19. april 2001., povjerljivo.

2001.,¹⁶⁸⁰ tužilac je 13. septembra 2001. dostavio javnu verziju odgovora na žaliočev Prvi zahtjev po pravilu 115.¹⁶⁸¹

15. Nakon odluka kojima je odobreno produženje roka,¹⁶⁸² žalilac je 18. juna 2001. dostavio povjerljivu repliku u formi memoranduma u prilog svom Prvom zahtjevu po pravilu 115,¹⁶⁸³ zajedno s popratnim deklaracijama i dokaznim predmetima.¹⁶⁸⁴ Žalilac je 13. septembra 2001. dostavio odgovor na nalog od 6. septembra 2001.¹⁶⁸⁵ uz javnu verziju svoje replike¹⁶⁸⁶ i njoj priloženih deklaracija te dokaznih predmeta.¹⁶⁸⁷

¹⁶⁸⁰ Nalog, 6. septembar 2001.

¹⁶⁸¹ Public Version of Confidential Document Filed on 19 April 2001 – Prosecution Response to Appellant’s Motion to Admit Additional Evidence on Appeal Pursuant to Rule 115 /Javna verzija povjerljivog dokumenta dostavljenog 19. aprila 2001. – Odgovor tužioca na zahtjev žalioca da se prihvate dodatni dokazi u žalbenom postupku na osnovu pravila 115/, 13. septembar 2001.

¹⁶⁸² Odluka po zahtjevu žalioca za produženje roka i odobrenje za prekoračenje propisanog broja stranica u replici na odgovor Tužilaštva na podnesak žalioca u prilog prijedloga da se u žalbeni postupak uvede dodatni dokazni materijal temeljem pravila 115, 20. april 2001.; Odluka po prijedlogu žalioca da mu se odobre pristup povjerljivim odlukama Međunarodnog suda i dodatno produženje roka, 24. maj 2001.

¹⁶⁸³ Appellant’s Reply Memorandum in Support of Appellant’s Motion to Admit Additional Evidence on Appeal Pursuant to Rule 115, in Accordance with the Appeals Chamber’s Decision of 26 September /Replika žalioca u formi memoranduma u prilog zahtjevu žalioca da se prihvate dodatni dokazi u žalbenom postupku na osnovu pravila 115, u skladu s odlukom Žalbenog vijeća od 26. septembra 2000./, 18. juni 2001., povjerljivo.

¹⁶⁸⁴ Declarations and Exhibits in Support of Appellant’s Reply Memorandum in Support of Appellant’s Motion to Admit Additional Evidence on Appeal Pursuant to Rule 115, in Accordance with the Appeals Chamber’s Decision of 26 September /Deklaracije i dokazni predmeti kojima se potkrepljuje replika žalioca u formi memoranduma u prilog zahtjevu žalioca za prihvatanje dodatnih dokaza u žalbenom postupku u skladu s pravilom 115, a shodno odluci Žalbenog vijeća od 26. septembra 2000./, 18. juni 2001., povjerljivo.

¹⁶⁸⁵ Appellant’s Response to Appeals Chamber’s Order of 06 September 2001 Regarding the Filing of a Public Version of Appellant’s 18 June 2001 Reply Memorandum in Support of Appellant’s Motion to Admit Additional Evidence on Appeal Pursuant to Rule 115 /Odgovor žalioca na Nalog Žalbenog vijeća od 6. septembra 2001. u vezi s podnošenjem javne verzije žaliočeve replike u formi memoranduma od 18. juna 2001. u prilog zahtjevu žalioca da se prihvate dodatni dokazi u žalbenom postupku na osnovu pravila 115/, 13. septembar 2001.

¹⁶⁸⁶ Appellant’s Reply Memorandum in Support of Appellant’s Motion to Admit Additional Evidence on Appeal Pursuant to Rule 115, in Accordance with the Appeals Chamber’s Decision of 26 September /Replika žalioca u formi memoranduma u prilog zahtjevu žalioca da se prihvate dodatni dokazi u žalbenom postupku na osnovu pravila 115, u skladu s odlukom Žalbenog vijeća od 26. septembra 2000./, 13. septembar 2001.

¹⁶⁸⁷ Declarations and Exhibits in Support of Appellant’s Reply Memorandum in Support of Appellant’s Motion to Admit Additional Evidence on Appeal Pursuant to Rule 115, in Accordance with the Appeals Chamber’s Decision of 26 September /Deklaracije i dokazni predmeti kojima se potkrepljuje replika žalioca u formi memoranduma u prilog zahtjevu žalioca da se prihvate dodatni dokazi u žalbenom postupku na osnovu pravila 115, u skladu s odlukom Žalbenog vijeća od 26. septembra 2000./, 13. septembar 2001.

Drugi zahtjev po pravilu 115

16. Nakon dobivenog odobrenja u vezi s prekoračenjem dozvoljenog broja stranica,¹⁶⁸⁸ žalilac je 18. oktobra 2001. u povjerljivom obliku dostavio drugi zahtjev za prihvatanje dodatnih dokaza u žalbenom postupku po pravilu 115 Pravilnika.¹⁶⁸⁹ Nakon što mu je nalogom odobreno produženje roka i prekoračenje dozvoljenog broja stranica,¹⁶⁹⁰ tužilac je 10. decembra 2001. dostavio svoj odgovor.¹⁶⁹¹

17. Nakon odluke o produženju roka,¹⁶⁹² žalilac je 7. januara 2002. u povjerljivom obliku dostavio repliku u vezi sa svojim Drugim zahtjevom po pravilu 115.¹⁶⁹³ Javna redigovana verzija Drugog zahtjeva po pravilu 115¹⁶⁹⁴ i tužiočevog odgovora na Drugi zahtjev žalioca po pravilu 115¹⁶⁹⁵ dostavljena je 7. marta 2002. Redigovana verzija žaliočeve replike u prilog Drugom zahtjevu po pravilu 115 takođe je dostavljena 7. marta 2002.¹⁶⁹⁶

¹⁶⁸⁸ Odluka po zahtjevu žalioca za odobrenje da prekorači dozvoljeni broj stranica u žaliočevom drugom zahtjevu da se prihvate dodatni dokazi u žalbenom postupku na osnovu pravila 115, 18. oktobar 2001.

¹⁶⁸⁹ Appellant's Second Motion to Admit Additional Evidence on Appeal Pursuant to Rule 115 /Drugi zahtjev žalioca da se prihvate dodatni dokazi u žalbenom postupku na osnovu pravila 115/ (dalje u tekstu: Drugi zahtjev po pravilu 115), 18. oktobar 2001., povjerljivo.

¹⁶⁹⁰ Nalog kojim se odobrava produženje roka, 1. novembar 2001.

¹⁶⁹¹ Prosecution Response to Appellant's Second Motion to Admit Additional Evidence on Appeal Pursuant to Rule 115 /Odgovor tužioca na drugi zahtjev žalioca da se prihvate dodatni dokazi po žalbi na osnovu pravila 115/, 10. decembar 2001., povjerljiv status dodijeljen 11. decembra 2001. (dalje u tekstu: Odgovor na drugi zahtjev po pravilu 115).

¹⁶⁹² Odluka po molbi žalioca za produženje roka za podnošenje replike na odgovor optužbe na drugi zahtjev žalioca za prihvatanje dodatnih dokaza u žalbenom postupku shodno pravilu 115 i za prekoračenje propisanog broja stranica u istoj, 14. decembar 2001.

¹⁶⁹³ Appellant's Reply Brief in Support of Second Motion to Admit Additional Evidence on Appeal Pursuant to Rule 115 /Replika žalioca u prilog drugom zahtjevu da se prihvate dodatni dokazi u žalbenom postupku na osnovu pravila 115/, 7. januar 2002., povjerljivo, (dalje u tekstu: Replika žalioca u prilog drugom zahtjevu po pravilu 115).

¹⁶⁹⁴ Redacted Version of Appellant's Second Motion to Admit Additional Evidence on Appeal Pursuant to Rule 115 /Redigovana verzija drugog zahtjeva žalioca da se prihvate dodatni dokazi po žalbi na osnovu pravila 115/, 7. mart 2002.

¹⁶⁹⁵ Public Redacted Version of Prosecution Response to Appellant's Second Motion to Admit Additional Evidence on Appeal Pursuant to Rule 115 /Javna redigovana verzija odgovora tužioca na drugi zahtjev žalioca da se prihvate dodatni dokazi u žalbenom postupku na osnovu pravila 115/, 7. mart 2002.

¹⁶⁹⁶ Redacted Version of Appellant's Reply Brief in Support of Second Motion to Admit Additional Evidence on Appeal Pursuant to Rule 115 /Redigovana verzija replike žalioca u prilog drugom zahtjevu da se prihvate dodatni dokazi u žalbenom postupku na osnovu pravila 115/, 7. mart 2002.

Treći zahtjev po pravilu 115

18. Nakon dobivenog odobrenja u vezi s prekoračenjem dozvoljenog broja stranica,¹⁶⁹⁷ žalilac je 10. juna 2002. u povjerljivom obliku dostavio treći zahtjev za prihvatanje dodatnih dokaza u žalbenom postupku po pravilu 115 Pravilnika¹⁶⁹⁸ i dokaze uz taj zahtjev¹⁶⁹⁹. Nakon dvije odluke kojima se odobrava produženje roka,¹⁷⁰⁰ tužilac je 12. augusta 2002. u povjerljivom obliku dostavio odgovor na žaliočev Treći zahtjev po pravilu 115.¹⁷⁰¹

19. Nakon što mu je nalogom odobreno produženje roka i prekoračenje dozvoljenog broja stranica,¹⁷⁰² žalilac je 9. septembra 2002. dostavio povjerljivu repliku u formi memoranduma u prilog Trećem zahtjevu po pravilu 115.¹⁷⁰³ Žalilac je uz to 9. septembra 2002. u prilog svojoj replici u formi memoranduma dostavio i dodatne deklaracije.¹⁷⁰⁴ Tužilac je 9. oktobra 2002. dostavio povjerljivi zahtjev za dozvolu da dostavi dodatni odgovor na žaliočev Treći podnesak po pravilu 115,¹⁷⁰⁵ a žalilac je 21. oktobra 2002.

¹⁶⁹⁷ Odluka po zahtjevu žalioca za odobrenje prekoračenja dozvoljenog broja stranica u trećem zahtjevu žalioca da se prihvate dodatni dokazi u žalbenom postupku na osnovu pravila 115, 10. april 2002.

¹⁶⁹⁸ Appellant's Third Motion to Admit Additional Evidence on Appeal Pursuant to Rule 115 /Treći zahtjev žalioca da se prihvate dodatni dokazi u žalbenom postupku na osnovu pravila 115/ (dalje u tekstu: Treći zahtjev po pravilu 115), 10. juni 2002., povjerljivo.

¹⁶⁹⁹ Exhibits to Appellant's Third Motion to Admit Additional Evidence on Appeal Pursuant to Rule 115 /Dokazni predmeti uz treći zahtjev žalioca da se prihvate dodatni dokazi u žalbenom postupku na osnovu pravila 115/, 10. juni 2002., povjerljivo.

¹⁷⁰⁰ Odluka po zahtjevu tužioca za produženje roka i odobrenje za prekoračenje propisanog broja stranica u odgovoru na treći zahtjev po pravilu 115, 18. juni 2002., povjerljivo; Odluka po hitnom zahtjevu optužbe za dodatno produženje roka za odgovor na treći zahtjev žalioca na osnovu pravila 115, 12. juli 2002.

¹⁷⁰¹ Prosecution Response to Appellant's Third Motion to Admit Additional Evidence on Appeal Pursuant to Rule 115 /Odgovor tužioca na treći zahtjev žalioca da se prihvate dodatni dokazi u žalbenom postupku na osnovu pravila 115/, 12. august 2002., povjerljivo.

¹⁷⁰² Odluka po zahtjevu za produženje roka i prekoračenje broja stranica predviđenog za žaliočevu repliku, 28. august 2002.

¹⁷⁰³ Appellant's Reply Memorandum in Support of Third Motion to Admit Additional Evidence on Appeal Pursuant to Rule 115 /Replika žalioca u formi memoranduma u prilog trećem zahtjevu da se prihvate dodatni dokazi u žalbenom postupku na osnovu pravila 115/, 9. septembar 2002., povjerljivo.

¹⁷⁰⁴ Supplemental Declarations Filed in Support of Appellant's Reply Memorandum in Support of Third Motion to Admit Additional Evidence on Appeal Pursuant to Rule 115 /Dodatne deklaracije podnesene u prilog replici žalioca u formi memoranduma u prilog trećem zahtjevu da se prihvate dodatni dokazi u žalbenom postupku na osnovu pravila 115/, 9. septembar 2002., povjerljivo.

¹⁷⁰⁵ Prosecution's Request for Leave to File Supplemental Response and Supplemental Response to Appellant's Third Motion to Admit Additional Evidence on Appeal Pursuant to Rule 115 /Zahtjev tužioca za dozvolu da podnese dodatni odgovor, kao i dodatni odgovor na žaliočev treći zahtjev da se prihvate dodatni dokazi u žalbenom postupku/, 9. oktobar 2002., povjerljivo.

dostavio povjerljivi odgovor na taj zahtjev.¹⁷⁰⁶ Zahtjev tužioca odbijen je 31. oktobra 2002.¹⁷⁰⁷

20. Tužilac je 18. septembra 2002. dostavio povjerljivi zahtjev da se ne prihvate dokazi po prvi put podneseni u replici uz žaliočev Treći zahtjev po pravilu 115.¹⁷⁰⁸ Žalilac je 30. septembra 2002. dostavio povjerljivi odgovor na taj zahtjev,¹⁷⁰⁹ a tužilac je 4. oktobra 2002. podnio povjerljivu repliku.¹⁷¹⁰ Žalbeno vijeće je 28. novembra 2002. donijelo povjerljivu odluku po zahtjevu tužioca.¹⁷¹¹

Četvrti zahtjev po pravilu 115

21. Po dobivenom odobrenju da prekorači dozvoljeni broj stranica,¹⁷¹² žalilac je 12. maja 2003. u povjerljivom obliku dostavio svoj četvrti zahtjev da se prihvate dodatni dokazi u žalbenom postupku po pravilu 115 Pravilnika.¹⁷¹³ Žalilac je 20. maja 2003. dostavio povjerljive dokazne predmete u prilog svom Četvrtom zahtjevu po pravilu 115.¹⁷¹⁴ Žalilac je povjerljivu ispravljenu verziju Četvrtog zahtjeva po pravilu 115

¹⁷⁰⁶ Appellant's Response to Prosecution's Request for Leave to File Supplemental Response and Supplemental Response to Appellant's Third Motion to Admit Additional Evidence on Appeal Pursuant to Rule 115 /Odgovor žalioca na zahtjev tužioca za dozvolu da podnese dodatni odgovor, kao i dodatni odgovor na treći zahtjev žalioca da se prihvate dodatni dokazi u žalbenom postupku shodno pravilu 115/, 21. oktobar 2002., povjerljivo.

¹⁷⁰⁷ Nalog po zahtjevu tužioca za dozvolu da podnese dodatni odgovor, 31. oktobar 2002.

¹⁷⁰⁸ Prosecution Motion to Disallow Evidence and Argumensts Filed for First Time in Reply Brief to Appellant's Third Additional Evidence Motion /Zahtjev optužbe da se ne prihvate dokazi i argumenti po prvi put podneseni u replici uz treći zahtjev žalioca u vezi s dodatnim dokazima/, 18. septembar 2002., povjerljivo.

¹⁷⁰⁹ Appellant's Response to Prosecution Motion to Disallow Evidence and Argumensts Filed for First Time in Reply Brief to Appellant's Third Additional Evidence Motion /Odgovor žalioca na zahtjev optužbe da se ne prihvate dokazi i argumenti po prvi put podneseni u replici uz treći zahtjev žalioca u vezi s dodatnim dokazima/, 30. septembar 2002., povjerljivo.

¹⁷¹⁰ Prosecution Reply to "Appellant's Response to Prosecution Motion to Disallow Evidence and Argumensts Filed for First Time in Reply Brief to Appellant's Third Additional Evidence Motion /Replika tužioca na odgovor žalioca na zahtjev optužbe da se ne prihvate dokazi i argumenti po prvi put podneseni u replici uz treći zahtjev žalioca u vezi s dodatnim dokazima/, 4. oktobar 2002., povjerljivo.

¹⁷¹¹ Odluka po zahtjevu optužbe da se ne prihvate dokazi i argumenti po prvi put podneseni u replici uz treći zahtjev žalioca u vezi s dodatnim dokazima, 28. novembar 2002., povjerljivo.

¹⁷¹² Nalog, 8. maj 2003.

¹⁷¹³ Appellant's Fourth Motion to Admit Additional Evidence on Appeal Pursuant to Rule 115 /Četvrti zahtjev žalioca da se prihvate dodatni dokazi u žalbenom postupku na osnovu pravila 115/ (dalje u tekstu: Četvrti zahtjev po pravilu 115), 12. maj 2003., povjerljivo.

¹⁷¹⁴ Exhibits in Support of Appellant's Fourth Motion to Admit Additional Evidence on Appeal Pursuant to Rule 115 /Dokazni predmeti u prilog četvrtom zahtjevu žalioca da se prihvate dodatni dokazi u žalbenom postupku na osnovu pravila 115/, 20. maj 2003., povjerljivo.

dostavio 13. juna 2003.,¹⁷¹⁵ javnu redigovanu verziju 8. augusta 2003.,¹⁷¹⁶ te dokaze u prilog svom zahtjevu 11. augusta 2003.¹⁷¹⁷

22. Nakon što je dobio odobrenje da prekorači dozvoljeni broj stranica,¹⁷¹⁸ tužilac je 18. juna 2003. dostavio povjerljivi odgovor na žaliočev Četvrti zahtjev po pravilu 115.¹⁷¹⁹ Ispravljena verzija tužiočevog odgovora dostavljena je 30. juna 2003.,¹⁷²⁰ a javna redigovana verzija 21. augusta 2003.¹⁷²¹

23. Po dobivenom odobrenju za prekoračenje dozvoljenog broja stranica,¹⁷²² žalilac je 30. juna 2003. dostavio povjerljivu repliku u prilog svom Četvrtom zahtjevu po pravilu 115.¹⁷²³ U skladu s nalogom Žalbenog vijeća od 28. januara 2004.,¹⁷²⁴ žalilac je 9. februara 2004. dostavio dodatnu redigovanu verziju replike u prilog svom Četvrtom

¹⁷¹⁵ Appellant's Corrected Fourth Motion to Admit Additional Evidence on Appeal Pursuant to Rule 115 /Ispravljani četvrti zahtjev žalioca da se prihvate dodatni dokazi u žalbenom postupku na osnovu pravila 115/, 13. juni 2003., povjerljivo.

¹⁷¹⁶ Redacted Public Version of Appellant's Corrected Fourth Motion to Admit Additional Evidence on Appeal Pursuant to Rule 115 /Redigovana javna verzija ispravljenog četvrtog zahtjeva žalioca da se prihvate dodatni dokazi u žalbenom postupku na osnovu pravila 115/, 8. august 2003.

¹⁷¹⁷ Exhibits in Support of Redacted Public Version of Appellant's Corrected Fourth Motion to Admit Additional Evidence on Appeal Pursuant to Rule 115 /Dokazi u prilog redigovanoj javnoj verziji ispravljenog četvrtog zahtjeva žalioca da se prihvate dodatni dokazi u žalbenom postupku na osnovu pravila 115/, 11. august 2003.

¹⁷¹⁸ Odluka po zahtjevu optužbe za produženje roka i dozvolu za prekoračenje broja stranica odgovora na četvrti zahtjev žalioca na osnovu pravila 115, 29. maj 2003.

¹⁷¹⁹ Prosecution's Response to Appellant's Fourth Additional Evidence Motion Pursuant to Rule 115 /Odgovor tužioca na žaliočev četvrti zahtjev po pravilu 115/, 18. juni 2003., povjerljivo.

¹⁷²⁰ Corrected Version of Prosecution's Response to Appellant's Fourth Additional Evidence Motion Pursuant to Rule 115 /Ispravljena verzija odgovora tužioca na četvrti zahtjev žalioca po pravilu 115/, 30. juni 2003., povjerljivo; Corrigenda to Prosecution's Response to Appellant's Fourth Additional Evidence Motion Pursuant to Rule 115 /Corrigenda odgovora tužioca na žaliočev četvrti zahtjev po pravilu 115/, 30. juni 2003., povjerljivo.

¹⁷²¹ Public Redacted Version of the Corrected Version of the Prosecution's Response to the Appellant's Fourth Additional Evidence Motion Pursuant to Rule 115 /Javna redigovana verzija ispravljene verzije odgovora tužioca na četvrti zahtjev žalioca po pravilu 115/, 21. august 2003.

¹⁷²² Odluka po zahtjevu žalioca za prekoračenje dozvoljenog broja stranica, 26. juni 2003.

¹⁷²³ Appellant's Reply Brief in Support of Fourth Motion to Admit Additional Evidence on Appeal Pursuant to Rule 115 /Replika žalioca u prilog četvrtom zahtjevu da se prihvate dodatni dokazi u žalbenom postupku na osnovu pravila 115/, 30. juni 2003., povjerljivo.

¹⁷²⁴ Odluka po zahtjevu Darija Kordića i Marija Čerkeza za pristup četvrtom zahtjevu Tihomira Blaškića na osnovu pravila 115 i dokumentima u vezi s tim zahtjevom, 28. januar 2004.

zahtjevu po pravilu 115¹⁷²⁵ i dodatnu redigovanu ispravljenu verziju Četvrtog zahtjeva po pravilu 115.¹⁷²⁶

Drugi podnesci

24. Žalilac je 27. jula 2004. dostavio povjerljivi "Zahtjev da se hitno održi rasprava", u kojem je naveo da je tužilac objelodanio oslobađajuće dokaze i zatražio da se s tim u vezi održi rasprava.

Materijali u sklopu postupka pobijanja

25. Žalbeno vijeće je tužiocu naložilo da do 6. januara 2003. dostavi materijale kojima će pobijati nesumnjivo prihvatljive dokaze identifikovane u "Nalogu o rasporedu" od 31. oktobra 2002.¹⁷²⁷ Tužilac je 7. januara 2003. dostavio zahtjev da se produži rok za podnošenje dokaza i argumenata kojima se pobijaju dodatni dokazi prihvaćeni u žalbenom postupku, te da se dozvoli prekoračenje propisanog broja stranica,¹⁷²⁸ kao i svoje dokaze i argumente u sklopu pobijanja žaliočeva prva tri podneska po pravilu 115.¹⁷²⁹ Žalbeno vijeće je 9. januara 2003. Prvi podnesak tužioca proglasilo valjanim.¹⁷³⁰ Javna redigovana verzija tužiočevog Prvog podneska dostavljena je 24. januara 2003.¹⁷³¹

¹⁷²⁵ Appellant's Supplemental Redacted Reply Brief in Support of Fourth Motion to Admit Additional Evidence on Appeal Pursuant to Rule 115 /Dodatna redigovana replika žalioca u prilog četvrtom zahtjevu da se prihvate dodatni dokazi u žalbenom postupku na osnovu pravila 115/, 9. februar 2004., povjerljivo.

¹⁷²⁶ Appellant's Supplemental Redacted Corrected Fourth Motion to Admit Additional Evidence on Appeal Pursuant to Rule 115 /Dodatni redigovani ispravljani četvrti zahtjev žalioca da se prihvate dodatni dokazi po žalbi na osnovu pravila 115/, 9. februar 2004., povjerljivo.

¹⁷²⁷ Nalog o rasporedu, 22. novembar 2002.

¹⁷²⁸ Prosecution's Request for Extension of Time for Filing its Rebuttal Evidence and Arguments in Response to Additional Evidence Admitted on Appeal and Variation of Page Limits /Zahtjev optužbe da se produži rok za podnošenje dokaza i argumenata kojim se pobijaju dodatni dokazi prihvaćeni u žalbenom postupku i dozvoli prekoračenje propisanog broja stranica/, 7. januar 2003.

¹⁷²⁹ Prosecution's Rebuttal Evidence and Arguments in Response to Additional Evidence on Appeal /Dokazi i argumenti optužbe kojima se pobijaju dodatni dokazi prihvaćeni u žalbenom postupku/, 7. januar 2003 (dalje u tekstu: Prvi podnesak tužioca).

¹⁷³⁰ Odluka po zahtjevu optužbe za produženje roka za podnošenje dokaza u sklopu replike i dozvolu prekoračenja propisanog broja stranica, 9 januar 2003. Tužilac je 24. januara 2003. dostavio povjerljivu Prosecution's Notice of Redactions and Corrigenda to Prosecution's Rebuttal Evidence and Arguments in Response to Additional Evidence Admitted on Appeal Dated 6 January 2003 /Obavijest optužbe o redakcijama i ispravkama dokaza i argumenata kojima se pobijaju dodatni dokazi prihvaćeni u žalbenom postupku od 6. januara 2003./.

¹⁷³¹ Public Redacted Version of the Prosecution's Rebuttal Evidence and Arguments in Response to Additional Evidence Admitted on Appeal (Dated 6 January 2003) /Javna redigovana verzija dokaza i

26. Nakon dvije odluke kojima je odobreno produženje roka,¹⁷³² žalilac je 3. marta 2003. u povjerljivom obliku dostavio podnesak u kojem iznosi protivljenje Prvom podnesku tužioca.¹⁷³³ Javna redigovana verzija žaliočevog Protivljenja prvom podnesku tužioca dostavljena je 7. aprila 2003.¹⁷³⁴

27. Predžalbeni sudija Pocar održao je 24. juna 2003. statusnu konferenciju na kojoj su se strane složile da će tužilac svoje materijale kojima pobija žaliočev Četvrti zahtjev po pravilu 115 dostaviti u roku od tri sedmice od tog datuma. Tužilac je 16. jula 2003. u povjerljivom obliku dostavio svoje dokaze i argumente u sklopu pobijanja žaliočevog Četvrtog zahtjeva po pravilu 115.¹⁷³⁵ Tužilac je 22. augusta 2003. dostavio javnu redigovanu verziju svog Drugog podneska.¹⁷³⁶

28. Žalbeno vijeće je 24. jula 2003. žalioцу odobrilo produženje roka za odgovor na Drugi podnesak tužioca.¹⁷³⁷ Žalilac je 4. augusta 2003. dostavio povjerljivi odgovor na Drugi podnesak tužioca.¹⁷³⁸

argumenata tužioca kojima se pobijaju dodatni dokazi prihvaćeni u žalbenom postupku (od 6. januara 2003.)/, 24. januar 2003.

¹⁷³² Odluka po zahtjevu žalioца za produženje roka i prekoračenje propisanog broja stranica, 15. januar 2003.; Odluka po molbi žalioца za daljnje produženje roka za podnošenje podneska, 6. februar 2003., povjerljivo.

¹⁷³³ Appellant's Opposition to Prosecution's Rebuttal Evidence and Arguments in Response to Additional Evidence Admitted on Appeal /Protivljenje žalioца dokazima i argumentima tužioca kojima se pobijaju dodatni dokazi prihvaćeni u žalbenom postupku/, 3. mart 2003. (dalje u tekstu: Protivljenje žalioца prvom podnesku).

¹⁷³⁴ Public Redacted Version of Appellant's Opposition to Prosecution's Rebuttal Evidence and Arguments in Response to Additional Evidence Admitted on Appeal /Javna redigovana verzija protivljenja žalioца dokazima i argumentima tužioca kojima se pobijaju dodatni dokazi prihvaćeni u žalbenom postupku/, 7. april 2003.

¹⁷³⁵ Prosecution's Rebuttal Evidence and Arguments in Response to Appellant's Fourth Additional Evidence Motion on Appeal /Dokazi i argumenti tužioca kojima se pobija četvrti zahtjev žalioца u vezi s prihvatanjem dodatnih dokaza u žalbenom postupku/, 16. juli 2003., povjerljivo (dalje u tekstu: Drugi podnesak tužioca).

¹⁷³⁶ Public Redacted Version of the Prosecution's Rebuttal Evidence and Arguments in Response to the Appellant's Fourth Additional Evidence Motion on Appeal /Javna redigovana verzija dokaza i argumenata tužioca kojima se pobija četvrti zahtjev žalioца u vezi s prihvatanjem dodatnih dokaza u žalbenom postupku/, 22. august 2003.; Notice Regarding the Redaction of the Prosecution's Rebuttal Evidence and Arguments in Response to the Appellant's Fourth Additional Evidence Motion on Appeal /Obavijest u vezi s redakcijama dokaza i argumenata tužioca kojima se pobija četvrti podnesak žalioца u vezi s prihvatanjem dodatnih dokaza u žalbenom postupku/, 22. august 2003.

¹⁷³⁷ Odluka po zahtjevu žalioца za prekoračenje dozvoljenog broja stranica i produženje roka, 24. juli 2003.

¹⁷³⁸ Appellant's Opposition to Prosecution's Rebuttal Evidence and Arguments in Response to the Appellant's Fourth Additional Evidence Motion on Appeal /Protivljenje žalioца dokazima i argumentima

29. Tužilac je povjerljivu repliku na žaliočevo Protivljenje drugom podnesku tužioca dostavio 15. augusta 2003.,¹⁷³⁹ a javnu redigovanu verziju 22. augusta 2003.¹⁷⁴⁰ Predžalbeni sudija Pocar izdao je 25. augusta 2003. nalog kojim je Repliku tužioca na protivljenje žalioca drugom podnesku tužioca proglasio valjanom i žalioцу naložio da do 1. septembra 2003. dostavi daljnju repliku.¹⁷⁴¹ Žalilac je 1. septembra 2003. dostavio povjerljivu daljnju repliku.¹⁷⁴² Povjerljiva dodatna redigovana duplika dostavljena je 9. februara 2004.¹⁷⁴³

30. Tužilac je 27. jula 2004. dostavio povjerljivi "Hitni zahtjev optužbe za prihvatanje dokaza u postupku pobijanja", kojim je zatražio uvrštavanje u spis jednog izvještaja. Žalbeno vijeće je 28. jula 2004. izdalo povjerljivu "Odluku po hitnom zahtjevu optužbe za prihvatanje protudokaza" i taj podnesak odbacilo.

Usmena argumentacija

31. Žalbeno vijeće je 21. novembra 2002., u skladu s nalogima o rasporedu od 31. oktobra 2002. i 14. novembra 2002. održalo pretres na kojem su strane usmeno iznijele argumente o tome da li nesumnjivo prihvatljivi dokazi opravdavaju provođenje novog

tužioca kojima se pobija četvrti zahtjev žalioца u vezi s prihvatanjem dodatnih dokaza u žalbenom postupku/, 4. august 2003., povjerljivo (dalje u tekstu: Protivljenje žalioца drugom podnesku tužioca).

¹⁷³⁹ Prosecution's Reply to the Appellant's Opposition to Prosecution's Rebuttal Evidence and Arguments in Response to the Appellant's Fourth Additional Evidence Motion on Appeal /Replika tužioca na protivljenje žalioца dokazima i argumentima tužioca kojima se pobija četvrti zahtjev žalioца u vezi s prihvatanjem dodatnih dokaza u žalbenom postupku/, 15. august 2003., povjerljivo (dalje u tekstu: Replika tužioca na protivljenje žalioца drugom podnesku tužioca).

¹⁷⁴⁰ Public Redacted Version of the Prosecution's Reply to the "Appellant's Opposition to Prosecution's Rebuttal Evidence and Arguments in Response to the Appellant's Fourth Additional Evidence Motion on Appeal" /Javna redigovana verzija replike tužioca na protivljenje žalioца dokazima i argumentima tužioca kojima se pobija četvrti zahtjev žalioца u vezi s prihvatanjem dodatnih dokaza u žalbenom postupku/, 22. august 2003.

¹⁷⁴¹ Nalog, 25. august 2003.

¹⁷⁴² Appellant's Sur-Reply to Prosecution's Reply to the Appellant's Opposition to Prosecution's Rebuttal Evidence and Arguments in Response to the Appellant's Fourth Additional Evidence Motion on Appeal /Duplika žalioца na repliku tužioca na protivljenje žalioца dokazima i argumentima tužioca kojima se pobija četvrti zahtjev žalioца u vezi s prihvatanjem dodatnih dokaza u žalbenom postupku/, 1. septembar 2003., povjerljivo (dalje u tekstu: Duplika).

¹⁷⁴³ Appellant's Supplemental Redacted Sur-Reply to Prosecution's Reply to Appellant's Opposition to Rebuttal Evidence and Arguments in Response to the Appellant's Fourth Additional Evidence Motion on Appeal /Dodatna redigovana duplika na repliku tužioca na protivljenje žalioца dokazima i argumentima kojima se pobija četvrti zahtjev žalioца u vezi s prihvatanjem dodatnih dokaza u žalbenom postupku/, 9. februar 2004., povjerljivo.

suđenja pred pretresnim vijećem po nekim ili svim tačkama Optužnice.¹⁷⁴⁴ Žalilac je svoj popis pravnih izvora dostavio 15. novembra 2002.,¹⁷⁴⁵ a tužilac svoje pravne izvore 18. novembra 2002.¹⁷⁴⁶ Žalbeno vijeće je 31. oktobra 2003. utvrdilo da ponovno suđenje nije opravdano.¹⁷⁴⁷

Odluke Žalbenog vijeća po zahtjevima na osnovu pravila 115

32. Žalbeno vijeće je 31. oktobra 2002. iznijelo koje od dodatnih dokaznih predmeta predloženih u žalbenom postupku smatra "nesumnjivo prihvatljivim".¹⁷⁴⁸ Žalbeno vijeće je 31. oktobra 2003. donijelo odluku po žaliočevom Prvom, Drugom i Četvrtom zahtjevu po pravilu 115 i prihvatilo 108 dokaza kao dodatne dokaze i materijale u sklopu pobijanja.¹⁷⁴⁹ Žalbeno vijeće donijelo je 28. jula 2004. povjerljivu "Odluku po zahtjevu žalioca Tihomira Blaškića za hitno zasjedanje", u kojoj je žaliočev zahtjev interpretiralo kao podnesak po pravilu 115 Pravilnika u vezi s dva ponuđena dokazna predmeta i zahtjev odbacilo.

Podnesci na osnovu pravila 75 Pravilnika

33. Žalbeno vijeće rješavalo je po nekoliko zahtjeva za pristup povjerljivim materijalima na osnovu pravila 75 Pravilnika, koje su dostavili tužilac, žalilac i drugi optuženi i žalioći, posebno iz predmeta koji se tiču područja doline Lašve, koji su povezani s predmetom *Blaškić*. Baveći se tim brojnim zahtjevima Žalbeno vijeće je izdalo dvadeset odluka i naloga u vezi s pristupom povjerljivim materijalima i izmjenom zaštitnih mjera.¹⁷⁵⁰

¹⁷⁴⁴ Nalog o rasporedu, 31. oktobar 2002.

¹⁷⁴⁵ Appellant's Notice of Lodging of Book of Authorities in Accordance with the Appeals Chamber's Scheduling Order of 31 October 2002 /Obavijest žalioća o podnošenju popisa pravnih izvora u skladu s 'Nalogom o rasporedu' Žalbenog vijeća od 31. oktobra 2002./, 15. novembar 2002.

¹⁷⁴⁶ Prosecution's Book of Authorities for 21 Nov. 2002 Hearing /Popis pravnih izvora tužioca za zasjedanje 21. novembra 2002./, 18. novembar 2002.

¹⁷⁴⁷ Odluka o dokazima, 31. oktobar 2003.

¹⁷⁴⁸ Nalog o rasporedu, 31. oktobar 2002.

¹⁷⁴⁹ Odluka o dokazima, 31. oktobar 2003. Posebna povjerljiva odluka u vezi s trećim zahtjevom po pravilu 115 donesena je 31. oktobra 2003.

¹⁷⁵⁰ S obzirom na to da je donesen velik broj odluka i naloga, ovdje se navode samo oni najznačajniji. Vidi npr. sljedeće: Odluka po molbi u kojoj optužba od Žalbenog vijeća traži upute u vezi s redigovanjem izjave 'Svjedoka dva' u svrhu objelodanjivanja Dariju Kordiću prema pravilu 68, 4. mart 2004., povjerljivo; Odluka po združenom zahtjevu branilaca Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure za pristup dodatnim

Imenovanje sudija

34. Na osnovu pravila 22(B) Pravilnika tadašnja potpredsjednica Međunarodnog suda, sudija Mumba, vršeći funkcije predsjednika u skladu s pravilom 21 Pravilnika, izdala je 12. aprila 2000. nalog kojim se u Žalbeno vijeće imenuju sljedeće sudije: Vohrah, Nieto-Navia, Wald, Pocar i Liu.¹⁷⁵¹ Tadašnji predsjedavajući sudija, sudija Vohrah, odredio je 8. juna 2000. sudiju Pocara za predžalbenog sudiju u ovom predmetu.¹⁷⁵²

35. Sudija Jorda, u to vrijeme predsjednik Međunarodnog suda, izdao je 23. novembra 2001., u skladu s članom 14 Statuta Međunarodnog suda i pravilom 27 Pravilnika, nalog kojim su u Žalbeno vijeće imenovani sljedeći sudije: Hunt, Güney, Gunawardana, Pocar i Meron.¹⁷⁵³

36. Sudija Meron, predsjednik Međunarodnog suda, izdao je 18. juna 2003. nalog da u ovom predmetu sudija Weinberg de Roca zamijeni sudiju Gunawardanu, tako da je

povjerljivim materijalima u žalbenom postupku u predmetu *Blaškić*, 3. mart 2004.; Odluka po zahtjevu Darija Kordića i Marija Čerkeza za pristup četvrtom zahtjevu Tihomira Blaškića na osnovu pravila 115 i dokumentima u vezi s tim zahtjevom, 28. januar 2004.; Odluka po 'Preliminarnom odgovoru optužbe i zahtjevu za razjašnjenje odluke po zajedničkom zahtjevu Hadžihasanovića, Alagića i Kubure od 24. januara 2003.', 26. maj 2003.; "Odluka po drugom dodatnom zahtjevu Darija Kordića i Marija Čerkeza za pristup povjerljivom materijalu, 25. februar 2003.; Odluka po združenom zahtjevu Envera Hadžihasanovića, Mehmeda Alagića i Amira Kubure za pristup svim povjerljivim materijalima, transkriptima i dokaznim predmetima u predmetu *Tužilac protiv Tihomira Blaškića*, 27. januar 2003.; Odluka po zahtjevu Paška Ljubičića za pristup povjerljivom materijalu, zapisnicima i dokaznim predmetima, 4. decembar 2002.; Odluka po zahtjevu žalioca Marija Čerkeza za pomoć Žalbenog vijeća u dobivanju pristupa zaštićenim informacijama, 20. novembra 2002.; Odluka po dodatnom zahtjevu žalilaca Darija Kordića i Marija Čerkeza za pomoć Žalbenog vijeća u dobivanju pristupa nejavnim postpretresnim podnescima, žalbenim podnescima i transkriptima ročišta iz predmeta *Tužilac protiv Tihomira Blaškića*, 16. oktobar 2002.; Odluka po zahtjevu žalilaca Darija Kordića i Marija Čerkeza za pomoć Žalbenog vijeća u dobivanju pristupa žalbenim podnescima i nejavnim postpretresnim podnescima i transkriptima u predmetu *Tužilac protiv Blaškića*, 16. maj 2002.; Odluka po zahtjevu žalioca za pomoć Žalbenog vijeća u dobivanju pristupa nejavnim transkriptima i dokaznim predmetima iz predmeta *Aleksovski*, 8. mart 2002.; Odluka po zahtjevu žalioca za pomoć Žalbenog vijeća u dobivanju pristupa nejavnim transkriptima i dokaznim predmetima, 4. juli 2001.

¹⁷⁵¹ Nalog kojim se određuju sudije Žalbenog vijeća, 12. april 2000.

¹⁷⁵² Nalog kojim se imenuje predžalbeni sudija i nalog o rasporedu, 8. juni 2000.

¹⁷⁵³ Nalog kojim predsjednik određuje sastav Žalbenog vijeća u predmetu, potpisano 23. novembra 2001., zavedeno na francuskom jeziku 23. novembra 2001., zavedeno na engleskom jeziku 12. decembra 2001.; *Corrigendum*, potpisano 27. novembra 2001., zavedeno na engleskom jeziku 12. decembra 2001.

Žalbeno vijeće u ovom predmetu zasjedalo u sljedećem sastavu: sudije Meron, Pocar, Hunt, Güney i Weinberg de Roca.¹⁷⁵⁴

37. Sudija Meron, predsjednik Međunarodnog suda, izdao je 6. augusta 2003. nalog u skladu s članovima 12(3) i 14(3) Statuta Međunarodnog suda i pravilom 27 Pravilnika, kojim je sudiju Schomburga imenovao na mjesto sudije Hunta u Žalbenom vijeću, tako da je sastav Žalbenog vijeća u ovom predmetu bio kako slijedi: sudije Meron, Pocar, Güney, Schomburg i Weinberg de Roca.¹⁷⁵⁵

38. Sudija Meron, predsjednik Međunarodnog suda, izdao je 9. septembra 2003. nalog u skladu s članovima 12(3) i 14(3) Statuta Međunarodnog suda i pravilom 27 Pravilnika, kojim je odredio da će sudija Mumba njega zamijeniti u Žalbenom vijeću u ovom predmetu, tako da je Žalbeno vijeće zasjedalo u sljedećem sastavu: sudije Pocar, Mumba, Güney, Schomburg i Weinberg de Roca.¹⁷⁵⁶

39. Sudija Pocar je 3. oktobra 2003. izdao nalog u kojem se daje na znanje da je, u skladu s pravilom 22(B) Pravilnika, on izabran za predsjedavajućeg Žalbenog vijeća u ovom žalbenom postupku, te se potvrđuje njegov status predžalbenog sudije u skladu s pravilom 65ter i pravilom 107 Pravilnika.¹⁷⁵⁷

Statusne konferencije

40. U skladu s pravilom 65bis Pravilnika, održane su statusne konferencije 4. jula 2000., 26. oktobra 2000., 21. februara 2001., 18. juna 2001., 18. oktobra 2001., 14. februara 2002., 3. juna 2002., 3. oktobra 2002., 26. februara 2003., 24. juna 2003., 28. oktobra 2003. i 29. marta 2004.

Rasprave

41. Nakon što je donijelo odluku o prihvatanju dodatnih dokaza u žalbenom postupku i s obzirom na činjenicu da su transkripti iskaza svjedoka uvršteni u spis po pravilu 115

¹⁷⁵⁴ Nalog o imenovanju sudije u predmetu pred Žalbenim vijećem, 18. juni 2003.

¹⁷⁵⁵ Nalog predsjednika o zamjeni sudije u predmetu pred Žalbenim vijećem, 6. august 2003.

¹⁷⁵⁶ Nalog o zamjeni sudije pred Žalbenim vijećem, 9. septembar 2003.

¹⁷⁵⁷ Nalog kojim se potvrđuje predžalbeni sudija, 3. oktobar 2003.

Pravilnika, Žalbeno vijeće je odlučilo da od 8. do 11. decembra 2003., u dijelu žalbenog pretresa posvećenom izvođenju dokaza, sasluša šest svjedoka, i to u skladu s "Nalogom o rasporedu" Žalbenog vijeća od 31. oktobra 2003.¹⁷⁵⁸ izmijenjenim nalogima o rasporedu od 18. novembra 2003.¹⁷⁵⁹ i od 2. decembra 2003.¹⁷⁶⁰ Žalbeno vijeće je završne usmene argumenate saslušalo 16. i 17. decembra 2003.

Druga pitanja

42. Žalilac je 13. aprila 2004. dostavio povjerljivu "Obavijest o zamjeni zastupnika odbrane" kojom je Žalbeno vijeće obavijestio da ga u svojstvu zastupnika odbrane službeno zastupaju g. Russell Hayman i McDermont, Will i Emery, te da, prema tome, g. Andrew Paley i Latham i Watkins LLP više nisu u timu odbrane žalioaca.¹⁷⁶¹

¹⁷⁵⁸ Nalog o rasporedu, 31. oktobar 2003.

¹⁷⁵⁹ Nalog o rasporedu, 18. novembar 2003.

¹⁷⁶⁰ Nalog o rasporedu kojim se mijenja raniji nalog o rasporedu i određuje raspored za završne argumente, 2. decembar 2003.

¹⁷⁶¹ Notice of Substitution of Counsel /Obavijest o zamjeni zastupnika odbrane/, potpisano 8-9. aprila 2004., zavedeno 13. aprila 2004., povjerljivo.

DODATAK B: GLOSAR**Popis odluka Međunarodnog suda i drugih odluka****Međunarodni sud****ALEKSOVSKI**

Prvostepena presuda u predmetu *Aleksovski* *Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog*, predmet br.: IT-95-14/1-T, Presuda, 25. juni 1999.

Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski* *Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog*, predmet br.: IT-95-14/1-A, Presuda, 24. mart 2000.

BABIĆ

Presuda o kazni u predmetu *Babić* *Tužilac protiv Milana Babića*, predmet br.: IT-03-72-S, Presuda o kazni, 29. juni 2004.

BLAŠKIĆ

Prvostepena presuda *Tužilac protiv Tihomira Blaškića*, predmet br.: IT-95-14-T, Presuda, 3. mart 2000.

ČELEBIĆI

Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići* *Tužilac protiv Zejnila Delalića, Zdravka Mucića zvanog Pavo, Hazima Delića i Esada Landže zvanog Zenga*, predmet br.: IT-96-21-T, Presuda, 16. novembar 1998.

Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići* *Tužilac protiv Zejnila Delalića, Zdravka Mucića zvanog Pavo, Hazima Delića i Esada Landže zvanog Zenga*, predmet br.: IT-96-21-A, Presuda, 20. februar 2001.

FURUNDŽIJA

Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija* *Tužilac protiv Ante Furundžije*, predmet br.: IT-95-17/1-T, Presuda, 10. decembar 1998.

Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija* *Tužilac protiv Ante Furundžije*, predmet br.: IT-95-17/1-A, Presuda, 21. juli 2000.

GALIĆ

Prvostepena presuda u predmetu *Galić* *Tužilac protiv Stanislava Galića*, predmet br.: IT-98-29-T, Presuda i mišljenje, 5. decembar 2003.

JELISIĆ

Prvostepena presuda u predmetu *Jelisić* *Tužilac protiv Gorana Jelisića*, predmet br.: IT-95-10-T, Presuda, 14. decembar 1999.

Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić* *Tužilac protiv Gorana Jelisića*, predmet br.: IT-95-10-A, Presuda, 5. juli 2001.

JOKIĆ

Presuda o kazni u predmetu *Jokić* *Tužilac protiv Miodraga Jokića*, predmet br.: IT-01-42/1-S, Presuda o kazni, 18. mart 2004.

KORDIĆ I ČERKEZ

Prvostepena presuda u predmetu *Kordić* *Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza*, predmet

	br.: IT-95-14/2-T, Presuda, 26. februar 2001.
KRNOJELAC	
Prvostepena presuda u predmetu <i>Krnojelac</i>	<i>Tužilac protiv Milorada Krnojelca</i> , predmet br.: IT-97-25-T, Presuda, 15. mart 2002.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Krnojelac</i>	<i>Tužilac protiv Milorada Krnojelca</i> , predmet br.: IT-97-25-A, Presuda, 17. septembar 2003.
KRSTIĆ	
Prvostepena presuda u predmetu <i>Krstić</i>	<i>Tužilac protiv Radislava Krstića</i> , predmet br.: IT-98-33-T, Presuda, 2. august 2001.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Krstić</i>	<i>Tužilac protiv Radislava Krstića</i> , predmet br.: IT-98-33-A, Presuda, 19. april 2004.
KUNARAC	
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kunarac</i>	<i>Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i drugih</i> , predmet br.: IT-96-23-T i IT-96-23/1-T, Presuda, 22. februar 2001.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Kunarac</i>	<i>Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i drugih</i> , predmet br.: IT-96-23-A i IT-96-23/1-A, Presuda, 12. juni 2002.
KUPREŠKIĆ	
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kupreškić</i>	<i>Tužilac protiv Zorana Kupreškića, Mirjana Kupreškića, Vlatka Kupreškića, Drage Josipovića, Dragana Papića i Vladimira Šantića zvanog Vlado</i> , predmet br.: IT-95-16-T, Presuda, 14. januar 2000.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Kupreškić</i>	<i>Tužilac protiv Zorana Kupreškića, Mirjana Kupreškića, Vlatka Kupreškića, Drage Josipovića, Dragana Papića i Vladimira Šantića</i> , predmet br.: IT-95-16-A, Presuda, 23. oktobar 2001.
KVOČKA	
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kvočka</i>	<i>Tužilac protiv Miroslava Kvočke, Milojice Kosa, Mlade Radića, Zorana Žigića i Dragoljuba Prcaća</i> , predmet br.: IT-98-30/1-T, Presuda, 2. novembar 2001.
NALETILIĆ	
Prvostepena presuda u predmetu <i>Naletilić</i>	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića i Vinka Martinovića</i> , predmet br.: IT-98-34-T, 31. mart 2003.
PLAVŠIĆ	
Presuda o kazni u predmetu <i>Plavšić</i>	<i>Tužilac protiv Biljane Plavšić</i> , predmet br.: IT-00-39 i 40/1-S, Presuda o kazni, 27. februar 2003.
SIKIRICA	
Presuda o kazni u predmetu <i>Sikirica</i>	<i>Tužilac protiv Duška Sikirice i drugih</i> , predmet br.: IT-95-8-S, Presuda o kazni, 13. novembar 2001.
SIMIĆ	
Prvostepena presuda u predmetu <i>Simić</i>	<i>Tužilac protiv Blagoja Simića i drugih</i> , predmet br.: IT-95-9-T, Presuda, 17. oktobar 2003.
STAKIĆ	
Prvostepena presuda u predmetu <i>Stakić</i>	<i>Tužilac protiv Milomira Stakića</i> , predmet br.: IT-97-24-T, Presuda, 31. juli 2003.
TADIĆ	

Odluka o nadležnosti u predmetu <i>Tadić</i>	<i>Tužilac protiv Duška Tadića</i> , predmet br.: IT-94-1-AR72, Odluka po interlokutornoj žalbi odbrane na nadležnost Suda, 2. oktobar 1995.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Tadić</i>	<i>Tužilac protiv Duška Tadića</i> , predmet br.: IT-94-1-T, Presuda, 7. maj 1997.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Tadić</i>	<i>Tužilac protiv Duška Tadića</i> , predmet br.: IT-94-1-A, Presuda, 15. juli 1999.
Presuda o žalbi na kaznu u predmetu <i>Tadić</i>	<i>Tužilac protiv Duška Tadića</i> , predmet br.: IT-94-1-A i IT-94-1-Abis, Presuda o žalbi na kaznu, 26. januar 2000.

TODOROVIĆ

Presuda o kazni u predmetu <i>Todorović</i>	<i>Tužilac protiv Stevana Todorovića</i> , predmet br.: IT-95-9/1-S, Presuda o kazni, 31. juli 2001.
---	--

VASILJEVIĆ

Prvostepena presuda u predmetu <i>Vasiljević</i>	<i>Tužilac protiv Mitra Vasiljevića</i> , predmet br.: IT-98-32-T, Presuda, 29. novembar 2002.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Vasiljević</i>	<i>Tužilac protiv Mitra Vasiljevića</i> , predmet br.: IT-98-32-A, Presuda, 25. februar 2004.

MKSR

AKAYESU

Prvostepena presuda u predmetu <i>Akayesu</i>	<i>Tužilac protiv Jean-Paula Akayesua</i> , predmet br.: ICTR-96-4-T, Judgement /Presuda/, 2. septembar 1998.
---	---

Drugostepena presuda u predmetu <i>Akayesu</i>	<i>Tužilac protiv Jean-Paula Akayesua</i> , predmet br.: ICTR-96-4-A, Judgement /Presuda/, 1. juni 2001.
--	--

BAGILISHEMA

Drugostepena presuda u predmetu <i>Bagilishema</i>	<i>Tužilac protiv Ignacea Bagilisheme</i> , predmet br.: ICTR-95-1A-A, Judgement (Reasons) /Presuda (Obrazloženje)/, 3. juli 2002.
--	--

KAMBANDA

Presuda u predmetu <i>Kambanda</i>	<i>Tužilac protiv Jeana Kambande</i> , predmet br.: ICTR-97-23-S, Judgement and Sentence /Presuda i presuda o kazni/, 4. septembar 1998.
------------------------------------	--

KAYISHEMA I RUZINDANA

Prvostepena presuda u predmetu <i>Kayishema i Ruzindana</i>	<i>Tužilac protiv Clémenta Kayisheme i Obeda Ruzindane</i> , predmet br.: ICTR-95-T, Judgement /Presuda/, 21. maj 1999.
---	---

Drugostepena presuda u predmetu <i>Kayishema i Ruzindana</i>	<i>Tužilac protiv Clémenta Kayisheme i Obeda Ruzindane</i> , predmet br.: ICTR-95-1-A, Judgement (Reasons) /Presuda (Obrazloženje)/, 1. juni 2001.
--	--

MUSEMA

Prvostepena presuda u predmetu *Tužilac protiv Alfreda Museme*, predmet br.: ICTR-96-13-T, Judgement /Presuda/, 27. januar 2000.

Drugostepena presuda u predmetu *Musema* *Tužilac protiv Alfreda Museme*, predmet br.: ICTR-96-13-A, Judgement /Presuda/, 16. novembar 2001.

SERUSHAGO

Presuda o kazni u predmetu *Serushago* *Tužilac protiv Omara Serushaga*, predmet br. ICTR-98-39-A, Sentence /Kazna/, 5. februar 1999.

Druge odluke

SUĐENJE U PREDMETU NJEMAČKA VISOKA KOMANDA

Suđenje u predmetu *Njemačka visoka komanda* *The German High Command Trial*, predmet br. 72, Law Reports of the Trials of War Criminals /Izvještaji o suđenjima ratnim zločincima/, (30. decembar 1947. – 28. oktobar 1948.), sv. XII, str. 1.

Zbornik prava i sudskih postupaka *Law Reports Digest of Laws and Cases*, Law Reports of the Trials of War Criminals (30. decembar 1947. – 28. oktobar 1948.), sv. XV

Druge skraćenice

U skladu s pravilom 2(B) Pravilnika o postupku i dokazima, muški rod obuhvata ženski, a jednina množinu, i obratno.

4. bataljon VP	Četvrta bojna Vojne policije
ABiH	Oružane snage Vlade Bosne i Hercegovine
AT	Transkript žalbenog pretresa / <i>Transcript of the appeal hearing</i> /
B/H/S	Bosanski/hrvatski/srpski jezik
Bosna i Hercegovina	Republika Bosna i Hercegovina

Brigada NŠZ	Brigada Nikola Šubić Zrinski
BRITBAT	Britanski bataljon UNPROFOR-a
Cassese, A. <i>International Criminal Law</i>	Cassese, A. <i>International Criminal Law /Međunarodno krivično pravo/, Oxford (2003.)</i>
Četvrti zahtjev po pravilu 115	<i>Tužilac protiv Tihomira Blaškića</i> , predmet br.: IT-95-14-A, Četvrti zahtjev žalioca da se prihvate dodatni dokazi po žalbi na osnovu pravila 115 (povjerljivo), 12. maj 2003.
D	Obrana, npr. DP D999, označava dokazni predmet odbrane 999
Dodatni žalbeni podnesak	<i>Tužilac protiv Tihomira Blaškića</i> , predmet br.: IT-95-14-A, Dodatni žalbeni podnesak žalioca (povjerljivo), 1. decembar 2003.; redigovana javna verzija zavedena je 22. marta 2004.
Dokazni predmeti odbrane	Dokazni predmeti koje je na usvajanje ponudila odbrana i koje je Vijeće uvrstilo u spis
Dokazni predmeti tužioca	Dokazni predmeti koje je na usvajanje ponudio tužilac i koje je Vijeće uvrstilo u spis
Dopunski protokol I	Dopunski protokol Ženevskim konvencijama od 12. augusta 1949. o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Protokol I), 8. juni 1977.
Dopunski protokol II	Dopunski protokol Ženevskim konvencijama od 12. augusta 1949. o zaštiti žrtava oružanih sukoba koji nisu međunarodni (Protokol II), 8. juni 1977.
DP	Dokazni predmet
Drugi podnesak tužioca	<i>Tužilac protiv Tihomira Blaškića</i> , predmet br.: IT-95-14-A, Dokazi i argumenti tužioca kojima se pobija četvrti zahtjev žalioca u vezi s prihvatanjem dokaza u žalbenom postupku (povjerljivo), 16. juli 2003.
Drugi zahtjev po pravilu 115	<i>Tužilac protiv Tihomira Blaškića</i> , predmet br.: IT-95-14-A, Drugi zahtjev žalioca da se prihvate dodatni dokazi po žalbi na osnovu pravila 115 (povjerljivo), 18. oktobar 2001.
"Džokeri"	Jedinica 4. bojne Vojne policije
Eur Ct HR	Evropski sud za ljudska prava
Evropska konvencija o ljudskim pravima	Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda potpisana u Rimu 4. novembra 1950.

Haška konvencija IV	Haška konvencija (IV) o zakonima i običajima rata na kopnu od 18. oktobra 1907.
Haški pravilnik	Pravilnik o zakonima i običajima rata na kopnu, dodatak Haškoj konvenciji IV od 18. oktobra 1907.
HDZ	Hrvatska demokratska zajednica
HDZ-BiH	Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine
HOS	Hrvatske obrambene snage (vojni ogranak Hrvatske stranke prava)
HR H-B	Hrvatska Republika Herceg-Bosna
Hrvatska	Republika Hrvatska
HV	Oružane snage Republike Hrvatske
HVO	Hrvatsko vijeće obrane (oružane snage bosanskih Hrvata)
HZ H-B	Hrvatska Zajednica Herceg-Bosna
<i>ILC Report</i>	Izvještaj Komisije za međunarodno pravo o radu 48. sjednice, 6. maj-26. juli 1996., UNGA, Official Records, 51. sjednica, dodatak br. 10 (A/51/10)
Izvještaj generalnog sekretara	Izvještaj generalnog sekretara na osnovu paragrafa 2 Rezolucije Savjeta bezbjednosti 808/1993.
JNA	Jugoslovenska narodna armija
Komentar MKCK-a (Dopunski protokoli)	Y. Sandoz i drugi (ur.), Komentar Dodatnih protokola od 8. juna 1977. uz Ženevske konvencije od 12. augusta 1949. (Međunarodni komitet Crvenog krsta, Ženeva, 1987.)
Komentar uz Ženevsku konvenciju III	Komentar, Ženevska konvencija III o postupanju s ratnim zarobljenicima (1949.), Međunarodni komitet Crvenog krsta, Ženeva, 1960.
Komentar uz Ženevsku konvenciju IV	Komentar, Ženevska konvencija IV o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata (1949.), Međunarodni komitet Crvenog krsta, Ženeva, 1958.
Međunarodna konvencija o taocima	Međunarodna konvencija o zabrani uzimanja talaca, usvojena od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 17. decembra 1979., U.N.T.S. sv. 1316
Međunarodni pakt	Međunarodni pakt o građanskim i političkim

	pravima, 1966.
Međunarodni sud	Međunarodni sud za krivično gonjenje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991.
MKSR	Međunarodni krivični sud za krivično gonjenje osoba odgovornih za genocid i druga teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji Ruande i državljana Ruande odgovornih za genocid i druga takva kršenja počinjena na teritorijama susjednih država između 1. januara 1994. i 31. decembra 1994.
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova, odn. policija
Odluka o dokazima	<i>Tužilac protiv Tihomira Blaškića</i> , predmet br.: IT-95-14-A, Odluka o dokazima, 31. oktobar 2003.
Odluka po pravilu 115	<i>Tužilac protiv Tihomira Blaškića</i> , predmet br.: IT-95-14-A, Odluka o dokazima, 31. oktobar 2003.
Optužnica ili Druga izmijenjena optužnica	<i>Tužilac protiv Tihomira Blaškića</i> , predmet br.: IT-95-14-T, Druga izmijenjena optužnica, zavedena 26. marta 1999.
OZSB	Operativna zona srednja Bosna
P	Tužilac, npr. DP P999 označava dokazni predmet tužioca u prvostepenom postupku br. 999
PA	Dokazi uvršteni u spis u ovom žalbenom postupku u svrhu pobijanja dodatnih dokaza koje je Žalbeno vijeće prihvatilo u skladu s Odlukom o dokazima od 31. oktobra 2003., npr. DP PA99 označava materijal tužioca u svrhu pobijanja broj 99.
Podnesak respondenta	<i>Tužilac protiv Tihomira Blaškića</i> , predmet br.: IT-95-14-A, Tužiočev podnesak respondenta u vezi sa žalbenim podneskom odbrane (povjerljivo), 1. maj 2002.; javna verzija je zavedena 14. juna 2002.
Posmatračka misija EZ-a	Posmatračka misija Evropske zajednice
Pravilnik	Pravilnik o postupku i dokazima Međunarodnog suda
Pretres od 21. novembra 2002.	Iznošenje usmenih argumenata strana u vezi s pitanjem da li je opravdano provođenje novog

	suđenja pred pretresnim vijećem.
Prvi podnesak tužioca	<i>Tužilac protiv Tihomira Blaškića</i> , predmet br.: IT-95-14-A, Dokazi i argumenti optužbe kojima se pobijaju dodatni dokazi prihvaćeni u žalbenom postupku (povjerljivo), 7. januar 2003.
Prvi zahtjev po pravilu 115	<i>Tužilac protiv Tihomira Blaškića</i> , predmet br.: IT-95-14-A, Podnesak žalioaca u prilog zahtjevu da se prihvate dodatni dokazi po žalbi na osnovu pravila 115 u skladu s odlukom Žalbenog vijeća od 26. septembra 2000., zavedeno 19. januara 2001.
Replika žalioaca	<i>Tužilac protiv Tihomira Blaškića</i> , predmet br.: IT-95-14-A, Replika žalioaca na podnesak respondentata (povjerljivo), 3. juni 2002.; javna verzija zavedena je 14. juna 2002.
Rimski statut	Rimski statut stalnog Međunarodnog krivičnog suda, usvojen u Rimu 17. jula 1998., PCNICC/1999/INF/3
SDA	Stranka demokratske akcije
SFRJ	<i>bivša</i> Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
SIS	Služba za izvještavanje i sigurnost HVO-a
SRJ	Savezna Republika Jugoslavija
Statut	Statut Međunarodnog suda
T	Transkript glavnog pretresa u ovom predmetu. Sve stranice transkripta na koje se referira u ovoj presudi uzete su iz neslužbene nepročišćene verzije transkripta. Uslijed toga su moguće manje nepodudarnosti u brojevima stranica te verzije i konačne verzije objavljenog transkripta.
TO	Teritorijalna odbrana
Treći zahtjev po pravilu 115	<i>Tužilac protiv Tihomira Blaškića</i> , predmet br.: IT-95-14-A, Treći zahtjev žalioaca da se prihvate dodatni dokazi po žalbi na osnovu pravila 115, (povjerljivo) 10. juni 2002.
Tužilac/optužba	Tužilaštvo Međunarodnog suda
UNPROFOR	Zaštitne snage Ujedinjenih nacija
Viteška brigada	Regularna brigada HVO-a u Vitezu pod zapovjedništvom Marija Čerkeza

"Vitezovi"	Jedinica za posebne namjene smještena u školi u Dubravici, pod zapovjedništvom Darka Kraljevića i njegovog zamjenika Nike Križanca. Pripadnici jedinice bili su bivši pripadnici HOS-a.
Zajednički član 3 Žalbeni podnesak	Član 3 Ženevskih konvencija I do IV <i>Tužilac protiv Tihomira Blaškića</i> , predmet br.: IT-95-14-A, Žalbeni podnesak žalioca (povjerljivo), 14. januar 2002.; revidirana, redigovana verzija zavedena je 4. jula 2002. Sve reference u presudi na Žalbeni podnesak odnose se na revidiranu, redigovanu verziju zavedenu 4. jula 2002.
Žalilac	Tihomir Blaškić i njegovi zastupnici odbrane u žalbenom postupku
Ženevska konvencija I	Ženevska konvencija I za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu od 12. augusta 1949.
Ženevska konvencija II	Ženevska konvencija II za poboljšanje položaja ranjenika, bolesnika i brodolomaca oružanih snaga na moru od 12. augusta 1949.
Ženevska konvencija III	Ženevska konvencija III o postupanju s ratnim zarobljenicima od 12. augusta 1949.
Ženevska konvencija IV	Ženevska konvencija IV o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata od 12. augusta 1949.
Ženevske konvencije	Ženevske konvencije I do IV od 12. augusta 1949.